

NUORALLAKÄVELYÄ UUTISMAAILMASSA

- Suomen Tietotoimiston yhteiskunnallinen rooli 1956-1981

Turun yliopisto
University of Turku

NUORALLAKÄVELYÄ UUTISMAAILMASSA

- Suomen Tietotoimiston yhteiskunnallinen rooli 1956-1981

Risto Jussila

Turun yliopisto

Poliittinen historia
Politiikan tutkimuksen laitos
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä

Kansikuva:

Tutkimusjaksolla STT:llä oli kolme erilaista johtajaa: E. A. Berg (Lehtikuva/Holger Eklund), Kullervo Killinen (Lehtikuva/Pertti Jenytin) ja Carl Fredrik Sandelin (Lehtikuva/Jarmo Hietaranta).

Sarja C 413

ISBN 978-951-29-6262-4 (Painettu/Print)

ISBN 978-951-29-6263-1 (Sähköinen/Pdf)

ISSN 0082-6995

Juvenes Print Oy - Tampere 2015

Sisältö

Saatteeksi	9
Johdanto	
Tuttu ja tuntematon uutistoimisto	11
Tutkimustehtävä	19
Aiempi tutkimus ja tutkimusaineisto	31
Menneisyyden ja nykyisyyden vuoropuhelua	33
Suomen Tietomisto uutisvirrassa	
"Puolivirallisia uutisia"	38
Uutistoimiston arkea	49
Uutistoimistot ovat luoneet uutisagendan	57
Yhteistyötä yli rajojen	64
Kriisien varjossa	
STT ensimmäisenä Porkkalaan	68
Yhteiskunta sekaisin	75
Ongelmat kasvavat	80
Fagerholm tyynnyttelee	94
Neuvostoliittoa ei kannata ärsyttää	100
"Help us, help us"	103
"Eiköhän päästetä pappa eläkkeelle"	110
Aina ongelmallinen Tass	115
Talous ratkaisee	123
Keskeiset tulokset	125
Suuria muutoksia	
Kohti Killisen kautta	127
Vahinkoa ulkosuhteille?	134
Politiikan pelinappulana	136

Killinen ryhtyy toimiin	143
Neuvostoyhteyksiä lisätään	146
Maalaisliiton lehdet kiinnostuvat STT:stä	154
Suuria uutisia	160
Olohuone saa uuden huonekalun	168
Keskeiset tulokset	177

Kamppailu radiouutisista kiihtyy

Yleisradio siirtyy Revon aikaan	180
Suuri uutissota	186
Vielä kerran uutiskeskustelua	199
Lisätukea Yleisradiosta?	204
Keskeiset tulokset	215

Tiedotusta, järjestäytymistä ja suuria tapahtumia

Valtionhallinto miettii tiedotusta	217
STT ja toimittajat järjestäytymisen tielle	224
Kudin viimeistä kertaa mukaan	230
Keskeiset tulokset	243

Tasapuolisuuden linjalla – edelleen

STT saa toimintaohjeen	245
STT:n uutislähetykset edelleen kiusa Yleisradiolle	256
Politiikan pelinappulana jälleen	261
Sensuroiko ulkoministeriö?	264
Valtioneuvostosopimus puntarissa	269
Keskeiset tulokset	275

Maailma muutoksessa

Toimittajakunta aktivoituu	277
Väärin sammutettu palo	283
STT:n asema puhuttaa	288
Yhteistyö kangertelelee	300
Kiistat jatkuvat	303
Sensuuria ja itsesensuuria	308
Ongelmia Moskovassa	333
Maanpuolustuksen palveluksessa	348
Yhteistyö ulkoministeriön kanssa lisääntyy	353
Tv-uutisten tuottajaksi?	359
Viimeinen vuosi	366
Keskeiset tulokset	374

Päätelmiä – STT uutisten ja tiedon levittäjänä	378
Lähteet	386
Liitteet	394
Tiivistelmä	397
Summary	399
Henkilöhakemisto	402

Saatteeksi

Kun ihminen ryhtyy varttuneella iällä niinkin hulluun tehtävään kuin kirjoittamaan väitöskirjaa, on hankkeen taustalla epäilemättä aina jokin muu syy kuin pyrkiminen tutkijan uralle. Näin on myös minun tapauksessani. Minulla pontimena on ollut toteuttaa pitkäaikainen haave saada aikaa jotain pysyvää, jotain joka poikkeaa kiireisen päivätyön jälkeen heti unohtuvista tuloksista. Esiasteena hankkeessani oli lisensiaatintutkimus. Nyt vuorossa on siis väitöskirja.

Väitöskirjan kirjoittaminen on aina yksinäistä puuhaa. Silti sitä ei tehdä ilman ulkopuolista tukea. Taloudellinen tuki on luonnollisesti tärkeää. Tutkimusapurahoja olen saanut Helsingin Sanomain Säätiöltä, Uuden Suomettaren Säätiöltä ja Turun yliopiston yhteiskuntatieteelliseltä tiedekunnalta. Suuret kiitokset. Ilman näitä apurahoja tutkimuksen valmistuminen olisi siirtynyt hamaan tulevaisuuteen. Myös sisareni Riikka Jussilan tuki on tuntunut jokapäiväisessä elämässä.

Kenties taloudellista tukea vieläkin tärkeämpää on henkinen tuki. On siis aika kiittää monia tukijoita. Kiitän ensinnäkin professori Kimmo Rentolaa siitä, että hän ryhtyi ohjaamaan työtäni. Tukea sain vielä senkin jälkeen, kun hän oli jo siirtynyt toiseen opinahjoon. Suuri kiitos kuuluu emeritusprofessori Raimo Salokankaalle, joka suostui ensin työn esitarkastajaksi ja sitten vielä vastaväittäjäksi. Samalla kiitos toiselle esitarkastajalle tohtori Ville Pitkäselle. Kummankin huomiot ja korjausehdotukset olivat tärkeitä. Jo lisensiaatintutkimukseni pohjalta kirjoittamassani kirjassa kiitin Turun yliopiston poliittisen historian oppiaineen väkeä siitä, että pitkään yksyksissä ollut lammas otettiin uudelleen laumaan.

Lämmin kiitos kuuluu myös professori Juhani Suomelle, joka ei välttämättä edes tiedä tukeneensa minua. Hän oli vuosia sitten ensimmäisenä kehottamassa minua harrastamaan lukemisen lisäksi myös tutkimusta. Hän oli huomannut sisälläni elävän pienen tutkijan. Koskaan ei voi liikaa kiittää eri arkistojen väkeä. Arkistoissa

ja kirjastoissa toimii ihmisiä, jotka ovat sisäistäneet palvelutehtävän. Kuva-asioissa minulla on hyvänä yhteistyökumppanina ollut Virpi Leinonen STT-Lehtikuvasta.

Valitettavasti äitinä ja isäni eivät ole enää tässä maailmassa todistamassa poikansa opintosaavutuksia

Suurin kiitos kuuluu kuitenkin tärkeimmälle kannustajalleni vaimolleni Leena Jussilalle. Hän on vuosien ajan jaksanut innostaa ja kannustaa – välillä hyvinkin tiu-kin ottein – miestään silloinkin, kun ajatukset ovat olleet hyvin sekaisin eikä mikään ole tuntunut onnistuvan.

Lahdessa lokakuussa 2015

Risto Jussila

Johdanto

Tuttu ja tuntematon uutistoimisto

”Suomen Tietotoimiston uutisia”, ”STT:n uutisia”. Nämä sanat on vuosikymmenten kuluessa toistettu radiossa tuhansia ja taas tuhansia kertoja. STT:n radiouutisia kuultiin ensimmäisen kerran jo samana päivänä, kun yleisradiotoiminta Suomessa alkoi syksyllä 1926. STT:llä oli monopoli radiouutisiin aina 1960-luvun puoliväliin asti. Sittemmin radiosta kuultiin sekä STT:n että Yleisradion omia radiouutisia. Ei ole siten mikään ihme, että vuosien saatossa ihmisten mielissä STT:tä yhdistettiin enemmän tai vähemmän Yleisradioon.

Etenkin varttuneelle väelle STT:n uutiset olivat tuttujakin tutumpia. Uutislähettyksiä kuunneltiin usein jopa hartaudella. Yleisradio lopetti STT:n radiouutisten lähettämisen vuosituhannen vaihteen tienoissa. Näin yli 70-vuotinen perinne päättyi.

Suuri yleisö on voinut nähdä STT:n myös sanomalehdistä. Tuttu kirjainlyhenne on voinut näkyä uutisjutun lopusta. Kahta tai useampaa lehteä lukeva on voinut havaita, että sama uutisjuttu on luettavissa useammasta paikasta. Lukija on siis voinut ajatella, että juttu on peräisin STT:stä, tietotoimistosta. Mutta siihen tietämys usein sitten loppuukin. STT on kautta vuosikymmenten ollut suurelle yleisölle tuttu mutta samalla kuitenkin tuntematon. Osasyynä tähän tuntemattomuuteen on varmasti sekin, että STT ei menneinä vuosikymmeninä tuonut itseään mitenkään erityisemmin esille julkisuudessa. Harva tietää edelleenkaan juuri mitään esimerkiksi STT:n omistussuhteista. Monet saattavat vieläkin pitää valtiota STT:n omistajana. Tosiasia kuitenkin on, että STT on aina ollut selvästi suurimmalta osaltaan alkujaan yksityisten lehtialan vaikuttajien ja sittemmin yksityisten lehtitalojen omistuksessa. STT on uu-

tistoimisto, mutta käsite uutistoimistokin on jäänyt väkisinkin monille vieraaksi. Kuitenkin maailmalla uutistoimistoja on ollut kohta jo 200 vuotta. Suomessakin STT on tiettyjen mutkien kautta toiminut jo pitkälti toistasataa vuotta.

Mikä sitten on tietotoimisto tai uutistoimisto? Vastausta voi periaatteessa haakea hyvinkin kaukaa eli ihmisen tarpeesta vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa. Kirjallinen tieto kulki pitkään ylhäisön piirissä. Myöhäiskeskiajalla tiedon tarve lisääntyi tuntuvasti. Euroopassa kulttuuriharrastukset ja opillinen sivistys alkoivat vähitellen ulottua myös laajoihin kansankerroksiin. Siirtomaiden valloituksilla oli myös oma tärkeä osansa tässä kehityksessä. Syntyneille kauppahuoneille oli tärkeää saada entistä nopeammin taloudellista tietoa kaukaisista maista. Renessanssiruhtinaat ja heitä tukevat pankkiirit tarvitsivat yhä enemmän ja nopeammin tietoa etenkin vieraiden maiden poliittisista ja taloudellisista tapahtumista. Mahtavimmat ruhtinaat saattoivat pitää omia kuriireja tai jopa yksityisiä tietotoimistoja.¹ Kirjapainotaidon luominen 1400-luvulla lisäsi luonnollisesti mahdollisuuksia nopeaan painotyöhön ja siten tiedon valtavaan lisääntymiseen renessanssiajan Euroopassa.

Merkittävää tiedonkulun kannalta oli postilaitoksen kehittyminen Euroopassa.² Suuren yleisön tiedonsaannin kannalta taas keskeistä oli sanomalehdistön syntyminen. Ensimmäiset sanomalehdet syntyivät Keski- ja Länsi-Euroopassa 1600-luvun alkuvuosikymmeninä. Lehtien määrä kasvoi nopeasti. Nyky-Suomen alueelle perustettiin varsinaisesti ensimmäinen sanomalehti vuonna 1771 eli suhteellisen myöhään. Lukutaidon puuttuminen asetti luonnollisesti esteitä sanomalehtien leviämiseksi. Suomessakin lukutaito yhdistettiin pitkään uskonnollisten tekstien lukemiseen. Vielä jopa 1900-luvun alussa sanomalehtien lukemiseen suhtauduttiin joskus torjuvasti, ne kun olivat liian maallisia.³

Jo 1600-luvun alussa oli selvää, että lehdet tarvitsivat työssään edustajia, jos ne halusivat tietoja muualta kuin omalta seudulta. Suurimmille lehdille syntyi hiljalleen kirjeenvaihtajaverkosto suurimpiin kaupunkeihin Euroopassa. Tiedot tulivat usein kuitenkin viipeellä, ja koko toiminta oli kaikinensa hyvin kallista. Näin kuitenkin edettiin aina 1800-luvulle. Vähä vähältä syntyi ajatus, että yksi yritys voisi ryhtyä palvelemaan useita lehtiä. Markkinoita tälle palvelulle oli etenkin Euroopan suurissa

¹ Ks. esim. Pietiäinen, 10.

² Postin kehityksestä, *ibid*, 12.

³ Tommila – Salokangas, 12–13. Suomen ensimmäinen sanomalehti oli Turussa ilmestynyt Tidningar Utgifne Af Ett Sällskap i Åbo.

keskuksissa. Vuonna 1811 perustettiin Pariisissa Correspondance Garnier -niminen yhtiö. Se ryhtyi levittämään lehtiasiakkailleen vaatimattomia selostuksia eri lehtien sisällöistä. Toiminta tehostui, kun se parikymmentä vuotta myöhemmin otti käyttöön saksalaisen Börnsteinin litografiaan perustuvan monistusmenettelyn. Vuonna 1835 yritys siirtyi Charles Havas -nimiselle liikemiehelle. Tätä kauppaa pidetään useimmiten nykyaikaisen uutistoimiston esivaiheena. Havas ryhtyi kääntämään juttuja eri maiden lehdistä ranskaksi. Näitä käännöksiä hän sitten myi ranskalaisille lehdille. Tietoja kuljetettiin aluksi postivaunuilla. Sittemmin käyttöön tulivat rautatie ja optinen lennätin. Kesällä 1840 Havas otti käyttöön jopa kirjekyyhkyjä Pariisiin ja Lontoon sekä Pariisin ja Brysselin välillä. Sähkölennättimen käyttöönotto vuosisadan puolivälin tienoissa mullisti kuitenkin tietojen välityksen: se teki mahdolliseksi laajan kansainvälisen uutisvälityksen.⁴ Havasin toimisto toimi vielä toisen maailmansodan ajanakin. Sen seuraaja sodan jälkeen on ollut Agence France Presse (AFP).

Saksalaisen Julius Reuterin tavoitteet olivat samanlaisia kuin Havasilla. Reuter muutti vuonna 1848 Berliinistä Pariisiin. Hän toimi aluksi vuoden verran kääntäjänä Havasin toimistossa, kunnes vuonna 1849 hän avasi oman toimistonsa Pariisissa. Kun hän huomasi lennättimen edut, hän muutti Aacheniin. Sieltä hän saattoi lähettää tietojaan lennättimen avulla muihin saksankielisiin kaupunkeihin, ennen kaikkea Berliiniin ja Wieniin sekä jopa Venäjälle Pietariin. Pariisista tieto tuli Brysseliin lennättimellä, mutta sen jälkeen Aacheniin tiedonvälityksessä piti vielä käyttää kyyhkyjä. Reuterin aineisto oli pääasiassa pörssinoteerauksia liikemiespiireille. Jo vuonna 1851 Reuter myi toimistonsa ja siirtyi Lontooseen ja perusti sinne uuden toimiston. Syynä muuttoon oli se, että kuka tahansa saattoi ryhtyä hankkimaan tietoa Pariisista, kun lennätinyhteydet kasvoivat.

Berliinissä oli myös alkujaan lääkäriksi opiskellut Bernard Wolff ryhtynyt puuhaamaan uutistoimistoa, mikä merkitsi kilpailutilannetta. Lontoossa oli juuri avattu lennätinyhteys mannermaalle, ja se taas avasi uusia toimintamahdollisuuksia. Reuterin aineisto oli Lontoossakin aluksi taloustietoa, mutta vähitellen hän ryhtyi palve-

⁴ Peruskatsaus uutistoimistojen kehityksestä, ks. Boyd-Barret, 22–30, 190–201; Desmond, 134–158; Berg, 15–44; Hadenius, 15–23; Winqvist, 9–67; Jensen, 19–49. STT:n alkuvaiheista ja Venäjän uutistoimistoista, ks. Rantanen 1987, passim. STT:n kehityksestä Suomen itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä, ks. Jussila, passim. Tämän esityksen katsauksessa on keskitytty pääasiassa niihin uutistoimistoihin, joiden kanssa STT:llä on ollut yhteistoimintaa tai joilla on muutoin ollut suurta merkitystä uutisvälityksessä.

lemaan myös sanomalehtiä. Maailmalla tapahtui noina aikoina paljon, ja usein Reuter ehti kertomaan tapahtumista ensimmäisenä. Vuonna 1865 toimisto muutettiin osakeyhtiöksi nimellä Reuters' Telegram Company Limited. Reuterilla⁵ on vuosikymmenten saatossa ollut monia vaikeita vaiheita. Edelleen se on kuitenkin maailman ehkä tärkein taloustiedon ja myös uutisten hankkija ja välittäjä.

Myös Wolff tajusi lennättimen suuret mahdollisuudet. Hän ryhtyi julkaisemaan lehdessään Nationalzeitungissa sähkösanomia mm. Pariisista, Lontoosta, Amsterdamista ja Frankfurtista. Sähkösanomat tulivat kuitenkin odottamattoman kalliiksi. Kun hallitus katkaisi lehden postinkuljetuksen muutamaksi päiväksi, Wolff päätti vastaisten vaikeuksien varalta jakaa lennätinkustannukset toisten kanssa. Uutispalvelua tarjottiin myös muille, ja näin syntyi Telegraphisches Korrespondenzbureau. Myöhemmin se sai nimen Wolffin toimisto WNB. Saksaan syntyi myös muita uutistoimistoja. Wolff oli kuitenkin niistä tärkein. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Wolffin toimiston kanssa kilpaili Telegrafen-Union (TU). Kun kansallissosialistit nousivat valtaan, toimistot painostettiin 1930-luvulla yhdistymään. Ne muodostivat Deutsches Nachrichtenbüro (DNB) -nimisen yhtiön. Toimiston hallintoon valittiin maan hallituksen edustajia, ja se sai valtion tukea. DNB oli siten käytännössä virallisesti kansallissosialistinen yhtiö, mistä aiheutui STT:llekin myöhemmin vaikeuksia.

Pohjoismaiden vanhin uutistoimisto syntyi Tanskaan. Monissa erilaisissa tehtävissä toiminut Erik Nicolai Ritzau sai entiseltä työnantajaltaan neuvon perustaa oma uutistoimisto. Ritzau otti opiksi neuvosta ja aloitti vuonna 1866 sähkeiden lähettämisen lähinnä Hampurista. Toimisto ryhtyi sittemmin käyttämään lyhennettä RB. Aluksi toiminta sujui hyvin. Esimerkiksi Preussin ja Tanskan sodasta lähettämälleen uutistiedoilla toimisto sai lisää tilaajia. Pyrkimykset selviin laajennuksiin törmäsivät kuitenkin suurten toimistojen sopimaan etupiirijakoon. Skandinavia oli tämän jaon mukaan lähinnä Wolffin aluetta.

Ruotsissa uutistoimiston perustaminen oli hyvin monimutkainen prosessi. Aluksi perustettiin Wolffin laskuun Svenska Telegrambyrå -niminen toimisto. Tämä ei tyydyttänyt kaikkia ruotsalaislehtiä. Niinpä neljä lehteä perusti vuonna 1891 oman toimiston, joka pian sai nimen Svenska Pressbyrån. Monien yrityskauppojen ja yhdistymisten jälkeen maahan synnytetettiin vuonna 1921 Tidningarnas Telegramby-

⁵ Jo vuosia Suomessakin on käytetty yhtiöstä nimeä Reuters. Koska aiemmin oli käytössä nimi Reuter, johdonmukaisuuden vuoksi sitä käytetään myös tässä esityksessä.

rå (TT) –niminen yhtiö. Siihen yhdistettiin muita media-alan yhtiöitä. TT jäi siten vankasti ruotsalaisen lehdistön omistukseen ja on pysynyt sen jälkeekin.

Norjassa uutistoimisto syntyi Ritzaun ja hänen palveluksessaan olleen A. H. Fichin aloitteista. Ritzaun toimisto⁶ hankki jo vuonna 1866 jonkin verran asiakkaita Norjasta. Seuraava vuonna Fich perusti Norsk Telegrambureau -nimisen toimiston Kristianiaan eli myöhempään Osloon. Ennen pitkää sanomalehtien perustama Norsk Telegrambyrå (NTB) osti sen. Myös Norjassa uutistoimisto syntyi yksityisyrittäjän aloitteesta. Lopulta uutistoimisto jäi lehdistön omistukseen.

Venäjällä Ritzau haki toimilupaa uutistoimiston perustamiseen vuonna 1866. Vastaus hakemukseen oli kuitenkin kielteinen. Jo sitä ennen Pietariin oli perustettu venäläinen uutistoimisto Pohjoinen Sähkösanomatoimisto. Sen jälkeen keskeiseksi toimistoksi tuli Venäläinen sähkösanomatoimisto. Wolff oli näkyvästi mukana Venäjän markkinoilla. Vuonna 1904 perustettiin valtiollinen uutistoimisto Pietarin Sähkösanomatoimisto PTA. Sen tehtäväksi tuli kaupallisten ja myös kaikkien ”sopiviksi” harkittujen kotimaan- ja ulkomaan uutisten hankkiminen. PTA hankki oman kirjeenvaihtajaverkoston. Euroopan uutistoimistot käyttivät esimerkiksi sen Kaukoidästä hankkimia uutisia. Vuonna 1918 PTA:sta tuli uuden valtakoneiston toimisto. Vuonna 1925 sen tilalle perustettiin neuvostovaltion uutistoimisto Tass (Telegrafnoje Agentsvo Sovetskogo Sojuza).

Yhdysvalloissa ensimmäisen uutistoimiston perustaminen liittyi lennättimen käyttöönottoon. Vuonna 1848 kuusi newyorkilaista sanomalehteä perusti uutistoimiston nimeltään Associated Press (AP). Vuonna 1902 AP organisoitiin uudelleen. Vuonna 1907 syntyi kolmen uutistoimiston yhdistämisestä United Press Association eli uusi UP. United Press International (UPI) syntyi vuonna 1958, kun UP ja vuonna 1909 perustettu International News Service (INS) yhdistettiin.

Moniin maihin syntyi kansallisia uutistoimistoja. Yleinen piirre niin kansallisten kuin kansainvälistenkin uutistoimistojen kehityksessä oli, että vaikka useimpien perustajana oli yksityinen kansalainen, toimistot siirtyivät kuitenkin asteittain lehti- en yhteisomistukseen. Poikkeuksiakin tosin oli. Itävallassa perustettiin vuonna 1860 Telegraphen-Korrespondents-Bureau. Se oli alusta pitäen valtion omistama yritys.

⁶ Tässä esityksessä toimistosta käytetään vuosikymmeniä käytössä ollutta nimeä RB. Nykyisin Tanskan uutistoimistoa kutsutaan jälleen Ritzauksi.

Se oli myös maailman ensimmäinen valtion omistama uutistoimisto. Yritys pysyi valtion omistuksessa vuoteen 1946.⁷

Suomessa uutistoimiston perustaminen oli looginen jatke muualla Euroopassa alkaneelle kehitykselle. Kesti kuitenkin pitkälle 1880-luvulle ennen kuin ensimmäinen toimisto aloitti toimintansa. Lennätinhallituksen palveluksessa ollut nuori hovineuvos Woldemar Westzynthus huomasi hyvän ansaitsemiskeinon. Toimituskokemuksista hän oli jo saanut Helsingfors Dagbladetin toimittajana. Westzynthus oli kuulut Tampereella pidetystä kokouksesta, jossa lehtien edustajat olivat pohtineet tarvetta uutistoimiston perustamiseen. Hän hakikin senaatilta lupaa sähkösanomatoimiston perustamiseen. Senaatti ei kuitenkaan voinut käsitellä hakemusta, joten Suomen kenraalikuvernööri siirsi koko asian käsittelyn Venäjän posti- ja lennätinlaitoksen ylläpidolle. Monien vaiheiden jälkeen syyskuussa 1887 Westzynthus sai luvan aloittaa toiminnan uutistoimistoalalla. Syntyi Suomen Sähkösanomatoimisto. Aluksi toiminta oli ruotsinkielistä. Sitten se muuttui kaksikieliseksi.

Venäjän posti- ja lennätinlaitoksen ja Suomen Sähkösanomatoimiston välille allekirjoitettiin 17-kohtainen sopimus. Sopimuksen mukaan toimisto ”perustetaan kokoamaan ja jakamaan poliittisia ja talousuutisia kuten myös virallisia uutisia joko tilauksesta tai sopimuksen mukaan suomalaisille lehdille tai yksityishenkilöille”. Suomen Sähkösanomatoimisto oli tarkoitettu ennen muuta maaseutulehtien palvelijaksi. Ulkomaan uutisia se sai ottaa vastaan vain Pietarin Sähkösanomatoimistolta. Taloudellisesti merkittävää oli, että toimiston sähköistä veloitetiin vain puolet yleisestä sähkösanomamaksusta. Toimintansa Suomen Sähkösanomatoimisto aloitti loka-marraskuun vaihteessa 1887.

Tiedot toimiston ensimmäisestä kotimaan uutisesta vaihtelevat jonkin verran. On mainittu, että se olisi ollut juttu Turussa pidetystä Suomen talousseuran vuosikokouksesta. On myös kerrottu, että jo ennen tätä olisi lähetetty uutinen Pietarsaaren rautatien juhlallisista vihkiäisistä. Ensimmäinen ulkomaan uutinen lienee joka tapauksessa ollut tieto laulajatar Jenny Lindin kuolemasta Lontoossa.⁸

Westzynthus myi Suomen Sähkösanomatoimiston jo vuonna 1894 varatuomari Uno Wasastjernalle ja keskittyi kokonaan kirjapainoalalle. Sydänvikaisena⁹ Westzynthus ei ilmeisesti jaksanut kiivasta työtahtia. Wasastjernan aikana toimistoa ke-

⁷ Döfler – Vyslozil, 7.

⁸ Mårtensson, 10; Rantanen 1987, 22.

⁹ Westzynthus kuoli sydänkohtaukseen vain 47-vuotiaana vuonna 1905.

hitettiin tuntuvasti. Uutisaineisto lisääntyi ja mukaan tuli uusia tilaajia. Vuoden 1899 helmikuun manifestista alkaneet ns. sortovuodet kuitenkin merkitsivät suuria vaikeuksia vapaalle sanalle. Moni lehti lakkautettiin joko kokonaan tai väliaikaisesti. Esimerkiksi Helsingin Sanomien edeltäjä Päivälehti lakkautettiin kesällä 1904 ”iki-ajoksi”.¹⁰ Suomen Sähkösanomatoimistolle lakkautus oli todellisuutta jo aiemmin. Syynä tähän oli lähinnä se, että Wasastjerna oli katkaissut yhteydet Pietarin Sähkösanomatoimistoon PTA:han. Kun viranomaiset olivat pyytäneet selitystä tähän, Wasastjerna oli ilmoittanut, että PTA:n uutisaineisto oli niin tendenssipitoista, ettei sillä ollut arvoa suomalaislehdistölle. Hän piti kiinni siitä, että hänen toimistonsa päämääränä oli toimittaa lehdille objektiivisia koti- ja ulkomaan uutisia. Selitys ei kelpannut, joten vuoden 1902 alusta toimiston piti lakkauttaa uutisten jakelu. Ilmoitusten välitystä Wasastjerna sai kuitenkin jatkaa. Wasastjerna oli kuitenkin sinnikäs mies, kuten hänen suhtautumisestaan PTA:han voi päätellä. Hän osti filosofian maisteri Väinö Kahilaiselta vuonna 1898 perustetun Suomalaisen Uutistoimiston (SUT:n) ja jatkoi monista vaikeuksista huolimatta aiemman toimistonsa työtä toisen yrityksen nimissä.¹¹

Wasastjerna oli hankkinut palvelukseensa päteviä toimittajia. Yksi heistä oli Georg H. Theslöf, joka teki myöhemmin uran Suomen ulkoasiainhallinnossa. Monien liiketoimiensa vuoksi Wasastjerna ei ehtinyt johtaa uutistoimistoa, joten hän pyysi Theslöfiä toimiston johtoon. Wasastjerna kuoli vuonna 1912. Theslöf peri tuolloin myös Suomen Sähkösanomatoimiston ilmoitusosaston johtajuuden. Theslöfillä oli kuitenkin ongelmia etenkin ulkomaan uutisten hankkimisessa. Länsi-Euroopan uutiset tulivat Suomeen viipeellä, sillä ne kiersivät Pietarin kautta. Sittemmin SUT pystyi saamaan jonkin verran Svenska Telegrambyrånin aineistoa. Theslöf jätti SUT:n vuonna 1914. Taustalla oli maailmansodan puhkeaminen, mikä rajoitti tuntuvasti myös SUT:n toimintaa.

Vuonna 1913 SUT oli saanut kotimaisen kilpailijan, kun toimittaja K. V. Puuska aloitti muutamaa vuotta aiemmin perustamansa Sanomalehtien Tietotoimiston toiminnan¹². Vuoden 1913 alussa Suomessa oli siis kaksi kilpailevaa toimistoa. Kil-

¹⁰ Ks. esim. Kulha, 15; lehtien lakkauttamisesta ns. sortovuosina, ks. Leino-Kaukiainen, 554–560.

¹¹ Mårtensson, 13.

¹² Sanomalehtien Tietotoimiston perustamisen taustalla oli ”maaseutulehtien” kritiikki Suomalaista Uutistoimistoa kohtaan. Toimiston katsottiin monopoliasemassa laskuttavan maakuntien lehtiä liikaa. Theslöf luonnollisesti kiisti tämän näkemyksen. Turun Sanomat oli näkyvin kapinoinja. Uuden toimiston perustamiskokous pidettiin Helsingissä C. F. Nybergin kahvilassa 25. lokakuuta 1912.

pailu kiristyi entisestään, kun samana vuonna toimittaja Ville Sederholm perusti Viipurin Itä-Suomen Uutistoimiston. Kilpailu meni lopulta niin kovaksi, että keväällä 1915 Suomen Uutistoimiston ja Sanomalehtien Tietotoimiston oli käytännössä pakko yhdistyä.

Yhdistymisellä syntyneen Osakeyhtiö Suomen Tietotoimisto – Finska Notisbyråns Aktiebolagetin perustava kokous pidettiin 30. toukokuuta 1915 hotelli Kämpissä Helsingissä. Osakepääoma oli 230 000 markkaa. Se jakautui 500 kantaosakkeeseen ja 1 800 etuoikeutettuun osakkeeseen. Ennen kokousta oli jo ehditty tehdä erilaisia osakejärjestelyjä. STT:n osakekannan omistivat perustamisvaiheessa viisi yksityistä ihmistä. Perustavan kokouksen pöytäkirjassa kerrotaan, että herra Eero Erkko omisti 100 kantaosaketta ja 200 etuoikeutettua osaketta. Wasastjernan veljellä herra Osvald Wasastjernalla oli 100 kantaosaketta ja 550 etuoikeutettua osaketta. Samansuuruinen osakesalkku oli herra Artur Grönbergillä. Herra Samuli Sariolla oli saman verran osakkeita kuin Erkolla. Herra K. V. Puuska omisti Sanomalehtien Tietotoimiston puolesta 100 kantaosaketta ja 300 etuoikeutettua osaketta. Seuraavana päivänä pidetyssä johtokunnan kokouksessa johtokunnan puheenjohtajaksi valittiin Eero Erkko.¹³ Monien muiden uutistoimistojen tapaan STT oli siten yksityisomistuksessa. Omistajat olivat lehtialan väkeä. Myöhemmin omistus siirtyi itse lehtitaloille.

Varsinaisesti STT siis perustettiin vuonna 1915. Kautta vuosien STT:n perustamisajankohtana on kuitenkin pidetty sitä, kun Westzynthius vuonna 1887 aloitti uutisvälityksen sanomalehdille. Tämä on sinänsä loogista, sillä tuosta ajasta uutistuotannossa on ollut suora jatkumo nykypäivään.

Uutistoimistossa kyse on siis toiminnasta, jossa yksi toimija välittää uutisia monelle lehdelle ja muille välineille. Uutistoimiston käyttäminen on paljon halvempaa kuin että esimerkiksi jokainen sanomalehti hankkisi samat tiedot itse. Usein on myös tarkoituksenmukaista käyttää uutistoimistoa.

Sekä STT:n myöhempisiin vaiheisiin että uutistoimistoproblematiikkaan palaan ensimmäisessä luvussa.

Toimiston pohjana oli Suomen Sanomalehtitoimisto -yhtiö. Joitain uuden toimiston perustamiseen liittyviä asiakirjoja on säilynyt STT:n arkistossa. TS Lahti-lehdelle 2.10. ja 22.10.1912; Suomen Sanomalehtitoimisto maaseutulehdille 10.10.1912; Theslof TS:lle 25.4.1912. Syyskuussa 1912 Suomalainen Uutistoimisto lopetti uutisten antamisen TS:lle maksamattomien laskujen vuoksi. STTA.

¹³ STT:n perustavan yhtiökokouksen ptk. 30.5.1915; STT:n johtokunnan ptk. 31.5.1915. ”Pöytäkirjat”, STTA. Yhtiökokouksessa piti pöytäkirjaa sittemmin sisäministerinä ammutuksi tullut Heikki Ritavuori.

Tutkimustehtävä

Periaatteessa STT:n asema on ollut hyvin selvä. STT:n toimitus on tehnyt normaalia uutistystötä asiakkailleen, ja siinä lähtökohtina ovat olleet uutistystön journalistiset pelisäännöt ja STT:n omat periaatteet. Toimitus on saattanut harjoittaa myös erityispalvelua helpottaakseen asiakkaiden uutistystötä. Etenkin tietotekniikan huima kehitys on luonut edellytyksiä tälle. Aiempina vuosikymmeninä tilanne ei kuitenkaan ole ollut yhtä selvä. Toimituksellisen aineiston ja muun aineiston erottaminen on ollut ennen nykyistä vaikeampaa.¹⁴ Asiaa ei ole mitenkään helpottanut se, että menneinä vuosikymmeninä tämä muu aineisto on ollut tärkeä osa – joskus jopa keskeinen osa – STT:n uutistoimintaa.

Tutkimusproblematiikan kannalta on syytä selventää joitain käsitteitä. Tämän tutkimuksen tekijän aiemmassa tutkimuksessa *”Puolivirallisia uutisia” – Suomen Tietotoimisto ja valtiovalta 1917–1960*¹⁵ tuli näkyvästi esiin STT ”puolivirallisena” uutistoimistona. Vuosien saatossa puolivirallisuus joko kiistettiin tai myönnettiin. Puolivirallisuuden myöntämiseen liittyi useimmiten taloudellisia etuja. Puolivirallisuus ei ollut mitenkään harvinainen luonnehdinta käsillä olevalla tutkimusjaksollakaan. Käsitettä puolivirallisuus on käytetty melko vapaasti koko asiaa sen kummemmin pohtimatta. Mutta mitä tämä käsite oikeastaan tarkoittaa? Suomen kielen sanakirjojen anti paljastaa, että ”puolivirallisuudella” ei oikeastaan ole mitään sisällöllistä merkitystä. Virallisuudelle sen sijaan on pystytty antamaan suhteellisen selvä määritelmä. *Nykysuomen sanakirja* määrittelee virallisuuden seuraavasti: ”Julkista valtaa edustava, julkisen viranomaisen viran puolesta, säädösten mukaan laatima, määräämä tai hyväksymä jne.”. Puolivirallisuudelle sanakirja ei anna mitään määritelmää. Se vain mainitsee esimerkkeinä puolivirallisen laitoksen, järjestön tai sanomalehden. *Suomen kielen perussanakirja* antaa suunnilleen saman merkityksen virallisuudelle kuin *Nykysuomen sanakirjakin*. Puolivirallisuudenkin se määrittelee, tosin

¹⁴ Jussila, passim.

¹⁵ Poliittisen historian lisensiaatintutkimus Turun yliopistossa vuonna 2006. Vuonna 2007 tutkimuksesta julkaistiin saman niminen tiivistetty juhlakirja STT:n 120-vuotisjuhlaan. Tässä tutkimuksessa lähteenä käytetään alkuperäistä tutkimusta.

hyvin löyhästi ja mitänsanomattomasti: ”Puolittain virallisena pidetty”. *The Oxford English Dictionary* on jossain määrin suomen kielen sanakirjoja täsmällisempi määritellään käsitettä ”semiofficial”: ”Partly official; depending to some extent upon official authority or knowledge”.¹⁶ Näiden määritelmien perusteella voidaan kehittää määritelmää ”puoliviralliselle uutistoimistolle”. Tässä tutkimuksessa puolivirallisen uutistoimiston lähtökohtana on samoin kuin edellisessä tutkimuksessakin, että se on uutistoimisto, joka on yksityisessä omistuksessa mutta joka kuitenkin toimii usein julkisen viranomaisen tapaan. Sillä on joko taloudellisiin tai muihin syihin perustuva riippuvuussuhde tai muu erityissuhde julkiseen valtaan. Usein se on myös noudattaa julkisen vallan toiveita tai ohjeita, vaikka toiminnan lähtökohtana ovatkin sananvapauden yleiset periaatteet.

Käsitteen ”puolivirallinen uutistoimisto” epämääräisyyttä kuvaa hyvin professori Jaakko Nousiainen – joka itsekin työskenteli STT:ssä 1950-luvulla – luonnehdinta tunnetussa *Suomen poliittinen järjestelmä* -teoksessa. Vuonna 1985 ilmestyneessä teoksen kuudennessa painoksessa Nousiainen kirjoittaa::

Suomen Tietotoimisto (STT) on lehtiyhtyritysten omistama, lähinnä osuustoiminnallisena yhtiön hoidettu kansallinen uutistoimisto, joka välittää sekä koti- että ulkomaista uutisaineistoa niin hyvin puolueiden äänenkannattajille kuin sitoutumattomillekin lehdille ja Yleisradiolle. Vaikka se onkin yksityinen, asiakasmaksuilla rahoitettu yritys, sillä on tavallaan puolivirallinen asema sikäli, että eräät päivittäiset uutislähetykset radiouutislähetykset toimitetaan ja luetaan sieltä ja että se on saanut tietyn etuoikeuden valtioneuvoston virallisten uutisten levittämiseen.¹⁷

Vuonna 1959 ilmestyneessä teoksen ensimmäisessä painoksessa Nousiainen ei puutu lainkaan puolivirallisuuden käsitteeseen STT:n yhteydessä. Hän kuitenkin kuvailee STT:n suhdetta valtiovaltaan:

STT on valtiovallasta riippumaton yritys, joka pyrkii kotimaan poliittisten tapahtumien käsittelyssä noudattamaan tarkkaa puolueettomuutta ja asiallisuutta. Sen toiminta pohjautuu siten länsimaissa yleisesti hyväksytyihin uutistoimistopolitiikan periaatteisiin, joiden mukaan täsmällisyyttä ja objektiivisuutta silmämääränään pitäen uutispalvelun on oltava riippumaton hallitusvallasta sekä puolueiden ja muiden eturyhmien rahallisesta tuesta ja valvonnasta.¹⁸

¹⁶ Nykysuomen Sanakirja; Suomen kielen perussanakirja; The Oxford English Dictionary.

¹⁷ Nousiainen 1985, 130.

¹⁸ Nousiainen 1959, 104.

Merkille pantavaa on, että Nousiainen kirjoittaa puolueettomuudesta vain kottimaan poliittisten tapahtumien yhteydessä. Ajatuksena tuskin kuitenkaan lienee ollut, että muissa uutisissa STT voisi olla puolueellinen. Huomio kiinnittyy myös mainintaan asiallisuudesta. Tämä tarkoittanee, että STT:n tehtävänä ei ollut puuttua kohujuttuihin tai muihinkaan ”epäasiallisiin” tapahtumiin. Näin määriteltynä korostui STT:n rooli kuiviin asiautisiin keskittyneenä uutistoimistona.

Kuten Nousiaisen tekstistäkin tulee esiin, STT:hen on kautta aikojen liitetty käsitteet puolueettomuus, tasapuolisuus ja luotettavuus. Lähtökohtina siis ovat olleet, että STT ei aja minkään eikä kenenkään etuja ja että se ottaa tasapuolisesti huomioon eri osapuolten näkökannat. STT:n uutiset ovat siis olleet ”luotettavia”. Voidaan kuitenkin aivan perustellusti kysyä, että eikö puolueettomuuden ja puolivirallisuuden välillä ole ristiriitaa.

Epämääräisyys STT:n asemasta on tullut esiin muidenkin asiantuntijoiden teksteissä. Helsingin Sanomien toimittajakoulua pitkään ansiokkaasti johtanut Antero Okkonen kirjoitti vuonna 1974 ilmestyneessä oppikirjassaan *Toimittajan työ I* STT:n asemasta seuraavaa:

STT on valtiosta riippumaton toimisto, jolla on vuodesta 1920 lähtien ollut yksinoikeus valtioneuvoston uutisten välittämiseen sanomalehdille. Suomen valtio maksoi STT:lle korvauksena uutispalvelusta (asiakkaina ulkoministeriö, valtioneuvoston kanslia ja pääesikunta) sekä yöpäivystyksestä vuoden 1973 aikana 16 800 markkaa.¹⁹

Okkosen tekstistä voisi päätellä, että STT:llä oli edelleen vuonna 1974 yksinoikeus valtioneuvoston uutisten välittämiseen. Tosiasiassa tämä yksinoikeus oli purkautunut jo 1960-luvun puolivälissä, vaikka alkuperäinen sopimus olikin muodollisesti edelleen voimassa. Okkosen kirjoitus perustuneekin väärinkäsitykseen. Taustalla lienee ollut se, että STT:llä oli edelleen erityissuhde valtioneuvostoon. Se sai vanhaan tapaan niin valtioneuvoston istuntojen kuin presidentin esittelyjenkin asiakirjat ennalta. Sen toimittajalla oli myös oikeus olla paikalla esittelijöiden tilassa istuntojen aikana.

Koska tutkimuksen kohteena on uutistoimisto, keskeisessä asemassa on myös käsite ”uutinen”. STT:n nimessä on kuitenkin käsite ”tieto”. Merkitsevätkö nämä käsitteet sitten samaa? Nykyisin puhekielessä ”tietoa” ei välttämättä samasteta ”uutiseen”. *Nyky-suomen Sanakirjassa* ”tiedolla” on kuitenkin myös uutisen sisältämä mer-

¹⁹ Okkonen, 137.

kitys: ”ilmoitus, tiedonanto, tiedotus, sana, sanoma, viesti, uutinen”. Tämä merkitys toistuu eri vuosikymmenten painoksissa. ”Uutisella” taas on sanakirjassa seuraava määritelmä: ”jotakin varsinkin äskettäin tapahtunutta ja (yleisesti) kiinnostavaa asiaa koskeva tieto, tiedotus tai kuvaus (jonka sisältö ei ole vielä ollut tiedossa)”. *Suomen kielen perussanakirjassa* ”uutinen” on: ”varsinkin äskettäin tapahtunutta (yleisesti kiinnostavaa) asiaa koskeva tieto, kuvaus tai selostus”. *Suomen kielen sanakirjassa* saman asian määritelmä on: ”asia, jota aiemmin ei ole tiedetty, selostus ajan-kohtaisesta tapahtumasta”.²⁰

”Uutinen” on siten sanakirjoissa määritelty melko pitkälle samoin sanoin. Ainoana varsinaisena erona näissä kolmessa määritelmässä on, että vain Nykysuomen Sanakirjassa mukana on käsite ”tiedotus”. Tiedotus eli paremminkin tiedote ei nykyjournalismin periaatteiden mukaan kuitenkaan ole sama kuin uutinen. Tosin hyvin monet uutiset syntyvät edelleen tiedotteiden pohjalta. Journalismin tutkijat ovat luonnollisesti esittäneet erilaisia määritelmiä uutisesta. Esimerkiksi Pertti Hemánus on *Journalistiikan perusteissa* ottanut ”uutisen” lähtökohdaksi Oxford English Dictionaryn sanan news suomennoksen: ”selonteko tai kuvaus äsken sattuneesta tapahtumasta, josta on esitetty tai josta on tulossa uutta informaatiota”. Hemánus ei vielä kuitenkaan tyydy tähän. Hän on sitä mieltä, että kun todellisuus itsessään ei ole narratiivinen eli kertomuksista koostuva, niin mitkään tapahtumat sinänsä eivät ole uutisia. Uutisia sen sijaan ovat näistä tapahtumista tehdyt tietyn tyyppiset journalistiset jutut.²¹

Käytännön työssä ei uutisen määritelmää juuri pohdiskella. Tuomo Mörä on osuvasti kirjoittanut, että kun nuori journalisti aloittaa työnsä kesätoimittajana, ei kukaan määrittele hänelle uutiskriteereitä. Ne joko tiedetään tai opitaan kantapäähän kautta. Muutaman kuukauden työrupeama on perinteisesti sosiaalistanut alalle aikovan havaitsemaan, mistä tai kenestä on uutisia ollut tapana tehdä. Mörän mielestä uutisen muoto ja rakenne ovat niin vakiintuneita, että niitä pidetään usein kuin ikuisina ja luonnonlain kaltaisina itsestäänselvyksinä. Samalla kuitenkin uutiskriteerit ja journalistien työhön liittyvät rutiinit ovat niin ennakoitavia, että ulkopuoliset voi-

²⁰ Nykysuomen Sanakirja; Suomen kielen perussanakirja; Suomen kielen sanakirja.

²¹ Hemánus 1990, 92.

vat käyttää niitä hyväkseen.²² Esimerkiksi riippumatta asian uutisarvosta tiedotustilaisuudesta tehdään usein uutinen, kun muidenkin uskotaan kirjoittavan aiheesta.

Suomen itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä käsitteitä tieto, tiedotus (tiedote), uutinen jne. ei välttämättä eroteltu toisistaan. Kun STT oli saanut tai STT:hen oli tuotu jokin tieto, se välitettiin usein asiakkaille semmoisenaan. Esimerkiksi poliitikkojen puheista ei tehty välttämättä nykyjournalismin tyyliin uutisreferaatteja. Sanomalehtien sivuilta on usein ollut luettavissa seuraavan tyyppisiä tekstejä: ”Ministeri xx puhui sunnuntaina Suomen ulkopoliitikasta ja mainitsi seuraavaa:...” Tätä seurasi joko puhe kokonaisuudessaan tai suuri osa siitä. Myös lehdet harrastivat samaa tapaa. Kun STT:ssä puhuttiin uutisista, kyse oli oikeastaan mistä tahansa asiakkaille välitetystä tiedosta. Näin esimerkiksi ”uutinen” jostain lakiesityksestä saattoi sisältää itse esitystekstin pykäläineen. Näin virallisesta tekstistä ei välttämättä muotoiltu mitään ”journalistista tuotetta”. Tämä selittää pitkälti sen, että monet sanomalehtien palstoille painetut uutiset olivat muodoltaan varsin kömpelöitä ja byrokraattisia. STT:n uutispalveluun sisältyi siten nykymittapuun mukaisten uutisten lisäksi myös sekä tiedotepalvelu että virallisten tekstien ja virallisuonteisten lausuntojen välityspalvelu. Tämä piirre korostui sota-aikana.

Vielä 1970-luvulla STT ähetti asiakkailleen runsaasti taloon tullutta valmista tekstiä. Näitä olivat esimerkiksi poliitikkojen kommentit erilaisiin asioihin. Useimmiten, joskaan ei aina, teksteistä tehtiin myös erillisiä, journalistisia juttuja. STT toimi siten edelleen myös tiedottajana. Näin oli toimittu aiempinakin vuosikymmeninä.²³ Lähtökohtana oli, että asiakkaiden piti saada ainakin alkuperäinen teksti. 1970-luvulla tämä käytäntö alkoi hiljalleen muuttua. Yhä enemmän mentiin siihen suuntaan, että esimerkiksi ministerin puheesta tehtiin vain juttu. Lopulta lähinnä ainoastaan presidentti Urho Kekkosen puheet lähetettiin asiakkaille myös semmoisinaan.²⁴

Kun kyse on uutisista historian valossa, ei voi välttyä käsitteeltä sensuuri. Suomen itsenäisyyden aikana sensuuri on liitetty sota-aikaan. Valtiovallalla oli valtion turvallisuuden tai muun syyn nimissä oikeus päättää, mitä asioita sai esittää julkisuudessa ja mitä ei. Käsite ”itsesensuuri” sen sijaan on ”puolivirallisuuden” tapaan olennaisesti epämääräisempi. Tässä tutkimuksessa itsesensuurilla tarkoitetaan sitä,

²² Mörä, 13.

²³ STT:n roolista tiedonjakajana, ks. Jussila, passim.

²⁴ Asko Mattilan haastattelu 16.4.2010.

että toimittaja tai media jättää oma-aloitteisesti tietyt asiat kertomatta tai kertoo asioista peitellysti tai muutoin epämääräisesti. Taustalla itesesensuurissa usein on, että jonkin tiedon esittäminen on ”sopimatonta” esimerkiksi valtion turvallisuuden tai maineen, julkisuuden ihmissuhteiden, poliittisen tilanteen tai muun vastaavan syyn vuoksi. Näissä yhteyksissä itesesensuuri yleensä mielletään kielteiseksi ilmiöksi. Itsesensuuri voi kuitenkin joissain tapauksissa olla myös maalaisjärjen käyttöä: joidenkin asioiden kertominen ei välttämättä ole kenenkään eikä minkään edun mukaista. Poliittisista syistä harjoitettu itesesensuuri on yleensä tulkittu – usein ennen kaikkea jälkiviisaasti myöhemmin aikoina – lähinnä kielteiseksi ilmiöksi

Tämän työn periaatteellisena lähtökohtana on tuoda esiin tutkittua tietoa yhdestä keskeisestä suomalaisen median edustajasta. Suomalaisesta mediasta on kirjoitettu runsaasti historioita, mutta STT:tä käsittelevä historiantutkimus on ollut jokseenkin vähäistä, kuten myöhemmin tulee esiin. Tavoitteena on antaa vastaus kysymykseen, mikä oli maamme keskeisen uutistoimiston asema suomalaisessa yhteiskunnassa takavuosisikymmeninä.

Tutkimus on rajattu vuosiin 1956–1981. Vuosi 1956 oli uutisrintamalla erittäin vilkas. Maailmalla suuria uutisia olivat varsinkin Unkarin kansannousu ja Suezin kriisi. Kotimaan suuria uutisia olivat Porkkalan palautus, yleislakko ja Urho Kekkosen tulo tasavallan presidentiksi. Näillä kaikilla oli merkitystä STT:n toimintaan ja asemaan. Etenkin yleislakko oli vaikeaa aikaa STT:lle.

Ei ole sattumaa, että tutkimuskausi on rajattu Kekkosen pitkään presidenttikauteen. Tämä neljännesvuosisata on niin merkittävä Suomen historiassa, että sen valossa voidaan tarkastella myös maan keskeisen uutistoimiston asemaa. Vuonna 1956 ei tosin osattu ennustaa Kekkosen kauden merkittävyyttä. On siten myönnettävä, että tutkimus sisältää tavallaan annoksen anakronismia, jota historiantutkimuksessa tulisi aina viimeiseen asti välttää. Kuitenkin aikarajauksen pohjalla tutkimuksissa ovat yleensä aina enemmän tai vähemmän jälkikäteistiedot.

Tasavallan presidentti vaihtui 1. maaliskuuta 1956. Kuvassa eduskunnan puhemies K.-A. Fagerholm, väistynyt presidentti J. K. Paasikivi ja uusi presidentti Urho Kekkonen (Lehtikuva/Reino Loppinen).

Kekkosen aika oli monessa mielessä poikkeuksellinen jakso Suomen historiassa. Tuona aikana suomalainen yhteiskunta koki muutoksia, joilla oli kauaskantoiset seuraukset. Myös STT ja muu media muuttuivat tuona aikana huomasti.

Tässä tapauksessa tutkimus keskittyy siis totutusta poikkeavaan asetelmaan. Yleensä instituutioiden tutkimuksessa – joksi tämäkin tutkimus voidaan perustellusti mieltää – rajaus kohdistuu kyseisen instituution vaiheisiin eli siis tutkimus rajataan tutkimuskohteessa tapahtuneisiin muutoksiin. Tässä tutkimuksessa tarkastel-

laan kuitenkin suurelta osin yhden keskeisen toimijan – Suomen Tietotoimiston – ratkaisuja tietyn ulkopuolisen toimijan valtakaudella, tässä tapauksessa siis Kekkonen presidenttikaudella. STT:n vaiheissa ei voida näinä vuosikymmeninä havaita mitään vedenjakajiksi osoittautuvia tilanteita.

Suomi ei enää joutunut kärsimään sodista, mutta kriisejä oli silti riittämiin. Kekkonen oli kiistatta tuon ajan voimamies, Suomen hallitsija. Vaikka Suomi onkin ns. pohjoismainen demokratia, keskeisiin yhteiskunnallisiin päätöksiin tarvittiin yleensä aina Kekkonen hyväksyntä. Ensimmäisellä kuusivuotiskaudellaan Kekkonen tosin oli vielä melko heikko presidentti. Olihan hänet valittu tasavallan presidenttikin pienimmällä mahdollisella enemmistöllä. Toisella kaudellaan hän jo hallitsi selvästi suomalaista politiikkaa ja muuta yhteiskunnallista päätöksentekoa. Viimeistään silloin, kun vasemmistopuolueet ryhtyivät tukemaan Kekosta vuoden 1968 presidentinvaaleissa, ei ollut enää epäselvää, kuka Suomea johtaa. Kekkonen oli saavuttanut niin yliveraisen aseman suomalaisessa yhteiskunnassa, että moista ei ollut aiemmin koettu. Ehkä yksi poikkeus tästä ylivertaisesta asemasta on. Juhani Suomi kirjoittaa teoksessaan *Mannerheim – Viimeinen kortti?*, että presidenttikautensa alkuvaiheissa vuonna 1944 marsalkka Mannerheim käytti muutaman kuukauden ajan sellaista valtaa, ettei siihen ole sen koommin yltänyt yksikään hänen seuraajistaan.²⁵ Aika oli kuitenkin tuolloin täysin poikkeuksellinen.

Kekkonen kansainvälinen asema vahvistui entisestään 1970-luvulla Etykprosessin yhteydessä. Ulkopolitiikka oli vahvasti hänen hyppysissään. Samoin hän hallitsi myös sisäpolitiikan kuvioita, usein jopa perustuslakien vastaisesti. Kekkonen käytti usein hyvinkin epäsovinnaisia keinoja. Hän ulotti vaikutuksensa esimerkiksi valtioneuvoston ja eduskunnan ohitse yhteiskunnan eri lohkoille. Nimimerkki Liimataisena hän osallistui aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun.²⁶

Neljännesvuosisadan kestäneen Kekkonen kauden jälkeen seurasi Mauno Koiviston presidenttiaika, joka oli monessa mielessä erilainen kuin Kekkonen aika. Syyinä muutokseen ei niinkään ollut välttämättä Koivisto, vaikka hänelläkin oma osuutensa oli. Sen sijaan yhteiskunta oli muuttumassa. Samoin media muuttui entisestään. Yhteiskunnan hyvinvoinnissa ja kansan vauraudessa oli tapahtunut merkittäviä muutoksia: Suomesta oli aidosti tullut pohjoismainen hyvinvointiyhteiskunta.

²⁵ Suomi 2013, 13.

²⁶ Esim. Soikkanen 2008, 17–18; Jakobson, 167.

Oma ”epätieteellinen” puoli rajauksessa on myös se, että kirjoittaja vakinaistettiin STT:n toimittajaksi samana lokakuuisena päivänä vuonna 1981, jolloin julkistettiin edellisenä päivänä syntynyt asiakirja, jossa Kekkonen ilmoitti olevansa lopullisesti kykenemätön jatkamaan presidentin tehtäviä.²⁷ Oman toiminnan tutkimiseen sisältyy aina suuria riskejä.

Keijo Korhonen on maininnut, että poliittinen historia on tieteenala, joka tulee jo niin lähelle nykyaikaa, että hirvittää.²⁸ Onkin mahdollista, että mitä lähemmäksi nykypäivää tullaan, sitä kiistanalaisemmiksi saattavat asiat tulla. Eri ihmiset ovat kokeneet lähimenneisyyden eri tavoin; tulkinnat menneisyydestä vaihtelevat. ”Ei se niin mennyt”, saattaa moni arvostella. On kuitenkin myös muistettava, että tunnetusti ihmisen muisti on valikoivaa. Kirjoittajan pitkäaikainen kokemus STT:stä ja sen toiminnasta lisäävät kuitenkin edellytyksiä selittää STT:n toimintaa tutkimuskaudella. Kun talon tavat ovat tuttuja, asioiden yhdistäminen toisiinsa ja sijoittaminen oikeisiin asiayhteyksiin on oletettavasti helpompaa kuin tutkijalla, joka ei entuudestaan tunne tutkimuksensa kohdetta. Toki tähän tuntemukseen sisältyy myös omat riskinsä, mikä asettaa tutkijan kyvyt koetukselle. Kuitenkin joskus historiantutkija saattaa haksahda aivan yksinkertaisiinkin väärinymmärryksiin, jos perustieto tutkimuskohteesta on vajavainen.

On kuitenkin kaiken aikaa muistettava, että tutkimuksessa menneitä tapahtumia ei voi tarkastella nykyajan arvojen pohjalta. Jorma Kalela on tiivistänyt asian sattuvasti: Historiantutkijan on aina varmistettava, etteivät hänen tutkimusprosesinsa lähtökohdat sisällä anakronismeja. Oman yhteiskunnan ajatusmallit tarttuvat nimittäin huomaamatta. Tässä tutkimuksessa ei siis täysin noudateta Kalelan ohjetta, kun tarkastelun kohteena on STT Kekkonen presidenttikausilla. Kalela siteeraa venäläistä historiantutkijaa Aron I. Gurevitšia, joka on korostanut, että historiantut-

²⁷ Syksyn 1981 kuluessa kävi entistä selvemmäksi, että Kekkonen oli kykenemätön jatkamaan tasavallan presidentin tehtävissä. Lopulta kyse oli siitä, pystyisikö Kekkonen allekirjoittamaan eronpyyntönsä vai pitäisikö lääkäreiden todeta kyvyttömyys. 26. lokakuuta Kekkonen henkilölääkärin yhteistyössä Kekkonen pojan hallitusneuvos Matti Kekkonen kanssa saivat Kekkoselta allekirjoituksen eroilmoitukseen. Ilmoituksen teksti oli selvä: ”Kuten oheisesta lääkärintodistuksesta ilmenee, on minua kohdannut sairaus, jonka vuoksi olen viime aikoina ollut estynyt hoitamasta tasavallan presidentin tehtäviä, nyttemmin todettu luonteeltaan sellaiseksi, että sen on katsottava muodostavan hallitusmuodon 25 §:ssä tarkoitetun pysyväisen esteen. Tämän ilmoitan valtioneuvostolle tiedoksi ja toimenpiteisiin ryhtymistä varten tasavallan presidentin valitsemiseksi.” Ilmoitus oli laadittu niin kiireessä, että päiväykseen tuli lopullinen kirjoitusvirhe: ”Helsingissä 26 päivänä lokakuuta 1981”. Kekkonen luopuminen presidentin tehtävistä sinetöitiin valtioneuvoston ylimääräisessä istunnossa 27. lokakuuta. Syksyn 1981 vaiheista, ks. Suomi 2000, 687–725.

²⁸ Timo Soikkanen on lainannut Korhosen näkemystä ulkoministeriön historiassa. Ks. Soikkanen 2008, 3.

kijan suurin synti on yritys esittää toisen aikakauden ihmiset itsensä ja aikalaistensa kaltaisina. Tahattomat anakronismit ovat Kalelan mielestä kuitenkin suurin ongelma.²⁹

Tutkimuksen keskeisenä tehtävänä on sijoittaa uutistoimisto STT suomalaiseen mediakenttään ja yhteiskuntaan yleisesti. Peruskysymyksenä on, mikä oli STT:n asema suomalaisessa yhteiskunnassa tutkimusjaksolla. Miten se mielsi roolinsa? Miten STT:n rooli miellettiin? Käytettiin sitä hyväksi? Sopeutuiko se tähän rooliin? STT kirjoitti yhteiskunnan tapahtumista, mutta halusiko se kaivaa esiin yhteiskunnan epäkohtia? Miten STT toimi Kekkonen tasavallassa? Poikkesivatko STT:n toimet muun median toimista suhteessa Kekkonen?

Sanapari ”STT kirjoitti” on kuitenkin jokseenkin epämääräinen. Ei ole ollut mitään ”kirjoittavaa STT:tä”. STT on eronnut sanomalehdistä siinä, että se ei kirjoita pääkirjoituksia; sillä ei ole ollut mielipidettä. On ollut olemassa vain joukko toimittajia ja heidän taustallaan organisaatio. Heidän kokemuksensa, ammattitaitonsa ja maailmankatsomuksensa ovat tietenkin voineet vaihdella. Tämä on merkinnyt, että välillä uutistyyössä on onnistuttu, välillä taas epäonnistuttu. Ohjenuorana heille kuitenkin oli periaatteessa tapa, jolla STT:ssä tehtiin työtä ja kirjoitettiin.

Tutkimusjaksolla STT:n johdossa toimivat Erik (Eero) Anders Berg (1927–1960), Paolo Kullervo Killinen (1960–72) ja Carl Fredrik Sandelin (1973–83). Vaikkei STT:llä heidän aikanaan ollutkaan mitään nykyisen kaltaista tyylikirjaa, oli heidän sanomansa toimitukselle kuitenkin selvä: STT:ssä kirjoitetaan puolueettomasti ja tasapuolisesti ilman mitään ylilyönnejä. Tutkimusjakson aikana STT:ssä tosin ryhdyttiin hiljalleen laatimaan kirjallisia ohjeita toimituksellisista periaatteista. Kirjoitustyyliin korostui joka tapauksessa asiallisuus. Ehkäpä liian usein tämä koettiin synonyyminä sanalle tylsä. Kohu-uutisiin ei sorruttu. Killisen kerrotaan jopa sanoneen, että STT:n tehtävänä ei ole kirjoittaa skuppeja; ne annettakoon asiakaslehtien tehtäviksi.³⁰ STT:n työ oli tarkkaa: asiakaskunnan kirjo oli todella laaja niin poliittisesti kuin alueellisestikin. Puolueettomuutta ja tasapuolisuutta piti yrittää noudattaa.

²⁹ Kalela, 84, 88.

³⁰ Tämä tieto on yksi legendoista, joita vuosien mittaan STT:n toimituksessa on syntynyt. Mitään kirjallista todistetta tästä ”käskystä” ei ole olemassa, joten sen todenperäisyys on hämärän peitossa. Näin on vain muistettu. Hyvin monet muutkin STT:n toimintaperiaatteet ovat vuosikymmenten aikana perustuneet siihen, että ”näin on toimittu ennenkin”.

STT:llä on epäilemättä ollut merkittävä rooli suomalaisessa mediassa. Luke-mattomissa maakuntalehdissä valtakunnallisten uutisten ja ulkomaan uutisten kirjoittaja on ollut STT: Lehden tehtäväksi on jäänyt lähinnä huolehtia oman alueen asioista. STT on siten ollut kansalaisille tärkeä tiedon jakaja ja välillisesti myös merkittävä mielipiteenmuokkaaja. STT:n rooli mielipiteenmuokkaajana olisikin aivan oman tutkimuksensa arvoinen.

Tässä tutkimuksessa käsitellään useita uutistapahtumia vuosien varrelta. STT:n tekstiä ei sinänsä analysoida. Ennemmin tarkoituksena on pikemminkin hahmottaa, miten STT toimi erilaisissa uutistilanteissa ja miten se menestyi kilpailussa.

STT:n roolia ovat korostaneet päivittäiset radiouutiset. On selviä viitteitä, että etenkin maan poliittiselle johdolle STT:n radiouutiset olivat monesti merkittävämpiä kuin seuraavana päivänä lehdistä luettavissa olleet pääosin samat STT:n uutisjutut. Tuoreeltaan kuultuina uutiset olivat tärkeämpiä kuin luettuina, mikä ilman muuta nosti STT:n merkitystä.

Kekkosen presidenttivuodet eivät olleet mitään yhtenäistä aikaa suomalaisessa yhteiskunnassa. 1950-luvun lopulla ja seuraavallakin vuosikymmenellä Suomi oli edelleen agraariyhteiskunta. Voidaan puhua jopa luokkayhteiskunnasta. Sosiaalinen murros 1960-luvulla merkitsi mm. kaupungistumista ja laajaa maastamuuttoa. 1970-luvulla leimallista oli yhteiskunnan ”politisoituminen”. Poliittikkakin tuli entistä lähemmäksi suurta yleisöä. Aiemmin poliittinen toiminta oli keskittynyt puolueyhdistysten tupailtoihin ja vastaaviin tilaisuuksiin. Yhä enemmän politikointia harrastettiin lehtien sivuilla, radiossa ja televisiossa. Poliitikot tulivat tutuiksi kansalle. Samalla poliitikot tulivat entistä tärkeämmiksi yhteistyökumppaneiksi toimittajille. Välillä varmasti yhteistyö meni liiankin pitkälle. Tutkimuksessa yhtenä linjana on selvittää, yrittivätkö yhteiskunnan päättäjät vaikuttaa STT:n ja STT:n väen toimintaan.

On selviä viitteitä, että STT – kuten myös monet muutkin toimitukset – jätti monesti kertomatta erilaisia asioita. Oliko STT:n erityistehtävänä vaieta kiusallisista asioista? Viime vuosina on hyvin yleisesti todettu, että media kautta linjan vaikeni presidentti Kekkosen heikentyneestä terveydentilasta, vaikka selviä ja todistettavia-kin merkkejä asiasta olikin kosolti. Jotkut ovat jopa ryhtyneet nyttemmin katumaan vaikenemistaan, mikä kieli ”epähistoriallisesta” asenteesta menneeseen.

Etenkin 1970-luvun vaiheissa ei voi liioin ohittaa suomettumista. Kuinka paljon suomalainen media ja etenkin STT olivat rähmällään itänaapurimme Neuvostoliiton suuntaan? Ainakin vuonna 1974 ilmestyneet Kullervo Killisen muistelmat hänen omasta johtaja-ajastaan STT:ssä antavat selvän kuvan siitä, ettei STT:n päätoimittajaa ja toimitusjohtajaa voi ainakaan syyttää liiasta Neuvostoliiton arvostelusta. Samalla vuosikymmenellä STT:n toimituksen sisällä käytiin jopa hämmästyttävän kovaa keskustelua. Sitä voidaan kutsua myös politikoinniksi. Nuoriso teki vallankumousta, ja nämä lainet ulottuivat myös STT:n toimitukseen. Itsesensuuriin ja suomettumiseen palataan tässä tutkimuksessa myöhemmin.

On myös perusteita kysyä, että oliko STT:llä yleistiedottajan tehtävän ohella myös vallan vahtikoiran³¹ tehtäviä? Vai oliko se vain isäntäänsä – tässä tapauksessa poliittista valtaa – nuoleva kiltti sylikoira? Perushypoteesina voidaan esittää, että toisuus löytyy jostain väliltä. Niin vahtikoiraksi kuin sylikoiraksikin nimeäminen on epäilemättä liioittelua. Oliko STT sitten ”palveluskoira”? STT teki tosiaan hyviä palveluksia niin asiakkailleen kuin niillekin, joista se kirjoitti. Näin STT oli toiminut aina ennenkin, mikä tulee hyvin esiin tekijän lisensiaatintutkimuksesta.

Tutkimuksessa kyse on ennen muuta journalismin historiasta ja poliittisesta historiasta. Tutkimusmenetelmänä on perinteinen historiallis-kvalitatiivinen tutkimusote. Siinä lähdekritiikin avulla selitetään tapahtunutta ja tehdään päätelmiä. Historiantutkimus onkin ennen muuta kirjoittamalla tapahtuvaa päättelyä.³² Lähdekritiikkikään ei ole ongelmaton. Heikki Ylikangas muistuttaa, että lähteiden luokitte- lut ensi ja toisen käden lähteisiin, kertomuksiin ja jäänteisiin ovat lähdekritiikissä apuna, mutta ne eivät ratkaise lopputulosta ehdottomasti. Se, että kaksi asiakirjaa kuvaa tietyn tapahtuman eri tavoin, saattaa johtua vain siitä, että toinen tai molemmat asiakirjojen laatijoista eivät ole riittävästi perillä kohteesta tai eivät syystä tai toisesta halua kuvata sitä samoin. Tutkijan tehtäväksi jää selvittää syyt kuvausten eroihin ja arvioida sen jälkeen, mimmisesta tapahtumasta tai ilmiöstä lähteet loppujen lopuksi todistavat. Lähdekritiikki kylläkin tuottaa faktoja. Karsiessaan lähteistä pois ilmeisen epäluotettavaa informaatiota se lisää lähinnä luotettavaksi katsottavaa tietoa. Ylikangas korostaa, että historiassa on tehtävä päätelmiä, myös semmoi-

³¹ Jotkut koiranleuat ovat antaneet käsitteelle vallan vahtikoira myös uudenlaista sisältöä. Vahtikoiran tehtävänä onkin suojella poliittista valtaa!

³² Esim. Kalela, 164.

sia teoriasisältöisiä päätelmiä, joiden yhteys lähteisiin jää etäiseksi. Muutoin on ylivoimaista muutoilla selitys varsinkin siihen, minkä vuoksi on tehty mitä on tehty.³³

Aineistoa täydentävät aikalaishaastattelut. Haastattelujen avulla voidaan mahdollisesti vertailla toimijoiden näkemyksiä tutkimusjaksolla ja vuosikymmeniä myöhemmin. Lähdekriittisesti tarkasteltuna haastatteluilla on aina omat ongelmansa; muistitieto on enemmän tai vähemmän epäluotettavaa tietoa. Kuten aiemmin on mainittu, ihmisen muisti on valikoivaa. Jos lisäksi haastateltavien mielipiteet ovat olleet ristiriidassa keskenään jo vuosikymmeniä sitten, niin voi olla vaikea arvioida, ovatko mielipiteet haastattelutilanteessa lähentyneet vai kenties eronneet entisestään.

Tutkimuksessa on muistettava, että se mikä tulee katsoa hyväksi tai mikä vahingolliseksi menneisyydessä tehdyksi valinnaksi, ei kuulu tutkijalle, joka pitää johdotähtenään ehdotonta puolueettomuutta ja objektiivisuutta. Tutkijalle ei ole olemassa oikeaa tai väärää, hänelle ovat olemassa vain tehdyt teot sekä niiden syyt ja seuraukset.³⁴

Aiempi tutkimus ja tutkimusaineisto

Kuten edellä on tullut esiin, yleensä STT:n historiasta ja etenkin sen roolista yhteiskunnassa on tehty hämmästyttävän vähän tutkimusta. Tekijän lisensiaatintutkimus on laajin yhtiön historiaan pureutunut työ. Terhi Rantanen tarkasteli toimistoa historian valossa STT:n 100-vuotisjuhlia varten kirjoittamassaan suppeahkossa kolmen pienen tutkimuksen koosteessa *STT:n uutisia sadan vuoden varrelta*. STT:n pitkäaikainen johtaja E. A. Berg kirjoitti vuonna 1952 tutkielman *Uutistoimistojen synty ja kehitys*. Siinä hän luonnollisesti käsittelee myös STT:n roolia aiempina vuosikymmeninä. STT:n toimittaja ja toimituspäällikkö Gunnar Mårtenson kirjoitti vuonna 1962 tiiviin historiikin STT:n toiminnasta talon 75-vuosijuhliin. Turo Uskali

³³ Ylikangas, 58, 71.

³⁴ Ibid, 161.

tarkasteli STT:n ulkomaanuutistoimintaa väitöskirjassaan *”Älä kirjoita itseäsi ulos” – Suomalaisen Moskovan-kirjeenvaihtajuuden alkutaival 1957–1975*.

Suomen sanomalehdistön historiassa on myös tiivis Esko Salmisen kirjoittama osio STT:stä. *Yleisradion historiassa* STT on monessa kohtaa näkyvällä paikalla, mikä antaa syvyyttä STT:n historian tarkastelulle. Tutkimuskohteena tässä teossarjassa on kuitenkin Yleisradio. Muutoin tutkimuksissa ei ole juuri keskitytty STT:n historiaan. Monet toimistoa käsittelevät yliopistojen erilaiset pro gradu -tutkimuksetkin ovat keskittyneet muihin asioihin. Näitä ovat olleet esimerkiksi STT:n uutisaineiston käyttö ja STT työyhteisönä.

Lukemattomissa tutkimuksissa, elämäkertoissa ja muistelmissa STT tulee esiin hyvin usein. STT:n rooli esitetään kuitenkin ikään kuin annettuna. Annoin tiedon STT:lle, saattoi Urho Kekkonen kirjoittaa päiväkirjaansa. Tämä on sinänsä ymmärrettävää, sillä käytännössä STT:llä oli pitkään myös tavallaan valtionhallinnon tiedottajan rooli. Kun tieto tuli STT:hen, meni se myös heti lehdistöön. STT:n roolia näissä yhteyksissä ei kuitenkaan käytännössä koskaan juuri selitetä. On myös huomattava, että monissa lehtien historioissa tuskin edes mainitaan STT:tä, vaikka suuri osa lehden uutisaineistosta oli peräisin siltä. Usein tutkimuksen lopussa on luettelo käytetyistä lyhenteistä. Hyvin monessa tapauksessa lyhenteen ”STT” merkitystä ei kerrota. Niin itsestäänselvyys STT on ollut.

Samoin kuin kirjoittajan lisensiaatintutkimuksessa tutkimuksen keskeinen lähdeaineisto on peräisin STT:n asiakirja-arkistosta. On huomattava, että STT:n arkistoa ei ole juuri tutkimuksissa käytetty. Kirjoittajan lisäksi sitä ovat käyttäneet vain Terhi Rantanen ja Turo Uskali. Kumpikin on käyttänyt aineistoa rajallisesti ja valikoidusti. Kumpikin on myös haastatellut Carl Fredrik Sandelinia. Myös Raimo Salokangas on tutustunut STT:n päättävien elinten pöytäkirjoihin kirjoittaessaan omaa osiotaan Eljas Erkon elämäkerrassa.

Tutkimusajanjaksolta on jäljellä suhteellisen runsaasti STT:n kirjallista aineistoa. Varsinkin STT:n hallituksen/johtokunnan pöytäkirjat ovat merkittäviä, sillä takavuosisikymmeninä hallitus tuntui osallistuvan selvästi nykyistä enemmän talon operatiiviseen johtamiseen.

STT:n arkistokansioissa on tutkimuksen kannalta runsaasti olennaista aineistoa. Näitä ovat etenkin kansiot, joissa on kirjeenvaihtoa, erilaista polemiikkaa, valtiollan kanssa käytyä yhteydenpitoa ja Yleisradio-suhteita käsittelevää aineistoa.

Myös STT:n ammattiosaston arkisto tarjoaa tärkeää ajankuvaa. Tärkeimpänä asiakokonaisuutena tästä ovat osaston kuukausittaiset tiedotteet. Näissä tiedotteissa on välillä erittäin kovaakin keskustelua STT:n asemasta ja tehtävistä. Tämä korostui juuri 1970-luvun vuosina, jolloin ns. politiikka tunkeutui toimituksiin.

Suurin puute on, että toimituksen jokapäiväisistä keskusteluista ja ratkaisuksista ei ole vuosien saatossa jäänyt jäljelle juuri mitään kirjallisia dokumentteja. Suuri puute on myös, että STT:n juttuarkistoa on olemassa mikrofilmattuna vasta 1970-luvun alkuvuosista eteenpäin, ja tämäkin aineisto on hankalasti tarkasteltavissa. Toisaalta tässä tutkimuksessa ei sinänsä ole tarkoituskaan analysoida mitenkään laajasti STT:n tekstejä, kuten edellä jo on esitetty. STT:n uutisjututkin löytyvät lehdistä. STT radiouutiset vuosilta 1953–1992 on luettavissa mikrofilmikeloilta Kansallisarkistossa.

Yhteiskunnan yleistä kehityskulkua hahmottaa olemassa oleva laaja tutkimuskirjallisuus. Myös muistelmat ovat aina tärkeitä lähdeteoksia. Erityisen tarkka lähdekritiikki on kuitenkin niiden kohdalla olennaisen tärkeää.

Menneisyyden ja nykyisyyden vuoropuhelua

Suomen Tietotoimisto on ainoa viestin, jonka asiakaskuntana on kautta vuosien ollut Suomen koko keskeinen media. Tosin Yleisradio lopetti vuoden 2007 alusta kokonaan 80-vuotisen yhteistyönsä STT:n kanssa. Kesällä 2015 yhtiön suurimman omistajan Sanoman päälehti Helsingin Sanomat lopetti uutispalvelun tilaamisen STT:ltä. STT:n tulevaisuus oli jo jokseenkin hämärän peitossa. Toisin on ollut aiemmin. STT:stä lähtenyt tieto on levinnyt hyvin laajalle. Tämä on tiedetty, ja tätä tosiasiaa on osattu myös aina käyttää hyväksi. Samalla se on ollut ikkuna ulkomaailmaan. STT on vuosikymmenten ajan välittänyt ulkomaiset uutiset Suomeen. Se oli takavuosisikymmeninä myös miltei ainoa kanava suomalaisten uutisten välittämisessä ulkomaille.

STT:llä on ollut kiistatta tietty erityisasema suhteessa valtioon. Tätä on vahvistanut olennaisesti, että käytännössä koko itsenäisyyden ajan STT:llä ei ole ollut todellista uutistoimistokilpailijaa kotimaassa. Voidaan jopa puhua monopoliasemasta uutistoimistoalalla. Tämä ei suinkaan merkitse, etteikö STT olisi ollut ja olisi jatkuvassa kilpailutilanteessa. Etenkin nykyisin uudet media-alan toimijat valtaavat alaa ennen näkemättömällä voimalla ja lisäävät siten kilpailua.

Tekijän lisensiaatintutkimus päättyi vaiheeseen, jolloin Bergin johtama STT muuttui Killisen johtamaksi STT:ksi. Tähän rajaukseen olivat omat perustelunsa. Koska tämä tutkimus keskittyy Urho Kekkosen presidenttikausien Suomeen, tutkimuksissa on osittaista päällekkäisyyttä. Näin ollen 1950-luvun vaiheissa on käytetty hyväksi suoraan lisensiaatintutkimuksen tuloksia.

Historiantutkimuksessa löydetyt lähteet muuttavat usein kysymyksenasettelua ja johtavat tutkimuksen uusille urille. Kyse on siis kysymysten ja lähteiden jatkuvasta vuoropuhelusta. Tälläkään tutkimuksella ei pyritä rekonstruoimaan tarkasti STT:n toimintaa. Ajatuksenakin rekonstruointi on jokseenkin mahdoton. Historiantutkimushan ei ole enää pitkiin aikoihin perustunut rankelaiselle ajattelutavalle ”wie es eigentlich gewesen (ist)”. Tapahtumia ja kehityskulkuja voidaan selittää vain tietyllä todennäköisyydellä. Mitä lähemmäksi nykypäivää tullaan, sitä useampia selityksiä voidaan löytää. Edelleen keskuudessamme olevat tutkimusjakson aikalaiset voivat esittää hyvinkin poikkeavia tulkintamalleja tapahtuneesta.

Heikki Ylikangas on kirjoittanut nasevasti historiallisesta totuudesta:

Totuutta historioitsija ei voi saavuttaa eikä edes todistaa, että olisi onnistunut sitä lähestymään. Sen sijaan hän saattaa enemmän tai vähemmän vakuuttavasti osoittaa että on rehellisesti ja ammattitaitoisesti pyrkinyt kadonneen todellisuuden hahmottamiseen. Säästykö hän näin menetellen kritiikiltä ja poliittisilta leimoilta, on toinen asia.³⁵

Menneisyudessa tapahtuneen asian rekonstruoinnin mahdottomuudesta on antanut hyvän esimerkin Nokian entinen pääjohtaja ja entinen hallituksen puheenjohtaja Jorma Ollila. Lokakuussa 2013 Helsingin Sanomien haastattelussa hän sanoi ymmärtävänsä suomalaisten tunteisiin perustuvat reaktiot Nokian matkapuhelinten

³⁵ Ibid, 165. Kritiikillä ja poliittisilla leimoilla Ylikangas viittaa selvästi vastarintaan, jota on kohdistettu häneen omiin tutkimuksiinsa. *Tie Tampereelle* -teos nostatti runsaat 20 vuotta sitten suurta polemiikkia etenkin Etelä-Pohjanmaalla. Myös hänen tulkintojaan talvisodan päättymisestä ja ennen kaikkea jatkosodan aikaisista teloituksista arvosteltiin muutama vuosi sitten tiukasti.

myynnistä Microsoftille. Sen sijaan hän piti täysin turhana viisastelua siitä, mitä Nokiasa olisi pitänyt tehdä:

On mahdotonta arvioida, mitä yhtiölle olisi tapahtunut, jos alkuvuonna 2011 tai jossain muussa ajankohdassa olisi päätetty toisin. Menneisyyttä ei voi rekonstruoida nykyisyyteen.³⁶

Ollilan sanoma voidaan yksinkertaistaa: jossittelulla ei ole sijaa päätöksenteossa, sillä se ei voi muuttaa menneisyyttä. Jossittelu historiassa eli kontrafaktuaalinen tutkimusote on kylläkin viime vuosina kiinnostanut tutkijoita. On kehitelty erilaisia vaihtoehtoisia malleja tapahtumille. Nämä luovat varmasti kiinnostavia näkymiä, mutta todellisuuden kanssa niillä ei ole mitään tekemistä.³⁷

Tutkimuksen tekijälle on luonnollisesti runsaasti hyötyä ennen kaikkea kokemuksesta STT:stä yleisesti sekä STT:n ja valtiovallan suhteista. Työn mukanaan tuoma kokemus tekee siten monet asiat ymmärrettäviksi. Silti tällä kokemuksella on myös oma painolastinsa. Problematisointi saattaa jäädä helposti vajavaiseksi, kun joitain asioita pitää itsestäänselvyyksinä. Tärkeää on kokemuksen kannalta ennen kaikkea ottaa huomioon ajallinen perspektiivi. Uutistyö oli ennen toisenlaista kuin nykyisin. Samoin olivat olot, tekninen kehitys ja kaikki toimintaedellytykset erilaisia. Tästä taas seuraa, että asioita voi tulkita liian helposti väärin perustein, jos tarkastelukulmana on nykyajan uutistyö. On myös huomattava tutkijan ja toimittajan työn olennainen ero: tutkijalla ei ole mitään oikeutta salata lähteitään. Samoin kuin tekijän lisensiaatintutkimuksessa tässäkin tutkimuksessa pyritään kiinnittämään tarkkaa huomiota siihen, ettei STT:n toimintaa pyritä sen paremmin puolustelemaan kuin aiheetta arvostelemaan.

Historia mielletään usein menneisyyden ja nykyisyyden vuoropuheluksi. Tämän teki konkreettisesti selväksi brittiläinen historiantutkija E. H. Carr runsaat puoli vuosisataa sitten ilmestyneessä teoksessaan *Mitä historia on*. Yksinkertaistettuna hänen sanomansa oli, että vain ymmärtämällä menneisyyttä voidaan ymmärtää nykyisyyttä ja vain ymmärtämällä nykyisyyttä voidaan ymmärtää tulevaisuutta – ja sama vielä toisin päin.³⁸

³⁶ HS (talous) 17.10.2013.

³⁷ Turun yliopiston poliittisen historian tutkijatkin ovat leikitelleet vaihtoehtoisilla tapahtumienkululla parissa kirjassa. Myös presidentti Mauno Koivisto on jossittelut menneisyyden tapahtumilla yhdessä kirjassaan.

³⁸ Carr, passim.

Tämä näkemys voi tuntua hyvin klišeiseltä, ja sitä se ehkä onkin. Mutta kun ajattelee STT:n entisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta, voi näkemys olla hyvinkin ajankohtainen.

Historian kirjoittaminen on tavallaan kuin palapelin kokoamista.³⁹ Historian palapelin kokoamisessa jotkut palat jäävät väijäämättömästi kadoksiin, joten lopullinen kuva on aina enemmän tai vähemmän täydellinen. Lähihistorian kirjoittajalle on selvää, että häneltä puuttuu lähdeaineistoa, joka ehkä selittäisi tarkemmin toimijoiden tavoitteita ja motiiveja; ihmisten ajatuksiin on mahdotonta päästä. Näin ollen menneisyyden ja nykyisyyden vuoropuhelukin jää ainakin jossain määrin vajavai-seksi. Keijo Korhonen on esittänyt oman näkemyksensä nykyisyyden ja menneisyyden vuoropuhelun ongelmasta. Hänen mielestään historiantutkijaa kiinnostavat useimmiten juuri ne historian vaiheet, joilla on – oikein tai väärin tajuttuna – yhteys oman ajan polttaviin ongelmiin. Jokainen aikakausi kirjoittaa historian uudestaan omien pulmiensa näkökulmasta. Korhonen jatkaa:

Tutkiessaan menneisyyden tapahtumia, niiden syitä ja seurauksia, rakentaessaan menneisyyden uudestaan ja asettaessaan sen laajempiin yhteyksiin historiantutkija itse asiassa käy keskustelua hänelle itselleen tärkeistä oman ajan ilmiöistä. Omien kokemustensa ja ajatustensa pohjalta hän esittää kysymykset historialliselle aineistolle. Ne menneisyyden tapahtumat, jotka eivät ole kiinnostavia tutkijan oman maailman ja oman persoonan kannalta jäävät tutkimatta. Niiden tuottamalle aineistolle ei tutkija kykene esittämään kysymyksiä.⁴⁰

Tutkija joutuu siten painimaan sen kanssa, että hän tietää, mikä lopputulokse-na on ollut. Hänen tutkimuskohteensa sen sijaan eivät sitä tienneet. Kaiken lisäksi median ja yleensä journalismin historian tutkimuksessa jälkiviisuus on oma erityinen ongelmakenttänsä. Historiantutkija ei voi tarkastella asioita nykyajan lähtökohdista, kuten jo edellä tuli esiin. Aikaprospektiivi erottaa siten historiantutkijan ja journalistin. Mutta mikä on tilanne, jos tutkija on myös journalisti? Mm. Timo Viha-vainen on osuvasti käsitellyt tutkijan ja journalistin töiden eroa:

Kun journalisti yleensä tilittäytyy menneisyyteen, hän hahmottaa sen nykyajan näkökulmasta: tuo tai tämä nykyajan ilmiö oli idulla jo silloin ja silloin, mutta sen tärkeys ymmärrettiin vasta myöhemmin jne. – Historiantutkija sen sijaan on omassa työssään joutunut pysähtymään kauem-

³⁹ Tämä luonnehdinta on yksi niistä viisauksista, joita Turun yliopiston poliittisen historian ensimmäinen professori Juhani Paasivirta jakoi kirjoittajan ollessa nuori opiskelija yliopistossa 1970-luvulla.

⁴⁰ Korhonen, 93.

pana menneisyydessä sijaitseviin tilanteisiin ja aikakausiin ja tuntee niiden historiakuvan ja tulevaisuudenodotukset. Hän näkee toisesta perspektiivistä henkilöt, joiden toiminta sittemmin on saanut oman tulkintansa uudemmissa oloissa; useinkin takaperoisen jälkiviisauden pohjalta.⁴¹

⁴¹ Vihavainen 1995, 167.

SUOMEN TIETOTOIMISTO UUTISVIRRASSA

”Puolivirallisia uutisia”

Suomen Tietotoimistoa on vuosikymmenten kuluessa totuttu kutsumaan puoliviralliseksi uutistoimistoksi.⁴² Tälle oletetulle – mutta myös kiistetylle – puolivirallisuudelle ei menneinä vuosikymmeninä ole ollut osoitettavissa yhtä selvää selittäjää. Kyse olikin monen tekijän summasta. Selittävät tekijät myös vaihtelivat eri aikoina. Alimitoitettut resurssit ja jatkuva tasapainottelu eri intressien ristitulessa olivat lähinnä yhteisiä nimittäjiä STT:n toiminnassa eri aikakausina. Tunnusomaista on myös, että aiemmin ei ole voitu puhua mistään ”STT:n linjasta”. Toimintatavat ja periaatteet muotoutuivat vuosien saatossa lähinnä sen perusteella, että ”näin oli tehty ennenkin”. STT:llä ei ollut mitään missiota eikä muitakaan selviä toiminnallisia tavoitteita. Ainoat ohjeet, joita uusi toimittaja saattoi saada oli, että ”STT:ssä ei uskota huhuihin eikä valheisiin”. Valheiden tunnistamisesta ei kylläkään annettu ohjeita. Taustalla tässä yleislinjassa oli se tosiasia, että STT:n piti uutisissaan tyydyttää hyvin monenkirjavaa asiakaskuntaa. Tämä ja kaikki yhteiskunnalliset muutokset johtivat taas välillä jopa yliampuvaan varovaisuuteen, jonkinasteiseen passiivisuuteen ja myös itsesensuuriin. Saattoipa aika ajoin ammattitaidossakin olla parantamisen varaa.

⁴² Ellei toisin mainita, tämän alaluvun teksti pohjautuu kirjoittajan aiempaan tutkimukseen. Jussila, passim.

Keskeinen tekijä puolivirallisuudessa oli STT:n suhde valtiovaltaan. Heti Suomen itsenäistymisen jälkeen STT:stä tuli valtiolle tärkeä yhteistyökumppani. Taloudelliset syyt ja asiakaslehtien painostus olivat keskeisiä selittäjiä sille, että STT alkuaan ylipäänsä hakeutui yhteistyöhön valtion kanssa. Toimintaa oli lehtien vaatimuksesta tehostettava tuntuvasti, mutta tehostaminen vaati rahaa. Vuoden 1918 sisällissota oli vienyt nekin vähäiset voimavarat, joita STT:llä aiemmin oli ollut. Asiakkaat taas eivät olleet valmiit maksamaan tyhjästä, eikä omistajillakaan ollut juuri intressiä panostaa tietotoimistoon. Valtio oli siinä tilanteessa ainoa mahdollinen lisärahoituksen järjestäjä.

STT:n johtaja K. V. Puuska hahmotteli STT:lle hyvinkin virallisuonteista asemaa valtiovallan kyljessä. STT:n toimintakykyyn ei kuitenkaan luotettu, mikä oli suuri pettymys Puuskalle. Hän oli asettanut toiveita kesällä 1918 perustettuun Suomen Viralliseen Tietotoimistoon. Tämä uusi elin SVT kuitenkin vain lisäsi STT:n ahdinkoa, sillä se sai yksinoikeuden valtion virallisiin uutisiin. Sille annettiin myös tehtäväksi välittää ulkomaansähkeitä yksinoikeudella. Seurauksena oli Puuskan ero STT:n johdosta. Hänen tilalleen valittiin talon toimittajakunnasta Robert Lehtonen.

Jos SVT-hanke olisi onnistunut, STT:n toiminta olisi hyvin todennäköisesti ajautunut umpikujaan. Uuden toimiston toiminta osoittautui kuitenkin hyvin pian täysin epärealistiseksi. Vaikka STT ei voinutkaan missään mielessä kehuskella voimavaroillaan, sen yhteydet ja aiemman toiminnan mukanaan tuoma osaaminen osoittautuivat valtiovallan edustajienkin silmissä kuitenkin ylivertaisiksi. Puolentoista vuoden kuluttua SVT olikin tullut tiensä päähän. Maaliskuussa 1920 STT:n johtajan Robert Lehtosen ja pääministeri Rafael Erichin allekirjoittama sopimus muutti olennaisesti STT:n asemaa vuosikymmeniksi. Sopimuksella se sai yksinoikeuden hallituksen uutistietojen välittämiseen. Sopimusta ei koskaan aivan kirjaimellisesti noudatettu, mutta se loi kuitenkin vahvan kehyksen STT:n ja valtiovallan yhteistyölle.

STT:tä tarvittiin myös, kun Suomesta tiedotettiin ulkomaille. Vastikään perustetulla ulkoministeriöllä ei ollut mitään tiedotuskanavia ulkomaille. STT:n kautta uutiset ja muut tiedot siirtyivät Tukholmaan ja sitä kautta muualle – jos Tukholmassa näin haluttiin. 1920-luvulla Suomi ja Ruotsi kiistelivät Ahvenanmaan kohtalosta. Kiista päättyi lopulta Kansainliiton päätöksellä Suomen voittoon. Tuona aikana Ruotsissa ei ollut juuri halua välittää suomalaisnäkemyksiä eteenpäin ulkomailla.

Ainakin Suomessa ajateltiin näin. Joitain tietoja silloinkin siirtyi ulkomaille. Ulkomaille suuntautunut tiedotustoiminta ei kuitenkaan ollut STT:lle pyyteetöntä. Koska tietojen välittämisestä syntyi kuluja, STT:ssä katsottiin, että valtion on ryhdyttävä maksumieheksi. On huomattava, että STT ei kuitenkaan ryhtynyt myymään palveluksiaan. Liiketoiminnalliset periaatteet juurtuivat STT:n toimintaan vasta vuosikymmeniä myöhemmin.

STT:lle osoitetusta määrärahasta tuli konkreettinen linkki STT:n ja valtiovallan välille. Vuoden 1919 keväällä STT sai ensimmäisen kuukausittaisen ”kannatuksen” valtiolta. STT pyysi tukea sen nojalla, että se hoiti ulkoministeriön propagandatyötä ulkomaille ja että se välitti ulkomaan uutisia päättäjille. Määrärahasta tuli pysyvä, vaikka sitä pitikin hakea erikseen joka vuosi. Alkuvuosina tukea tuli valtioneuvoston kanslian tai ulkoministeriön varoista. Vuodesta 1928 ”apuraha” sisällytettiin erillisenä kohtana ulkoministeriön menoluokkaan. Määrärahan nimi pysyi virallisesti apurahana pitkään. Vasta 1950-luvulla nimike muutettiin ”korvaukseksi”, kun STT:n näkökulmasta vaarana oli, että nimike antaisi ”väärän” kuvan määrärahan luonteesta.

Määrärahalla oli itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä oma tärkeä merkityksensä STT:n taloudelle. 1930-luvulla sen osuus STT:n kokonaistulosta oli kuuden prosentin luokkaa. Suhteellinen osuus kuitenkin väheni kaiken aikaa niin, että 1950-luvun lopussa se oli enää puolisen prosenttia. 1920-luvulta STT:n kokonaistulojen määrää ei ole ollut olemassa olevien tilitietojen perusteella mahdollista laskea. Määrärahan suhteellinen osuus tuloista lienee tuolloin ollut suurempi kuin myöhemminä vuosina.

Ulkoministeriöstä tuli heti alusta pitäen STT:n keskeinen yhteistyökumppani. Kummallakin osapuolella oli suuri tarve yhteistyöhön. Oireellista oli, että ulkoministeriö piti alusta alkaen STT:tä selvästi varteenotettavampana yhteistyökumppanina kuin viralliseksi elimeksi perustettua Suomen Virallista Tietotoimistoa. Ilmeistä on, että käsite puolivirallisuus STT:n yhteydessä tuli ensimmäistä kertaa esille juuri ulkoministeriössä. Lokakuussa 1919 ministeriössä laadittiin suunnitelma tiedotusyhteiden järjestämisestä Suomen ja ulkomaisten välillä. STT:n asemasta käytettiin siinä yhteydessä muotoa ”puoliviralliseen asemaan saatettu”. Tämä tapahtui siis lähes puoli vuotta ennen STT:n ja valtioneuvoston sopimuksen solmimista. Ulkoministeri-

ön kannalta yhteistyössä olennaista oli, että STT:tä pidettiin sopivana väylänä välittää ulkomaille hyödyllistä ja tarpeellista tietoa.

STT:n historian tarkastelussa keskeisenä hahmona erottuu peräti 34 vuotta yhtiötä johtanut E. A. Berg. Hänet valittiin talon johtoon vuoden 1927 alusta sen jälkeen, kun Robert Lehtonen oli sekaantunut taloudellisiin epäselvyyksiin. Berg johti koko uransa ajan STT:tä määrätietoisesti ja näkyvästi. Mikään toimittaja hän ei kuitenkaan ollut, vaikka hän itse katsoikin lukeutuvansa pääkaupungin ”johtaviin toimittajiin”. Hän kuitenkin edusti STT:tä suvereenisti ulospäin. STT-uransa aikana Berg kirjoitti väitöskirjan kansantaloustieteen alalta. Tutkimus käsitteli puhelintariffeja yksityisissä ja julkisissa yhtiöissä. Ennen uraansa STT:ssä Berg oli toiminut lenäntinhallituksen ulkomaantoimiston esimiehenä. Hän myös opetti saksaa ja ranskaa kadettikoulussa. Myöhemmin hän opetti kansantaloustiedettä Kauppakorkeakoulussa ja sanomalehtioppia Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa.

Bergin kyvyt joutuivat koetukselle hyvin pian sen jälkeen, kun hän oli ottanut STT:n johdon käsiinsä. Vuoden 1926 syyskuussa toimintansa aloittanut Yleisradio muutti olennaisesti mediakenttää. STT:n perinteiset asiakkaat eli sanomalehdet havahtuivat vähitellen siihen, että radiosta tuli lehtien kilpailija. Sama kehitys oli ollut havaittavissa muuallakin maailmassa. Yleisradio tarvitsi toiminnassaan myös uutisia, ja STT:llä oli niitä tarjolla. Jo ensimmäisen lähetyksen aikana radiosta kuultiin STT:n uutisia. Sittemmin STT:n uutisia kuultiin radiossa vuosituhannen vaihteeseen asti. STT joutui vielä aiempaa enemmänkin erilaisten intressien ristituleen. Yleisradion ja lehtien ristiriidat olivat enemmän tai vähemmän pysyviä. Käytännössä vuosikymmenten ajan Yleisradio arvosteli STT:n tapaa toimittaa radiouutisia. STT:n ja Yleisradion suhteessa oli heti alusta alkaen myös poliittisuonteista sävyä, vaikkei Yleisradio muodollisesti ollutkaan toiminnan alkuvuosina valtion laitos; Yleisradiosta tuli valtionyhtiö vasta vuonna 1934. Valtiosta tuli tuolloin – tosin kiertoteitse – myös STT:n asiakas. STT:n radiouutisten tyyli oli omiaan vahvistaman näkemystä STT:n virallisuonteisesta asemasta. STT oli kuitenkin edelleen vankasti lehtitalojen omistuksessa.

1920- ja 1930-lukujen vaihteessa STT kaavaili itselleen yhä enemmän valistajan roolia, kun ulkomaille piti selittää Suomen sisäpolitiikan oloja ja etenkin oikeistohenkisen lapuanliikkeen toimia. Tässä työssä se ei kuitenkaan onnistunut, sillä maailmalla levisi yhä hurjempia huhuja Suomen asioista. Mäntsälän kapinan yhtey-

dessä vuonna 1932 STT pyrki olemaan laillisuusrintaman takana. STT:n uutistyö ei kuitenkaan miellyttänyt kaikkia, sillä vasemmistossa STT:n toimia pidettiin ainakin jossain määrin puolueellisina. STT:llä oli ongelmia myös yhteistyökumppani ulkoministeriön kanssa, kun ministeriössä pidettiin STT:n välittämiä ulkomaan uutisia liiaksi Saksaa suosivina. Silti yhteistyö ministeriön kanssa jatkui tiiviinä. 1930-luvun loppuvuosina monet STT:n ”uutisjutut” oli kirjoitettu valmiiksi jo ulkoministeriössä. Mielenkiintoisena esimerkkinä on G. A. Gripenbergin tapaus. Hänet nimitettiin lähettilääksi Lontooseen vuonna 1932. Isänmaallinen lehdistö ryhtyi hämmästelemään, kuinka aiemmin Ruotsin kansalaisuuden omistanut mies voitiin valita Suomen edustajaksi. Lehtipolemiikkia käytiin kuukausikaupalla. Mutta kun hätä oli suuri, oli apu eli STT lähellä. Se oli saanut ”asiantuntevalta taholta tarkkoja tietoja ja selostuksia”. Jutulla tyrmättiin lehdistön esittämä arvostelu. Koko selittävä uutinen kylläkin oli laadittu ulkoministeriössä täysin Gripenbergin oman selostuksen pohjalta.⁴³

Sota-aika muutti kaikkia yhteiskunnan toimintoja. Median työssä sota näkyi mm. yhteiskunnan sääntelynä, sensuurina. Talvisodassa STT:n asema korostui. Se oli mukana syksyllä 1939 suunnittelemassa kriisiajan tiedotusta. Se myös erikseen sitoutui olemaan valtiovallan palveluksessa sodan aikana. STT oli siis jälleen keskiössä, kun viranomaiset halusivat toimivat yhteydet lehdistöön. STT välitti lehdistölle erilaisia viranomaistietoja, esimerkiksi rintamatiedotuksia, mikä korosti sen asemaa virallisen tiedon jakajana.

Talvisodan loppupäiviin sisältyy kuitenkin tapahtuma, josta seurasi melkoinen konflikti STT:n ja valtiovallan kesken. 11. maaliskuuta 1940 STT välitti Ruotsin uutistoimistolle TT:lle tiedon, jonka mukaan eduskunnan ulkoasiainvaliokunta oli ”kertoman mukaan” hyväksynyt Neuvostoliiton esittämiä rauhannehtoja koskevan hallituksen esityksen. Viestissä ei kerrottu rauhannehtojen sisältöä eikä liioin sitä, mikä hallituksen kanta asiaan oli. STT:n johtaja Berg ja kaksi toimittajaa joutuivat heti poliisikuulusteluihin. Seuranneessa oikeudenkäynnissä kolmikko tuomittiin vankeuteen maanpetoksesta. Kriisiajan lainsäädännön vuoksi tuomioista ei voinut edes valittaa. Presidentin armahduksella toimittajat selvisivät sakoilla. Bergille jäi kuitenkin neljän kuukauden vankeustuomio, ja siitä hän istui puolet.

⁴³ G. A. Gripenbergin henkilökansio. UM:ssä laadittu päiväämätön luonnos huhtikuulta 1933. 5 F. UMA.

STT:n pitkäaikainen johtaja E. A. Berg ystävänä Eljas Erkon (vas.) seurassa. Oikealla STT:n hallituksen jäsen Visa Kivi. (Lehtikuva/Erkki Laitila)

Koko tapauksen käsittely poliisikuulusteluissa ja oikeudenkäynnissä on hyvä esimerkki kriisiajan toiminnasta. Tapaus haluttiin nopeasti pois päiväjärjestyksestä. STT:lle kuitenkin haluttiin osoittaa, mikä toiminta oli oikein ja mikä ei ollut oikein. Tietovuodon kaikkia yksityiskohtia ei selvitetty. Täysin mahdollista on, että niitä ei

edes haluttu selvittää. Päähuomio oli kiinnitetty siihen, että Berg oli saanut tiedon ulkoasiainvaliokunnan ratkaisusta STT:n eduskuntatoimittajalta Vilho Heinämieheltä. Tapahtumien ketjussa oli mukana kuitenkin myös muita tekijöitä. Niitä ei missään vaiheessa tullut esiin. Berg oli 10. maaliskuuta istunut iltaa valiokunnan jäsenen ja entisen ulkoministerin Antti Hackzellin kanssa. Tämä oli kertonut, että valiokunta antaisi seuraavana päivänä jälleen tukensa hallitukselle rauhanasiassa. Täysin mahdollista ja jopa oletettavaa on, että Berg varmisti tiedon oikeellisuuden Hackzellilta ennen kuin viesti lähetettiin Tukholmaan. STT:n toimitus toimi tässä tilanteessa täysin Bergin määräyksen mukaisesti. Se, että tapaukseen sisältyi myös yleiseen tietoon tulemattomia yksityiskohtia, näkyy jo siinä, että toimituksessakin hämmästeltiin Bergin tekemää ratkaisua. Ilmeistä on, että Berg ajatteli lähetetyn tiedon palvelevan yhteiskunnan etua. On selvää, että aiemman toimintansa ja valtiosuhteidensa perusteella Berg ei tietoisesti halunnut aiheuttaa yhteiskunnalle vaaraa ja haittaa. Hackzell saattoi olla hänelle tarpeeksi korkea auktoriteetti, jonka mielipiteeseen oli syytä luottaa. Yhteyttä Hackzelliin, entiseen ulkoministeriin ja tulevaan pääministeriin, hän ei kuitenkaan koskaan paljastanut julkisuudessa.

Koko tapausta on käsitelty monissa tutkimus- ja muistelmakirjoissa. Yhteistä näille on ollut, että konfliktin yksityiskohtien käsittelyssä mutkia on vedetty suoriksi ja tietoja on vääristelty, mahdollisesti jopa tietoisesti. Muutoinkin koko tapauksen käsittely on ollut hyvin yksioikoista ja epämääräistä.⁴⁴

Maanpetostuomioilla näyttää olleen se seuraus, että STT:tä ei enää kelpuutettu suunnittelemaan mahdollisen uuden sodan tiedotusjärjestelyjä. Kun STT oli talvisodan tiedotuksessa ollut käytännössä lähes osa valtion virallista tiedotusjärjestelmää, niin uuden sodan varalle sille ei ollut varattu mitään roolia. Kun jatkosota sitten kestäkuussa 1941 syttyi, huomattiin pian, että STT:tä sittenkin tarvittiin. Se ryhtyi taas välittämään lehdistölle ohjeita, tiedotteita ja muuta virallista tietoa. Sodan aikaisissa sensuuriohjeissa STT oli selvästi useimmiten mainittu viestin. Tämä selittyy ennen kaikkea sillä, että ulkomaanuutisten välitys oli hyvin suurelta osin STT:n hallussa. Ulkomaanuutiset taas olivat niitä, joihin sensuuri ennen kaikkea kiinnitti huomiota.

⁴⁴ Vieläpä marraskuussa 2009 ilmestyneessä Eljas Erkon elämäkerrassakin tapaus esitetään virheellisesti: ”Berg antoi 11.3.1940 julkistaa Neuvostoliiton vaatimukset talvisodan rauhanehdoiksi ja sai vankeusrangaistuksen valtiosalaisuuksien paljastamisesta”. Manninen–Salokangas, 596. Sama virhe on myös teoksen lähdeviitteessä 99 sivulla 689. Virheellinen tieto perustuu Aaro Pakaslahden kuoleman jälkeen julkaistun muistelmakirjaan. Ks. Pakaslahti, 286–287.

Valtion tiedoituslaitoksen perustaminen ja tiedotustoiminnan keskittäminen merkitsivät kuitenkin sitä, että valtion uutisten välittämiseen tuli yksi väliporras lisää. Tämä heikensi ainakin suhteellisesti STT:n asemaa.

STT:n suhteet valtionyhtiö Yleisradioon olivat sodan aikanaikin edelleen huonot. Jatkuva arvostelu STT:n radiouutisista osoittaa, että STT ei halunnut saada aikaan parannuksia. Tässä taas taustalla olivat STT:n monipolviset asiakas- ja omistussuhteet. Sota-aikakaan ei tuonut tähän tilanteeseen muutosta.

Sotavuosia seurannutta muutaman vuoden jaksoa on kutsuttu ”vaaran vuosiksi”. Nimen keksi Lauri Hyvämäki vuonna 1954 ilmestyneessä teoksessaan *Vaaran vuodet*. Nimi viittaa siihen, että kommunistien pelättiin ryhtyvän vallankaappaukseen Neuvostoliiton tuella. Yhteiskunnan muutokset vaikuttivat myös STT:n toimintaan. Jo syksyllä 1944 STT ryhtyi lisäämään Neuvostoliittoa käsitteleviä uutisia. Muutoinkin neuvostoyhteyksiä paranneltiin. STT:n johtaja Berg suhtautui uusiin vallanpitäjiin ja maahan saapuneeseen liittoutuneiden valvontakomissioon julkisesti hyvin nöyrästi. Lähipiirille Berg kuitenkin arvosteli kitkerästi neuvostouutisten sisältöä ja tasoa. STT:n julkinen toiminta muuttui kaikinensa entistä varovaisemmaksi. Valvontakomission ei tiedetä harrastaneen suoraa painostusta mediaa kohtaan yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. STT:n radiotoimittaja nimittäin joutui keran valvontakomission edustajan puhuteltavaksi. Viesti oli selvä: STT:n tuli lisätä Neuvostoliittoa käsittelevien uutisten määrää entisestään. STT joutui siten uusiin ristipaineisiin. Vapaan länsimaisen lehdistön periaatteiden rinnalle tuli käytännössä vaatimuksia sosialistisen järjestelmän periaatteiden ottamisesta huomioon uutistyössä. STT ei näihin vaatimuksiin kuitenkaan täysin suostunut, vaikka etenkin Neuvostoliittoa koskevissa uutisissa se olikin hyvin varovainen. Valvontakomissiolla oli vuoden 1947 syksyyn asti käytännössä valtiovallan rooli Suomessa, ja hyvänä apuna tässä sillä olivat jälleen laillisen asemat saaneet kommunistit. Äärivasemmisto syytti STT:tä jatkuvasti länsimaisen propagandan levittämisestä. Arvostelun kohteen valitseminen oli sinänsä ymmärrettävää. STT oli edelleen väline, jonka kautta valtaosa ulkomaan uutisista tuli Suomeen. Ulkomaan uutiset taas olivat pääasiassa peräisin läntisiltä uutistoimistoilta, joten äärivasemmiston näkökulmasta ne eivät voineet sisältää muuta kuin hapatusta.

Uuden aikakauden merkit näkyivät myös STT:n suhteissa vanhaan kiistakumppaniin Yleisradioon. Uusi aika toi uusia kasvoja entistä enemmän valtion lai-

tokseksi muodostuneeseen yleisradioyhtiöön. Kiistat uutispalvelun hinnoista ja uutisten tasosta jatkuivat Yleisradion vanhan johdon kanssa. Uuden pääjohtajan Hella Wuolijoen johdolla Yleisradion vaatimukset muuttuivat kuitenkin aiempaa konkreettisemmiksi ja ennen kaikkea poliittisemmiksi. Yleisradio oli aiemminkin ilmaisut haluaan päästä STT:n osakkaaksi. Wuolijoen johdolla se vaati pääsyä STT:n osakkaaksi ja omaa edustajaa STT:n johtokunnasta hallitukseksi muuttuneeseen päätöselimeen. STT suostui lopulta pitkän hampain vaatimuksiin. Tämäkään ei kuitenkaan vielä riittänyt Wuolijoelle. Hän halusi myös ”oman miehen” STT:n apulaisjohtajaksi muodollisesti vastaamaan radiouutisista. Käytännössä kyse oli kuitenkin sensuuritavoitteesta. STT:n uutiset haluttiin muokata uusien vallanpitäjien vaatimusten mukaisiksi. Loppuvuodesta 1946 STT nöyrytyi Wuolijoen poliittisen ja taloudellisen kiristyksen edessä ja myöntyi vaatimuksiin. Huomattava on, että STT:n hallituksen puheenjohtaja ja Helsingin Sanomien pääomistaja Eljas Erkkokin joutui suostumaan näihin olennaisiin muutoksiin. Wuolijoen suunnitelmat kuitenkin kariutuivat siihen, että hänet itsensä potkaistiin pois Yleisradion johdosta. Kaiken lisäksi ”myyräksi” pestattu apulaisjohtajakin osoittautui täysin harmittomaksi tapaukseksi.

”Vaaran vuosien” jälkeen STT:n toiminta muuttui ehkä entistäkin varovaisemmaksi. Uutistyyössä korostui ”virallisuus”. Poliittisten päättäjien lausuntoja välitettiin ahkeraan. STT:n ”jutuista” paljastuu usein, että uutisen teksti oli syntynyt muualla kuin toimituksessa. STT toimi siten enemmän tai vähemmän poliittisena postilaatikkona. Poliittisen keskustelujen taustoja ei juuri selitetty. Liioin sisäpolitiikan kysymyksistä ei tehty mitään päätelmiä. Jos STT sattui poikkeamaan tästä, kritiikkiä tuli heti päättäjiltä. Ulkomaille Suomen tapahtumista kerrottiin kuitenkin laajemmin kuin kotimaahan sen jälkeen, kun ruotsinkielisen toimituksen nuoret toimitajat olivat alkaneet taustoittaa muille pohjoismaisille uutistoimistoille lähetettäviä juttuja.

STT:n uutistyö oli joka tapauksessa melkoista nuorallatanssia. Länsimaisista journalistisista periaatteista pyrittiin pitämään kiinni. Tämä taas johti etenkin ulkomaan uutisissa äärivasemmiston vuodesta toiseen jatkuvaan äänekkääseen kritiikkiin. Kun STT sai ulkomaan uutisensa länsimaisilta uutistoimistoilta, niin uutisaineisto oli vasemmiston näkökulmasta tietenkin vain ”sotapropagandaa”.

STT:n linjaa ei ollut varmastikaan tietoisesti valittu. Bergin lisääntyvä varovaisuuskaan ei ole riittävä selitys tapahtuneelle kehitykselle, sillä hän ei juuri toimituk-

sen arkeen puuttunut. Kaikesta päätellen STT:hen oli vuosien ja vuosikymmentenkin aikana kehittynyt sisäisiä, mihinkään kirjaamattomia periaatteita siitä, mistä ja miten oli sopivaa tai sopimatonta kirjoittaa. Tätä voidaan hyvällä syyllä kutsua itsesensuuriksi.

STT:n suhde Neuvostoliittoon oli kautta vuosien ollut ongelmallinen. Sotavuosien jälkeen STT oli pakkotilanteessa joutunut toimimaan itänaapurin tahdon tai oletetun tahdon mukaisesti. 1950-luvulla mukaan tuli entistä enemmän itsesensuuria. Julkisesti Berg korosti neuvostosuhteiden tärkeyttä. Hän oli valmis luopumaan aika ajoin länsimaisen journalismin periaatteistakin valtakunnan ulkopoliittisen edun vuoksi. Pienessä piirissä tuli esiin hänen jyrkkä antipatiinsa neuvostojärjestelmää ja sen uutisia kohtaan. Varovaisuus ja realismi ajoivat kuitenkin kaiken edelle. Varsin hyvin on tulkittavissa, että monen muun yhteiskunnallisen toimijan tapaan STT:kin oli siirtymässä ”suomettumisen” tielle, vaikei kyseistä käsitettä silloin vielä tunnettukaan.

Berg ei juuri puuttunut toimitukselliseen työhön. Hänen suhteensa talon ulkopuolelle olivat kuitenkin tärkeitä. Hän tunsu paljon ihmisiä, mutta todelliset ystävät olivat vähissä. Ehkä tärkein ja läheisin Bergin ystävästä oli Helsingin Sanomien omistaja Eljas Erkko. Erkko toimi STT:n johtokunnan ja sittemmin hallituksen puheenjohtajana kahden vuosikymmenen ajan vuodesta 1938. Bergille Erkko oli tuki ja turva. Erkolle Berg saattoi kertoa ongelmistaan. Berg oli aina hyvin pidättyväinen ja asiallinen.⁴⁵ Erkon kanssa hän saattoi olla vähemmän muodollinen. Tätä osoittaa esimerkiksi suorasukainen tapa, jolla hän kirjeissään arvosteli Yleisradion pääjohtajaa Hella Wuolijokea. Pääsiäisenä 1951 hän yltyi aivan vallattomaksi tervehtiessään runolla Eljas ja Violet Erkkoa:

Monsieur et Madame,
 Jag heter herr Lanson
 och talar sans façon,
 jag känner många hersskap
 och älskar trivsamt sällskap.
 Herr Erkko är min vän,
 Fru Violet känner mig igen,
 Hos båda har ja gästat

⁴⁵ Kuivan asiallisen luonteensa lisäksi Bergillä oli myös ”toinen minä”. Hänellä nimittäin tiedettiin olevan myös silmää naiskauneudelle. Killinen kertoo muistelmakirjassaan, kuinka Hufvudstadsbladetin toimitusjohtaja Per Nyström oli luonnehtinut Bergiä veitikka silmäkulmassa: ”Han heter Eero, men egentligen borde han heta Eros”. C F Sandelin yllätti kerran sihteeri Inga Haberin istumassa Bergin sylissä. Killinen, 42; C F Sandelinin haastattelu 21.11.2005.

och gladeligen festat.
 Nu Bergens mig sänt er tille helg
 med liljor och kvistar av sälg
 att påskfrid och trivsel er önska
 och att våren snart måtte grönska.
 Tillika de ber om en tjänst:
 låt mig orört stå till härnast,
 då ni bjuder varandra på fest!
 M. Lanson⁴⁶

Läheistä ystävyyttä osoittaa sekin, että jo eläkkeelle siirtyneenä Berg oli yksi niistä kolmesta yhteistyökumppanista, joilta oli pyydetty muistosanoja Erkon kuoltua vuonna 1965.⁴⁷

Bergin toiminta ulospäin dominoivana ja samalla varovaisena STT:n johtajana on omiaan selittämään STT:n ja valtiovallan tiivistä yhteistyötä. Hän oli halukas yhteistyöhön kunkin hallituksen kanssa. Hän joko korosti puolivirallisuutta tai kiisti puolivirallisuuden. Näkökulma riippui siitä, mistä asiasta kulloinkin oli kyse. Kun kyse oli rahasta tai ylipäänsä toimintaedellytyksistä, hän oli valmis nimittämään johdattamaansa yhtiötä puoliviralliseksi tai joskus jopa viralliseksi uutistoimistoksi. Kun ulkopuoliset huomioijat vain viittasivatkin STT:n puolivirallisuuteen, tuloksena oli ehdoton kiistäminen. Berg oli realisti. Voisi jopa sanoa, että realismisuudessaan hän käänsi vilkkaasti takkiaan.

Berg saattoi myös rinnastaa puolueettomuuden ja puolivirallisuuden. Mutta voiko esimerkiksi uutistoimisto olla täysin puolueeton, jos se on puolivirallinen? Koko uransa ajan Berg pyrki siihen, että STT saisi helpotusta viestintäyhteyskies hinnoihin. Niin puhelin- kuin kaukokirjoitinlinjojenkin kalleus vaikeutti STT:n taloutta ja sitä kautta koko toimintaa. Bergin kaudella STT ei kuitenkaan saanut alennuksia maksuihin. Ei ole liioin mitään viitteitä siitä, että valtiovalta olisi viestintäyhteyskies hinnoilla pyrkinyt vaikuttamaan STT:hen. Jos näin olisi tapahtunut, silloin kyse olisi ollut jo enemmästä kuin puolivirallisuudesta.

Tarkasteltaessa STT:n toimintaa itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä on myös korostetusti huomattava, että uutisjournalismi on nykyisin erilaista kuin ennen. Erilaista se oli myös tämän tutkimuksen aikajaksolla. Vaikka tavoitteet ovatkin samoja, uutisten muoto ja kieli olivat erilaisia. Asiakaslehdissä ei selvästikään eroteltu STT:n uutisjuttuja ja STT:ltä saatavia valtiovallan tiedotteita, vaikka STT pe-

⁴⁶ Bergin runo Eljas ja Violet Erkolle pääsiäisenä 1951. Ba 1. PLA.

⁴⁷ Manninen – Salokangas, 656.

riaatteessa pyrkikin tekemään eron näiden kesken. Uutinen ja tieto koettiin synonyymeiksi.

Uutistoimiston arkea

- Tietotoimisto!
- Onko se Tietotoimisto?
- On varmasti!
- Minä pyytäisin kysyä, milloin lähtee ensimmäinen juna Järvenpäähän? Yllä esitetyn tapaisia keskusteluja suoritetaan STT:n puhelimissa miltei joka päivä, joskus useampiakin kertoja päivässä. Tiedustellaan, mikä on sen ja sen tunnetun henkilön puhelinnumero, kuinka raitiotievaunut menevät Munkkiniemeen (vastaus kuuluu: ne menevät pitkin kiskoja ja nykyisin sähköllä, mutta aikaisemmin niitä vetivät hevoset), missä elokuvateatterissa tällä viikolla on paras ohjelma, saako Helsingissä jostain ostaa hirvenlihaa, mihinkä Tukholman hotelliin olisi paras asettua asumaan kolmen päivän huvimatalla...

Tämä sitaatti on toimittaja Heikki Koivulan kirjoittamasta artikkelista Aittalehdessä vuodelta 1927.⁴⁸ Sitiaatti voisi hyvin olla monelta osin periaatteessa milta ajalta tahansa. Kautta aikojen STT:hen on tullut mitä ihmeellisimpiä yhteydenottoja. Usein puhelut ovat tulleet pikkutunneilla ravintoloista. Pöydässä on voinut tulla kiistaa jostain asiasta tai sitten on pidetty tietokilpailua. Jos vastauksesta ei ole päästy yksimielisyyteen, selkänöjää oikealle tiedolle on haettu ”todellisesta tiedon lähteestä” tietotoimistosta. Toimituksen tietosanakirjoista on tuolloin ollut suurta apua, kun on haluttu palvella myös suurta yleisöä – jos aika on riittänyt. Nykyisin vastaus useimmiten selviää googlettamalla.

Vaikka suuri yleisö ja etenkin varttuneempi väki tunteeikin tutun kirjainyhdistelmän STT, niin tieto siitä, mitä kirjainyhdistelmä sisältää, onkin useimmiten jo hakusessa. Kuten edellisistä sivuistakin voi havaita, yleisin erhe vuosikymmenten kuluessa on ollut, että STT on valtion laitos ja että sen uutiset ovat virallisia. Toinen

⁴⁸ Koivula, 53.

yleinen luulo on ollut STT:n yhdistäminen osaksi Yleisradiota. Tämä on sinänsä luonnollista; kuultiinhan STT:n uutisia Yleisradion kanavilta vuosikymmenien ajan.

Moni on myös luullut, että kaikki tieto, joka STT:hen tulee, menee myös eteenpäin. Menneinä vuosikymmeninä, kun tietoa kulki tuntuvasti nykyistä vähemmän, tässä luulossa oli osittain myös perää. Lukemattomat kerrat STT:n toimituskunta on saanut vastata kiukkuisiin kysymyksiin, ”miksei tieto näy lehdissä, vaikka sen STT:lle lähetin”. Tämä tulee esiin etenkin tilanteissa, joihin sisältyy voimakasta tunnelatausta. Esimerkiksi vuoden 2006 presidentinvaalikampanjan aikana yhden ehdokkaan kampanjatoimistosta soitettiin ja varmistettiin STT:n sähköpostin osoite. Tämä oli selvästi tekosyy, sillä seuraavaksi soittaja ihmetteli, miksei heidän tiedotteitaan näkynyt, vaikka niitä oli lähetetty päivän aikana useampiakin. Soittajalle yritettiin selittää, että vain murto-osa taloon tulevasta aineistosta muuntuu uutiseksi.⁴⁹ Vastaavia tapauksia on lukemattomia vuosien varrelta.

Lukemattomissa päiväkirjoissa, elämäkertoissa, muistelmissa ja tutkimuksisakin mainitaan, että tietyssä tilanteessa joku antoi tiedon STT:lle. Tätä ei juuri koskaan millään lailla selitetä. Nämä tiedonannot olivat kuitenkin STT:lle tärkeitä. Tiedon lähettäjä tiesi, että tieto todennäköisesti meni eteenpäin. STT taas palveli asiakkaitaan välittämällä kyseisen tiedon eteenpäin. Tämä korostui etenkin 1950- ja 1960-luvuilla, kun varsinkin valtionhallinnon tiedotuskäytäntö oli vasta lapsenkengissä. On myös huomattava, että vielä 1950-luvulla ja ehkä myöhemminkin toimitustyö oli suhteellisen passiivista. Esimerkiksi poliittisia neuvonpitoja ei välttämättä mitenkään aktiivisesti seurattu. Useimmiten toimituksissa odotettiin poliittisten päättäjien yhteydenottoja.⁵⁰

Aika ajoin STT:hen on etenkin myöhään illalla tai yöllä soitettu ja yritetty ujuttaa julkisuuteen tietoja, joissa ei juuri perää ole. Silloin tiedon vastaanottaja on saanut olla tarkkana. 1960-luvulla pitkään pääministerin sihteerinä toiminut maalaisliittolais-keskustalainen Jouko Loikkanen kirjoitti marraskuussa 1965 päiväkirjaansa tiedon jonka hän oli saanut Yleisradion pääjohtajalta. Loikkanen kirjoitti:

Muistelua muutaman päivän takaa. Eino S. Repo kertoi: ”STT:hen oli tullut eräänä yönä uutinen, että Helsingissä on perustettu ’Urho Kekkonen sos.dem. vaaliliitto’. Jengi oli ollut juhlimassa Erkki Tuomiojan armeijaan lähtöä ja siellä tämä STT:n välittämättä jättämä ’pätös’ oli synty-

⁴⁹ Tämän kirjoittaja oli itse vastaamassa puhelimeen.

⁵⁰ Jaakko Nousiaisen haastattelu 30.11.2005.

nyt. Kyllä kok-sivistyneistön virtaaminen sos.dem. puolueeseen on valtava.⁵¹

Tieto oli sen verran merkittävä, että pääministerin sihteeri merkitsi sen muistiin. Merkinnän muotoilusta voi havaita, että Loikkanenkin piti nuorten toimia hupijuttuna. Tieto sinänsä piti paikkansa. Tuomioja todella oli lokakuussa 1965 juhlimassa viimeistä siviili-iltaansa kaverinsa Kari Kauralan kotona. Myös Kaurala oli lähdössä armeijan harmaisiin. Paikalla olivat mm. I-C Björklund, Maunu Harmo ja Maarit Sinervo. Kaikkiaan väkeä oli tusinan verran. Tuomioja kirjoittaa muistelma-kirjassaan:

Päädymme siihen, että demareiden oli mentävä seuraavissa vaaleissa Kekkosen taakse. Soitimme STT:lle uutisen Urho Kekkosen sosialidemokraattisen vaaliliiton juuri tapahtuneesta perustamisesta. Jostain syystä tietotoimisto ei uutista eteenpäin välittänyt. Tiesivätkö he että I-C oli läsnäolleista ainut jolla tuolloin oli SDP:n jäsenkirja?⁵²

Uutistiedot oli annettu, mutta uutista niistä ei syntynyt. Tiedot vastaanottanut STT:läinen oli ymmärtänyt aivan oikein, että kyse oli enemmän tai vähemmän hupimielellä kerrotusta ”uutisesta”. Tuomiojan teksti on muistelmakirjassa kuitenkin niin asiallista, että ”jostain syystä” voi jopa tulkita ihmettelyksi. 44 vuotta tapahtuneen jälkeen Tuomioja kuitenkin kiisti ihmettelyn: kyse oli siis pilasta.⁵³

Tarkkoina saivat STT:läiset olla uutisia vastaanottaessaan. Aina ei osattu olla riittävän tarkkoina. 1960-luvun alussa STT:n radiotoimittaja sai puhelun juuri ennen iltautislähetystä. Suomen urheiluliiton päävalmentajaksi esittäytynyt Armas Valste kertoi, että SVUL:n liittohallitus oli juuri tehnyt merkittävän päätöksen: kaikki urhei-

⁵¹ Jouko Loikkasen pvk. 29.11.1965. Jouko Loikkasen arkisto, TPA.

⁵² Tuomioja, 163.

⁵³ Tuomioja tämän kirjoittajalle sähköpostitse 20.11.2009. Tuomioja ei tuolloin 19-vuotiaana ollut vielä SDP:n jäsen. Presidentti Kekkonen tosin tunsu Tuomiojan jo tuossa vaiheessa. Tammikuussa 1965 hän kirjoitti päiväkirjaansa: ”22.1. olin Sylvin kera Vappu Tuomiojan päivällisellä. Erkki Tuomioja oli mukana. Tuntuu olevan hyvin radikaalinen miehenalku. Vappu kertoikin, että Erkki oli Sadankomitean asiasta riidellyt Sakarin kanssa aivan hurjasti. Erkki kertoi katkerana, että hänen rehtorinsa oli levittänyt hänestä juoruja ja Kokoomuksen Nuorten parissa kiertää huhu, että Erkki on kommunisti. Ylytin Erkkiä hiljaisesti, että jatkaa radikalismiaan”. Tuomiojan radikalismi taisi sitenkin olla liikaa Kekkoselle, sillä myöhemmin hänen arvionsa Tuomiojasta, pitkäaikaisesta kansanedustajasta, apulaiskaupunginjohtajasta ja myöhemmästä ulkoministeristä oli jokseenkin murskaava: Kekkonen kirjoitti päiväkirjaansa heinäkuussa 1977: ”Keskustelin Kalelan kanssa Tojoasta. Hän isoiloitunut ja laskematon; voi olla puolueensa oikeiston kanssa ja vasemmistoaanarkistien puolella. Hänestä ei tule koskaan puolueensa johtajaa. Hänessä on ylimielisyyttä ja hän tietää kaiken. Ei ole koskaan sanonut hyväksyvää sanaa sdp:n johtajista. Kaikki menee päin hiittä.” Urho Kekkosen päiväkirjat 2, 173–174; Urho Kekkosen päiväkirjat 4, 216. Tähän tuomioon vaikutti varmasti se, ettei Tuomioja lähtenyt vuoden 1978 presidentinvaalissa Kekkosen valitsijamiesehdokkaaksi.

lusuhteet Ruotsiin oli päätetty katkaista. Toimittaja meni ns. halpaan. Hän otti tiedot muistiin ja luki tämän huippu-uutisen iltauutisissa. Taisi urheilukansa olla järkyttynyt. Pian selvisi, että juttu oli pilaa. Vahinko oli kuitenkin sattunut. Tapauksesta kohistiin niin Suomessa kuin Ruotsissakin. STT piti asiaa niin tärkeänä ja nolona, että se teki rikosilmoituksen tapauksesta. Poliisi ei kuitenkaan pystynyt selvittämään, kuka oli pilasoiton takana.

Vuosien varrelta on myös tapauksia, joissa STT ei ole uskonut soittajaa, vaikka olisi pitänyt uskoa. Kerran presidentin adjutantti Urpo Levo soitti myöhään STT:hen. Hän yritti tiedottaa juuri päätetystä presidentti Urho Kekkosen tulevasta ulkomaanmatkasta. Puheluun vastannut toimittaja ei uskonut soittajaa vaan löi asian leikkiksi. Niinpä Levo soitti tuohtuneena STT:n päätoimittajalle ja toimitusjohtajalle Kullervo Killiselle. Hän kehotti Killistä käymään katsomassa, oltiinko toimituksessa humalassa. Päästyään toimitukseen Killinen huomasi, että toimittaja oli vesiselvä. Kuultuaan Levon puhelusta Killiselle toimittaja myönsi munanneensa. Periaatteessa asia tuli järjestykseen, mutta se sai kuitenkin vielä jälkinäytöksen. Tapauksesta oli kaiketi puhuttu toimittajapiireissä. Niinpä jonkin ajan kuluttua ”muuan skandaali-lehti” otsikoi juttunsa näyttävästi: ”Kun Suomen Tietotoimisto haistatti paskat kenraali Levolle.”⁵⁴

Mitenkään harvinaisia eivät ole kerrat, jolloin tiedotteen lähettäjät ovat vaatineet tiedon siirtämistä eteenpäin tismalleen esitetystä muodosta. Näissä vaatimuksissa korostuu usein tiedon puute tai väärinymmärrys STT:n asemasta. Joulukuussa 1982 julkistettiin kansalaisliikkeen vetoamus eläkkeelle siirtyneen ja sairaan presidentti Kekkosen mustamaalauksen lopettamiseksi. Vetoamuksen oli allekirjoittanut moni yhteiskunnan tukipylväs. Hankkeen puuhamiehenä oli professori Harald Teir. Vetoomusteksti lähetettiin STT:hen. Toimitus toimi normaalisti ja teki tekstistä uutisjutun. Teir valitti tuohtuneena, miksei STT julkaissut vetoomusta kokonaisuudessaan. STT:n johto vastasi, että tekstin referointi kattoi vetoamuksen olennaisen sisällön. Teirin näkemyksen mukaan ”STT:n omalaatuinen menettely” oli omiaan synnyttämään ristiriitoja ja tarpeettomia väärinkäsityksiä, sillä vetoomusta ja sen allekirjoittajia arvosteltiin sellaisestakin, mitä vetoomuksessa ei sanottu.⁵⁵ STT:n olisi pitänyt siten olla vain tiedotteen välittäjä.

⁵⁴ Killinen, 33.

⁵⁵ Seppänen, 35–36.

Silloin tällöin STT:n on oletettu tietävän paljon enemmän kuin mitä se tietääkään. Monessa mielessä ikävä esimerkki on tammikuulta 1979. STT:n aamu-uutisten mukaan maassa ja maailmassa ei aamulla eikä edeltäneenä yönä ollut tapahtunut mitään erityistä. Tuohon aikaan STT:n aamu-uutisten jälkeen radion ohjelmassa oli Yleisradion ajankohtaisohjelma Aamun peili. Mitä siis kertoi Yleisradio? Sillä oli suora lähetys Virroilta. Virtain kunnalliskoti oli tulella, ja kuolleita oli jo useita. STT ei tiennyt tästä mitään. Toimituksessa syyttävä sormi osoitti yötoimittajaan: eikö yötoimittaja ollutkaan soittanut aamun puhelinkierrosta? Epäily osoittautui vääräksi. Toimittaja oli soittanut normaaliin tapaan Tampereen aluehälytyskeskukseen, mutta sieltä ei palosta ollut kerrottu. Asiasta osattiin kysyä myöhemmin myös kyseisestä aluehälytyskeskuksesta. Sieltä myönnettiin, ettei Virtain palosta ollut mainittu mitään, koska oli luultu, että ”kyllä STT nyt tämän jo tiesi!”⁵⁶ Kaikkea ei STT:kään voi tietää. Huomion arvoista on myös, ettei Yleisradiolle tullut mieleenkään vihjaista STT:lle kyseisestä katastrofista. Tämä oletettavasti selittyy sillä, että STT ei ollut Yleisradion asiakas; asiakkuus oli päinvastainen.

STT:n ja sen asiakkaiden suhde on ollut aina erikoinen. STT:n on odotettu kerrotavan kaiken, mutta sille ei kuitenkaan ole aina kerrottu kaikkea. Toki toimittajat ovat aina auttaneet toisiaan, mutta pienetkin ja varsinkin suuret ”skuupit” on aina pidetty omana tietona. Palataanpa vielä Heikki Koivulan artikkeliin vuodelta 1927. Sen välittämä kuva STT:n asiakassuhteista voitaisiin sijoittaa ihan mihin aikakauden tahansa:

STT on jonkinlainen välttämätön paha: sitä ilman eivät sanomalehdet voi tulla toimeen, mutta se ignoreerataan, ja toisaalta sen ”houkuilla” istutaan tuleen, milloin taas tämä sopivasti käy laatuun. Jos toimisto lähettää lehdille jonkun arkaluontoisen jutun, niin sen loppuun lisätään toimituksessa mielellään (STT) osoittamaan, ettei lehti itse halua vastata asiasta, mutta toiselta puolen yhtä mielellään pyyhitään toimiston lähettämästä, uutisarvoltaan ensiluokkaisesta jutusta siinä ollut STT:n merkki, koska uutinen tällöin voi käydä lehden omasta – ainakin niiden lukijoiden silmissä, jotka eivät satu näkemään toisen puolueen lehdestä sanasta samaan asiaan. Tämä ei kuitenkaan ole mikään suomalainen ilmiö, vaan sama on tietävästi asianlaita kaikkialla. Se kuuluu jollakin tavalla yleiseen maailmanjärjestykseen.⁵⁷

⁵⁶ Tieto aluehälytyskeskuksen vastauksesta perustuu aikaisten kertomaan. Virtain kunnalliskodin palo kuuluu rauhanajan kammottavimpiin tulipaloihin Suomessa. Onnettomuudessa kuoli 27 kunnalliskodin asukasta.

⁵⁷ Koivula, 61.

Sinänsä STT:n ja lehtiasiakkaiden välit olivat kautta vuosien olleet korrekkeja. Mitään suuria kiistoja ei ollut. Toisin on tilanne ollut STT:n ja Yleisradion suhteissa. Lehtiasiakkaat taas ovat yleensä olleet närkästyneitä silloin, kun STT on korottanut uutismaksuja. Etenkin vielä 1950-luvulla vasemmistolehdet politikoivat ja suomivat STT:n toimintaa. Jotkut lehdet tunsivat saavansa huonoa palvelua, kun ne eivät saaneet kaikkea uutisaineistoa. Syynä oli kehittymätön uutisten välitystekniikka. Myös kun STT teki virheitä, saattoivat jotkut lehdet arvostella uutistoimiston työtä.

Joskus arvostelu on ollut aiheetonta. Lokakuussa 1963 Turun Sanomat kirjoitti ilkeän jutun otsikolla ”STT ei peruuta haamumailiaan”. STT oli kirjoittanut Japanista lähetettyjen AFP:n tietojen mukaan, että tuon ajan tunnettu maileri Olavi ”Tankki” Salonen oli juossut 1 500 metrillä aivan huippuajan 3.38,0. Lehden mukaan STT ei ollut korjannut juttuaan, vaikka aika oli todellisuudessa kymmenen sekuntia heikompi. Killinen lähetti oikaisukirjeen päätoimittaja Tyko Tarposelle. Hän myönsi, että aluksi oli mennyt väärä aika. Korjaus oli saatu puolenpäivän aikaan, ja tieto oli luttu radiouutisissakin. STT:n aluetoimitus oli varmistanut, että korjattu tieto oli mennyt Turun Sanomiinkin. Jo edellisenä päivänä, jolloin kyseinen urheilu-uutinen oli tullut, STT oli ilmoittanut, että kyseessä on tarkastamaton aika. ”Rohkenen siis esittää sen toivomuksen, että ensi kerralla asia ensin tutkitaan ennen kuin hutkitaan”, piikitteli Killinen.⁵⁸ Kuitenkin juttu Salosen ”loistavasta” ajasta oli painettu 20. lokakuuta Helsingin Sanomiinkin.⁵⁹

Mutta on STT joutunut pilailunkin kohteeksi. Esimerkkitapaus on toukokuulta 1962. Savo-lehdessä oli näkyvästi kehyksissä Washingtoniin päivätty juttu (STT-Reuter), jossa kerrottiin, että presidentti Kennedyn lähetti aikoo puhua Moskovassa Suomen kaupan puolesta. Pääministeri Ahti Karjalainenkin oli jutun mukaan kommentoinut STT:lle amerikkalaistietoa. Juttu oli muodoltaan asiallisen oloinen, mutta sisältö oli täyttä tarua. STT:n aluetoimittaja Eero Nuutinen selvitti asiaa. Juttu oli erään nuoren toimittajan mielikuvituksen tuotetta. Hän oli naputellut jutun illalla aakaa tappaakseen ja jättänyt sen omalle pöydälleen. Sieltä se oli ajautunut toimitussihteerille, joka jutun alkuperästä tietämättömänä oli lähettänyt sen painoon. Savo myönsi auliisti virheensä. Heti seuraavana päivänä se julkaisi oikaisun. Siinä myönnettiin, että juttu oli täydellisesti virheellinen. Samalla korostettiin, ettei STT:llä eikä

⁵⁸ TS 21.10.1963; Killinen Tyko Tarposelle 22.10.1963 (jäljennös). ”Asiakaslehdet L–Z”, STTA.

⁵⁹ HS 20.10.1963.

Reuterilla ollut asian kanssa mitään tekemistä: ”Juttu oli omasta päästä keksitty ja meni vahingossa latomoon”.⁶⁰

Tosin eivät ole STT:n jauhotkaan täysin puhtaita pussissa. Hyvin paljon edellä esitetyn mukainen tapaus sattui STT:ssä Falklandinsaarten sodan aikana kesällä 1982. Ulkomaantoimituksessa työskennellyt muuan koiranleuka kirjoitti ”uutisen” Falklandinsaarten pingviinien kurjasta kohtalosta. Linnut olivat jutun mukaan niin stressaantuneita, että niiden nokatkin olivat pehmenneet. Toimittaja jätti juttunsa kirjoituskoneeseen. Pian vuoroon tullut toimitussihteeri huomasi uutisliuskan koneessa. Asiaa sen kummemmin ajattelemta hän pani jutun kaukokirjoittamoon ja sitä kautta asiakkaille. Kiusallinen skandaali oli valmis.⁶¹

Aika ajoin sattui myös, että STT:stä lähti tekstiä, jossa oli kauaskantoisia kirjoitusvirheitä. Virheet ovat aina kiusallisia, ja kun kyse on rahasta, kiusallisuus on sitäkin suurempi. 1970-luvun alussa kaukokirjoittajalle sattui harmillinen virhe. STT välitti tuolloin raha-arpojen voittoluetteloita lehdille. Koska ei eletty vielä varsinaista tietokoneaikaa, kaikki numerot piti kirjoittaa erikseen. 60 000 markan voitolla oli tapahtunut kirjoitusvirhe. Lehdissä oli siten väärä numero. STT:n radiouutisissa oli kylläkin luettu oikea numero. Muuan mieskolmikko huomasi lehdestä voitaneensa sievoisen summan rahaa. Niinpä miehet lähtivät maakunnasta Helsinkiin juhlimaan ja lunastamaan voittoa. Perillä karu totuus kuitenkin paljastui. Pian syyllinenkin huomattiin: STT:ssä oli tehty kirjoitusvirhe. Ilmeisesti toimituspäällikkö Martti Rahunen varoitti päätoimittaja Kullervo Killistä, että ”kolme kiukkuista ukkoa” on tulossa tapaamaan STT:n johtoa: ”En tiedä, mitä ukot loppujen lopuksi haluavat. Korvauksen saantiin ei kai ole mitään mahdollisuuksia. Jonkun häpäisyjutun voinevat uittaa lehtiin”. Minkään korvauksen maksamiseen ei STT:llä tietenkään ollut velvollisuutta. Sen verran STT kuitenkin höllensi kukkaronnyörejä, että miehet saivat yhteensä 600 markkaa korvauksena matkakuluista ja kahden vuorokauden oleskelusta Helsingissä. Summaan sisältyi myös korvaus ”kivusta ja särystä”. Killinen

⁶⁰ Savo 10.5. ja 11.5.1963; Eero Nuutisen teleksisanoma toimitukseen 10.5.1963, ”Asiakaslehdet I–Z”, STTA.

⁶¹ Tarina perustuu mm. tämän kirjoittajan muistikuvaan. C F Sandelinin kertoman mukaan jopa luonnonsuojelukiinnostuksesta tunnettu prinssi Philip oli kauhistellut pingviinien kohtaloa. Reuter oli ollut aluksi näreissään siitä, että pingviinjuttu oli merkitty tunnuksella (STT–Reuter). Hyvin pian Reuterissakin osattiin jo hymyillä pilalle. C F Sandelinin haastattelu 31.5.2010.

tähdensi, että tämä oli saatettava kyseisen virheen tehneen kaukokirjoittajan tietoon.⁶²

Joskus kirjoitusvirheet saattoivat tuottaa huvittaviakin tapahtumia. Päätoimittaja Carl Fredrik Sandelin vietti viimeisiä aikojaan STT:ssä ennen siirtymistään eläkkeelle. Joulukuussa 1983 hän sai hieman erikoisen kirjeen poliisiylijohtaja Olli Urposelta:

Olen hieman hämmentyneenä, mutta ylpeänä vastaanottanut oheisen todistuksen taidoistani. Tieto on hämmästyttänyt vaimoani ja saanut kaverini kateellisiksi. Kaikki olemme kuitenkin tietoisia STT:n tietojen puolueettomuudesta ja totuudenmukaisuudesta. Luotamme STT:n tiedonvälitykseen ehdottomasti.

Kirjeensä lopuksi Urponen pyysi lähettämään hänelle ”oikein” esitetytyn tilillepanokortin. Mutta mistä oikein oli kyse? STT on tarjonnut pitkään merkkipäiväkiellon nimellä tunnettua palvelua. Syntymäpäiviä viettävät ovat saattaneet lähettää STT:lle pyynnön ilmoittaa ennalta lehdille, ettei kieltoistalla olleita merkkipäiviä noteerattaisi lehtien palstoilla. Luonnollisesti tästä palvelusta on pitänyt maksaa. Urposelle oli tulossa täyteen pyöreitä vuosia, mutta hän ei halunnut tuoda merkkipäivää noteerattavaksi. Niinpä hän lähetti hyvissä ajoin kieltopyyntönsä STT:hen ja sai itselleen tilillepanokortin 110 markan maksusta. Liekö ollut palvelun hoitaja tunteellisella tuulella tai ainakin muissa ajatuksissa, kun Urposen titteliksi oli korttiin kirjoitettu ”poliisiylirakastaja”. Sandelinin ehkäpä jopa mieluisaksi tehtäväksi tuli pahoitella ”harmia”, jota oli syntynyt niin Urposen perhepiirissä kuin poliisivoimissakin. STT päättikin ”keskustelun jälkeen” antaa korvausta ”kivusta ja särystä” vapauttamalla Urposen maksuvelvollisuudesta.⁶³

⁶² Päiväämätön muistilappu päätoimittaja Killiselle vuodelta 1972. Killinen kirjoitti lappuun mieskolmikolle maksetusta korvauksesta. ”Yleistä kirjeenvaihtoa”, STTA.

⁶³ Poliisiylijohtaja Olli Urponen päätoimittaja Sandelinille 19.12.1983; Sandelin Urposelle 2.1.1984 (jäljennös). ”Yleistä kirjeenvaihtoa”, STTA. Vuosia myöhemmin sattui merkkipäiväkiellon yhteydessä nolo juttu. Presidentti Mauno Koiviston puoliso Tellervo Koivisto täytti vuosia. Koska hän ei halunnut mitenkään viettää merkkipäivää, hän otti yhteyttä STT:n merkkipäiväkieltoon. Sieltä tieto ei kuitenkaan kulkenut toimitukseen. Niinpä kun kyseinen päivä läheni, STT:ssä tehtiin uutisjuttu presidentin puolison tulevasta syntymäpäivästä. Toimituksen johto oli taas selityksen velkaa. Tapaus perustuu kirjoittajan muistiin.

Uutistoimistot ovat luoneet uutisagendan

Uutistoimistoilla on ainakin takavuosisikymmeninä ollut olennainen rooli päivän uutistarjonnan luomisessa. Etenkin länsimaissa uutistoimistot ovat vaikuttaneet käsitteen ”uutinen” kehitykseen. Kansainvälisten uutistoimistojen on pitänyt tyydyttää koko median tarpeet riippumatta esimerkiksi lehtien poliittisista näkemyksistä. Uutistoimistot ovat siten olleet keskeisesti tuomassa ”puolueettomuuden” käsitettä uutisjournalismiin.⁶⁴ Kansainväliset uutistoimistot eli globaalit uutistoimistot⁶⁵ ovat aina olleet sekä vahvoja että heikkoja. Vahvuus on liittynyt siihen, että ne hallitsevat globaalia uutiskenttää. Näiden toimistojen heikkous on taas siinä, että ne eivät voi mitenkään päättää, miten niiden uutisia käytetään. Kansalliset uutistoimistot taas ovat kansainvälisten toimistojen uutisten levittäjinä olleet usein samassa asemassa kansallisesti.⁶⁶ Näin on ollut myös Suomessa. Periaatteessa asiakkaat ovat voineet käsitellä STT:n juttuja haluamallaan tavalla. Ne on voitu painaa semmoisinaan, niistä on käytetty vain osia, niihin on viitattu lehden omissa jutuissa tai niitä on käytetty vain tausta-aineistona. STT:llä ei yleensä ole ollut syytä huomauttaa aineiston käytöstä. Vain jos STT:n juttuun on lisätty jotain asiatonta tai jos STT:n juttua on muutoin käsitelty väärin, on talon johdolla ollut asiaa asiakkaalle.

Uutistoimistojen suuri merkitys ei ole korostunut vain suhteissa toimistojen media-asiakkaisiin. Ne ovat aina olleet myös tärkeitä tiedon välittäjiä päättäjille. Esimerkiksi vuonna 1961 Kuuban ohjuskriisin aikana Moskovasta tulleet uutistoimistojen uutiset olivat ratkaisevissa vaiheissa ensimmäinen tiedonlähde Yhdysvaltojen hallitukselle.⁶⁷ Menneinä vuosikymmeninä Suomenkin päättäjät ovat saaneet ensimmäiseksi tietoja monista tapahtumista STT:n uutisista. Vuoden 1968 Tšekkoslovakian kriisin jälkeen STT aloitti maan päättäjille suunnatun hälytyspalvelun.

⁶⁴ Boyd-Barret, 22.

⁶⁵ Suomalaisessakin asiantuntijakeskustelussa käytetään yhä enemmän käsitettä globaalit uutistoimistot. Tätä perustellaan sillä, että käsite kansainvälinen viittaa vain kansojen välillä tapahtuvaan toimintaan. Tämä käsite ei tuo siten esiin ylikansallisten uutistoimistojen olennaista piirrettä eli siis sitä, että ne ovat irtaantuneet sekä kansallisesta että myös kansojen välisestä yhteydestään. Rantanen 1998, 46.

⁶⁶ Fenby, 158; Boyd-Barret, 192.

⁶⁷ Boyd-Barret, 22.

Maan poliittista tai taloudellista johtoa tai mediaa herätettiin yöaikaan, kun maailmalla tapahtui suuria. Tähän aiheeseen palataan tuonnempana.

Ylipäänsä varsin usein niin kansainvälisillä kuin kansallisillakin uutistoimistoilla on ollut läheinen suhde hallituksiin eli siis käytännössä valtioihin. Monet ovat saaneet taloudellista tukea maan hallitukselta kyetäkseen toimimaan. Jos maassa on ollut hyvin vähän sanomalehtiä, uutistoimiston tulot ovat olleet riittämättömiä. Valtion tukemia toimistoja on usein kutsuttu joko ”virallisiksi” tai ”puolivirallisiksi”.⁶⁸ Jonathan Fenby kirjoittaa teoksessaan *The International News Services*, että uutistoimistoilla on yksi asiakasryhmä, johon erityisen innokkaasti halutaan pitää riippumaton suhde: se on valtiovalta. Fenbyn mukaan useimmiten tässä on onnistuttu. Riippumattomuus virallisesta valvonnasta on yhdysvaltalaisesta näkökulmasta tärkeää kahdestakin syystä. Ensinnäkin lehdistössä on vallinnut pitkä perinne siitä, että uutisvälineiden pitää olla vapaita ulkoisesta vaikutusvallasta. Toiseksi, poliittinen itsenäisyys on välttämätöntä, jos toimistot aikovat myydä palvelujaan laajasti. Kuitenkin myös Fenby myöntää, että uutistoimistot eivät voi toimia ottamatta huomioon valtiovaltaa. Hallitukset tilaavat uutispalveluja, luovat uutistoimistoille toimintaympäristön, päättävät mahdollisista rajoitteista ja ovat tietysti tärkeinä uutislähteinä. Hallitukset ovat myös kautta vuosikymmenten säädelleet viestintäyhteyksiä. Näin ne ovat tuottaneet uutistoimistoille kustannuksia uutisten jakelussa.

Samalla kuitenkin uutistoimistot ovat alkuajoistaan lähtien olleet olennaisen tärkeitä tiedonlähteitä hallituksille. Ne ovat usein välittäneet tietoa paljon nopeammin kuin viranomaiset. Jo ranskalais-preussilaisen sodan aikana vuonna 1870 Ranskan valtio teki erityisen sotautissopimuksen Havasin kanssa, kun sen omat tietoyhteydet osoittautuivat riittämättömiksi. Havasin toimittaja raportoi myös suoraan Ranskan presidentille, kun arkkiherttua Frans Ferdinand surmattiin Sarajevossa vuonna 1914. Nopea tiedonkulku ei ole kuitenkaan ollut aina hyväksi. AP joutui kahdesti suuriin vaikeuksiin toisen maailmansodan aikana. Ensimmäinen kerta oli, kun se raportoi Normandian maihinnoususta ennen aikojaan. Toisella kertaa se kertoi Saksan antautumisesta jo ennen virallista tietoa.⁶⁹ Suomessa valtion keskeiset päättäjät ovat saaneet miltei koko itsenäisyysajan STT:n uutispalvelun kautta tiedot päivän tapahtumista ennen kuin ne ovat olleet luettavissa sanomalehdistä.

⁶⁸ Desmond, 133.

⁶⁹ Fenby, 162.

Nopeus on ollut yksi uutistoimistojen keskeinen tukijalka. Asiakkaat ovat vaatineet nopeaa palvelua ja samalla luotettavaa tietoa. Uutistoimistotoimittajalta on vaadittu nopeita refleksejä. Hyvä esimerkki tästä on Honoluluissa toimineen AP:n toimiston päällikön Eugene Burnsin toiminta 7. joulukuuta 1941. Hän istui kotona aamiaispöydässä, kun hän näki japanilaisten lentokoneiden lentävän matalalla. Hän sai ilmoitettua puhelimitse ensimmäiset tiedot japanilaisten hyökkäyksestä Pearl Harbouriin ennen kuin kaikki yhteydet mantereelle katkesivat.⁷⁰

Joskus nopeus on mielletty ennen muuta nykyajan vaatimukseksi. Kuitenkin jo vuosikymmeniä sitten muutamilla minuuteillakin on ollut suuri merkitys. Reuter arvosteli syksyllä 1931 STT:tä siitä, että se ei ollut riittävän nopeasti välittänyt tietoa, jonka mukaan Suomi oli väliaikaisesti luopunut valuuttapolitiikassaan kultakannasta. Exchange Telegraph Companyn Helsingin-kirjeenvaihtaja oli ennättänyt kertoa asiasta 15 minuuttia aiemmin kuin STT:n tieto tuli perille Lontooseen. Reuter valitti: Emme voi liikaa korostaa teille, kuinka tärkeää **nopeus** (korostus Reuterin) on näinä päivinä kiivaassa kilpailussa, kun jokainen minuutti ratkaisee.⁷¹ Tässä Reuterin pontimena oli ennen muuta raha.

Edellisellä vuosikymmenellä STT sai sen sijaan kiitoksia ripeästä toiminnasta. Se oli välittänyt ulkomaille tiedot bolševikkien kaappausrytyksestä Tallinnassa. Toimisto sai ”parhaat kiitokset” niin TT:ltä Tukholmasta kuin Reuteriltakin Lontoosta. Reuter sai Helsingistä lähetetyt tiedot neljä tuntia aiemmin kuin mitkään muut välineet. ”Yksityiskohtien runsaudessakin” STT oli ylivoimainen. Taustalla menestyksekkääseen toimintaan oli STT:n hyvät suhteet ulkoministeriöön. Suomen Tallinnan-lähetystö oli viestittänyt kaappaustiedot pikaisesti ministeriöön, ja ministeriö oli antanut ne heti STT:lle. Ulkoministeri Hjalmar Procopé kiitti lähetystä lämpimästi nopeasta ja seikkaperäisestä toiminnasta.⁷²

Yleinen piirre eri maissa on ollut, että yksi uutistoimisto on noussut selvästi tärkeimmäksi uutistoimistoksi. Monessa mielessä voidaan tulkita, että kansalliset uutistoimistot ovat olleet siten monopoliasemassa.⁷³ Monopolissa ei kuitenkaan ole ollut kyse taloudellisesta monopolista vaan tiedonvälityksen monopolista. Uutistoimistojen lehtiomistajuus on varmistanut sen, etteivät uutispalvelun hinnat ole nous-

⁷⁰ Curley, 18.

⁷¹ Reuter STT:lle 13.10.1931. ”Reuter 1923–34”, STTA

⁷² Ulkoministeri Hjalmar Procopé Suomen Tallinnan-lähetystölle 10.12.1924. Fba: 5 Suomen Tallinnan-lähetystön arkisto. OMA.

⁷³ Ks. esim. Hadenius – Weibull, 38.

seet pilviin. Selvää lienee, että uutistoimistojen asiakkaiden taloushallinnot ovat aina enemmän tai vähemmän kauhistelleet hintoja.

Suomeenkin syntyi itsenäisyysajan alkuvuosina joitain eri puolueiden lehtiä palvelevia uutistoimistoja. Niillä ei kuitenkaan ollut juuri mahdollisuuksia ryhtyä kilpailemaan STT:n kanssa.⁷⁴ Myöhemminkin muut uutistoimistot lähinnä profiloituivat erityispalvelujen järjestämiseen omille asiakkailleen. Mikään uutistoimisto ei ole aiemmin perusuutispalvelussa korvannut STT:tä.

Vaikka uutistoimistojen merkitys onkin ollut aina suuri, suuren yleisön keskuudessa toimistot ovat usein jääneet vaille huomiota. Tämä selittyy sillä, että ne ovat melko näkymättömiä, kun ne ovat välittäneet uutisia ja muuta aineistoa medialle sekä erilaisille yhteisöille ja yrityksille mutta ei suoraan yleisölle. STT ei ole ollut siten mikään poikkeus vähäisessä tunnettavuudessa. Uutistoimistoilla ei yleensä myöskään ole henkilöasiakkaita. Tosin STT:n edeltäjä Suomen Sähkösanomatoimisto sai luvan välittää uutisia myös yksityisille ihmisille.

Uutistoimistojen journalistiset perustehtävät säilyivät niin ikään jokseenkin muuttumattomina, vaikka tekniikka olikin muuttunut huimasti. Ne välittävät uutisaineistoa asiakasmedialle, joka taas tarjosi sitä edelleen yleisölle. Niin Suomessa kuin muuallakin uutistoimistot ovat luoneet myös pitkälti päivän uutisagendan perustan. Jatkuvalla uutisvirrallaan ne ovat luoneet kullekin uutispäivälle järjestystä. Keskittymällä joihinkin tiettyihin uutistapahtumiin ne ovat antaneet asiakkaille vihteitä siitä, mikä uutistapahtuma on kulloinkin tärkeä.⁷⁵ Uutistoimistojen alkuvuosikymmeninä tämä uutisagendan luominen ei tietystikään ollut näin suoraviivaista. Kuitenkin vastaavia piirteitä on havaittavissa Suomessakin itsenäisyysajan alkuvuosikymmeninä. 1920-luvulla alkaneet radiouutiset antoivat lehdille selviä viitteitä siitä, mitä uutisia kulloinkin pidettiin päivän pääuutisina. Vuosikymmeniä myöhemmin STT alkoi julkaista päivittäistä päivälistaa. Siihen kerättiin kaikki tiedossa olleet tiedotustilaisuudet ja muut vastaavat lehdistölle tarkoitetut tilaisuudet. STT:n päivälista, jos mikä, loi päivittäistä uutisagenda.

Yleinen piirre uutistoimistojen toiminnassa on ollut, että perinteisten mediaasiakkaiden suhteellinen osuus asiakaskunnasta on laskemassa. Usein media tuottaa myös tappioita. Reuter (Reuters) on saanut pääasialliset tulonsa jo pitkään talous-

⁷⁴ Itsenäisyyden alkuaikojen uutistoimistojärjestelyistä, ks. Salokangas 1987, 354–359.

⁷⁵ Boyd-Barret, 21; Rantanen 1998, 44.

tiedon välittämisestä. Sen liikevaihdosta vain murto-osa tulee perinteisiltä media-asiakkailta.

Kuten edellä on mainittu, vanhastaan ennen kaikkea valtion omistus ja kontrolli on nähty uhkana uutisvälityksen vapaudelle. Lontoossa toimiva uutistoimistotutkija Terhi Rantanen on syystä ihmetellyt, että uusi tilanne, jossa pankit, pörssit ja yritykset muodostavat merkittävän osan uutistoimistojen asiakkaista, ei näytä huolestuttavan ketään.⁷⁶

Tutkimusjaksolla on havaittavissa useita tapauksia, joissa STT:tä on arvosteltu. Varmasti monesti arvosteluun oli syytäkin. Toisaalta kuitenkin STT oli monta kertaa lähinnä politiikan pelinappulana. Arvostelemalla STT:tä todellinen arvostelu kohdistuikin poliittisiin vastustajiin. Jakson alkupuolella etenkin vasemmistopuolueet kritisoivat STT:tä oikeistolaisuudesta tai esimerkiksi ”Erkon asioiden ajamisesta”. Jälkimmäisellä viitattiin luonnollisesti siihen, että Sanoma Oy kuului ja kuuluu edelleen STT:n kolmen suurimman omistajan joukkoon. Tutkimusjaksolta ei voida kuitenkaan havaita yhtään esimerkkiä siitä, että STT olisi ollut ristiretkellä esimerkiksi jotain puoluetta tai politiikkaa vastaan. Pääkaupungin valtalehdet Helsingin Sanomat ja Uusi Suomi saattoivat aika ajoin arvostella kipakastikin esimerkiksi presidentti Urho Kekkosta. STT:llä ei tämmöistä missiota koskaan ollut. Eihän se ollut meidän tehtäväkään, muistuttaa pitkän linjan STT:läinen ja vuodesta 1973 päätoimittajana toiminut Carl Fredrik Sandelin. STT:n missiona oli vain tuottaa luotettavia uutisia: ”Olen samaa mieltä kuin monet ulkomaiset kollegat. Tehtävänä oli todella tiedottaa kotimaan ja ulkomaiden tapahtumista koko lehdistölle eli siis kansalle. Meillä oli suuri tehtävä siinä. Se oli hoidettava objektiivisesti ja vieläpä nopeasti ja niin, että uutistekstit antoivat riittävän kuvan eri tapahtumista. Välillä olimme aika ylpeitä siitä, mitä saimme aikaan.”⁷⁷

Syksyllä 1962 STT vietti 75-vuotispäiviään. Juhlan yhteydessä STT:läiset tekivät puolen tunnin radio-ohjelman talon toiminnasta. Ohjelmassa vuotta aiemmin STT:n toimitusjohtajaksi ja päätoimittajaksi tullut Kullervo Killinen kiteytti STT:n tehtävän seuraavasti:

Siirtyessään ensimmäisen vuosisatansa viimeiseen neljännekseen STT katsoo luottavaisesti tulevaisuuteen. Sen alkutaipaleeseen on sisältynyt monenlaisia vaikeuksia ja vastuksia, mutta ne on kyetty aina voittamaan.

⁷⁶ Rantanen 1988, 52.

⁷⁷ C F Sandelinin haastattelu 5.11.2009.

1920-luvun lopulta alkaen voidaan katsoa toiminnan laajenemisen ja toiminnan kehityksen olleen jatkuvaa. STT:n asema kansallisena uutistoimistona on vakiintunut niin kotimaassa kuin ulkomailla. Tämä keskeinen asema sisältää vastuun, jonka STT:n johto ja toimituskunta selvästi tuntevat. Nopea, asiallinen, luotettava ja tasapuolinen uutispalvelu on se tapa, jolla STT parhaiten täyttää kansallisen tehtävänsä.⁷⁸

Tämä ”asiallinen, luotettava ja tasapuolinen uutispalvelu” merkitsi vääjäämättä sitä, että STT:n uutistekstit olivat jokseenkin värittömiä, jopa tylsiä. Mitenkään poikkeuksellista ei ollut, että asiakirjateksti siirtyi semmoisenaan uutistekstiin. Vaikka uutisia pyrittiinkin taustoittamaan, STT:n toimittajien tehtävänä ei ollut tulkita uutisia. Kaikille oli selvää, ettei omia, esimerkiksi poliittisia mielipiteitä juttuihin liitetty. Jos joku näin teki, hän sai huomata sen nahoissaan. Jollei lipeämistä havainnut toimituksen johto, sen kyllä havaitsivat asiakkaat.

STT:llä oli uutisissaan eräänlainen nuorallatanssijan rooli. Uutisjutun piti sopia jokaisen lehden sivuille, oli lehti sitten oikeistolainen tai vasemmistolainen. Etenkin tutkimusjakson alkupuolella lehdet olivat hyvin usein poliittisesti sitoutuneita. Tosin Suomen sanomalehdistön suuriin aatteellisiin muutoksiin kuului toisen maailmansodan jälkeen sitoutumattomuuden tuntuva kasvu. Kuitenkin 1950-luvun alussa vähintään kolmasti viikossa ilmestyvien sitoutumattomien lehtien osuus oli vasta runsaat 30 prosenttia sanomalehdistön kokonaislevikistä. Vuonna 1966 osuus oli noussut jo 50 prosenttiin ja 1980-luvulle tultaessa 60 prosenttiin. Porvarillisten puolueiden osuus laski 1940-luvun lopun 50 prosentista 1980-luvun alkuun tultaessa 28 prosenttiin. Vasemmistolehtien levikkiosuus laski kuitenkin vain 16 prosentista 12:een.⁷⁹ STT:n jutuissa sanat piti yrittää sovittaa niin, ettei lukija voinut tulkita juttua vastapuolen leiriä suosivaksi. Kuitenkin kokoomuksen äänenkannattajat olivat koko sotien jälkeisen ajan vain höllästi sidoksissa puolueen piiritasolle ja erityisesti suhteessa puolteen keskusjohtoon. Esko Salminen on tulkinnut, että onkin oikeampaa puhua eräänlaisesta ”porvarillisen sitoutumattomuuden lajista” kuin puoluelehdistöstä, kun luonnehditaan kokoomuslaisten sanomalehtien uutisosastoja 1970-luvulta lähtien.⁸⁰ Sitä paitsi olihan kokoomuslaisen Uuden Suomen perinteisiin kuu-

⁷⁸ Suomen Tietotoimisto 75 vuotta” -radio-ohjelma 28.10.1962. Yle, radioarkisto, nauha ARK-1677

⁷⁹ Salminen 1988, 149.

⁸⁰ Ibid, 170.

lunut olla piittaamatta puoluejohdosta, jos tämä ajatteli ”väärin”.⁸¹ Tämä näkyi hyvin etenkin 1960-luvulla Pentti Poukan päätoimittajakaudella.

Kun kommunistit sotavuosien jälkeen tulivat jälleen laillisiksi, heidän lehdilleen tuli tärkeäksi antaa lukijoille ”oikeaa tietoa”. Myös SKDL:n lehdet käyttivät STT:n palveluja, mutta harvoin STT antoi semmoisia kotimaan uutisia, jotka olivat tärkeitä juuri SKDL:n lehdille. Kansandemokraattinen liike perustikin vuonna 1946 oman uutistoimistonsa Demokraattisen lehtipalvelun kirjoittamaan lehdille tärkeitä asioista.⁸² Kuitenkin nämäkin lehdet käyttivät edelleen myös STT:tä. Aika ajoin 1950-luvulla ja vielä 1960-luvun puolellakin STT sai niskaansa ääriivasemmiston ankaraa kritiikkiä, kuten myöhemmillä sivuilla voidaan havaita.

Asiakaskunta oli vain osa sitä mediaympäristöä, joka vaikutti STT:n toimintaan. Vaikutusta on sinänsä vaikea mitata, mutta joka tapauksessa STT:n omistajakunnan asenteella oli erittäin suuri merkitys siihen, mitä STT teki tai paremminkin, mitä se pystyi tekemään. STT:n omistajakunta oli pysynyt samana jo vuodesta 1946, eikä omistajilla ollut halua laajentaa omistajakuntaa. Muutosta tuli vasta 1960-luvun puolivälissä, kuten myöhemmin tutkimustekstissä tulee ilmi. STT oli kautta vuosien varsinaisesta perustamisestaan lähtien vuodesta 1915 toiminut käytännössä osuustoimintaperiaatteella, vaikka se olikin juridisesti osakeyhtiö. Toiminnan ei tarvinnut tuottaa voittoa. Ylijäämää ei toiminnasta juuri kertynytkään. Käytännössä yhtiö eli kädestä suuhun. Uutispalvelumaksuista saatavat tulot menivät toiminnan ylläpitämiseen. Merkittävää on, että suuret pääkaupungin lehtitalot eivät edes halunneet kehittää STT:n toimintaa. STT:stä ei haluttu mitään merkittävien uutisten tekijää. Omistajille riitti STT perusuutisten ja tiedotteiden jakajana. Tämän taustalla olivat kilpailusyyt. Maakuntalehdille ei haluttu antaa mitään jymyuutisia STT:n avulla. Tutkimusjakson aikana tähän periaatteeseen tuli kuitenkin hiljalleen selvää muutosta.⁸³

Periaatteessa STT:n piti ottaa huomioon myös mahdolliset kilpailijat. Tosiasiassa tutkimusjaksolla STT:llä ei ollut mitään todellisia kilpailijoita. Pienet, lähinnä puoluelehtien perustamat uutistoimistot eivät edes pyrkineet varsinaisiksi kilpailijoiksi. Tosin mediakenttään tuli muutoksia. 1950-luvun lopulla toimintansa aloitti televisio. Yleisradio taas aloitti vuonna 1965 omat radiouutisensa. Periaatteessa näi-

⁸¹ Tommila – Salokangas, 249.

⁸² Perko, 126.

⁸³ C F Sandelinin haastattelu 21.11.2005.

tä voidaan uutismielessä pitää kilpailijoina. Mutta toisaalta samassa asemassa olivat aina olleet sanomalehdet. Mitään varsinaista kilpailutilannetta ei päässyt synty-
mään. Taloudellisista huolista huolimatta STT:n toiminta oli jokseenkin auvoista: mitään taloudellista tuottoa ei kaivattu, eikä journalismissakaan tarvinnut joka päivä yltää huippusuorituksiin. Kuitenkin journalismiinkin sisältyi ylpeä tavoite hoitaa tehtävät kunnolla, kuten Sandelinin sanoistakin edellä voi havaita.

Ruotsin TT:llä oli vuosikymmenten aikana ollut perinne asettaa etusijalle halli-
tusta, eduskuntaa ja viranomaisia käsittelevät uutiset.⁸⁴ Kun tarkastelee STT:n toi-
mintaa menneinä vuosikymmeninä, voi hyvällä syyllä tehdä Suomessa saman pää-
telmän.

Yhteistyötä yli rajojen

Yhteistyö eri maiden uutistoimistojen kanssa on kautta vuosikymmenten ollut erittäin tärkeä osa uutistoimistojen arkea. Yhteistyö ei ole tarkoittanut vain uutisten vaihtamista. Kyse on usein ollut hankkeista, jotka ovat käsitelleet esimerkiksi yhteisiä pelisääntöjä ja periaatteita, teknisiä kysymyksiä ja liiketoimintaa. Tärkeää on aina ollut myös, että uutistoimistojen johtajat ovat tunteneet toisensa. Yhteistyössä STT ei ole jäänyt mitenkään sivustaseuraajaksi.

Maailmassa on neljä laajaa uutistoimistojen yhteistyöelintä. STT on ollut mu-
kana vuonna 1957 perustetussa Euroopan uutistoimistojen liitossa EANAssa.

STT:n yhteistyö muiden toimistojen kanssa on kuitenkin selvästi vanhempaa perua. Tässä yhteydessä on syytä tuoda etenkin esiin Ryhmä 39 (Group 39) ja pohjoismaisten toimistojen tiivis kumppanuus. Näillä on ollut vuosikymmenten ajan merkitystä STT:n toimintaan. Uutistoimistojen kesken on ollut myös useita muita yhteistyöjärjestelyjä.

STT oli jo vuodesta 1927 ollut kansainvälisen uutistoimistojen liiton Les Agences Alliées'n jäsen. STT teki myös sopimuksen Europaradio-nimisen toimiston kans-

⁸⁴ Hadenius – Weibull, 38.

sa tavara- ja valuuttakurssien vastaanottamisesta. 1950-luvulla säännöstelyn helpottua STT ryhtyi välittämään Suomeen Reuterin Comtelin talousuutisia. Tätä varten STT:hen perustettiin kaupallinen osasto Fincomtel. Suomalaisen talouselämän kannalta tämä on ollut tärkeä tietokanava. STT on ollut mukana myös vuonna 1950 perustetussa maailman johtavista mediavaikuttajista koostuvassa Kansainvälisessä lehdistöinstituutissa IPIssä.

1930-luvulla Euroopassa tapahtui uutistoimistojen kannalta useita merkittäviä asioita. Vuonna 1934 saatiin aikaiseksi sopimus suurten uutistoimistojen kartellin lopettamisesta. Tämä liberalisoi uutistoimistojen työtä, ja ensimmäistä kertaa historiassa toimistot saattoivat ryhtyä jakamaan palveluksiaan kansainväliseltä pohjalta ilman mitään rajoituksia. Poliittisella tasolla tapahtui kuitenkin päinvastaista. Adolf Hitlerin nousu valtaan Saksassa johti siihen, että Wolff ja toinen saksalainen toimisto TU yhdistyivät DNB:ksi (Deutsches Nachrichten Büro), ja siitä tuli natsihallinnon propagandaelin. Vastaava kehitystä tapahtui muissakin totalitaarisissa maissa, sekä Neuvostoliitossa että Eurooppaan syntyneissä fasistihallinnoissa Italiassa, Itävallassa, Unkarissa, Portugalissa ja Espanjassa. Suuri tekninen uudistus oli saksalaisen Rudolf Hellin⁸⁵ kehittämän langattoman viestintävälineen Hell-kirjoittimen käyttöönotto.

Vuoden 1939 alussa Hollannin uutistoimiston johtaja Herman van de Pol kutsui belgialaisen kollegansa Daniel Ryelandtin Amsterdamiin. Eurooppa oli kuohuksessa, ja sodan vaara oli entistä lähempänä. Uutistoimistojohtajien keskustelussa huolenaiheena oli, että suuret uutistoimistot olisivat maiden hallitusten vaikutusvallassa ja että mahdollinen sota vaikuttaisi niiden uutisiin puolueettomista maista. Miehet pitivät selvänä, että sota ”ei tietenkään” koskettaisi Hollantia ja Belgiaa. Tämä johti van de Polin ajatukseen, että Euroopan pienet ja puolueettomat liittoutuivat sodan varalle ja aloittaisivat päivittäisen uutistenvaihdon. Keväällä 1939 van de Pol vieraili Helsingissä neuvottelemassa seuraavan vuoden kesäolympiakisojen uutistarjonnasta. Tässä yhteydessä myös STT:n Berg esitti huolensa puolueettomien maiden asemasta. Tätä seurasi ahkera kirjeenvaihto ns. Oslo-maiden toimistojen kesken. Nimitys Oslo-maat tuli siitä, että vuonna 1930 toimistot olivat allekirjoitta-

⁸⁵ Rudolf Hell (1901–2002) oli tunnettu saksalainen insinööri ja keksijä. Hän osallistui mm. television luomiseen. Hänen kädenjälkensä näkyy mm. telefaksin ja väriskannerin kehittämisessä. Uransa aikana hän rekisteröi kaikkiaan 131 patenttia viestintätekniikan alalta. Vyslotzil, 111.

neet juuri Oslossa yhteistyösopimuksen. Marraskuussa 1939 pienten uutistoimistojen johtajat sopivat Amsterdamissa uutistenvaihdosta sodan oloissa. STT:n Berg ei päässyt paikalle maan vakavan tilanteen vuoksi; talvisota alkoi vain viikko kokouksen jälkeen. Mukana järjestelyssä olivat Hollannin ANP, Belgian Belga, Tanskan RB, Norjan NTB, Ruotsin TT ja STT. Ns. Hell-yhteisö oli syntynyt. Kullekin toimistolle tuli oikeus lähettää 750 sanaa päivässä. STT pystyi talvisodan aikana lähettämään uutisia ja rintamakatsauksia Hollannissa sijaitsevalle radioasemalle ja sitä kautta muualle Eurooppaan. Käytetystä kielestä ei ole täyttä varmuutta. Ilmeisesti uutiset lähetettiin ranskaksi. Uutistenvälitys loppui kuitenkin lyhyeen, kun Saksa valloitti Hollannin ja räjäytti viestintäkeskuksena toimineen Kootwijkin radioaseman.⁸⁶

Ajatus pienten toimistojen yhteistyöstä kuitenkin säilyi. Aloitteentekijänä sotavuosien jälkeen oli RB:n johtaja Lauritz Ritzau. Hän kutsui alkuperäiset Hell-yhteisön jäsenet ja Sveitsin SDA:n Kööpenhaminaan marraskuusi 1945. Tälläkin kertaa Berg oli vain hengessä mukana; hänen edustajanaan oli NTB:n Birger Knudsen. Kokouksessa perustettiin uudelleen Ryhmä 39 (Group 39). Aluksi tavoitteena oli uutisten vaihtaminen. Vuosien kuluessa yhä näkyvämmiin esiin tulivat taitotiedon ja kokemusten vaihtaminen. Vuonna 1949 hyväksytyssä järjestön peruskirjan ensimmäisessä artiklassa korostettiin, että Ryhmä 39 on eurooppalaisten uutistoimistojen liitto, joka tavoittelee yhteistyötä kaikilla aloilla. Vuonna 1956 Ryhmään liittyi myös Itävallan uutistoimisto APA. Järjestö ryhtyi pitämään kokouksia kerran vuodessa kunkin vuorossa olleen puheenjohtajamaan johdolla. Ryhmä 39:n historiaa tutkinut itävaltalainen Wolfgang Vyslozil pitää toimistojen yhteistyötä menestystarinana. Vuosikymmenten aikana toimistot ovat saaneet konkreettista hyötyä toistensa kokemuksista yhteisistä suunnitelmista. Uutistoimistojohtajien mahdollisuus keskustella kollegojen kanssa suunnitelluista tuoteuudistuksista ja kyky luottaa toisten kokemuksiin on Vyslozilin mielestä ollut menestyksen avainkysymyksiä Ryhmä 39:ssä.⁸⁷

Ehkä näkyvintä yhteistyötä on kuitenkin harjoitettu pohjoismaisten uutistoimistojen kesken. Jo vuonna 1889 toimistot sopivat maksuttomasta uutistenvaihdosta.⁸⁸ Tämä tapa on säilynyt nykypäiviin asti. Nykyisin maksuttomuudesta tuskin voi-

⁸⁶ Vyslozil, passim.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Næsselund, 3.

taisiin sopia. Näkyvä yhteistyön muoto oli myös toiminta olympiakisojen yhteydessä. Toimistot perustivat kisojen ajaksi tavallaan yhteistoimituksia. Mukana oli myös teknistä henkilöstöä, joka palveli kaikkia toimistoja tasapuolisesti. Niin ikään yhteisiä viestintälinjoja vuokrattiin.⁸⁹

Vuoden 1960-luvun alussa STT:n johtoon tullut Kullervo Killinen on luonnehtinut, että yhteistyön vanhat perinteet nojaavat pohjoismaiseen veljeyteen ja etujen yhteisyyteen, lehdistön samantapaiseen rakenteeseen näissä maissa sekä myös niiden sijainnin aiheuttamaan viestintäyhteyksien suuntautumiseen. Ne ovat myös lehdistön omistamia, riippumattomia ja puolueettomia laitoksia. Yhteistyö on keskitynyt viestintäpoliittisiin kysymyksiin, tekniseen kehitykseen, uutisten vaihtoon ja tietojen vaihtoon.⁹⁰

Neljän pohjoismaisen uutistoimiston toiminta on periaatteessa ollut hyvin samantapaista. Tästä kertoo jo Killisen mainitsema lehdistön samantapainen rakenne. STT ja TT poikkesivat muista siinä, että niillä oli tutkimusjaksolla omat radiouutisensa. Ruotsissa ei muita radiouutisia ollutkaan. Yhteispohjoismaiset ulkomaankirjeenvaihtajat olivat olennaisen tärkeä yhteistyömuoto. Tähän teemaan palataan myöhemmin.

Göteborgin yliopistossa vuonna 1971 tehdyssä tutkimuksessa luetellaan tekijöitä, jotka ovat olleet yhteisiä pohjoismaisille toimistoille. Niillä ovat olleet samat ulkomaiset uutislähteet, ja vaikka varsinkin UPI ja AP olivat omilla toimistoillaan luoneet jonkinlaisen kilpailutilanteen, niillä oli käytännössä ollut uutismonopoli omissa maissaan. Toimistot työskentelivät hyvin pitkälle samojen teknisten ja toimituksellisten edellytysten oloissa. Kussakin pohjoismaassa oli julkaisusäännöt olivat eivät juuri poikenneet toisistaan. STT poikkeisi muista tietysti siinä, että se toimi – ja toimii edelleen tätä kirjoitettaessa – kahdella kielellä. Asiakaskunta oli myös käytännössä samanlainen. Toimistot palvelivat eri kokoisia ja eri puolueiden lehtiä. Radio ja tv olivat taloudellisessa mielessä hyvin tärkeässä asemassa.⁹¹ Pohjoismaiset uutistoimistot ovat siten noudattaneet ”yhteispohjoismaista perheajattelua”.

⁸⁹ Ibid, 6.

⁹⁰ Killinen, 153.

⁹¹ Weibull – Olsson – Lundquist, 13.

KRIISIEN VARJOSSA

STT ensimmäisenä Porkkalaan

Vuoden 1956 maaliskuussa presidentinlinnassa istui turhautunut mies. Maa-laisliittolainen Urho Kekkonen oli saavuttanut sen, mitä hän oli tavoitellutkin, mutta silti hän ei ollut tyytyväinen. Hänet oli valittu tasavallan presidentiksi toisella yrit-tämällä. Valintakin oli tapahtunut äärimmäisen niukasti. Sosiaalidemokraattien K.-A. Fagerholm oli kaatunut valitsijamiesten lopullisessa äänestyksessä äänin 151–149. Moni oli ennustanut, että Kekkonen tympääntyy uudessa tehtävässään, ja näin myös kävi. Tilannetta pahensi olennaisesti, että Kekkosen virkaantulopäivänä SAK aloitti yleislakon. Jotkut tulkitsivat tämän SAK:n pyrkimykseksi nöyryyttää Kekkosta. Val-tionpäämiehellä oli ystäviä mutta myös iso joukko vihollisia. Yleislakko korosti Kek-kosen syrjässä olemisen tunnetta. Pääministeri ei juuri informoinut häntä lakon so-vittelusta. Vielä vähemmän sitä teki asetettu sovittelulautakunta. Tosin Kekkonen ei edes halunnut puuttua lakkoon.⁹²

Kaikkienensa vuosi 1956 oli suurten uutisten ja kriisien vuosi niin kotimaassa kuin ulkomaillakin. Presidentinvaihdoksen ja yleislakon lisäksi suuria suomalaista-pahtumia oli Porkkalan palautus. Ulkomailla huomiota herättivät etenkin Unkarin kansannousu ja Suezin kriisi. Kaikilla näillä tapahtumilla oli vaikutusta STT:n toi-mintaan. STT:n uskottavuus joutui etenkin yleislakon aikana todella koetukselle.

⁹² Suomi 1992, 16–17.

Koskaan aiemmin ei STT:stä ollut puhuttu julkisuudessa niin paljon kuin yleislakon yhteydessä. Myös uutisjutut Unkarin kansannoususta ja Suezin kriisistä aiheuttivat kärhämää. Kun sekä kotimaassa että ulkomailla tapahtui suuria, niin STT:n uutisia luettiin ja kuunneltiin entistä tarkemmin.

Porkkalan palautus oli tapaus, joka kohotti suomalaisten tunteja. Tasavallan residentti J. K. Paasikivi ja pääministeri Kekkonen olivat edellisenä syksynä tuoneet Moskovasta tuliaisiksi suuren uutisen: Neuvostoliitto oli vain runsaan 11 vuotta kestäneen vuokrakauden jälkeen valmis luovuttamaan Porkkalan alueen takaisin Suomelle. Rauhansopimuksessahan Porkkala oli määrätty vuokra-alueeksi 50 vuodeksi. Alueen palautus koettiin suurena voittona Suomelle – ja myös Kekkoselle. Se oli meriittiä tulevilla presidentinvaaleissa.

Neuvostoliitolle Porkkalan palautus ei ollut kuitenkaan missään mielessä tappio. Sotilastekninen kehitys oli muuttanut olennaisesti alkuperäistä ajatusta sotilastukikohdan merkityksestä. Aika oli ajanut auttamattomasti tukikohdan ohi. Se oli myös melkoinen taloudellinen rasite. Olennaista oli myös, että se haittasi Neuvostoliiton esillä pitämiä vaatimuksia toisten valtioiden alueella olevien sotilastukikohtien purkamisesta.⁹³ Porkkalan palautus sopi siten hyvin Neuvostoliiton strategiaan tavoitteisiin.

Suomalaisittain suuri hetki koitti kuitenkin 26. tammikuuta 1956 tasan kello 15, kun rajapuomi nostettiin ylös Stensvikin sillalla Espoon ja Kirkkonummen rajalla. Ensimmäisenä rajan yli marssi Rajajääkärikoulun osasto majuri Reino Västin johdolla.

Koska kyseessä oli nykyajan mittapuunkin mukaan suuri mediatapahtuma, paikalla oli runsaasti lehtiväkeä niin kotimaasta kuin ulkomailtakin. Lehdistön toiveissa oli päästä samana päivänä tutustumaan palautettuun alueeseen yhdessä Rajajääkärikoulun osaston kanssa. Toisin kuitenkin kävi. Toimittajien yllätykseksi mediasta alueelle pääsivät ensimmäisenä päivänä vain Yleisradio ja STT. Lehdet olivat äkeissään tästä järjestelystä. Etenkin ruotsinkielinen lehdistö oli kiihdyksissään. Mutta toisaalta, alkujaan viranomaiset olivat jopa pohdiskelleet, voitiinko lehdistöä ja radiota ylipäänsä päästää edes luovutustilaisuuteen. Lehdistön vierailuakin suun-

⁹³ Ks. esim. Suomi 1990, 412–419; Kujala, 17.

niteltiin alkujaan vasta kolmanneksi päiväksi luovutuspäivästä.⁹⁴ STT oli kuitenkin joka tapauksessa paikalla valtiollisen Yleisradion rinnalla edellä muita uutisvälineitä.

Helsingin Sanomat kirjoitti happaman oloisesti seuraavan päivän numerossaan: ”Sekä kotimaisen lehdistön että Helsingissä olevien lukuisten ulkomaankirjeenvaihtajien yllätykseksi pääsivät STT:n edustaja ja radio-auto eilen Porkkalaan – muille käynti on sallittu tänään”. Tätä seurasi STT:n Gunnar Mårtensonin selostus, jossa kerrottiin, että paljon oli muuttunut mutta paljon oli myös jäljellä. Juttu pursui nostalgiaa, eikä siinä esitetty juuri kritiikkiä. Oikeastaan ainoa hämmästyksen aihe tuli esiin, kun autokolonna pysähtyi Kirkkonummen kirkon luo: ”Sen ympärillä oli ennen hautausmaa, mutta kaikki hautakivet ovat poissa. Kirkon ovi on puoliavoinna ja menen sisään. Sinne ovat vuokralaiset asentaneet lämpöjohdot, lehterit on maalattu vaaleansiniseksi ja kattolamppujen ympärillä on pyöreät lasikuvut. Mihin kirkkoa on käytetty vuokra-aikana, siihen en pysty vastaamaan”. Erityisen nostalgiseksi Mårtenson äityi, kun hän vieraili talossa, jossa hän oli asunut 1930-luvulla: ”Puutarhassa ovat omenapuut jäljellä, ne ovat paljon suurempia kuin 30-luvulla ja orapihlaja tontin ympärillä on yli miehen mittainen. Seinäpaperit ovat huonossa kunnossa, mikäli muistan, ne ovat jäljellä entisiltä ajoilta.”⁹⁵ STT:n pääsy alueelle ensimmäisenä ei tietenkään merkitse, että STT sinänsä olisi ollut jotenkin erityisasemassa. Ilmeinen syy viranomaisten menettelyyn oli, että liikaa lehtiväkeä ei haluttu paikalle ennen kuin koko alue oli Suomen viranomaisten hallussa. STT:n juttujen avulla ensitunnelmat kuitenkin välittyivät koko lehdistölle; STT nautti näin valtiovallan luottamusta. Mårtensonin jutun varovainen tyyli saattaa myös olla osoituksena tästä luottamuksesta. Tiedossa ei kuitenkaan ole, että Mårtenson olisi saanut kirjoitusohjeita viranomaisilta. Ohjeiden saaminen ei tosin ole täysin mahdoton ajatus.

Porkkalassa mukana oli myös toinen STT:n ruotsinkielinen reporteri Carl Fredrik Sandelin, tosin vasta seuraavana päivänä. Jos oli Mårtenson jutussaan varovainen, niin Sandelinista ei voi sanoa aivan samaa. Hän oli vielä puoli vuosisataa myöhemminkin ihmeissään, että hänen kriittinen tekstinsä oli lähetetty STT:n nimissä eteenpäin. Laivastotukikohdan komentajana toiminut kenraaliluutnantti S. I. Kabanov oli kertonut hyvin arvokkaista rakennuksista ja laitteista, jotka Suomi

⁹⁴ Ulkoministeriön sanomalehtiasiain toimiston päällikön T. H. Heikkilän P.M. 16.12.1955 ja 31.1.1956. UKA 21/35.

⁹⁵ HS 27.1.1956.

sai ilmaiseksi. Sandelin kuitenkin kirjoitti, että uudet rakennukset näyttivät olevan tilapäisiä ja että alueen vanhat talot olivat rappeutuneita. Hän kuvaili myös, että Porkkalan satamassa makasi ruostunut laivanrunko puolittain rannalla. Myös muut epäkohdat saivat tilaa jutussa.⁹⁶

Sandelinille ei kuitenkaan aiheutunut harmia kriittisestä jutusta. Osasyyn tähän saattaa olla se, että STT:n radiouutisissa ei kaikkea kritiikkiä kerrottu. Sandelinin jutun suomenkielinen versio oli kylläkin suomenkielisen uutislähetysten ykkösjuttu tuona päivänä kello 22:n uutisissa. Vuorossa ollut radiotoimittaja oli kuitenkin lyhentänyt tekstiä, ja näin enimmäkseen luonnehdinnat olivat poissa. Jutussa tosin mainittiin, että alueella olevat uudet rakennukset näyttivät suurimmalta osaltaan väliaikaisilta ja että entiset talot olivat rappeutuneita. Jutusta oli kuitenkin pyyhitty yli mm. teksti: ”Rakennuksissa täytyy tehdä perusteellisia korjauksia ennen kuin niissä voidaan asua ja monet porkkalalaiset talot nähdessään varmasti kysyvät itseltään, kannattaako taloja korjata”. Muutoinkin radiossa kuultu uutinen oli lehtijutusta sähköiseksi lyhennetty luettelomainen versio.⁹⁷

Ennen Paasikiven, Kekkonen ja puolustusministeri Emil Skogin (sd.) syksyistä Moskovan-matkaa pohdiskeltiin matkan vaikutuksia. Presidentti Paasikivi teki selväksi, ettei matkalla Suomen poliittista asemaa huononnetta eikä eduskunnan valtaoikeuksia loukata. Päätöksestä syntyi kommunique eli julkilausuma. Pääministerin sihteeri Ahti Karjalainen vei sen illalla kello 21.40 STT:hen, ja siellä se luettiin iltauutisissa. STT:ssä joku oli kysynyt, että saako tekstiä muokata lyhyemmäksi. Karjalainen vastasi selvin sanoin: ei. Päätoimittajia pyydettiin olemaan kommentoimatta tekstiä. Ulkoministeri Johannes Virolainen selosti seuraavana päivänä päätoimittajille kommuniquean taustoja.⁹⁸

⁹⁶ Carl Fredrik Sandelinin alustus UKK-perinneyhdistyksen kokouksessa 10.11.2005.

⁹⁷ STT-FNB:n radiouutiset 1953–1992. Mikrofilmikela 24, KA. Washingtonissa toiminut sanomalehtiavustaja Max Jakobson raportoi Suomeen Porkkalan palautusta käsittelevistä kirjoituksista yhdysvaltalaislehdissä. Hän kirjoitti New Timesin uuden kirjeenvaihtajan Felix Belairin jutusta: ”Käytyään itse Porkkalan alueella Belair totesi, ettei ’kaikki ollutkaan suunnilleen ennallaan’, kuten viralliselta taholta oli ennakolta väitetty. Kuvasi mm. yksityiskohtaisesti Kirkkonummen kirkon surkeaa kuntoa...”. Joko Jakobson tai Kekkonen itse on kirjoittanut Kekkoselle tarkoitettuun kopioon punaisella ”Huono juttu”. Jakobsonin raportti Washingtonista 30.1.1956. UKA 21/35.

⁹⁸ Aikoja ja tapauksia Ahti Karjalaisen elämästä, 14.

Kirkkonummen hautausmaan tuhot paljastuivat vasta keväällä 1956 (Lehtikuva/Mauri Vuorinen)

STT toimi jälleen näin tiedon välittäjänä. Toimittajan kysymys tekstin lyhentämisestä ja ilmeinen vastauksen noudattaminen osoittavat, miten tietty kuuliainen palveluasenne oli iskostunut STT:läisten mieliin. Tekstin säilyttäminen lyhentämättömänä ja kommunikoida lukeminen radiouutisissa toteuttivat päättäjien tavoitteen.

STT:n toimituksellisista rutiineista ei ole noiltakaan vuoden 1956 ensimmäisiltä kuukausilta jäänyt juuri mitään kirjallista tietoa jäljelle. Huomion arvoista on, että TT:lle Tukholmaan mennyt aineisto poikkesi joskus jopa selvästi STT:n suomenkielisestä aineistosta. Ruotsinkielisen toimituksen nuoret toimittajat olivat nimittäin jo aiemmin aloittaneet uutispalvelun, joka vastasi selvästi STT:n kotimaanpalvelua paremmin vastaanottajien toivomuksia ja kansainvälisen uutisvaihdon kriteerejä. Etenkin poliittisissa kysymyksissä Tukholmaan menneet jutut olivat erilaisia kuin kotimaahan lähetetyt suomenkieliset jutut. Toimittajat taustoittivat juttuja, siteerasivat eri lehtiä ja viittasivat myös ns. poliittisten piirien mielipiteisiin. Myös hallituskriiseistä kerrottiin melko laajasti, vaikkeivät vastaanottajat kaikkea tekstiä käyttäneetkään. Presidentinvaalin ratkaisevalla kierroksella 15. helmikuuta STT:n ruot-

sinkielinen toimitus eli FNB toimi, kuten uutistoimiston tuleekin toimia. Toimituksessa oli valmiiksi kirjoitettu kaksi kaukokirjoitinnauhaa: ”Kekkonen vald” ja ”Fagerholm vald”. Toimituksessa kuunneltiin radiosta ääntenlaskentaa. Oikea nauha pantiin raksuttamaan heti, kun Väinö Leskisen äänellä Kekkonen oli todettu saaneen 151 ääntä. Heti perään lähti valmiiksi tehty henkilökuvaa uudesta presidentistä.⁹⁹ Tiedossa ei ole, toimiko suomenkielinen toimitus yhtä ripeästi. Ulkomaille STT joka tapauksessa antoi monipuolisempaa kuvaa Suomen politiikasta kuin kotimaahan.

STT:n johtaja E. A. Berg ei hillinnyt mitenkään TT:lle osoitettua uutispalvelua. Sandelinin mukaan hän ei arvostellut tätä toimintaa.¹⁰⁰ Berg oli itsekin jo vuosia aiemmin tehnyt eroa kotimaahan ja ulkomaille lähetettävien uutisjuttujen välillä. Ahti Karjalainen kirjoitti päiväkirjaansa 24.7.1950:

STT:n Berg kertonut jonkun maalaisliittolaisen eduskuntamiehen maininneen, että hallitus on neuvotellut Väinö Tannerin kanssa hallituspohjan laajentamisesta syksyllä. STT aikoi tehdä ulkomaille uutisen aiheesta.¹⁰¹

Esimerkiksi hallitusratkaisujen yhteydessä kotimaan lehdille suunnatussa uutispalvelussa STT:n linja oli selvästi pelkistetympi kuin ulkomaille suunnatuissa uutisissa.

STT:ssä 1950-luvulla toimittajana ollut Esko Leskinen muistaa tapauksen, jossa Kekkonen hallitus oli kaatunut. Presidentti Paasikivi oli heti perään tavannut Kekkonen. Leskinen oli kysynyt Kekkoselta, mitä tapaamisessa tapahtui. Kekkonen oli vastannut, että presidentti oli antanut hänelle tehtäväksi muodostaa uusi hallitus. Kekkosella oli myös kysyttävää: Mitä aiotte kirjoittaa? Leskinen vastasi kirjoittavansa, että presidentti Paasikivi antoi hallituksen muodostajan tehtävän pääministeri Kekkoselle. Tämä muotoilu sopi Kekkoselle.¹⁰² Muutoinkin STT oli ollut esimerkiksi juuri hallitusratkaisujen yhteydessä hyvin passiivisella linjalla. Toimituksessa lähinnä odoteltiin, että joku soittaisi STT:hen neuvottelujen edistymisestä. STT:hen myös soitettiin. STT oli kanava kertoa tilanteesta, jos kulloisestakin tilanteesta haluttiin jotain kertoa.

⁹⁹ Carl Fredrik Sandelinin alustus UKK-perinneyhdistyksen kokouksessa 10.11.2005. Carl Fredrik Sandelinin haastattelu 21.11.2006.

¹⁰⁰ Carl Fredrik Sandelinin haastattelu 21.8.2006.

¹⁰¹ Aikoja ja tapauksia Ahti Karjalaisen elämästä, 14.

¹⁰² Esko Leskisen haastattelu 24.6.2006.

Jaakko Nousiainen¹⁰³ arvioi, etteivät toimittajat ylipäänsä noihin aikoihin olleet nykytapaan käyttämässä tietoja. Hän luonnehtii myös, että STT:llä ei ollut varsinaista roolia sisäpolitiikan raportoinnissa.¹⁰⁴ Tietotoimisto toimi siten ennemminkin vain puolivirallisena tiedottajana. Tämä sopi STT:n helsinkiläisille perinteisille omistajille ja siten se sopi myös Bergille.

Tämä STT:n passiivinen rooli näkyy hyvin monista tutkimuksista, muistelmista ja elämäkertoista. Monissa teoksissa kerrotaan, kuinka joku poliitikko soitti STT:hen antaakseen tietoja joistain neuvotteluista. Sinänsä tämä on ymmärrettävää. Valtioneuvostolla ei ollut lainkaan tiedotushenkilöstöä. Muutoinkin valtionhallinnon tiedotus oli lapsenkengissä. STT oli aiemminkin toiminut uutistyylin ohella valtion tiedottajana¹⁰⁵, joten vanha tuttu menettelytapa jatkui.

Myös presidentti Kekkonen käytti STT:tä tiedottajanaan. Hänen päiväkirjoissaan on ensimmäiseltä presidenttikaudelta useita merkintöjä yhteydenotosta STT:hen. Esimerkiksi vuoden 1958 huhtikuussa hän kirjoitti ”antaneensa STT:lle” tiedon, ettei vallitsevassa tilanteessa ollut saatavissa aikaan enemmistöhallitusta.¹⁰⁶ Päiväkirjoista ilmenee myös muiden käyttäneen STT:tä hyväkseen. Samalta ajalta on päiväkirjamerkintä, joka osoittaa myös, että Kekkonen osasi olla todella piikikäs ja ilkeäkin, jos hän niin halusi:

Lehdissä uutinen, että hallitus nostaa viinan hintoja. Miten syntyi. Saunan lauteilla Hietanen, finanssiministeri, laski leikkiä, että viinan hinnan nostamisella saisi rahaa. Siihen yhdyttiin. Pm. sihteeri tohtori (!) Ilaskivi kuuli asiasta saunassa ja kun toisessa yhteydessä ihmetteli, että mitä sitä taas lehdille iltakoulusta annetaan tietoja, pilaili joku, että viinan hinnan korottaminen. I. antoi todella STT:lle. Tietenkin piti peruuttaa, mutta peruutus ei ehtinyt maaseutulehtiin.¹⁰⁷

STT oli Kekkoselle väylä kertoa uutisia. Mutta, kun kyseessä oli politiikan sisältö, niin silloin foorumi oli toinen. Tunnetusti Kekkonen oli ensimmäisellä presidenttikaudellaan heikko presidentti, ”yhden äänen presidentti”.¹⁰⁸ Hän tarvitsi välineen, jossa hän saisi ajatuksiaan ja mielipiteitään esiin. Tämä väline oli maalaisliiton lehti

¹⁰³ Jaakko Nousiainen, myöhempi yleisen valtio-opin professori, oli 1950-luvulla miltei seitsemän vuotta STT:n palveluksessa. Hän teki lähinnä toimitussihteerin töitä. Tänä aikana hän kirjoitti väitöskirjansa. Koska hän teki STT:ssä pääasiassa iltavuoroja, hänellä oli päivisin aikaa istua eduskunnan kirjastossa tutkimustyön parissa. Jaakko Nousiainen haastattelu 30.11.2005.

¹⁰⁴ Jaakko Nousiainen haastattelu 30.11.2005.

¹⁰⁵ Jussila, passim.

¹⁰⁶ Urho Kekkonen päiväkirjat 1, 69 (22.4.1958).

¹⁰⁷ Urho Kekkonen päiväkirjat 1, 67 (16.4.1958).

¹⁰⁸ Ks. Esim. Suomi 1992, passim.; Suomi 1994, 16.

Maakansa¹⁰⁹. Maakansa oli ollut Kekkoselle tärkeä jo pääministerivuosina. Kekkonen kuuluisa pyjamantaskupuhe julkaistiin ”skuuppina” Maakansassa vuonna 1952. Niin poliittiset vastustajat kuin kannattajatkin lukivat lehden tarkkaan. Lehden päätoimittaja Pentti Sorvali, Kekkonen hyvä kaveri, otti kaikessa huomioon Kekkonen näkemykset ja toivomukset. Kekkonen myös kontrolloi Maakansan poliittista kirjoittelua Sorvalin avulla. Kun Kekkonen presidentinvaalikampanjan aikana joutui kokemaan kovaa panettelua ja hyökkäyksiä, Maakansa puolusti häntä sanan säilällä. Timo Mikkilä on tutkimuksessaan todennut, että varsinkin ns. yöpakkaskriisin aikana Maakansa oli täysin Kekkonen ohjauksessa, ja päätoimittaja Sorvali toimi ja kirjoitti prikulleen niin kuin Kekkonen vaati. Selvää lienee, että Maakansa ei ollut ainoa Kekkonen tukija. Myös muut maalaisliittolaiset lehdet olivat samoilla linjoilla. Esimerkiksi jyväskyläläinen Keskisuomalainen jatkoi poliittisesti maltillisena mutta selvästi Kekosta tukevana maalaisliittolaisena lehtenä. Lehtiyhtiön johtokunnan jäseniäkin oli valitsijamiesehdokkaana.¹¹⁰

On myös huomattava, että vielä 1950-luvulla poliitikot eivät juuri käyttäneet mediaa yhteyksissään äänestäjiin ja kannattajiin. Yhteyttä pidettiin mm. erilaisissa poliittisissa tapahtumissa, puhetilaisuuksissa ja tupailloissa. Tasavallan presidentille suora yhteydenpito ja näkemysten esittäminen oli varmasti vielä vaikeampaa.

Yhteiskunta sekaisin

Kekkonen siis aloitti pitkän presidenttiuransa, kun maassa alkoi Suomen itenäisyysajan ainoa yleislakko. Päivälehtien painatus kuului lakon piiriin, joten käy-

¹⁰⁹ Maakansa oli maalaisliitolle tärkeä pääkaupunkilehti. Sitä se on epäilemättä vieläkin Suomenmaa-nimisenä Suomen keskustalle. Maalaisliitolla ei ollut ollut pää-äänenkannattajaa yli 30 vuoteen. Lehti muutti nimensä Suomenmaaksi samoihin aikoihin vuonna 1965, kun maalaisliitto muutti nimensä keskustapuolueeksi. Pari vuotta myöhemmin Suomenmaasta tuli keskustapuolueen pää-äänenkannattaja.

¹¹⁰ Mikkilä, 187, 191; Kangas, 214.

tännössä STT:n radiouutiset oli ainoa uutisväline, josta suuri yleisö saattoi saada tietoja koko maan tilanteesta. Jos oli yleislakko vaikea yhteiskunnalle, niin sitä se oli myös STT:lle. Vaikeuksiin oli syyllinen suurelta osin myös STT itse.

Lakosta puhuttiin tuolloin ”Kekkonen kruunajaisina”. Tällä viitattiin siihen, että lakko alkoi juuri Kekkonen virkaanastujaispäivänä. Tutkimus on sittemmin kiistänyt väitteen, että näillä asioilla olisi ollut suoraa yhteyttä keskenään. Ehdotus lakon alkamisestakin oli tehty jo ennen kuin uuden presidentin nimi oli selvillä. Lakon juuret olivat sotien jälkeisessä talouspolitiikassa. Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto (SAK) oli jo neljä kertaa aiemminkin uhannut yleislakolla. Lakon välittömänä syynä voidaan pitää säännöstelytalouden purkautumista. Vuoden 1955 lopussa umpeutui yli 14 vuotta voimassa ollut valtalaki, jolla hallitus pystyi säännöstelemään hintoja ja palkkoja, eikä eduskunta hyväksynyt uutta lakia. Tämä johti kiistoihin etujärjestöjen kesken. Tammikuussa käydyt maataloustuloneuvottelut epäonnistuivat, ja Maataloustuottajain Keskusliitto (MTK) päätti nostaa maataloustuotteiden hintoja. Tämä taas johti SAK:n vaatimuksiin palkkojen korotuksesta ja palaamisesta edellisvuoden hintoihin. Neuvottelut SAK:n ja Suomen Työntantajain Keskusliiton (STK:n) välillä olivat tiiviit, mutta ne eivät kuitenkaan johtaneet tulokseen. Seurauksena oli, että SAK toteutti uhkauksensa aloittaa yleislakko. Lakko kesti 19 pitkä päivää. Lakoon osallistui lähemmäs puoli miljoonaa työläistä. Samaan aikaan MTK päätti lopettaa maataloustuotteiden jakelun. Kansan suussa tämä sai täysin suomen kielen logiikan vastaisesti nimen luovutuslakko. MTK:n työtaistelu kesti tosin vain muutaman päivän. Tilannetta vaikeutti olennaisesti myös se, että maassa ei ollut poliittista hallitusta, kun Kekkonen oli siirtynyt maaliskuun alussa pääministerin paikalta tasavallan presidentiksi. 3. maaliskuuta eli hyvin nopeasti saatiin kuitenkin aikaiseksi K.-A. Fagerholmin johtama pääasiassa SDP:n ja maalaisliiton edustajista koostuva kokoomushallitus. Lakko oli muodoltaan lopulta hyvin poliittinen, ja työtaistelu koettiin valtiovallan vastaiseksi. Hallitusta kuitenkin arvosteltiin moneen otteeseen passiivisuudesta.¹¹¹ Fagerholm kuitenkin kiisti myöhemmin syytteet passiivisuudesta. Hän kirjoitti muistelmissaan, että hänellä ei ollut aikaa mihinkään muuhun kuin

¹¹¹ Yleislakon taustoista ks. Mertanen, 11–39. Mertanen teos pohjautuu pitkälti hänen vuonna 2004 tarkastettuun väitöskirjaansa *Kahdentoista markan kapina? Vuoden 1956 yleislakko Suomessa. Jyväskylä 2004.*

työskentelyyn yleislakon parissa: ”Neuvottelin yötä päivää ihmisten ja järjestöjen kanssa”.¹¹²

Lakon aikana etenkin bensiinin jakelu aiheutti suuria kiistoja, sillä bensiiniasemat eivät kuuluneet lakon piiriin. Ylipäänsä liikenteeseen liittyvät kysymykset kuuluivat hankalimpiin aiheisiin. Vakavimpia tapahtumia olivat jopa mellakoiksi yltyneet yhteenotot bensiiniasemilla ja linja-autoasemilla. Näkyvin mellakka sattui 6. maaliskuuta Helsingin Mannerheimintien varrella olevalla bensiiniasemalla. Yhteishenkeä lakkolaiset loivat 16. maaliskuuta eri puolilla maata järjestetyillä joukkomielenosoituksilla. Lakkolaiset joutuivat vakaviinkin yhteenottoihin poliisiviranomaisen kanssa. Hieman kärjistetysti voitaneen sanoa, että lakkolaisten näkyvin vastapuoli oli poliisi. Kakkosena saattoikin sitten jo olla aina ennen luotettavaksi tiedetty STT!

STT kertoi 1. maaliskuuta uutislähetyksessään kello 19 sekä presidentinvaihdoksesta että yleislakon alkamisesta. Mutta mikä oli juttujen tärkeysjärjestys? Ensimmäisenä oli hyvin muodollinen juttu siitä, kuinka uusi presidentti otti vastaan uuden virkansa. Toisessa jutussa kerrottiin, että itänaapurin valtionpäämies oli onnitellut uutta presidenttiä. Vasta kolmantena aiheena oli yleislakko. Jutussa kerrottiin, kuinka yleislakon puhkeaminen oli aiheuttanut ryntäystä elintarvikeliikkeisiin, ja varsinkin maataloustuotteiden kysyntä oli ollut suurta. Pienet liikennöijät olivat yrittäneet pitää yllä linja-autoliikennettä, mutta satamissa liikenne oli pysähdyksissä. Uutisessa kerrottiin myös SAK:n työvaliokunnan kokoontuneen tarkastelemaan yleislakon aiheuttamaa tilannetta. ”Maataloustuottajien taholta” oli ilmoitettu STT:lle, että luovutuslakko oli alkanut tuottajien yksimielisyyden merkeissä.¹¹³ Nykyajan näkökulmasta katsottuna – mikä ei tietenkään ole historian tutkimuksessa hedelmällinen tapa – ei ole epäilystäkään siitä, että uutisvalinta oli jokseenkin omituinen: uutisena yleislakko oli varmasti suurempi kuin sinänsä muodollinen uutinen presidentinvaihdoksesta. Tämän uutisvalinnan perusteella ei voi kuitenkaan tehdä minkäänlaista päätelmää ”STT:n linjasta”. Työvuorossa STT:n radioutisissa saattoi nimittäin olla toimittaja Eero Sahlberg. Hänellä kerrotaan olleen varsin omaperäinen tapa asettaa uutiset järjestykseen. Uutisen sisällöstä riippumatta ensimmäisenä kerrottiin presidentin toimista, jos hänestä siltä päivältä oli uutisia. Sen jälkeen tulivat

¹¹² Fagerholm, 275.

¹¹³ STT–FNB:n radioutiset 1953–1991. Mikrofilmikela 24, KA.

pääministeri, muut ministerit ja alemmat viskaalit. Sitten vuorossa olivat ulkomaanuutiset. Kun Sahlbergillä oli vielä lukemisessa oma kummallinen saarnanuotinsa¹¹⁴, niin ei ollut ihme, että STT:n uutiset koettiin vähintäänkin epävirallisiksi.

Muutoinkaan STT:n mahdollisesta toimituksellisesta linjasta ei voi radiouutisten perusteella päätellä mitään erityistä. Kautta vuosikymmenten vuorossa ollut radiotoimittaja valitsi yksinään uutisensa ja niiden järjestyksen. Toimittajien kesken uutisista saatettiin tietenkin keskustella. Talon johto otti asioihin kantaa vain poikkeustapauksissa. Ylipäänsä STT:n toimituksella ei ollut mitään ”missiota” eikä muitakaan erikseen päätettyjä journalistisia periaatteita. Vanhemmat toimittajat saattoivat vain opastaa nuorempia kollegoja, että ”mitään valheita tai huhuja ei saa kertoa”.¹¹⁵ Yleislakon ensimmäisten päivien jälkeen radiouutiset eivät kuitenkaan olleet vain yhden miehen työkenttä. Tuona aikana myös johtaja Berg puuttui niihin, kuten tuonnempana tulee ilmi.

Yleislakon aikana uutismediasta jäivät toimimaan vain SAK:n ja STK:n omat tiedotuslehdet sekä STT Yleisradiossa. Lisäksi lehtien toimitukset olivat työssä, vaikkei lehtiä painettukaan. Niinpä lehdet ryhtyivät pian eri puolilla maata julkaisemaan yleensä koneella kirjoitettuja tiedotuslehtisiä toimitustensa ikkunoissa. Niistä ohikulkijat saattoivat lukea päivän tapahtumista kotimaassa ja ulkomailla. Lehdet saivat STT:n palvelun, joten uutisissa oli hyvin paljon mukana STT:n uutisia. Esimerkiksi Lahdessa Etelä-Suomen Sanomat julkaisi peräti monistettuina uutisia päivän tärkeimmistä tapahtumista. Lehtisiä jaettiin jopa 40 kilometrin säteellä Lahdesta. Tämä toiminta raivostutti lakkolaisia. Tilanne kävi suorastaan vaaralliseksi, kun Esan Kirjapainon toimitalon edustalle Lahden keskustassa saapui huomattavan suuri joukko lakkolaisia. Kun toimitusjohtaja K. O. Kivekäs oli tällöin sairaana, joutui varatuomari Ossi Kivekäs suoraan kiihkeiden tapahtumien keskipisteeseen. Useana päivänä lakkolaiset vaativat, että konttorin näyteikkunoista oli poistettava lakkoa esittäviä tilannekuvia uhalla, että ikkunat rikottaisiin ja kuvat poistettaisiin. Jännitys kohosi äärimmilleen 14. maaliskuuta. Tuolloin lakkolaiset miehittivät Hämeen- ja Rauhankadun risteyksen ja tunkeutuivat konttoriin. Lakkolaiset syyttivät uutislehdessä annetun väärää, lakkolaisille vahingollisia tietoja ja vaativat lehtisten lakkauttamista. Moni uhkasi myös Etelä-Suomen Sanomien tilauksen peruuttamisella sekä

¹¹⁴ Jaakko Nousiaisen haastattelu 30.11.2005.

¹¹⁵ C F Sandelinin haastattelu 21.11.2005.

vaati maksua tilausrahoista takaisin. Ärhäkkäimmät uhkasivat palata seuraavana päivänä väkivaltaisain aikein, jopa revolveri mukanaan. Väkivaltaiset uhkaukset eivät kuitenkaan toteutuneet.¹¹⁶

Toimitusten lehtiset herättivät myös toisenlaisia tuntemuksia. Keijo Korhonen on muistellut tuon ajan tapahtumia:

Hieman huvittuneena nyt muistelen, miten alkeellista ensimmäisen lukuvuoden yliopisto-opiskelijan suhtautuminen ajan tapahtumiin oli. Olin kovasti lain ja järjestyksen puolella, mikä mielestäni tarkoitti lakon lopettamista ja palaamista töihin. Erityisesti kiukutti, kun luin lakkomellakoista Helsingissä ja bensiiniasemilla maan eri puolilla. Tiedot sain Turun Sanomien ikkunoihin ripustetuista monisteista: lehdethän eivät ilmestyneet. Olin niin vihainen, että soitin Turun kaupungin yleislakkotoimistoon ja purin harmiani. Vaadin, että hallitus komentaa sotaväen kaduille palauttamaan järjestyksen ja lopettamaan lakon!¹¹⁷

Kommunistit vaativat SAK:lta, että työväenlehtien ilmestyminen sallittaisiin. Tähän ei kuitenkaan suostuttu, kun tiedotusmonopoli haluttiin pitää omissa käsissä. Aluksi SAK tiedotti Yleislakko-tiedotuslehdellä. Se korvattiin pian erityisellä SAK:n keskuslakkotoimikunnan tiedonantoja -lehdellä. SAK:n pää-äänenkannattaja Palkkatyöläinen muuttui 6. maaliskuuta joka päivä ilmestyväksi lehdeksi. Jokapäiväisyys päättyi lakon loputtua. Lehteä painettiin kaikkiaan 13 kaupungissa. Ilmaiseksi lehteä ei tosin saanut: irtonumero maksoi kymmenen markkaa. Tomi Mertanen on kirjassaan *Yleislakko 1956* kirjoittanut: ”Palkkatyöläinen ei ollut pelkkä tiedotuslehti vaan normaaliin tapaan työväenlehtien painossa toimitettu ja painettu sanomalehti ilmoituksineen, mainoksineen, ulkomaanuutisineen sekä radio-ohjelmineen.”¹¹⁸ Palkkatyöläisessä oli tosiaan koko lakon ajan lakkokirjoitusten lisäksi normaaleja uutisia – mm. urheilu-uutisia – niin kotimaasta kuin ulkomailtakin. Lehdestä saattoi lukea esimerkiksi Norjan lumivyöryturmasta, Algerian tapahtumista tai vaikkapa Makarioksen kohtelusta Kyproksessa. Lukijoille kerrottiin myös mm., että ”Ei neekereitä Etelä-Karolinan virkamiehiksi”. Kotimaasta kerrottiin kohu-uutinen Kihniöstä: kirkkoherra oli kihlautunut naineena. Mertanen ei ole kuitenkaan tullut ajatelleeksi, mistä Palkkatyöläinen sai kaikki nuo jutut. Mutta eipä STT:ssäkään asiaa ajateltu sen kummemmin. Vasta lakon loppuaikoina kiinnitettiin huomiota siihen, että Suomen Sosialidemokraatin lähetti kävi joka päivä tavanomaiseen tapaan hakemassa STT:stä

¹¹⁶ Turpeinen, 29.

¹¹⁷ Korhonen, 89–90.

¹¹⁸ Mertanen, 118.

uutisliuskat, vaikkei lehti ilmestynytäkään. Silloin STT:ssäkin huomattiin, että Palkkatyöläinen oli saanut juttunsa tätä kautta. Berg järkyttyi tiedosta ja käski heti lopettaa uutisten antamisen Suomen Sosialidemokratille.¹¹⁹ Tämä määräys tuli kuitenkin ilmeisen myöhään, sillä lakko ehti jo loppua. Palkkatyöläinen oli siten syöllistynyt väärinkäytökseen. Mitään juttua asiasta ei kuitenkaan nostettu. Uutisvarkauden nostaminen julkiseksi asiaksi ei olisi hyödyttänyt mitään osapuolta.

Ongelmat kasvavat

STT:n ongelmat alkoivat toden teolla, kun lakkoa oli käyty kuusi päivää. 7. maaliskuuta ilmestyi Palkkatyöläisen ensimmäinen jokapäiväinen numero. Jo etusivulla otsikoitiin, että ”Suomen radio valehtelee”. Sisäsivuilla kerrottiin, että yleistä huomiota oli herättänyt, kuinka heikoissa käsissä lakkoutusten käsittely Suomen Tietotoimistossa ja Yleisradiossa oli. Lehden mukaan uutiset luettiin yksipuolisina. Pahinta oli, että STT oli erehtynyt epäasialliseen nimittelyyn, mikä oli herättänyt pahaa verta suuren yleisön keskuudessa. Varsin tavallista oli, että lakkovahteja kutsuttiin uutisissa metelöitsijöiksi. Uusi Suomi oli seinälehdessään puhunut jopa huliganeista. Seuraavana päivänä Palkkatyöläinen kysyi pääkirjoituksessaan: Mikä on STT? Lehden mielestä Suomen kansa oli poliittiseen väriin ja yhteiskunnalliseen asemaan katsomatta tottunut luottamaan melkoisesti Suomen Tietotoimistoon, vaikka tiedossa olikin, että toimiston johto oli vahvasti porvarillisissa käsissä ja että sen johtokunnan puheenjohtajana oli ”maamme keltaisella lehdistöllä rikastunut” Eljas Erkko. Siihen asti oli uskottu STT:n huolehtivan siitä, että yleistä mielipidettä ei johdeta harhaan ja että kansalaisille annetaan luotettavaa tietoa. Tässä uskossa oli lakkopäivien aikana jatkuvasti petytty. Lehti syytti, että vaikka SAK oli antanut STT:lle asiallisia tiedotuksia, niitä ei kuitenkaan luettu radiossa. Uutisissa annettiin myös syste-

¹¹⁹ Esko Leskisen haastattelu 24.4.2006; STT:n hallituksen ptk 7.3.1956. Palkkatyöläiselle STT ei uutisia myynyt. Myös Säästöpankkien Keskuspankki Oy ja Yhtyneet Kuvalehdet olivat pyytäneet saada tilata uutisia. Vastaus niille oli sama kuin Palkkatyöläisellekin.

maattisesti kuva, että kyseessä oli hulinointi. Lehden mielestä kaikki tähän viittaa-vatkin asiat suurenneltiin, mutta pääasioista kuitenkin vaiettiin. STT saikin Kemijärveltä telekssanoman, jossa jopa vaadittiin, että SAK:n toimitsijoiden olisi päästävä itse lukemaan SAK:n tiedotteita radioon.¹²⁰

Mitä STT sitten oli vääristellyt? Uutissivuillaan Palkkatyöläinen kertoi STT:n raportoineen kello 19:n uutisissaan, että Helsingin linja-autoasemalla oli 200-henkinen lakkolaisjoukko yrittänyt tyhjentää busseja ja estää matkustajia menemästä autoihin. Helsingin poliisilaitoksesta oli kuitenkin lehden kertoman mukaan ilmoitettu, ettei koko päivänä ollut mitään mellakkaa linja-autoasemalla. Toisessa lehden uutisessa kerrottiin lakkolaisten kerääntyneen linja-autoaseman kupeessa sijainneen STT:n toimituksen edustalla. Heidän edustajansa olivat käyneet sisällä ja esittäneet lakkolaisten näkemykset STT:n uutisten puolueellisuudesta. Lähetystö oli tavannut STT:n toimituspäällikön. Tämä oli lehden kertoman mukaan pahoitellut sitä, että hän ei ollut aina paikalla valvomassa uutisten laatua. Hän oli kuitenkin luvannut, että SAK:n tiedotteet otetaan huomioon, vaikka ne olivatkin liian pitkiä.

Tästä eteenpäin käytännössä joka päivä STT oli Palkkatyöläisen hampaissa. Lehti kertoi lakon ulkomaisistakin vaikutuksista. Tasapuolisuuden puuttuminen STT:n sähkeistä oli vaikuttanut siihen, että skandinaaviset lehdet olivat pidättäytyneet lausumasta omia mielipiteitään lakosta. Sosiaalidemokraattien lähetystö – Martta Salmela-Järvinen, Veikko Kokkola ja Rafael Paasio – kävi Yleisradion pääjohtajan Einar Sundströmin puheilla valittamassa tilannetta. Sundström oli harmitellut, että Yleisradiolla ei ollut mahdollisuuksia puuttua STT:n uutislähetysten sisältöön. Yleisradion vaatima ehdoton puolueettomuus ja tasapuolisuus oli kylläkin saatettu STT:n tietoon. Lähetystö oli lehden kertoman mukaan sitä mieltä, että jos STT ei halua noudattaa puolueetonta linjaa, on syytä harkita sen lähetysten lopettamista.¹²¹ Vierailu juuri Yleisradiossa kielii siitä, ettei lakkolaislähetystölläkään ollut juuri mitään tietoa siitä, missä STT:n radiouutiset syntyivät.

Palkkatyöläinen piti monissa yksityiskohdissa STT:n uutisia täysin perättöminä. Ensinnäkin STT oli vääristellyt tietoa valtioneuvoston bensiniisuosituksesta. Tämä arvostelu piti ainakin paikkansa, sillä myöhemmin STT joutui peruuttamaan uutisen virheellisenä. Lehti korosti, että mitään STT:n uutisessa mainittua mellakkaa

¹²⁰ Palkkatyöläinen 7. ja 8.3.1956; Telekssanoma Kemijärveltä 8.3.1956. ”Pöytäkirjat”, STTA.

¹²¹ Palkkatyöläinen 8. ja 9.3.1956.

tai edes sen tapaista ei ollut tapahtunut Helsingin Malmilla. STT:hen kohdistuneesta epäluulosta kertoo hyvin, että 10. maaliskuuta Kirjatyöntekijöin liiton puheenjohtaja Erkki Nissilä veisteli puheessaan: ”Uskomme varmaan enemmän virallista poliisia kuin puolivirallista STT:tä”. STT oli myös lehden mukaan vääristellyt SAK:n puheenjohtajan Eero Antikaisen puhetta. Joukkomielenosoituksista STT oli kertonut myös aivan vääriä lukuja. Saattoipa Palkkatyöläinen lyödä radiouutisongelman leikiksikin. 11. maaliskuuta lehden sivulla oli kuva, jossa simpanssi luki lehteä. Kuvatekstissä luki: ”Täytyypä katsoa, mitä täällä kerrotaan Suomen lakkotilanteesta, tuumii pikkuserkku Lontoon eläintarhassa. Suomen radio kuulemma kertoo ihan perättömiä mörköjuttuja”.¹²²

SAK ja sen lehti Palkkatyöläinen eivät olleet ainoita, jotka olivat tyytymättömiä STT:n uutisiin. Carl Fredrik Sandelin muistaa pääministeri Fagerholminkin kysyneen harmissaan, että pitääkö kuunnella Ruotsin radiota, että saa tietää, mitä Suomessa todella tapahtuu.¹²³ Fagerholm arvosteli STT:tä myöhemmin myös eduskunnan suuressa salissa. Myös presidentti Kekkonen kimpaantui yhdessä vaiheessa STT:hen. Kekkonen oli selvästi syrjässä lakkotilanteesta, eikä pääministerikään informoinut häntä sovittelusta. Kekkonen ei kuitenkaan edes halunnut tulla sekoitetuksi kiistaan, vaikka lakon päätyttyä hän luonnehtikin sitä tuoreeltaan suureksi onnettomuudeksi.¹²⁴ Hän kuitenkin joutui tahtomattaan vedetyksi lakkomylläkkään, ja siinä ”syllinen” oli STT. Valtakunnallinen asutusliitto, jonka kunniapuheenjohtajana oli oman puoleensa maalaisliiton kanssa riitaantunut Veikko Vennamo, esitti 5. maaliskuuta avoimella kirjeellä, että presidentti ylimpänä viranomaisena harkitsisi toimia, ”jotta laki ja järjestys maassa kaikkien kansalaisten kohdalla olisi voimassa”. STT:n tekemän jutun perusteella kirje tuli julkiseen tietoon. Kekkonen raivostui kuultuaan asiasta. Hän soitti oitis Bergille STT:hen ja arvosteli tämän kyseisen uutisen lukemista radiossa. Hän kirjoitti muistiinpanoihinsa: ”Asutusliitto lähetti kirjeen, jossa kehotti TP huolehtimaan, että laillinen järjestys säilyy. STT luki sen päivä uutisissaan. Soitin STT:hen Bergille ja moitin häntä lukemisesta. Minulle on tärkeää pysyä poliittisten riitojen ulkopuolella, jos Asutusliitto ei sitä ymmärrä, niin STT:n pitäisi ymmärtää. B. ei ollut lukenut jne.”¹²⁵ Bergillä ei varmaankaan ollut mitään pätevää selitystä tapah-

¹²² Palkkatyöläinen 11.3.1956.

¹²³ C F Sandelinin haastattelu 21.11.2005.

¹²⁴ Suomi 1992, 17–18.

¹²⁵ Kekkonen muistiinpanot lakon ajalta. Käsien kirjoitettu merkintä 5.3.1956. UKA 21/85.

tuneelle. Mutta olisiko hänellä pitänyt olla? STT:hän oli menetellyt normaalien journalististen periaatteiden mukaisesti referoidessaan kirjettä. STT:llä ei ollut mitään syytä jättää juttua kirjoittamatta, vaikka presidentti ei sen sisällöstä pitänytkään. Aivan eri asia on, olisiko juttua tehty, jos Berg olisi ennalta tiennyt presidentin kannan asiaan. Oletettavaa on, että juttu olisi jäänyt tekemättä. Joka tapauksessa Kekkonen pyrki puuttumaan siihen, mitä uutisväline voi kirjoittaa.

Hieman samantapainen tilanne on esitetty uuden hallituksen alkupäiviltä. Hallituksen sisäministeriksi oli lauantaina 3. maaliskuuta tullut sosiaalidemokraatti Vilho Väyrynen. Hän lähti heti teille tietymättömille juhlimaan nimitystään. Häntä etsittiin jopa poliisin voimin, ja kun hänet viimein maanantaina löydettiin, Fagerholm määräsi hänet saman tien nukkumaan viikonlopun ”rasituksen” pois. Väyrysen ja hallituksen kannalta kävi kuitenkin ikävästi. STT oli nimittäin ehtinyt haastatella Väyrystä ennen tämän siirtymistä lepäilemään. Kun STT:n toimittaja oli kysellyt mahdollisista toimista järjestysvallan säilyttämiseksi maassa, ilmoitti selvästi juovuksissa oleva ministeri antavansa tietonsa vain SAK:n kautta. Myöhään samana iltana Väyrysen puolesta pyydettiin, ettei lausuntoa välitettäisi eteenpäin. Pyyntö tuli kuitenkin myöhässä, sillä juttu oli mennyt jo eteenpäin.¹²⁶

Eduskunnassa STT:n rooli lakonaikaisessa uutistyydessä nousi näkyvästi esiin. Koskaan ennen eikä varmasti koskaan myöhemminkään ole STT:stä puhuttu niin paljon eduskunnan suuressa salissa kuin keväällä 1956. Jo lakon alkupäivinä äärivasemmiston kansanedustajat näkivät lakkoutusten yhteydessä oivan tilaisuuden profiilin nostoon. Mauri Ryömän, Esa Hietasen, Eino Tainion, Hertta Kuusisen, Aimo Aaltosen ja Y. Enteen eduskuntakyselyssä tiedusteltiin, mihin toimiin hallitus aikoo ryhtyä ”ohjatakseen Yleisradion välittämää uutispalvelua siten, että se ei kohdistuisi niitä kansankerroksia vastaan, jotka SAK:n julistaman yleislakon kautta taistelevat elinehtojensa parantamiseksi”. Kysyjien mielestä laajoissa kansalaispiireissä oli esitetty tyytymättömyyttä, että Yleisradion välittämiä STT:n uutisia oli sävytetty tavalla, joka oli ”selvästi epäystävällinen SAK:ta ja elinehtojensa parantamiseksi taistelevia joukkoja vastaan”.¹²⁷ Yleisradion antama lausunto eduskuntakyselystä on erityi-

¹²⁶ Mertanen, 61. Myös Kekkonen kuuli tapauksesta. Viestintuojana oli Kekkonen luottotoimittajana tunnettu Maija-Liisa Heini Helsingin Sanomista. Kekkonen sai kuulla, että STT:tä oli pyydetty olemaan välittämättä lausuntoa eteenpäin, pyytäjälle oli vastattu: ”Väyrynen oli ensimmäisen tiedotuksen antaessaan humalassa”. Kekkonen ei muistiinpanoissaan kommentoinut millään lailla tapahtunutta. Kekkonen muistiinpanot lakon ajalta. Käsin kirjoitettu merkintä 5.3.1956. UKA 21/85.

¹²⁷ Eduskunnan täysistunto 22.3.1956. VP 1956 AK.

sen mielenkiintoinen. Lausunnossa mainittiin, että Yleisradio oli toimintansa alkuaikojista lähtien seurannut monien ulkomaisten radioiden noudattamaa periaatetta, jonka mukaan radion ei tule itse ottaa hoitaakseen tai vastatakseen siitä uutisaineistosta, joka sen uutispalveluun sisältyy. Siksi Yleisradion uutispalvelu oli annettu ”maan puolivirallisen uutistoimiston Suomen Tietotoimiston” hoidettavaksi.¹²⁸ Yleisradio halusi näin tässä tilanteessa pestä kätensä puhtaiksi kiistassa. Tämä oli luonnollisesti ohjelmatoiminnan jatkumisen kannalta ymmärrettävää. Yleisradio oli vakuuttanut SAK:lle pysyvänsä täysin puolueettomana, ja se oli myös ehtona ohjelmien jatkumiselle.

Kysymykseen 23. maaliskuuta antamassaan vastauksessa maalaisliittolainen kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri Eino Palovesi pyöritteli asiaa eikä ottanut mitenkään erityisen suoraa kantaa koko asiaan. Hän muistutti STT:n ja Yleisradion sopimukseen sisältyvästä vaatimuksesta, jonka mukaan uutiskatsauksissaan Suomen Tietotoimisto sitoutuu noudattamaan asiallisuutta ja puolueettomuutta. Hän mainitsi, että Yleisradio oli yleislakon alettua ja sen aikana erikseen vielä tähdentänyt STT:lle pyrkimystä noudattaa uutislähetyksissä asiallisuutta ja puolueettomuutta. Palovesi kertoi myös, miksi STT:n uutisia kuultiin radiosta. Hän muistutti – sanasta sanaan Yleisradion lausunnon mukaisesti – että Yleisradio oli jo toimintansa alkuaikojista lähtien seurannut monien ulkomaisten radioiden noudattamaa periaatetta, että radion ei tule itse ottaa hoitaakseen tai vastatakseen siitä uutisaineistosta, joka sen uutispalveluun sisältyy: ”Tämä vuoksi on Yleisradion uutispalvelu annettu maan puolivirallisen uutistoimiston Suomen Tietotoimiston hoidettavaksi”.¹²⁹ Tämän on täytynyt särähtää ikävästi Bergin korvaan. Olihan hän toistuvasti tuonut eri yhteyksissä esiin, että STT ei ole mikään puolivirallinen uutistoimisto.¹³⁰ Bergin närkästyksestä kielivät STT:n arkistossa säilytettyyn ministerin vastaustekstiin piirretyt alleviivaus ja suuri huutomerkki.¹³¹

Vain pari päivää lakon päättymisen jälkeen pääministeri Fagerholm antoi eduskunnalle tiedonannon lakosta. Hän käsitteli laajasti lakon yhteiskunnallisia ja taloudellisia vaikutuksia. Arvosteluosuudessa Fagerholm puuttui tiedotustoimintaan. Arvostelun kärki osui STT:hen:

¹²⁸ Salokangas 1996, 70.

¹²⁹ Eduskunnan täysistunto 22–23.3.1956. VP 1956 AK.

¹³⁰ Jussila, passim.

¹³¹ Paloveden vastaus eripainoksena. Alleviivaus ja huutomerkki. ”Artiklar”, STTA.

Puutteellinen tiedotustoiminta on suuressa määrin aikaansaanut sen, että huhujen levittäminen on kukoistanut näinä viikkoina ja liioitellut tapauksia. Joskus on myös Suomen Tietotoimisto myötävaikuttanut väriin huhujen levittämisessä ja antanut mielikuvituksellisia kuvauksia sattuneista tapauksista. Kaikki tämä on uutena todistuksena sanomalehdistön merkityksestä. Meidän pitäisi päästä siihen, ettei päivälehtiä vedetä työtaistelun piiriin. Eräissä muissa maissa on päästy niin pitkälle, ja olisi suuri saavutus, jos myös meillä voitaisiin sallia vapaan sanan pysyä vapaana.¹³²

Tiedonantoa seurannut keskustelu oli vilkasta. Hyvin monen kansanedustajan puheessa puututtiin STT:n toimintaan. Linjaukset STT:stä jakoutuivat selvästi kahtia: vasemmisto arvosteli kiivaasti ja oikeisto yritti torjua vasemmiston syytökset. Ennen kuin kansanedustajat pääsivät vauhtiin, eduskunnan oikeusasiamies Paavo Kastari piti lajissaan erittäin harvinaisen puheenvuoron eduskunnan suuressa salissa. Hänen lähtökohtansa olivat juridiset. Hän päätyi siihen että päättynyt yleislakko oli luonteeltaan poliittinen: painostus kohdistettiin hallitusta ja eduskuntaa vastaan. Hänen johtopäätöksensä oli, että ylipäänsä pyörien pysäyttäminen poliittisista syistä oli luonteeltaan selvästi perustuslain vastaista. Yhtä lailla perustuslain vastainen oli myös tuottajien luovutuslakko. Vastuun lakon puhkeamisesta hän asetti SAK:n lisäksi myös MTK:lle ja STK:lle. Tiedotuspuoleen hän ei kuitenkaan puuttunut. Äärivasemmiston kanta STT:n roolista tuli hyvin esiin SKDL:n ryhmäpuheenvuoron pitäneeltä Hertta Kuusiselta. Hänen mielestään oli osoittautunut, miten vahingollista oli ollut jättää radio poliittisesti yksisilmäisten henkilöiden johdettavaksi. Hän kiitteli hallitusta siitä, että tiedonannossa mainittiin aivan oikein STT huhujen ja mielikuvituksellisten kuvausten levittäjänä. Hän korosti ykskantaan, että STT:n monopoliasemasta radiouutisten välittämisessä oli tehtävä loppu. Hän muistutti, että yleisradiota valvovan eduskunnan olisikin syytä tarkistaa, miten Yleisradio täytti tehtävänsä. STT:n ohella Kuusisen arvostelussa osansa sai myös Yleisradio.

Kokoomuksen Felix Seppälä ja Arno Tuurna asettuivat selvästi STT:n tueksi. Seppälä sanoi odottaneensa, että pääministeri olisi täsmällisemmin perustellut syytöstään, varsinkaan kun hänellä ei ollut sanallakaan muistutettavaa SAK:n tiedotuksia ja Palkkatyöläisen uutisia vastaan. Hän arveli piikikkäästi tuntuvan siltä kuin ”herra pääministeri” olisi ojentanut käden niille, jotka kävivät Suomen Tietotoimistossa hulinoimassa. Hän muistutti myös, että tasapuolisuuden noudattamisessa täy-

¹³² Eduskunnan täysistunto 22.3.1956. VP 1956 PK I, 180–181; Fagerholm, 283

tyy suurten kulkea edellä. Samoilla linjoilla oli Tuurna. Hänen mielestään STT oli hoitanut tehtävänsä niin kuin vaikeissa oloissa voi. Hän toi esiin myös sen, että lehti-en joutuminen lakkoon ei ollut luettavissa STT:n viaksi.

Sosiaalidemokraattien kansanedustaja ja SAK:n pääsihteeri Olavi Lindblom kiitteli jopa poliisia, mutta STT:lle ei kiitosta herunut. Hän vihjaili, että STT:n tapa julkaista uutisia oli niin väritetty, että sillä täytyi olla joku tarkoitus. Tarkoitus saattoi hänen mielestään löytyä Porissa pidetystä kokouksesta, jossa vaadittiin kodinturvajoukkoja ja työnturvajoukkoja, ja sillä taas tavoiteltiin eräänlaista lapualaisuutta. Hän arvosteli myös sitä, ettei Yleisradiossa kuultu mitään Suomen työväenliikkeen suurimmasta mielenosoitusmarssista.¹³³ Viimeksi mainitussa asiassa Lindblom oli vain osittain oikeassa. 16. maaliskuuta STT:n kello 19:n uutislähetysten kolmannessa sähkeessä kerrottiin, että useilla kymmenillä paikkakunnilla oli järjestetty SAK:n ohjeiden mukaisesti mielenosoituskulkueita ja kokouksia. Kello 22:n uutislähetyksessä tosin tarjonta oli aivan erilainen, eikä mielenosoituksista jostain syystä mainittu mitään.¹³⁴ Vuonna 1969 ilmestyneissä muistelmissaan Lindblom käsitteli yleislakkoa melko pitkään. STT:n osuuden hän käsitteli hyvin lyhyesti. Hän kirjoitti, että esimerkiksi uutinen Turun hulinoista oli niin täysin vääristelty, että siinä täytyi olla jokin tarkoitus. Hän toisti tai oikeastaan kopioi eduskunnassa pitämänsä puheen tekstiä ja muistutti, että tämä tarkoitus tuli näkyviin uutisesta Porissa järjestetystä lapualaisuuskokouksesta. Seuraavissa, vuonna 1981 ilmestyneissä muistelmissaan Lindblom ei enää arvostellut STT:tä. Muutoinkin yleislakko ohitettiin näissä muistelmissa muutamalla sivulla.¹³⁵ On ymmärrettävää, että uutisia arvostellaan, varsinkin jos niissä on virheitä. Lindblomin katkeruus Porissa pidetystä kokouksesta kertovasta uutisesta sen sijaan oli jossain määrin yllättävää. Uutinen ilmeisesti piti paikkansa, mutta SAK:n näkökulmasta sillä oli selvästi väärä näkökulma. Kaikki uutiset eivät voi miellyttää kaikkia.

Fagerholm kiinnitti toisessa puheenvuorossaan huomiota Seppälän puheeseen. Hän muistutti STT:n ja Palkkatyöläisen suuresta erosta: ”Suomen Tietotoimisto on puolivirallinen uutistoimisto, jolla on uutisten levittämiseen radiossa yksinoikeus, kun taas Palkkatyöläinen on erään vapaan järjestön äänen kannattaja”. Hän vielä

¹³³ Eduskunnan täysistunto 22.3.1956. VP 1956 PK I, 192–255.

¹³⁴ STT:n radiouutiset 16.3. kello 19 ja 22. STT–FNB:n radiouutiset 1953–1992. Mikrofilmikela 24, KA.

¹³⁵ Lindblom 1969, 83; Lindblom 1981, 234–240.

täsmensi, että jotkut STT:n levittämät uutiset olivat olleet liioiteltuja. Se oli hänen mukaansa kiistaton tosiasia, ja se oli herättänyt suurta huomiota myöskin Ruotsissa. Kokoomuksen Niilo Honkala ei lähtenyt sen enempää puolustelemaan kuin moittimaanakaan STT:tä. Hän halusi kuitenkin korjata väitteet, että STT olisi vääristellyt SAK:n puheenjohtaja Eero Antikaisen Tampereella pitämää puhetta. Hänen mielestään Antikaisen puhe oli kauttaaltaan räikeä, hyökkäävä ja uhitteleva. STT oli hänen mukaansa selostanut puhetta oikein. Hän arvosteli sitä, että puhetta ei olisi saanut julkaista sellaisena kuin Antikainen sen piti, vaan sellaisena kuin siitä tehty SAK:n päämajassa sunnuntai-iltana laadittu selostus oli. Ylipäänsä STT oli hänen mielestään esittänyt asiat pikemminkin varovaisesti kuin liioitellusti. SDP:n kansanedustaja ja Vapaus-lehden entinen päätoimittaja Kalervo Haapasalo taas käytti lähes koko puheenvuoronsa STT:n toiminnan ruotimiseen. Hänen mielestään vielä lakon päätyttyäkin STT oli toiminut tavalla, jota ei olisi odottanut puoliviralliselta valtion tukea saavalta tietotoimistolta. Hänen arvionsa mukaan STT kernaasti palveli työnantajapiirejä, kun sen sijaan ”perin merkityksellisissäkin vaiheissa jätettiin antamatta tiedotuksia ja uutisia, jotka oli tarkoitettu sadoilletuhansille lakossa olleille työläisille”. Haapasalo tiesi myös kertoa, että STT:n toimitus oli miehitetty porvarillisilla tai ns. puolueettomilla porvarillisilla toimittajilla.

Keskustelu polveili puolelta toiselle. Selvää oli, että SKDL:n edustaja ja Vapaan Sanan päätoimittaja Mauri Ryömä pommitti STT:tä kiivaasti. Hänellä oli esittää iso joukko esimerkkejä STT:n virheistä. STT:n lakon aikaisten uutisten tyyppimuodoissa oli hänen mielestään yksi yhteinen piirre, ja se oli luokkakantainen asennoituminen työläisten palkkataistelua vastaan. Hänellä oli myös ehdotus:

Olisi todellakin välttämätöntä, että Erkon ja kumppanien propaganda-toimistolta, jollaiseksi STT on osoittautunut, otettaisiin pois sen monopoliasema ja valtiovalta perustaisi puolueettoman uutistoimiston, kuten Palkkatyöläinen ehdottaa.¹³⁶

Keskustelussa käytettiin nelisenkymmentä puheenvuoroa. Lopullisessa äänestyksessä hallitus sai luottamuslauseen äänin 152–40. Viimeisessä äänestyksessä kokoomuskin äänesti hallituksen puolesta SKDL:n esittämää epäluottamuslausetta vastaan.

¹³⁶ Eduskunnan täysistunnot 22.–23.3.1956. VP1956 PK I, 270–286.

Etenkin äärivasemmiston näkökulmasta STT oli tässä tapauksessa hyvä syntipukki; se oli näkyvä esimerkki kaikesta siitä pahasta, jota porvarillinen Suomi edusti.

Oliko STT sitten syyllistynyt puolueellisuuteen? Berg otti kaikki syytteet vakavasti, kuten hän oli tehnyt aiemminkin. Hän ei voinut mieltää syytteitä politikoinniksi. Kaiken aikaa hän kiisti kaikki puolueellisuuteen viittaavatkin syytökset. Heti lakon jälkeen STT julkisti päälehdissä selvityksen lakon aikana kirjoittamista uutisista. Tekstistä henkivät Bergille tyypilliset näennäinen itsevarmuus ja halu tyrmätä kaikki arvostelu. Selvityksessä muistutettiin, että kun suurlakko puhkesi ja vapaa lehdistö estettiin ilmestymästä, jäi STT:n tehtäväksi yksin huolehtia siitä, että yleisö saisi tietää, mitä maassa tapahtui. Tehtävää vaikeuttivat ”kirjeenvaihtosuhteiden riittämättömyys, silminnäkijäin mielialojen kiihtyminen, laajalle ilmenneet pyrki-mykset antaa tapahtumista yksipuolinen kuva tai vaieta niistä sekä myös tapahtumien moninaisuus”. Nämä asiat pakottivat STT:n tavallistakin suurempaan varovaisuuteen ja pidättyväisyyteen. Selvityksen mukaan näin monet väkivallanteot ja kansalaisvapauden loukkaukset jäivät huomiotta. Yleensäkin STT pyrki välttämään mielialoja kiihottavien lausuntojen yksityiskohtaista selostamista. STT:n johto eli siis Berg muistutti, että totuus tapahtumakuluista on aina ollut vaarallinen ase, jota vältetään silloin, kun se on kiusallinen. STT:llä on hänen mukaansa kuitenkin usein epämukava velvollisuus tarjota tämä ase kaikille, jotka halusivat sitä käyttää. Hän huomautti myös, että STT oli aina kiitollinen sen uutispalveluun kohdistetusta asiallisista ja perustelluista huomautuksista. Tässä yhteydessä hän kuitenkin ihmetteli, että suosittu ja lehdistön vapauden merkitystä ymmärtävä pääministerikin piti tarpeellisena huomauttaa, että STT on joskus myötävaikuttanut väärin huhujen levittämiseen ja antanut mielikuvituksellisia kuvauksia sattuneista tapauksista:

Tämä syytös, jota eräät piirit ovat pitäneet tervetulleena ”todistuksena”, olisi kai edellyttänyt sillä hetkellä näytöksiä, semminkin, kun pääministeri on suurin piirtein tietoinen siitä, missä määrin STT on ollut valmis huomioimaan hänen suosituksiaan.

Bergin selvityksessä käytiin läpi useita arvostelun kohteiksi joutuneita STT:n uutisia. Kuten aiemmin on tullut esiin, yksi näistä uutisista kertoi 200-henkisen joukon estäneen Helsingin linja-autoasemalla matkustajia nousemasta linja-autoon. Selvityksessä myönnettiin, että uutinen ei ollut aivan tarkka. Viranomaisten ilmoituksen mukaan mielenosoittajia oli nimittäin yli 300! Vääräksi väitetty uutinen oli

myös se, kun STT kertoi 200 hengen lakkolaisjoukkueen vaatineen Malmilla Union-Öljyn huoltoaseman sulkemista ja että poliisi hajotti mielenosoituksen. Totuus STT:n mukaan oli, että mielenosoittajia oli tuntuvasti enemmän ja että väkijoukko hajosi poliisin kehotuksesta. STT:n suurin synti Bergin mukaan oli ilmeisesti, että se arvioi Senaatintorin mielenosoituskulkueen osanottajien kokonaislukumääräksi vain noin 20 000¹³⁷. Tiedot oli kuitenkin saatu ”viralliselta havainnoitsijalta”. Selvityksessä mainittiin myös, että STT oli leimattu joskus viralliseksi, joskus taas puoliviralliseksi toimistoksi, joka saa valtionapua ja jonka sen vuoksi täytyisi vaieta asioista, jotka ovat epämieluisia joillekin ryhmille:

Nyt on kuitenkin niin, että STT ei nauti valtionavustusta, että se ei ole virallisessa holhouksessa ja että sen sekä kotimaiset että ulkomaiset asiakkaat nimenomaan edellyttävät, että toimiston uutispalvelu on vapaa eikä minkäänlaisen painostuksen alainen.

Berg myönsi, että lakosta väitellään varmaankin vielä kauan. Samalla hän piikitteli arvostelijoita: ”Se seikka, missä määrin STT:n uutispalvelu kelpaa demagogian maalitauluksi, osoittanee loppujen lopuksi osaltaan niiden piirien poliittista tasoa, jotka tähän maaliammuntaan turvautuvat”.¹³⁸

Eduskuntakeskustelun, lehtikirjoitusten eikä liioin STT:n selvityksenkään perusteella voi tehdä tarkkoja päätelmiä siitä, mikä oli lopullinen totuus STT:n puolueellisuudesta. Kaikki viittaa kuitenkin siihen, että puolueettomuuden linjasta oli poikettu. Eri asia on, oliko se erikseen valittu linja. Tomi Mertanen on tutkimuksessaan päätenyt siihen, että STT:n uutisten väittäminen vääriksi ei ollut tyhjästä hatusta vedetty. Hänen mukaansa kyse oli selvästi valitusta, lakkoa vastaan suunnatusta uutisoinnista, ja linja piti lakon loppuun saakka. Sinänsä hänen näkemyksensä mukaan STT:n uutisten luotettavuus tuskin erosi esimerkiksi kommunistien uutisista. Ongelmana kuitenkin oli se, että ”STT nautti (puoli)virallisen tietotoimiston asemasta, ja sen uutisointia oli totuttu pitämään puolueettomana”.¹³⁹

¹³⁷ STT:n jutussa puhuttiin nimenomaan mielenosoituskulkueen henkilömäärästä. Jossain arvosteluissa mainittiin, että STT olisi kertonut Senaatintorilla olleen noin 20 000 ihmistä. Palkkatyöläinen kertoi 39 000 marssijasta ja 50 000:sta mielenosoituskokoukseen osallistuneesta. STT:n radiouutiset 16.3.1956 kello 19. STT-FNB:n radiouutiset 1953–1992, mikrofilmikela 24, KA.

¹³⁸ Esim. HS 27.3.1956. Lehden taitosta paljastuu huvittava ja ilmeisen tahaton yksityiskohta. STT:n tekstin jälkeen oli jäänyt tyhjää tilaa, joten palstantäytteeksi oli pantu suomalainen sananlasku: Hullu syöväälle toruupi, nauravalle tappelempi.

¹³⁹ Mertanen, 123–124.

Myös mielenosoittajien määrästä Senaatintorilla kiisteltiin (Lehtikuva)

Mertasen analyysi saa selvää vahvistusta tuolloin STT:ssä työskennelleiltä. Jaakko Nousiaisen mukaan yleisesti kaiketi katsottiin, että STT olisi ”vetänyt työnantajan pussiin”. Hän kuitenkin korostaa, että eivät toimittajat tehneet sitä tietoisesti. Hän muistuttaa, että silloin Suomi oli vielä enemmän luokkayhteiskunta kuin mitä se on nykyään. Jos STT liioitteli tai aliarvioi, niin samaa teki kyllä SAK:kin. Nousiaisen muistikuva esimerkiksi Helsingin linja-autoaseman tapahtumista on aivan erilainen kuin Palkkatyöläisen näkemys. Palkkatyöläinen kertoi, kuten aiemmin on tullut esiin, ettei mitään mellakkaa ollut ja että STT:n uutinen oli väärä. Nousiainen oli kuitenkin itse paikalla, kun metakka syntyi. Tilanne riistäytyi käsistä, kun omistajat ryhtyivät ajamaan autoja. Väki joukko ryhtyi vetämään matkustajia pois busseista ja kymmenkunta miestä yritti kaataa yhtä linja-autoa. Siinä tilanteessa taidettiin muis-

tuttaa jo lahtareistakin. Sen Nousiainen muistaa, että lakkolaisten lähetystön käynti STT:ssä sujui rauhallisesti. Hänen muistikuvansa mukaan lähetystöjä oli vain yksi. Puhelinsoittoja sen sijaan tuli tiheään. Hänen mielestään voidaan kyllä ajatella, että Bergillä oli yhteyksiä työnantajiin Helsingin Etelärantaan; olihan STT niin avainasemassa.¹⁴⁰

Esko Leskisen ja Carl Fredrik Sandelinin näkemykset vahvistavat vieläkin enemmän Mertasen näkemystä. Leskisen mukaan yleislakon aikana todella sattui kaikenlaista. Hän muistaa hyvin lakon alkupäiviltä tapauksen, kun alkuillan uutislähetysten jälkeen STK:n toimitusjohtaja V. A. M. Karikoski soitti ja kysyi kiukkuisena, miksei STK:n tiedotetta luettu lähetyksessä. Hän sai vastauksen vuorossa olleelta toimittajalta, ettei tiedote oikein tainnut pitää paikkaansa. Seurauksena oli, että kohta toimitukseen soitti Berg. Helposti on arvattavissa, että iltalähetyksessä tiedote luettiin.¹⁴¹ Kansallisarkistossa säilytettävistä STT:n radiouutisten vedoksista voi myös selvästi havaita, ettei työtaistelun minkään osapuolen tiedotteista STT:ssä juuri laadittu mitään erityisiä journalistisia tuotteita. Useimmiten merkintänä oli esimerkiksi ”STK:n taholta kerrotaan STT:lle, että...”. Tämä jälkeen jatkettiin tiedotteen tekstillä.

Sandelin myöntää yksiselitteisesti, että Bergiä painostettiin ”määrätyiltä tahoilta”. Painostusta tuli työnantajapuolelta, mutta hänen mielestään sitä tuli myös jostain puolueestakin. Berg myös kielsi muutaman kerran SAK:n tiedotteiden lukemisen radiouutisissa. Sandelin muistaa Bergin saaneen puhelun Mannerheimintien bensiiniaseman tapahtumista. Tapahtumista tehtiin toimituksessa juttu. Berg kielsi kuitenkin sen lukemisen, koska hänelle oli soitettu, että sellaista ei ollut tapahtunut. Uutislähetyksessä ei todellakaan mainittu erikseen Mannerheimintien tapausta. Sen sijaan uutisissa kerrottiin Etelä-Makasiininkadun bensiiniaseman mellakasta, ”johon otti osaa tuhatkunta hulinoitsijaa ja saman verran uteliasta yleisöä”. Myös Munkkiniemessä sattuneesta mellakasta kerrottiin radiokuuntelijoille. Sandelin muistaa, että Berg oli painostuksen alla kieltänyt joidenkin muidenkin juttujen lukemisen. Varmistaakseen, että käskyä noudatetaan, Berg meni yhtenä iltana studioon itse lukemaan iltauutiset. Vielä siihen aikaan toimittaja luki ensin suomenkieliset uutiset ja sen jälkeen ruotsinkieliset. Vain suomenkielinen lähetys oli jo suhteellisen valmiina. Luettuaan uutiset Berg ryntäsi ruotsinkieliselle osastolle ja nappasi pöydältä nipun

¹⁴⁰ Jaakko Nousiaisen haastattelu 30.11.2005.

¹⁴¹ Esko Leskisen haastattelu 24.4.2006.

uutisliuskoja. Lähetyksen aikana hän poimi nipusta jokseenkin umpimähkään uutisia. Toimituksessa katsottiin kellosta, että ruotsinkielinen lähetys kesti 18 minuuttia: ”Se oli jotain aivan karmeaa, kun hänellä ei ollut mitään valmiina”. Ainoa syy Bergin poikkeukselliseen toimintaan oli varmistaa, ettei mitään SAK:n tiedotteita luettaisi sinä iltana.¹⁴²

Markku Mansner ei ole STK:n historiassa maininnut mitään STK:n ja STT:n suhteesta yleislakon aikana. Tämä kieli siitä, ettei STT:hen kohdistuneesta mahdollisesta painostuksesta ole kirjallisia dokumentteja. Mansner kirjoittaa jossain määrin epämääräisesti: ”SAK:n päätettyä tehtaiden lämmityksen lopettamisesta STK ilmoitti Yleisradion välityksellä tehtaissa ryhdytyn toimenpiteisiin lämmityksen jatkamiseksi ja aikomuksesta pyytää poliisilta virka-apua, jos lämmitys yritetään estää”. Tosi-asiassa kyse oli siis Yleisradiossa luettavista STT:n uutisista. Mansner kirjoittaa myös, että STK:n tärkein tiedotusväline oli lakon aikanakin Teollisuuslehti, jota julkaistiin lakon pitkittyessä lopulta joka päivä 10 000 kappaleen monistettuna painoksena.¹⁴³ Edellä kuvatun perusteella vaikuttaisi kuitenkin siltä, että STT oli STK:lle tärkein tiedotusväline, sillä STT:n uutisten kautta STK:n sanoma levisi kaikkialle maahan.

Mikä sitten selittää sen, että STT Bergin johdolla asettui niinkin selvästi työnantajapuolen linjoille? Olihan Berg kaikissa yhteyksissä korostanut STT:n puolueettomuutta.¹⁴⁴ Lehdissä julkaistussa selvityksessä hän muistutti, että olot pakottivat STT:n tavallistakin suurempaan varovaisuuteen ja pidättyväisyyteen. Tässä hän oli epäilemättä ainakin suurelta osin oikeassa. Niin yleislakon aikana kuin muulloinkin STT oli välttänyt kovin kärkevien uutisten kirjoittamista. Mutta suostuiko Berg työnantajien painostukseen vapaaehtoisesti vai vasten tahtoaan? Voi olettaa, että periaatteessa häntä rasitti puolueettomuudesta lipsuminen. Se saattoi olla kuitenkin hänelle pienempi paha kuin joutuminen tilanteeseen, jossa STT tahtomattaan lisäisi häiriöitä yhteiskunnassa. Berg oli perinteisen porvarillisen ajattelutavan kannattaja. Lakon aikana esiintyneiden kärjekkäiden tapahtumien täytyi olla hänelle kauhistus. Mielenilmaisutkin olivat hänelle ilmeisesti aina enemmän tai vähemmän mellakoita. Olivathan nuoremmatkin pitäneet tilannetta kestävämmän, kuten Keijo Korhosen

¹⁴² C F Sandelinin haastattelu 21.8.2006 ja 21.11.2005; STT:n radioutiset 6.3.1956. STT–FNB:n radioutiset 1953–1992, mikrofilmikela 24, KA; Sandelinin alustus UKK-perinneyhdistyksen kokouksessa 10.11.2005.

¹⁴³ Mansner, 455, 466.

¹⁴⁴ Jussila, passim.

nuoruudenmuistoista voi päätellä. Bergillä oli myös ilmeisen pitkäaikaiset suhteet työnantajajärjestöön. Talvisodan loppuvaiheissa hän oli ollut läheisessä yhteydessä STK:n silloiseen toimitusjohtajaan Antti Hackzelliin. Lisäksi on muistettava Nousiaisen osuva kommentti luokkayhteiskunnasta vuonna 1956. Bergin suhtautuminen poliittiseen vasemmistoon tulee näkyviin hänen lehtiselvityksessään: ”Se seikka, missä määrin STT:n uutispalvelu kelpaa demagogian maalitauluksi, osoittanee loppujen lopuksi osaltaan niiden piirien poliittista tasoa, jotka tähän maaliammuntaan turvautuvat”.¹⁴⁵

Koska Berg oli syntynyt edellisellä vuosisadalla hänellä olivat hyvässä muistissa vuoden 1918 tapahtumat. Samoin tuoreessa muistissa olivat oikeistomellakat 1930-luvun alussa ja etenkin 1940-luvun vakavat liikehännät työtaistelujen yhteydessä. Koska yleislakko oli lajissaan ensimmäinen Suomen itsenäisyyden ajalla, Berg oletettavasti pelkäsi entistä pahempia mellakoita.

Pääministeri Fagerholmin ja muidenkin johtavien sosiaalidemokraattien esittämä kritiikki merkitsi joka tapauksessa sitä, että STT oli joutunut konfliktiin valtiiovallan kanssa. Paradoksaalista tilanteesta tietysti oli se, että lakko sinänsä oli hyvin pitkälle suunnattu valtiovaltaa vastaan. Liiotellun yksinkertaistettuna STT sai siten moitteita siitä, että se puolusti yhteiskuntajärjestystä. Berg ja Fagerholm tunsivat kohtalaisen hyvin toisensa, minkä voi päätellä useista ”bäste bror” -kirjeistä. Poliittikan kannalta ajateltuna Bergin asennoitumista varmasti helpotti, että moitteita antanut pääministeri kuului vasemmistoon. Mutta monien ristipaineiden keskellä ennen kaikkea Bergin asema ei varmaankaan ollut helppo. Tämä tietysti heijastui toimituksen työhön. Kun vielä ottaa huomioon, että Berg hermostui aina kaikesta työhön liittyvistä vaikeuksista, voi päätellä, että STT:ssä elettiin kriisitunnelmissa.

¹⁴⁵ Esim. HS 27.3.1956

Fagerholm tyynttelee

STT:n ja Bergin lakkopiina ei suinkaan päättynyt lakon loppumiseen ja eduskuntakeskusteluun. Graafisen alan lakkokin kesti kolme päivää pidempään kuin itse yleislakko. Kun lehdet alkoivat ilmestyä, oli niillä paljon kerrottavaa kolmen viikon ajalta. Yhtenä näkyvänä aiheena palstoilla oli STT:n toiminta lakon aikana. Kirjoituksissa toistui sama piirre kuin eduskuntakeskustelussakin. Porvarilliset lehdet osoittivat ymmärtämystä STT:tä kohtaan. Vasemmiston lehdet sen sijaan esittivät ankaraa kritiikkiä. Samana päivänä, kun lehdet julkaisivat STT:n selvityksen, *Ilta-Sanomat* silitti uutistoimistoa hyvin myötäkarvaan. Lehti oli pääkirjoituksessaan sitä mieltä, että STT oli saanut myrskyn päälleen siksi, että se oli ainoa väline, joka puolueettomuudessaan edes jossain määrin kykeni tulkitsemaan suurelle julkisuudelle lakon ajaksi vaiennetun vapaan sanan uutisia. Lehti kiitteli STT:n selitystä:

Selvityksen luettuaan täytyy jokaisen myöntää, että kaikelta arvostelulta putoaa täysin pohja. Voidaan vain valittaa sitä, että STT, kuten selvityksensäkin sanotaan, oli pakoitettu lakon aikana määrättyistä syistä tavallista suurempaan varovaisuuteen ja pidättyväisyyteen kuin mitä kansanvaltainen käsitys tehokkaasta uutispalvelusta ehkä olisi edellyttänyt. Mutta jos STT:n uutispalvelu todella olisi ollut tehokkaampaa, niin olisi se koinut juuri siinä tapauksessa lakkolaisille edulliseksi.¹⁴⁶

Mahdollista on, että itse Eljas Erkko oli antanut ohjeita lehden pääkirjoitustoimittajalle. Olihan hän STT:n hallituksen puheenjohtaja ja Bergin ystävä.

Oulussa ilmestynyt *Kaleva* oli neljä päivää myöhemmin aivan samoilla linjoilla. Lehti arveli, että varauksetta selvitys tyydyttää ehkä myös pääministeriä, joka kovin yksipuolisesti hallituksen tiedonannossa kohdisti moitesanansa lakon aikaista tiedustustoimintaa kohtaan ja tällöin tölväisi aivan aiheettomasti mm. Suomen Tietotoimistoa. Lehti päätteli, että kun asioita saattoi katsella rauhallisesta näkökulmasta, niin täytyi vain yhtyä STT:n esittämään valitteluun, jonka mukaan painostuksen alaisena STT:n toiminnassa jouduttiin noudattamaan senkaltaista ”varovaisuutta”, että

¹⁴⁶ IS pk. 27.3.1956.

yleisö ei saanut ”täysin oikeita tiedoituksia”.¹⁴⁷ Myös monet muut porvarilliset lehdet tukivat näkyvästi STT:tä. Hufvudstadsbladet kiitti, että STT teki parhaansa kaikkien näkökantojen tuomisessa esiin. Lehti korosti, että demokraattinen yhteiskunta voi perustua vain vapaalle sanalle. Jos STT ei olisi lakkoviikkojen pystynyt toimimaan tietokeskuksena, olisi lehden näkemyksen mukaan konfliktin vaikutukset olleet vielä pahempia.¹⁴⁸ Uusi Suomi päätteli, että STT:lle oli langennut Agapetuksen aikoinaan keksimän syntypukin rooli. Annettu selvitys kumosi lehden mielestä kohta kohdalta STT:tä vastaan esitetyt syytökset puolueellisuudesta. Uusi Suomi tuomitsi vasemmiston esittämän ehdotuksen valtion ”puolueettomasta” uutistoimituksesta. Lehti leikitteli ajatuksella, että jokin kollegio tarkastaisi päivittäin STT:n uutiset. Kollegio voisi esimerkiksi todeta, onko joko maanjäristysuutinen Indonesiasta tosi vai ei. Lehti piikitteli vasemmistoa:

On hyvin vähän luultavaa, että ”palkansaajien edustajat” voisivat paremmin kuin STT:n palkannauttija-toimittajat tarkistaa eri puolilta maailmaa ja omasta maasta tulevien uutisten todenperäisyyttä.¹⁴⁹

Helsingin Sanomat arvosteli kovin sanoin vaatimuksia valtion puolueettoman uutistoimiston perustamisesta. Lehden mielestä tällainen ehdotus todisti täysin nurinkurista käsitystä sananvapauden johtavista periaatteista. Lehti arveli, että sen perusteena oli kuvitelma, että uutisten hankinnan ja jakelun antaminen valtion haltuun olisi sinänsä tae tiedotustoiminnan objektiivisuudesta:

Valtionko olisi siis päätettävä, mikä on totta ja mikä ei ole totta, mikä on julkaisemisen arvoista ja mikä ei? Saman tien kai voitaisiin perustaa ”Totuuden ministeriö”, joka kulloinkin määrittelisi voimassa olevan totuuden ja muuttaisi arkistomateriaalin sellaiseksi, että se vastaa sillä hetkellä valtion hyväksymää totuutta – kuten niin monessa kansandemokraattisessa maassa nyt tapahtuu?

Samassa yhteydessä myös Helsingin Sanomat antoi näyttävää tukea STT:lle. Lehti korosti, että uutistoimisto voi olla luotettava vain silloin, kun se on käyttäjien, siis tiedotusvälineiden, yhteisessä omistuksessa ja kun valtio ei pääse määräämään sen toiminnasta esimerkiksi käyttämällä määrärahoja painostuskeinona. Lehti kysyi, että jos STT:n tapainen keskeinen uutistoimisto olisi riippuvainen viranomaisista, miten se silloin uskaltaisi levittää tietoa esimerkiksi hallituksen toimiin kohdistuvas-

¹⁴⁷ Kaleva pk. 31.3.1956.

¹⁴⁸ HBI pk. 28.3.1956.

¹⁴⁹ US pk. 28.3.1956.

ta arvostelusta? Uutistoimisto olisi sellaisessa tilanteessa lehden mielestä kuin keskuskeittiö, josta suurelle yleisölle ammennettaisiin vain viranomaisten tarkoin säännöstelemiä annoksia. Lehti jyrisi, että jos kritiikin harjoittaminen kielletään, silloin kielletään myös demokratia.¹⁵⁰

Helsingin Sanomien pääkirjoitukseen voidaan tulkita sisältyvän siten myös selvä sanoma STT:lle ja sen johtajalle Bergille. Kirjoitusta voidaan pitää STT:lle suunnattuna ohjeena ottaa etäisyyttä valtiovaltaan. Tämä on tietysti ristiriidassa sen kanssa, että STT:n omistajana Helsingin Sanomille riitti STT:n riisuttu rooli tiedotusten levittäjänä. Tätä ei julkisuuteen tietenkään kerrottu. Lehden pääkirjoituksessa kyse oli julkisesta kannanotosta vapaan lehdistön puolesta.

Jos olivat porvarilehtien kommentit myötäsukaisia STT:tä kohtaan, samaa ei voi sanoa vasemmiston lehdistä. Etenkin kommunistilehdet olivat tapansa mukaan ärhäköitä. Ny Tid syytti suoraan, että STT otti heti alusta kielteisen asenteen SAK:ta kohtaan. Lehden mukaan STT kieltäytyi välittämästä niitä tietoja, joita SAK antoi STT:lle. Lehti vaati puolueetonta uutisvälitystä; STT ei saanut olla työnantajien propagandaväline.¹⁵¹ Kuten edellä on voitu nähdä, Ny Tid oli tässä aika pitkälle oikeassa. Työkansan Sanomat piti selvitystä uutena hyökkäyksenä elinehtojaan puolustaneita työläisiä kohtaan.¹⁵²

Vapaa Sana uhrasi melkein koko uutissivun STT:n arvostelemiseen. ”Suomen Tietotoimisto valo-keilassa” -otsikoidussa jutussa syyttävä sormi osoitti STT:n omistajia kohtaan. Lehden päätelmän voi yksinkertaistaa siten, että STT ja sen toimittajat noudattavat uutistyyössään vain pääomistajina olevien porvarilehtien tahtoa:

Summa summarum: vaatimattomasta kirjakauppa-uutistoimistosta on vuosien mittaan paisunut laitos, joka nyt päivittäin muokkaa mieliä pienen vähemmistön, lähinnä mol. oik. kand (kuten HeSassa huolellisesti toistettu titteli kuuluu) Eljas Erkon hyväksi. Sitä eivät pysty kumoamaan STT:n vastineet, eivätkä oikeistolehtien kannanilmaisut.¹⁵³

Vapaan Sanan kirjoitus pätee ainakin siinä mielessä, että STT:n pääomistajilta ei kuultu moitetta lakon aikaisista uutisista. Tämä ilmenee hyvin STT:n hallituksen 7. maaliskuuta pidetyn kokouksen pöytäkirjasta. Kokouksessa Berg selosti lakkotilan-

¹⁵⁰ HS pk. 28.3.1956. Viittaus ”Totuuden ministeriöön” paljastaa, että kirjoittaja oli tutustunut George Orwellin vuosina 1945–1949 kirjoittamaan teokseen 1984, jossa esitettiin satiirinen kuva tulevaisuuden yhteiskunnasta. Teos suomennettiin jo vuonna 1950

¹⁵¹ Ny Tid pk. 27.3.1956.

¹⁵² Työkansan Sanomat pk. 27.3.1956.

¹⁵³ Vapaa Sana pk. 29.3.1956.

teesta STT:n työlle aiheutuneita vaikeuksia ja toimiston osakseen saamaa arvostelua. Pöytäkirjassa mainitaan, että kokous oli tyytyväinen STT:n ja sen toimitusjohtajan toimintaan lakon aikana.¹⁵⁴ Koska STT:n johtoelinten pöytäkirjat olivat muodoltaan hyvin minimalistisia, ei tämänkään keskustelun sisällöstä ole jäänyt mitään jälkimäailmalle.

Myös SAK:n Palkkatyöläinen puuttui vielä STT:n lakon aikaiseen rooliin. 6. huhtikuuta se julkaisi yhteenvetomaisen kommenttijutun STT:n selvityksestä. Lehti pyrki todistamaan kohta kohdalta selvityksen näkemykset vääriksi. Kommenteista kuitenkin paistaa se, että suurin puhti lehden moitteissa oli jo ohi. Tätä kuvastaa esimerkiksi kommentti mielenosoituspäivän uutisista: ”Ei Senaatintorin mielenosoittajien arvioiminen 20 000:ksi ole STT suurin ’synti’. Se on vain osoitus heidän heikosta laskutaidosta.”¹⁵⁵ Tässä kohtaa lehti tosin syyllistyi lievään vääristelyyn: STT oli jutussaan kertonut vain, että Helsingin mielenosoituskulkuessa oli kyseinen määrä ihmisiä.

Arvostelua ei hillinnyt tietenkään se, että heti lakon jälkeen STT:n toimituksessa sattui vielä talon maineen kannalta melkoinen hölmöily. Suomen jalkapallomaajoukkue hävisi 23. maaliskuuta Simrishamnissa Etelä-Ruotsissa käydyn maaottelun luvuin 1–0. Ruotsin uutistoimisto TT lähetti otteluselostuksen STT:lle. Jutussa Suomen tappio selitettiin sillä, että joukkue ei ollut voinut lakon vuoksi harjoitella kolmeen viikkoon. STT:ssä muotoilua ei ajateltu sen kummemmin. Niinpä ruotsinkielinen juttu käännettiin semmoisenaan:

Suomalaiset eivät esittäneet mitenkään erityistä pelitaitoa, mutta tämä on ymmärrettävää, koska he yleislakon takia eivät olleet voineet harjoitella kolmeen viikkoon ja tämä oli heidän ensimmäinen ulkona pelattu pelinsä tänä vuonna.¹⁵⁶

Tästä jutunpätkästä tietysti riitti riemua lehdistössä. Suomen Sosialidemokratian nimimerkki Nikodemus irvaili, että SAK:n on sekä tarpeetonta että toisaalta mahdotontakin vetäytyä vastuusta jalkapalloilijaimme heikkoon menestykseen. Nikodemus kiitti, että STT:lle on annettava varaukseton tunnustus, että se tällä nerokkaalla oivalluksellaan helpottaa urheilumiestemme päänvaivaa heidän etsiessään urheilijaimme mahdollisten tappioiden syitä kesällä pidettävissä Melbournen olym-

¹⁵⁴ STT:n hallituksen ptk. 7.3.1956. ”Pöytäkirjat”, STTA.

¹⁵⁵ Palkkatyöläinen 6.4.1956.

¹⁵⁶ TT:n ja STT:n otteluselostus 23.3.1956. ”Artiklar”, STTA.

piakisoissa: ”Ei tarvitse hapuilla valmennusvirheiden etsimisessä, koska kaikki epäonnistumiset voidaan ilman muuta kirjata näin avatulle avaralle tilille”.¹⁵⁷

STT:ssä tästä uutisjutusta keskusteltiin ilmeisesti vähemmän rauhallisin äänenpainoin. Luonnollisesti heti nousi esiin tarve hakea vastausta siihen, mistä moinen viittaus lakkoon oli peräisin. STT lähetti kyselyn TT:lle ja sai vastauksen 9. huhtikuuta. TT vastasi, että joukkueen johtaja ”Lauri Lethinen” oli näin lausunut Ystads Allehanda -lehdelle!¹⁵⁸ Jalkapallouutisesta STT:n maine ei ainakaan parantunut.

Yleislakkoa käsiteltiin vielä kirjeitse pääministerin ja STT:n kesken. Fagerholm pyysi Bergiltä vielä erikseen selvitystä lakon aikaisesta uutistyöstä. Berg vastasi, mutta vastauskirje ei ollut hänen itsensä laatima. Sen kirjoittivat Sandelin yhdessä toimittajakollegansa Jan-Erik Öhmanin kanssa. Berg hyväksyi tekstin semmoiseen.¹⁵⁹ Jo tyylistä näkee, ettei kirje ollut Bergin omaa käsialaa: siitä puuttui Bergin kirjeille tyypillinen mielistelyn oloinen sävy. Toki kirje oli kohtelias. Kirjeessä heti alkuun kiistettiin näkemys, että STT:llä olisi ”puolivirallinen” asema, koska sillä on monopoli valtionyhtiö Yleisradion uutisiin. STT:llä ei ollut mitään sopimukseen perustuvaa monopoloioikeutta uutiskatsauksiin. Kirje oli kirjoitettu ruotsiksi. Niinpä siinä pohdittiin hetken sanan ”officiös” kielellistä merkitystä. Kirje jatkui:

Jag tänker vi är ense om att FNB bättre gagnar både regeringen och pressen, om den ute i världen åtnjuter ett förtroendefullt anseende som nyhetskälla och anses vara oberoende. Att bevara detta anseende är icke lätt, om byråns ärliga uppsåt misstänkliggörs på officiellt håll. Det är nu en gång för alla så att ju större makt en politisk grupp får desto oinskränkta vill den utöva sin makt samt att regeringarna, av vilken sammansättning de än må vara, har en benägenhet att i synnerhet vid kritiska skeden retuschera och fernissa sina åtgärden på ett sätt som försvarar en objektiv insyn.

Pariin kertaan kirjeessä korostettiin, ettei STT:tä tulisi leimata miksikään Tassin kaltaiseksi toimistoksi tai vastaavaksi. Sen sijaan pääministerin tehtävänä tulisi olla tukea toimiston pyrkimystä olla puolueeton. Kirjeessä ehdotettiin jopa paria termiä käytettäväksi ”puolivirallisen sijasta”. Näitä olisivat voineet olla esimerkiksi ”keskustoimisto” tai ”lehdistön auktorisoima” toimisto.¹⁶⁰

¹⁵⁷ SS 7.4.1956.

¹⁵⁸ Kaukokirjoittimella annettu TT:n vastaus STT:n kysymykseen 9.4.1956. ”Artiklar”, STTA.

¹⁵⁹ Carl Fredrik Sandelinin alustus UKK-perinneyhdistyksen kokouksessa 10.11.2005.

¹⁶⁰ Berg Fagerholmille 11.4.1956 (jäljennös). ”artiklar”, STTA.

Fagerholm vastasi heti seuraavan päivänä käsin kirjoitetulla viestillä. Hän selvästi tyyntytteli vanhaa tuttavaansa. Hän myönsi todeksi kaiken sen, mitä kirje sisälsi. Samalla hän kuitenkin kysyi: ”Men ändå är det väl så at man alltid av FNB bör ha rätt att kräva mera objektivitet, pålitlighet, saklighet – eller torrhet – än t.ex. partiernas notisbyråer (eller av UP och AP), inte sant?” Hän myös muistutti, että STT saa kaiken virallisen aineiston. STT:n uutisiin pitäisi hänen mielestään joka tapauksessa luottaa enemmän kuin muiden kotimaisten uutistoimistojen uutisiin. Samahan koski Ruotsin TT:tä. Koko asia ei hänen mielestään kuitenkaan ollut riidan arvoinen.¹⁶¹

Fagerholm oli vanha lehtimies, joten hän kyllä varmasti tunsi STT:n aseman ja taustan. Hänen vastauksensa onkin mielenkiintoinen. STT:n kannalta ei sinänsä välttämättä ollut kovin ylentävää, että asiallinen teksti rinnastettiin ”kuivaan” tekstiin. Tosin Berg tuskin harmitteli tätä kommenttia. Merkittävää joka tapauksessa on, että Fagerholm ei pitänyt STT:n lakkouutisia riidan aiheena. Kuitenkin hän itse oli eduskunnan suuressa salissa moittinut STT:n uutistarjontaa. Onkin ilmeistä, että hallituksen tiedonannossa kyse oli vain ns. politikoinnista: tyyntyttääkseen vasemmistoa Fagerholmin oli suomittava pääasiassa porvarillisten lehtitalojen omistuksessa olevaa tietotoimistoa. STT oli siten vain sopiva väline. Kuitenkin vielä muistelmisaankin Fagerholm muistutti, että STT:n radiouutiset eivät olleet objektiivisia.¹⁶²

Fagerholm oli siinä oikeassa, että lakkouutisista ei lopulta tullut mitään yleistä riidanaihetta ainakaan hallituksen ja STT:n välillä. Myös ammattiyhdistysliikkeen ja STT:n suhteet hiljalleen normalisoituivat, kun pölyä alkoi kertyä riittävästi lakkouutisten päälle. Ehkä joillekin jäi jotain hampaankoloon pitkäksikin aikaa. Selvää kuitenkin lienee, että ainakin vasemmiston silmissä STT:n maine oli kokenut julkisuudessa kolauksen.

Vasemmiston väitteisiin kuului myös näkemys, että STT:n toimien taustalla oli Helsingin Sanomien Eljas Erkon tahto. Tälle väitteelle ei ole kuitenkaan löytynyt mitään todisteita. Sinänsä Berg varmasti toimi vilpittömällä mielellä. Hän epäilemättä uskoi siihen, että välttämällä kärjistyksiä voitaisiin rauhoittaa maassa vallinnutta kriisiä. Konservatiivisuudessaan hän ei ollut sisäistänyt työväen oikeutta lakkoihin. Nykykielellä ilmaistuna ”mopo kuitenkin karkasi käsistä”. On myös huomattava, että Bergin johdolla STT oli ennenkin korostanut laillisuutta ja konservatiivisia porvaril-

¹⁶¹ Fagerholm Bergille 12.4.1956. ”Artiklar”, STTA.

¹⁶² Fagerholm, 283.

lisiä arvoja. Koskaan aiemmin STT:stä ei kuitenkaan ollut puhuttu niin paljon julkisuudessa kuin keväällä 1956. Mitään syviä arpia toiminnasta ei kuitenkaan jäänyt STT:n valtiosuhteisiin, kun kritiikkiä esittänyt pääministerikin myönsi, että asia ei ollut riidan arvoinen.

Neuvostoliittoa ei kannata ärsyttää

Itänaapuriin liittyvissä uutisissa STT jatkoi varovaista linjaansa. Tosin aivan niin tiukkaa linjaa ei ollut tarpeen noudattaa kuin sotavuosien jälkeen. Samaan tapaan kuin valtion johdossakin, myös STT:ssä nähtiin tärkeäksi, ettei Neuvostoliittoa kannattanut ärsyttää. Maiden suhteet olivat harjoitetun ystävyyspolitiikan avulla parantuneet entisestään. Josif Stalinin maaliskuussa 1953 tapahtuneen kuoleman jälkeen perustilanne maiden suhteissa oli helpottumaan päin. Silti varovaisella linjalla oli hyviä perusteita. Aika ajoin STT sai näpäytyksiä ulkopoliittiselta johdolta, mutta mitään suuria ongelmia ei esiintynyt. Vuonna 1955 sattui parikin tapausta, jossa STT:llä oli ongelmia.¹⁶³

Suomen neuvostosuhteiden ympäristössä tapahtui juuri presidentinvaalien alla vuoden 1956 helmikuussa selvä myönteinen muutos, kun Neuvostoliiton kommunistisen puolueen 20. edustajakokous teki pesäeroa Stalinin kauteen. Puolue asetti tavoitteeksi suhteiden kehittämiseen Euroopan puolueettomiin maihin. NKP:ssä valtaan noussut Nikita Hruštšov luokitteli sekä Suomen että Itävallan puolueettomiksi maiksi.

Syksyllä Unkarin ja Suezin kriisit kuitenkin mutkistivat maailmanpoliittista tilannetta. Samoihin aikoihin lehdistössä ja diplomaattipiireissä lisääntyivät spekulatiot Karjalan palauttamisesta, varsinkin kun Porkkalakin oli jälleen suomalaisten

¹⁶³ Ks. Jussila, passim.

hallussa. Spekulaatiot kiihtyivät, kun tieto Neuvostoliiton presidentin Kliment Vorosilovin tulevasta Suomen-vierailusta tuli julkisuuteen. Ruotsalainen Expressen tiesi kertoa suoraan, että Suomi saa takaisin osan Karjalasta. Heinäkuussa tältä keskustelulta putosi kuitenkin lopullisesti pohja pois, kun Neuvostoliiton suurlähettiläs V. Z. Lebedev ilmoitti presidentti Kekkoselle, että vierailu oli täysin protokoläärinen, eikä mistään poliittisista kysymyksestä keskusteltaisi.¹⁶⁴ Tätä ennen STT oli kuitenkin jo ehtinyt totutulla tavallaan dementoida uutisen. 20. kesäkuuta Tukholmaan päivätyssä jutussaan STT selosti Expressenin uutista. Lehden juttu oli päivätty Helsinkiin, ja sen oli kirjoittanut Bill Hancock. Jutun mukaan epäselvää oli, saisiko Suomi takaisin Viipurin. Juttuselostuksen jälkeen seurasi STT:n osuus Helsingistä:

Edellä olevan kirjoituksen johdosta on STT:lle asianomaiselta virallisesta taholta ilmoitettu, että tiedot ovat kokonaan tuulesta temmattuja ja vastoin parempaa tietoa julkaistuja, koska pääministeri Fagerholm kesäkuun 19. päivänä kategorisesti ilmoitti herra Hancockille, että hänen mainitsemisensa Karjalaa koskevissa huhuissa ei ollut mitään perää.¹⁶⁵

STT oli siten kiistämässä ulkomaisessa lehdistössä esitettyjä spekulatioita Suomen asioista Näin oli tapahtunut aiemminkin. Huomattavaa on, että tästäkään uutisen dementoinnista STT ei kirjoittanut journalistiseen muotoon laadittua uutista tai analyysia. STT:n jutussa ei siis kerrottu esimerkiksi, että ”Pääministeri K. A. Fagerholm kiistää ruotsalaislehtien tiedon Karjalan palauttamisesta”. Sen sijaan teksti muotoiltiin ”Edellä olevan kirjoituksen johdosta on STT:lle asianomaiselta viralliselta taholta ilmoitettu...”. Tämä kielii jokseenkin selvästi siitä, että STT ei ollut asiassa mitenkään aktiivinen. Pikemminkin oletettavaa on, että STT sai uutisen sisällön kiistävät tiedot pääministeriltä tai hänen sihteeriltään – odottamatta ja pyytämättä.

Ylipäänsä politiikkaa päätyökseen seuraavia toimittajia oli hyvin vähän, ja heidänkin tiedonsaantinsa oli vaikeaa. Hallitukset ja virkamiehet eivät tiedottaneet asioista. Esimerkiksi puoluekokoukset olivat pitkälti suljettuja tapahtumia. Samoin puolueuuevostojen ja -valtuustojen kokouksiin toimittajilla ei ollut asiaa. Esimerkiksi, keskustapuolueen puoluekokouksessa vuonna 1964 Kouvolassa toimittajat kuun-

¹⁶⁴ Suomi 1992, 54, 56. Kekkonen korosti Kultarannassa pidetystä tapaamisesta ulkoministeriölle kirjoittamassaan muistiossa, että vierailun aikana ei käydy neuvotteluja konkreettisista kysymyksistä. Kekkonen erittäin salainen muistio 9.7.1956 tapaamisestaan Lebedevin kanssa. UKA 21/35.

¹⁶⁵ Kekkonen säilytti Turun Päivälehdessä 21.6.1956 julkaistut STT:n lehtireferaatin ja lisäkirjoituksen. Lehti oli otsikoinut referaatin ”Karjalan takaisin saamisesta tuulesta temmattuja tietoja ruotsalaisessa sanomalehdistössä”. UKA 21/35.

telivat puheita salaa seinäraoista ja auki olevista ikkunoista. Tiedonjyväsiä kerättiin myös miestenhuoneissa.¹⁶⁶ Tiedotus ja tiedonsaanti olivat aina 1970-luvulle asti sattumanvaraista. Annetut tiedotkin olivat ennen muuta tiedon antajaa hyödyttäviä.

Itse Vorošilovin vierailu toteutui elokuun lopussa. Se oli suuri tapahtuma Suomessa, ja sillä oli oma tärkeä merkityksensä myös STT:lle. Ulkoministeriö supisti vierailua seuraavien lehdistön edustajien määrän hyvin pieneksi. Tätä perusteltiin mm. tilasyillä. Maaseutulehdille suositeltiin, että ne ”keskittäisivät edustuksensa tapahtuvaksi niiden uutistoimistojen kautta, jotka niille muutenkin välittävät tietoja pääkaupungista käsin”. Tilanne oli tietysti toinen, kun vierailu siirtyi jonkin lehden levikkialueelle. Käytännössä tämä merkitsi siis sitä, että STT hoiti maakuntalehdille vierailun koko pääkaupunkiosuuden. STT:n roolia vahvisti myös se, että se selosti vierailua myös ulkomaisille uutistoimistoille. Näin ollen STT panostikin tähän merkittävään uutistapahtumaan tavallista enemmän. Ulkoministeriön sanomalehtiasiantoimistolle ilmoitettiin: ”Vierailun johdosta STT aikoo käyttää reporttereinaan lähinnä maist. Gunnar Mårtensonia, neiti Sisko Terhoa sekä tarpeen mukaan myös ylioppilas Kalevi Lövgreniä (venäjän kielen taitoinen)”. Matkoille riitti kuitenkin yksi reportteri.¹⁶⁷

Vierailu onnistui yli odotusten. Siitä kirjoitettiin ennakkoon runsaasti, joten kansakin tuli kaduille osoittamaan suosiota naapurin muodolliselle valtionpäämiehelle. Näin voi ainakin päätellä tuon ajan lehtikuvista ja -kirjoituksista.¹⁶⁸

Kansainvälinen tilanne kuitenkin muuttui syksyn aikana. Suunnilleen samoihin aikoihin tapahtuneet Unkarin kansannousu ja Suezin kriisi kärjistikivät suurvaltasuhteita. Kumpikin tapahtuma tuotti vaikeuksia Suomen ulkopoliittiselle johdolle. Samalla myös STT:lle koitui jälleen kerran päänvaivaa.

¹⁶⁶ Väisänen, 6.

¹⁶⁷ Vierailu oli ilmeisesti ensimmäinen kansainvälisen mallin mukaan järjestetty uutistapahtuma Suomessa, ellei vuoden 1952 kesäolympiakisoja lasketa mukaan. Sitä pääsivät seuraamaan vain akkreditoitujen eli ”todella tätä vierailua seuraamaan määrätty” toimittajat ja kuvaajat. Akkreditoituneet saivat myös erillisen lehtimieskortin. Lehdistön autojen tuulilaseihin kiinnitettiin erityinen tunnusmerkki. Ulkoministeriön sanomalehtiosaston tiedote toimituksille 9.8.1956; STT:n ilmoitus ulkoministeriölle 10.8.1956 (jäljennös). ”Ulkoministeriö”, STTA.

¹⁶⁸ Ilmeistä on – vaikei aihetta olekaan tutkittu – että vain Neuvostoliiton viimeisen johtajan Mihail Gorbatšovin vuonna 1989 tapahtunut Suomen-vierailu toi enemmän kansaa kaduille kuin Vorošilovin vierailu.

”Help us, help us”

NKP:n edustajakokouksen linjaukset vuoden 1956 alussa vaikuttivat siihen, että uudistusmieliset nostivat päätään Itä-Euroopan sosialistisissa maissa. Puolassa sattui levottomuuksia, ja ne johtivat lokakuussa maan johdon vaihtumiseen. Unkarissa mielenosoitukset muuttuivat väkivaltaisiksi yhteenotoiksi maassa olevia neuvostojoukkoja vastaan. Kansannousun kärkinimenä oli uudistusmielinen kommunisti Imre Nagy. Hänen johdollaan Unkari irtisanoi yksipuolisesti Neuvostoliiton kanssa tehdyn ystävyys- ja avunantosopimuksen. Neuvostojoukot poistuivat maasta lokakuun lopulla. 4. marraskuuta joukot kuitenkin palasivat, ja panssarien voimin uudistusmielinen kapinaliike kukistettiin verisesti muutamassa päivässä. Samaan aikaan Egyptissä valtaan noussut Gamal Abdel Nasser kansallisti uhmakkaasti Suezin kanavan. Seurauksena oli, että Israel hyökkäsi lokakuun lopussa Egyptiin. Ranska ja Britannia yhtyivät hyökkäystoimiin ennen kuin YK ehti mitenkään reagoida. Kun Neuvostoliitto tuki Egyptiä, uhkana oli suurvaltojen välinen selkkaus. Tilanne kuitenkin ratkesi, kun YK lopulta puuttui tilanteeseen ja vaati sotatoimien pikaista lopettamista. Osapuolet suostuivat vaatimukseen, ja alueelle lähetettiin kansainvälisiä rauhanturvajoukkoja turvaamaan aselepoa.¹⁶⁹

Suomesta oli edellisenä vuonna tullut Pohjoismaiden neuvoston ja ennen kaikkea Yhdistyneiden kansakuntien jäsen. Ongelmaksi tuli, miten Suomi ottaisi kantaa YK:ssa näihin kriiseihin joutumatta hakauksiin Neuvostoliiton kanssa. Suezin kriisissä ei lopulta erityisen suuria vaikeuksia ollut, sillä suurvallat Neuvostoliitto ja Yhdysvallat olivat yhtä mieltä tilanteen ratkaisusta. Unkarin tilanne oli sen sijaan selvästi ongelmallisempi. Presidentti Kekkonen purkikin tunteitaan pojalleen Tanelille: ”Hirveät ajat ovat edessä. Jouduimme YK:hon liian aikaisin”. Tässä tilanteessa ratkaisu löytyi siitä, että Suomi otti hyvin varovaisen kannan Unkarin tilanteen, ja se pidät-

¹⁶⁹ Mukana oli myös 250-henkinen suomalainen osasto. Kyse oli ensimmäisestä suomalaisesta rauhanturvaoperaatiosta. Sittenmin Suomi on vuosikymmenten kuluessa osallistunut pääasiassa menestyksekkäästi kymmeneen operaatioihin. Suezin kriisi aiheutti mm. talouselämälle tappioita. Aasiaan johtava meriliikenne jouduttiin ohjaamaan pitkälle ja vaivalloiselle reitille Afrikan ympäri, kun Suezin kanava oli kiinni.

tyi osallistumasta hyvin jyrkkiin päätöslauseelmiin. Yhdessä vaiheessa Kekkonen jopa tarjoutui välittäjäksi Unkarin kriisissä.¹⁷⁰

Kekkonen maininta Suomen joutumisesta YK:hon liian aikaisin kuvastaa hyvin ulkopoliittisen johdon tuntoja näiden kahden kansainvälisen kriisin yhteydessä. Tästä hyvänä esimerkkinä on myös mielenkiintoinen yksityiskohta syksyiltä 1956, kun Suomi oli ensimmäistä kertaa mukana YK:n yleiskokouksessa. Valtuuskuntaan kuului maalaisliittolainen kansanedustaja Lennart Heljas. Hänellä oli ollut tapana lähettää Kuopioon Savon Sanomille kirjoituksia eri aiheista. Ulkoministeri Ralf Törngrenin ohjeen mukaisesti hän ei kuitenkaan voinut kirjoittaa New Yorkista omalla nimellään neuvostosuhteiden vaarantumisen pelossa. Niinpä hänen tekstinsä tulivat lehteen nimimerkillä newyorkilainen.¹⁷¹

Suomessa tunnettiin myötätuntoa sukulaiskansaa unkarilaisia kohtaan. Lehdissä Neuvostoliiton toimia ymmärsi lähinnä vain äärivasemmiston lehdistö. Ei ole myöskään epäselvyyttä, miten STT:ssä koettiin unkarilaisten ahdinko. C F Sandelin on muistellut, että etenkin Unkarin kriisi oli STT:ssä hyvin rasittavaa aikaa sekä fyysisesti että psyykkisesti. Hän muistaa, kuinka illalla 3. marraskuuta Unkarin uutistoimistolta MTI:ltä tuli hätäntynyt viesti telexillä: ”help us, help us”. Sen jälkeen yhteydet katkesivat.¹⁷² Kriisejä käsittelevissä STT:n ulkomaan uutisissa Neuvostoliitolle ei välttämättä riittänyt kovin paljoa ymmärrystä. Tämän selittää tietysti se, että kaikki jutut olivat alkujaan lähtöisin läntisistä uutistoimistoista.

Tämän STT sai myös tuntea nahoissaan. Kansandemokraatit nimittäin jatkoivat yleislakon aikana aloittamaansa ankaraa arvostelua STT:tä kohtaan. SKDL:n osastot ja kansandemokraattinen ammattiyhdistysliike aloittivat oikein kampanjan STT:n ulkomaan uutisia vastaan. Presidentti Kekkonen sai parin viikon aikana useita kirjeitä ammattiosastoilta eri puolilta maata. Kirjeillä oli yhteinen sanoma: uutiset olivat valheellisia. Ensimmäisenä asialla olivat Suomen naisten demokraattisen liiton alueosastot. Niiden ja muiden järjestöjen kirjelmässä arvosteltiin, että Suomessa harjoitetaan julkeaa ja avointa toimintaa Neuvostoliitolle vihamielisen mielialan lietsomiselle, ja sitä harjoitetaan mm. lehdistön, radion ja erilaisten järjestöjen kautta. Oulusta tullessa kirjeessä korostettiin, että Unkarin tapausten varjolla harjoitetaan naapurimaan Neuvostoliiton solvausta. Joensuulaiset pyysivät Kekkosta vaikut-

¹⁷⁰ Suomi 1992, 64–67.

¹⁷¹ Vuorio, 152–153.

¹⁷² Carl Fredrik Sandelinin alustus UKK-perinneyhdistyksen kokouksessa 10.11.2005.

tamaan siihen, että Suomen Yleisradiossa lopetettaisiin parjaus ja väärin tietojen antaminen Neuvostoliitosta. Kymen osasto oli huolissaan siitä levottomuutta herättävästä propagandasta, jota ”osa maamme lehdistöstä ja Suomen Tieto Toimisto Yleisradion välityksellä harjoittavat”. Sekä Unkarin että Egyptin kysymyksissä esitettiin vain valheita. Tampereen maalarit eli Suomen rakennustyöläisten liiton osasto numero 11 oli erityisen raivoissaan STT:lle:

S.T.T. ja maamme porvarilliset sanomalehdet levittävät valheellisia tietoja Neuvostoliitosta ja muista kansandemokraattisista maista. On valitettava, että Unkarin kansa on kuluneina viikkoina joutunut kärsimään, mutta asiat pitäisi meidänkin maassamme selostaa totuuden mukaisesti. S.T.T.n ja porvarillisten lehtien tiedot ovat yksipuolisia, vieläpä usein jätetään tietolähde mainitsematta. Vastavallankumoukselliset surmasivat tuhansia unkarilaisia, mutta tämä kaikki hyväksyttiin niin S.T.T.n kuin porvarilehdistön taholla. Kun Unkarin hallitus pyysi Neuvostoliitolta apua tilanteen korjaamiseksi, tehtiin S.T.T.n ja porvarilehdistön kautta Neuvosto sotilaista inhoittavia rikollisia. Israelin, Ranskan ja Englannin Egyptin hyökkäystä seurattiin ihailleen aivan kuin ne pommitukset ja kanaan miehitykset olisivat olleet asiaan kuuluvia ja kannatettavia toimenpiteitä. Vielä tuntuu oudolta, että kansamme sotarikollisena tuomitsema henkilö on samojen piirien johdolla yritetty kuolemansa jälkeen tehdä kansamme vapauden esitaistelijaksi. Kehotamme Teitä Herra Tasavallan Presidentti ojentamaan nopeasti S.T.T.n johtoa ja maamme porvarillista lehdistöä, että ei Neuvostoliitolle vihamielinen tiedotustoiminta jatkuisi pidempään. Sanan vapaudellakin pitää olla rajansa, on Tampereen maalarien yksimielinen toteama.¹⁷³

Tampereen maalarit olivat tuskin yksissä tuumin päätyneet lähettämään kirjelmää presidentille. Mahdollista on, että kirjeiden lähettäminen oli organisoitu kansandemokraattien johtoelimistä. Kekkoselle eivät nämä kirjeet olleet varmastikaan mitään mieluista luettavaa. Tässä presidenttikautensa ensimmäisessä ulkopoliittisessa kriisissä hän oli hermostunut juuri neuvostosuhteiden vuoksi. Maalarien viittaus presidentti Rytin Rytin kuolemaan¹⁷⁴ ei varmasti liioin ollut mieltä ylentävä muistutus.

Ei ollut mikään yllätys, että eduskunnassa kommunistien Mauri Ryömä ryhtyi jälleen arvostelemaan STT:tä, kun eduskunta käsitteli seuraan vuoden budjettia. Hän tiivistä sanomansa:

Kiinnitän huomiota Suomen Tietotoimistolle varattuun määrärahan. On tunnettua, että Suomen Tietotoimiston uutisaineisto on jatkuvasti antanut aihetta arvosteluun. Tämä johtuu mm. ja kenties etupäässä siitä, että

¹⁷³ Tampereen maalarit Kekkoselle marraskuussa 1956. Saapuneita kirjeitä. UKA 1/22.

¹⁷⁴ Ryti kuoli sairaana miehenä 25.10.1956. Berg ei muistanut hyvällä Rytiä. Jussila, 133.

toimisto, jonka pääosakkaana on herra Erkko, ottaa aineistonsa valinnassa kovin voimakkaasti huomioon tämän pääosakkaansa poliittiset tarkoituksetperät. Tämä tuli erityisen selvästi näkyviin yleislakon aikana ja samaten jälleen on tapahtunut viime viikkoina. Olisi sen tähden välttämätöntä, että hallitus pyrkisi löytämään keinoja vallitsevan asiantilan parantamiseksi, tällaisen asiantilan, joka ei suinkaan vastaa vapaan ja tasapuolisen uutispalvelun periaatteita.

Ryömän puheenvuoro oli oikeastaan aika kesy. Aiempina vuosina hän oli käyttänyt paljon terävämpää kieltä, vaikei arvosteltavaa välttämättä niin paljon olisi ollutkaan. Yllättävää on, että hän ei ehdottanut STT:n avustusmäärärahan supistusta tai poistamisesta. 460 000 markan määräraha hyväksyttiin hallituksen esittämässä muodossa.¹⁷⁵

Kansandemokraattien lisäksi Suomen Unkarin-politiikkaa arvostelivat myös sosiaalidemokraatit ja kokoomus, tosin vastakkaisesta syystä kuin kansandemokraatit. Kekkonen puolusti lehdistöä suurlähettiläs Lebedeville, mutta keskusteluissa eläkkeelle siirtyneen J. K. Paasikiven kanssa sävy oli toinen. Paasikiven mielestä lehdistö oli koetettava saada jollain tavoin ymmärtämään, mitä maan edut vaativat. Kekkonen kaavaili aluksi lehdistötilaisuuden järjestämistäkin, mutta lopulta hän kuitenkin luopui siitä.¹⁷⁶ Kansandemokraattien kirjelmöinnillä ei siten ollut suoraan näkyvää vaikutusta Kekkonen toimintaan. Mahdollista tietysti on, ettei hänenkään silmissä STT:n toiminta olla täysin tyydyttävää. Olihan hän jo yleislakon aikana osoittanut pettymystä STT:n tekemisiin. Kuitenkaan Kekkonen eikä liioin STT:n edun mukaista ollut tuoda kirjelmiä julkisuuteen.

Julkisuudesta kyllä pitivät huolen SKDL:n johtohahmot. Samoihin aikoihin kirjelmöinnin kanssa kansandemokraattisen eduskuntaryhmän lähetystö – Hertta Kuusinen ja Mauri Ryömä – jätti pääministeri Fagerholmille kirjelmän, jossa moitittiin kovin sanoin STT:n ja Yleisradion uutispalvelua maamme viralliselta ulkopoliittiselta linjalta poikkeamisesta. ”Vastuuntuntoisia ja rauhaa rakastavia kansalaispiirejä” huolestutti syvästi ”sotaisia ja Neuvostoliittoa vastaan tähdätty yllitys”:

Valtion apua nauttiva, Yleisradion ja lehdistönkin tärkeimpänä uutislähteenä toimiva puolivirallinen tietotoimisto STT välittää tarkoituksellisen yksipuolista ja todenperäisyydeltään usein täysin tarkistamatonta aineistoa johtaen siten yleistä mielipidettä harhaan ja antaen uloskin päin maamme virallisesti hyväksytyistä ulkopoliittisesta suuntauksesta suuresti poikkeavan kuvan.

¹⁷⁵ Tulo- ja menoarvioesityksen yleiskeskustelu 12.12.1956. VP 1956 PK II, 1 765.

¹⁷⁶ Suomi 1992, 68.

Eduskuntaryhmä kehotti hallitusta toimiin näiden vahingollisten ilmiöiden poistamiseksi. Tuomio oli tyly: STT ja Yleisradion uutispalvelu oli jälleen tavallista voimakkaammin poikennut maamme virallisen ulkopoliittikan linjalta. Työkansan Sanomat kirjoitti näyttävästi eduskuntaryhmän kirjelmästä ja käynnistä pääministerin luona. Lehden mukaan Fagerholm myönsi, että yllytystä oli tapahtunut ja että STT:n ja Yleisradion uutispalvelussa esiintyi epätyydyttäviä piirteitä. Hänen myös kerrottiin luvanneen harkita ”mahdollisia toimenpiteitä asiantilan parantamiseksi”.¹⁷⁷

Kansandemokraattien ja kommunistien toimien taustalla näyttää olleen jonkinasteinen paniikki. Veli-Pekka Leppänen on todennut, että Hruštšovin alkujaan salainen puhe, työläisvastarinta Puolassa ja Unkarin kansannousu olivat kolme järkytystä, joiden läpi katsottuina kommunistien politiikan maisemat hahmottuivat kovin erinäköisinä kuin edellisenä vuonna. Kommunistien piirissä kohu oli valtava, kun Stalinin rikokset paljastuivat. Stalinin ajan karmeudet järkyttivät myös Työkansan Sanomien päätoimittajaa ja SKDL:n kansanedustajaa Mauri Ryömää. Siihen asti hän oli esiintynyt dogmaattisen puolueuskollisena. SKP:n johdolla ei kuitenkaan ollut aikomustakaan livetä Kremlin vanavedestä. Samaan tapaan kuin Neuvostoliitto SKP piti Unkarin kansannousua yksinomaan vastavallankumouksena.¹⁷⁸

Arvostelussaan kansandemokraatit olivat kuitenkin tosiasiasa ainakin osittain oikeassa. Sandelin myöntää avoimesti, että STT:n toimituksessa sympatiat olivat Unkarin kansan puolella, ja STT:n asenne oli selvä kannanotto. Toimituksessa tehtiin tuolloin pitkiä päiviä. Tietoja kerättiin eri lähteistä, ja juttuihin tehtiin uusia ingressejä jatkuvasti, mikä ei tuolloin ollut välttämättä kovin yleistä. Hän ei kuitenkaan koskaan kuullut, että virallinen Suomi olisi arvostellut STT:n toimintaa tässä asiassa.¹⁷⁹ Toimituksen esittämien sympatioiden taustalla saattoivat olla siten samat syyt, jotka ilmeisesti johtivat Kekkonenkin ajattelua. On myös huomattava, että STT:n uutisvälityksen ansiosta suomalaiset saivat lopulta myös jokseenkin oikeaa tietoa Unkarin tapahtumista, vaikka kommunistit yrittivätkin toisin väittää.

¹⁷⁷ Työkansan Sanomat 17.11.1956. Lehti kirjoitti aiheesta varsin epämääräisesti, kun se erotteli STT:n ja Yleisradion uutispalvelun toisistaan.

¹⁷⁸ Leppänen, 11–19. SKP:n Työkansan Sanomat ja SKDL:n Vapaa Sana yhdistyivät vuoden 1957 alusta Kansan Uutisiksi. Yhdistymisestä, ks. Leppänen, 14–19.

¹⁷⁹ C F Sandelinin haastattelu 21.8.2006.

Lähdeaineistosta ei ilmene, ottiko Fagerholm yhteyttä STT:hen, kuten hän oli Työkansan Sanomien jutun mukaan ainakin epäsuorasti luvannut. Berg joka tapauksessa vastasi esitettyyn kritiikkiin kirjoittamalla aiheesta muistion. Kansandemokraattien esittämän arvostelun lisäksi STT:tä oli syytetty myös siitä, että maailman polttopisteiden raportointi oli ollut riittämätöntä ja että niihin oli kaivattu suurempaa värikkyyttä. Muistiosta ei ilmene, kenelle se oli osoitettu. Muistion käyttötarkoitus on muutoinkin jäänyt epäselväksi, mikä heikentää sen todistusarvoa. Berg kuitenkin huomautti siinä, että STT:llä ei ole ollut varoja hankkia ”yksityiskohtaisempia ja eloisampia kuvauksia” Unkarin ja Egyptin tapahtumapaikalta, mikä tietysti oli aivan totta. Hän myös korosti, että maamme ulkopoliittikan johto ei onneksi ole koettanut vaatia STT:tä ohjamaan uutispalveluaan ”määrättyjen poliittisten näkemysten mukaan”. Tämä viittaa siihen, että Fagerholm sen paremmin kuin muutkaan päättäjät eivät ottaneet yhteyttä STT:hen. Bergin mukaan STT:n pyrkimyksenä oli vain esittää totuudenmukainen ja täydellinen kuva tapahtumista katsomatta siihen, mitä yksityiset ryhmät halusivat niissä nähdä. Muistion lopussa Berg heittäytyi runolliseksi:

Talvi on tullut tänä vuonna maahamme varhain, mutta eihän sen silti tarvitse jäädyttää uutislähteidemme vapaata pulppuamista, eikä se saa kangistaa STT:a virallisuuden tai puolivirallisuuden jäähän.¹⁸⁰

Uutiset Unkarin ja Suezin kriiseistä olivat sisällöltään sellaisia, että niiden avulla Berg saattoi taas korostaa ”vapaan uutisvälityksen” merkitystä ja dementoida syytteet STT:n virallisuudesta tai puolivirallisuudesta. STT:n kannalta tärkeää tietysti oli, että suhteet valtiovaltaan pysyivät korrekteinä. Mitään konfliktia ei päässytäkään syntymään. Äärivasemmisto yritti panna kapuloita rattaisiin, mutta siinä se epäonnistui. Ehkäpä STT:ssä ajateltiin, että Unkarin ja Suezin kriisien hoitamisessa STT onnistui, vaikka sympatioiden osoittaminen ei ollutkaan kaikkien mieleen. Keväällä tilanne oli ollut toinen, kun STT joutui konfliktiin sekä vasemmiston että hallituksen kanssa. Siitä epäonnistumisesta STT kyllä voi syyttää pitkälti itseään, kuten aiemmin on tullut esiin. Vuosi 1956 oli epäilemättä raskas STT:llekin. Tietotoimiston merkitys uutistoiminnan keskiössä korostui entisestään. Kun STT:ssä kirjoitettiin uutinen, oli se luettavissa useimmista lehdistä. Uutisen merkitystä vielä korosti, kun se luettiin radiolähetyksessä.

¹⁸⁰ Bergin päiväämätön muistio marraskuulta 1956. ”Polemik”, STTA.

Kuten edellä on tullut esiin STT oli 1950-luvulla tiuhaan äärivasemmiston hampaissa. Jyrkintä päätä arvostelussa edustaa SKP:n pääsihteerin Ville Pessin vuoden 1959 vappuna pitämä puhe. Pessi syytti, että välittämättä maamme kansainvälisistä sopimuksista oikeistolehdistö ja Suomen Tietotoimisto harjoittavat päivittäin räikeää kiihotusta Neuvostoliittoa vastaan esittämällä väärässä valossa sen rauhanpolitiikkaa. Hän kysyi, miksi erityisesti STT ja myös osa porvarillisesta lehdistöstä antaa sellaista kuvaa, että Neuvostoliitto vastustaa ydinasekoekielukieltoa. Hän puutui myös tuolloin yhä arempaan Saksan kysymykseen:

On syytä kysyä, kenen etuja STT ja osa maamme lehdistöä ajaa antaessaan tosiasioista poikkeavan käsityksen myös Länsi-Saksan kysymyksen ratkaisusta ja Neuvostoliiton ehdotuksesta Saksan rauhansopimuksen aikaansaamiseksi. Suomen kansa on jo saanut riittävästi kokea, mitä aseveljeys saksalaisten natsien kanssa tuo tullessaan. Oikeiston aseveljeys Länsi-Saksan sotaisten piirien kanssa on vakavana uhkana maamme rauhalle.¹⁸¹

Tämä oli kovaa puhetta Pessiltä, kun mukaan tulivat jopa jatkosodan aikainen aseveljeys ja yhteistoiminta Saksan kanssa. On tietysti otettava huomioon, että kylmän sodan melskeissä äärivasemmiston jopa velvollisuutena oli puolustaa Neuvostoliiton näkökantoja, ja räväkät vappupuheet saivat aina huomiota. Sinänsä Pessin tuohtumus oli jälleen kommunistien näkökulmasta ymmärrettävää. Ulkomaan uutisissaan STT nojautui täysin läntisiin uutistoimistojuttuihin. Kaiken lisäksi ne tuolloin vielä valittiin Tukholmassa Suomeen lähetettäväksi. Läntisten uutisjuttujen perusteella STT oli helposti tuomittavissa.

¹⁸¹ Ville Pessin vappupuhe 1.5.1959. "Sekalaista", STTA.

”Eiköhän päästetä pappi eläkkeelle”

Toiminta STT:n toimitusjohtajana ei ollut koskaan Bergille mikään helppo tehtävä. Hänen toimintaansa toimituksen johdossa oli aina leimannut varovaisuus. Kirjallisen aineiston perusteella voi tehdä havainnon, että mitä vanhemmaksi hän tuli, sitä varovaisemmaksi hän tuli. Eläkeikäkin alkoi jo lähestyä. Syyskuussa 1957 hän täytti jo 65 vuotta. Näin ollen arvostelu ja julkisuuteen tulleet viittaukset Bergin ikään eivät varmastikaan kohottaneet tämän komplekseista kärsivän miehen mielialaa.

Arvostelu sai jopa surkukupaisia piirteitä, kun alkujaan ”professori” Ernesti Hentusen perustama ja myöhemmin hänen hengenheimolaistensa toimittama Totuuden Torvi -lehti otti maalitaulukseen STT:n ja ennen kaikkea sen johtajan. Lehdellä oli vuonna 1956 oikein jatkokertomus STT:n synneistä. Vuoden ensimmäisen numeron etusivulla komeili suurin kirjaimin ”STTn JOHTO uusittava”. Lehti syytti STT:tä perättömien tietojen levittämisestä ja monesta muustakin asiasta. Toimittajat taas olivat järjestään juoppoja. Tosin Bulevardilta Annankadulle tehdyn muuton jälkeen tilanne oli vaikeutunut, kun toimiston alakerrassa ei ollut enää kapakkaa; nyt piti kävellä kadun yli, ja siihen toimittajat olivat liian laiskoja. Totuuden Torvi irvaili, kuinka Berg oli epäpätevä käytännössä kaikkiin tehtäviin. Tietysti lehti osasi muistuttaa myös talvisodan loppupäivistä, jolloin STT lähetti ”omatekoisen sähköpostin” Ruotsiin. Bergiä syytettiin myös STT:n villakoiraksi. Samaten ihmeteltiin, kuinka STT oli ottanut palvelukseensa puolustusvoimista potkut saaneen majurin, joka oli oikeudessa tuomittu raiskauksesta. Tätä väitettä ei mitenkään yksilöity. ”Eiköhän päästetä pappi eläkkeelle”, ehdotti lehti.¹⁸² Totuuden Torvea pidettiin hupilukemistona, joten sen kirjoituksissa esitettyihin paljastuksiin ja väitteisiin ei yleisesti suhtauduttu mitenkään vakavasti. Berg kuitenkin näyttää suhtautuneen lehden syytök-

¹⁸² Totuuden Torvi 1–5/1956. Ernesti Hentusta voidaan pitää ”kaikkien aikojen populistina”. Puheillaan ja kirjoituksillaan hän suomi lähes kaikkea liikkuvaa. Hän oli ulkomailla ”pätevöitynyt” peräti professoriksi. Hän yritti eduskuntaan johtamansa radikaalisen kansanpuolueen listoilta mutta ei koskaan onnistunut aikeissaan. Hentusen argumentointi oli niin yliampuvaa, ettei häntä yksinkertaisesti voinut ottaa todesta. Hentunen kuoli vuonna 1951, mutta hänen hengenheimolaisensa julkaisivat myöhemminkin Totuuden Torvea. Hentusesta tarkemmin, Uola, passim.

siin ainakin jossain määrin tosissaan. Hän säilytti lehden räikeimmät numerot STT:n arkistossa. Monien väitteiden kohdalle hän kirjoitti kysymysmerkkejä, kommentteja tai ”valetta ja pötyä”.¹⁸³

Jos Totuuden Torven irvailut saivat Bergin tuohduksiin, niin mitä sitten ammattiyhdistysväen lehden Päivän Sanomien pikku-uutinen vuodelta 1958 tekikään hänen mielenrauhalleen. Lehti tiesi kertoa lokakuussa, että STT:n johtaja professori Berg siirtyisi eläkkeelle seuraavan vuoden alusta. Seuraajaehdokkaatkin olivat tiedossa: Viikko-Sanomien päätoimittaja Aatos Erkko ja kokoomuksen entinen puolue-sihteerä Niilo Honkala. Vähän myöhemmin lehti syytti pääkirjoituksessaan, että STT:n toiminnassa oli vähän väliä havaittu piirteitä, joiden nojalla voi päätellä, ettei uutistoimisto pysytellyt tiukasti puolueettomuuden linjalla. Suomen lehdistön puolueettomuuden kannalta oli lehden mielestä tietysti valitettavaa, että STT:llä oli, ellei suorastaan monopoli, niin ainakin suurin osa lehdistön uutisvälitystä hallussaan.¹⁸⁴

Ei ole tiedossa, mitä Berg näistä kirjoituksista ajatteli. Selvää on, etteivät ne ainakaan hänen mieltään virkistäneet. Murheita hänellä oli jo ennestään riittävästi. STT:n talouskin oli jatkuvasti hyvin heikolla pohjalla. Hyvän kuvan tilanteesta antaa Bergin katsaus STT:n talouteen vuonna 1957. Selvitäkseen tilanteesta STT oli lakkauttanut toimintonsa Vaasassa, siirtynyt entistä suuremmassa määrin kaukokirjoitusvälitykseen ja vähentänyt henkilöstöään. Myös Yleisradion kanssa oli jatkuvasti ennen kaikkea talouteen liittyviä ongelmia. Vuoden alusta Yleisradion maksu oli tosin neuvottelujen jälkeen pystytty nostamaan 817 000 markasta 930 000 markkaan. Bergin mukaan suurempaa korotustakin olisi tietenkin voitu perustella, sillä radiotavien uutiskatsausten kustannukset olivat huomattavat ja kallistuivat entisestään. Hän kuitenkin halusi välttää sellaista tilannetta, että STT kehittyisi etupäässä Yleisradion uutistoimistoksi. Oli muistettava, että Yleisradio maksoi tuolloin lähes 23 prosenttia STT:n tuloista.¹⁸⁵ Yleisradio myös jatkoi kautta vuosien esittämäänsä arvostelua STT:n radiouutisista, vaikka yleislakon aikana se olikin silotellut suhdetta. Arvostelussa kyse alkoi olla jo ikuisuusaiheesta.¹⁸⁶

STT:n tulevaisuudennäkymätäkään eivät olleet yhtään sen parempia. Vuoden 1959 maaliskuussa Berg kirjoitti pitkäaikaiselle ystävälleen Eljas Erkolle ja ilmoitti

¹⁸³ Totuuden Torven numerot vuodelta 1956. ”Polemik”, STTA.

¹⁸⁴ Päivän Sanomat 22.10.1958 ja 21.2.1959.

¹⁸⁵ STT:n hallituksen ptk. 7.2.1957. ”Pöytäkirjat”, STTA.

¹⁸⁶ STT:n ja Yleisradion suhteista 1950-luvulla, ks. Jussila, passim.; Salokangas 1996, 69–73.

olevansa hieman murheellinen ja huolissaan STT:n asioiden hoidosta. Hän ei omien sanojensa mukaan tarkoittanut tällä yhtiön taloutta eikä liioin henkilökuntaa, joka alinomaan vaihtui ja joka ei ollut sellainen kuin hän olisi halunnut. Suurimpana huolenaiheena oli, että Erkko oli päättänyt lopettaa vuodesta 1938 asti jatkuneen tehtävänsä STT:n johtokunnan ja sittemmin hallituksen puheenjohtajana. Berg vetosi Erkkaan ja pyysi tätä vielä jatkamaan edes jonkin aikaa hallituksen johdossa: ”Niin kauan kuin Sinä olet ollut tukenani, on täällä ollut turvallista olla ja auktoriteettisi on pitänyt hajavirtaukset ja ristivedot loitolla”. Hän oli kaikesta päätellen myös tullut siihen tulokseen, että kohta olisi hänen uransa ohi STT:n johdossa. Hän kirjoitti, että jos tuon vuoden aikana tahdottiin valita hänelle seuraaja, hän halusi olla mukana valvomassa asian ratkaisua. Siihen hän tarvitsi Erkon tukea, jottei aloite luisuisi toisiin käsiin. Hän myös ilmoitti olevansa heti valmis lähtemään, jos hänestä haluttiin päästä eroon.¹⁸⁷ Bergin lähtölaskenta oli joka tapauksessa alkanut.

Vaikka Bergillä olikin huolta taloudesta ja kaiken aikaa vaihtuvasta henkilöstöstä, suhteet valtion johtoon uutisasioissa näyttävän olleen pääasiassa kunnossa 1950-luvun loppuvuosina. Ainakaan mitään merkittävää konfliktia valtiovallan kanssa ei noina vuosina näytä sattuneen. Tätä voi selittää, että Bergin toimissa on havaittavissa entistäkin enemmän varovaisuutta. Vorošilovin vierailun alla käyty Karjalan palautuskeskustelukin osoitti, että STT jatkoi toimiaan luotettavana valtiovallan kumppanina.

Valtion johdolla oli ennen muuta suuria ulkopoliittisia ongelmia. Neuvostoliitto ei hyväksynyt elokuussa 1958 nimitetyn K.-A. Fagerholmin kolmannen hallituksen kokoonpanoa. Vastalauseeksi se jäädytti maiden taloussuhteita. Tuloksena oli, että tämä ns. yöpakkashallitus joutui eroamaan tammikuussa 1959. Ulkoministeri Johannes Virolainen lähti vaikeiden neuvottelujen jälkeen hallituksesta jo joulukuun alussa. Marraskuun lopussa hän ilmoitti julkisuuteen, että hallitus oli jo tosiasiallisesti hajonnut. Tiedon tästä hän kertoi – STT:lle. Jälkeenpäin Virolainen oli sitä mieltä, että koko hallituksen olisi pitänyt jättää eronpyyntönsä tässä vaiheessa. Lausunnossaan hän myös korosti, että oli aivan tarpeetonta synnyttää hallituskysymyksen ympärille puoluepoliittista kiistaa. Ensimmäisenä Virolaisen erosta kylläkin taisi tietää Ilta-Sanomien silloinen toimittaja Karolus Kinnunen. Hän sattui oikeaan aikaan soittamaan Virolaisen kotiin. Puhelimessa oli Kaarina Virolainen, joka huhui

¹⁸⁷ Berg Erkolle 10.3.1959 (Jäljennös). ”Pöytäkirjat”, STTA.

miehelleen ”mitä kulta kirjoittaa”. Vastauksena oli, että hän kirjoitti erokirjettä hallituksesta.¹⁸⁸

Kun presidentti Kekkonen lähti valtiovierailuille, mukana oli aina STT:n edustaja. C F Sandelinista tuli selvästi Bergin luottotoimittaja. Hyvin usein Berg määräsi Sandelinin STT:n edustajaksi selostamaan vierailuja. Sandelin oli mukana mm. ensimmäisellä Neuvostoliittoon suuntautuneella Kekkonen presidenttikauden vierailulla. Sillä ei tuntunut olevan merkitystä, että Sandelinilta jutut tulivat ruotsiksi. Suomeksi ne muuttuivat toimituksen käännöksinä. Kun säveltäjämeestari Jean Sibeliuksen kuoli, hautajaisiin kelpuutettiin lehdistöstä vain yksi toimittaja ja Yleisradio. Tilaisuuteen kutsuttiin STT, ja paikalle määrättiin Sandelin.¹⁸⁹

Berg tunsu jo asemansa perusteella poliittisia päättäjiä ja talouselämän edustajia. Mitään erityisen läheistä suhdetta hänellä ei ilmeisesti ollut juuri kehenkään näistä. Tämä ilmenee jo siitä, että tutkimus- ja muistelmakirjallisuudessa Bergin nimi vilahtaa useimmiten sivulauseissa, jos niissäkään. Maan vaikuttajista vain Eljas Erkon hän luokitteli todelliseksi ystäväkseen. Vaikka Berg tunsu Kekkonen jo 1930-luvulla¹⁹⁰, suhde tähän jäi kuitenkin melko lailla etäiseksi. Näyttää siltä, että Berg suhtautui Kekkoneseen presidenttinä kunnioittavan varovaisesti mutta myös epävarmasti. Bergin ja Kekkonen epävarmasta suhteesta kertoo erityisen hyvin muistio, jonka Berg kirjoitti Kekkoselle 8. kesäkuuta 1957. Muistiossa hän kertoi edellisenä iltana tasavallan presidentin kutsuilla kahvin ja konjakin ääressä käydystä keskustelusta. Berg oli puhellut Kekkonen ”kotiryssänä” tunnetun neuvostodiplomaatin ja tiedusteluasiamiehen Mihail Kotovin kanssa juuri päättyneestä Nikita Hruštšovin Suomen-vierailusta. Koska Berg tiesi Hruštšovin huumorimieheksi, hän kertoi Kotoville toimittajien keskuudessa kerrotun tarinan. Autosattue oli ohittanut juhhaliputetun Helsingin hovioikeuden talon, jolloin vieras oli kysynyt, mikä talo siinä oli. Kun hän oli kuullut, että kyseessä oli hovioikeus, hän oli huomauttanut oppaalle: ”Vai niin, siinä on paikka, jossa te tuomitsette Neuvostoliiton vakoojia”. Opas oli myöntä-

¹⁸⁸ Suomi 1992, 178; Virolainen 1982, 236; Hämäläinen, 15.

¹⁸⁹ C F Sandelinin haastattelu 21.8.2006. STT:llä oli pitkään ”erityisasema” valtiovierailuilla. Jos vierailun juhlaillallisille oli kutsuttu yksi toimittaja vieras- ja isäntämaasta, tämä kunnia – tai velvollisuus – lankesi STT:lle. Tähän järjestelyyn sisältyi myös oletamus, että STT:n toimittaja kertoi kollegoille illallisten tapahtumista, jos jotain kerrottavaa oli. Tämän kirjoittajakin on ollut muutaman kerran mukana vierailuillallisilla.

¹⁹⁰ Berg tunsu Kekkonen ainakin jo vuonna 1938, kun tämä toimi sisäministerinä. Kekkonen oli tuolloin ärtynyt jostain IKL:ään liittyvästä STT:n jutusta. Berg lähetti heti Kekkoselle heti vastauksen, jota voi hyvällä syyllä luonnehtia lipeväksi. Ks. Jussila, 199.

nyt, että sellaista oli sattunut. Kotov oli jutusta närkästynyt ja sanoi, että eihän Suomessa ole mitään vakoiltavaa. Berg myönsi tämän ja lisäsi – varomattomuuttaan – pitävänsä itsekin vakoilua Suomessa aivan käsittämättömänä. Tunnin kuluttua Berg sai kuulla presidentin adjutantilta Kotovin valittaneen, että Berg oli puhunut sopimattomia. Berg kiiruhti heti selittämään Kotoville, ettei hän ollut tarkoittanut mitään loukkaavaa. Kotov vain vastasi, ettei ollut sopivaa kertoa tuollaista hänelle.¹⁹¹ Kotoville moisten asioiden kertominen oli epäilemättä kiusallista; olihan hän KGB:n tiedustelun keskeinen hahmo Neuvostoliiton lähetystössä Tehtaankadulla. Bergin muistion lähettäminen presidentinlinnan käydystä keskustelusta tuntuu kuitenkin jokseenkin käsittämättömältä, sillä ei ole mitään viitteitä siitä, että Kekkonen olisi vaatinut selitystä. Muistiota voidaankin hyvällä syyllä pitää Bergin epätoivoisena yrityksenä todistaa luotettavuuttaan. Aiemminkin hän oli kirjeissään nöyristellyt päättäjiä. Kirjeen matelevan asenteen perusteella voi tulkita, että Kekkonen päätteläkirjoittajasta saattoi olla täysin toivoton vastainen.

Ehkäpä tämä muistio tarkensi Kekkonen kuvaa Bergistä. Kekkonen päiväkirjoihin sisältyy mielenkiintoinen maininta Bergistä vuodelta 1959:

Sanomalehtimiesten informaatiotilaisuus. Hyvin rauhallinen. Sd. Tiitinen (ent. skogilainen, nyt verileskisläinen) oli käyttänyt typerän puheenvuoron ja samoin prof! E. A. Berg. Olen minä professoreja tehnyt! Ja ministereitä, on pakko lisätä, kun lukee Helsingin Sanomien pää- ym. kirjoituksia.¹⁹²

Kekkonen oli myöntänyt Bergille professorin arvonimen pari vuotta aiemmin. Kovin suurta arvoa hän ei siis näyttänyt STT:n johtajalle antavan. Viittaus ministeriin koski luonnollisesti Erkköä, joka oli saanut ministerin arvonimen. Hän ei kertonut, mitä Berg oli sanonut ”typerässä” puheenvuorossaan. Erkköön kohdistuva arvostelu on sikäli ymmärrettävää, että Kekkonen oli pitkään Helsingin Sanomille kuin punainen vaate. Usein arvostelussa asialla oli juuri Erkkö. Kekkonen luki lehdestä piikikkäitä kirjoituksia ja kirjasi tuntojaan päiväkirjaansa. Päiväkirjoihin sisältyy lukemattomia viittauksia Helsingin Sanomien kirjoituksiin. Esimerkiksi kesäkuussa

¹⁹¹ Bergin muistio Kekkoselle 8.6.1957 (jäljennös). ”Tass”, STTA. Kun Tasavallan Presidentin Arktosäätiön johtaja Pekka Lähteenkorva esittelee Urho Kekkonen arkistoa opiskelijoille, hän näyttää usein kyseistä Bergin muistiota malliesimerkkinä ihmisten tavasta ”ripittäytyä” oma-aloitteisesti Kekkoselle ennen kuin joku ehtii esittää valituksia. Lähteenkorvan kertomaa kirjoittajalle.

¹⁹² Urho Kekkonen päiväkirjat 1 (27.1.1959), 189.

1958 Kekkonen kirjoitti: Hesassa uskomattoman raju ja typerä hyökkäys Moskovan matkan tuloksia vastaan. Mitään ei ollut hyvää.¹⁹³

On huomattava, että kirjaus päiväkirjaan Erkosta ja Bergistä tehtiin vain pari päivää sen jälkeen, kun Kekkonen oli palannut Leningradin-vierailultaan. Vierailulla Hruštšov oli suominut suomalaista lehdistöä kovin sanoin. Tähän palataan tuonnempana. On ilmeistä, että Kekkonen oli tavallistakin herkempi yöpakkasten jälkimainingeissa.

Aina ongelmallinen Tass

STT:llä oli jo 1920-luvulla ollut Neuvostoliiton uutistoimiston Tassin kanssa sopimus uutisten vaihtamisesta. STT oli antanut uutisliuskansa Tassin edustajalle, joka yleensä oli joku Neuvostoliiton lähetystön virkamiehistä. Vastaavasti Tass oli lähettänyt sähköitä STT:lle Moskovasta. Tassin sähköillä ei ollut kuitenkaan juuri merkitystä. Uutiset tulivat aina myöhässä, eivätkä ne sisällöltäänkään juuri tyydyttäneet STT:n tarpeita. Miltei poikkeuksetta sähköet löytyivät ennemmin tai myöhemmin roskakorista.¹⁹⁴

Neuvostoliiton viranomaiset olivat aika ajoin ottaneet yhteyttä Suomen Moskovan-lähetystöön sillä ajatuksella, että Tassin ja STT:n suhteita tulisi kehittää. 1950-luvun loppuvuosina yhteydenotot lisääntyivät. Elokuussa 1958 Berg kertoi Erkolle lähettämässään kirjeessä ”venäläisten ahdistavan” ulkoministeriön Osmo Orkomiestä kaikenlaisilla ehdotuksilla. Bergiä haluttiin Moskovaan neuvottelemaan uutisvaihdon tehostamisesta tavalla tai toisella: ”Pukinsorkka näkyy kaikessa”. Berg oli selvästi haluton edes ajattelemaan STT:n ja Tassin yhteistyön tehostamisesta. Niinpä hän jälleen kirjoitti perusteellisen muistion aiheesta. Muistio oli muodollises-

¹⁹³ Urho Kekkonen päiväkirjat 1, (1.6.1958), 81.

¹⁹⁴ Jussila, 189.

ti asiallinen ja rakentava. Rivien välistä kuitenkin huokuu Bergin selvä epäluulo Tassin uutisia kohtaan. Monien muiden puutteiden ohessa hän toi esiin näiden uutisten propagandistisen sävyn. STT:n kirjeenvaihtajan lähettäminen Moskovaan olisi ollut jo taloudellisistakin syistä mahdotonta. Muistiosta ilmenee, että jossain vaiheessa STT oli ulkoministeriön pyynnöstä valtuuttanut erään Moskovan-lähetystössä palvelleen attaşeän toiminaan kirjeenvaihtajanaan Moskovassa. Valtion virkamies siis toimi ainakin periaatteessa oman toimensa ohella yksityisen uutistoimiston tehtävissä. Tiedossa ei ole yhtään uutisjuttua tältä ”kirjeenvaihtajalta”. Tästä järjestelystä tosin ei kuitenkaan ollut mitään hyötyä – sitä vastoin pikemminkin harmia. Berg teki myös selväksi, että Suomessa tarvittiin vastakin läntisten välineiden Neuvostoliittoututisia: ”STT yhtä vähän kuin Suomen lehdistökään ei ainakaan vielä ole sellaisessa asemassa, että sen täytyisi tyytyä pelkästään NL:n elimiltä samaansa uutisaineistoon.”

Ongelmana tuntui olevan, miten neuvostoliittolaisten ehdotukset tulisi tyrmätä. Berg muotoili, että jyrkän kielteinen suhtautuminen aloitteisiin ehkä käsitettäisiin väärin ja aiheuttaisi ulkoasiainjohdolle vaikeuksia. Siksi olisi onnellista saada ehdotusten käsittely lykätyksi. Neuvostoliittolaisia olisi sen sijaan pyrittävä tehostamaan omaa palveluaan. Neuvottelukosketuksen järjestäminen ”Moskovan retkeilykunnan muodossa” ei hänen mielestään olisi liioin suotavaa ennen kuin asiasta olisi jokin käyttökelpoinen suunnitelma. STT oli hänen mukaansa tietenkin valmis harmitsemaan kaikkia ehdotuksia, mutta ilman sanomalehtien myötävaikutusta se ei voinut toteuttaa mitään.¹⁹⁵

Berg rakensi muistionsa jälleen taitavasti diplomaattisin kielenkäntein. Eri-tyisen nerokas oli viittaus ”ulkoasiainjohdon vaikeuksiin”, jos Neuvostoliitolle vastattaisiin liian jyrkästi. Muodollisesti kyse oli siis huoli Suomen johtajille mahdollisesti tulevista vaikeuksista. Käytännössä Berg kuitenkin sysäsi ulkoministeriölle vastuun Neuvostoliitolle annettavan vastauksen antamisesta. Hän siis antoi valtiovallan tehtäväksi hoitaa yritysasioita. Tassin uutisten käyttökelpoisuudesta – tai paremminkin käyttökelvottomuudesta – hän antoi riittävän väkevän todisteen. Ulkoministeriö ilmeisesti onnistui koko asian vitkuttelussa, sillä STT:n ja Tassin suhteisiin ei Bergin kaudella tullut mitään olennaisia muutoksia.

¹⁹⁵ Berg Erkölle 9.8.1958; Bergin muistio ”STT:n ja NL:n uutiset” 28.7.1958. Aa4, PLA.

Berg koki joka tapauksessa Tassin toimet painostuksena. Joulukuussa 1958 hän kirjoitti hyvin huolestuneena kirjeen Reuterin pääjohtajalle Sir Christopher Chancellorille. Hän kertoi, kuinka Tassin edustaja oli hiljakkoin istunut hänen huoneessaan lähes kaksi tuntia ja keskustellut mahdollisuuksista saada Tassin päivittäinen uutiskatsaus levitetyksi Suomeen. Berg ilmoitti korostaneensa, että STT levittää vain semmoisia uutisia, jotka kiinnostavat lehtiä ja että STT:llä oli oikeus päättää, mitä uutisia se välitti. Tassin edustaja oli ollut hyvin tyytymätön. Hän oli kertonut, että Tass oli halukas levittämään uutisia kaikkialta maailmasta. Berg taas oli muistuttanut, että STT ei halua Tassilta muita kuin Neuvostoliittoa käsitteleviä uutisia. Tassin mies oli jopa antanut ymmärtää, että Tass harkitsee uutiskeskuksen perustamista Suomeen UPI:n mallin mukaisesti. Kirjeessään Berg epäili hankkeen onnistumista. Hän kuitenkin muistutti vaarasta, että Tass ryhtyisi hyödyntämään uutispalvelussaan Reuterin uutisia.¹⁹⁶ Tass ja Neuvostoliitto olivat Bergin silmissä selvästi kielteisiä. Julkisuudessa hän ei kuitenkaan tohtinut ryhtyä arvostelemaan itänaapurin toimia.

Nyt oli Chancellorin vuoro rauhoitella Bergiä. Hän vastasi nopeasti kirjeeseen ja kiitti saamistaan tiedoista. Samalla hän kuitenkin tyyntytteli, ettei Tassin suunnitelmia maailmanlaajuisen uutisvälityksen aloittamisesta kannattanut ottaa kovin vakavasti. Hän oli tutustunut Tassin organisaatioon; sitä ei saisi juuri väännetyksi nopeaan uutisvälitykseen. Kaikki riippui poliittisesta valinnasta ja sensuurista. Hänen mielestään ei ollut mitään pelkoa Tassin kilpailukyvyistä, vaikka se käyttäisikin laittomasti Reuterin uutisia palvelussaan.¹⁹⁷ Lähdeaineisto ei anna vastausta siihen, miten Berg koki Chancellorin sanoman. Välttämättä kirje ei edes rauhoittanut, sillä STT:n ja Reuterin toimintaympäristöt olivat niin erilaisia. Maailman johtavan uutistoimiston johtajana Chancellorilla oli varaa vähätellä Neuvostoliiton toimia.

Neuvostoliiton lisääntynyt kiinnostus uutisvaihtoon ei kohdistunut vain Suomeen. Vuonna 1959 myös STT:n pohjoismaiset sisartoimistot raportoivat Neuvostoliiton kasvaneesta aktiviteetista. Toimistojen johtajat kirjoittelivat toisilleen. Kirjeistä tuli selvästi esiin epäluulo Tassin ”propagandistisia” uutisia kohtaan. TT:n johtajan Olof Sundellin kirjeestä ilmenee, että Tukholmassa oli kuitenkin tarkoitus aloittaa koeluontoisesti Tassin englanninkielisen aineiston vastaanotto. Heti perään il-

¹⁹⁶ Berg Sir Christopher Chancellorille 16.11.1958 (jäljennös). ”Reuter 1952–64”, STTA.

¹⁹⁷ Sir Christopher Bergille 16.11.1958. ”Reuter 1952–64, STTA”

menikin, että Tass aikoi aloittaa Ruotsissa palvelun ruotsin kielellä. Kääntämiseen ja toimittamiseen oli tarkoitus palkata peräti kuusi henkeä. Tass lupasi 6 000 sanan päivittäistä uutispakettia.¹⁹⁸

Myös vastaus Sundellille kertoo paljon Bergin asenteesta Tassia ja ylipäänsä Neuvostoliittoa kohtaan. Kirje oli ”henkilökohtainen” ja ”luottamuksellinen”. Kopiot kirjeestä menivät Norjaan ja Tanskaan. Bergin mielestä oli mielenkiintoista, että ”ystävämme idässä” olivat aloittaneet toiminnan Skandinaviassa: ”Sitten he tulevat taas tännekin”. Berg halusi antaa Sundellille yhden varoituksen. 5 000–6 000 sanaa päivässä vastaisi suunnilleen 18–20:tä liuskaa, ja se olisi taas hyvin paljon. Hänen mielestään 3 000 sanaa päivässä olisi hyvä keskiarvo. Seuraavaksi tuli tuomio:

Så som jag känner dessa gubbar, håller de styvt fast vid det antal ord som vi lovat ta emot, och Gud nåde den som ej distribuerar detta material. Och sedan kommer de att tid efter annan smälta in propaganda, ovidkommande detaljer etc. i det relaterade händelseförloppet. Jag skulle hellre låta TASS arbeta direkt med tidningarna, om byrån inte kan fås att moderera sina krav enligt våra synpunkter.¹⁹⁹

Kirje vahvistaa näkemystä siitä, miten epäluuloisesti Berg suhtautui neuvostoliittolaisiin. Tosin mukana saattoi olla myös ripaus näyttämisen halua pohjoismaisille kollegoille. Ulkoministeriölle Berg ei olisi näin kirjoittanut. Joka tapauksessa teksti oli jokseenkin eri maailmasta kuin se teksti, jota Berg käytti jatkosodan jälkeen, kun Neuvostoliitto painosti STT:tä lisäämään neuvostouutisten määrää.²⁰⁰ Julkisuudessa hänen täytyi noudattaa varovaista ja jopa nöyrää linjaa. Ystävien kesken hän saattoi jo irrotellakin.

Jo ennen yöpakkashallituksen nimittämistä Suomen valtionjohto oli varuillaan suhteissa Neuvostoliittoon. Koko vuoden oli kannettu huolta ulkopoliitikasta. Heinäkuun alussa Reino Kuuskosken ammattiministeristön ulkoministeri Paavo Hynninen tapasi Helsingin lehtien päätoimittajia pääministerin virka-asunnossa Kesärannassa. Hän teroitti mieliin vanhan säännön siitä, ettei ulkopoliitikkaa pidä käyttää sisäpoliittisen keskustelun välineenä. Hän myönsi, että Suomessa ei julkisella sanalla anneta mahtikäskyjä: ”lehdistömme on vapaa ja se kirjoittaa oman mielensä mukaan.”

¹⁹⁸ RB:n Gunnar Næsselundin kirjeet Bergille 28.10.1959 ja 25.11.1959; NTB:n Birger Knudsenin kirje Bergille 9.11.1959; TT:n Olof Sundellin kirjeet Bergille 6.11.1959 ja 11.11.1959 (jälj.). ”Tass”, STTA.

¹⁹⁹ Berg Sundellille 9.11.1959. ”Tass”, STTA.

²⁰⁰ Jussila, passim.

Hän kuitenkin muistutti, että sananvapaus asettaa erinäisiä vaatimuksia sen käyttäjille.

Olemme joutuneet toteamaan hiljattain ulkoasiainministeriössä eräitä ilmiöitä, jotka kernaasti olisivat saaneet jäädä esiintymättä. En nyt kuitenkaan halua puhua enempää niistä...

Ilmeisesti Hynnisen puheenvuoro oli ollut Kekkosella luettavana. Tekstissä oli useita joko Kekkosen tai Hynnisen tekemiä korjausmerkintöjä.²⁰¹

STT yritti noudattaa jutuissaan varovaista linjaa Neuvostoliittoa kohtaan. Epäilemättä varoitukset vaikuttivat. Vähän myöhemmin yöpakkaskriisi osoitti, ettei tullella kannattanut leikkiä. Muussa mediassa ei näin varovaisia oltu. Monet uutisväliaineet saivat kuulla presidentti Kekkoselta kipakkaa arvostelua. Yöpakkashallituksen kaatumisen jälkeen Neuvostoliiton va. asiainhoitaja I. F. Filippov kävi valituskäynnillä ulkoministeriön valtiosihteerin T. O. Viherheimon luona. Hän ilmoitti saaneensa tehtäväkseen kiinnittää Suomen hallituksen huomiota kirjoitteluun, jota eräät lehdet olivat harrastaneet Neuvostoliiton ja Kiinan väleistä. Etenkin Helsingin Sanomat, Uusi Suomi ja Kauppalehti olivat neuvostonäkemyksen mukaan osallistuneet siihen tosiasioita karkeasti vääristelevään parjauskampanjaan, joka eräissä länsimaissa oli meneillään Neuvostoliittoa ja Kiinaa vastaan. Filippovin mukaan myöskin STT oli ollut levittämässä näitä vääriä käsityksiä. Filippov sanoi ymmärtävänsä, ettei ennakkosensuurista vapaata lehdistöä voi pakkotoimin estää tämäntapaisesta kirjoittelusta. Hän kuitenkin uskoi, että ulkoministeriö voi saada parannusta aikaan.²⁰² Viittaus STT:n levittämiin väärin käsityksiin selittyy ennen muuta sillä, että ulkomaan uutisissaan STT nojautui täysin läntisten uutistoimistojen uutisaineistoon, mikä ei luonnollisesti miellyttänyt Neuvostoliittoa.

Toisaalta vanhaan tapaan ulkomailla Suomen asioista tiedettiin STT:n ansiosista.²⁰³ Tammikuussa 1959, kun oli selvää, että Fagerholmin hallitus kaatuu, oli vaikeuksia muodostaa uusi hallitus. Suomen Kööpenhaminan-lähettiläs Armas Yöntilä raportoi, että Suomen hallituspula oli ollut jatkuvan mielenkiinnon kohteena. Lehdet olivat julkaisseet ”huomattavin otsikoin” sekä STT:n lähettämiä uutisia että pääkirjoituksia ja omien kirjeenvaihtajien laajoja selostuksia. Politiken-lehtikin oli otsikoi-

²⁰¹ Ulkoministeri Hynninen Helsingin päätoimittajille Kesärannassa 2.7.1958. Urho Kekkosin vsk. 1958.

²⁰² Valtiosihteerin T. O. Viherheimon muistiinpanot 29.1.1958. Urho Kekkosin vsk. 1959.

²⁰³ Jussila, passim.

nut yhden pääkirjoituksena ”Tuhansien järvien maasta”.²⁰⁴ Suomen asiat kiinnostivat ulkomailla.

Lehdistön kannalta neuvostosuhteissa tuli lisää ongelmia, kun Kekkonen vieraili tammikuussa 1959 Leningradissa. Vierailun aikana hän tapasi ”yllättäen” Nikita Hruštšovin. Tapaaminen pidettiin ennalta pimennossa, vaikka siitä oli sovittu jo marraskuussa keskellä yöpakkasia.²⁰⁵ Leningradin kaupungintalossa pidetyllä lounaalla Hruštšov piti pitkän puheen. Siinä hän aluksi korosti maiden hyviä suhteita. Suhteisiin oli kuitenkin iskenyt ”ukkonen kirkkaalta taivaalta”. Tällä hän viittasi vielä istuneeseen K.- A. Fagerholmin hallitukseen, jota hän piti neuvostovastaisena. Toinen häntä huolestuttava asia oli suomalainen lehdistö. Hän vakuutti, että Neuvostoliitosta suomalaiset eivät löydä yhtään lehteä, jossa olisi kirjoituksia Suomea vastaan. Valitettavasti neuvostovastainen kirjoittelu oli vallannut paljon tilaa suomalaisissa lehdissä. Tuomio oli selvä:

Tietenkin voitte sanoa: meillä ei tunneta sensuuria. Mutta eihän meilläkään ole sensuuria tässä maassa. Sen sijaan sanomalehtimiehillä on vastuuntuntoa. He eivät saa vahingoittaa kansojen välisiä suhteita. Heidän kirjoittelunsa vaikutus on erittäin suuri, ja jos määrättyjen kirjoitusten sisältö on suunnattu Neuvostoliittoa vastaan, niin tämä seikka ei voi vastata Suomen kansan etuja. Neuvostovastainen kirjoittelu Suomessa palvelee ainoastaan niiden tarkoitusperiä, jotka haluavat siirtää Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet pois luottamukselliselta pohjalta.²⁰⁶

Hruštšovin asenne kertoi Moskovan viestin suomalaisille: kaikenlainen neuvostovastaisuus niin poliittisessa päätöksenteossa kuin julkisessa sanassakin oli tuomittavaa. Nämä olivat asioita, joista Neuvostoliitto ei neuvotellut.

Kekkonen palasi kotimaahan 25. tammikuuta. Saman päivän iltana hän piti radiopuheen, joka oli suunnattu ennen kaikkea johtaville lehtimiehille, etenkin pakinoitsijoille ja pilapiirtäjille. Varsinkin Helsingin Sanomien Kari Suomalaisen piirrokset olivat olleet kuin punainen vaati itänaapurille. Neuvostonäkemyksen mukaan kirjoitukset ja kuvat eivät sopineet maiden ystävyysuhteiden kuvaan. Kekkonen varoitti vakavana:

On ikävää, että minun täytyy tähän kysymykseen uudelleen ja uudelleen palata, mutta käsitykseni on, että ilman sanomalehdistömme osoittamaa

²⁰⁴ Kööpenhaminassa olevan suurlähetystön raportti n:o 2 15.1.1959. Urho Kekkonen vsk. 1959.

²⁰⁵ Suomi 1992, 206.

²⁰⁶ Hruštšovin lounaspuhe Leningradin kaupungintalossa 23.1.1959. Presidentti ja rouva Kekkonen vierailu Leningradissa 21.–25.1.1959, kansio VU8–VU9, Tasavallan presidentin arkisto II, KA.

pidättyvyyttä ja vastuuntuntoa ei koskaan saada maittemme välisiä suhteita sille luottamukselliselle kannalle, millä niiden oman etumme mukaan täytyy olla.²⁰⁷

Kekkonen ei päiväkirjassaan kovia paljoa kommentoinut puhetta. Hän vain päätteli: ”Loppuvaikutelmani on, että syksyinen kriisi Suomen ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa oli syvällisempi kuin olimme ymmärtäneet.²⁰⁸

Helsingin Sanomat vastasi Kekkonen esittämään kritiikkiin ihmettelemällä, että pakinoitsijat ja pilapiirtäjät päätellään pahimmiksi kompastuskiviksi ystävyyssuhteissa. Pääkirjoituksessa korostettiin, että ne, jotka loukkaantuvat näistä hengentuotteista, asettavat itsensä alttiiksi epäilyille huumorintajun puutteesta. Myös Kari vastasi omalla tavallaan: piirroksessa kaljupäinen ”isovehi” tarkkaili seinältä, mitä taiteilija puuhastelee.²⁰⁹ Aamulehti pani ehkä vielä paremmaksi. Lehti julkaisi piirroksen, jossa oli vain kehykset. Mukaan oli ujutettu repaleinen lehtileike, jossa mainittiin: ”Hyvä olisi, jos Neuvostoliiton kansa suhtautuisi meidän pakinoitsijoihimme ja piirtäjiimme ja muihin vastaavanlaisiin julkisen sanan käyttäjiin samalla tavalla, mutta ymmärtääkseni on niin, että Neuvostoliitolle... periaate: kun ollaan ystäviä, käyttäydytään kuten ystävät.”²¹⁰ STT:n Berg oli mielessään todennäköisesti erityisen kiitollinen, ettei STT harrastanut pakinoita eikä pilakuvia. STT oli säästynyt suurimmalta arvostelulta. Tosin pilailua poliitikkojen kustannuksella ei STT:n uutistarjoannassa muutoinkaan esiintynyt. Kuitenkin aiemmin mainitut Bergin viestit pohjoismaisille kollegoille on nähtävä selvästi yöpakkasten ja Kekkonen puheen taustaa vasten.

Kekkonen suhteet suomalaislehdistöön eivät ylipäänsä olleet kaksiset 1950-luvulla. Kuten tunnettua, hän purki tuntojaan puheluissaan tai kirjeissään päätoimittajille. Yksi tyypillinen vuodatus on maaliskuulta 1959. Kekkonen kirjoitti henkilökohtaisen kirjeen Eljas Erkolle. Siinä hän valitteli, että Helsingin Sanomat oli kohdistanut häneen henkilökohtaisia hyökkäyksiä tai piikkejä. Hän pahoitteli, että tasavaltaisen presidentti oli vedetty ”tänä rikkinäisenä aikana” mukaan yhteiskunnassa esiintyviin ristiriitoihin. Hän oli erityisen näreissään siitä, että lehti oli lainannut porilaisen Satakunnan Kansan esittämää arvostelua, jonka mukaan lainvalmistelukunnan

²⁰⁷ Kekkonen puhe siteerattu teoksessa Salminen 1982, 61–61.

²⁰⁸ Urho Kekkonen päiväkirjat 1, (24.–26.1.1958), 188–189.

²⁰⁹ HS pk. ja Karin piirros 26.1.1961.

²¹⁰ AL 27.1.1959.

jäseneksi nimitetty Lars Dufholm kuuluu johonkin epäviralliseen akateemiseen nuorison B-kerhoon, jonka kerrotaan kokoontuvan saunailtoihin – Tamminiemessä. Kekkonen piti näitä tietoja täysin perättöminä. Alkuperä oli ilmeisesti kokoomuksen puoluetoimistosta lähetetty kiertoartikkeli. Samaan asiaan Kekkonen puuttui myös päiväkirjassaan: ”Miksi julkisessa sanassa puututaan presid. kotielämään kuuluvaan saunassakäyntiin ja levitetään perättömiä tarkoitushakuisia tietoja?”²¹¹ Erkko oli syystäkin hämmentynyt saamastaan kritiikistä. Hän pahoitteli vastauksessaan, että koska Kekkonen kirje oli henkilökohtainen, ei hän voinut keskustella asiasta työtovereidensa kanssa, vaikka asia koski juuri heitä. Hän myös muistutti, että viittaus Dufholmiin oli lehden Muut lehdet -osastosta eikä ollut siis mitenkään Helsingin Sanomien oma artikkeli. Samaa mieltä Kekkonen kanssa hän oli siitä, että turhaa lehdistä on puuttua Kekkonen yksityiselämään.²¹² On ilmeistä, että tässä asiassa Kekkonen ylireagoi. Neuvostoreaktiotakaan ei tarvinnut pelätä, sillä kyse ei ollut maan ulkosuhteista. Hänen ärtymyksensä on sinänsä ymmärrettävää, sillä noina vuosina Helsingin Sanomat piikitteli häntä usein. Näkyvästi tämä arvostelu näkyi Karin piirroksissa, mikä on tullut jo aiemminkin esille. Aina Karin piirrokset eivät suinkaan ärsyttäneet. Kun Kekkonen vuonna 1962 tuli valituksi toiselle presidenttikaudella, Kari teki oman tulkintansa tilanteesta. Piirroksessa kaksi ukkoa taapertaa lumen peittämällä jäällä. Toinen ukoista lohkaisee: ”Se on mukavata, että saatiin oikea kansanmies – ei oo mikään herra, mutta helvetin hyvä kiroileen.”. Kekkonen talletti piirroksen vuosikirjaansa ja kirjoitti viereen ”lievästi hymyillen”.²¹³

²¹¹ Kekkonen Erkolle 3.3.1959. Urho Kekkonen vsk. 1959; Urho Kekkonen päiväkirjat. 1, (3.3.1959), 205.

²¹² Erkko Kekkoselle 12.3.1959. Urho Kekkonen vsk. 1959.

²¹³ HS 10.2. Karin piirros; Urho Kekkonen vsk.1959.

Talous ratkaisee

Syyskuussa 1959 Berg täytti 67 vuotta, joten hänellekin tuli aika alkaa ryhtyä suunnittelemaan eläkepäiviä. STT:n hallituksen syyskuisessa kokouksessa hän ilmoitti tarjoutuvansa eroamaan. Eroamispäivää ei tässä yhteydessä vielä sovittu.

Hallitus lähetti kokouksesta tervehdyksensä STT:n hallituksen puheenjohtajuudesta 21-vuotisen kauden jälkeen edellisenä keväänä eronneelle Eljas Erkolle. Muistolahjaksi hallituksen delegaatio luovutti 1700-luvulta peräisin olevan hopeatuopin. Erkko kiitti heti tervehdyksestä. Hänen kirjoittamansa sanat olivat Bergille varmasti kuin hunajaa: ”Lopultakin minun tehtäväni oli antaa tukea STT:n pitkäaikaiselle toimitusjohtajalle, joka on kaikkina näinä vuosina toiminut sanan vapauden taistelijana ja osittain myös uhrina”.²¹⁴

Näyttää siltä kuin Berg olisi saanut uutta energiaa Erkon lämpimien sanojen jälkeen. Vaikka eläkepäivät lähestyivät, hän jatkoi puurtamistaan STT:n hyväksi. Talousmiehenä hän oli jatkuvasti huolissaan STT:n talouden tulevaisuudesta. Vuodelta 1959 oli kuitenkin pitkästä ajasta tiedossa hyviä uutisia: toiminnasta kertyi ylijäämää. Mutta mihin tämä ylijäämä tuli käyttää? Joulukuussa pidetyssä hallituksen kokouksessa Uuden Suomen Osmo Oittinen ehdotti, että ylijäämästä kolme miljoonaa markkaa palautettaisiin asiakkaille asiakasmaksuista. Berg asettui jyrkästi moista ehdotusta vastaan. Pari päivää myöhemmin lähettämässään kirjeessä hän vielä täsmensi, miksi hän vastusti ehdotusta. Ensinnäkin ylijäämä oli saavutettu ”äärimmäistä tarkkuutta noudattaen ja hankkimalla sivulta lisätuloja”. Hän huomautti, että jos ylijäämä olisi heti palautettava asiakkaille, olisi vaarana, että STT:n tulevat taloudenhoitajat eivät olisi enää kiinnostuneita tarkasta taloudenpidosta. Toinen peruste oli vieläkin selvempi ja loogisempi. Jos palautukset sidottaisiin asiakasmaksuihin, se merkitsisi, että STT:n osakkaille kuuluvia varoja jaettaisiin väärin. Uusi Suomi omisti 35 prosenttia osakkeista, joten omistukseen suhteutettuna sen osuus oli 1 050 000 markkaa. Uutismaksuista Uusi Suomi maksoi kuitenkin vain 3,5 prosenttia. Uutismaksupalautuksena sen osuus olisi siten vain 147 000 markkaa. Berg korosti, että

²¹⁴ STT:n hallituksen ptk 16.9.1959; Erkon kirje STT:n hallitukselle 18.9.1959. ”Pöytäkirjat”, STTA.

Yleisradion osuus uutismaksuista oli 22,5 prosenttia. Tämä merkitsi, että Yleisradi-
on pitäisi saada palautusta 675 000 markkaa. 0,14 prosentin osakeomistuksen pe-
rusteella sen saama palautus olisi vain 4 200 markkaa. ”Sundströmistä sait näin ol-
len lämpimän kannattajan”, hän veisteli. Hän yritti perustella Oittiselle näkemystään
tiivistämällä, että jos ehdotus toteutuisi, STT:n taloudessa kertyneitä varoja joudut-
tisiin lahjoittamaan sellaisille, joille ne eivät mitenkään kuulu. Berg raportoi asiasta
myös entiselle puheenjohtajalle Erkolle: ”Koetin selittää, että Oittisen ehdotus toteu-
tettuna olisi johtanut siihen, että US:nkin omistamia ylijäämävaroja olisi jouduttu
lahjoittamaan mm. Yleisradiolle ja S.S.:lle!”²¹⁵

Berg kirjeestä ei voi välttyä ajatukselta, että hänen suhteensa ja ylipäänsä
STT:n suhde Yleisradioon olivat edelleen vaikeita. Valtion omistamalle Yleisradiolle
ei haluttu ohjata ”sille kuulumattomia rahoja”. Bergin näkemys on ymmärrettävä
myös siinä valossa, että mediakenttään oli tullut uusi väline televisio, ja sen merkitys
näytti kasvavan kaiken aikaa. Lehdenkustantajat olivat huolissaan siitä, miten televisi-
o vaikuttaisi lehtien myyntiin ja ilmoitustuloihin. STT:n kannalta keskeinen kysy-
mys taas oli, miten tv järjestäisi uutisensa. Syyskuun alusta STT oli ryhtynyt toimit-
tamaan tv:lle päivittäistä uutiskatsausta. Syyskuuisessa hallituksen kokouksessa jot-
kut olivat asettaneet tämän toiminnan kyseenalaiseksi. Keskustelun innoittama Berg
laati – jälleen kerran – muistion, jossa selostettiin mm., miten tv:n uutiset oli järjes-
tetty muissa maissa. Mielenkiintoisin osuus liittyy kuitenkin kotimaiseen tilantee-
seen. Tv:n olemassaolon oikeutusta hän ei asettanut mitenkään kyseenalaiseksi. Se
oli hänen mielestään tosiasia, joka Suomessa niin kuin muissakin maissa kehittyi ja
kulki omaa latuaan. Uutiset voitiin laatia joko tv:ssä tai maan keskeisessä uutistoi-
mistossa. Ei ole epäselvää, mikä oli Bergin mielipide. Perustelu sen sijaan on mielen-
kiintoinen:

Mikäli uutiskatsaus valtionjohtoisessa TV:ssä jää itse yrityksen laaditta-
vaksi, voi valtiovalta sävyttää sen poliittisten pyrkimystensä mukaan. Jos
katsaus jää puolueettoman uutistoimiston tehtäväksi, käy hallitus- tai
puoluevallan politiikan ajaminen uutiskatsauksissa mahdottomaksi, mitä
eräät piirit saattavat pitää valitettavana.²¹⁶

²¹⁵ STT:n hallituksen ptk. 1.12.1959; Berg Oittiselle 3.12.1959 (jäljennös). ”Pöytäkirjat”, STTA;
Berg Erkolle 25.12.1959. Ba1, PLA.

²¹⁶ Bergin muistio ”P.M. Koskeva lehdistön, tv:n ja uutistoimistojen välisiä suhteita eräissä maissa”
30.10.1959. ”Radio ja tv”, STTA.

Muistio on sisällytetty STT:n pöytäkirja-aineistoon, joten oletettavasti se oli tarkoitettu kaikille hallituksen edustajille, myös Yleisradion Sundströmille. Muistios-
ta huokuu syvä epäluulo Yleisradion valtio-omistajuutta kohtaan. Bergin näkemyk-
sissä tuntui olevan kaiketi selvää, että kulloinkin vallassa oleva hallitus määräisi uu-
tisten sisällön, jos Yleisradiolla olisi oma uutistoimitus. Sama huoli oli tullut esiin
myös suunnitelmissa radion uutistoimituksen perustamisesta. Asenne on siinä mie-
lessä ymmärrettävää, että Bergillä oli muistissa hyvin vuoden 1946 tapahtumat, jol-
loin Yleisradio tuolloisen pääjohtajansa Hella Wuolijoen johdolla tuli peräti kiristä-
mällä STT:n osakkaaksi ja STT:n hallitukseen.²¹⁷ Bergille ei kuitenkaan tullut mie-
leen se, että kautta vuosikymmenten hän oli korostanut olleensa lojaali kulloiselle-
kin hallitukselle ja välittänyt valtiovallan ”virallisia uutisia” lehdistölle. Oliko STT siis
tässä roolissa puolueeton?

Keskeiset tulokset

Ensimmäinen presidentin virkakausi oli Urho Kekkoselle vaikea. Vaikka hänel-
lä olikin vankka kannattajakunta, vastustajien määrä oli kuitenkin myös melkoinen.
Hän ei vielä ollut saanut valtakuntaa haltuunsa.

Suomen Tietotoimistolle nuo vuodet olivat jollain tapaa samanlaiset. Yhtiö oli
vuosikymmenten kuluessa luonut vankan aseman uutisvälineenä ja uutisten välittä-
jänä. STT:llä oli keskeinen yhteys niin suomalaiseseen kuin ulkomaiseenkin mediaan.
Siihen luotettiin – ehkäpä vanhan totutun tavan mukaisesti. Luottamukseen tuli kui-
tenkin säröjä, mihin STT itsekin oli melko lailla syyppää. Uutistoiminta yleislakon ai-
kana kevättälvella 1956 ei sujunut parhaalla mahdollisella tavalla. STT:n puolueet-
tomuus rakoili, kun se uutisissaan suosi työnantajaosapuolta. Tämä suututti ammat-
tilyhdistysväen ja poliittisen vasemmiston. Tosin STT:n syntilistalle tuli myös asioita,
joihin se ei ollut syyllistynyt.

²¹⁷ Yleisradion tulosta STT:n osakkaaksi, ks. Jussila 185–191.

Uutistoiminnan epäonnistumisen taustalla oli pitkälti talon johtajan E. A. Bergin luonne. Hän oli kaikissa toimissaan varovainen, ja kriisitilanteissa varovaisuus ylikorostui. Bergille yhteiskuntarauhan järkkäminen oli kauhistus. Tämä piirre oli tullut esiin jo sotavuosina. Hän arvatenkin uskoi, että työnantajapuolen rauhoittavilla uutisilla saattaisi olla myönteinen vaikutus tilanteeseen. Yleensä hän ei juuri puutunut uutisten sisältöön, mutta lakon aikana hän otti päätoimittajan roolin. Muodollisesti Berg ei ollut päätoimittaja. Hän oli ”vain” STT:n johtaja. On kylläkin mahdollista, ettei toimittajakunnan ammattitaitokaan ollut paras mahdollinen. Huomattava on myös, että STT ei ollut journalismissaan mitenkään aktiivinen. Myös kriittisyyttä vallanpitäjiä kohtaan ei juuri tunnettu.

Kun yleislakosta päästiin, maailman tapahtumat loivat uusia ongelmia. Etenkin Unkarin tapahtumat syksyllä 1956 olivat STT:llekin koettelemus. Se välitti ulkomaiden uutistoimistojen uutisia Unkarin tapahtumista, ja näin suomalaiset saivat tietää Unkarin kriisitilanteen kehittymisestä. Poliittinen äärivasemmisto oli ärhäkkänä tuomitsemassa STT:n uutiset lännen sotapropagandana. Teki STT niin tai näin, se teki usein väärinpäin.

Suhde Neuvostoliittoon oli Bergille ollut aina vaikea. Hän koki kiusalliseksi, kun Neuvostoliitto ryhtyi tarjoamaan lisää yhteistyötä. Hän purki kielteisiä tuntejaan pohjoismaisille kollegoilleen, mutta Suomen viranomaisille yritti tasapainoilla diplomaattisesti. Hänen anteeksipyyntökirjeensä Kekkoselle keskusteluista neuvostotiedustelija Mihail Kotovin oli suorastaan mateleva. Kekkonen ei ollut mitään selvitystä pyytänyt. Muutoinkaan Kekkonen ei tuntunut juuri Bergiä arvostavan.

STT oli vuosikymmenten ajan painunut talousongelmien parissa. Bergin johtajakauden loppuaikoinakaan parannusta tilanteeseen ei tullut. Ikääntyminen teki monet asiat Bergille entistä ongelmallisemmiksi. Ulkopuoliset ja varmasti Berg itsekin huomasi, että aika oli ajamassa hänen ohitseen. STT tarvitsi uutta verta.

SUURIA MUUTOKSIA

Kohti Killisen kautta

1960-luvun alussa STT:n toimitusjohtajan vaihdos oli merkittävä tapaus. Edellisestä kerrasta olikin kulunut jo lähes 34 vuotta. Silloin Berg oli kutsuttu talon johtoon pikavauhdilla. Nyt tilanne oli toinen. Berg ryhtyi hallituksen toimeksiannosta heti talvella 1960 valmistelemaan valintaa. Toimitusjohtajaa ja päätoimittajaa haettiin lehti-ilmoituksella. Valittavan tuli osata kotimaisten kielten lisäksi hyvin englantia ja saksaa sekä tyydyttävästi ranskaa. Häneltä vaadittiin myös hyvää suullista ja kirjallista esitystaitoa sekä liiketalouden tuntemusta. Pätevyysvaatimukseen ei sisällynyt journalistisia kykyjä.²¹⁸

Berg ja hallitus tekivätkin uuden johtajan etsinnässä perusteellista työtä. Hakemuksia toimitusjohtajan tehtävään tuli kaikkiaan kymmenen. Berg laati ehdokkaista hallitukselle muistion, jossa oli kootusti esitetty hakijoiden taustat ja kokemukset. Esittely tehtiin yhdeksästä miesehdokkaasta. STT:n entisen toimittajan Sisko Terhon hakemusta ei kuitenkaan noteerattu lainkaan. ”Edellä lueteltujen henkilöiden lisäksi on vielä toimittaja neiti Sisko Terho hakenut ko. tointa, mutta hakemus ei aiheuttane toimenpidettä, joten en ole sitä tässä selostanut”, kirjoitti Berg muistioon. Äkkiseltään tämä voisi olla osoitus Bergille tyypillisestä vanhakantaisesta näkemyksestä ja myös ajan hengestä sukupuolten tasa-arvokysymyksissä. Bergin ratkaisun tekee kuitenkin ymmärrettäväksi Terhon työhistoria. Terho oli irtisanoutunut STT:n reportterin tehtävistä runsaat kaksi vuotta aiemmin riitaannuttuaan pa-

²¹⁸ STT:n hallituksen ptk. 2.2.1960. ”Pöytäkirjat”, STTA.

hasti matkakorvauksista Bergin kanssa. Koska kyse ei ollut mistään viranhausta, oli jokseenkin selvää, ettei Terhoa voitu pitää mitenkään varteenotettavana ehdokkaana.

Moni hakijoista oli nimekäs ja kokenut. Filosofian maisteri, majuri Niilo Honkala (s. 1906) ja filosofian maisteri, pääkonsuli Heikki Brotherus (s. 1909) olivat Bergin näkemyksen mukaan ansioituneimpia mutta jo ”varsin iäkkäitä”. Honkala oli koomuksen entinen puoluesihteerin ja entinen kansanedustaja. Hänen nimensä oli mainittu STT:n mahdollisena uutena päätoimittajana jo ennenkin, kuten aiemmilla sivuilla on tullut esiin. Brotheruksella oli pitkäaikainen kokemus ulkoasiainhallinnosta. Hän oli toiminut mm. ministeriön pressitoimiston päällikkönä. Berg kirjasi lakonisesti, että henkilötiedot Brotheruksesta antoivat aihetta tiettyyn pidättyväisyyteen.²¹⁹

Epäilevä suhtautuminen Brotherukseen oli jokseenkin ymmärrettävää. Brotherus oli vuonna 1958 joutunut ulkoministeriössä disponibiliteettiin jouduttuaan sattumalta Saksassa sekoitetuksi vakoiluskandaaliin. Siinä Tanskan lähetystön ilmeisesti häiriintynyt kaupallinen neuvos Einar Blechingberg tuomittiin kahdeksaksi vuodeksi vankeuteen.²²⁰ Brotheruksen maine ei muutoinkaan ollut paras mahdollinen. Presidentti Kekkonen harmitteli kerran päiväkirjassaan, että toimiessaan UM:n pressipäällikkönä vuonna 1950 Brotherus oli kirjoitellut pakinoita HS:n sivuille ja välittänyt sinne salaisia tietoja.²²¹ Bergin asenne oli varovaisuudessaan tuttu. Mainensa ryvettänyt ulkoministeriön virkamies STT:n johtajana ei varmastikaan olisi ollut mikään erinomainen mainos talolle. Olihan STT harrastanut jo vuosikymmeniä kiinteää yhteistyötä ministeriön kanssa.²²²

Bergin näkemys oli enteellinen. Nimittäin jo keväällä 1960 Brotherus vapautettiin ulkoministeriön palveluksesta. Hän siis sai potkut. Syynä oli se, että hän oli ker-tonut vapaakauppaliitto Eftaa käsittelevästä Neuvostoliiton salaisesta nootista ko-

²¹⁹ Bergin muistio johtajaehdokkaista 14.3.1960. ”Pöytäkirjat”, STTA. Sisko Terho oli syksyllä 1957 STT:n edustajana Tšekkoslovakiaan suuntautuneella matkalla. Matkan alkuperäisenä tarkoituksena oli juhlistaa suoraa lentoa Helsingistä Prahaan. Moista suoraa lentoa ei kuitenkaan tuolloin tullut, ja matkajärjestelyt olivat kaikkinsa varsin epämääräisiä. Matka oli lopulta jokseenkin puhdas turistimatka. Matkalaskuista tuli kiistaa Terhon ja rahoista tarkan Bergin kesken. Monien kirjelmointien ja kärhämöiden jälkeen Terho sanoutui kiukuissaan irti STT:n ”päähaastattelijan ja reportteriosaston vastaavan” tehtävistä. Kaikesta päätellen Terho teki hakemuksensa STT:n johtoon ilmeisen katkerana vain kiusallaan. ”STT–Helsinki”. STTA.

²²⁰ Brotherus kertoo oman tarinansa skandaalista muistelmissaan. Ks. Brotherus, 358–365.

²²¹ Urho Kekkonen päiväkirjat 1 (21.6.1958), 88.

²²² Jussila, passim.

koomuksen oikeiston voimahahmolle Tuure Junnilalle. Uutinen nootista ilmestyi Uuteen Suomeen. ”Hirveää”, kirjoitti Kekkonen päiväkirjaansa ja vaati tutkimusta. Junnilan tulkittiin kertoneen asiasta lehdelle, mikä oli kaiketi lopullinen sinetti Brotheruksen johtajahaaveille. Potkiminen pois ulkoministeriöstä ei olisi ollut kovin vakuuttava meriitti STT:n toimitusjohtajalle. Vaikkei Brotherus päässytäkään STT:n leipiin, hänellä oli edessään kuitenkin lehtiura. Aluksi hän toimi Talouselämässä ja pian Apu-lehden erikoistoimittajana. Hän kirjoitti ahkerasti myös Suomen Kuvalehteen.²²³

Tarkan pohdinnan jälkeen yksikään hakijoista ei kelvannut hallitukselle. Hallituksen työvaliokunnassa pohdiskeltiin, että olisi kyseltävä myös mahdollisuuksia löytää upseeriston keskuudesta sopiva ehdokas. Myös ulkoministeriön Max Jakobsonilta oli kysyttävä, olisiko hän valmis ottamaan vastaan STT:n toimitusjohtajan tehtävät. Jo huhtikuussa ilmeni, että Jakobson oli lopullisesti kieltäytynyt ehdokkuudesta. Sotilaiden joukossa ehdokkaita kuitenkin oli. Puolustusvoimain komentaja jalkaväenkenraali Sakari Simelius oli kirjoittanut Lontoossa toimineelle 48-vuotiaalle Suomen sotilasasiamiehelle yleisesikuntakomentaja Kullervo Killiselle (hänet ylennettiin kommodoriksi reservissä vuonna 1966) ja kysynyt tämän halukkuutta vaihtaa työpaikkaa. Tasavallan presidentin vanhempi adjutantti kenraaliluutnantti Ragnar Grönvall taas oli suositellut tasavallan presidentin nuorempaa adjutanttia majuri Urpo Levoa STT:n johtajan tehtävään. Kumpikin suostui asettumaan ehdolle. Killinen tosin asetti suurieleisesti ehdoksi, että hänet kutsutaan toimitusjohtajaksi. Hänelle oli oman kertomansa mukaan tarjottu myös tasavallan presidentin vanhemman adjutanttin paikkaa. Hänen hakemuksensa olikin ylpeän ytimekäs:

²²³ Urho Kekkonen päiväkirjat 1 (6.5.1960), 331; Brotherus, 383–387; Soikkanen 2003, 221. Ulkoministeriössä tehtiin Kekkonen vaatimuksesta selvitys. Poliittisen osaston päällikön Jaakko Hallaman laatimasta selvityksestä ilmeni, että Brotherus oli nähnyt nootista kaksi ensimmäistä sivua, kun sitä oli käännetty venäjämästä suomeksi. Seuraavana päivänä Brotherus oli ollut sitä mieltä, että tällainen asia (Neuvostoliiton kielteinen kanta Suomen jäsenyyteen Eftassa) tulisi saada julkisuuteen. Hallama oli vastannut, että siitä syntyy vain lisää vaikeuksia. Brotherus oli vastannut: ”Odotapa vain, kun lehdet saavat siitä tiedon.” Brotheruksen käymästä puhelinkeskustelusta ilmeni, että hän oli kertonut asiasta Junnilalle Kekkoselle Brotherus vakuutti nöyränä, ettei hän ollut minkäänlaisessa kosketuksessa Uuteen Suomeen. Liioin hän ei ollut kertonut muistiosta kellekään siinä tarkoituksessa, että se tulisi julkisuuteen. Hän kylläkin myönsi maininneensa nootista lounaalla Junnilalle. Myös Uuden Suomen päätoimittaja Eero Petäjäniemi hermostui asiasta ja kirjoitti Kekkoselle. Kuultuaan, että joku ulkoministeriön virkamies aiotaan erottaa, hän vakuutti, että lehti ei ollut saanut tietoa keneltäkään ulkoasianhallinnon enempää kuin minkään muunkaan ministeriön edustajalta. Hän oli myös varma siitä, että joku lehti olisi varmasti saanut tiedon nootista ennemmin tai myöhemmin. Hallaman päiväämätön muistio pyydetystä selvityksestä Kekkoselle; Brotherus Kekkoselle 6.5.1960; Petäjäniemi Kekkoselle 9.5.1960. Urho Kekkonen vsk. 1960.

Sen jälkeen kun tietooni on tullut, että Suomen Tietoimisto Oy – Finska Notis byrån Ab:n toimitusjohtajan paikka on täyttämättä, ilmoitaudun halukkaaksi ottamaan vastaan kyseisen toimen mk 195,000 kuukausipalkalla.

Killisen toive toteutui. STT:n hallitus päätti valita hänet toimitusjohtajan apulaiseksi vuoden 1960 syyskuun alusta marraskuun loppuun ja sen jälkeen toimitusjohtajaksi. Hän sai myös luvan jatkaa Helsingin yliopiston dosenttina. Meriupseerikoulutuksen lisäksi hänellä oli valtiotieteen tohtorin arvo kansainvälisestä politiikasta.²²⁴

Upseerin valinta uutistoimiston johtoon ei sinänsä ollut mikään harvinainen asia. Tanskan RB:n perustaja ja hänen poikansa olivat upseereita. Samoin Ruotsin TT:n ensimmäinen toimitusjohtaja Gustaf Reutersvärd oli upseeri. TT:tä johti pitkään myös eversti Olof Sundell. Hän oli talon johdossa vielä silloin, kun Killinen aloitti uransa STT:ssä. Norjan NTB:n johtaja Birger Knudsen oli aloittanut työuransa meri-intendenttinä. Killinen arvelee muistelmissaan, että ehkäpä uutistoimistoilta odotettiin täsmällisyyttä ja sisäistä kuria, joihin upseerit koulutetaan.²²⁵ Muutoinkin yrityselämässä on vuosikymmenten kuluessa nimityksissä suosittu upseereita. Tausalla on kaikesti ollut se, että vahvan johtajakokemuksen on uskottu korvaavan hyvin mahdolliset puutteet liiketaloudessa. Esimerkiksi monet sota-ajan korkea-arvoisista upseereista siirtyivät sotavuosien jälkeen liike-elämän palvelukseen. Tosin on muistettava, että jotkut näistä tehtävistä olivat enemmän tai vähemmän ystävien järjestämiä ”suojatyöpaikkoja”. Sen sijaan periaatteessa hieman oudommalta tuntuu, että puolustusvoimien johto osoitti niinkin suurta kiinnostusta STT:n johtajavalintaa kohtaan. Käytössä olevat lähteet eivät anna selvää selitystä tälle. On kuitenkin oletettavaa, että puolustusvoimissakin haluttiin ”omia miehiä” tärkeisiin yhteiskunnallisiin tehtäviin. Varsinkin mediatalon johdossa maanpuolustushenkisestä upseerista saattoi olla puolustusvoimille suurta hyötyä, kun julkisuudessa kiisteltiin esimerkiksi riittämättömistä puolustusmäärärahoista. Killinen olikin varmasti puolustusvoimien kannalta oikeaan osunut valinta. Hän oli jo pian aktiivinen henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnassa. Sittemmin hän toimi sen tiedotusjaoksen puheenjohtajana ja oli johtamassa kriisiajan tiedotuksen suunnittelua.

²²⁴ Killinen, 24; STT:n hallituksen työvaliokunnan ptk. 22.3.1960, 26.4.1960 ja 14.6.1960; Killisen hakemus 27.6.1960. STT:n hallituksen ptk. 6.7.1960. ”Pöytäkirjat”, STTA; Suomen Kansallisbiografia 5, 145–146.

²²⁵ Killinen, 156.

Berg ja Killinen erosivat toisistaan kuin yö ja päivä. Berg oli hillitty ja erityisen varovainen kaikissa toimissaan. Killinen oli toista maata. Hänen äänensä raikui niin, että irvileukojen mielestä hän ei olisi tarvinnut edes puhelinta viestien välittämiseen. Hänen pompöösisistä tyylistään kertoo myös lennokka käsiälä.

On olemassa selviä viitteitä siitä, ettei Killinen erityisemmin arvostanut edeltäjänsä. Helmikuussa 1962 hän esitteli yhtiön hallitukselle muistion, jossa hän kertoi STT:ssä edellisenä vuonna toimeen pannaista muutoksista. Hän kirjoitti aiemmista puutteista mutta korosti, että ”en ole esittänyt edelläolevaa kunnioitettua edeltäjäni kohdistuvana arvosteluna”. Kuitenkin muistioon sisältyi selvä piikki Bergiä kohtaan. Killinen toi esiin 1950-luvulla toteutetut monet maksujen korotukset. Niillä ei hänen tietojensa mukaan kuitenkaan ollut saatu aikaiseksi mitään uudistuksia henkilökunnan lisäämistä lukuun ottamatta.²²⁶

Killisen lempiajatuksena oli saada STT:lle suorat yhteydet kansainvälisiin uutistoimistoihin. Tämä itse asiassa taisi olla ehtona sille, että hän ylipäänsä tuli STT:n johtoon.²²⁷ Berg oli kuitenkin eläkkeelle siirryttyäänkin ajatusta vastaan. Hän kirjoitti Killiselle muistion omista ajatuksistaan. Killinen kirjoitti muistion reunaan useita selvästi Bergin näkemyksiä vähätteleviä kommentteja.²²⁸ Syksyllä 1963 Berg kirjoitti hallitukselle ja pyysi eläkkeeseensä korotusta. Hän katsoi eläkkeensä jääneen jälkeä yleisestä kehityksestä. Hallitus ei pyyntöön kuitenkaan suostunut. Ilmeistä on, ettei Killinen tukenut pyyntöä. Hän vastasi Bergille hyvin muodollisesti; hän mm. teitteli edeltäjänsä. Kuultuaan päätöksestä Berg vastasi Killiselle katkerana oloisena. Hän edelleen perusteli omia näkökantojaan: ”No niin, kerroin edellä esitetyn Sinulle tiedoksi ja sanon vain näkemiini!”²²⁹ Omista eläke-eduistaan Killinen piti kuitenkin tiukasti kiinni. Hän katsoi tulleen väliinputoajaksi STT:n eläkesäätiön sääntömuu-

²²⁶ Killisen päiväämätön muistio STT:ssa vuonna 1961 alulle pannaista uudelleenjärjestelyistä. STT:n hallituksen ptk. 7.2.1962. ”Pöytäkirjat”, STTA.

²²⁷ C F Sandelinin haastattelu 21.11.2005.

²²⁸ Killinen kirjoitti suurin kirjaimin esimerkiksi, että miksi uutistoimistot yleensä pyrkivät suoraan vastaanottoon, jos toisen toimiston työn käyttö on näin edullista. Berg kysyi, miten on käynyt venäläisen uutispalvelun? Sekin varmaan tulee hänen mielestään maksamaan. Killinen vastasi kirjoittamalla, että ei maksa mitään. Muistiossa on useita alleviivauksia ja kommentteja. Bergin päiväämätön muistio ulkomaisen uutispalvelun suorasta vastaanotosta. STT:n hallituksen ptk. 29.6.1961. ”Pöytäkirjat”, STTA.

²²⁹ Berg STT:n hallitukselle 28.8.1963; STT:n hallituksen ptk. 27.9.1963; Berg Killiselle 19.10.1963. ”Pöytäkirjat”, STTA. Killinen Bergille 2.10.1963 (jäljennös). ”STT–Helsinki”, STTA.

toksessa. Hallitus päättikin, että Killiselle aiemmin ilmoitettua eläke-etuutta oli pidettävä ns. saavutettuna etuna.²³⁰

Kullervo Killisestä STT sai näkyvän ja kuuluvan päätoimittajan (Lehtikuva/Pertti Jeyntin)

Berg palasi eläkeasiaan vielä myöhemminkin. Hän kirjoitti Killiselle tammi-kuussa 1967 kirjeen, jossa hän toi uudelleen esiin aiemmin esittämiään näkökohtia. Berg pyysi, että Killinen hävittäisi kirjeen mukana tulleen lyhyen muistion. Toive ei kuitenkaan toteutunut: muistio on edelleen STT:n arkistossa. Aivan ilman lisäeläkettä Berg ei joutunut kituuttamaan. Toukokuussa 1962 hallitus oli jo myöntänyt lisäyksen Bergin eläkkeeseen.²³¹

²³⁰ Berg STT:n hallitukselle 28.8.1963; STT:n hallituksen ptk. 27.9.1963; Berg Killiselle 19.10.1963. "Pöytäkirjat", STTA. Killinen Bergille 2.10.1963 (jäljennös). "STT–Helsinki", STTA.

²³¹ STT:n hallituksen ptk. 29.5.1962; STT:n hallituksen ptk. 1.2.1967. Hallitus totesi, että professori Bergille oli maksettu eläkettä yhtiön eläkesäätiön sääntöjen mukaisesti. "Pöytäkirjat", STTA. – Kirjeessään Berg luonnehti itseään sairaaksi mieheksi. Sairaus näkyy esimerkiksi siinä, että hänen allekirjoituksensa oli muuttunut hyvin erilaiseksi siitä, mimmoinen se oli ollut aiemmin. Kirjeeseen liittämissään muistiossa hän kertoo STT:n vaiheita omalla johtajaurallaan. Muistion tarkoitus ei oikein lukemalla selviä. Berg Killiselle 12.1.1967. "STT–Helsinki", STTA.

Muistelmissaan Killinen ei käsitellyt Bergiä erityisen kunnioittavasti. Hän kirjoitti talvisodan jälkeen Bergille tuomitusta vankeusrangaistuksesta. Tuomio siis liittyi siihen, että STT:n katsottiin syyllistyneen maanpetokseen tietovuodon yhteydessä. Killisen mukaan Neuvostoliiton ulkoministeri Vjatšeslav Molotov oli sanonut Moskovassa pidetyissä rauhanneuvotteluissa Suomen valtuuskunnalle: ”Hyvät herrat, mistä te puhutte? Ettekö ole lukeneet Tukholman lehdistä, että Suomen eduskunta on hyväksynyt rauhanehdomme?” Samoin Killisen tietojen mukaan valtuuskunnan johtaja pääministeri Risto Ryti olisi tokaissut lentokentällä: ”Se, joka tämän järjesti, pannaan vankilaan.” Mitkään tunnetut lähteet eivät vahvista näiden kommenttien todenmukaisuutta.²³²

Carl Fredrik Sandelin uskoo, että juuri Bergin varovaisuus oli piirre, jolle Killinen ei antanut arvoa. Etenkin johtajakautensa loppuvuosina Berg piti kiinni periaatteesta, että STT:stä ei missään tapauksessa saanut mennä ulos tekstiä, jota voitaisiin Neuvostoliitossa tulkita vastenmieliseksi. Mutta vaikka Bergilla ja Killisellä olikin runsaasti eroja, oli heillä myös yhteisiä piirteitä. Kumpikaan ei ollut toimittajataustainen. Liioin kumpikaan ei puuttunut jokapäiväiseen toimitustyöhön.²³³

²³² Killinen, 41; Uutisvuodosta, talvisodan jälkeisestä oikeudenkäynnistä ja myöhemmistä kirjoituksista, ks. Jussila, 121–141.

²³³ C F Sandelinin haastattelu 5.11.2009.

Vahinkoa ulkosuhteille?

Syksyllä 1960 Berg oli kuitenkin edelleen herra talossa, vaikka hänellä olikin jo apulaisena tuleva toimitusjohtaja. Tyyli ja tavat eivät muuttuneet miksiäkään. Varovainen suhtautuminen asioihin oli edelleen hänen keskeisenä ohjenuoranaan. Sandelinilla on ollut esittää erinomainen esimerkki Bergin varovaisuudesta tuolta syksyltä. Neuvostojohtaja Nikita Hruštšov tuli syyskuun alussa onnittelukäynnille presidentti Kekkonen 60-vuotisjuhliin. Neuvostoliiton lähetystössä pidetyllä lounaalla 4. syyskuuta Kekkonen esitti yhden tunnetuimmista ajatuksistaan: ”Minä puolestani olen vakuuttunut siitä, että vaikka koko muu Eurooppa muuttuisi kommunistiseksi, Suomi jää perinteellisen pohjoismaisen kansanvallan pohjalle, jos Suomen kansan enemmistö näin tahtoo, niinkuin uskon”. Vierailun aikana korostettiin ystävyyttä, joten mielipiteitäkin voitiin vaihtaa melko vapaasti. Ohjelmassa oli myös lounas Suomenlinnassa. Sieltä yksi hyvä kontakti presidentin lähipiiristä soitti Sandelinille ja kertoi Hruštševin puhuneen hurjia: ”Jos Tanska ja Norja ottavat vastaan ydinaseita maalleen, me tuhoamme ne tukikohdat”. Sandelin toimi silloin sivutoimisesti AFP:n ja myös brittiläisen Economistin kirjeenvaihtajana. Uutinen oli luonnollisesti niin iso, että hän lähetti sen pikaisesti AFP:lle. Tiedon neuvostojohtajan sanomisesta hän tosin kirjoitti muotoon ”tietävästi”. Sandelinille ei olisi tullut mieleenkään, että hän olisi tehnyt myös STT:lle jutun samasta asiasta, mikä kertoo erittäin hyvin tuon ajan varovaisuudesta STT:n toiminnassa. Päästyään kotiin hän sai puhelimitse kuulla, että Berg vaati häntä puheilleen – heti. Kun AFP oli lähettänyt jutun eteenpäin, NTB ja RB olivat heti pyytäneet STT:ltä lisätietoja. Kun Sandelin pääsi toimitukseen, Bergillä oli edessään Suomen lakikirja. Siitä hän osoitti kohtaa, jossa kerrottiin, mikä on tulos, jos vahingoittaa suhteita Suomen ja toisen valtion kanssa. AFP:n viesti voitiin hänen mielestään tulkita niin, että se oli aiheuttanut vahinkoa. ”Näin herkkä Berg oli vielä vuonna 1960, vaikei tieto ollut mennyt ulos edes STT:n nimissä. Hän halusi varoittaa, että minä voin vahingoittaa Suomen ja Neuvostoliiton suhteita”, pohdiskeli

Sandelin 45 vuotta tapahtuman jälkeen.²³⁴ Bergin huoli oli kuitenkin turha. Ei ainaakaan AFP:n juttu Suomen ja Neuvostoliiton suhteita vahingoittanut.

Myös Killinen oli työtehtävissä edellä mainitulla neuvostojohtajan Suomenvierailulla. Hän nimittäin osallistui presidentinlinnassa järjestettyyn iltatilaisuuteen. Kyse oli hänen ensimmäisestä tehtävästään, kun hän oli 1. syyskuuta tullut STT:n palvelukseen johtajajarjoittelijaksi. Muistelmissaan hän kertoo presidentti Kekkonen onnitelleen häntä uuden tärkeän tehtävän johdosta. Hän myös kehaisee olleensa presidentinlinnassa ”ainoa uutismies”, joka läpäisi turvallisuusvaatimuksen ja laskettiin vieraiden joukkoon.²³⁵ Hän ei kuitenkaan kerro, että hän olisi ”uutismiehenä” tehnyt mitään juttua tilaisuudesta. Tärkeintä lienee ollut edustaminen.

Sandelinin kirjoittama juttu ei jostain syystä herättänyt sen kummempaa huomiota maailmalla. Neljä vuotta myöhemmin hänen kirjoittamansa uutinen sen sijaan sai aivan toisen vastaanoton. Hän nimittäin kertoi ensimmäisenä toimittajana maailmassa tiedoista, joiden mukaan neuvostojohtaja Nikita Hruštšovia oltiin syrjäyttämässä. Hän sai vinkin asiasta ulkoasiainhallinnossa toimineelta tietolähteeltään, jolla oli suorat yhteydet Moskovaan. Niinpä AFP saattoi lähettää maailmalle 15. loka-kuuta 1964 kello 19.38 Suomen aikaa Helsinkiin päivätyn kohu-uutisen: ”a usually well informed source said here today that soviet premier nikita khrushchev might withdraw from one of the high posts he now holds in the soviet leadership”. Näin maailman johtajat saivat ensimmäisen tiedon syrjäyttämisaikeista Helsingistä. Kuvaavaa kuitenkin on, että STT:stä uutinen lähti vasta, kun tietoon oli saatu varmennusta.²³⁶

²³⁴ C F Sandelinin haastattelu 21.11.2005. Ahti Karjalainen kertoo muistelmissaan, että hän kirjoitti kyseisen puheen samana aamuna eli Kekkonen syntymäpäivää seuranneen päivän aamuna 4. syyskuuta ja että Kekkonen piti puheen jokseenkin sellaisenaan. Karjalaisen mukaan Kekkonen hahmotteli parilla lauseella puheen yleisen sisällön. Karjalainen siis antaa ymmärtää olleensa kyseisen ajatuksen isä. Karjalainen–Tarkka, 91. – Juhani Suomi taas kirjoittaa Kekkonen elämäkerassa, että Kekkonen oli luonnostellut juuri kyseisen kohdan puheen kirjoittajalle eli Karjalaiselle. ”Hän halusi näet vielä kerran tehdä selväksi sen, mikä oli oleva Suomen lähtö rauhanomaisen rinnakkaiselon asetelmassa”, kirjoitti Suomi. Suomi 1992, 327. – Bergin viittaamassa lainkohdassa oli kyse vuonna 1948 rikoslakiin tulleesta lisäyksestä, jonka mukaan Suomen ja vieraan valtion (käytännössä Neuvostoliiton) suhteita vahingoittavasta materiaalista voitiin tuomita kahdeksi vuodeksi vankeuteen. Tietyvästi tätä pykälää käytettiin vain kerran, kun sen perusteella tuomittiin sanomalehti Keskisuomalaisen päätoimittaja Martti Juusela ja toimittaja Reima Nousiainen sakkoihin vuonna 1948. Keskisuomalainen ja myös Karjalan Maa julkaisivat Ruotsista tulleita huhuja, joiden mukaan Josif Stalin olisi ollut osallisena Andrei Ždanovin kuolemaan. Tapauksesta lähemmin, ks. Kangas, 192–195. Pykälä poistettiin rikoslaista vasta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen.

²³⁵ Killinen, 25.

²³⁶ AFP 15.10.1964; C F Sandelinin haastattelu 5.11.2009.

Politiikan pelinappulana

Bergin loppuaika STT:ssä oli ylipäänsä kaukana rauhallisesta. Lokakuussa 1960 talo joutui melkoiseen poliittiseen pyöritykseen. Vastaavaa ei vuoden 1956 jälkeen ollut koettu. Lokakuun 1960 kunnallisvaalien yhteydessä poliittisesti sitoutuneet asiakaslehdet miltei laidasta laitaan suuttuivat STT:n kunnallisvaaliuutisten sanamuodoista. Perustelut kritiikissä olivat kuitenkin jokseenkin erilaisia. Kaikkein ärhäkkäimpänä taisi olla turkulainen Uusi Aura. Lehti kiinnitti pääkirjoituksessaan 6. lokakuuta ärtyneenä huomiota etenkin siihen, että STT oli vaalitulosuutisessaan kertonut ”kummastakin äärimmäisyysuunnasta”, kun se oli tarkoittanut kommunisteja ja kokoomusta. Lehti vaati STT:n johtajaa vastaamaan, onko STT siirtynyt skogilais-maalaisliittolaisen terminologian linjoille: ”Millä oikeudella ja minkä tahon antamalla valtuuksilla varustettuna Suomen Tietotoimisto selvästikin rinnastaa toisiinsa Kansallisen Kokoomuspuolueen ja kommunistit?”. Taustatukea lehti sai mm. porilaiselta Satakunnan Kansalta. Lehti kysyi, millä oikeudella STT:n uutismiehet väittävät, että kokoomuksessa on vähemmän maltillisuutta kuin ”keskustalaisuudellaan keikailevissa puolueissa”. Lehti pohti, ”olisiko syytä STT:n piirissä lisätä sitä kuria ja valvontaa, mikä takaa tämän laitoksen puolueettomuuden”.²³⁷

Berg oli tuolloin aivan viimeisiä aikojaan STT:n johdossa. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt, että hän olisi jotenkin laistanut velvollisuuksistaan. Tyylilleen uskollisena hän vastasi kritiikkiin heti ja puolusti omaa taloaan. Hän ei edes luottanut postin nopeuteen vaan lähetti teleksillä vastauksensa STT:n Turun-toimitukseen ja pyysi sitä pikaisesti toimittamaan tekstin Uudelle Auralle. Berg myönsi kirjoituksessa, että toimituskiireessä oli joihinkin sanontoihin saattanut jäädä hiomisen varaa, mutta se ei estänyt lehtiä muuttamasta tekstiä. Hän muistutti, että valtuutensa STT sai hallitukseltaan, jossa kokoomuspuolueen lehdistö muiden puolueiden lehdistön ohella oli edustettuna. Sitä tosiasiaa, että vaaleissa voitiin todeta äänien siirtyminen kes-

²³⁷ Uusi Aura pk. 6.10.1960; Satakunnan Kansa pk. 7.10.1960.

kustasta ääriä kohti, ei hänen mielestään kuitenkaan sanankääntein voinut peittää.²³⁸

Mikkelissä ilmestynvä ”leskisläisten” sosiaalidemokraattien Vapaus kirjoitti samana päivänä eli 6. lokakuuta, että STT antoi vaalitiedotuksiansa yhteydessä jälleen näytteen sitä, millä tavalla tietotoimiston palvelukseen solutetut maalaisliiton asiamiehet työskentelivät puolueensa pussiin. STT:n uutisissa oli lehden mielestä selvä tendenssi maalaisliiton ja kansanrintaman hyödyksi. Lehti arvosteli, että kaikki ”simonistien” eli ”skogilaisten” saamat valtuustopaikat kirjattiin ilman muuta SDP:n tappiotilille ja alleviivattiin ”puolueen rikkinäisyydestä johtuvan tappion suuruutta”. Tämäkään ei ollut STT:n ainoa synty:

Tämän provokaation ohella selosti STT paikkojen jakaantumisesta peittäen Vennamon menestyksen yleiseen porvarilliseen tilastoon, ts. samaan aikaan kuin simonistien paikat kirjattiin sos.-dem. puolueen tappiotilille, vietiin vennamolaisten paikat porvarienvuokkajien tulostilille. Ei liene ihme, jos vaalit tämän jälkeen vielä jossakin STT:n uutisessa todetaan loistavaksi voitoksi ja luottamuslauseeksi hallitukselle.²³⁹

Seuraavana päivänä lehti jatkoi STT:n suomimista. Lehti syytti, että STT:n kunnallisvaaliuutisissa oli jatkuva puoluepoliittinen tendenssi, jonka tarkoituksena oli ilmeisestikin vahvistaa istuvan hallituksen asemaa ja salata valitsijoilta kansan todellisen mielipiteen sisältö. Maassa oli tuolloin yhdellä RKP:n edustajalla höystetty maalaisliiton vähemmistöhallitus. Pääministerinä toimi maalaisliiton puheenjohtaja V. J. Sukselainen. Lehti esitti STT:lle neljä ilkeän oloista ja väritettyä kysymystä. Lehti kysyi esimerkiksi: ”Onko simonistien ja maalaisliiton yhteisellä vaalitappiolla ja presidentinvaalien pohjan petauksella STT:stä käsin jotakin yhteistä?”²⁴⁰

Berg ei olisi ollut Berg, ellei hän olisi näihinkin syytöksiin vastannut. Kohta kohdalta hän monisanaisesti tyrmäsi lehden esittämät syytteet.²⁴¹ Näin hän oli toiminut aina ennenkin STT-uransa aikana. Kun STT:tä moitittiin, hän puolusti yleensä terrierin lailla johtamansa talon toimintaa.²⁴²

Lehtien vaaliuutiskritiikki alkoi saada jopa huvittavia piirteitä. Nimittäin maalaisliiton Maakansa liittyi myös STT:n mollaajien joukkoon. Lehti päätyi siihen tulokseen, että STT oli kunnallisvaaliuutisissaan käyttänyt yksinkertaisesti ”leskisläistä

²³⁸ Berg Uudelle Auralle 7.10.1960 (jäljennös lähetetystä teleksistä).

²³⁹ Vapaus pk. 6.10.1960.

²⁴⁰ Vapaus pk. 7.10.1960.

²⁴¹ Bergin päiväämätön vastine Vapaudelle (jäljennös). ”Polemik”, STTA.

²⁴² Jussila, passim.

ynnälaskua”. Se oli siis suosinut SDP:tä vähätellessään sosiaalidemokraattien tappi-
oita. Selvää on, että Berg tyrmäsi nämäkin väitteet. Vastineessaan hän pääsi piikitte-
lemään Maakansan pääkirjoittajan kykyjä: ”Kun Maakansa lähtee muille opettamaan
vaalitietoutta, niin kai ainakin pääkirjoituksen laatijalla pitäisi olla jotakin käsitystä
asioista, joista puhuu.” Hän kirjoitti vielä toisenkin vastineen, jossa hän muistutti
Vapauden näkemyksestä. Maakansa taas vastasi STT vastineen osoittavan jälleen pä-
teväksi erään tutun havainnon: kun toimistoa arvostellaan, se turvautuu ”taktilliseen
väitteeseen, että joltain toiselta taholta on esitetty arvostelua vallan päinvastaisesta
syystä”.²⁴³ On täysin mahdollista, että tämä episodi oli lisäämässä maalaisliiton leh-
tien kiinnostusta STT:n osakkeisiin, mikä tuli STT:n pohdiskeltavaksi seuraavana
vuonna.

Bergin kiirastuli ei suinkaan päättynyt tähän, vaikka työrupeamaa oli jäljellä
enää puolitoista kuukautta. STT:n asema tuli esille myös eduskunnassa, jossa var-
sinkin SDP:n ryhmittymät kävivät kiivasta kamppailua keskenään. SDP oli jo kolme
vuotta aiemmin hajaantunut ”leskisläisiin” ja puolueen oppositiota edustaviin ”sko-
gilaisiin” eli ”simonisteihin”. Virallisesti jälkimmäinen ryhmä perustettiin vuonna
1959, ja puolueena se sai nimen Työväen ja pienviljelijäin sosiaalidemokraattinen liit-
to (TPSL). Samaan aikaan myös ammattiyhdistysliike oli jakautumassa kahtia
SAK:hon ja SAJ:hin. SAK jäi lähinnä kommunistien ja skogilaisten hallintaan. Leskis-
läiset sosiaalidemokraatit perustivat Suomen ammattijärjestön. Syksyllä 1960 skogi-
laiset jättivät kansanedustaja Vilho Turusen johdolla eduskunnan puhemiehelle
eduskuntakyselyn ”STT:n oikeudesta harjoittaa määrätynlaista, yksipuolista propa-
gandaa Yleisradion uutislähetysten yhteydessä”. Kyselyssä muistutettiin tavallisten
kansalaisten näkemyksestä, että STT on valtion virallinen tai puolivirallinen laitos.
Tästä syystä STT:n uutisille annettiin tavallista suurempi arvo, koska niiden uskot-
tiin tulevan ”virallisen kontrollin kautta”. Samalla huomautettiin, että todellisuudes-
sa ”STT on vain yksityisten omistama uutisten välityskeskus”. SDP:n oppositio syytti
STT:tä ammattiyhdistysliikkeen hajotuspuhissa toimivien suosimisesta: ”Pienikin
hajotuskokous ja jonkun yksityisen palkatun toimitsijan puheet on tarkoin otettu
huomioon STT:n uutisissa”. Toisen osapuolen eli SAK:n uutisia taas oli kartettu esit-
tämästä tai sitten nekin uutiset oli muokattu kielteisiä tarkoituksia palvelemaan.

²⁴³ Maakansa pk. 7.10.1960; Bergin vastine 12.10.1960 (jäljennös), ”Polemik”, STTA; Bergin vas-
tine ja Maakansan vastaus vastineeseen. Maakansa 14.10.1960.

Suurena epäkohtana pidettiin, ettei eduskunnalla ollut mitään mahdollisuuksia kontrolloida STT:n toimintaa. Oikeampi ja oikeudenmukaisempi linja olisi ollut se, että Yleisradiossa esitettävät uutiset olisi koottu Yleisradiossa ja ”esitettäisiin Yleisradion toimesta”. Kyselyssä vaadittiin maan hallitukselta vastausta. SDP:n oppositiion lehti Päivän Sanomat painoi kyselyn sivuilleen sanasta sanaan.²⁴⁴ Jo muutama päivää aiemmin sama lehti oli pääkirjoituksessaan arvostellut, että porvarillisen lehdistön ohella ”puolueettoman julisteen alla kulkeva uutistoimisto STT ja Yleisradio tukevat hajottajien toimintaa, joka tähtää sekasorron aikaansaamiseen kansakuntamme keskuudessa”.²⁴⁵

Samaan tapaan kuin vuonna 1956 STT oli lokakuussa 1960 joutunut selvästi politiikan pelinappulaksi. Tästä kielivät lehtien kirjoitusten ristiriitaisuudet ja eduskuntakyselyn sanamuotokin. Berg ei ilmeisesti halunnut tätä ymmärtää; hän tarttui jokaiseen pieneenkin arvosteluun. Vastaamatta jää kysymys, olisiko lopputulos ollut toinen, jos Berg olisi vain kohauttanut olkapäitään arvostelluille ja vaiennut. Mahdollista tietysti on, että seuraavassa vaiheessa arvostelijat olisivat todenneet arvostelut oikeiksi, koska STT vaikeni.

Edellä esitetyn perusteella ei ole siten mikään yllätys, että Berg reagoi eduskuntakyselyyn. Todennäköistä jopa on, että Yleisradio pyysi häneltä lausuntoa. Olihan kysely kohdistunut Yleisradioon: itse kritiikin kohteena oli kuitenkin STT. Berg kirjoitti Yleisradion pääjohtajalle Einar Sundströmille muistion SDP:n oppositiion kyselystä. Samaan yhteyteen hän liitti yli 30 STT:n työmarkkin uutisista syyskuun alun ja kyselyn jättöpäivän ajalta. Tavoilleen uskollisena hän kiisti kaikki eduskuntakyselyssä esitetyt syytteet. Hän muistutti STT:n korostaneen lukemattomia kertoja, että toimisto on eri puolueisiin kuuluvien sanomalehtien omistama puolueeton yritys, joka pyrkii suurimpaan mahdolliseen asiallisuuteen ja joka kaihtaa kaikkea ulkopuolista vaikutusta. Kaikki STT:n esittämät uutiset olivat STT:n ja Yleisradion solmiman sopimuksen mukaisia. Hän myös muistutti syksyn uutisten mielenkiintoisuudesta:

Ammattiyhdistysjärjestöissä ilmenneet hajaannusilmiöt ovat kaikkia valveutuneita kansalaisia mitä suurimmassa määrin kiinnostava tosiasia, jota tarkoituksenmukainen ja sopimuksen edellyttämä uutispalvelu ei saa salata eikä vääristellä.

²⁴⁴ Päivän Sanomat 21.10.1960.

²⁴⁵ Päivän Sanomat pk. 18.10.1960.

Berg kyllä tiesi olevan yleistä, että eturyhmien välisten ristiriitojen kiristyessä kilpailevat ryhmät menettivät malttinsa ja koettivat pakottaa STT:n joko välttämään epämieluisia uutisia tai levittämään propagandapitoisia tietoja. Vuoden 1956 lakko kuului hänenkin mielestään ikävimpiin tilanteisiin STT:n toiminnassa. Hän arvelikin, että siltä ajalta on peräisin ilmeisesti myös SAK:n vastenmielisyys STT:tä kohtaan.

Mutta mitä STT oli sitten kirjoittanut? Monissa syyskuuisissa uutisissa kerrottiin esimerkiksi, kuinka liitto toisensa perään oli katkaissut tai katkaisemassa suhteensa SAK:hon. Samalla mukana oli myös SAK:n näkemyksiä. Esimerkiksi 12. syyskuuta kello 19:n radiouutisissa kerrottiin Neuvostoliiton ammattiliittojen keskusneuvoston tuesta SAK:lle. Lokakuun puolivälin tienoilla kuitenkin ainakin kahdessa uutisessa tuotiin esiin, että Suomen ammattiyhdistysliike oli auttamattomasti jakaantunut kahtia.²⁴⁶ Kaikesta päätellen STT oli työmarkkin uutisissaan toiminut pääasiassa normaalien uutiskriteerien ja toimiston omaksumien periaatteiden mukaisesti. Sitä, että uutiset eivät miellyttäneet kaikkia, ei voi kaataa STT:n syyksi. Arvostelijoiden motiivit sinänsä olivat ymmärrettäviä. STT:llä oli monopoli radiouutisiin, ja ”STT:n uutisia” oli totuttu kuuntelemaan – usein jopa hartaudella – radiotoiminnan alkua ajoista eli vuodesta 1926. Television katsojakunta oli vuonna 1960 vielä olematon, ja TV:ssäkin luettiin STT:n laatimia uutiskatsauksia. STT näyttääkin olleen selvästi sijaiskärsijä poliittisten toimijoiden keskinäisissä mittelöissä.

Oletettavaa on, että Bergin mieltä sentään lämmitti joidenkin asiakaslehtien antama tuki. Ruotsinkielinen Nya Pressen luonnehti, että syksyn tapahtumat olivat ”Höstoffensiv mot FNB”. Lehti muistutti, ettei STT:kään varmasti ole virheetön: se on voinut jossain tilanteessa ottaa askeleen absoluuttisen objektiivisuuden kaidalta polulta. Kuitenkin periaatteessa se lienee pysynyt puolueettomana. Samoilla linjoilla oli Österbotten-lehti. Lehti kiisti 21. lokakuuta täysin kyselyn allekirjoittajien väitteen, että STT olisi käsitellyt ammattiyhdistyskiistan toista osapuolta myönteisesti. STT oli ammattiyhdistyskriisin aikana pystynyt tarjoamaan uutisia niin nopeasti ja helposti sulatettavissa olevassa muodossa kuin se oli mahdollista. Samaan kuuroon liittyi myös Västra Nyland. Lehti arveli pääkirjoituksessaan 27. lokakuuta, että simonistit olisivat varmasti vaienneet, jos STT olisi suosinut heitä. Tietotoimisto oli lehden

²⁴⁶ Bergin P.M. Sundströmille 24.10.1960 (jäljennös). ”Radio ja TV”, STTA.

mielestä jakanut kuitenkin faktaa. STT:n syy ei ollut, etteivät kaikissa yhteyksissä simonistit esiintyneet heidän omaksi edukseen.²⁴⁷

Myös Savonlinnassa ilmestyvä Itä-Savo tunsii pääasiassa myötätuntoa STT:tä kohtaan. Ilman kritiikkiä STT ei kuitenkaan selvinnyt. Lehden pakinoitsija Oskarinpoika kirjoitti 23. lokakuuta:

Tunnumme STT:n ja sen henkilökunnan läpikotaisin voidaksemme sanoa, että toimisto tuskin ainakaan noin yleisesti ottaen pyrkii yksipuoliseen uutispalveluun. Kysymyksessä on vain kokemuksen ja taidon puute. Kun joutuu palvelemaan niin monipuolista ajattelua edustavaa lukija- ja kuulijakuntaa kuin STT joutuu, on osattava satuttaa sanansa melko paikalleen. Tai muuten helähtää nopeasti.

Oskarinpoika käytti tilaisuutta hyväkseen ja toi esiin lehdistön kannalta yleistä kritiikkiä STT:tä kohtaan. Kirjoittajan mukaan Itä-Savo kyllä yhtyi niihin varsin yleisesti esitettyihin väitteisiin, ettei tietotoimisto tyydyttänyt maakuntalehdistön tarpeita. Lehden esittämän arvostelun voidaan tulkita kohdistuneen myös Bergiin, sillä Oskarinpoika korosti, että STT:hen tarvittaisiin organisaattoria, joka saisi toimiston puolella asiat rullaamaan ja jolla olisi pää kylmänä ja selvänä joka tilanteessa.²⁴⁸

Hallituksen puolesta kysymykseen vastasi 25. marraskuuta viestintäasioista vastannut kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri Arvo Korsimo, maalaisliiton uutterra puuhemies ja takapiru. Hän vastasi ensinnäkin kysymykseen, miksi uutisten esittäminen Yleisradiossa oli jätetty Suomen Tietotoimistolle. Syynä oli yksinkertaisesti STT:n asema. STT oli maan suurin uutistoimisto. Maassa ei ollut toista toimistoa, jonka ympärille olisi keskittynyt läheskään yhtä monta eri suuntaa ja eri mielipiteitä edustavaa päivälehteä ja jolla olisi yhtä laaja, koko maailmaa peittävä uutishankinta. Ministeriöllä oli käytössään Bergin antamat 34 ammattijärjestöjä käsittelevää uutista. STT:n ilmoituksen mukaan niistä 22 oli saatu SAK:sta ja 12 perustettavaksi suunnitellusta uudesta järjestöstä. Tässä vaiheessa Korsimon vastauksessa mukaan tuli myös kritiikkiä:

Vaikka luettelo ei anna tukea sille eduskuntakysymyksessä esitetyle väitteelle, että "Suomen Tietotoimisto esittäessään Yleisradion välityksellä uutislähetyskiä on pyrkinyt harjoittamaan yksipuolista ja suuriin kansalaisjärjestöihin kohdistuvaa kielteistä propagandaa", on kuitenkin todet-

²⁴⁷ Nya Pressen pk. 21.10.1960; Österbotten pk. 25.10.1960; Västra Nyland pk. 27.11.1960.

²⁴⁸ Itä-Savo, Oskarinpoika 23.10.1960.

tava, että STT:n uutislähetyksissä saattaa olla jossain määrin toivomisen varaa.²⁴⁹

Korsimo ei täsmentänyt, missä asioissa STT:n uutisissa oli toivomisen varaa. Arvostelun on kuitenkin täytynyt särähtää ikävästi Bergin korviin. Olihan hän aina hermostunut, kun STT:hen kohdistui arvostelua.²⁵⁰ Eduskuntakysely kuivui kokoon, kuten vastaavissa tapauksissa käytännössä aina muulloinkin. Kysymyksen tehneille tärkeintä lienee ollut saada omalle asialle julkisuutta. Jupakka ei vaikuttanut mitenkään STT:n toimintaedellytyksiin, eikä koko asiaa edes käsitelty kertaakaan yhtiön hallituksessa.

Bergin ura STT:ssä päättyi siten hänen omalta kannaltaan vähemmän miellyttävissä tunnelmissa. Tosin kautta vuosien STT oli saanut painiskella erilaisia talon ulkopuolelle syntyneitä ongelmia vastaan, joten tilanne ei ollut Bergille mitenkään ainutkertainen. Marraskuun lopussa STT:n hallitus piti Bergille läksiäistilaisuuden. Hallituksen puheenjohtaja Per Nyström kiitti Bergiä siitä monivuotisesta, uskollisesta ja menestyksellisestä työstä, jota hän oli STT:n hyväksi tehnyt:

Hänen ansiokseen on luettava se tosiasia, että Suomen Tietotoimisto sekä kotimaassa että laajalti sen ulkopuolellakin nauttii yleistä ja vilpitöntä arvontoa. On myös hänen ansionsa, että toimisto läpi kolmen kohtalokkaan vuosikymmenen on kyennyt ylläpitämään asemansa vapaana, vieraista vaikutuksista riippumattomana, ankarasti asiallisena tiedonantajana.²⁵¹

Berg kuoli 9. maaliskuuta 1968 ilmeisen katkerana miehenä. Eläkepäivillä hänellä oli jopa vainoharhaisuuteen viittaavia oireita. Bergin sisaren Elsa Melanderin pojantytär Riitta Melajärvi on muistellut, että Berg pelkäsi eläkkeellä ollessaan ennen kaikkea sitä, että hän halvaantuisi.²⁵² Hän kuitenkin kuoli sairauskohtaukseen.

²⁴⁹ Ministeri Arvo Korsimon vastaus eduskuntakysymykseen 25.11.1960. VP ptk. II 1960, 1829–1830.

²⁵⁰ Jussila, passim. Ks. myös STT:n toiminta yleislakon ajoilta.

²⁵¹ Per Nyström STT:n hallituksen järjestämässä Bergin läksiäistilaisuudessa 26.11.1960. ”Pöytäkirjat”, STTA.

²⁵² Riitta Melajärven haastattelu 8.10.2005.

Killinen ryhtyy toimiin

Tultuaan STT:n johtoon Killinen ryhtyi tarmokkaasti uudistuksiin. Heti ensimmäiseksi hän ryhtyi valmistelemaan Reuterin ja AFP:n uutispalvelun vastaanottamista suoraan Helsingissä. STT oli kautta vuosikymmenten vastaanottanut näiden toimistojen uutiset Ruotsin TT:n välityksellä. Uutiset oli valikoitu Tukholmassa, ja ne tulivat Suomeen ruotsiksi käännettyinä. Laatimassaan muistiossa Killinen myönsi, että tästä menettelystä oli saatu säästöä, koska toimittaja- ja kääntäjävoimia oli voitu pitää pienempinä kuin mitä suorassa vastaanottamisessa tarvittiin. Kielteisiä puolia oli kuitenkin sitäkin enemmän. Sinänsä STT:n tekemät sopimukset Reuterin ja AFP:n kanssa antoivat oikeuden uutisten suoraan vastaanottamiseen. STT kuitenkin maksoi myös aineistosta, jota se ei koskaan saanut. Suuri haitta oli myös se, että TT:n välityksen vuoksi nämä uutiset tulivat Suomeen tuntuvasti hitaammin kuin amerikkalaisten UPI:n ja AP:n uutiset. Killinen ounasteli, että tätä Reuterkaan ei varmasti katsonut hyvällä varsinkin, kun se oli Lontoossa todistettavasti uutistoimistoista nopein. Hän arveli, että Reuter, AFP ja myös saksalainen DPA olivat amerikkalaisia toimistoja lähempänä Suomen omaksumaa ulkopoliittista linjaa, vaikka kyseiset toimistot toimivatkin Nato-maissa. Ulkomaan uutisten vastaanottamisella oli siten Killisen ajattelussa myös ulkopoliittinen aspekti. Hän ei kuitenkaan täsmentänyt mitenkään muotoilua ”lähempänä Suomen ulkopoliittista linjaa”.

Killinen muistutti myös, että uutisten kaksinkertainen kääntäminen oli omiaan lisäämään virhemahdollisuuksia. Lisäksi uutiset valikoitiin ja lyhennettiin ruotsalaisten tarpeiden ja näkökohtien mukaisesti. Ruotsalainen sävy jäi siten usein myös suomennettuihin uutisiin. Asiassa oli myös taloudellinen puoli. STT:llä ei ollut mahdollisuuksia kehittää uusia palvelumuotoja, jotka uutisten suora vastaanotto tekisi mahdolliseksi. Killinen huomautti niin ikään asiaan liittyvästä viestintäpoliittisesta näkökohdasta. Hän kirjoitti, että ”valtiovallan taholta” oli useissa yhteyksissä kiinnitetty huomiota STT:n uutisvalintaan. Siinä yhteydessä oli väläytelty mahdollisuuksia uuden uutistoimiston perustamisesta Yleisradion yhteyteen.

Vaikka tällaisten toteuttaminen ei tällä hetkellä lienekään ajankohtaista, ei STT:n edun mukaista ole antaa toiminnallaan niille jatkuvaa virikettä. Yleisradio on jo AP:n uutispalvelun tilaaja ja on neuvotteluissa ilmoitta-

nut sen uutisten olevan huomattavasti STT:n uutisia nopeampia. Radio-uutisten kannalta onkin pyrkimys nopeuteen tärkeä. Hyvin monet näkökohdat puoltavat siis Reuterin ja AFP:n uutisaineiston suoraa vastaanottoa Helsingissä.²⁵³

Yleisradiolla ei ollut yhteyttä Reuteriin ja AFP:hen. STT:llä sen sijaan oli ollut sopimukset näiden toimistojen kanssa yksinoikeudesta uutisiin Suomessa jo vuosikymmeniä.

Killinen lähetti muistionsa myös edeltäjälleen. Kuten edellä on tullut esiin, Berg vastusti ajatusta uutispalvelun suorasta vastaanottamisesta. Kirjeessään Killiselle hän kysyi, ovatko haitat todella niin suuria kuin Killinen väitti. Neljällä liuskalla hän yritti kohta kohdalta todistaa Killisen näkemykset vääriksi. Killisen reunamerkinnoistä voi päätellä, ettei Bergin näkemyksiä juuri noteerattu. Berg kuitenkin myönsi, että Killisen tuumissa saattoi olla oikeutettuaakin. Kuitenkin uudistuksia piti hänen mielestään toteuttaa yksi kerrallaan; kotimainen uutispalvelukin olisi kohentamisen tarpeessa.²⁵⁴ Bergin näkemyksillä ei ollut kuitenkaan enää mitään painoa.

Killinen toi esityksensä Reuterin ja AFP:n uutispalvelun suorasta vastaanottamisesta yhtiön hallituksen käsittelyyn kesäkuussa 1961. Killinen esitteli asiaa muistionsa mukaisesti. Hufvudstadsbladetia edustava hallituksen puheenjohtaja Per Nyström oli kuitenkin epäröivällä kannalla. Hän huomautti, että ulkomaista uutisaineistoa saatiin muutoinkin tarpeeksi. Nyströmin epäily on sinänsä ymmärrettävää. Saihan hänen lehtensä ulkomaanuutiset nopeasti valmiina ruotsin kielellä. Kokous kuitenkin päätti yksimielisesti, että hanke toteutetaan. Toimitusjohtaja sai valtuudet asian kehittämiseen. Uuteen järjestelyyn päätettiin siirtyä vaiheittain.²⁵⁵ Seuraavaksikin kokouksessa Nyström harasi vastaan. Hän viittasi uuden palvelun lisäkuluihin ja esitti, että voisiko STT saada kotimaan uutisensa lehdiltä. Näin se voisi vapautua kalliista kotimaisista kirjeenvaihtajista. Yleisesti tämä todettiin mahdottomaksi ajatuksiksi.²⁵⁶

Hankkeessa edettiin suunnitelmien mukaisesti. Reuterin englanninkielisten uutisten vastaanotto Helsingissä aloitettiin elokuussa 1961 Helsingin ja Tukholman välille vuokrattua linjaa pitkin. Vuoden loppupuolella ryhdyttiin ottamaan vastaan

²⁵³ Killisen päiväämätön P.M. Reuterin ja AFP:n uutispalvelun vastaanottamisesta suoraan Helsingissä. ”Pöytäkirjat”, STTA.

²⁵⁴ Bergin päiväämätön kirje Killiselle. ”Pöytäkirjat”, STTA.

²⁵⁵ STT:n hallituksen ptk. 29.6.1961. ”Pöytäkirjat”, STTA.

²⁵⁶ STT:n hallituksen ptk. 10.8.1961. ”Pöytäkirjat”, STTA.

AFP:n ranskankielistä aineistoa radiokaukokirjoittimella. Näiden uutisten vertailussa TT:n lyhennelmiin todettiin nopeuden ja myös tarkoituksenmukaisuuden parantuneen. Nyström ei kuitenkaan ollut vielääkään vakuuttunut uudesta järjestelystä. Hän arveli, että ruotsinkielisten uutisten laatu saattaa kärsiä. Hän myös epäili, etteivät hyödyt vastanneet lisäkustannuksia.²⁵⁷ Nyströmin epäilyt eivät kuitenkaan johdaneet mihinkään; STT oli ulkomaan uutisten vastaanottamisessa siirtynyt uudelle aikakaudelle. STT:hen perustettiin myös erillinen ulkomaantoimitus. Sitä ryhtyi toimituspäällikkönä johtamaan toimittaja Carl Fredrik Sandelin, josta myöhemmin tuli Killisen seuraaja.

Sandelin muisteli lähes puoli vuosisataa myöhemmin, että uutistoimistojen tekstien suora vastaanotto ja STT:n oma ulkomaantoimitus olivat välttämättömiä asioita. Tilanne, että lehdet saivat ulkomaan uutiset ruotsalaisten editoimina, olikin melko kummallinen. Jo tämä muutos osoitti, että STT oli toiminnassaan siirtymässä uuteen vaiheeseen. Ulkomaantoimituksen perustaminen osoitti Sandelinin mukaan hyvin Killisen kiinnostuksen kansainväliseen politiikkaan²⁵⁸. Kun Sandelin tapasi Killisen ensimmäistä kertaa, oli jo selvää, kenet Killinen oli valinnut ulkomaantoimituksen vetäjäksi. Sandelin uskoo, että myös Berg oli suositellut häntä. Yhteistyö Killisen kanssa sujui hyvin, ja Sandelin sai vapaat kädet toimia. Valinta oli siinäkin mielessä selvä, että Sandelin oli AFP:n ja Economistin kirjeenvaihtajana ehtinyt luoda jo suhteita kansainvälisiin uutistoimistoihin. Killinenkin oli jo Lontoon-vuosinaan tavannut Reuterin pääjohtajan Gerald Longin. Olimme aivan samalla aaltopituudella STT:n ulkomaantoimituksen kehittämisessä, kiittelee Sandelin.²⁵⁹

Kuten edellä on tullut esiin, seuraavan vuoden alussa Killinen kirjoitti hallitukselle muistion edellisenä vuonna alulle pannuista uudelleenjärjestelyistä. Pääpaino muistiossa oli uusi järjestely Reuterin ja AFP:n uutisissa. Suorien yhteyksien puute oli yksi kielteisiksi luonnehdituista asioista hänen otettuaan vastaan STT:n toimitusjohtajan tehtävät. Hän piti myös suomenkielisen ja ruotsinkielisen henkilöstön suhdetta epäsuhtaisena. Ruotsinkielisen osaston menot olivat suuremmat kuin suomenkielisen osaston. Silti ruotsinkielisten lehtien palvelu Helsingin ulkopuolella oli perin puutteellista. Hänen mielestään myös henkilöstön määrä ja palkat STT:ssä oli-

²⁵⁷ STT:n hallituksen ptk. 12.12.1961. ”Pöytäkirjat”, STTA.

²⁵⁸ Killinen kirjoitti 1950-luvun lopussa kaksiosaisen teoksen nimeltä *Kansainvälinen politiikka*. Teokset olivat ensimmäisiä alan suomenkielisiä laitoksia.

²⁵⁹ C F Sandelinin haastattelu 5.11.2009.

vat riittämättömiä. Muistioon sisältyi myös kaksi erityisen mielenkiintoista arviota. Killinen kirjoitti, että suhde valtiovaltaan ja osaan lehdistöstäkin oli huono, koska STT:n katsottiin liian usein poikenneen sille asetetusta puolueettomuuden vaatimuksesta. Hän arvosteli myös sitä, että Neuvostoliiton tietotoimistoihin ei ollut suoraa yhteyttä.²⁶⁰ Hän antoi selvästi ymmärtää, että hän oli lähtenyt uudistusten tielle, mikä piti kyllä paikkansakin.

Näitä kahta jälkimmäistä epäkohtaa Killinen ei mitenkään perustellut muistiossaan. On ilmeistä, että puolueettomuuden vaatimuksesta poikkeamisessa hän viittasi syksyn 1960 tapahtumiin. Näkemys huonosta suhteesta valtiovaltaan ei kuitenkaan välttämättä selity näillä tapahtumilla. Se, että yksi puolue kritisoi, ei vielä merkitse, että valtiovalta kritisoi. Tosin olihan myös hallituksen edustaja esitellyt lievää arvostelua STT:n uutisista, kuten edellä on tullut esiin. Killinen puuttui samoihin asioihin vielä vuonna 1974 julkaistuissa muistelmissaan, mutta sinäkään yhteydessä hän ei esittänyt mitään perusteluja ainakaan huonosta suhteesta valtiovaltaan. Koska STT:tä ei ollut voitu koskaan syyttää vasemmistolaisuudesta, ei voi muuta kuin päätellä, että Killinen piti STT:tä liian maalaisliittolaisena tai oikeistolaisena. Tätä voi pitää yllättävänä, sillä maanpuolustushenkisenä meriupseerina hänellä ei varmaankaan ollut liiemmästi vasemmistosympatioita. Sandelin ei osaa varmuudella tulkita Killisen kritiikkiä. Hän arvelee, että ehkä Killinen otti tosissaan esitetyt moitteet. Se taas osoittaa hänen mielestään, kuinka herkkä yhteiskunnallinen ilmasto tuolloin oli.²⁶¹

Neuvostoyhteyksiä lisätään

Tarvetta uutistoimistoyhteyksien lisäämisestä Neuvostoliittoon voidaan pitää myös yllättävänä. Kuten aiemmin on kerrottu, Killisen edeltäjä E. A. Berg ei notee-

²⁶⁰ Killisen päiväamätön P.M. STT:ssä alullepannuista uudelleenjärjestelyistä. STT hallituksen ptk.7.2.1962. "Pöytäkirjat", STTA.

²⁶¹ C F Sandelinin haastattelu 5.11.2009.

rannut Neuvostoliiton omia uutisia juuri miksiäkään. STT ei ole mikään Tass, hän tokaisi kerran närkästyneenä. Tosin olojen pakosta sotavuosien jälkeen hänenkin piti nöyrytyä ja lisätä neuvostouutisten käyttöä STT:ssä.²⁶² Ylipäänsä hän vieroksui vahvasti ajatusta, että uutistoimisto olisi valtion ohjauksessa.²⁶³

Killinen kuitenkin piti yhteyksien luomista tärkeänä. Ehkäpä kyse oli osittain ajan hengen mukaisesti juuri yhteyksien luomisesta. Tuskin hänkään piti Tassin tarjoamia uutisia sinänsä erityisen merkittävänä. Sandelin uskoo, että kyse oli ennen muuta Killisen kiinnostuksesta kansainvälisiin kysymyksiin. Tärkeää osaa Eurooppaa ei voitu uutisissa jättää väliin, vaikka poliittisesti Killinen olikin toista mieltä kuin itänaapuri. Killinen katsoi, että kun STT kehitti suhteita kaikkiin suuntiin, se oli osa Suomen ulkopolitiikkaa.²⁶⁴

Edistystä suhteissa tapahtui jo kesällä 1961, kun STT ja Tass-APN aloittivat uutisten vaihdon kaukokirjoittimien avulla. Neuvostoliiton uutisaineisto toimitettiin STT:lle suomeksi käännettynä. Killinen kiitti, että uutisvaihto osui Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden kehityksen kannalta mielenkiintoiseen aikaan. Hän kertoi yhteistyöstä kirjoittamassaan muistiossa, että yhteistyö oli tarjonnut lukuisia viitteitä siitä, miten uutisvaihtoa olisi edelleen kehitettävä. Hänen mukaansa sekä ulkomailla että Suomessa oli kiinnitetty huomiota siihen yksipuolisuuteen, jota esiintyi Suomen lehtien ja radion uutisissa ja joka ulottui myös Neuvostoliittoa koskeviin asioihin. Tehtävää suhteiden kehittämässä kuitenkin oli yllin kyllin. Killinen kiinnitti erityistä huomiota siihen, että uutisvälitystä olisi nopeutettava. Silloin, kun Neuvostoliiton ja Suomen suhteissa tapahtuisi tärkeää kehitystä, uutisaineisto olisi saatava ”täyte-
läisemmäksi ja enemmän paikallisväriä omaavaksi”. STT:n olisi myös voitava saada esittää uutis- ja selostuspyyntöjä Suomea erityisesti kiinnostavissa asioissa. STT:n kirjeenvaihtajien taas olisi saatava kaikkea mahdollista apua, silloin, kun niitä Neuvostoliittoon lähetetään.²⁶⁵ Muistio oli tarkoitettu Tassin edustajille, joten se ei välttämättä kerro, mitä Killinen todellisuudessa ajatteli.

Julkisesti yhteistyö oli joka tapauksessa voimaa. Sopimus yhteistyöstä solmittiin seuraavan vuoden puolella. Killinen kirjoitti, että Suomen ja Neuvostoliiton välisen kanssakäymisen vilkastuessa kaikilla aloilla, lisääntyy myös molemminpuolinen

²⁶² Jussila, passim.

²⁶³ Ks. Berg, 65–70.

²⁶⁴ C F Sandelinin haastattelu 5.11.2009.

²⁶⁵ Killisen muistio Suomen ja Neuvostoliiton välisen uutisvaihdon kehittämisestä 22.11.1961 (suomenkielinen luonnos). ”Tass”, STTA.

uutisten tarve. Hän tiivisti, että oikeilla ja asiallisilla uutisilla oli ystävällisissä suhteissa olevien valtioiden kanssakäymisessä mitä tärkein merkitys. Tämän muistion Killinen kirjoitti neuvostodiplomaatin tehtävissä toimineelle Juri Voroninille. Voronin oli keväällä 1961 tullut hänen omaksi ”kotiryssäksen”.²⁶⁶ Voronin oli KGB:n poliittisen linjan kärkinimiä. Hän toimi KGB:n residenttinä Helsingissä 1960-luvun alkuvuosina.²⁶⁷ Ei ole ainakaan tiedossa, että Bergillä olisi ollut vastaavaa suhdetta. Tosin hän tunsi niin ikään KGB:n tehtävissä olleen Mihail Kotovin, kuten aiemmin on tullut esiin.

Muistelmissaan Killinen kertoo laajasti neuvostoyhteyksistään ja vierailuistaan Neuvostoliittoon. Monet sotilaat ja Tassin johtajat tulivat hänelle tutuiksi. Suomessa sotilasasiamiehenä palvellutta kommodori Vladislav Andruškevitšiä hän luonnehti ”hyväksi ystäväkseen”.²⁶⁸ Andruškevitš oli sotilastiedustelu GRU:n mies Helsingissä. Miehiä yhdisti varmasti myös sama sotilasarvo. Killisen yhteydet Andruškevitšiin noteerattiin myös suojelupoliisissa. Suopo (nykyisin Supo) havaitsi miesten tapaaamisen 22.12.1971 ja raportoi: ”Mainittakoon, että tietojemme mukaan Killinen ja Andruchkevitsh ovat hyviä ystäviä ja ovat viime vuosien aikana tavanneet toisensa lukuisia kertoja.” Sotilasasiamiehen oli havaittu ”harjoittavan vakoiluun liittyvää tiedustelutoimintaa”.²⁶⁹ Kaikesta päätellen Suopo ei kuitenkaan epäillyt Killistä mistään vakoilusta.

Suojelupoliisin arkistossa on muutama raportti Andruškevitšin ja Killisen tapaamisista. Raporteista ilmenee selvästi, että Suopo tarkkaili vieraan vallan väen toimia; suomalaismedian tekemisistä kiinnostivat lähinnä vain kommunistien toimet. Pieni otos 1960- ja 1970-lukujen STT:n toimijoiden tiedoista Suopon arkistossa paljastaa, ettei ainakaan toimittajan työhön liittyviä tapaamisia vieraiden valtioiden edustajien kanssa yleisesti juuri noteerattu suojelupoliisissa. Tosin Suopon tietojen mukaan ainakin politiikan toimittaja Pentti Lumme oli vielä STT:ssä toimiessaan saanut oman kotiryssänsä vuonna 1967. Hän oli jatkanut lounastapaamisia Neuvostoliiton suurlähetystön ensimmäisen sihteerin Aleksandr Grigorjevitš Hrabskovin

²⁶⁶ Killisen muistio Suomen ja Neuvostoliiton välisen uutisvaihdon edelleen kehittämisestä 6.3.1962 (suomenkielinen luonnos). ”Tass”, STTA; Voroninista, ks. Killinen, 69.

²⁶⁷ Rentola, 178, 486.

²⁶⁸ Killinen, 70.

²⁶⁹ Ilmoitus Andruškevitšin ja Killisen tapaamisesta 22.12.1971. Hm 11580 Andruskevitsh ja hm 873 Killinen, SPA; Seppinen 2006, 433.

kanssa muutaman vuoden ajan.²⁷⁰ Raporteista selviää myös, että kuten tapana oli tapaamisissa Killisen kanssa Andrushevitsš toimi isäntänä. Keskustelut käytiin lounaan merkeissä. Ajan hengen mukaisesti alkoholia kului usein runsaasti. Vain yhden tapaamisen aikana suojelupoliisin etsivä oli päässyt tarpeeksi lähelle keskustelijoita, joten hän pystyi kirjaamaan muistiin myös keskustelun sisällön. On sanottu, että sotilasiamies toimii vieraassa maassa virallisena vakoojana. Keskustelu Killisen kanssa osoittaa käytännössä, kuinka sotilasiamies hankkii tiedon murusia tärkeässä asemassa olevilta ihmisiltä, vaikka kysyjänä tapaamisessa pääasiassa olikin Killinen. Noihin aikoihin Killinen toimi henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan tiedotusjaoston puheenjohtajana, joten hänellä oli myös tietoa. Hän oli siten kiinnostava mahdollinen tietolähde sotilasiamiehelle. On jokseenkin selvää, että juuri tämän aseman vuoksi myös Suopo kiinnitti huomiota Killiseen. Mitään valtakunnan kannalta tärkeitä asioita Killinen ei kuitenkaan tapaamisessa paljastanut. Suopon etsivä raportoi:

Saadun tiedon mukaan keskiviikkona maaliskuun 13 p:nä 1968 klo 11.58 oli NL:n suurlähetystön sotilasiamiehen apulainen, kommodori Vladislav Aleksandrovitsh Andrushkevitsš mennyt Sokoksen tavaratalon kautta Vaakunan hotelliravintolaan, missä hän oli klo 12.00 tavannut Suomen Tietotoimiston toim.joht:n Paolo Kullervo Killisen. He olivat sitten siirtyneet ravintolasaliin lounastamaan. Keskustelu pöydässä oli käyty suomeksi. Killinen oli tiedustellut A:lta, onko eversti Bolles nyt Pariisissa vai missä. K sanoi tunteneensa Bollesin ja sen, että tämä oli Venäjän kielitaitoinen. A ei kuitenkaan ollut tietänyt mitään em henkilöstä. Sitten K oli tiedustellut A:lta, että onko käytäntö nyt kuten ennenkin oli ollut Pariisissa ja U.S.A:ssa, että sotilasiamiehet tapaavat jossakin ravintolassa, lounastavat ja ottavat pienet sekä palaavat työpaikalleen. A myönsi niin olevan. K kertoi, että hän ennen luuli, että tiedustelumiehen pitää päästä hyvin läheltä katsomaan sotalaivaa voidakseen todeta, minkälainen laiva on ja mitä se sisältää. Mutta nyt kun tiedustelumies näkee laivan hän voi jo heti ulkopäin sanoa, mitä se sisältää ja minkälainen se on. Siis on niiden valtioiden oma vika, jos tuovat sotalaivan näytteille toiseen maahan tai niin lähelle, että se voidaan kuvata. A myönsi taas. A tiedusteli sitten jotakin K:lta. K vastasi tähän, että hänen mielestään Keinonen²⁷¹ piti varmaan naurettavana puuttumistaan siihen asiaan, eikä sen vuoksi antanut mitään lausumaa asiasta. K tiedusteli A:lta tilannetta P-Korean ja NL:n rajalla. Siihen A vastasi, että he seuraavat tilannetta. Sitten K kertoi Lontoossa

²⁷⁰ Perna, 134; Läheskään kaikista otoksessa mukana olleista ei ole henkilömappia suojelupoliisin arkistossa. Useimmista on vain "sivut". Näillä sivuillakin on käytännössä vain merkintöjä kyseisten ihmisten Neuvostoliiton-matkojen päivämääristä.

²⁷¹ Kyse oli puolustusvoimain komentajasta jalkaväenkenraali Yrjö Keinosesta. Asiayhteydestä ei ilmene, mistä asiasta keskustelussa oli kyse. Asia ei selviä myöskään prikaatikenraali Pentti Airion väitöskirjasta *Yrjö Keinonen – uudistajaksi asetettu*. SI. 2007.

ilmestyneestä jostakin mielenkiintoisesta sotilaallisesta artikkelista, jossa käsitellään USA:ta. Keskusteltiin myös rannikon ulkopuolelle rakennetuista havaintoasemista, jotka seuraavat liikehdintää merellä (tämä USA:ssa). Killisen mielestä nykyään sotilasasiamiehellä ei ole mitään vaikoitavaa, vaan esim. teknillinen vakoilu on hänestä tärkeämpi, koska silloin saadaan selville esim. tutkan tarkka rakenne ym. Sitten K tiedusteli, oliko A käynyt Lapissa. A myönsi käyneensä ja että hänelle kerran sanottiin jostakin matkasta so..so. A sanoi myös ensi kesänä menevänsä Lappiin. Keskustelu jatkui tämän jälkeen aiheena eräs Heiskasen²⁷² mies, jonka uraa sotakorkeakoulussa käsiteltiin, sekä sitten erästä laivaston upseeria, joka ei päässyt ylenemään. Heiskasesta K sanoi, että tämä oli todellinen sotilas. Siihen A vastasi, että niin oli kuten Mannerheimkin oli todellinen sotilas. Samaan jatkoksi K mainitsi, että Sihvo oli myös mies paikallaan. – Lounaan päälle he olivat juoneet vielä kahvit sekä konjakit. Sitten A oli tiedustellut, oliko K:lla kiire. Kun sitä ei ollut, oltiin juotu vielä kahdet whiskyat. Andrushkevitch oli klo 14.34 maksanut laskun, ja olivat sitten poistuneet yhdessä ravintolasta Mannerheimintielle, missä olivat eronneet ennen liikennevaloja. Andrushkevitch oli lähtenyt Kaivokatua Asema-aukiolle päin ja Killinen työpaikalleen.²⁷³

Muutoinkin median ja muiden vaikuttajien yhteydenpito neuvostoliittolaisiin ja myös yhdysvaltalaisiin oli menneinä vuosikymmeninä vilkasta. Sandelinin mukaan ”kaikilla meillä” eli lähinnä ulkomaanasioista kiinnostuneilla toimittajilla oli yhteyksiä Neuvostoliiton lehdistöön. Monet kävivät esimerkiksi Tassin edustajien kanssa ”syömässä ja skoolaamassa”:

Oli tärkeää saada heiltä tietoja niin paljon kuin mahdollista, etenkin Neuvostoliiton suhtautumisesta Suomeen. Minusta yhteydenpito liittyi uutistyöhön, vaikka monet katsoivatkin, että siinä ollaan heidän palveluksessa tai viedään heidän asioitaan eteenpäin. Se on vahvasti liioiteltua.

Esimerkiksi Helsingissä toimineessa kansainvälisessä lehdistöklubissa ”tiedettiin tarkkaan” tai ainakin arvuuteltiin, ketkä amerikkalaiset olivat CIA:n miehiä. Samoin Sandelinin mukaan oli selvää, ketkä Neuvostoliiton suurlähetystössä eivät olleet puhtaasti diplomaatteja.²⁷⁴

Ensimmäisen vierailunsa Neuvostoliittoon Killinen teki marraskuussa 1961 ja toisen jo seuraavana kesänä. Ensimmäisellä matkalla Killinen oli lentämässä Gruusiin Tbilisiin. Huonojen sääolojen vuoksi kone joutui kuitenkin laskeutumaan Ar-

²⁷² ”Heiskasen mieheessä” kyse lienee jostain Pääesikunnan tiedustelupäällikkönä pitkään toimineen Raimo Heiskasen alaisesta. Jälkimmäisessä ”Heiskasessa” kyse on mahdollisesti jääkärikenraali Kaarlo ”Kylmä-Kalle” Heiskasesta (1894–1962). Raimo Heiskanen toimi vuonna 1968 sotilasasiamiehenä Varsovassa.

²⁷³ Andrushkevitsin ja Killisen tapaaminen 13.3.1968. Hm 11580 Andruskevitch ja hm 873 Killinen, SPA.

²⁷⁴ C F Sandelinin haastattelu 5.11.2009.

menian Jerevaniin. Killinen opetti muistelmissaan, että tällaisia muutoksia tapahtui Neuvostoliiton lentoliikenteessä usein. Hän kertoi sen osoittavan, että matkustajien turvallisuuteen kiinnitetään siellä suurta huomiota. Hän yltyi suorastaan runolliseksi kuvaillessaan Suomen kansan ja neuvostokansan ystävyyttä. Hän kertoi monilla matkoillaan oppineensa, miten laajalti käsitys kansojemme ystävyuden suuresta merkityksestä on levinnyt neuvostokansojen tietoisuuteen.

Oppimalla tuntemaan toisemme ja toistemme ajattelutavat poistamme parhaiten ne ennakkoluulot, jotka maittemme välisiä suhteita ovat aikaisemmin rasittaneet. Neuvostoliittolainen vieraanvaraisuus jättää jokaiseen, joka sitä kerran on saanut kokea, unohtumattoman muiston. Tässäkin suhteessa ovat kansojemme vanhat tavat lähellä toisiaan.²⁷⁵

Teksti osoittaa, että Killinen oli oppinut tuolloin yleisesti käytetyn liturgian. Eri asia on, ajatteliko hän todella näin. On otettava huomioon, että muistelmakirja ilmestyi vuonna 1974. Tunnetusti 1970-luvulla Suomen idänsuhteet olivat erityisen herkässä vaiheessa. Ehkäpä ajan hengen mukaisesti oli hyvä kirjoittaa näin. Se oli varmasti myös oman edun mukaista.

Sandelin on ollut hämmästyntynyt lukiessaan Killisen muistelmia. Hän ei ole ymmärtänyt Killisen ylistävää sävyä. Liioin hän ei ole ymmärtänyt Killisen halua korostaa tapaamisiaan korkea-arvoisten ihmisten kanssa.²⁷⁶ Onkin huomattava, että miltei kaikissa toimissaan Killinen oli tärkeilevä. Hän halusi tuoda esiin suhteitaan eri alan ihmisiin. Kuitenkaan poliittisiin päättäjiin hänellä ei näytä olleen mitään erityisiä suhteita. Esimerkiksi presidentti Kekkoselle Killinen ei ollut mikään kirjeenvaihtoveri. Urho Kekkonen arkiston kirjekonseptitietojen mukaan Kekkonen lähetti Killiselle ilmeisesti vain neljä kirjettä. Kolme niistä oli kirjeitä, joissa Kekkonen kiitti Killistä saamistaan kirjoista. Sinänsä kirjojen lähettäminen Kekkoselle ei ollut mitenkään poikkeuksellista. Monet kirjailijat halusivat miellyttää tai varmasti korostaa oman teoksensa merkittävyyttä valtionpäämiehelle. Killisen motiiveista ei ole varsinaista tietoa. Kuitenkin väitöskirjaa tehdessään hän oli esittänyt muutaman kysymyksen myös Kekkoselle ja saanut niihin vastaukset.²⁷⁷ On mahdollista, että kirjo-

²⁷⁵ Killinen, 69, 70, 90. Viittaus "kansojen vanhoihin tapoihin" saattoi merkitä esimerkiksi rankkaa ryypäämistä

²⁷⁶ C F Sandelinin haastattelu 5.11.2009.

²⁷⁷ Väitöskirjaa tehdessään Killinen lähetti Kekkoselle viisi kysymystä ja sai vuonna 1956 niihin vastaukset (jäljennös). Kekkonen Killiselle, ei päiväystä, UKA 1/26. Kekkonen kirjoitti marraskuussa 1959 Killiselle Lontooseen ja kiitti Killisen lähettämästä kaksiosaisesta Kansainvälinen politiikka -teoksesta: "Olen monesti kaivannut suomenkielistä yleisesitystä kansainvälisen politiikan alalta. Teidän kansainvälistä politiikkaa perusteellisesti ja luotettavasti käsittelevät teoksenne ovat

jensa avulla hän halusi luoda myös lisää kontakteja presidenttiin. Tosin Kekkonenkin oli kiinnittänyt huomiota Killiseen. Kekkonen päiväkirjoista ilmenee, että hän leikkasi talteen lehtileikkeitä Killisen pitämistä puheista. Maaliskuussa 1961 kadettikunnan 40-vuotisjuhlassa Killisen pitämä puhe ilmeisesti miellytti Kekkoa. Presidentti oli ainakin viivannut punakynällä kohdan: ”Oikean isänmaallisuuden elähdyttämää elinvoimaista kansakuntaa voidaan verrata tuoreeseen puuhun, joka tuulen sitä tuivertaessa joustavasti taipuu ja sen tyyntyessä jälleen kohoaa pystyyn kasvamistaan jatkaen. Olosuhteita vastaamattomaan politiikkaan pitäytynyt kansakunta taas seisoo jäykkänä kuin kuivettunut puu, joka tuulen sitä liiaksi painaessa äkkiä rusahtaa katkeaa”.²⁷⁸

Killinen halusi olla näkyvästi esillä myös Neuvostoliitosta Suomeen tehtyjen vierailujen järjestelyissä. Kesällä 1963 Izvestija-lehden päätoimittaja Aleksei Adžubei – Hruštšovin vävy – vieraili vaimoineen Suomessa. Killinen toimi isäntänä ravintola Kalastajatorpassa pidetyillä päivällisillä. Ravintolalaskun maksamiseen STT:llä ei kuitenkaan näytä olleen varaa. Killinen lähetti nöyränä jäljennöksen laskusta ulkoministeriöön ja pyysi, että ministeriö voisi osallistua laskun maksamiseen ainakin puolella, koska ”STT:n budjetissa edustustarkoituksiin varatut varat ovat niukat ja koska ulkoasianministeriön maanantaiksi suunnittelema lounas on jouduttu peruuttamaan”.²⁷⁹ STT joutui näin ollen jälleen kerran turvautumaan ministeriön apuun, kun kyse oli rahasta. Näin oli tapahtunut menneinä vuosikymmeninä usein aiemminkin.²⁸⁰

Mutta mikä Killinen oli puoluekannaltaan? Siihen Sandelinillakaan ei ole muuta vastausta kuin että hän oli kyllä oikeistolainen. Hänellä oli kuitenkin yhteyksiä myös sosiaalidemokraatteihin. Hän ja SDP:n oikeistolaidan puoluesihteerit ja sittemmin

erittäin tervetulleita. Onnittelen Teitä paljon työtä vaatineen suorituksenne johdosta ja kiitän huomaavaisuudestanne lähettäessänne ystävällisesti mainitut teoksenne” (jäljennös). Kekkonen Killiselle 16.11.1959. UKA 1/36. Kekkonen kiitti lyhyesti myös vuonna 1964 saamastaan Killisen Puolueettomuuden miekka -teoksesta (jäljennös). Kekkonen Killiselle 12.10.1964, UKA 1/43. Seuraaavana vuonna hän kiitti teoksesta Tie kansainväliseen turvallisuuteen (jäljennös). Kekkonen Killiselle 9.3.1965, UKA 1/45.

²⁷⁸ Urho Kekkonen päiväkirjat 1 (19.3.1961), 412.

²⁷⁹ Killinen ulkoministeriön sanomalehtitoimistolle 3.9.1963 (jäljennös). ”Ulkoasianministeriö”, STTA. Neuvostojohdajan vävyn vierailu oli luonnollisesti tärkeä Suomelle. Vierailu ei kuitenkaan sujunut läheskään toivotulla tavalla. Ahti Karjalainen kertoo muistelmissaan, että vieras ryppäsi käytännöllisesti katsoen aamusta iltaan, esiintyi virallisissa tilaisuuksissa humalassa ja myöhästeli sovituista tapaamisista. Adžubei ryhtyi suomalaisten kanssa suoranaiseen sanaharkkaan, kun hän rupesi suureen ääneen arvostelemaan eduskuntatalon valtiosalin seinällä näkemäänsä vapaudenristiä, jonka Mannerheim oli sodan aikana myöntänyt eduskunnalle. Välikohtaus oli erittäin kiusallinen Neuvostoliiton suurlähetystön edustajille. Karjalainen–Tarkka, 145.

²⁸⁰ Jussila, passim.

Uudenmaan läänin maaherra Kaarlo Pitsinki olivat ystävyksiä. Herrat viihtyivät toistensa seurassa mm. ravintoloissa. Kerran Killinen ja Pitsinki olivat olleet ryypiskelemässä ja jatkaneet harjoitusta Killisen työhuoneessa STT:n toimituksessa Annankadulla. Aamulla työhön saapuneelle siivoojalle oli ollut suuri hämmennyksen aihe, kun Killisen huoneesta löytyi kaksi sammunutta herraa.²⁸¹ Ei ole tiedossa, miten miesten tuttavuus tai ystävyys oli alkanut.

Muitakin mielenkiintoisia puolueyhteyksiä Killisen uralta löytyy. Maalaisliiton ja keskustan vahva taustahahmo ja tuolloin virkamieshallituksen pääministerin sihteerinä toiminut Jouko Loikkanen kirjoitti 19. helmikuuta 1964 päiväkirjassaan kysymyksiä herättävän kommentin: ”Rahunen ja Jukka Rusi²⁸² soittivat erikseen, mutta puhuivat yksimielisesti, että STT:n Kullervo Killinen on ilmoittanut haluavansa STT:n poliittiseksi toimittajaksi sosialidemokraatin, koska sos.dem. puolue on tulevaisuuden voima. Demarista sinne mies²⁸³ sitten tuleekin.” Asia ei jäänyt tähän, sillä runsas kuukausi myöhemmin Loikkanen palasi asiaan. Hän kirjoitti tavanneensa Killisen Neuvostoliiton ulkoministerin Andrei Gromykon vierailun vastaanotolla ja puhuneensa poliittisen toimittajan valitsemisesta STT:hen. Seurauksena oli, että Killinen kutsui hänet lounaalle. Lounas oli vuorossa vajaan viikon kuluttua. Siihen osallistui myös maalaisliiton puoluesihteeriksi Pekka Silvola. Loikkanen kirjoitti: ”K. selosti laajasti suunnitelmiaan ja periaatteitaan. Aikoo ottaa Rahusen toimistopäälliköksen syksyllä. Kehoitin häntä yrittämään radion ja TV:n saamista rahoineen mukaan STT:hen kehittämään kansainvälistä uutispalvelua. Hän oli valmis puuhaan. Suositelin (pääministerin sijaiselle Aarne) Nuorvalle STT:n uutismateriaalin hankkimista valtioneuvostoon”.²⁸⁴

Äkkiseltään voisi luulla, että Killinen oli jotenkin kallellaan sosiaalidemokratien suuntaan; olihan hänellä hyvät yhteydet myös Pitsinkiin. Näin yksinkertaista selitystä asialle ei voi kuitenkaan antaa. Killinen oli todellakin palkkaamassa STT:n

²⁸¹ C F Sandelinin haastattelu 5.11.2009.

²⁸² Martti Rahunen oli maalaisliittotaustainen toimittaja. Toimittaja Jukka Rusi oli ollut Suomen Kansanpuolueen tehtävissä, mutta hänkin oli lähellä maalaisliittoa. Molemmat olivat vuosia myös STT:n palveluksessa.

²⁸³ STT:hen palkattiin taustaltaan sosiaalidemokraattinen toimittaja Pantti Lumme. Sittemmin hän teki pitkän uran Yleisradion politiikan toimittajana. Lumme on myöntänyt, että hänet palkattiin STT:hen sosiaalidemokraattina. Tosin hänen mukaansa etääntyminen puolueesta alkoi jo silloin, kun hän tuli STT:hen. ”Killinen halusi luoda luottamusta vasemmistoon ja palkkasi minut”, on Lumme kertonut. Hämäläinen, 62.

²⁸⁴ Loikkanen, 69, 108, 113. Loikkasen mainitsema Aarne Nuorvala oli valtioneuvoston kanslian kansliapäällikkö. Vuosina 1963–64 hän oli Reino R. Lehdon johtamassa virkamieshallituksessa pääministerin sijainen.

toimituspäälliköksi – Loikkanen tosin kirjoitti toimistopäälliköstä – julkimaalaisliittolaisen Martti Rahusen. On ilmeistä, että Killinen halusi sosiaalidemokraattisen toimittajan palkkaamisella tasapainottaa toimituksen puoluepoliittisia näkemyksiä, kun kerran yhä useampi toimittaja alkoi tunnustaa poliittista väriä. Vasemmistostahan oli jo aiemmin kuultu, että maalaisliiton asiamiehet ovat soluttautuneet STT:hen. Myös Sandelin tulkitsee Killisen toimet tasapainottamiseksi.²⁸⁵ Episodi osoittaa myös, miten kiinnostuneita puoluekentässä oltiin STT:n asemasta maan tärkeimpänä uutistoimistona. Ennustuksessaan SDP:stä tulevaisuuden voimana Killinen oli paremmin kuin oikeassa. SDP:hän saavutti parin vuoden kuluttua suurvoiton eduskuntavaaleissa ja on sen jälkeen ollut erittäin vahva voima Suomen poliittisessa kentässä.

Vuoden 1966 eduskuntavaalit merkitsivät suurta muutosta Suomen poliittisessa tilanteessa. Kommunistitkin tulivat jälleen hallituskelpoisiksi. Muodostettu hallitus ja monet tulevat hallitusratkaisut perustuivat ennen kaikkea SDP:n ja keskusta puolueen eli entisen maalaisliiton sekä myös SKDL:n punamultayhteistyölle. Kokoomuksella ei ollut asiaa hallitukseen. Keskustapuolueen Johannes Virolainen suuttui presidentti Kekkonen kertomalla kesällä lehtihaastattelussa 1979, että ”yleiset syyt” estivät kokoomuksen pääsyn hallitukseen.²⁸⁶ Taustalla oli sinänsä oikea arvio, että Neuvostoliitto karsasti kokoomusta, mutta sitä ei olisi saanut sanoa julki.

Maalaisliiton lehdet kiinnostuvat STT:stä

Maalaisliiton puolelta oli jo aiemmin osoitettu sekä mielenkiintoa että arvostelua STT:tä kohtaan. 1960-luvun alussa arvostelu kohdistui STT:n yksipuoliseksi väitettyyn omistukseen. STT:n osakaskunta (LIITE 1) oli 1960-luvulle tultaessa pysynyt

²⁸⁵ C F Sandelinin haastattelu 5.11.2009.

²⁸⁶ Virolainen on kertonut näistä vaiheista muistelmissaan. Ks. Virolainen 1982, passim.

samana vuonna 1946 toteutetusta osakeannista saakka. Yhtiöllä oli osakkeita yhteensä 4 000. Niistä Oy Uusi Suomi omisti kaikkiaan 1 421. Sanoma Oy:llä oli 1 141 osaketta. Turkulaisella OTA Oy:llä ja Arvo Ketosen perikunnalla eli siis Turun Sanomilla oli yhteensä 917 osaketta. Kolmen suurimman omistaja osuus koko osakeannasta oli siten yhteensä 87 prosenttia. Muiden lehtitalojen osakkeiden määrä oli 10–30. Yleisradio oli enemmän tai vähemmän uhkailemalla saanut osakeannissa 55 osaketta.²⁸⁷ Pääomistajille ei ollut mitään aikomuksia laajentaa osakaskuntaa.

Loppukeväästä 1961 STT:n hallitus sai maalaisliiton puoluetoimistosta kirjeen. Kirjeen allekirjoittajina olivat puoluesihteerit Pekka Silvola ja maalaisliittolaisten Liitto- ja Oulu-lehtien päätoimittaja Armas Istanmäki. Kirjeessä kerrottiin maalaisliittolaisten sanomalehtien päätoimittajien, piirijärjestöjen toiminnanjohtajien ja puoluetoimiston edustajien 27. toukokuuta pitämästä neuvottelukokouksesta. Tiedotustoimintaa käsittelevien kysymysten yhteydessä oli käsitelty myös Suomen Tietotoimiston toimintaa.

Kokous päätti saattaa STT:n johtokunnan tietoon käsityksensä, että STT:n kehittäminen lehdistön tarpeet ja toivomukset sekä uutispalvelun tasapuolisuuden kehittäminen lehdistön tarpeet ja toivomukset sekä uutispalvelun tasapuolisuuden varteenotettavalla tavalla edellyttää asiakassuhteen lisäksi myös osakeomistukselle rakentuvan yhteyden luomista STT:n ja lehdistön välille. Kokouksen mielestä olisi STT:n korotettava osakepääomaansa ja tarjottava osakkeitaan kaikkien asiakaslehtiensä merkittäväksi.²⁸⁸

Koukeroinen ja sekava tapa esittää asiat ja kielivirheet paljastavat, että kirje oli laadittu kiireessä samana päivänä, kun itse neuvottelukokous pidettiin. Ajatus oli kuitenkin periaatteessa selvä. Kirjeellä haluttiin kertoa, että maalaisliiton lehdet halusivat STT:n osakkaiksi vastapainoksi suurten lehtien omistukselle. Tosin esimerkiksi maalaisliittolaisella Ilkalla oli jo ennestään 30 osaketta. STT:n johtokunta käsiteli ehdotusta kuukauden kuluttua. Keskustelun kuluessa Killinen kertoi, että ainakin ministeri Eljas Erkko ja Turun Sanomien Irja Ketonen olivat ilmoittaneet vastustavansa uutta osakeantia. Ketonen kuului tuolloin STT:n hallitukseen, mutta hän ei ollut paikalla kyseisessä kokouksessa. Kokous antoi Killiselle tehtäväksi valmistella asiaa seuraavaan kokoukseen. Seuraavan kerran hallitus käsiteli asiaa elokuun alkupuolella. Hallituksen puheenjohtaja Per Nyström mainitsi Bergin aikoinaan toivo-

²⁸⁷ STT:n osakeluettelo vuonna 1959. "Pöytäkirjat", STTA. Yleisradion tulosta STT:n osakkaaksi, ks. Jussila, 176–190.

²⁸⁸ Silvola ja Istanmäki STT:lle 27.5.1961. "Pöytäkirjat", STTA.

neen, että olisi hyvä saada enemmän maaseudun lehtiä osakkaiksi. Åbo Underrättelserin Sigurd Portin tosin muistutti, että kymmenen vuotta aiemmin osakkeita oli tarjottu kaikille lehdille, mutta silloin niillä ei ollut halua tulla mukaan. Uuden Suomen Osmo Oittinen piti kirjelmää asiattomana. Kirjelmän tarkoituksena oli hänen mielestään vain tuoda politiikka mukaan STT:n toimintaan. Koska STT oli pidettävä politiikan ulkopuolella, hän piti uutta osakeantia tarpeettomana. Erkko oli ilmoittanut pitävänsä mahdollisena semmoisten neuvottelukokousten järjestämistä, joissa asiakaslehtien toimitukset saisivat kertoa toivomuksistaan STT:n uutispalvelulle. Koska Erkko suurena omistajana vastusti osakeantia, kokous päätti, ettei kirjelmään ole syytä edes vastata.²⁸⁹

Puoluetoimiston kirjeen taustalla olivat keskustelut, joita käytiin vain pari viikkoa ennen edellä mainittua kokousta pidetyssä maalaisliiton lehtien toimitussihteerien neuvottelukokouksessa. Monen muun asian lisäksi tilaisuudessa käsiteltiin myös kotimaista tiedotustoimintaa. Maalaisliiton Sanomakeskuksen Urho Kittilä eli nimimerkki Tompan Tuomo raportoi kokouksesta:

Ihmeteltiin sitä, että maan tärkein uutistoimisto, STT, on suppean piirin määräysvallassa. Sitä hoidetaan sen mukaisesti. Siksi ihmeteltiin, että maan lehdistölle ei ole varattu osakkeita tästä tärkeästä yhtiöstä. Jos lehdistöllä olisi kauttaaltaan omistusoikeutta mainittuun yhtiöön, voitaisiin edes yhtiökokouksissa lausua jokin arvosteleva sana toimiston toiminnasta.²⁹⁰

Kyseisen neuvottelukokousten annista kerrottiin julkisuuteen kaikenlaisia huhuja. Oikeiston Sanomapalvelu (OSP) tiesi kertoa maalaisliiton suunnitelmista, joiden mukaan Yleisradion yhteyteen perustettaisiin ”puolueettomia ulkomaan uutisia” välittävä toimisto. OPS:n tietojen mukaan maalaisliitossa pidettiin nykyistä uutispalvelua liian länsimaisena. Tiedossa ei ollut, asioisiko uusi uutistoimisto nimenomaan Neuvostoliittoon juuri perustetun uuden uutistoimiston kanssa. Sitä pidettiin kuitenkin hyvin todennäköisenä.²⁹¹ STT:ssä pidettiin selvänä, että moiset tiedot olivat tuulesta temmattuja.

Mutta oliko maalaisliitto asialla vai halusivatko vain maalaisliittolaiset lehdet ”kokeilla kepillä jäätä”? Puolueen poliittisella agendalla ajatus STT:n osakkeista ei

²⁸⁹ STT:n hallituksen ptk:t 29.6.1961 ja 10.8.1961. ”Pöytäkirjat”, STTA.

²⁹⁰ Tompan Tuomo: Pilkkkeitä. Maalaisliiton Sanomakeskus 17.5.1961, numero 553. Maalaisliiton Sanomakeskuksen lähetyksiä 1961, KMA.

²⁹¹ OSP:n uutisen julkaisi mm. Lahti-lehti 18.5.1961.

näytä olleen millään lailla esillä. Ainakaan puolueen keskushallituksen tai sen työvaliokunnan kokouspöytäkirjoihin ei ole vuosilta 1961–62 kirjattu mitään STT:stä tai muutoinkaan median omistusmuutoksista.²⁹² Näyttääkin siltä, että maalaisliittolaiset lehdet käyttivät puoluetta ja puoluetoimistoa omien asioidensa ajamiseen.

Asia ei kuitenkaan täysin jäänyt tähän. Toukokuun lopussa STT:n hallitus käsiteli ”skogilaisten Päivän Sanomien ja maalaisliiton Maakansan suunnasta kuultuja mielipiteitä”, joissa oli mm. uhkailtu STT:n kansallistamisella, ellei sen omistusta laajenneta. Hallitus kuitenkin päätti, ettei asia anna aiheutta lisätoimiin.²⁹³ Killinen kertoo muistelmissaan, että Irja Ketonen oli ilmoittanut lopulta myyvänsä Maakansalle osakepotistaan yhden osakkeen, jos muut suostuisivat siihen. Osakekauppa toteutuikin. Killisen mukaan Eljas Erkko kuitenkin lunasti kyseisen osakkeen yhtiöjärjestyksessä olevan lunastusoikeuden perusteella. ”Voi arvata, etteivät tästä johtavan hallituspuolueen ja STT:n välit lämmenneet”, kirjoitti Killinen muistelmissaan.²⁹⁴ Killisen kertoma ei ole kuitenkaan täsmällinen. Erkko kyllä ilmoitti lunastavansa kyseisen osakkeen. Kun Ketonen kuuli Erkon ratkaisusta, hän perui osakekaupan. Elokuussa hallitus luki kirjeenvaihtoa, joka oli syntynyt Maakansalle myydystä mutta sittemmin ”takaisin otetusta” yhtiön osakkeesta. Killisen muistelmista saa sen käsityksen, että kyseinen osake siirtyi Erkon omistukseen. Näin ei kuitenkaan käynyt. Tämän osoittaa jo sekin, että vuoden 1965 osakasluettelon mukaan Sanoma Oy:llä eli Helsingin Sanomilla oli edelleen 1 141 osaketta STT:n osakekannasta eli täsmälleen sama määrä kuin viisi vuotta aiemmin. Samoin Turun Sanomilla oli entiseen tapaan 917 osaketta.²⁹⁵ Aika ei ollut vielä kypsä tai paremminkin Helsingin Sanomat ei ollut vielä kypsä STT:n osakaskannan laajentamiseen.

Tutkimuksen kannalta Killisen muistelmakirja on muutoinkin ongelmallinen – kuten niin usein muulloinkin muistelmien kohdalla – vaikka siihen sisältyykin runsaasti mielenkiintoa herättäviä yksityiskohtia. Siinä esiintyvien virheiden, epämääräisyyksien ja kirjoittajan henkilökohtaisten mielipiteiden perusteella kirjaa ei voida pitää mitenkään erityisen luotettavana lähteenä. Hyvänä esimerkkinä tästä epäluotettavuudesta on Killisen muistelut syksyltä 1962, jolloin STT vietti 75-

²⁹² Maalaisliiton keskushallituksen ja työvaliokunnan ptk:t 1961–1962. KMA.

²⁹³ STT:n hallituksen ptk. 29.5.1962. ”Pöytäkirjat, STTA.

²⁹⁴ Killinen, 35.

²⁹⁵ STT:n hallituksen ptk. 27.8.1963. ”Pöytäkirjat”, STTA; Maakansa STT:lle 23.7.1963; Erkko Killiselle 1.8.1963; Killinen Erkolle 20.8.1963 (jäljennös); Killinen Maakansalle 20.8.1963 (jäljennös). ”Asiakaslehdet L–Z”, STTA; STT:n osakekanta 1.1.1965. ”Pöytäkirjat”, STTA.

vuotisjuhlaansa. Hän palasi tässä yhteydessä uudelleen keskusteluun STT:n omistussuhteista:

Toimitusjohtajan juhlapuheeseen vastasi tasavallan presidentin sijaisena – presidentti Kekkonen oli valtiovierailulla – pääministeri Ahti Karjalainen kritikoiden melko voimakkaasti STT:n omistussuhteita ja toimintaperiaatteita. Paljon oli vielä tehtävää täyden luottamuksen palauttamiseksi.²⁹⁶

Totta on, että Kekkonen oli juuri juhlapäivänä valtiovierailulla Ranskassa. Karjalaisen englanninkielisen puheen sisältö oli kuitenkin erilainen kuin mitä Killinen muisteli. Eri asia tietysti on, että Karjalainen saattoi kommentoida omistussuhteita ja toimintaperiaatteita illallispöydässä. Juhlapuheessaan hän kuitenkin korosti uutistoimistojen tärkeää roolia ja vastuullisuutta pyrkimyksissä suurimpaan mahdolliseen objektiivisuuteen. Hän muistutti, että STT oli saavuttanut arvostetun ja keskeisen aseman. Hän myös kiisti näkemykset STT:n ”puolivirallisuudesta” tai jopa ”virallisuudesta”. Hän tiivisti, että vaikka STT:llä olikin ollut 40-vuotinen sopimus oikeudesta hallituksen virallisiin uutisiin, maan hallitus ei millään muotoa ollut yhtiön osakkeenomistaja. Liioin se ei ollut edustettuna yhtiön johtoelimissä. ”STT on siksi täysin itsenäinen ja yksityinen uutistoimisto”, hän muotoili. STT toki oli paljon tekemisissä valtion edustajien ja hallituksen kanssa, mutta tämä yhteistyö oli kummankin edun mukaista. Hän myönsi, että STT:kään ei ollut selvinnyt ilman arvostelua. Lohdutuksena hän saattoi mainita, että eivätpä maan hallituksetkaan olleet selvinneet työssään ilman kritiikkiä.²⁹⁷ Mitään kritiikkiä STT:n toimintatapoja kohtaan tai omistussuhteisiin Karjalaisen puheeseen ei kuitenkaan sisältynyt. Juhlista kirjoitetut lehtijututkin todistavat samaa.

Kyseinen STT:n juhla noteerattiin lehdistössä näyttävästi. Maakuntalehdet käyttivät yleisesti STT:n itse tekemiä juttuja. Monet lehdet kirjoittivat kuitenkin myös omia juttuja. Ajan tavan mukaisesti lehtijutut olivat laajoja ja esimerkiksi onnittelijat lueteltiin hyvin yksityiskohtaisesti. Pääkirjoituksissakin STT tuotiin esiin. Kauppalehti kirjoitti hyvin myötäsukaisesti päivänsankarista. Lehden mielestä Suomen Tietotoimiston uutiset olivat tulleet niin erottamattomaksi osaksi suomalaisen yhteiskunnan elämää, että olisi vaikea kuvitella, millaista olisi uutisten välitys ilman sitä. Skogilaisten Päivän Sanomat sen sijaan piikitteli tyylilleen uskollisena. Arvoste-

²⁹⁶ Killinen, 35.

²⁹⁷ Karjalaisen puhe STT:n 75-vuotisjuhlassa 31.10.1962. ”STT 75 vuotta”, STTA.

lu oli sen mielestä paikallaan juhlapäivänäkin. Lehti esitti toivomuksen, että tietotoimiston toimintaa voitaisiin yhä enemmän ohjata puolueettomuuden ja tasapuolisuuden suuntaan.²⁹⁸

Juhla noteerattiin myös ulkomailla. Sveitsiläinen laatulehti Neue Zürcher Zeitung kirjoitti 75-vuotiaasta STT:stä kolmella palstalla. Jutussa kerrottiin tiivistetystä STT:n historia. Lehti mainitsi mm., että sota-ajasta huolimatta STT pystyi jatkosodan aikana säilyttämään suhteellisen hyvin riippumattomuutensa.²⁹⁹ Ulkomaisista uutistoimistoista saapui vieraita onnittelemaan päiväsankaria. Vierailijoiden joukossa olivat mm. Reuterin toimitusjohtaja Walton A. Cole ja Tassin apulaispääjohtaja V. P. Hatuntsev. Juhlan yhteydessä Neuvostoliiton uusi uutistoimisto APN avasi toimiston Helsinkiin osana ulkomaanverkostonsa laajentamista.³⁰⁰

Juhlien alla Kirkko ja kaupunki -lehti julkaisi Killisen haastattelun. Killisen näkemys uutistenvälittäjän vastuusta on mielenkiintoinen. Hänen mielestään oli pidettävä huolta siitä, että kaikessa uutistoiminnassa koetetaan mahdollisuuksien mukaan suojella kansallisia etuja. Ei hänkään tosin mitään uutispimennystä hyväksynyt. Hän kuitenkin korosti, ettei saa ryhtyä sensaatiomaisesti värittämään sellaisia asioita, jotka ovat meille epäedullisia. Uutisten taso tuli pitää niin korkeana, että niiden moraalinen vaikutus yksilöihin ei ole ainakaan ”alaspainavaa”. Hän tiivisti, että epäilemättä sensaatiomaisesti välitetyt uutiset voivat jollain tavalla vaikuttaa levottomuutta luovasti, ja heikot yksilöt voivat saada niistä viitteitä jopa rikollisiin tekoihin.³⁰¹

Vaikka Killinen ja Berg olivatkin luonteiltaan hyvin erilaisia, Killisen sanat kuitenkin osoittavat, että STT oli jatkava entisellä linjallaan. Mihinkään sensaatioihin ei saanut puuttua. Uutistyössä jatkettiin siten ”asiallisella” tyylillä. Kansallisten etujen korostaminen sopii samaan kuvaan. STT liikkui vastakin puolivirallisuuden harmaalla vyöhykkeellä.

²⁹⁸ Kauppalehti 31.10.1962; Päivän Sanomat 31.10.1962.

²⁹⁹ Neue Zürcher Zeitung 1.11.1962.

³⁰⁰ Vieraista esimerkiksi KU ja Hbl 31.10.1962; APN:stä HS 2.11.1962.

³⁰¹ Kirkko ja kaupunki 24.10.1962; Haastattelussa Killinen mainitsi STT:n tärkeimpänä tehtäviä olivat kotimaisen uutisvälityksen nopeuttaminen ja parantaminenkin. Seuraavalla sijalla oli kuva- palvelun perustaminen. Tämä jälkimmäinen tavoite toteutui vasta lähes 50 vuotta myöhemmin, kun STT vuonna 2010 osti Lehtikuva Oy:n Sanoma Newsilta.

Suuria uutisia

1960-luvun alkuvuodet olivat suurten poliittisten uutisten aikaa. Edellä on jo tullut esiin, kuinka kamppailua käytiin niin SDP:n ja siitä eronneen TPSL:n kuin ammattiyhdistysliikkeenkin sisällä. Kotimaisessa politiikassa ryhdyttiin valmistautumaan presidentinvaaleihin. Presidentti Kekkonen ei ollut ensimmäisellä kaudellaan vielä vakiinnuttanut asemaansa. Hänellä oli paljon vastustajia, joten tuleviin vaaleihin kohdistui runsaasti mielenkiintoa. Vaalikampanjassa mukana oli aimo annos ulkopoliitikkaakin. Vuosien päässä edessä olivat ne ajat, jolloin suuret puolueet yksissä tuumin olivat pyytämässä häntä jatkamaan presidenttinä.

Helmikuussa 1961 tuli tietoon uutinen, että oikeuskansleri Olavi Honka oli SDP:n pyynnöstä asettumassa ehdolle presidentiksi. SDP oli vielä tuolloin Kekkonen vankka vastustaja. Honka kertoi myöhemmin, että hänelle SDP:n varapuheenjohtajan Olavi Lindblomin alustava tiedustelu ehdokkuudesta oli tullut yllätyksenä. Hongan mieleen ei ollut koskaan tullut tämän tapaisia ajatuksia. Virallisesti SDP:n puoluetoimikunta asettui Hongan ehdokkuuden kannalle, ja Honka vastasi ehdokkuuteen myöntävästi. Hän kuitenkin asetti ehdoksi, että hänen ehdokkuutensa saa kannatusta yli puoluerajojen.³⁰² Sittemmin ilmeni, että koko hankkeen takana oli neljän miehen ryhmä: RKP:n Nils Meinander, kokoomuksen Tuure Junnila, SDP:n Kaarlo Pitsinki ja maalaisliiton jättänyt ja uuden oman puolueensa pientalonpoikien puolueen perustanut Veikko Vennamo. Hongan ehdokkuuden taakse ryhdyttiin pian muovaamaan suurta vaaliliittoa. Tavoitteena oli varmistaa Kekkonen tappio. Honka-liiton kaaduttua moni on kysynyt, miksi Kekkosta vastaan asetettiin poliittisesti kokematon, miltei eläkkeellä oleva 67-vuotias kuivakka virkamiesjuristi. Juhani Suomi on osuvasti kirjoittanut, että juuri siksi. Valitsijoille haluttiin antaa istuvan presidentin täydellinen vastakohta. Tällä pyrittiin korostamaan Kekkonen kielteisiä piirteitä. Samasta asiasta kielii sekin, että aluksi ehdolle yritettiin saada hengenmiehiä. Maan korkein lainvalvoja oli siten sopiva ehdokas ristiretkelle kaikkea vääryyttä vastaan.³⁰³

³⁰² Honka, 269–270.

³⁰³ Suomi 1992, 396.

Hongan ehdokkuus otettiin vastaan ristiriitaisin tuntein. Kekkonen saattoi olla mielissään, että kokoomustaustainen Uusi Suomi suhtautui ehdokkuuteen varauksellisesti. Jotkut lehden johtokunnan jäsenet vieroksuivat Honkaa. Lehti myös laskelmoi siten, että se saattoi väittää olleensa voittajan puolella, voitti sitten kuka tahansa. Kokoomuksen puoluejohdossa ei katsottu hyvällä lehden menettelyä.³⁰⁴ Tämä oli jälleen osoitus siitä, miten Uusi Suomi ei välttämättä marssinut puoluejohdon tahtiin.

Syksyllä vuorossa oli sitten varsinainen uutispommi. Kesken Kekkonen Yhdysvaltojen-vierailua Neuvostoliitto jätti Suomen hallitukselle monisivuisen nootin. Siinä viitattiin mm. Berliinin kriisiin ja Saksan liittotasavallan sotilaallisiin valmisteluihin Itämerellä. Tämän perusteella Suomelle ehdotettiin yya-sopimuksen mukaisia konsultaatioita toimista ”molempien maiden rajojen puolustuksen turvaamiseksi Länsi-Saksan ja sen kanssa liitossa olevien valtioiden taholta ilmenevän sotilaallisen hyökkäyksen uhkan johdosta”. Kekkonen kuitenkin jatkoi vierailuaan mutta lähetti ulkoministeri Ahti Karjalaisen Helsinkiin. Karjalainen kävi sittemmin Moskovassa, mutta lopulliseen ratkaisuun tarvittiin Kekosta. Marraskuun lopussa Siperian Novosibirskissa käydyissä Kekkonen ja Hruštšovin kahdenkeskisissä neuvotteluissa sovittiin, että Neuvostoliitto lykkää konsultaatioehdotustaan.

Siihen mennessä Honka-liittokin oli jo käytännössä kaatunut. Jo syksyn mitaan liitto oli rakoillut. Myöhään illalla 24. marraskuuta Honka ilmoitti STT:lle – kuinkas muuten – luopuvansa ehdokkuudesta. Myöhemmin hän kertoi tehneensä sen isänmaan edun vuoksi.³⁰⁵ Sittemmin on monissa yhteyksissä arvuuteltu, mikä oli nootikriisin osuus presidentinvaalikampanjassa. On mm. väitetty, että nootti oli tilattu Kekkonen uudelleenvalinnan varmistamiseksi.³⁰⁶ Tässä yhteydessä ei ole tarkoitus puuttua tähän problematiikkaan. Suomen ja Neuvostoliiton johtajien keskustelujen sisällöstä ei ole saatu selville lopullista totuutta. Kriisin ratkaisu joka tapauksessa valmisti Kekkoselle jatkokauden. Vaalissa SKDL:n Paavo Aitiolla, SDP:n Rafael Paasiolla ja TPSL:n Emil Skogilla ei ollut mitään todellisia mahdollisuuksia haastaa istuva presidentti.

³⁰⁴ Ibid, 58.

³⁰⁵ Honka, 294.

³⁰⁶ Tilausteorian puolesta on vuosien kuluessa puhunut mm. tohtori Hannu Rautkallio. Pitkään Suomessa toiminut Neuvostoliiton tiedustelumies ja myöhempi Venäjän Suomen-suurlähettiläs Juri Derjabin kertoi marraskuussa 2011 HS:n haastattelussa luulevansa, että Kekkonen tilasi nootin joltain neuvostovakoilun työntekijältä. Mitään todisteita ei hänelläkään ollut esittää. HS 26.11.2011.

Vuoden 1961 kuluessa STT sai jälleen osakseen useita arvosteluja tasapuolisuuden puutteesta radiouutisissa. Suomen Rauhanpuolustajat valitti elokuun lopussa, miten vähän tasapuolisuutta oli Berliinin kriisiä käsittelevissä uutisissa. Järjestö puhisi ”Suomen Tietotoimiston Herra pääjohtajalle” lähettämässään kirjeessä, että maamme ”puolivirallisessa asemassa olevalle STT:lle määrättyjä velvoituksia on huolehtia uutisvalinnassa asiallisuuden ja tasapuolisuuden vaatimusten täyttämiseksi”. STT:n radiouutiset oli sen mielestä tuonut pääasiallisesti esiin Atlantin liiton propagandaesityksiä Neuvostoliittoa ja Saksan demokraattista tasavaltaa vastaan. Toisin kuin Berg, Killinen ei ryhtynyt laatimaan mitään muistiota STT:n roolista. Sen sijaan hän kirjoitti äkäisenä Rauhanpuolustajien kirjeen nurkkaan, että kritiikkiin on vastattu ja kehoitettu kääntymään niiden puoleen, jotka voivat toimittaa tasapuolisia uutisia STT:tä nopeammin.³⁰⁷ Killinen oli saattanut soittaa esimerkiksi Rauhanpuolustajien johtoisille.

Sen sijaan heinäkuun lopussa presidenttiehdokas Hongan vaalipuheesta kertova STT:n uutinen aiheutti kärhämän, johon Killinenkin puuttui kovalla kädellä. Hanka aloitti vaalikiertueensa Loviisasta 27. heinäkuuta. Hän piti siellä puheen ruotsiksi. STT teki puheesta jutun normaaliin tapaan, ja se julkaistiin useissa lehdissä seuraava päivänä. Juttu sinänsä oli muodoltaan hyvin kankea. Kaiken piti kuitenkin periaatteessa olla kunnossa. Pian ilmeni, ettei näin kuitenkaan ollut. Kokoomuksen uutistoimisto Oikeiston Sanomapalvelu (OSP) nimittäin kertoi ”uutisen”: ”Hongan ensimmäinen presidenttiehdokkaana pitämä puhe näyttää aiheuttaneen sen, että STT on saanut kiellon poliittisten puheiden välittämiseen. STT:n johdon taholta on tietävästi kerrottu, että kielto poliittisten puheiden välittämisestä tuli *korkeimmalta taholta*.” OSP tiesi kertoa, että referaatin pituus ja koko maan lehdille toimittaminen herätti ankaraa närkästystä maalaisliiton lehdissä ja Päivän Sanomissa:

STT:lle annettu kielto on ilmeisesti juuri tämän närkästyksen seurausta, sillä muita tämän luokan poliittisia uutisia ei STT ole viime aikoina toimittanut lehdille. ”Korkeinta tahoja” ei tässä tapauksessa liene tarkemmin määritelty, mutta meidän poliittisessa kielenkäytössämme tällä on vain yksi merkitys, joten sanomalehtien omistamalle tietotoimistolle annettu kielto tuntuu sitäkin omituisemmalta.³⁰⁸

Moinen julkeus tietysti suututti STT:n ja sen johdon. Killinen pyysi heti kaikkia asiakaslehtiä julkaisemaan STT:n oikaisun OSP:n väitteisiin. Oikaisu julkaistiin

³⁰⁷ Suomen Rauhanpuolustajien kirje STT:lle 28.8.1961. ”Polemik”, STTA.

³⁰⁸ OSP:n juttu julkaistiin 4.8.1961 mm. Vaasa-lehdessä

useissa niissäkin lehdissä, joissa OSP:n juttua ei ollut julkaistu. Tieto ”korkeimman tahon” antamasta kiellosta kiistettiin oikaisussa yksiselitteisesti. Oikaisuun sisältyi kuitenkin yksi kryptinen virke: ”Kyseinen tieto lienee saanut alkunsa siitä, että tietotoimiston omassa piirissä on harkittu niitä menettelytapoja, joita on syytä noudattaa lähestyvien vaalitaistelujen aikana”.³⁰⁹

Selvää on, että lehdet tarttuivat mieluusti tähän aiheeseen. Maalaisliiton Maakansa tulkitse tuoreeltaan, että OSP:n juttu oli osoitus siitä, minkälaisin keinoin yhtynyt oikeistorintama kävi presidentinvaalikamppaa. Kokoomuslehtien toimitusperiaatteena näytti Maakansan mielestä olleen, että tarkoitus pyhittää keinot. Maakansa ei tyytynyt vain pääkirjoituksessa esitettyyn tuomitsemiseen. Myös uutissivuilla se otsikoi: ”Kokoomuksen uutistoimisto kiinni valheiden levittämisestä”.³¹⁰ Päivän Sanomien analyysi tilanteesta oli myös erittäin mielenkiintoinen. Lehti päätteli, että korkeimpaan tahoon kohdistetun tölväyksen ohella haluttiin asettaa myös STT:n johto – lähinnä uusi johtaja K. Killinen – omituiseen valoon: ”Tämäkin tuntuu varsin tarkoin harjoitetulta ja siinä on verrattain selvä kostonhimon maku sen johdosta, ettei tri Killinen ole suostunut valjastamaan uutistoimistoa kokonaan H-linjan vaalivankkurien eteen”. Lehti kiitteli myös, että uuden johtajansa aikana STT oli parantanut paljon tyyliään.³¹¹ Päivän Sanomilta tuli siten kerrankin kehuja STT:lle. Myös Helsingin Sanomat tuomitsi OSP:n uutisen. Lehden mielestä STT:n toimitusjohtajan Killisen urheilullinen luonnehdinta ”aliolan koukku” oli aivan oikein. Lehden mielestä uutinen perustui täysin löyhiin puheisiin ja niistä tehtyihin johtopäätöksiin. Lehden mielestä moisiin epäilyttäviin keinoihin turvautuminen edusti vain kypsymättömpää poliittista ajattelua.³¹² Myös Turun Sanomien kommentti on tulkittava STT:tä tukeväksi. Lehti kirjoitti, että Suomessa ei saa olla sensuuria sen enempää kuin uutispimennystä; STT:n poliittisten uutisten välittäminen oli paikallaan.³¹³

Kaikki kokoomuslaiset lehdet eivät kuitenkaan pyörtäneet uutista. Tampere-lainen Aamulehti muistutti Killisen sanoista, että STT:n johdon kerrottiin harkitsevan suhtautumistaan poliittisten puheiden välittämiseen vaalikampanjan kestäessä. Lehti arveli, että ilmeisesti tämä on aiheutunut skogilaisten ja maalaisliiton lehtien

³⁰⁹ Esim. Uusi Aura, Etelä-Suomi ja Forssan lehti 5.8.1961

³¹⁰ Maakansa pk. ja uutinen 5.8.1961.

³¹¹ Päivän Sanomat pk. 5.8.1961.

³¹² HS pk. 6.8.1961.

³¹³ TS pk. 5.8.1961.

painostuksesta.³¹⁴ Kuin luonnostaan porilaisen Satakunnan Kansan pakinoitsija Kalko antoi tukea samalle ajatukselle. Kalko irvaili, että jos STT:ltä kielletään kaikkien poliittisten puheiden välittäminen, niin se merkitsisi, että esimerkiksi herrat Hruštšov, Kennedy ja Kekkonen saisivat STT:n puolesta puhua vain sille kuulijakunnalle, joka heillä sattuu kulloinkin olevan.³¹⁵

Mutta mitä ajatteli presidentti Kekkonen tästä kesäisestä lehtikirjoittelusta? Mitään varmaa todistetta Kekkonen ajattelusta ei ole jäänyt jäljelle, mutta selviä viitteitä sentään on olemassa. Joka tapauksessa hän seurasi tarkkaan käytyä lehtikeskustelua.³¹⁶ Tästä osoituksena ovat monet lehtileikkeet hänen päiväkirjansa välissä. Hän liitti kiistaa käsitteleviä leikkeitä myös vuosikirjoihinsa³¹⁷. Edellä mainittujen Päivän Sanomien ja Aamulehden pääkirjoitusten lisäksi hän tallensi vuosikirjaansa Maakansan pääkirjoituksen 6. elokuuta. Siinä lehti korosti, ”ettei ainakaan tässä lehdessä ole kielletty Hongan puheiden levittämistä”. Lehden mielestä on vain paheksuttu sitä, että Suomen Tietotoimisto ei ole suhtautunut samalla tavalla kaikkiin presidenttiehdokkaihin. Lehden näkemyksen mukaan ”puoliviralliselta uutistoimistolta” voitiin kai vaatia tasapuolisuutta.³¹⁸ Paljon puhuva ja myös selittävä on Kekkonen päiväkirjamerkintä 6. elokuulta: ”Kirjoitin kirjeen Jaakko Hakalalle (Aamulehti) 7.8.: Voi Pyhä Veli. Kuinka suuria valheita painatat lehteesi. Huvittuneena jään odottamaan, mihin Sinä, Poika-Tuominen ja Vennamo ym. yllätte tämän syksyn aikana. Hymyillen tervehtien. UK”.³¹⁹ Tästä voidaan päätellä, ettei Kekkonen ainakaan niin kovin vakavasti suhtautunut lehtikirjoitteluun – sillä kertaa.

Kiista oli sen verran vakava, että sitä käsiteltiin myös STT:n hallituksessa. Killinen antoi selvityksensä tapahtuneesta. Suomen Sosialidemokraattia edustanut hallituksen jäsen Visa Kivi kiitti sinänsä, että toimitusjohtajan esittämä ohjelma suhtautumisesta presidentinvaaleihin oli oikea. Hän kuitenkin arveli, että puoluekanslioiden ja STT:n poliittisen toimituksen välillä saattoi olla kitkaa. Keskustelussa ilmeni, että STT oli aluksi kieltäytynyt ottamasta vastaan valmiina monisteena tarjottua Hongan puhetta. Killinen ilmoitti antaneensa toimittajille ohjeen, että yksi kappale monistettua puhetta oli aina otettava vastaan, jotta STT voisi laatia selostuksensa

³¹⁴ AL pk. 5.8.1961.

³¹⁵ Satakunnan Kansa, ”Kalko” 5.8.1961.

³¹⁶ Urho Kekkonen päiväkirjat 1 (3–5.8.1961), 431.

³¹⁷ Kekkonen tallensi vuosikirjoihinsa (1958 –) kaikki tärkeimmiksi katsomansa dokumentit.

³¹⁸ Maakansa pk. 6.8.1961.

³¹⁹ Urho Kekkonen päiväkirjat 1 (6.8.1961), 431.

puheen sisällöstä, jos tarve niin vaati. Hän myös lupasi, että yhteistoiminta vaalikanslioiden kanssa tehdään aiempaa kiinteämmäksi. Uuden Suomen Osmo Oittinen tiivisti, että STT:n asiana ei ole tehdä politiikkaa vaan uutisia. Hufvudstadsbladetin Per Nyström taas oli sitä mieltä, että STT:n asiana oli antaa uutisia niin paljon kuin se ehtii ja saa liuskoilleen mahtumaan. Lehtien tehtävänä oli sitten päättää, mitä ne julkaisevat. Yleisradion Einar Sundström arvosteli, että radiossa Hongan puheesta annettu selostus ei ollut muotoiltu tavanomaiseen tapaan, koska siinä oli lueteltu liiaksi Hongan käsittelemiä asioita. Hallitus päätyi siihen, että Killinen oli menetellyt oikein ja STT:n oli vastakin suhtauduttava presidentinvaaleihin toimitusjohtajan esittämien suuntaviivojen mukaisesti.³²⁰

Selitystä OSP:n ”uutiselle” voidaan hakea tiedosta, että toimitus oli aluksi kieltäytynyt ottamasta vastaan Hongan puhetta monistettuna. Lähdeaineisto ei anna vastausta, miksi näin meneteltiin. On selvää, että kaikista toimitukseen tulevasta aineistosta ei tehty uutisjuttuja. Näin on ollut aina ja on edelleen. Mutta kyllä aineisto on aina otettu vastaan. Mahdollista on, että joku toimittajista tai toimitussihteereistä halusi tehdä politiikka kieltäytymällä vastaanottamasta puhetta. Muuta selitystä tapahtuneelle on vaikea löytää. Oletettavaa on, että OSP oli kuullut episodista ja tekemiensä johtopäätösten perusteella päätenyt juttuun ”korkeimmasta tahosta”.

STT:n Hongan ensimmäisestä puheesta kirjoittama juttu oli suhteellisen perusteellinen. Siinä käsiteltiin suunnilleen kaikkia aiheita, joihin Honka oli puuttanut. STT:llä ei ollut koskaan tapana kirjoittaa juttuunsa lehtimäistä otsikkoa³²¹. Näin olleen puhejutun otsikkona saattoi olla ”Kansleri Honka on puhunut Loviisassa”. Lehtien toimitusten tehtävänä oli sitten kirjoittaa omat otsikot STT:n juttuihin. Poliitiikan uutisten otsikoissa näkyikin usein viitteitä lehden linjasta, vaikka itse juttu olikin neutraali. Lahdessa sekä nuorsuomalaisia että kansanvaltaisia perinteitä vaalinut Etelä-Suomen Sanomat ja kokoomuslainen Lahti julkaisivat STT:n jutun Hongan puheesta. Etelä-Suomen Sanomat otsikoi jutun ”Oikeusjärjestyksen väheksyminen johtaa anarkiaan tai diktatuuriin”. Lahden otsikkona taas oli ”Rivit koottava pyrkimykseen Paasikiven-linjan turvaamiseksi”.³²² Sama juttu poiki otsikoiden kautta näin kaksi selvästi erilaista lähestymistapaa.

³²⁰ STT:n hallituksen ptk. 10.8.1961. ”Pöytäkirjat”, STTA.

³²¹ Lehtimäisiä otsikoita ryhdyttiin STT:ssä kirjoittamaan vasta 1990-luvulla.

³²² Etelä-Suomen Sanomat ja Lahti 28.7.1961.

Hongan puheesta tehty STT:n juttu ei korosta kirjoittajan journalistisia kykyjä edes sen ajan mittapuulla arvioituna. Koko juttu on suora referaatti puheesta. Alkuun oli kömpelösti ympätty kaikki puheen elementit:

Ensimmäisen kerran presidenttiehdokkaan ominaisuudessa esiintyi entinen oikeuskansleri Olavi Honka eilen puhujana Loviisassa ruotsalaisen kansanpuolueen järjestämässä juhlatilaisuudessa. Puheessaan hän esitti näkemyksensä mm. Pohjoismaiden maantieteellispoliittisesta asemasta, kielikysymyksestä Suomessa, kansainvälisestä tilanteesta ja Suomen osasta siinä, yhteiskuntapoliittisista asioista ja oikeusvaltiosta sekä demokratian sisällöstä.³²³

STT:n radiouutisissa ei ollut tapana kirjoittaa mitään erillisiä radiokieleen soveltuvia sähkeitä, mistä STT sai vuosien ja vuosikymmenten aikana jatkuvasti nuhteita Yleisradiolta.³²⁴ Tapana oli, että lehtijutusta luettiin yleensä korkeintaan kaksi tai kolme ensimmäistä kappaletta. Jos ja kun radiouutisissa kuultu STT:n juttu Hongan puheesta noudatti tätä vanhaa linjaa, Yleisradion pääjohtajan Sundströmin STT:n hallituksessa esittämällä arvostelulla oli jokseenkin vankka pohja. On ilmeistä, että kyseisen kärhämän jälkeen STT käsitteli presidenttiehdokkaiden puheita ja tekemisiä vanhojen tasapuolisuuteen tähtäävien periaatteiden mukaisesti. Ainakaan mitään näkyvää kritiikkiä ei enää kuultu.

Yksi syksyn seuratuimmista tapahtumista oli presidentti Kekkonen vierailu Kanadaan ja Yhdysvaltoihin. Lehdissä julkaistuista jutuista voi huomata, että STT:llä ei ollut toimittajaa mukana Kanadassa, sillä se turvautui joko AFP:n tai Reuterin juttuihin. Yhdysvaltojen-osuudella sen sijaan mukana oli ”STT:n lähettämä edustaja” Carl Fredrik Sandelin. Hawaijin-osuudella STT ei ollut enää mukana, mikä varmasti myöhemmin koettiin virheratkaisuksi; tulihan nootti juuri tuona aikana. Tosin Sandelin sai San Franciscosta puhelinhaastattelun suomalaisvaltuuskunnalta.³²⁵ Näin suomalaiset saivat lukea noiden päivien tunnelmista tuoreeltaan. Lehtikuvan Kalle Kultalan tunnetut otokset kuvaavat vielä hienommin Kekkonen ja muiden suomalaisten tunnelmia.

STT:n yhteydet Tassiin sen sijaan tulivat arvoon arvaamattomaan noina päivinä. Maanantaina 30. lokakuuta Moskovassa jysähti. ”Yllättävä neuvotteluesitys Moskovasta – Kysymyksessä Suomen ja Neuvostoliiton puolustuksen vahvistaminen ul-

³²³ Ks. esim. Etelä-Suomen Sanomat ja Lahti 28.7.1961.

³²⁴ Jussila, passim.

³²⁵ STT:n osuuden vierailun raportoinnista voi havaita esimerkiksi Etelä-Suomen Sanomien julkaisemista uutisjutuista; Killinen, 60.

kopuolisia hyökkääjiä vastaan”, otsikoi Etelä-Suomen Sanomat seuraavana päivänä etusivun uutisjutun. Maalaisliittolaisen Maakansan otsikkopari oli ”Neuvostoliitto esittää neuvotteluja avunantosopimuksen pohjalta – Toimenpiteitä molempien maiden puolustuksen varmistamisesta”. Itse juttu oli tullut STT:stä. Juttu oli päivätty Moskovaan merkinnällä (STT-Tass). STT ei juuri toimittanut Tassin alkuperäistä tekstiä, mikä näkyy jo jutun ingressin kieliasussa: ”Suomen ja Neuvostoliiton välisiä neuvotteluja nykyisen kansainvälisen tilanteen takia esittää neuvostohallitus nootissaan, jonka ulkoministeri Andrei Gromyko maanantaina jätti Moskovassa Suomen suurlähettiläälle Eero A. Vuorelle”. Sen jälkeen jutussa selostettiin nootin sisältöä: ”Tässä nootissa selitetään Länsi-Saksan nousevaa militarismia ja sanotaan, että Länsi-Saksa on muuttumassa sodan uhkan pesäkkeeksi myös Euroopan pohjoislohkolla”. Vasta jutun lopussa kerrotaan ”tarkistamattomana käännoksenä” nootin ponosasta eli konsultaatioehdotuksesta: ”Otaen huomioon edellä esitetyn Neuvostoliiton hallitus kääntyy Suomen hallituksen puoleen ehdotuksella neuvottelujen käymiseksi toimenpiteitä molempien maiden puolustuksen vahvistamiseksi Länsi-Saksan ja sen kanssa liitossa olevien valtioiden taholta ilmenevän sotilaallisen uhkan johdosta niin kuin tätä on edellytetty Neuvostoliiton ja Suomen ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksessa”. Niin Etelä-Suomen Sanomat kuin Maakansakin julkaisivat STT:n jutun lisäksi myös koko nootin sanasta sanaan.³²⁶ Vaikka kieliasussa ja vähän muussakin oli toivomisen varaa, jutulla oli kuitenkin suuri merkitys. Sen avulla suuri osa suomalaisyleisöstä sai kuulla ja lukea, mitä Moskovassa oli tapahtunut. STT:llä eikä muillakaan pohjoismaisilla uutistoimistoilla nimittäin ollut tuolloin toimittajaa Moskovassa. Uudella Suomella oli edustaja paikalla. Ulkoministeriöstä olisi tuskin saanut tuolloin nopeasti näin täsmällistä tietoa. Killisen toimia voidaan siten pitää olennaisen tärkeinä, kun hän uudisti STT:n suhteet Tassiin.

Ongelmitta STT ei kuitenkaan tässäkään selvinnyt. Killinen kertoi muistelmissaan yöllisestä herätyksestään syksyllä 1961:

Kerran olin sikeässä unessa, kun puhelin soi aamuyöstä vimmatusti. Kukas muu siellä oli kuin Ahti Karjalainen, joka parhaillaan paistatteli päivää Hawajilla presidentti Kekkonen ja Max Jakobsonin seurassa. Ahti haukuskeli uutisesta, joka STT:n välittämänä ei ollut sanatarkasti seurannut virallista versiota. Diplomaattien kielessä kun on merkityksensä pilkulla ja pisteelläkin.³²⁷

³²⁶ Etelä-Suomen Sanomat ja Maakansa 31.10.1961.

³²⁷ Killinen, 33.

Killinen ei kertonut, missä kohdassa noottiuutisessa oli livetetty virallisesta linjasta. Karjalainen ei ollut arvostelussaan ensimmäistä kertaa liikkeellä – eikä varmasti liioin viimeistä kertaa.

Olohuone saa uuden huonekalun

1960-luvun alku oli suuren murroksen alkua suomalaisessa mediakentässä. Televisio teki tuloaan yhä kiihtyvällä voimalla. Tv:n katsojien määrä tosin oli vielä vaatimaton, sillä vastaanotin ei todellakaan ollut joka kodin kapine. Syynä tähän oli mm. itse laitteen kalleus. Noina aikoina vastaanottimien hinta vastasi sen myyjän kuukausipalkkaa. Ohjelmatkin olivat vielä vaatimattomia. Suuren yleisön viihdyke oli edelleen radio. Radiolupia oli 1950- ja 1960-lukujen taitteessa noin 1,2 miljoonaa, kun taas televisiolupien määrä ylitti vuoden 1961 alussa vasta 100 000 kappaaleen rajan.³²⁸ Radioyleisön suosikkeja olivat kuunnelmat ja kevyt musiikki – silloin harvoin kuin sitä kuultiin. STT:n radiouutiset oli ohjelma, jota kuunneltiin yleisesti tarkkaan joka tuvassa. Taustatiedot uutisista hankittiin kuitenkin sanomalehdistä. Vaikka sanomalehdet eivät koskaan ole olleet omistajilleen mitään kultakaivoksia ja vaikka lehtikuolemat olivat miltei jokavuotisia, niin lehdistö oli kuitenkin vielä jokseenkin voimissaan. Esimerkiksi vuosina 1961–1963 maassa oli 3–7 kertaa viikossa ilmestyviä lehtiä kaikkiaan 95. Kun mukaan lasketaan kerran tai kaksi viikossa ilmestyvät, lehtien määrä nousi yli 200:n.³²⁹

Yleensä on tulkittu, että säännölliset tv-lähetykset aloitettiin vuonna 1957. Uutiset tulivat mukaan heti ohjelmistoon. Jo syksyllä 1957 tv:stä kuultiin STT:n radiouutiset. Ääni tuli STT:n omasta studiosta. Kuvana oli virityskuva. Ohjelmatiedoissa-

³²⁸ Pernaa, 20.

³²⁹ Löytyniemi, 319. Vuosina 1949–1980 lopetettiin kaikkiaan 35 varsinaista sanomalehteä. Niistä runsas kolmasosa oli perustettu jatkosodan jälkeen 1940-luvulla tai sen jälkeen. Lopetetuista lehdistä peräti 29 oli jonkin puolueen äänenkannattaja. Lehtikuolemista ks. Löytyniemi, 325–329; Tommila – Salokangas, 244–246.

kin uutisten kohdalla oli teksti ”STT:n radiouutiset”. Vasta vuoden 1959 syyskuun alusta tv:ssä ryhdyttiin lukemaan kolmen minuutin sähköutiskatsausta. Senkin laati STT, mutta se luettiin Yleisradion studiosta Helsingin Pasilasta. STT:n uutisten alkamiseen tv:ssä sisältyy myös huvittava yksityiskohta. Ensimmäisenä päivänä uutiset luki etenkin musiikkialalta tutuksi tullut Jaakko Jahnukainen. Ohjelmapäällikkö Ville Zilliacus oli kuitenkin sitä mieltä, että leimallisesti jazz-mies ei sovi uutisiin, joten Jahnukaisen ura uutistenlukijana jäi yhteen kertaan. Kansakoulunopettaja Kauko Saarentaus ja tiedotuspäällikkö Matti Tuura – tulevia tv:n legendoja kumpikin – läpäisivät Zilliacuksen seulan. Heistä tuli ensimmäisiä, tosin sivutoimisia uutistenlukijoita.³³⁰ Kaiken lisäksi televisio-ohjelmistoon kuuluivat vielä 1960-luvulle tultaessa myös klo 19 lähetetyt STT:n radiouutiset, joiden taustana esitettiin television virityskuvaa. Ei ole tänäkään perusteella ihme, että vuosikymmenten saatossa STT on suuren yleisön mielissä sijoitettu osaksi Yleisradiota. Tv:n uutislähetykset tosin eivät laadultaan olleet kaksisia. Ville Pernaa on tullut siihen tulokseen, että kuvattomat sähköutiset näyttivät muutamien säilyneiden arkistonäytteiden perusteella aivan radiouutisilta. Vakavat mieshenkilöt lukivat uutisia kuin radiolle ikään – aivan kuin uutisia taltioisi vain mikrofonin ilman kameraa.³³¹

STT:llä oli epäilemättä suuri merkitys tv:n alkuaikojen uutislähetyksille. Tämän on myöntänyt myös ”Meidän Heikki” eli ehkä ensimmäiseksi suomalaiseksi mediajulkikseksi tullut tv:n uutisankkuri Heikki Kahila. Hän kirjoittaa muistelmissaan, että ilman STT:n toimittamaa materiaalia ja sen antamia painotusvinkkejä pioneeriaikojen uutislähetyksissä ruudulla olisi oltu varsin heppoisin eväin: ”STT:n uutiset olivat meille, tie, totuus ja uutisointi”.

Kahila muistuttaa, että Yleisradion nykyiseen, ympäri vuorokauden tehokkaana jyrisevään uutiskoneeseen verrattuna silloisen toimituksen masiina oli enemmänkin kotoisasti puksutellut perämoottori. Se tankattiin lähinnä STT:n välittämällä uutismateriaalilla. Yleisradio oli vuosikymmenten ajan arvostellut STT:tä radiouutisten tasosta. Kahila tuntui kuitenkin arvostavan toimistoa.

Elämäämme rytmittivät silloin erityisesti illan kello seitsemän uutiset. Ne olivat myös uutistenlukija-toimittajalle päivän uutisoinnin tärkein kuunneltava kooste. STT:n journalistiset painotukset olivat myös meidän läheytsemme sisältöön keskeisesti vaikuttaneet tekijät. Omia ”skuppeja”, jymyjuttuja, meillä oli harvoin.

³³⁰ Salokangas 1996, 127; Rantala, 164.

³³¹ Pernaa, 19, 23.

Kahila muistuttaa, että STT:n uutisjuttujen jatkuva seuraaminen esti pahimmat päivittäiset uutistappiot. Hän myös myöntää päässeensä STT:n tarjontaa selatessaan jyvälle uutisjuttujen rakenteesta. ”Ingressit nousivat arvoonsa. Asioiden lyhyt, tiivis ilmaiseminen olivat A:ta ja O:ta; tein sähkeutisia.”³³²

STT:n jutut toimivat siten myös opetusvälineinä. Kahilan kiitokset ovat merkittäviä siinä mielessä, että harvoin STT:n asiakasmedian kollegat ovat julkisesti kiittäneet Tietotoimiston panosta. Silti STT:n toimittajat ovat huomanneet muiden toimittajien juttujen sananvalinnoista tai rakenteesta, että STT:n juttuja on selvästi luettu, niitä on käytetty tai ainakin niillä on varmistettu joidenkin asioiden oikeellisuus. Jo ku onkin todennut, että STT:n toimittaja on ainoa journalisti, jolla ei ole STT:tä tuke-
naan.³³³

Jo vuodesta 1957 tv oli lähettänyt ajankohtaisiin aiheisiin keskittynyttä Kamerakerros-ohjelmaa. Tälle oli ulkomaisia esikuvia. Myös kotimaassa elokuvateattereissa oli vanhastaan esitetty ennen varsinaista pitkää elokuvaa ajankohtaisia aiheita käsitteleviä filmikatsauksia. Uuteen ohjelmaan Yleisradio sai aineistoa ulkomailta. Keväällä 1959 se teki UP:n kanssa sopimuksen uutisfilmien hankinnasta Suomen Televisiolle. Kotimainen elokuva-aineisto oli hankittava itse. Pari vuotta myöhemmin se teki uutissopimuksen AP:n kanssa.³³⁴

Yleisradio oli uhannut jo 1940-luvulla jopa oman uutistoimiston perustamista yhdessä vasemmistolehtien ja joidenkin maaseutulehtien kanssa.³³⁵ Vuonna 1956 yleislakon jälkimainingeissa tilanne oli kuitenkin toinen, kuten aiemmin tullut esille. Tuolloin Yleisradio piti tärkeänä, että kansainvälisen mallin mukaisesti uutiset toimitti jokin muu yhteisö kuin itse Yleisradio. Yleisradio halusi näin selvästi pestä käntensä koko kiistassa. Tv:ssä STT:n uutisten nimellä kulkenut lyhyt sähkölähetys poistui ohjelmistosta jo heinäkuussa 1960. Sen tilalle ruutuun ilmestynyt ohjelma tv-uutiset piteni syksyllä kymmenminuuttiseksi. Seuraavana keväänä otettiin ensimmäiset askeleet kohti laajempaa uutisohjelmaa, kun tv:n oman toimituksen tuottama ohjelma Valokeilassa liitettiin illan myöhäisempään lähetykseen. Syksyllä 1961 uu-

³³² Kahila, 122, 128, 134, 145.

³³³ Kirjoittajan ja muiden STT:läisten kokemuksia vuosien varrelta. Määritelmän STT:n antamasta tuesta taisi keksiä eduskuntatoimittaja Pertti Nyman.

³³⁴ Yleisradion johtokunnan ptk. 30.4.1959 ja 24.5.1961, YA; Rantala, 152–163.

³³⁵ Jussila, 183

tistoimituksen Valokeilassa esitettiin jo jokaisena arkipäivänä.³³⁶ STT:n kanssa samana vuonna tekemänsä sopimuksen mukaisesti Yleisradio sai kaukokirjoittimella jo kaiken uutisaineiston, joka STT:stä lähti. Radioon STT sai kolme uutiskatsausta päivässä. Sopimuksessa STT:lle asetettiin kuitenkin tiukkoja ehtoja. STT sitoutui noudattamaan uutiskatsauksissaan asiallisuutta ja puolueettomuutta sekä ”parhaansa mukaan näissä puitteissa ottamaan huomioon Yleisradion laatua ja sisältöä koskevat toiveet”. Yleisradio sai oikeuden käyttää STT:n aineistoa ajankohtaisohjelmien suunnittelussa ja televisiossa esitettävien uutisten kokoamisessa. Seuraavana vuonna tehtiin lisäsopimus myös STT:n ruotsinkielisten uutisten toimittamisesta Yleisradiolle.³³⁷

1920-luvulla sanomalehdet olivat heränneet yllättävän myöhään uuden tulokkaan radion mukana tulleisiin mahdollisiin taloudellisiin tai journalistisiin uhkiin.³³⁸ Samoin kävi television kohdalla. Sanomalehtien liitossa³³⁹ havahduttiin vasta aivan vuoden 1959 lopulla siihen, että olohuoneisiin ilmestynyt uusi laatikko voisi olla uhkana sanomalehdistön elämälle. Television uutisiin ei kiinnitetty mitään huomiota. Sen sijaan liitto ryhtyi pohdiskelemaan vaatimuksia suunnitteilla olleen tv-mainonnan lopettamisesta ennen aikojaan. Liitto paheksui valtioneuvoston asettaman radio- ja televisiokomitean mietintöä, jossa ehdotettiin, että radio- ja televisio-toimintaa saisivat harjoittaa muutkin kuin Yleisradio. Erityisen kielteisenä pidettiin ehdotusta, jonka mukaan sekä radiossa että televisiossa saataisiin esittää mainoksia. Liitto pelkäsi, että jos valtiojohtoisen Yleisradion yksinoikeus radio- ja televisiolähettyksiin lopetettaisiin, muutkin vastaavat yritykset ryhtyisivät rahoittamaan toimintaansa mainonnasta saatavilla tuloilla. Missään muussa pohjoismaassa mainokset eivät olleet sallittuja, ja Pohjoismaiden Neuvostokin oli ottanut kielteisen kannan televisiomainonnan sallimiseen Pohjoismassa. Liitto asettikin selväksi tavoitteekseen

³³⁶ Salokangas 1996, 127; Pernaa, 25.

³³⁷ Sopimuksen mukaan Yleisradio maksoi radiolle ja tv:lle lähetetystä uutisaineistosta vuodessa 15 480 000 markkaa sekä uutisten lukemiseen käytettyjen radiotoimittajien palkasta 2 160 000 markkaa vuodessa. Uutiskatsausten laatiminen ja esittäminen tuli antaa henkilöille, jotka ”uutisten valinnan ja asiasisällön, äänen, esitys- ja kielitaidon suhteen täyttävät Yleisradion asettamat vaatimukset”. Kello 22.30:n jälkeen tulleet uutiset voitiin välittää Yleisradiolle heti aamukahdeksan jälkeen. Yleisradion johtokunnan ptk. 24.5.1961 ja 21.8.1962. YA; Salokangas 1996, 72.

³³⁸ Jussila, 64–70.

³³⁹ Suomen Sanomalehdenkustantajain Liitto oli muuttanut nimensä Sanomalehtien Liitoksi. Liitto edusti pitkään porvarillisia lehtiä. 1960-luvulle tultaessa yhdistys edusti jo koko sanomalehdistön talousintressejä, kun Työväen Kustannusliikkeiden Liitto oli 1950-luvun lopussa yhdistänyt voimansa siihen.

mainonnan kieltämisen radiossa ja tv:ssä.³⁴⁰ Koko 1960-luvun Sanomalehtien Liitto kampanjoi televisiomainontaa vastaan. Mainos-TV:n tulolle mediamarkkinoille liitto ei voinut mitään, mutta Yleisradiolle mainonta ei saisi olla mahdollista. Vuoden 1968 toimintakertomuksessaan liitto linjasi:

Kertomusvuoden aikana joutui Mainos-TV tulilinjalle eräitten piirien vaatiessa televisiomainonnan ottamista Yleisradion haltuun. Asiassa käydys- sä lehdistökeskustelussa lehdet miltei poikkeuksetta tuomitsivat ajatuksen. Sekä sanomalehtien talouspuolella että toimituksissa oivallettiin, mitä vaaroja saattaa sanomalehdelle koitua siitä, jos valtiojohtoinen monopoliasemassa oleva yhtiö ottaa haltuunsa myös mainonnan. Lehdistön käsityksen mukaan silloin olisi olemassa vaara, että mainosaikaa lisättäisiin ja mainoshintoja laskettaisiin, jolloin nykyisiä televisiomainostajia pienemmätkin yksiköt voisivat suunnata mainosmäärärahoja tähän mainosmuotoon. Sanomalehtien Liitto suhtautuu edelleen kielteisesti televisiomainontaan ja on tämän kantansa tuonut myös peittelemättä julki. Liitto ei myöskään pidä radiomainonnan toteuttamista tarpeellisena, vaan vastustaa eetterimedioitten kautta tapahtuvaa mainontaa kokonaisuudessaan.³⁴¹

Tulevaisuus näytti, että Sanomalehtien Liitto taisteli tuulimyllyjä vastaan. Yleisradioon mainoksia ei tosin tullut. Liitto ei noina aikoina kiinnittänyt juuri huomiota uutismarkkinoiden laajenemiseen. Esimerkiksi Yleisradion suunnitelmat omine radiouutisten perustamisesta eivät ainakaan johtokunnan pöytäkirjojen perusteella aiheuttaneet mitään suurta huolta liitossa. Sinänsä tämä on aivan ymmärrettävää. Sanomalehtien Liitto oli ja on ennen muuta lehtien taloushallintojen yhteistoimintaelin. Liitolle oli ennen muuta tärkeää, että lehtien kassoihin kilahti riittävästi mainostuloja.

Mutta eipä toimittajien järjestö Suomen Sanomalehtimiesten liittokaan reagoi- nut juuri sähköisen median nousuun. Vasta vuonna 1964 SSL:n tuolloin suhteellisen tuore puheenjohtaja Jyrki J. Juuti kuitenkin kiinnitti asiaan huomiota. Tervehdyspuheessaan Oulussa pidetyssä liiton vuosikokouksessa hän huomautti, että radion ja varsinkin television kehitys oli tuomassa jälleen uusia piirteitä päivälehdien toimittajan ammatin kuvaan:

Tärkeimmät tai mielenkiintoisimmat uutiset, tosin vain lyhyesti ja tiivistettyinä, tuodaan nyt yleisön tietoon nopeudella, jonka kanssa ei päivälehdistö voi kilpailla. Mutta minkä sanomalehdistö tässä ehkä menettääkin nopeudessa, sen se aina voittaa, paitsi uutispalvelun runsaudessa, myös uutistensa perusteellisuudessa ja – sanottakoon vaikka – omaperäi-

³⁴⁰ Sanomalehtien Liiton johtokunnan ptk. 21.12.1959, SLA. KA.

³⁴¹ Kertomus liiton 52. toimintavuodesta 1968. Sanomalehtien liiton johtokunnan ptk:t, SLA. KA.

syydessä. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista kajota pitemmälti laajan kysymyksen yksityiskohtiin; todettakoon vain, että päivälehdet ovat erittäin vaativan muutosprosessin edessä. Kuvittelen, että tämä muutosvaihe ei ole niinkään kirjapainoteknillinen kuin nimenomaan journalistinen.³⁴²

Tämän enempää vuosikokouksessa ei ainakaan pöytäkirjan mukaan sähköisestä mediasta puhuttu.

Aika Yleisradion omille radiouutisille ei ollut vielä kypsä, vaikka tämänsuuntaisia ajatuksia jo esitettiin. Tähän saattoi vaikuttaa se, että Hella Wuolijoen jälkeen 1940-luvun lopulla Yleisradion pääjohtajaksi tullut Einar Sundström ei ollut kovin kiinnostunut ohjelmista. STT:n ja Yleisradion sopimuksen perusteella STT:llä oli siten edelleen monopoli radiouutisiin. Yleisradio saattoi antaa erilaisia katsauksia ajankohtaisista aiheista, mutta kova uutispuoli oli STT:n heiniä. Aika ajoin Yleisradio koetteli sopimusjärjestelyn toimivuutta. Raimo Salokangas kirjoittaa Yleisradion historiassa, että toukokuussa 1963 aloittaneesta Sävelradiosta tuli väline, jolla pantiin koetukselle STT:n uutismonopolia. Radion ohjelmapäällikkö Helge Miettunen oivalsi alan amerikkalaiskirjallisuuden perusteella, että radiosta saisi joustavan uutisvälineen; uutiset ja uutisluontoiset ohjelmat olivat ääniradion elinhermo. Hän harmittelee, että STT:n radiouutiset olivat malliesimerkki huonosta uutismateriaalin toimitustavasta: ”STT:stä luetaan kuivia pee ämmiä, jotka vielä luetaan huonosti, vailla kontaktia aiheeseen”. Kesälomalle lähtiessään Miettunen antoi ohjeen, että Sävelradio sai levyjen lomassa käyttää pieniä uutisia. Tämä kuitenkin loppui lyhyeen, kun STT kielsi käyttämästä uutisaineistoaan tavalla, joka tuli lähelle Yleisradion omaa uutistoimintaa. Ohjelmajohtaja Jussi Koskiluoma oli kertonut Killisen soittaneen julmistuneena ja uhanneen lähettää suuret lisälaskut, ellei Yleisradio lopeta uutisten antamista omissa ohjelmissaan. STT:n uutisliuskoja sai kuitenkin käyttää vihjeenantajina ja lisäaineistona. Kommentit Yleisradion piti hankkia itse. Raimo Salokangas tulkitsee, että Sävelradio oli kuitenkin askel kohti Yleisradion omaa uutistoimintaa: jos ratkaisu olisi pelkästään asianomaisista toimittajista ja päälliköistä riippunut, radio olisi saanut omat uutisensa viimeistään Sävelradiota perustettaessa.³⁴³

Miettusen näkemys uutisten merkityksestä sähköisessä mediassa tuli osoitukseksi kouriintuntuvasti jo marraskuussa 1963, jolloin tapahtui yksi vuosisadan suurista uutisista: Dallasissa Yhdysvaltojen presidentti John F. Kennedyä ammuttiin

³⁴² SSL:n vuosikokouksen ptk. 4.4.1964, SSLA. KA.

³⁴³ Salokangas 1996, 12, 107.

kuolettavasti. Missä olit, kun kuulit, että Kennedy on ammuttu? Tätä kysymystä on toistettu lukemattomia kertoja vuosikymmenten kuluessa. Suomessa kysymykseen vastaaminen on ollut helppoa niille, jotka tuona kohtalokkaana olivat radion tai television ääressä.³⁴⁴ Sähköinen media selätti lehdistön.

Miettusen esittämä arvostelu STT:n kuivista uutisista ei tosiaan ollut mikään uusi asia. STT:n ja Yleisradion välinen kissanhännänveto radiouutisten heikosta sisällöstä ja huonosta tyylistä oli jo vuosia ollut ikuisuusaihe.³⁴⁵ Toisaalta STT sai arvosteluja osakseen myös jokseenkin päinvastaisista asioista. Tällöin asialla olivat useimmiten poliitikot, kuten aiemmin on tullut esiin. STT:tä saatettiin moittia myös siitä, ettei jotain asiaa ollut toistettu tismalleen viranomaisten antamalla tavalla. Loistava esimerkki tästä on marraskuulta 1960. Kauppa- ja teollisuusministeri Ahti Karjalainen oli ollut ärtynyt siitä, ettei ulkoministeriön tiedotetta hänen tulevasta Moskovan-matkastaan ollut luettu radiossa 4. marraskuuta sanatarkasti semmoiseen, vaan että uutiseen oli sisältynyt muutakin mainintaa. Berg oli tuolloin viimeistä kuukauttaan STT:n johdossa, joten hän myös vastasi Karjalaiselle. Ilmeni, että kello 17 ja kello 22 tiedote oli luettu radiossa täsmälleen sellaisena kuin ministeriö oli sen lähettänyt:

Virallisesti ilmoitetaan, että kauppa- ja teollisuusministeri Ahti Karjalainen matkustaa marraskuun 8. päivänä Moskovaan käymään keskusteluja Neuvostoliiton edustajien kanssa suosituimmuusperiaatteen noudattamisesta Suomen ja Neuvostoliiton välisessä kaupassa. Viralliset neuvotte-

³⁴⁴ Suomessa on vuosikymmenten ajan arvuuteltu usein, kuka kertoi Kennedyn kuolemasta ensimmäisenä suomalaisyleisölle. Tätä keskustelua käytiin Helsingin Sanomien yleisönosastossa jälleen kerran syyskuussa 2009, kun lehdessä muisteltiin tv-uutisten 50-vuotista taivalta. Ilmeni, että tv-uutisten Heikki Kahila oli saanut tiedon ampumisesta AP:n uutisena viimeisenä lyhyenä mainintana tuona marraskuisena iltana 1963 kello 21.15 alkaneeseen lähetykseen. Kahila kertoi lokakuussa 2009, että tiedon oli soittanut toimituksen tiloista studioon leikkaajan tehtävissä sittemmin pitkään toiminut Sepi Niemi. Vastaavasti STT:n radiotoimittaja toimittaja Hans Wessman kertoi kuolemasta radiossa noin kello 21.45 alkaneessa STT:n ylimääräisessä uutislähetyksessä. Kahila kertoi siten ensimmäisenä, että Kennedyä oli ammuttu. Wessman kertoi ensimmäisenä Kennedyn kuolemasta. Oliko äänessä ensimmäisenä Kahila vai Wessman, on sinänsä triviaali kysymys. On ilmeistä, että Wessmanilla oli joka tapauksessa selvästi suurempi kuulijakunta kuin Kahilalla. Radiolähetys keskeytettiin ylimääräisten uutisten vuoksi nimittäin kesken suosittua Kaleidoskooppi-ohjelmaa, joka oli tuohon aikaan suosittu ja miltei ainoa kevyen musiikin ajankohdaisohjelma radiossa. STT:n ylimääräinen lähetys oli tiivis: ”Suomen Yleisradio. Ylimääräinen uutislähetys alkaa. Yhdysvaltain presidenttiä John Kennedyä ammuttiin tänään Dallasissa Teksasissa, ja hän kuoli pian laukauksista saamiinsa vammoihin. Uutislähetys Suomen Tietotoimistosta päättyy tähän.” Wessman tuli STT:n radiotoimittajaksi 1960-luvun alussa. Hän jäi eläkkeelle lähes neljä vuosikymmentä myöhemmin. Hans Wessman tekijälle 3.9.2009; HS yleisönosasto 1.–16.9.2009; Kahila 16.10.2009 Yleisradion tiloissa pidetyssä tv-uutisten historian julkistamistilaisuudessa; Perna, 58. Ylimääräinen lähetys kuultiin 21.11.2009 vanhoja radio-ohjelmia esittelevässä Radio Suomen lähetyksessä. Kahila kertoo muistelmissaan tuon dramaattisen päivän tapahtumista suunnilleen samaan tapaan. Kahila, 171–174.

³⁴⁵ Jussila, passim.

lut asiasta käydään tasavallan presidentin vierailun yhteydessä Moskovassa marraskuun loppupuolella.

Bergin kommentti kello 19 luetusta uutisesta selittää paljon hänen omasta asenteestaan ja myös STT:n asemasta. Hänen mukaansa nimittäin kello 19 STT:n radioselostaja halusi **valitettavasti** (korostus – RJ) täydentää tekstiä seikoilla, jotka hän oli saanut kauppaministerin haastattelulausunnoista. Tätä ei hänen mukaansa olisi tapahtunut, jos STT:tä olisi varoitettu annetun ”tiedotuksen selostamisesta”. Kuin pisteenä i:n päällä oli Bergin lausunto, jonka mukaan STT ei ollut milloinkaan muuttanut tai laiminlyönyt ”virallisia tiedoituksia”, ellei niitä tekstin pituuden vuoksi ollut pakko lyhentää. Sanamuodon tyypistämiseenkin oli pyydetty lupa, jos se vain oli ollut mahdollista.

Mutta mihin STT:n radiotoimittaja sitten oli oikein syyllistynyt? Keskimmäisen uutislähetyksen uutinen kuului:

Kauppa- ja teollisuusministeri Ahti Karjalainen matkustaa ensi tiistaina Moskovaan, missä aloitetaan neuvottelut suosituimmuusperiaatteen tulokinnasta Suomen ja Neuvostoliiton kaupassa. Suosituimmuusperiaate on eräs tärkeimmistä kysymyksistä Suomen Eftaan liittymistä silmällä pitäen. Viralliset neuvottelut asiasta käydään presidentti Kekkonen vierailun yhteydessä Moskovassa marraskuun loppupuolella.³⁴⁶

Edes tuon ajan mittapuun mukaan ei liene epäselvyyttä, kumpi uutisversio oli niin journalistisesti kuin tyyliltäänkin informatiivisempi. Ei siis ollut mikään ihme, että STT:n radiouutisia arvosteltiin kuivuudesta ja viranomaisten tiedotteiden lukemisesta. Bergin vastaus osoittaa suorastaan matelevaa kuuliaisuutta auktoriteetin edessä.

Karjalainen itse ei lopulta tainnut olla huolissaan STT:n uutisesta. Hän kirjoitti päiväkirjaansa aamulla annetusta virallisesta tiedosta, että hän matkustaa Moskovaan keskustelemaan Neuvostoliiton edustajien kanssa suosituimmuusperiaatteen soveltamisesta Suomen ja Neuvostoliiton välisessä kaupassa. Hän kirjoitti Neuvostoliiton kaupallisen edustajan E. S. Hotsialovin pitäen tärkeänä tällaista sanamuotoa.³⁴⁷ STT:n jutusta hän ei kirjoittanut mitään. Karjalaisen ärtymystä voidaankin pitää äkillisenä kiivastuksena. Berg otti Karjalaisen arvostelut kuitenkin tosissaan.

Sinänsä tämä episodi on oivallinen osoitus tuon ajan Suomen ulkopoliittikan ongelmista ja etenkin herkistä idänsuhteista. Neuvostoliitto vastusti, kuten tässä

³⁴⁶ Berg Karjalaiselle 7.11.1960 (jäljennös). ”Valtio II”, STTA.

³⁴⁷ Aikoja ja tapauksia Ahti Karjalaisen elämästä, 195.

tutkimuksessa on aiemminkin tullut esiin, Suomen liittymistä ”ulkoseitsikkoon” eli Euroopan vapaakauppaliittoon³⁴⁸ Eftaan. Liittyminen Eftaan – vaikkakin sen ulkojäsenenä – oli kuitenkin Suomen ulkomaankauppapolitiikan elinehto. Näin ollen Neuvostoliitto oli tavalla tai toisella saatava myötämieliseksi Suomen jäsenyydelle. Tämä toteutettiin myöntämällä Neuvostoliitolle maiden välisessä kaupassa samanlainen suosituimmuus kuin Efta-maillekin. Karjalaisen huoli oli sinänsä ymmärrettävää: varsinkin kun neuvottelut olivat vielä kesken, ei suosituimmuusperiaatteen soveltamista Suomen idänkaupassa tullut sitoa julkisuudessa neuvotteluihin Eftan kanssa. Moisten asioiden kertominen julkisuudessa ei siten ollut maan etujen mukaista. Varsinkin Eftan suurin ja tärkein valtio Britannia ei ollut suostuvainen siihen, että Neuvostoliitto saisi Suomelta kaikki Efta-edut. Sopimus Efta-etujen antamisesta Neuvostoliitolle kuitenkin solmittiin lopulta monien vaiheiden jälkeen marraskuun lopussa Moskovassa. Suosituimmuussopimusta ei kuitenkaan tuolloin julkistettu.³⁴⁹ Neuvottelut olivat joka tapauksessa hankalia, eikä kaikkea voinut kertoa julkisuuteen. Mutta, kuten Bergin kirjeestä voi huomata, Karjalainen itsekin oli viitannut suosituimmuusperiaatteen yhteydessä Eftan kanssa käytäviin neuvotteluihin. STT oli ainakin kello 19:n uutisissa toiminut niin kuin uutisia kertovan median tulee toimia: kerrotaan tosiasiat ja liitetään ne oikeisiin asiayhteyksiin. Bergin asenne taas kertoo päinvastaisesta näkemyksestä.

Kuten monessa yhteydessä on tullut esiin, Yleisradion ja STT:n suhteet olivat kaiken aikaa koetuksella. Ongelmista huolimatta Yleisradio oli STT:lle edelleen myös tärkeä yhteistyökumppani. Yhteistyö meni niinkin pitkälle, että ainakin kerran Yleisradio lainasi selvää rahaa rahapulaan jälleen kerran joutuneelle uutistoimistolle. Yleisradion johtokunta myönsi joulukuussa 1962 STT:lle 2,5 miljoonan markan lainan kuuden prosentin korolla. Laina oli pikavippi, sillä se piti maksaa takaisin kolmessa kuukaudessa. Lainan vakuudeksi STT luovutti osakesalkussaan olevat 127 Tampellan osaketta.³⁵⁰

³⁴⁸ Etenkin 1960-luvulla Eftasta käytettiin myös nimeä Euroopan vapaakauppa-alue.

³⁴⁹ Neuvostoliiton Efta-eduista, ks. Seppinen 1997, 226–253.

³⁵⁰ Yleisradion johtokunnan ptk. 21.8.1962. YA.

Presidentti John F. Kennedyn murhan yhteydessä sähköinen media selätti sanomalehdet (Lehtikuva/UPI)

Keskeiset tulokset

1960-luvun alkuun tultaessa E. A. Bergin ura STT:ssä alkoi olla lopussa. Talon johtoon valittiin pitkien pohdintojen jälkeen valtiotieteen tohtori ja meriupseeri Kullervo Killinen. Johtajanvaihdos merkitsi STT:lle uudistuksia. Killinen oli toimen mies, ja hän halusi selvästi näyttää, että hänellä voisi olla merkittävä rooli myös mediamaailmassa. Killinen erosi edeltäjästään melkoisesti. Yksi piirre oli kuitenkin yhteinen: STT jatkoi ”asiallisella” linjalla. Tähän linjaan ei kuulunut ylilyöntejä eikä kohujuttuja.

Suurin kiista Killinen ja Bergin välillä koski ulkomaan uutisia. Berg halusi pitää kiinni vanhasta perinteestä, jonka mukaan uutistoimistojen tekstit tulivat Tukhol-

masta Ruotsin TT:n valitsemina ja ruotsiksi käännettyinä. Berg yritti vielä eläkepäivinäänkin perustella omaa näkemystään. Se oli kuitenkin turhaa, sillä Killinen oli ehdottomasti päätenyt sille kannalla, että vastedes STT:n tuli ottaa vastaan uutistoimistotekstit suoraan uutistoimistoilta. Näin myös tapahtui, ja STT:hen perustettiin ulkomaantoimitus. Tähän kiistaan liittyvästä kirjelmöinnistä näkyy hyvin, että Killinen ei edeltäjänsä juuri arvostanut.

Killinen halusi myös tehostaa suhteita Neuvostoliittoon. Neuvostouutispalvelua lisättiin, ja Killinen oli usein vierailulla itänaapurissa. Tässä yhteydessä ei voi välttyä näkemykseltä, että Killinen oli sisäistänyt ajan hengen: Neuvostoliitosta piti puhua myönteiseen sävyyn. Muistelmissaan hän äityy jopa liialliseen makeiluun. Killinen koki itsensä merkittäväksi hahmoksi, joten hänelläkin piti olla oma ”kotiryssä”. Kuin luonnostaan hänen keskustelukumppanikseen valikoitui Neuvostoliiton sotilasiamies Vladislav Andruškevitš. Suojelupoliisi seurasi tarkkaan miesten tapamisia. Mikään ei viittaa siihen, että Killinen olisi toiminut jotenkin maan etujen vastaisesti tai muutoinkaan sopimattomasti.

1960-luvun alkuvuodet eivät olleet mitenkään helppoja STT:lle. Etenkin vuoden 1960 kunnallisvaalien ja seuraavan vuoden ns. Honka-liiton raportoinnissa STT joutui kritiikin hampaisiin. Juuri kunnallisvaalien tulosten tulkinta tuotti suuria ongelmia. Varsinkin SDP:n hajoaminen ja Veikko Vennamon Suomen pientalonpoikien puolueen esiintulo muuttivat poliittisia asetelmia. Oli enemmänkin makuasia, mikä puolue katsottiin voittajaksi ja mikä häviäjäksi. Eri puoluelehdet suomivat STT:tä enemmän tai vähemmän puolueellisista uutisista. Suorastaan hämmästyttävää on, että vastakkaiset puoluelehdet saattoivat arvostella samaa juttua aivan eri perustein. Varmasti STT:kin teki virheitä, mutta kokonaisuudessa se oli kuitenkin selvästi pelinappula politiikan kentällä. Myöhemmin vastaava ilmiö toistui. STT:lle koitui suuria ongelmia, kun kokoomuslehdistö väitti ”maan korkeimman tahon” asettaneen suitsia STT:n uutistyyliä Olavi Hongan presidenttiehdokkuudesta kirjoitettaessa..

Noina vuosina koko mediamaailma koki mullistuksia. Olennaisen tärkeää oli television yleistyminen suomalaiskodeissa. STT ja muukin media alkoi sopeutua televisioon selvästi jälkijunassa. Televisio tarvitsi kuitenkin uutisia, ja niitä STT:llä oli tarjolla. Tapa uutisten kertomisessa televisiossa oli kuitenkin aikansa elänyt, mutta eipä tv:n pioneereillakaan ollut alkuun mitään selvää näkemystä uutistyyöstä. STT:täkin osattiin tv:n puolella arvostaa. Nopeus uutisten välittämisessä tuli entistä

tärkeämmäksi. Viimeistään Yhdysvaltojen presidentin John F. Kennedyn murha teki selväksi, että sähköinen media selätti lehdistön nopeudessa. STT:n etuna tässä vaiheessa oli, että sillä oli ja oli ollut jo pitkään monopoliasema radiouutisissa.

Kamppailu radiouutisista kiihtyy

Yleisradio siirtyy Revon aikaan

Median tila kulki vääjäämättä siihen suuntaan, että Yleisradion omien radiouutisten perustaminen oli enää ajan kysymys. Aivan uutta puhtia tavoite sai, kun Sundströmin jälkeen vuoden 1965 alusta Yleisradion pääjohtajaksi valittiin maisteri Eino S. Repo. STT joutui tässä tilanteessa puolustuskannalle omia etujaan ajaessaan. STT luonnollisesti vastusti radiouutisten tuloa uutismarkkinoille. Tämän asian yhteydessä on puhuttu jopa suuresta uutissodasta. Myös Yleisradion sisällä puhuttiin suuresta uutissodasta. Tällä tarkoitettiin sitä, kun uutispäälliköksi tullut Ralf Friberg päätti muuttaa tv-uutisten luonnetta olennaisesti.³⁵¹

Voidaan sanoa, että vaikka Yleisradiossa uutispuolen kehitys oli vanhastaan ollut hidasta, niin ei voinut STT eikä mikään muukaan kuitenkaan vastustaa Yleisradion omien radiouutisten perustamista. Ennemmin STT:n ensisijainen tehtävä oli pitää huolta siitä, että ainakin osa sen omista radiouutisista säilyisi. Ilmeistä on, että uusi tulokas toi mukanaan myös tervettä kilpailua.³⁵² Paljon ehti kuitenkin tapahtua

³⁵¹ Rantanen 1987, 130; Kahila, 154–157.

³⁵² Pernaa 2009, 79, 81; C F Sandelinin haastattelu 5.11.2009.

ennen kuin radiossa kuultiin muitakin kuin vain STT:n uutisia. Oman lisänsä tilanteeseen toi, että Killisenkin nimi oli esillä Yleisradion pääjohtajakaavailuissa.

Jo kesällä 1964, kun Yleisradiolle haeskeltiin uutta pääjohtajaa Einar Sundströmin seuraajaksi, hallintoneuvoston puheenjohtaja Johannes Virolainen raportoi presidentti Kekkoselle Yleisradion tilasta. Hänen tulkintansa ei ollut mairitteleva:

Radiossa asiat ovat kerta kaikkiaan kesantona. Nykyinen pääjohtaja ystävämme Sundström on aika taitavasti, voi sanoa ovelasti, keskittänyt langat käsiinsä. Varsinkin taloudellisissa asioissa hän päättää kaikesta. Joku sanoikin, ettei taloon voi ostaa kynää eikä kumia ilman pääjohtajan lupaa. Toinen mies ystävämme Koskiluoma on asia sinänsä. En ole kuullut vielä hänen esittävän yhtään mielipidettä mistään asiasta. Ehkä se johtuu siitä, että olen ollut hallintoneuvostossa vasta vajaat neljä vuotta.

Virolainen korosti olevan luonnollista, että pääjohtajaksi oli saatava maalaisliittolainen tai ainakin ”meitä” ymmärtävä kulttuurihenkilö. Kirjeestä ilmenee selvästi, että Revon nimestä hän oli keskustellut aiemminkin Kekkosien kanssa. Ei hän kuitenkaan Repoa täysin suositellut. Hän myönsi, ettei hän tuntenut tarkemmin Repoa. Hän ei etenkään ymmärtänyt Revon näkemystä, jonka mukaan mainokset lisäävät kilpailua ja siten parantavat ohjelmia. Revon näkemystä selittää, että hän oli tuolloin Mainos-TV:n palveluksessa. ”Minä en ainakaan milloinkaan ole valmis siihen, että Suomen kapitalistit saavat käyttöönsä tv:n lisätäkseen voittojaan ja myydäkseen Suomen kansalle, mitä liikemiehet haluavat”, kirjoitti Virolainen. Kuitenkin Repo oli hänen mielestään hyvä mies radion pääjohtajan paikkaa ajateltaessa.³⁵³

Vuonna 1969 ilmestyneessä muistelmakirjassaan Virolaisen kuvaus tapahtuneesta on selvässä ristiriidassa kirjeen kanssa. Hän nimittäin kirjoitti kuulleensa ensimmäisen kerran Revon nimen Kustaa Vilkkunalta syyskuun alussa 1964, kun he olivat poistumassa Yleisradion hallintoneuvoston kokouksesta.³⁵⁴ Kuitenkin jo kesällä Virolainen oli muistuttanut Kekkoselle puhuneensa Revon nimestä aiemminkin. Joidenkin tietojen mukaan Virolainen olisi ollut selvillä Revon ehdokkuudesta jo alkuvuonna.³⁵⁵ On tietysti mahdollista, että Virolaisella oli muisti pettänyt. Todennäköisempää kuitenkin lienee, että hän halusi kaunistella asiaa. Kesäinen kirjehän osoitti, että Kekkosien hiljaista hyväksyntää tarvittiin Yleisradion pääjohtajan valinnassakin, vaikkei muodollisesti hänellä asian kanssa mitään tekemistä ollutkaan. Tosin tässä

³⁵³ Virolainen Kekkoselle 17.7.1964. Urho Kekkosien vsk. 1964.

³⁵⁴ Virolainen 1969, 320.

³⁵⁵ Salokangas 1996, 153. Salokankaan lähteenä on Pertti Hemánuksen *Reporadio*-kirja. Hemánus, 18–19.

tapauksessa taisi olla niin, että Kekkonen käytännössä jo tekemälle valinnalle tarvittiin virallinen hyväksyntä. Ylipäänsä Kekkonen halusi tietää, mitä valtakunnassa tapahtui ja suunniteltiin. Näistä hänelle myös kerrottiin.

Yleisradio ei luonnollisestikaan ollut ainoa median edustaja, josta Kekkonen sai tietoa. Uuden Suomen asioista Kekkonen sai tietää maalaisliiton vaikuttajalta ja pääministerin sihteeriltä Jouko Loikkaselta, joka usein lounasti lehden toisen toimitajan eli varapäätoimittajan Matti Aution kanssa. Loikkanen raportoi ”äärimmäisen luottamuksellisesti” lounaskeskusteluista Kekkoselle, joka näin sai tietoa sekä lehden että yleensä kokoomuksen sisäisistä asioista. Kekkonen vuosikirjoissa on muutoinkin useita kirjeitä Loikkaselta. Niissä kerrotaan, mitä eri ihmiset eri tilaisuuksissa olivat lausuneet.³⁵⁶

Koska Virolainen ei tuntenut Revon taustoja, Vilkuna kirjoitti pian syyskuisen iltakävelyn jälkeen seitsensivuisen muistion Revosta. Hän kertoi hyvin pikkutarkasti Revon elämäkertatiedoista ja siihenastisista saavutuksista. Hän kehui estoitta ehdokasta:

Omasta puolestani, vaikka ikäni puolesta kuulun vanhoihin, huomasin olevani lähellä E.R:n ajatuksia. Vakaan tuntuman poliittiseen toimintaan E.R. otti vaikeana syksynä 1958 tukeakseen kaikkea mahdollista toimintaa Tasavallan presidentin Urho Kekkonen linjan hyväksi. Syksyllä 1959 pyysin hänet toimitussihteeriksi ja yhdeksi kirjoittajaksi suunniteltaessa Urho Kekkonen 60-vuotisjuhlakirjaa. Tehtävä onnistui hyvin ja E.R:n omat kirjoitukset luonnehtivat varsin sattuvasti Urho Kekkonen poliittista uraa. Paasikivi-seurassa olen työskennellyt E.R:n kanssa seuran perustamisesta lähtien.

Muistiossa Vilkuna myös ennustaa Revon saavan valmiiksi väitöskirjansa Juhani Silvosta vielä vuoden loppuun mennessä. Muistion lopussa hän suositteli lämpimästi Revon valitsemista Yleisradion johtoon.³⁵⁷ Loikkanen arveli päiväkirjassaan, että alkukappale ja kolme viimeistä kappaletta ovat Vilkunaa, ”väli lienee Revon kädestä”.³⁵⁸ Pian tämän jälkeen Repo kirjoitti muistion, jota Virolainen luonnehtii muistelmissaan Revon ohjelmajulistukseksi. Uutisista Repo tiivisti, että Yleisradion uutispalvelu oli uudistettava, ja sen olisi ”kiireimmiten vapauduttava STT:n ohjauk-

³⁵⁶ Esimerkiksi Loikkanen Kekkoselle 20.1.1965 ja 30.4.1965. Urho Kekkonen vsk. 1965. Loikkasen päiväkirjoissa on hyvin paljon merkintöjä lounaista Aution kanssa.

³⁵⁷ Kustaa Vilkun PM ”Yleisradion pääjohtaja” 19.9.1964. Loikkanen Jouko, *Uljaan uran huippu. Johannes Virolainen pääministerinä. Maan politiikkaa 12.9.1964–2.6.1966* (julkaisematon käsikirjoitus Loikkasen päiväkirjamerkinnoista ja iltakoulupöytäkirjoista). Jouko Loikkasen ark., TPA. Repo ei koskaan saanut väitöskirjaansa valmiiksi.

³⁵⁸ Jouko Loikkasen pvk. 19.9.1964. Jouko Loikkasen ark., TPA.

sesta”. Yhteistoiminnassa esimerkiksi maaseudun lehdistön kanssa Yleisradio voisi luoda oman uutisverkoston, johon kuuluisivat niin kotimaiset kirjeenvaihtajat kuin myös pysyvät ulkomaille lähetettävät kirjeenvaihtajat. STT:n kannalta merkittävää oli, että Virolainen piti Revon näkemyksiä oikeina. Hän myöntää kirjassaan, että Vilkunan kirje ja Revon muistio vaikuttivat ratkaisevasti siihen, että hän ryhtyi kannattamaan Revon valitsemista Yleisradion johtoon.³⁵⁹

Ei ole täyttä varmuutta siitä, kuka toi Killisen nimen esiin pääjohtajakaavailuisa. Maalaisliiton tuolloinen puoluesihteerin Pekka Silvola kertoi Raimo Salokankaan haastattelussa vuonna 1994, että hänen edeltäjänsä Arvo Korsimo olisi ehdottanut Kekkoselle Killisen valintaa. Samassa yhteydessä oli ollut esillä myös ulkoministeriön lehdistötoimiston maalaisliittolaisen päällikön Matti Tuovisen nimi. Silvolan kertoman mukaan Korsimo piti Repoa ”semmoisena ylimielisenä poeettina”.³⁶⁰ Killinen kertoo muistelmissaan, että hänenkin nimensä pulpahti esiin julkisuudessa Turun yliopiston rehtorin rinnalla Yleisradion pääjohtajaehdokkaana. Puheissa oli esiintynyt siten myös Tauno Nurmela nimi. Killinen kiistää kirjassaan ehdottomasti ilmoittautuneensa ehdokkaaksi, eikä hän ollut ottanut yhteyttä keneenkään Yleisradion johtoelimissä. Killisen kertoman mukaan vasta vaalin kynnyksellä kokoomuksen puolueoimistosta soitettiin ja kysyttiin, mitä hän arveli ehdokkuudesta. Hän oli vastannut ratkaisevansa kantansa vasta silloin, jos häneltä sitä virallisesti tiedustellaan. Kokoomuksen aikeista hän päätteli:

Kokoomus oli Honka-seikkailunsa jälkeen poliittisessa paitsiossa, joten näkyvien vastaehdokkaiden esille vetäminen merkitsi sille vain sumuverhoa, jonka takana voitiin rauhassa hieroa lehmänkauppaa puoluesihteerin ja toisenkin oman miehen saamiseksi Yleisradion alempaan johtoportaan. Kun tähän oli päästy, annettiin Revolle hyvällä mielin puolueen äänet.

Ilmeisen jälkiviisaana Killinen muistuttaa astuneensa juuri mielenkiintoiseen virkaan, joka oli Yleisradion pääjohtajan viran kanssa suunnilleen samalla tasolla. Se edellytti puolueettomuutta ja hyvien suhteiden luomista kaikkiin suuntiin: ”Ei ollut syytä ryhtyä juoksemaan ojennettuun nyrkkiin, sen oli oppinut jo Valle Reskolta Merisotakoulussa.”. Siksi hän kertoo pysyneensä täysin passiivisena ja katselleensa vain

³⁵⁹ Virolainen 1969, 320–327. Kirjassaan Virolainen siteeraa kummankin muistion pääkohtia.

³⁶⁰ Salokangas 1996, 153.

sivusta, miten osa lehdistöä pantiin Revon ansioita suuretelemaan ja hänen omia ansioitaan vähentelemään.³⁶¹

Yleisradion myöhemmällä pääjohtajalla Sakari Kiurulla on ollut hieman erilainen näkemys. Hän kirjoittaa muistelmissaan, että Tauno Nurmela ja Kullervo Killisen nimet mainittiin pääjohtajakaavauissa. Kiurun mukaan Nurmela ei ollut kiinnostunut asiasta mutta Killinen oli.³⁶²

Killisen nimi oli esillä jo keväällä 1964. ”Lounastin Kullervo Killisen ja Pekka Silvola kanssa. Killinen tuntuu olevan yksi ehdokas radion pääjohtajaksi”, kirjoitti Loikkanen päiväkirjaansa maaliskuun lopussa. Silvola oli Loikkasen päiväkirjamerkintöjen mukaan vielä keväällä Killisen suosittelija. Syksyllä tilanne oli sitten jo toinen: ”Istumista Pentin, Timosen, Silvola, Antilan ja Niinikosken kanssa Vaakunassa. Puhuin Antilalle Revosta. Silvola ei ollut ketään ehdokasta, kielsi vain olevansa Killisen kannalla.”³⁶³

Syksyn mittaan käytiin melkoista poliittista vääntöä pääjohtajasta. Tärkeää ei ollut ainoastaan pääjohtajan nimi. Myös muista johtajista nimistä piti päästä poliittiseen yhteisymmärrykseen.

Syyskuussa maassa palattiin normaaliin järjestykseen, kun runsaan puoli vuotta istunut Reino R. Lehdon virkamieshallitus oli työnsä tehnyt. 7. syyskuuta Kekkonen kirjoitti päiväkirjaansa: ”Klo 20.00 STT:lle: T.P. kutsui tänään i.p. tohtori Johannes Virolaisen Tamminiemeen ja kehoitti häntä aloittamaan uudelleen viime kesäkuussa vireillä olleet neuvottelut enemmistöhallituksen muodostamisesta hänen johdollaan.”³⁶⁴ Virolaisen kokoomushallitus nimitettiin, ja se istuikin vuoden 1966 kevääseen asti.

Syksyllä 1964 koettiin myös merkittävä tulevien vuosien poliittisia asetelmia ennakoiva tapahtuma, kun Kekkonen piti 25. syyskuuta arvovaltaisen yleisön edessä puheen Paasikivi-seurassa. Erityisen merkittäväksi tilaisuuden teki se, että Kekkonen esiintyi ensimmäistä kertaa Helsingin työväentalossa. Tapahtumaa pidettiin Kekkonen kädenojennuksena sosiaalidemokraateille. SDP:n puheenjohtaja Rafael Paasio sanoi tilaisuuden aikana uudenkin pääministerin sihteerille Jouko Loikkaselle: ”Taidat olla ensimmäistä kertaa tässä talossa”. Loikkanen vastasi myöntävästi.

³⁶¹ Killinen, 112–113.

³⁶² Kiuru, 33.

³⁶³ Loikkanen, 113-137; Jouko Loikkasen pvk. 5.10.1964. Jouko Loikkasen ark., TPA.

³⁶⁴ Urho Kekkosen pvk. 2 (7.9.1964), 138.

Loikkasen päiväkirjat paljastavat myös, miten Yleisradiossa suhtauduttiin Kekkonen esiintymiseen. Heti seuraavana päivänä nimittäin Jukka Rusi kertoi Loikkaselle: ”Holmlund³⁶⁵ esti presidentin puheen televisioinnin. Hän sanoi, että voidaan varmasti ottaa vain UK:n kävely puhujapaikalle ja sekin mykkänä. Tallinnan tv otti jutun kokonaan nauhalle. Holmlund sanoi Virolaista keväällä maailman typerimmäksi poliitikoksi ja hän halveksii eduskuntaa ja politiikkaa”. Parin päivän kuluttua Loikkainen selosti Virolaiselle tv:n ”tyräytystä”. Virolainen lupasi ottaa asian esille radion johdon piirissä.³⁶⁶ Niinpä Yleisradion johtajille tulikin kova kiire selitellä tapahtunutta.

Tapaus osoittaa, kuinka politikointi oli tullut toimituksiin. Samalla se osoittaa, että toimituksessa oli väkeä, joka mieluusti kertoili toisten virheistä, varsinkin jos virheen tekijä oli poliittinen vastustaja. Sen paremmin puheen poliittisen merkityksen kuin journalismin kannaltakaan Holmlundin ratkaisua ei voi ymmärtää muulla tavoin kuin poliittisena pelinä.

Yleisradion johtajapakettia sorvailtiin siis pitkin syksyä. Lähtökohtana oli, että korkeimmat johtajapaikat jaettaisiin puoluekohtaisesti. Paketti saatiin valmiiksi hallintoneuvoston kokouksessa juuri ennen uuttavuotta, vain kaksi päivää ennen kuin uuden pääjohtajan oli määrä aloittaa toimikautensa. Maalaisliitto sai Revon pääjohtajaksi. Tämä sopi myös kommunisteille. Talousjohtajaksi tuli sosiaalidemokraattien tukema Eero Vallila. SKDL sai talous- ja hallintoasioiden apulaisjohtajaksi Mauno Tammisen. Kokoomuksellekin paketti lopulta kelpasi, kun se sai toisen tv-kanavan johtajan paikalle elokuvaohjaajana tunnetun Hanno³⁶⁷ Lemisen. Kierroksen ainoa epäpoliittinen nimitys oli talon veteraanin L. H. Vennolan nostaminen henkilö- ja sosiaaliasiain johtajaksi ja pääjohtajan varamieheksi.³⁶⁸ Virolainen muistuttaa muistelmissaan, että Repo ei kuitenkaan ollut julkisesti maalaisliittolainen. Virolainen tiesi Revon myös inhonneen kaikkia puolueita ja maalaisliittoa erityisesti.³⁶⁹ Tästä ”tiedosta” on olemassa vain Virolaisen kertomus.

³⁶⁵ Kyseessä oli uutispäällikkö Börje Holmlund. Hänet oli samana vuonna palkattu Yleisradioon Uuden Suomen toimitussihteerin paikalta.

³⁶⁶ Jouko Loikkasen pvk. 25.9.1964, 26.9.1964, 28.9.1964, 29.9.1964 ja 30.9.1964. Jouko Loikkasen ark. TPA.

³⁶⁷ Leminen oli alkuperäiseltä nimeltään Hanno Päiviö Leminen. Elokuvaohjaajana ja myöhemmin TV2:n johtajana hänet tunnettiin etunimellä Hannu. Suomen Kansallisbiografia 6, 59–60.

³⁶⁸ Salokangas 1996, 153–154.

³⁶⁹ Virolainen 1969, 327.

Hallintoneuvoston kokouksessa koettiin vielä yksi episodi. Kokoomuksen edustajat nimittäin halusivat mukaan kokoukseen puolueen puheenjohtajan Juha Rihtniemen. Tämä sopi hallintoneuvoston puheenjohtajalle. Pääministerin sihteeri kirjasi tapahtuman niin, että Rihtniemi oli tullut kokoukseen ”kokoomuksen poliittisille toimittajille tarjoaman voimakkaan lounaan liikuttamana”. Rihtniemi oli vaatinut yhden lisäjohtajan paikan perustamista kokoomuksen puoluesihteerinä Rauno Koskea varten. Loikkanen kirjoitti Juhan puhelleen, että ”muodollisesti äänestämme kommunistia vastaan, mutta asiallisesti hyväksymme hänet, kun vain saamme oman miehemme myös johtoon”.³⁷⁰ Rihtniemen esitys myös toteutui, sillä helmikuussa 1965 hallintoneuvosto nimitti Kosken vielä auki olleelle henkilöstö- ja sosiaaliasiain apulaisjohtajan paikalle.³⁷¹

Killinen korostaa muistelmissaan olleensa Yleisradion pääjohtajakysymyksessä passiivinen. Näin varmasti tilanne olikin ainakin julkisesti. Hän varmasti tajusi, että kokoomuksen ehdokkaana hänellä ei olisi ollut mitään mahdollisuuksia tässä kisassa; miksi siis tyrkyttää itseään? On myös huomattava, että kukaan ei edes pyytänyt häntä ehdolle.

Suuri uutissota

Edeltäjiensä tapaan Repo istui kahdella pallilla. Yleisradion pääjohtajana hän oli STT:n asiakas. STT:n hallituksessa³⁷² hän oli taas päättämässä omistajan edustajana STT:n asioista. Näin tietysti tilanne oli ollut aina muidenkin hallitusten jäsenten

³⁷⁰ Jouko Loikkasen pvk. 29.12.1964. Jouko Loikkasen ark., TPA.

³⁷¹ Salokangas 1996, 154.

³⁷² Repo valittiin Sundströmin seuraajaksi STT:n hallitukseen STT:n yhtiökokouksessa 19.3.1965. Vuoden alun hallituksen kokouksissa Yleisradiota edusti edelleen Sundström. ”Pöytäkirjat”, STTA.

kohdalla. Kaksoisrooli merkitsi sitä, että Repo tiesi, mitä STT:ssä ajateltiin Yleisradion tulevista uudistuksista.

Repo aloitti useita uudistushankkeita. Yksi näkyvimmistä oli radion omien uutisten perustaminen, kuten aiemmin on mainittu. Mutta mihin tämä ajatus perustui? Repo kirjoitti muistelmissaan olleensa uudessa toimessaan vasta muutaman päivän, kun Moskovaan Yleisradion ensimmäiseksi täysipäiväiseksi kirjeenvaihtajaksi siirtyvä Aarre Nojonen tuli hänen huoneeseensa. Lähtiäisiksi Nojonen sanoi ovelta, että aloita nyt lopultakin radion oma uutistoimisto, sitä kaikki toivovat. Repo arveli, että tuskinpa ilman Nojosen nykäystä hän olisi lähtenyt yhtä varhaisessa vaiheessa liikkeelle. Kaavailut radion uutisista hän aloittikin heti tammikuussa.³⁷³ Huomattava on, että hallintoneuvoston puheenjohtaja Virolainen tuki Revon suunnitelmia. Moskovan-kirjeenvaihtajiin palataan tuonnempana.

Jo helmikuussa Repo esitteli Yleisradion johtokunnalle ehdotustaan uutistoiminnan ja ajankohtaisohjelmiston uudistamisesta. Päämääränä oli omaan uutispalveluun siirtyminen. Johtokunta oli samaa mieltä. Käytännön toimia varten perustettiin uutispalvelua varten keskuselin. Sen johtoon päätettiin hakea uutispäällikköä. Tähän tehtävään valittiin pikaisesti ulkoministeriöstä nuori ja toimelias virkamies Ralf Friberg. Revon mukaan valintaan vaikutti Fribergin kaksikielisyys: ”Tunsin melko hyvin tämän ruotsalaisen kansanpuolueen kauhukaran”. Friberg sai heti tehtäväkseen laatia hallintoneuvostolle muistio radion omien uutisten aloittamisesta. Laatimassaan muistiossa – jonka Repo esitti hallintoneuvostolle omissa nimissään vaikka pitikin sitä hiukan suureellisena – hän korosti, että Suomen puolueeton asema ja maantieteellinen sekä kielellinen eristäytyneisyys asettivat Yleisradion uutistoiminnalle erityisiä vaatimuksia. Etenkin ulkomaantapahtumia oli tarkasteltava suomalaisin silmin, ja niille tuli antaa ”objektiivinen arvostusjärjestys”. Suunnitelmassa oli, että alkuvaiheessa siirryttäisiin kahdeksaan päivälähetykseen. Vuoden kulluttua oli tarkoitus siirtyä kokonaan Yleisradion laatimiin ja lukemiin uutisiin. STT:lle oli tarkoitus antaa vielä toistaiseksi oikeus jatkaa omia lähetyksiään vanhaan tapaan. Hallintoneuvosto käsitteli muistiota elokuisessa kokouksessaan.³⁷⁴

Tämä suunnitelma ei kuitenkaan semmoisenaan toteutunut. STT:n oikeus lähetykseen ”toistaiseksi” säilyi yli 30 vuotta. Jo syksyllä 1965 Yleisradio ryhtyi

³⁷³ Repo, 219.

³⁷⁴ Yleisradion johtokunnan ptk. 9.2. ja 19.3.1965. Ralf Fribergin Revolle laatima muistio 12.7.1965. Yleisradion hallintoneuvoston ptk. 13.8.1965. YA; Repo, 220.

lähettämään omia uutisiaan. Ensimmäisen uutislähetysten luki 5. syyskuuta luki sittemmin mittavan uran mediassa ja yrityselämässä tehnyt Ari Valjakka. Vuoden 1966 alusta uutislähetykset muuttuivat säännöllisiksi.³⁷⁵

Yleisradio pääjohtajana ja STT:n hallituksen jäsenenä Eino S. Repo istui ”kahdella pallilla” (Lehtikuva)

STT:n eikä varmasti myöskään Yleisradion kannalta alkutilannetta ainakaan helpottanut, että Yleisradion ja STT:n välejä hiersi lähetysten lisäksi myös toinen ikuisuuskytymys: Yleisradion asiakkuuden maksuperusteet. Pitkin vuotta 1964 yhtiöt olivat neuvotelleet uudesta sopimuksesta ja kotimaisen uutishankinnan tehostamisesta. STT:n kannalta tilanne oli siinäkin mielessä hankala, että asiakaskunta uhkasi vähentyä: Päivän Sanomiakin uhkasi lakkauttaminen. Edellisenä vuonna eli siis vuonna 1963 tilaajalehtien määrä oli pudonnut 79:stä 76:een. Maksuongelman taustalla oli se, ettei toisin kuin yleensä muissa uutistoimistoissa lehtiasiakkaiden maksuissa ollut päästy levikkiin perustuvaan järjestelmään. Tämä taas oli esteenä, ettei Yleisradion maksuja ollut voitu kytkeä radio- ja tv-lupien määrään. STT:n hallituksessa todettiin, että radio- ja tv-lupien määrän kasvu ei ollut vaikuttanut vuosiin

³⁷⁵ Salokangas 1996, 180; Repo, 222.

Yleisradiolta tulevaan uutismaksuun. Marraskuussa radio- ja tv-lupien yhteismäärä oli noussut jo yli kahteen miljoonaan. Se oli enemmän kuin STT:n palvelemien lehti- en yhteispainosmäärä.³⁷⁶

Aivan vuoden 1964 lopulla Killinen kirjoitti huolestuneen oloisena ohjelmajohtaja Koskiluomalle. Hän arvosteli peitelysti, että Repo oli jo ennen nimitystään kii- ruhtanut esittämään mielipiteitään uutistoiminnan kehittämisestä ja kosketellut sii- nä yhteydessä myös radion suhdetta STT:hen:

Sinä, joka vuosikausia olet saanut painiskella näiden ongelmien kanssa, tiedät paremmin, etteivät ne ole varsin yksioikoisia, vaan että niihin kyt- keytyvät sellaiset varsin merkitykselliset asiat kuin kansallisen vapaan uutistoimiston säilyttäminen, lehdistön ja radion suhde sekä sanan vapa- us yleensä poliittisesti perin monijakoisessa maassamme. Samoin olet varmaan jo aikaisemmissa keskusteluissamme huomannut, ettei STT:n taholla ja kaikkein vähiten minun tahollani ole ollut vaatimuksia radion uutistoiminnan kangistamisesta ikuisesti nykyiseen uomaansa.

Killinen myönsi, että uutistoiminnan olisi päinvastoin seurattava nopeudessaan ja monipuolisuudessaan tekniikan uusinta kehitystä. Kyse oli hänen mielestään kui- tenkin toimintaedellytyksistä. Hän muistutti, ettei pieni ja jatkuvasti toimeentulo- minimin rajoille puserrettu toimisto voi päästä samaan tulokseen kuin suurituloisen ja kaikkia nykyajan teknisiä välineitä käyttävä laitos. Hän kehotti lyömään kortit pöytään: siihen asti hedelmättömiksi jääneiden taloudellisten keskustelujen sijasta olisi perin pohjin selvitettävä Yleisradion ja STT:n tulevaa toiminnallista ja taloudel- lista suhdetta.³⁷⁷

On epäselvää, vaikuttiko Killisen tiukka kirje neuvotteluyhteyteen. Uutta puh- tia neuvotteluihin joka tapauksessa tuli. Lopputuloksena oli, että 11. toukokuuta 1965 yhtiöt saattoivat allekirjoittaa uuden sopimuksen uutismaksuista. Yleisradio sai sopimuksen mukaan kaiken STT:n lähettämän aineiston. Vastedes Yleisradion maksuperusteina käytettiin radio- ja tv-lupien määrää. Sopimuksen mahdollisti se, että lopultakin STT:ssä päästiin lehtien levikkilukuihin perustuviin uutismaksuihin. Lehdille tuli perusmaksu ja sen päälle tietyn taulukon mukainen levikkiin perustuva

³⁷⁶ STT:n hallituksen ptk. 6.2.1964, 21.5.1964 ja 27.11.1964. "Pöytäkirjat", STTA.

³⁷⁷ Killinen Koskiluomalle 30.12.1964 (jäljennös). "Radio", STTA.

lisämaksu. Hallituksen työvaliokunnan päätöksen mukaisesti uusi järjestelmä otettiin käyttöön jo maaliskuun alusta.³⁷⁸

Ratkaisuun sisältyi myös ulkomaan uutisia koskeva uutuus. Käytyjen neuvotte-
lujen perusteella STT tarjosi Yleisradiolle kaukokirjoittimella välitettäviksi ne ulko-
maanpalvelut, joihin STT:llä oli Suomessa yksinoikeus. Näitä olivat Reuterin ja AFP:n
englanninkielinen, DPA:n saksankielinen ja pohjoismaisten uutistoimistojen palvelut
alkukielellä. Kallein – 15 000 markkaa vuodessa – oli Reuter. DPA:sta ja pohjoismai-
sista uutistoimistoista tuli maksaa 6 000 markkaa vuodessa. Tarjous sopi Yleisradi-
olle, ja sopimus tehtiin kolmeksi vuodeksi. Näin loppui STT:n yksinoikeus näihin uu-
tisiin, kun ne välitettiin myös Yleisradiolle. Yleisradion historian kirjoittaneen Raimo
Salokankaan haastattelussa Friberg arvioi vuonna 1994, että STT menetti tässä ym-
märtämäänsä enemmän. Kun Yleisradio sai oikeuden Reuterin ja muiden ulkomais-
ten toimistojen käyttämiseen, siitä tuli itsenäinen suhteessa STT:hen. Lisäksi se pys-
tyi näin aikavoittoihin.³⁷⁹ Fribergin arvioon ei ole paljon lisäämistä.

Yleisradion hallintoneuvoston pöytäkirjat eivät hyvästä laadustaan huolimatta
ole keskustelupöytäkirjoja. Näin ollen keskustelujen tarkkaa sisältöä ei ole jäänyt
tiedoksi jälkipolville. Kaupungilla kuitenkin ”tiedettiin” keskusteluista, ja tietoja me-
ni myös lehtien toimituksiin. Lehdissä käytiinkin hyvin tiukkaa keskustelua STT:n ja
Yleisradion suhteesta. Tiedettiin, että elokuisessa kokouksessa sanaharkkaa oli käy-
ty etenkin kokoomuksen edustajan Erkki Tuulen ja kansandemokraattien Kalevi Kil-
ven kesken. Tuuli vastusti uutisten keskittämistä Yleisradiolle. Kilpi oli päinvastaista
mieltä. Kansan Uutisten pääkirjoituksessa puolustettiin Kilven näkemystä. Lehti kir-
joitti olevan hämmästyttävää, että Tuuli vastustaa eduskunnan alaisen uutispalvelun
perustamista, sillä hallintoneuvoston jäsenenä hänellä on mahdollisuus valittaa ra-
dion omista uutisista heti, jos siihen on aihetta. STT:n hoitaessa uutispalvelua tätä
mahdollisuutta ei ollut. Päivän Sanomien Eskonen kirjoitti pakinassaan, että radion
uutispalvelu oli tahtomattaan joutunut myötäilemään parin kolmen suurlehden
omistajan mielipiteitä. Eskonen muistutti, että nuo suurlehdethän määräsivät osake-
enemmistönsä kautta tahdin STT:ssä:

³⁷⁸ STT:n hallituksen ptk. 15.1.1965, työvaliokunnan ptk. 10.2.1965 ja hallituksen ptk. 19.5.1965.
”Pöytäkirjat”; Kertomus Oy Suomen Tietotoimisto – Finska Notisbyrån Ab:n toiminnasta vuonna
1965. ”Toimintakertomukset”, STTA.

³⁷⁹ STT Yleisradiolle 6.5.1965 (jäljennös), ”Radio”, STTA; Salokangas 1996, 179.

Ei olekaan ihme, että Suomen uutisnälkäinen kansa on varsin usein haukkonut henkeään STT:n omalaatuisia ja yksisilmäisesti valittuja uutisia kuunnelllessaan. Ihme ei ole sekään, että kun yleisradio on nyt ryhtynyt toimenpiteisiin vapautuakseen STT:n uutismonopolista, ovat kaikki pimeät piirit nousseet takajaloilleen, kärjessä tietenkin juuri suurrahamiesten omistamat lehdet ja niiden taustavoimat.

Täysin toista linjaa edusti oululainen Kaleva. Lehti kirjoitti marraskuussa pääkirjoituksessaan Yleisradion suunnittelema muutoksesta. Sillä ei lehden mielestä voinut olla muuta tavoitetta ja tarkoitusta kuin, että radion johto halusi varata itselleen mahdollisuuden valinnalla, korostuksilla ja värityksillä antaa uutisille tietty tendenssi suuntaan tai toiseen. Pelkkä tosiasioiden kertominen ei lehden näkemyksen mukaan riittänyt radion johdolle: se haluas antaa uutisille oman värinsä ja selityksensä. ”Tosiasiat on tähän mennessä kertonut puolueettomuudestaan ja tasapuolisuudestaan yleensä tunnustusta saanut STT.”³⁸⁰

Kaleva palasi samaan aiheeseen parin viikon kuluttua, kun se pääkirjoituksessaan kommentoi radiossa ja tv:ssä käytyä keskustelua Yleisradion uutissuunnitelmista. Lehti päätteli, että ”radiomaisuus” ja tajuttavuus eivät riitä muutossuunnitelmien perusteeksi. Jostain salaperäisestä mielipidekeskuksesta annettua käskyä tällä kaikella ilmeisesti pyritään toteuttamaan, antamaan puhtaalle, pelkälle ja puolueettomalle informaatiolle taustalla pysyttelevien käskijöiden mielen mukainen ”uudelleen kirjoitettu” muoto, kirjoitti lehti. Kaleva korosti, että objektiivisen, puolueettoman uutispalvelun lisäämistä vastaan ei kenelläkään ollut huomauttamista. Mutta kun kysymys oli joukkotiedotusvälineistä, joiden levinneisyys oli ylivoimaisesti suurin maassamme ja joiden alalla ei sallittu vähäisintäkään kilpailua, oli niille vaarallista antaa mahdollisuutta keskitetyn johdon alaisen uutismonopolin muodostamiseen.³⁸¹ Tavallaan Kaleva jo ennusti tässä myöhemmin käytyä kädenvääntöä Mainos-TV:n uutisista. Kalevan asenne on ymmärrettävä. Porvarillisena perheyriytyksenä lehti ei katsonut hyvällä vasemmistolaisiksi miellettyjä uusia tuulia.

Asetelma Yleisradion omien uutisten vastustamisessa ja puolustamisessa oli erikoinen, jopa nurinkurinen. STT oli jälleen puoluepoliittisessa pyörityksessä, ja keskeiseksi argumentiksi tuli käsite puolueettomuus. Terhi Rantanen kirjoittaa osuvasti sinänsä hullunkurisesta tilanteesta, jossa keskeistä oli parlamentaarisen mal-

³⁸⁰ Rantasen referoimina KU pk. 14.8.1965, Päivän Sanomat, pakinoitsija Eskonen 10.12.1965 ja Kaleva pk. 25.11.1965. Rantanen 1987, 131–132.

³⁸¹ Kaleva pk. 8.12.1965.

lin ja yksityiseen omistukseen nojaavan mallin suhde. Kumpikin piti omaa hallintomalliaan puolueettoman uutisvälityksen edellytyksenä. Parlamentaarisesta mallin kannattajat pitivät yksityistä omistusta syynä puolueellisiin uutisiin, yksityisen omistuksen kannattajat taas parlamentaarista hallintotapaa esteenä puolueettomalle uutisvälitykselle. Jos Yleisradion uutiset koettiin puolueellisiksi siksi, että Yleisradion hallinto oli puolueiden valvonnassa, pidettiin STT:n uutisia puolueellisina, koska näin ei ollut.³⁸² Kyseessä oli melkoinen kehäpäättelmä, josta ei juuri ulospääsyä ollut. 1960-luvun puolivälissä tämän kaksinaisen mallin varassa osapuolet eli siis STT ja Yleisradio joutuivat kuitenkin elämään. Toiminnan perusteella voitiin ajan myötä päätellä, oliko jompikumpi näkemys väärä. Vasta tulevaisuus oli osoittava, että kumpikin oli väärässä.

Killinen tulkitsi myöhemmin Yleisradion uutishanketta omalla tyyllillään. Fribergin valinnan taustalla hänen mielestään oli se, että sosiaalidemokraattien ruotsinkielinen siipi tarvitsi vahvennusta K.-A. Fagerholmin siirtyessä politiikasta sivuun; ”Friba” oli näppärä poika, jolle oli vain julkisuudessa luotava nimeä. Muistelmissaan Killisen tuomio oli viiltävä:

Kustannuksista välittämättä ja luvanmaksajilta kysymättä, demokratiassa kun eletään, rakennettiin Yleisradiolle nopeasti täydellinen uutisverkko kotimaahan ja osin ulkomaillekin. Paljoa ei välitetty siitä, että näin jouduttiin kustannusten osittaiseen ja tarpeettomaan kaksinkertaistamiseen sekä päällekkäistyöskentelyyn henkilöstön osalta. Saatiinhan siten paljon uusia virkapaikkoja oman suunnan miehille ja naisille. Itse hankittiin nyt ne uutiset, joka ennen oli pääosin saatu STT:n kautta. Kun ulkomaiden radioyhtiöillä oli ulkomaankirjeenvaihtajia, niin piti hän niitä arvovallan vuoksi olla Yleisradiollakin, vaikka se kalliiksi tulikin.³⁸³

Julkinen keskustelu selvästi laantui, kun tuli selväksi, että STT säilyttää perinteiset lähetyksensä radiossa. STT luki vastakin uutiset neljästi päivässä ensin suomeksi ja heti perään ruotsiksi. Tavallaan lähetyksiä oli siten päivässä kahdeksan. Killinen kirjoitti ehkä hieman jälkiviisaasti – olihan hän vastustanut Yleisradion omia uutisia – muistelmissaan, että ratkaisulla luotiin Yleisradion ja STT:n välille uutistasapaino. Hänen mielestään yleisö saattoi STT:n ja Yleisradion uutisia vertailemalla

³⁸² Rantanen 1987, 131.

³⁸³ Killinen, 115.

muodostaa käsityksen niiden laadusta ja luotettavuudesta.³⁸⁴ Samaa mieltä oli myös Friberg.³⁸⁵

Yleisradio oli käytännössä jo 40 vuotta esittänyt STT:lle toistuvasti moitteita radiouutisista. STT oli useimmiten vastannut arvosteluun ja perustellut toimiaan enemmän tai vähemmän vanhoin kriteerein. Mitään suuria muutoksia vallinneeseen käytäntöön ei kuitenkaan ollut tullut.³⁸⁶ Arvostelu jatkui senkin jälkeen, kun Yleisradio oli tehnyt päätöksen radion oman uutistoimituksen perustamisesta ja aloittanut omat lähetyksensä. Liekö tulevaisuus huolestuttanut niin paljon, että STT:ssäkin havahduttiin? Tammikuussa 1966 Killinen nimittäin järjesti STT:ssä toimituskokouksen STT:n radiouutisista. Tämä lienee ollut ensimmäinen kerta, kun STT:ssä radiouutisia pohdiskeltiin suurella joukolla. Tapaamisessa käsiteltiin ennen kaikkea käytännön kysymyksiä. Kokouskutsussaan Killinen kertoi toteutuneesta muutoksesta. Tässä yhteydessä hän kiinnitti huomiota siihen, että radio oli alkanut soveltaa ”uuden aallon” menetelmiä uutisissaan. Uutisia oli kevennetty ja tyylielty monin tavoin:

Vaikka STT:llä ei ole syytä lähteä äärimmäisyyksien tielle erikoisuuksia etsittäessä, on meidän silti pyrittävä syntyneessä kilpailutilanteessa säilyttämään se perinteellinen johtoasema, joka STT:llä radiouutisissa on ollut. Tähän antaa tärkeimpien uutisten säilyminen STT:llä hyvät lähtökohdat. Kohentamisen varaa meilläkin epäilemättä on, sillä mm. YKK:ssä (yhteiskunnallisessa korkeakoulussa) suoritetussa tutkimuksessa on todettu radion omien uutisten olevan paremmin kuultuja ja ymmärrettäviä kuin STT:n nykyisten uutisten.

Yli tunnin ajan keskusteltiin radion uutisten tarkkailusta. Kiistattomasti todettiin, että tarkkailua pitää olla. Tässä yhteydessä tuli esiin myös uutisten panttaaminen. Ratkaisuksi tuli, että todellisten uutisen jättäminen omaan lähetykseen sallittiin, kunhan kyse oli STT:n omasta jutusta. Yhtä mieltä oltiin, että radiouutisen pituus riippui itse asiasta, mutta yleensä oli pyrittävä lyhyteen. Uutinen oli myös tehtävä mielekkääksi: mitä parempi tausta-aineisto, sitä parempi uutinen. Kovin hana-koita STT:läiset eivät olleet radikaaleihin uudistuksiin, sillä kokous päättyi siihen, että liian kevyeen tyyliin Yleisradion malliin ei mennä. Lauserakenneasioissa viitattiin STT:n kieliguruna toimineen professori Terho Itkosen näkemyksiin. Kuulijoille oli

³⁸⁴ Ibid, 116.

³⁸⁵ Rantanen 1987, 132.

³⁸⁶ Jussila, passim.

tehtävä selväksi oudon paikkakunnan sijainti. Yhtenäiseen ääntämiseen taas pyrittiin neuvottelemalla ja ottamalla yhteyttä esimerkiksi lähetystöihin. Kuitenkin aiempaa lähemmän kosketuksen saaminen lukijan ja kuulijan välillä aiottiin saada aiempaa ”intiimimmällä ja pakinoivammalla” esitystekniikalla ja keventävien sanankäyttöiden käytöllä. Hyvä oli myös joskus mainita uutistoimisto tai joku vastaava läheteenä Tuttu ”STT:n uutisia” tai ”Suomen Tietotoimiston uutisia” oli syytä mainita edelleen lähetysten aluksi, varsinkin kun kuuluttajat eivät sitä enää tehneet. Lukijan nimeä ei kuitenkaan ollut syytä vastakaan mainita.³⁸⁷

Vaikea on ilman perusteellista tekstianalyysia selvittää, tapahtuiko STT:n radiouutisissa mitään olennaisia muutoksia. Mahdollista on, että hiljalleen tyyliin tuli muutosta. Olennaista kuitenkin oli, että STT:ssäkin oli viimein havaittu puutteita radiouutisissa ja että uutisrintamalle oli tullut kilpailutilanne.

Aivan samoihin aikoihin Yleisradio lähestyi STT:tä uusilla vaatimuksillaan. Repo ja apulaisjohtaja Helge Miettunen lähettivät Killiselle luottamuksellinen kirjeen, jonka tosin oli laatinut Friberg. Kirjeessä korostettiin, kuinka Yleisradio oli johdonmukaisesti pyrkinyt turvaamaan STT:lle taloudellisesti tyydyttävät toimintamahdollisuudet. Uutispalvelusopimuksen maksuperusteitakin oli muutettu STT:n eduksi. Samalla kuitenkin sopimus edellytti STT:n maakuntaorganisaation kehittämistä. Yleisradio oli valmis edelleenkin osallistumaan radiotoimittajien palkkauskuluihin, kunhan STT siirtyy suomen- ja ruotsinkielisiin lukijoihin. Pääsanomana kirjeessä kuitenkin oli, että STT:n olisi luovuttava aamukahdeksalta lähetettävästä uutislähetyksestä. STT voisi sitten keskittyä päälähetysiinsä. Tätä perusteltiin varsinkin taloudellisilla syillä. Yleisradiolla oli jo kello kuuden ja seitsemän uutiset. Kumpikin yhtiö joutui siten organisoimaan täyden työvuoron aamuksi, kun STT:llä oli hoidettavanaan kello 8:n uutiset.³⁸⁸

Killinen laati STT:n hallituksen lehtiomistajista koostuvalle ydinryhmälle muis- tion Yleisradion ehdotuksesta. Siinä hän tarkkaan punnitsi aamu-uutisista luopumisen hyviä ja huonoja puolia. Myönteisiin puoliin kuului mm. se, että hyvän yhteistoiminnan säilyminen yhtiöiden välillä oli pidettävä tärkeänä. Hänen mielestään

³⁸⁷ Radiotoimittaja Kaj Lindénin muistio 12.1.1966 pidetystä toimituskokouksesta 13.1.1966. ”Radio”, STTA. Takavuosisikymmeniä STT:n radiotoimittajat olivat maininneet lähetyksissä myös omat nimensä. Vuosien kuluessa tästä tavasta oli kuitenkin luovuttu. Lindén oli tullut STT:n radiotoimittajaksi 1960-luvun alkupuolella. Vuonna 1981 hän siirtyi uutisankkuriksi MTV:hen, joka aloitti omat uutisensa syyskuussa. Hän kuoli tammikuussa 2013.

³⁸⁸ Yleisradio Killiselle 13.1.1966. ”Radio”, STTA.

STT:n oli siten osoitettava joustavuutta. STT:n omissakin kaavailuissa arveltiin alkuun, että kolmet pääuutiset riittäisivät tasapainon saavuttamiseen radio- ja televisiouutisten puolella. Killinen muistutti myös, että STT:n olisi kehitettävä tyyliään, mikä tuli esille jo edellä mainitussa toimituskokouksessa. Asialla oli myös taloudellinen puolensa. Killinen varoitti, että Yleisradio voisi heikentää osallistumisestaan radiotoimittajien palkkakustannusten maksamiseen. Tuolloin Yleisradion osuus oli kaksi kolmasosaa. Ehdotuksilla oli myös kielteisiä puolia. Killinen myönsi, että muutos saattaisi herättää STT:lle epäedullista huomiota sanomalehdistössä ja **poliittisissa piireissä** (korostus – RJ), joiden ansiosta STT:n pääuutiset säilyivät. Vaarana oli myös, että STT:n uutisasema saattaisi edelleen heiketä. Killisen päätelmänä kuitenkin oli, että vastaan puhuvista näkökohdista huolimatta ehdotukseen olisi tietyn ehdoin suostuttava.³⁸⁹

STT:n hallitus käsitteli ehdotusta jo vajaan viikon kuluttua sen tekemisestä. Tuossa vaiheessa hallitus ei ottanut kantaa asiaan. Se antoi hallituksen työvaliokunnan tehtäväksi laatia ehdotuksesta lausunto, jota Yleisradion kirjeessä pyydettiin. 18. helmikuuta työvaliokunnassa syntyi yksinkertainen ratkaisu. Toimitusjohtaja Visan Kiven (SS) ehdottamana sekä johtaja Risto Kavanteen (HS) ja toimitusjohtaja Osmo Oittisen (US) kannattamana työvaliokunta päätyi siihen, että sanomalehdistön kannalta oli pidettävä vallinneen uutistenjaon säilyttämistä Yleisradion ja STT:n radiouutisten välillä tärkeänä. Ehdotukseen ei siis suostuttu. Työvaliokunnassa istunut Repokin teki tästä omat päätelmänsä. Hän ilmoitti Yleisradion peruuttavan ehdotuksensa, sillä STT:n myönteinen lausunto olisi ollut tarpeen asian ratkaisemiseksi Yleisradion hallintoneuvostossa yhtiön johdon esittämällä tavalla. Samassa yhteydessä kuitenkin korostettiin kiinteän yhteistyön merkitystä yhtiöiden kesken. Myös STT:n siirtymistä yksikielisiin lukijoihin radiouutisissa pidettiin tärkeänä.³⁹⁰ Ajatus aamu-uutisista luopumisesta oli siten ainakin toistaiseksi haudattu.

Tässäkin tapauksessa STT:n hallinnon ”skitsofreninen” tai ”kahden hatun” malli tuli jälleen näkyvästi esiin. Kautta vuosikymmenten hallituksen jäsenet olivat tehneet päätöksiä esiintymällä omistajien edustajina mutta samalla myös asiakkaiden

³⁸⁹ Killisen muistio 17.1.1966 Yleisradion kirjelmässä 13.1.1966 tehdyn ehdotuksen johdosta. ”Radio”, STTA.

³⁹⁰ STT:n hallituksen ptk. 21.1.1966; STT:n hallituksen työvaliokunnan ptk. 18.2.1966. ”Pöytäkirjat”, STTA.

edustajina. Aika ajoin roolit olivat olleet ristiriidassa keskenään.³⁹¹ Yleisradion pääjohtajan Revon asema oli erityisen mielenkiintoinen 1960-luvun puolivälissä. Kilpailevan välineen edustajana ja STT:n asiakkaana hän oli luomassa ratkaisuja, joilla oli suuri vaikutus myös STT:n toimintaan. Toisaalta omistajan edustajana hän oli STT:n hallituksessa vastaamassa niihin päätöksiin, joita hän oli tehnyt Yleisradion pääjohtajana. Näin ollen hän tiesi tarkkaan, mitä STT:n hallituksen tai työvaliokunnan kokouksissa puhuttiin. Näin tosin tilanne oli ollut aina ennenkin, ja luonnollisesti tämä ongelma tunnettiin. Sen tiesi myös Killinen. Kun hän kirjoitti muistionsa, hän lähetti sen vain HS:n Kavanteelle. Samassa yhteydessä hän muistutti Revon olevan mukana kokouksissa. Näin ollen hän ehdotti Kavanteen, Kiven ja Oittisen keskinäisiä neuvotteluja yhteisen linjan löytämiseksi.³⁹² Näin myös tapahtui: STT:n lopullinen kanta syntyi näiden kolmen herran neuvottelujen tuloksena. Killisenkään mielipidettä ei siinä tilanteessa enää kysytty. Kaikesta päätellen Killinen tai joku kolmikosta kertoi muistionsa sisällöstä myös Fribergille. Friberg nimittäin kertoi tammikuun lopussa Yleisradion johtokunnalle ”ehdottoman luottamuksellisina” tietoja Killisen muistion sisällöstä.³⁹³

STT:n ja Yleisradion yhteistyöhön aamu-uutiskiistalla ei sinänsä näytä olleen vaikutusta. Hyvänä esimerkkinä tästä on yhteistyö vuoden 1966 eduskuntavaalien tulospalvelun hoitamisessa. Helmikuussa yhtiöt laativat periaatesopimuksen vaalitulospalvelun kustannuksista. Useimmista menoista STT maksoi puolet. Tosin tietokonepalvelun hallintokustannuksista ja IBM:lle maksettavista korvauksista tietokoneiden ohjelmoinnissa, prognoosin teossa ja jatkuvasta laskentapalvelusta STT maksoi vain 15 prosenttia. STT:lle sovittiin myös 10 000 markan yläraja korvausvelvollisuudessa.³⁹⁴

Yleisradion historiassa *Aikansa oloinen* referoidaan syksyllä 1966 Yleisradion ohjelmaneuvostossa käytyä keskustelua uutistoiminnasta. Kuultavana kokouksessa oli myös Killinen. Hän vakuutti STT:n pyrkineen toiminnassaan antamaan mahdollisimman tasapuolisen kuvan asioista ja välttämään kannanottoja niin sisä- kuin ulkopoliitikastakin. Hänen mielestään myös monopoliasemaan liittyvien negatiivisten

³⁹¹ Jussila, passim.

³⁹² Killisen muistio 17.1.1966 Yleisradion kirjelmässä 13.1.1966 tehdyn ehdotuksen johdosta. ”Radio”, STTA.

³⁹³ Salokangas 1996, 182 ja lähdeviite 26, 453.

³⁹⁴ Periaatesopimus eduskuntavaalien tulospalvelun kustannusten jakoperusteista 8.2.1966. ”Radio”, STTA.

ilmiöiden vuoksi oli eduksi, että oli olemassa uutiskanava, johon poliittiset suunnanmuutokset eivät vaikuttaneet. Keskustelussa korostettiin, että STT:n oli syytä tarkoin valikoida lähettämänsä materiaali: vaikka STT itse ei ota kantaa, lähde tekee sitä, ja siksi oli lähdeä korostettava. Ulkopoliitikassa kehoitettiin harrastamaan varovaisuutta ja esittämään uutistapahtuma ”todenmukaisena eikä poliittisen vallan sanelemana”.³⁹⁵

Ajatus kahdeksan uutisten siirtämisestä Yleisradiolle kyti kuitenkin edelleen. Asia oli esillä Yleisradion vuoden 1967 talousarvioesityksen yhteydessä ja uudelleen seuraavana vuonna. Tällöin syntyi myös tulosta. Yleisradion hallintoneuvosto hyväksyi 4. joulukuuta 1967 ehdotuksen arki-aamujen STT:n uutisten korvaamisesta Yleisradion omilla uutisilla. Uudistus oli määrä toteuttaa seuraavan vuoden huhtikuun alusta. Kuitenkin jo helmikuussa päätös kumottiin. Hallintoneuvoston kokouksessa keskustapuolueen Atte Pakkanen, liberaalien Eeles Landström ja kokoomuksen Erkki Tuuli vaativat asian uutta käsittelyä. Seuranneessa äänestyksessä Pakkanen tekemä ehdotus aiemman päätöksen kumoamisesta voitti niukasti äänin 11–10.³⁹⁶ Tämän jälkeen keskustelu uutisten siirtämisestä tyrehtyi pitkäksi aikaa. Seuraavaan kerran asiaan palattiin vasta 1990-luvun alussa.

Mikä sitten oli aiemman päätöksen pyörtämisen taustalla? On ilmeistä, että tällä muutoksella ei sinänsä ollut mitään tekemistä STT:n kanssa. Kyse oli ennen muuta puoluepolitiikoinnista. Äkkiseltään erikoista on, että SDP:n kansanedustaja Pauli Burman äänesti porvarillisten edustajien linjan mukaisesti ja ratkaisi näin STT:n uutisten säilymisen vanhalla paikallaan. Hallintoneuvosto oli toiminut vastaavalla tavalla aiemmin myös toimilupakysymyksen kohdalla. Raimo Salokangas kirjoittaa kokoomuslaisen Jouni Mykkäsen haastattelun perusteella, että Burmanin toiminta heijasti sosiaalidemokraattien kaksijakoista suhtautumista Yleisradion uudistamiseen. Mykkänen tulkitsi Burmanin toimet SDP:n johdon hyväksymäksi kaksoisstrategiaksi: sosiaalidemokraatit toimivat periaatteessa ”vasemmistoradikaalien kulttuuripiirien” toiveiden mukaisesti, mutta samalla he varmistivat, ettei ideologisesti ”oikea” tavoite toteutunut.³⁹⁷ STT oli siten mitätön toimija ja vain väline poliittisten voimien ottaessa mittaa toisistaan.

³⁹⁵ Salokangas 1996, 182.

³⁹⁶ Yleisradion hallintoneuvoston ptk. 23.2.1968. YA; Salokangas 1996, 183.

³⁹⁷ Salokangas 1996, 183

Killinen kertoo muistelmissaan, että Repo ei olisi ollut Repo, ellei hän olisi tehnyt vielä uutta yritystä STT:n uutislähetysten supistamiseksi. Killisen mielestä oli myös merkkejä siitä, että Repo saattaisi pyrkiä uuden uutistoimistojärjestelmän luomiseen lehdistöäkin varten. Siksi hän päättikin pyrkiä yhdessä julkikeskustalaiseksi tunnetun STT:n toimituspäällikön Martti Rahusen kanssa presidentti Kekkonen puheille. Killisen kertomuksen mukaan Kekkonen kuunteli pitkään selvitystä STT:n omistussuhteista, uutispalvelusta ja asemasta Suomen viestintäjärjestelmässä. Selostuksen päätyttyä Kekkonen oli noussut ylös ja sanonut: ”Tässä oli monta asiaa, josta minullakaan ei ollut tietoa”. Killisen mukaan Repo antoi pian STT:n johtokunnan ymmärtää, ettei hänen puoleltaan ollut enää odotettavissa aloitteita STT:n ja Yleisradion suhteen muuttamiseksi.³⁹⁸

Tällä kommentillaan Killinen taas antoi ymmärtää, että vierailulla Tamminiemeen olisi ollut vaikutusta Revon toimiin. Kirjallinen lähdeaineisto ei kuitenkaan anna mitään viitteitä siitä, että Kekkonen olisi vaikuttanut STT:n asiassa. Sen sijaan aineisto todistaa pikemminkin päinvastaista. Sen paremmin Kekkonen päiväkirjoissa kuin vuosikirjoissakaan ei ole mitään mainintaa STT:n kaksikon vierailusta, mikä kielii Kekkonen kiinnostuksen laadusta. Päiväkirjaansa Kekkonen kuitenkin useimmiten merkitsi, ketkä olivat vierailleet hänen luonaan ja millä asialla. Killinen oli kuitenkin varma, että Kekkonen oli ratkaisevassa roolissa. Pohjoismaisissa tapaamisissakin hän kertoi, kuinka Kekkonen pelasti STT:n. Samoilla linjoilla on myös Killisen seuraaja Sandelin.³⁹⁹ On mahdollista, että Kekkonen kuunteli vieraita lähinnä kohteliaisuudesta. Kuten aiemmin on tullut esiin, Kekkonen ja Killinen eivät olleet mitään Hyvä Veli -tuttuja keskenään, ja yhteydenpito Kekkonen ja Killisen välillä oli kaikesta päätellen vähäistä.

³⁹⁸ Killinen, 117.

³⁹⁹ C F Sandelinin haastattelu 5.11.2009.

Vielä kerran uutiskeskustelua

Vaikka julkinen keskustelu STT:n radiouutisista laantuikin, koko asiaan kuitenkin vielä palattiin poliittisella tasolla. Syyskuussa 1967 eduskunta keskusteli vilkkaasti opposition esittämästä välikysymyksestä, jolla oli kyseenalaistettu Yleisradion puolueettomuus ja tasapuolisuus. Välikysymyksessä tivattiin hallitukselta, pitikö hallitus tyydyttävänä tilannetta, joka ei tarjonnut mitään oikeudellisia takeita radio- ja televisiotoiminnan puolueettomuudesta ja tasapuolisuudesta. Totuttuun tapaan välikysymyskeskustelu oli vilkas ja monipuolinen. Huomion pääpaino oli tietysti Yleisradiossa. Liberaalista kansanpuoluetta⁴⁰⁰ edustanut Yleisradion ohjelma-neuvoston jäsen ja hallintoneuvoston entinen jäsen turkulainen Irma Karvikko toi pitkäähkössä varsinaisessa puheenvuorossaan esiin myös STT:n. Ensin hän harmitte-
li, että Yleisradio oli kaapannut yksityisen kilpailijansa Tesvision:

Kun Tesvisio oli poistettu ja Yleisradio oli hankkinut itselleen monopolin, oli Suomen Tietotoimisto ainoa Yleisradion sisäpuolella oleva elin, joka voi sensuroimatta esittää tietoja. Niinpä tulikin sen vuoro joutua tulilinjalle. STT:n uutislähetykset olivat ja ovat luotettavia. Siitä syystäkö ne eivät miellyttäneet Yleisradion johtoa? Niin alkoi nakertaminen. Pääjohtaja Repo kaavaili todellista jättiläismullistusta. Yleisradion piti luoda oma verkosto, ei vain kotimainen vaan myös ulkomainen, jonka avulla se pitelisi maailman uutisaineistoa käsissään. Tässä vaiheessa nousi kuitenkin kansanpuolueen taholta niin voimakas julkinen arvostelu Yleisradion pyrkimyksiä vastaan, että suunnitelmat sulkea STT kokonaan pois radiosta kariutuivat. Yleisradion ja Suomen Tietotoimiston välille solmittiin aselepo, jonka tuloksena STT vastaa radiopuolella neljästä uutislähetyksestä, muista huolehtii Yleisradio. Tarkkaavainen kuuntelija huomaa myös selvästi näiden laatueron. STT:n uutiset ovat asiallisia ja objektiivisiä, kun Yleisradion omiin katsauksiin liittyy usein poliittisesti ohjailevaa tietoa. Ne eivät läheskään aina ole puolueettomia, eivät sisä- eivätkä ulkopoliittisesti. Ne ovat kovin usein yksisilmäisiä eivätkä myöskään vailla tendenssiä. Todettakoon vielä, että television puolella STT:llä ei ole mitään jalansijaa.⁴⁰¹

⁴⁰⁰ Liberaalinen kansanpuolue syntyi Suomen kansanpuolueen ja vapaamielisten liiton yhdistymisellä vuoden 1965 lopussa.

⁴⁰¹ VP 1967 PK I, 925

Salokangas toteaa Yleisradion historiassa jokseenkin sarkastisesti, että Karvikon puolue, mikäpä muu, pelasti Suomen kansan tältä kauhealta aivopesulta, ja STT:lle jäi nuo neljä päivittäistä mahdollisuutta kertoa puhdas totuus.⁴⁰² Karvikon palopuheessa oli myös epäohdonmukaisuutta, kun hän ilmoitti oppositiolta vaadittavan valppautta silloin, kun ensimmäiset oireet osoittavat, että vapaan mielipiteen ilmituomista pyritään rajoittamaan.⁴⁰³ Hän ei tainnut huomata, että tällä tokaisulla hän tuli itse asiassa suitsineeksi Yleisradion mielipiteenvapautta.

Kovin paljoa tämän enempää keskustelussa ei puututtu STT:n asemaan. Vain keskustapuoluetta eli entistä maalaisliittoa edustanut Yleisradion hallintoneuvoston jäsen Atte Pakkanen sivusi Tietotoimistoakin, kun hän perusteli, miksi Yleisradio tarvitsi oman uutistoimituksen. Hän muistutti, että jos tasapuolisesti haluttiin seurata asioita sekä kotimaassa että ulkomailla, niin Yleisradion asioitakin piti kehittää:

Mutta sanon samaan hengenvetoon, että tällä en suinkaan tarkoita, etteikö myöskin STT:n palveluja voitaisi käyttää, niin kuin on tapahtunutkin. Meillähän jatkuvasti eräät uutiset ja nimenomaan ääniradion puolelta tulevat STT:ltä, ja niitä palveluksia on käytetty, ja näin käsitykseni mukaan on syytä jatkaa eteenkin päin.⁴⁰⁴

Pakkasen kommenttia voidaan pitää selvänä loppuyhteenvetona: tilanne oli nyt näin, ja se oli tullut pysyäkseen. Suurin osa keskustelusta käytiin 29. syyskuuta. Sitä jatkettiin vielä 3. lokakuuta. Keskustelun päätteeksi äänestettiin hallituksen luottamuksesta. Suuri uutinen ei ollut, että välikysymys kaatui äänin 141–45.⁴⁰⁵ Voidaan tietysti esittää, että STT:n asemasta käytiin julkista keskustelua, kun siitä keran eduskunnassa puhuttiin. Mitään kovin suurta julkisuutta STT:n asema ei kuitenkaan saanut; olihan keskustelun varsinaisena kohteena Yleisradio. Välikysymyskeskustelu oli kylläkin seuraavan päivän lehdissä kotimaisten uutisten ykkösaiehe. Helsingin Sanomatkin käytti eduskunnasta raportointiin lehdestä peräti yli puolitoista sivua. Pääkaupungin päivälehtien lukijoista Helsingin Sanomien, Hufvudstadsbladetin ja Kansan Uutisten lukijat saattoivat huomata lyhyesti kirjoitetun Karvikon maininnan STT:n puolueettomuudesta. Kansan Uutiset erotti Karvikon kommentin jopa väliotsikolla ”Karvikon mielestä vain STT puolueeton”. Mutta mitä kirjoitti STT välikysymyksestä? Uutistoimisto kertoi 19. syyskuuta, että eduskunta aloitti syysistun-

⁴⁰² Salokangas 1996, 181.

⁴⁰³ VP 1967 PK I, 927.

⁴⁰⁴ VP 1967 PK I, 984.

⁴⁰⁵ VP 1967 PK I, 984.

tokautensa kokoomuksen työllisyys- ja talouspoliittisella välikysymyksellä. Samalla kerrottiin, että seuraavana päivänä liberaalit jättävät oman, sananvapautta ja Yleisradiota käsittelevän välikysymyksen. Seuraavana päivänä STT kirjoitti välikysymyksestä ja välitti koko välikysymystekstin. Päivää ennen välikysymyskeskustelua syntyi myös ennakkojuttu aiheesta. Itse välikysymyskeskustelusta tehdyssä STT:n uutisessa kerrottiin tiiviisti ja lakonisesti, mitä ensinnäkin hallituspuolueiden ja sittemmin opposition edustajat olivat lausuneet. Karvikon puheenvuorosta mainittiin vain sanat ”asiallinen keskustelu radiossa ja televisiossa joutuu yhä enemmän väistymään nuorten yltyöpäiden rienauksen tieltä”. Välikysymyksen ensimmäisen allekirjoittajan Tuure Salon ja hallituksen vastauksen antaneen kulkulaitosministerin Matti Kekkosen puheenvuoroista laadittiin erilliset pienet jutut. Äänestyksestä tehty juttu oli rutiinia: ”Hallitus sai odotetusti äänin 141–45 luottamuslauseen eduskunnassa tiistaina päättyneessä välikysymyskeskustelussa”.⁴⁰⁶

STT:n eduskuntatoimitusta ei ainakaan tässä asiassa voi syyttää oman hännän nostamisesta, kun se ei Karvikon puheesta nostanut esiin STT:n osuutta. Yhtenä syynä voi olla jonkinasteinen häveliäisyys: ei haluttu tuoda näkyvästi esiin omaa asiaa. Todennäköisempi syy oli kuitenkin se, että STT:ssä oli totuttu – jo talon johdon määräyksestäkin – vain selostamaan asioita. Tästä kielii sekin, että ensin jutussa kerrottiin hallituksen edustajien näkemykset ja sitten vasta opposition valitukset. Mitään uutisanalyysiin viittaavaa jutuissa ei voi havaita. Välikysymystekstin välittämisenkin lehtiasiakkaille noudatteli vanhaa perinnettä. Toisaalta kyse oli siitä, että ylipäänsä tiedottaminen oli niin valtionhallinnossa kuin muutoinkin yhteiskunnassa vielä lapsenkengissä. Valtioneuvostokin sai ensimmäisen tiedotussihteerinsä vasta 1960-luvun lopulla. STT toimi siten vanhaan tapaan tiedottajan roolissa, tässä tilanteessa eduskunnan ja siellä istuneen opposition tiedottajana. On ilmeistä, että virallisten tekstien välittämällä palveltiin myös asiakkaita. Lukemalla varsinaisen tekstin saattoivat asiakaslehtien pääkirjoittajatkin nojautua mielipiteissään alkuperäiseen tekstiin. Joka tapauksessa STT:n osuus eduskuntakeskustelussa oli vain pieni sivujuoni, jolla ei kokonaisuuden kannalta ollut mitään käytännön merkitystä.

Oman lusikkansa STT:n aamu-uutissoppaan toi myös SDP:n nouseva kyky Paa-vo Lipponen. Hän kirjoitti Työväen Sanomalehtien Tietotoimistolle (TST:lle) artikkelin otsikolla ”Luetut hetket”. Hänen mielestään STT:n aamu-uutisten ylläpitäminen

⁴⁰⁶ HS, US, SS, HBI ja KU 30.9.1967. STT:n jutut, ks. ESS 20.9., 21.9., 29.9., 30.9. ja 4.10.1967.

oli tarpeetonta ylellisyyttä ennen kaikkea STT:lle itselleen. Hän korosti, että kyse oli julkisluontoisten kustannusten säästämistä. Lipponen harmitteli, että STT:n ja lehdistön puolueettomuuteen ei tavallinen kansalainen voi juuri mitenkään vaikuttaa: omistajat määräävät, mitä lehteen ja kaukokirjoittimeen pannaan. Hän arveli, että porvarillinen lehdistö yrittää ylläpitää jonkinlaista STT-kulttia: STT:n lukemat uutiset pitäisi säilyttää hartaushetkinä, ainoina kiintopisteinä muuttuvassa maailmassa. Hänen päätelmänsä oli murskaava:

STT:n uutisjupakka ei ole mikään sattuma, vaan osa oikeiston suunnitelmasta. Tältä osin suunnitelma menee pieleen. STT:n lukuhetket radiossa ovat luetut.⁴⁰⁷

On ilmeistä, että Lipposen purkauksessa kyse oli ennen kaikkea ideologisesta päätöksestä. Sosiaalidemokraattina hän rakenteli kirjoituksessaan porvarillista salaliittoa, joka tähtäsi Yleisradiota vastaan. Mitään esimerkkejä STT:n omistajien vaatimuksista hän ei esittänyt. Myöhemmin vuosikymmeninä Lipposen asenne STT:hen oli jo aivan toinen.⁴⁰⁸

STT oli tässäkin episodissa lähinnä vain väline kiistassa. Kun liberaalit tekivät välikysymyksen juuri Yleisradion puolueettomuudesta, on selvää, että siinä tilanteessa Yleisradion väitetylle puolueellisuudelle piti löytää vastapaino. ”Vanha kunnon STT” oli mitä sopivin väline tähän.

Myös kiistat STT:n ja Yleisradion kesken jatkuivat, mitä ei menneiden painolastin perusteella voinut hyvällä tahdollakaan sanoa miksikään yllätykseksi. Uutispäällikkö Ralf Friberg tuntui olevan STT:n näkökulmasta monessa asiassa kaiken pahan alku ja juuri. Hänellä riitti huomauttamista asiasta jos toisestakin. Marraskuussa 1967 hän valitti STT:n aamupalvelun hitautta. Hän kirjoitti, että Yleisradion toimittajien kertoman mukaan vasta kello 17:n aikaan printti piristyy. Killiselle lähettämässään kirjeessä hän antoi selvästi ymmärtää, että STT oli toiminut jokseenkin taitamattomasti uutisessa, jossa kerrottiin Neuvostoliiton presidentin Nikolai Podgornyin tulevasta Suomen-vierailusta. Vierailutieto oli peräisin Tassilta. Sittemmin Tass oli peruuttanut tiedon. STT oli lähettänyt peruutuksen linjoille vasta tunteja peruutuksen jälkeen. Vuorossa ollut Yleisradion toimitussihteeri oli sitä mieltä, että STT:n

⁴⁰⁷ Lipponen, Luetut hetket. TST 6.2.1968. Juttu julkaistu mm. SS:ssa 7.2.1968.

⁴⁰⁸ Myöhemmillä pääministerikausillaan Lipponen suhtautui pääasiassa myönteisesti STT:hen. Tämän kirjoittajakin huomasi myönteisen asenteen, vaikka välillä oli myös kiistoja.

palvelu ei ollut lähimainkaan kunnollista luokkaa, kun printti ei välittänyt minkäänlaista vihjettä virhemahdollisuudesta ennen iltayhdeksää. Tosin vuorossa ollut STT:n ulkomaantoimittaja korosti, että Tass ei ollut peruuttanut tietoa. Kyseisenä iltana Tass oli hänen mukaansa ilmoittanut vain, että sähköiden käännosten sanamuoto saattoi olla hivenen epätarkkaa.⁴⁰⁹ On ilmeistä, että ainakin tässä asiassa Fribergin kritiikki oli aiheellista.

Muutoinkin STT:n oli välillä syytä katsoa peiliin. Vuonna 1968 STT:stä lähti jokseenkin kritiikitön ”juttu”:

Suomen tietotoimiston muuttamista valtioenemmistöiseksi yhtiöksi esittää SKDL:n eduskuntaryhmän radio- ja televisiotoimikunta. Toimikunta toteaa, että STT aseman muuttuminen tervehdyttäisi tilanne valtakunnallisessa tiedotustoiminnassa. – SKDL:n eduskuntaryhmän radio- ja televisiotoimikunta korostaa myös, että radion omia uutislähetyskäsä tulee lisätä ja kehittää. Samalla toimikunta toteaa, että uutislähetyksissä on noudatettava tasapuolisuutta. – Tämän vuoksi tulisi myös toimitusvoimat valita tätä periaatetta noudattaen.

Kaikesta päätelleen tästä tekstistä puhuttiin seuraavana päivänä toimituksessa. Toimituspäällikkö Martti Rahunen raportoi Killiselle, että tieto tuli tässä muodossa SKDL:n toimistosta ja että (Pentti) Lumme oli vain piirtänyt nimikirjaimensa siihen alle.⁴¹⁰ Kovin vahvaa journalismia ei STT ainakaan tässä tapauksessa harjoittanut. Yhden jutun perusteella ei voi kuitenkaan tehdä mitään pitkälle meneviä päätelmiä. Poliittisessa toimituksessa oli kuitenkin journalistisia ambitioita, mikä näkyi esimerkiksi vuoden 1967 kirjapainolakon aikana. Tähän palataan myöhemmin.

⁴⁰⁹ Friberg Killiselle 24.11.1967; Ulkomaantoimituksen selvitys Podgornyin vierailu-uutisesta 24.11.1967. ”Radio”, STTA.

⁴¹⁰ STT:n uutinen SKDL:n eduskuntaryhmän radio- ja televisiotoimikunnan näkemyksestä vuodelta 1968. STTA.

Lisätukea Yleisradiosta?

STT:n taloudellinen asema ei ollut koskaan ollut kehuttava. Rahapula oli miltei aina akuutti, eli käytännössä se oli krooninen ongelma. Lehtien taloudellisen aseman heikkeneminen taas heijastui suoraan myös STT:n talouteen. Uusia tulonlähteitä oli vaikea löytää. 1950-luvulla alkaneet puhelinuutiset⁴¹¹ tuottivat sentään jotain. Toinen suhteellisen hyvä tulonlähde oli sopimus Veikkaus-yhtiön kanssa. STT välitti Veikkaukselle ottelutuloksia ja lehdistölle Veikkauksen rahapelituloksia. Muutoin STT eli pitkälti kädestä suuhun sen mukaisesti, miten perinteisten asiakkaiden maksut antoivat liikkumatilaa. Helpotusta toi sentään se, että STT:n ei tarvinnut tuottaa voittoa omistajilleen; STT oli toiminnaltaan pitkälti osuustoiminnallinen yhteisö, vaikka se muodollisesti olikin yksityinen osakeyhtiö. Vaatimukset taloudellisesta tuotosta olivat vasta myöhempien vuosikymmenten asioita. Kautta vuosikymmenten ensimmäinen ja monesti ainoa lääke rahapulaan oli ollut uutismaksujen nostaminen.⁴¹² 1960-luvun puolivälissä taloudellinen tilanne tuntui vain huononevan. Ei siis ollut mikään yllätys, että vaikeuksissa ratkaisuksi tuli jälleen maksujen korotus. Helmikuussa 1965 yhtiön hallituksen työvaliokunta teki hallituksen valtuutuksen nojalla päätöksen 15,9 prosentin korotuksesta Yleisradion ja muiden vastaavassa asemassa olevien asiakkaiden maksuihin. Samaa korotusta haettiin myös Veikkaus-toimistosta saataviin maksuihin. Edellinen korotus oli tehty vuotta aiemmin.⁴¹³ Selvä parannus tilanteeseen tuli samana vuonna, kun lopultakin päästiin levikkilukuihin perustuviin maksuihin, kuten edellä on kerrottu.

Killinen harmitteli jo vuoden alussa STT:n hallitukselle STT:n osakeomistukseen liittyviä ongelmia. STT:llä oli osakesalkku, mutta jatkuvien osakeantien huonojen ostokurssien vuoksi inflaatio söi STT:n omistamiin osakkeisiin sijoitettua omai-

⁴¹¹ STT:llä oli joidenkin suurimpien kaupunkien puhelinlaitosten kanssa sopimus. STT luki muutamana kerran päivässä nauhalle uutiskatsauksia. Asiakkaat saattoivat soittaa tiettyyn palvelunumeroon ja kuunnella katsauksia. Tulot puhelinsoitoista jaettiin yleensä tasan. Puhelinuutiset olivat pitkään erittäin suosittuja etenkin silloin, kun maailmalla tapahtui suuria. Erikseen oli kuunneltavissa urheilu-uutisia ja myöhemmin myös pörssikursseja. Nykypäivänä uutisten tulviessa monista tuuteista puhelinuutiset olisivat taloudellisesti täysin kannattamattomia.

⁴¹² Jussila, passim.

⁴¹³ STT:n hallituksen työvaliokunnan ptk. 10.2.1965. "Pöytäkirjat", STTA.

suutta. Rautatiekirjakaupan osakkeet olivat mahdollisesti poikkeus. Etenkin pankkiosakkeiden reaalisuuden säilyttäminen oli inflaation jatkuessa osoittautunut huonoksi. Hallitus päättikin, että Kansallispankin ja Pohjoismaiden Yhdyspankin osakemerkintäoikeudet myydään. Laatimassaan muistiossa Killinen huomautti, että STT:n tapainen kansallinen uutistoimisto **ei ensisijaisesti ole liikelaitos** (korostus – RJ) vaan tärkeä tiedotuslaitos. Sille oli siksi asetettava tehtävä ja sen jälkeen annettava tuon tehtävän täyttämiseen riittävät taloudelliset edellytykset. Hän varoitti:

Ellei vapaa uutistoimisto pysty asiakkaidensa varassa, vailla valtionapua toimien, tehtäväänsä tyydyttävästi suorittamaan, syntyy helposti ajatuksia kiinteämmin valtion johtoon sidotun ja siltä runsasta tukea tavalla tai toisella saavan tiedotuslaitoksen perustamisesta.

Killisen sanomana oli, että lehdistön oli annettava riittävää taloudellista ja muutakin tukea. Omistuksen jakautuminen oli tässä yhteydessä merkittävä tekijä. Hän korosti STT:n ja Yleisradion suhteen järjestämistä niin, että Yleisradio antaisi STT:lle sen taloudellisen lisätuen, jota sen palvelun parantaminen edellyttää. Huomattavaa on, että Killinen kehotti kaikkia yhteiskuntajärjestystämme tukevia puolueita tuntemaan riittävää luottamusta STT:n toiminnalle.⁴¹⁴

Tässä oli siten selvästi näkyvä ajatus STT:n omistusohjan laajentamisesta. Vielä muutama vuosi aiemmin suhtautuminen samaan asiaan oli ollut nihkeää. Kaikesta päätellen taloudelliset tekijät vaikuttivatkin ajatusten muuttumiseen. Käytännön kimmokkeena oli tietysti myös Yleisradion uuden pääjohtajan Eino S. Revon asenne. Hän asetti ehdoksi jälkeen jääneiden maksujen korottamiselle aiemmin esiin tulleen maksujärjestelmän muutoksen lisäksi myös STT:n omistusohjan laajentamisen. Killinen ei omien sanojensa mukaan nähnyt estettä näiden ehtojen toteuttamiselle.⁴¹⁵ Asiat etenivätkin ripeästi. Killinen sai aluksi työvaliokunnalta tehtäväkseen laatia muistio edellisestä, vuonna 1946 toteutetusta osakekannan korottamisesta. Muutamaa päivää myöhemmin hänellä oli jo muistio valmiina esitettäväksi hallitukselle. Siinä Killinen selvitti Bergin kertoman pohjalta, kuinka tuolloin oli toteutettu yhtiön ”poliittisen omistusohjan” laajentaminen.⁴¹⁶ Killinen ilmoitti kokouksesta poissa olleen Turun Sanomien Irja Ketosen kannattavan ”rajattua” osake-

⁴¹⁴ STT:n hallituksen ptk. 15.1.1965. ”Pöytäkirjat”, STTA

⁴¹⁵ Killinen, 113–114.

⁴¹⁶ Vuoden 1946 osakekannan laajentamisesta, ks. Jussila, 181–191.

kannan laajentamista. Evästykseksi osakeannin valmistelussa Killinen sai ohjeen, että annissa tarjotaan korkeintaan tuhat uutta osaketta. Puolet niistä tuli suunnata ilmaisiantina vanhoille osakkaille. Toinen puoli tarjottaisiin lehtiasiakkaille hallituksen erikseen päättämää jakoperustetta noudattamalla. Ohjeita tuli myös sen varalle, ettei kaikkia osakkeita merkittäisi. Merkitsemättä jääneet osakkeet tulisi voida myydä vanhoille osakkaille nimellishintaan.⁴¹⁷

Vain runsaan viikon kuluttua hallituksella oli jo valmiina esitys yhtiökokoukselle osakepääoman korottamisesta ja yhtiöjärjestyksen muuttamisesta. Varsinainen yhtiökokous hyväksyi esityksen maaliskuussa ensimmäisen kerran ja ylimääräinen yhtiökokous huhtikuussa toisen kerran. Yhtiön entisille osakkaille annettiin päätöksen mukaan yksi ilmainen osake kahdeksaa vanhaa osaketta kohden. Kullekin asiakaslehdelle tarjottiin merkittäviksi kymmenen osaketta. Hinta oli 60 markkaa osakkeelta. Merkintäajaksi tuli kuukausi. Yhtiöjärjestyksestä muutettiin myös niin, että hallituksen jäsenten määrä nousi kymmeneen.⁴¹⁸

Merkintäajan päätyttyä hallitus totesi toukokuussa, että selvästi yli puolet tarjolla olleista 500 osakkeesta jäi merkitsemättä. Uusia omistajalehtiä tuli tosin yli 20, mutta läheskään kaikki eivät merkinneet tarjolla ollutta kymmenen osakkeen kiintiötä. Esimerkiksi TPSL:n Päivän Sanomat merkitsi vain yhden osakkeen ja sosiaalidemokraattinen Eteenpäin kaksi osaketta.

Muutamaa vuotta aiemmin maalaisliittolaiset lehdet olivat pyrkineet STT:n omistajiksi. Tuolloin ne eivät saaneet pyrkimykselleen vastakaikua. Vuoden 1965 osakeannissa omistajiksi tuli kuusi maalaisliittolaista lehteä. Niiden joukossa olivat mm. Maakansa, Iisalmen Sanomat ja Itä-Savo. Maataloustuottajien MTK:kin merkitsi Maaseudun Tulevaisuus -lehdelleen kymmenen osaketta. Vasemmistosta ehkä merkittävin uusi osakas oli Kansan Uutiset. Killinen oli myöhemmin tyytyväinen, että uusia vasemmiston ja maalaisliiton edustajia osakaskunnassa valittiin myös STT:n hallintoelimiin. Hänen mielestään tämä oli osittain tunnustus siitä, että STT:n arvo ymmärrettiin entistä paremmin ja että hänen johdollaan toteutettu moniarvoinen ja korostetusti puolueeton uutispalvelu oli lisännyt STT:n uutisten käyttöarvoa niissäkin lehdissä, jotka olivat aiemmin STT:tä arvostelleet. Hänen mukaansa arvostelu oli

⁴¹⁷ STT:n hallituksen työvaliokunnan ptk. 10.2.1965 ja hallituksen ptk. 15.2.1965, "Pöytäkirjat", STTA.

⁴¹⁸ STT:n varsinainen yhtiökokouksen ptk. 19.3.1965 ja ylimääräisen yhtiökokouksen ptk. 9.4.1965. "Pöytäkirjat", STTA.

vaiennut.⁴¹⁹ Osakeanti merkitsi, että vuoden aikana STT:n osakkeenomistajiksi tuli 26 uutta lehteä. Osakeomistus jakautui sen jälkeen 48 lehden ja Yleisradion kesken. Kaksi kolmasosaa STT:n asiakaslehdistä omisti tämän jälkeen yhtiön osakkeita, ja osakkeenomistajien joukossa oli edustettuina kaikkien puolueiden lehtiä⁴²⁰ (Liite 2: STT:n omistajat ja omistussuhteet vuonna 1981. Suhteelliset osuudet olivat pysyneet samoina vuodesta 1965).

Media-alalla puuhattiin samoihin aikoihin myös muita osakejärjestelyjä. Mainos-TV tarjosi maaliskuun lopussa päivätyssä kirjeessään STT:lle osakkeitaan merkittäviksi. Osakkeiden ostoa ei ilmeisesti edes juuri harkittu, sillä hallitus päätti yksiselitteisesti, ettei STT hanki kyseisiä osakkeita.⁴²¹ Mitään perusteluja päätökselle ei kirjattu. Oletettavasti STT:n johdon mielissä oli, ettei osakkeiden hankinnalla olisi STT:n kannalta mitään viestintäpoliittisia tai taloudellisiakaan perusteita. Mainos-TV:n uutisiahan ei tuolloin vielä ollut edes suunnitteilla

Radion uutistoimituksen perustaminen merkitsi sitä, että STT:n ja lehdistön yhteistyö tuli entistä tärkeämmäksi. Osakaspuhjan laajentaminen oli jo yksi etappi, mutta lisää kaivattiin. STT:n hallituksessa asiaa puitiin loppuvuodesta 1965. Päälimmäisenä oli ajatus, että aika ajoin järjestettäisiin toimitusneuvotteluja, joissa erityisesti päivittäin STT:n aineiston kanssa tekemisissä olevat toimitusten edustajat voisivat esittää mielipiteitään ja toivomuksiaan.⁴²² Yhteistyön tarve kieli selvästi siitä, että radion uutistoimintaan suhtauduttiin epäluulolla.

Yhteistyökuvio sai hyvin pian myös uusia muotoja. Hallituksen työvaliokunnassa pohdittiin tilannetta, ja jo maaliskuussa 1966 koolla ollut koko hallitus sai kuulla uudesta ehdotuksesta. Ajatuksena oli, että sanomalehtien edustusta STT:n hallintoelimissä voitaisiin lisätä. Työvaliokunta saikin tehtäväkseen valmistella ehdotuksen yhtiöjärjestyksen muuttamiseksi niin, että yhtiön hallintoeliminä olivat hallituksena toimiva johtokunta ja neuvoa antava hallintoneuvosto. Liekö ollut hallintoneuvostoajatuksen taustalla Yleisradion esimerkki? Tarkoituksena oli, että hallintoneuvoston jäsenmäärä olisi enintään 18. Johtokunnan jäsenmäärä aiottiin pu-

⁴¹⁹ Ostamatta jääneet osakkeet jaettiin niille vanhoille omistajille, jotka olivat ilmoittaneet halukkaiksi ostamaan niitä. STT:n hallituksen ptk. 19.5.1965 ja 1.10.1965. "Pöytäkirjat", STTA; Killinen, 114.

⁴²⁰ STT:n toimintakertomus vuodelta 1965. "Toimintakertomukset", STTA.

⁴²¹ STT:n hallituksen ptk. 23.4.1965. "Pöytäkirjat", STTA.

⁴²² STT:n hallituksen ptk. 8.12.1965. "Pöytäkirjat", STTA.

dottaa kuuteen.⁴²³ STT:n hallinnossa tapahtui näin ollen merkittäviä muutoksia lyhyessä ajassa. Oli kulunut vain vuosi siitä, kun yhtiön osakasporjaa oli laajennettu.

Ehdotuksen toteuttaminen eteni todella ripeästi. Jo parin viikon kuluttua yhtiökokous hyväksyi yhtiöjärjestyksen muutokset. Vaadittu toinen käsittely toteutettiin ylimääräisessä yhtiökokouksessa toukokuussa. Hallintoneuvostolle tuli näkyvästi lausuntojen antajan ja ehdotusten tekijän rooli. Lausuntoja tuli antaa niin yhtiön hallinnosta ja tileistä kuin myös yhtiön toimintaa koskevista periaatteellisista tai muutoin laajankantoisista asioista. Ehdotuksia tuli tehdä ennen muuta uutisvälitys-toiminnan kehittämistä. Hallitus muuttui siis kuusijäseniseksi johtokunnaksi. Jo neljän jäsenen kokoonpanolla se oli päätösvaltainen.⁴²⁴ Uusi hallintomalli otettiin käyttöön seuraavan vuoden keväällä, kun yhtiökokous oli valinnut edustajat hallintoneuvostoon ja johtokuntaan. Hallintoneuvostoon tuli pääasiassa lehtitalojen toimitusjohtajia tai päätoimittajia eri puolilta maata. Johtokunta pysyi tiukasti suurimpien vanhojen omistajien hallussa. Hallintoneuvoston toiminta loppui vuoden 1979 loppussa.⁴²⁵ Tämän elimen merkitys jäi lopulta melko vähäiseksi. Hallintoneuvosto koontui kahdesti vuodessa. Sen pöytäkirjoista ilmenee, että kokouksissa kyse oli ennen muuta tietojen ja mielipiteiden molemminpuolisesta vaihtamisesta, kuten tarkoituksena olikin.

Myös alkuperäinen ajatus STT:n ja sen asiakkaiden toimituskokouksista toteutui, kun toukokuussa 1966 järjestettiin erityinen STT:n lehdistöpäivä. Kokouksessa käsiteltiin STT:n ja ennen muuta myös sen asiakkaiden kannalta ajankohtaisia aiheita. Tekniikan tohtori Olavi Perilä Graafisesta tutkimuslaitoksesta alusti teknisestä uudistuksesta kaukoladonnasta. Perilä oli pestattu selvitysmieheksi suunnittelemaan kaukoladontaa STT:lle. Ruotsissa tästä uutuudesta oli saatu hyviä kokemuksia, joten miksei sama voisi toistua myös Suomessa? Yksinkertaistettuna tarkoituksena oli, että STT:stä lähtisivät uutistekstit asiakkaille varustettuina ladontamerkinnoilla. Kyse oli suhteellisen monimutkaisesta teknisestä järjestelystä. Mm. Suomesta puuttuivat alan standardit. Siksi kaukoladonnan kehittäminen kesti vuosia. Lehdistöpäivän osanottavat olivat erittäin kiinnostuneita uutuudesta. Mutta koska sekä tekninen et-

⁴²³ STT:n hallituksen ptk. 17.3.1966. "Pöytäkirjat", STTA

⁴²⁴ STT:n yhtiökokouksen ptk. 30.3.1966 ja ylimääräisen yhtiökokouksen ptk. 13.5.1966. "Pöytäkirjat", STTA.

⁴²⁵ STT:n yhtiökokouksen ptk. 20.4.1967. "Pöytäkirjat", STTA; STT:n hallintoneuvoston ptk. 1.11.1979. "Hallintoneuvosto", STTA.

tä taloudellinen tutkimus alalta oli vasta alussa, mitään sitovia lupauksia ei voitu ajatella.

Muutoin keskustelussa kulttuuriuutisia toivottiin jopa lisää. Samoin toivottiin STT:n aiemmin lähettämien kulttuurikatsausten jatkamista. Myös kuvapalvelusta esitettiin toivomuksia. Vastauksena kuitenkin oli, että siihen STT:llä ei toistaiseksi ollut teknisiä eikä taloudellisiakaan mahdollisuuksia. Suurista uutisista toivottiin nopeita kommentteja ja taustajuttuja. Suunnitellusta artikkelipalvelusta yleisenä mielipiteenä oli, että palvelua kyllä käytettäisiin, jos lehdet saisivat artikkeleihin tietyn yksinoikeuden ja – luonnollisesti – jos niiden hinta olisi edullinen. STT:n urheiluuutispalvelun todettiin parantuneen. Urheilukeskustelussa mentiin hyvinkin yksityiskohtaisiin asioihin. Yksi kokouksen osallistuja tähdensi, ”ettei STT:n printissä saisi kello 20:n ja 22:n välillä sunnuntaisin lähettää Vietnamissa alasammuttuja koneita eikä selostuksia, vaan tuloksia ja taas tuloksia”. Keskustelussa tuli esiin myös yöpäivystys. Osanottajat ehdottivat, että STT hälyttäisi lehdet puhelimitse yöllä esimerkiksi suuren onnettomuuden satuttua. STT:n edustajat lupasivat harkita asiaa.⁴²⁶ Tuolloin yöpäivystystä ei kuitenkaan luotu. Sen aika tuli myöhemmin Tšekkoslovakian kriisin jälkeen, mihin palataan tuonnempana.

Tämän tyyppinen lehdistöpäivä oli ilmeisesti lajissaan ensimmäinen STT:n historiassa. Vaikkei päivän aikana mitään mullistavia tullutkaan esiin, se oli kuitenkin osoitus siitä, STT:ssä oli virinnyt ajatus kuunnella asiakkaiden toivomuksia. Aiempina vuosina ja vuosikymmeninä asiakkaiden mielipiteitä ei ollut juuri noteerattu.⁴²⁷

Myös ulkomaisessa yhteistyössä otettiin edistysaskelia. Huhtikuussa 1965 STT solmi Tassin kanssa uuden sopimuksen. Sen perusteella STT:hen saatiin Tassin englanninkielinen uutispalvelu. Se välitettiin edelleen muille pohjoismaisille uutistomistoille. Uuden järjestelyn katsottiin nopeuttaneen Neuvostoliitosta saatavaa uutispalvelua. Samalla paranivat mahdollisuudet Suomea erityisesti kiinnostavien uutisten tilaamiseen. Uutisyhteydet Skandinavian maihin ja Länsi-Saksaan paranivat huomattavasti, kun kesäkuun alussa otettiin käyttöön erityinen pohjoismainen kaukokirjoitinlinja. Linjaa pitkin pohjoismaiset toimistot vaihtoivat uutisiaan. Samaa linjaa käytettiin myös DPA:n ja Tassin englanninkielisen palvelun välittämiseen. DPA:n

⁴²⁶ Muistio 6.5.1966 STT:ssä järjestetystä lehdistöpäivästä. STT:n hallituksen ptk. 13.5.1966.

⁴²⁷ Jussila, passim.

aineisto oli siihen asti tullut häiriöalttiilla radiokaukokirjoittimella.⁴²⁸ Merkittävä uutuus oli tiedossa myös seuraavana vuonna, kun pohjoismaisten toimistojen johtajat päättivät huhtikuussa 1966 Oslossa, että ne asettavat yhteisen kirjeenvaihtajan vuoden koeajalla Moskovaan. Kirjeenvaihtajaksi valittiin ruotsalainen toimittaja Hans Björkegren, ja hän aloitti työnsä uudessa asemapaikassaan jo heinäkuun alusta. Kirjeenvaihtajan kulut jaettiin niin, että TT maksoi kaksi viidesosaa kuluista. Kolmelle muulle tuli kullekin yhden viidenneksen osuus.⁴²⁹ Samaa kulujen jakamista käytettiin myöhemminäkin vuosina.

Ajatus yhteispohjoismaisista kirjeenvaihtajista ei ollut mitenkään uusi. Ruotsin TT:n toimitusjohtaja Jan Otto Modig oli jo vuonna 1961 kertonut ajatuksesta julkisuuteen. Vieraillessaan Suomessa joulukuussa, hän ilmoitti pohjoismaisten toimistojen yhteistyön menneen jopa niin pitkälle, että ne ovat harkinneet, olisiko aihetta lähettää yhteinen kirjeenvaihtaja New Yorkiin seuraamaan YK:n asioita, Moskovaan seuraamaan Neuvostoliittoa ja Brysseliin seuraamaan yhteismarkkinakysymyksiä.⁴³⁰

Vuonna 1967 pohjoismaiset toimistot päättivät lähettää yhteisen kirjeenvaihtajan myös Kiinaan. Tehtävään valittiin norjalainen toimittaja H. Munthe-Kaas. Hänen toimikautensa päättyi kuitenkin sillä erää lyhyeen, sillä mielenosoitusta⁴³¹ seurattessaan hän joutui ensin pahoinpidellyksi ja sitten poliisin häkkiin. Tämän jälkeen Munthe-Kaas poistuikin pikaisesti maasta.⁴³² Pohjoismaisiin kirjeenvaihtajiin palataan myöhemmin.

Osakaspuhjan laajentamisella, yhteistyön lisäämisellä ja hallintomallin uudistuksella ei ollut kuitenkaan käytännössä mitään apua STT:n krooniselle talousongelmalle: yhtiön talous oli lähes jatkuvasti kuralla. STT eli kädestä suuhun. Asiakasmaksujakaan ei voitu nostaa ylettömästi. Niinpä STT:ssä ryhdyttiin todella miettimään, mistä saataisiin uusia tulonlähteitä. Niiden löytäminen oli kuitenkin hyvin vaikeaa.

Kevättalvella 1967 Killinen kirjoitti hallituksen jäsenille muistion toimista, joilla mahdollisesti voitaisiin yhtiön taloudellista asemaa parantaa. Mitään suurta ja

⁴²⁸ STT:n toimintakertomus vuodelta 1965. "Toimintakertomukset", STTA.

⁴²⁹ STT:n hallituksen ptk. 13.5.1966. "Pöytäkirjat", STTA.

⁴³⁰ HS 15.12.1961.

⁴³¹ Munthe-Kaas lienee käynyt seuraamassa mielenilmaisuja Neuvostoliiton Pekingin-suurlähetystön edustalla. Kiinan ja Neuvostoliiton suhteet olivat tuolloin pohjalukemissa. Mielenosoituksissa vastustettiin Neuvostoliittoa.

⁴³² STT:n toimintakertomus vuodelta 1967. "Toimintakertomukset", STTA.

mullistavaa muistioon ei sisällynyt. Keinot olivat tuttuja entuudestaan. STT:n palvelua oli tarkoitus pyrkiä myymään entisestään mm. keskusjärjestöille, pankeille ja hotelleille. Tarkoituksena oli selvittää myös tulojen lisäämistä esimerkiksi valomainosten ja -uutisten järjestämisellä. Myös puhelinuutisten kuuntelemisesta perättäviä maksuja suunniteltiin korotettaviksi. Katse kääntyi myös valtiovallan puoleen. Tarkoituksena oli laatia muistio kaikista valtiovallalle korvauksetta tekemistä palveluisista ja mahdollisuuksista palvella valtion laitoksia. Muistion perusteella tuli aloittaa neuvottelut pääministerin ja valtioneuvoston kanslian kanssa maksujen lisäämisestä STT:lle. Killinen varoitteli mahdollisista seurauksista, jos taloutta ei saataisi kuntoon:

Ellei STT:n tyydyttävää toimintaa voida järjestää perinteellisen itsenäisen yhtiöorganisaation puitteissa ja asiakkailta saatujen riittävien maksujen turvin, voidaan ennustaa seurauksena olevan sen, että valtiovalta ryhtyy toimenpiteisiin uutistoimiston jatkuvuuden ja tehokkuuden varmistamiseksi. Missä muodossa se saattaisi tapahtua, ei tässä ole syytä ennustaa. Viitattakoon vain tapaan, jolla Yleisradio aikanaan muutettiin järjestöjen omistamasta yhtiöstä valtion yhtiöksi.

Killinen siis toisaalta halusi valtion maksuosuuden lisäämistä. Kuitenkaan hän ei hyväksynyt valtion mahdollista sotkeentumista yhtiön toimiin. Hallitus hyväksyi Killisen linjaukset.⁴³³

Helmikuussa 1967 Killinen kirjoitti muistion STT:n ja valtiovallan suhteista.. Hän korosti mm. sitä, kuinka paljon STT välittää keskusvirastojen, korkeakoulujen, poliisin ja muiden viranomaisten tietoja ja uutisia. Hän myönsi, että STT:n voidaan siten sanoa maksuttomasti hoitavan valtion keskeistä tiedotustehtävää. Hän harmitteli, että sinänsä STT:llä oli mahdollisuus myydä uutispalveluaan eduskunnalle sekä monelle ministeriölle ja keskusvirastolle, mutta varojen puutteessa siihen ei päästy.⁴³⁴ On epäselvää, kenelle Killinen muistion kirjoitti. Muistion keskeisenä sanomana oli jatkuva rahanpuute. Merkittävä yksityiskohta on, että siinä Killinen itsekin myönsi STT:n roolin valtionhallinnon tiedottajana.

Kuitenkin vuoden 1967 maaliskuun alussa STT:n hallitus totesi, että asiakasmaksujen korottaminen oli jälleen välttämätöntä tappiollisen kehityksen vuoksi. Korotusprosenttia ei tosin tuolloin vielä tiedetty toimittajien palkkaneuvottelujen

⁴³³ Killisen muistio mahdollisuuksista STT:n taloudellisen aseman parantamiseen. STT:n hallituksen ptk. "Pöytäkirjat", STTA.

⁴³⁴ Killisen muistio "Suomen Tietotoimiston ja valtiovallan suhteet" 23.2.1967. "STT ja valtiovalta", STTA.

vuoksi.⁴³⁵ Tilannetta ei liioin parantanut, että kirjapainoalalle syntyi maaliskuussa maanlaajuinen lakko, ensimmäinen lajissaan Suomessa. STT:lle tulikin hätä käteen. Niinpä hallitus päätti lähettää asiakkaille vetoavan kirjeen, jossa STT:n kansalliseen merkitykseen viittamaalla niitä pyydettiin jatkamaan maksujaan STT:lle lakkotilanteesta huolimatta.⁴³⁶ Lisäkuluja talolle tuotti myös muutto uusiin tiloihin. Toimitustilojen laajentaminen Rautatiekirjakaupan vuokratiloissa oli osoittautunut vaikeaksi. STT saikin vuoden 1966 joulukuussa neuvotteluksi sopimuksen uusista vuokratoimistoista Hufvudstadsbladetin talossa. Toimitukselle tuli tilaa lisää 150 neliötä. Uusiin tiloihin muutettiin vuoden 1967 kesällä.⁴³⁷

Kirjapainoalan lakolla oli oma merkityksensä myös STT:n uutistoimintaan. Lakkouutisten linjauksista ei päätetty talon toimituksellisessa johdossa, vaan koko asia vietiin hallitukseen asti. Hallituksen virallisena ohjeena oli, että lakkouutisten tasapuolisuus oli säilytettävä. Näin ollen varsinaiset tiedotukset lakkotilanteen kehittymisestä oli otettava valtakunnansovittelija Keijo Liinamaan kautta.⁴³⁸

Tasapuolisuus lakkotilanteesta kerrottaessa näyttää hallituksen pöytäkirjojen perusteella aivan asialliselta. Tosiasiassa kirjaus oli ennemminkin kaunistelua. Aina-kin toimituksessa näkemys poikkesi selvästi hallituksen näkemyksestä. Poliittisessa toimituksessa tuolloin työskennellyt Ari Järvinen sanoo suoraan, että hallituksen puheenjohtajana toiminut teollisuusneuvos Risto Kavanne pyrki käytännössä vaientamaan STT:n. Teollisuusneuvos Kavanne oli Sanoma Oy:n varatoimitusjohtaja ja pari vuotta aiemmin kuolleen Eljas Erkon luottomies. STT:n kolmihenkinen ”poliittis-taloudellinen työryhmä” – näin poliittinen toimitus oli nimetty talon organisaatiossa – havaitsi palaneen käryä, kun toimituksen seinälle ilmestyi Killisen kirjoittama vajaan liuskan mittainen ohje. Siinä keskeisenä viestinä oli, että STT:n jatkuva toiminnan ylläpito edellyttää yleisen luottamuksen lisäksi myös rahoittajien luottamusta. Sen vuoksi jokainen lakkotilanteeseen liittyvä juttu kirjoitusajasta riippumatta oli alistettava toimituspäällikkö Rahusen tarkastettavaksi. Toimittajat ryntäsivät Rahusen luokse kysyäkseen ”mitä helvettiä tämä tarkoitti?": ”Olimmeko tehneet jotain väärin?”. Rahunen rauhoitteli, etteivät toimittajat olleet tehneet mitään väärin. Hän kertoi Killisellä olleen kovia paineita. Kovan tinkaamisen jälkeen Rahunen paljasti

⁴³⁵ STT:n hallituksen ptk. 3.3.1967. ”Pöytäkirjat”, STTA.

⁴³⁶ STT:n hallituksen ptk. 14.3.1967. ”Pöytäkirjat”, STTA.

⁴³⁷ STT:n toimintakertomus vuodelta 1966. ”Toimintakertomukset”, STTA. Uusissa tiloissa Man-nerheimintie 18:ssa STT viihtyi miltei 1980-luvun puoliväliin asti.

⁴³⁸ STT:n hallituksen ptk. 14.3.1967. ”Pöytäkirjat”, STTA.

Kavanteen pitäneen Killiselle puhuttelun. Killinen oli Rahusen kertoman mukaan pannut vastaan, mutta työnantajan sana oli kuitenkin vahvempi. Kavanne oli Rahusen mukaan vaatinut, että STT:n pitää pysyä järjestyksessä; se ei saanut lähettää uutisia ”sen ja sen lehden” lomautuksista tai lomautusvaroituksista. Vaihtoehtona oli, että Killinen saisi lähteä.

Toimittajat ilmoittivat pienen pohdinnan jälkeen Rahuselle luonnollisesti noudattavansa ohjetta kirjaimellisesti: STT:n linjoille sen paremmin kuin STT:n radiouutisiin ei mennyt muuta kuin mitä valtakunnansovittelija Liinamaa kertoi. Journalismi kuitenkin voitti. Toimittajat nimittäin harrastivat edelleen asiakaspalvelua ja kertoivat puhelimitse tietojaan Yleisradion radiouutisille. Näin suuri yleisö sai radiosta Yleisradion uutisista kuulla, mitä maassa tapahtui lakkorintamalla. Järvistä harmitti erityisesti se, että ryhmä oli hankkinut eri puolilta maata tietoja lehdistä, jotka olivat jo lomauttaneet toimituksiaan tai antaneet lomautusvaroituksia. Kavanteen määräyksen mukaan näitä tietoja ei kuitenkaan STT saanut virallisesti lähettää. Järvisen tulkinta on, että Kavanteen mielestä työntekijäpuoli harjoitti ”vihamielistä propagandaa”; työnantaja taas puhui ”täydellistä totuutta”.⁴³⁹

Järvisen muistelu on erityisen mielenkiintoinen. Sota-aikana STT oli muiden uutisvälineiden tapaan ollut sensuurin liekanarussa. Sensuurin lakattua vuoden 1947 syksyllä STT:hen ei ollut suunnattu mitään sensuuroimia. Monesti STT:hen oli yritetty vedota erilaisissa asioissa, ja epäilemättä välillä vetoamukset olivat onnistuneetkin. Mitään sensuuria ei kuitenkaan ollut toteutettu, vaikka vuoden 1956 yleislakon aikana niitäkin oli vaadittu, kuten aiemmin on tullut esiin. STT:n pääomistajatkään eivät olleet harjoittaneet sensuuria, vaikka tosin kilpailusyistä STT:lle ei ollut aiemmin osoitettu mitään merkittäviä voimavaroja. Mutta kun kyse oli lehtien kannalta niinkin herkästä asiasta kuin kirjapainolakosta, suuri ja mahtava Sanoma Oy löi kapuloita rattaisiin. Taloudellisista syistä STT:n oli jälleen kerran nöyryyttävä. Erikoiseksi tapauksen tekee, että sensuroijana oli tiedonvälityksen vapautta vaalineen Sanoma Oy:n edustaja. Epäselväksi tosin on jäänyt, tiesikö esimerkiksi Helsingin Sanomien päätoimittaja mitään Kavanteen ukaasista. Killisellekin tapaus oli ilmeisen kiusallinen. Niinpä hän ei muistelmissaankaan puutu asiaan lainkaan.

Killinen ei myöskään muistele, mitä tapahtui STT:ssä syksyllä 1969. Ari Järvinen muistaa tapahtuneen erityisen hyvin. Hän oli vuonna 1967 alkaneen päätoimi-

⁴³⁹ Ari Järvisen haastattelu 30.6.2010.

sen opiskelujaksonsa jälkeen palannut vuonna 1969 STT:hen vakinaiseen työhön. Heti syksyllä hänet nimitettiin STT:n eduskuntatoimittajaksi. Toimituspäällikkö Rahunen ilmoitti heti alkajaisiksi, että STT:n on ryhdyttävä hoitamaan eduskuntaraportointia niin kuin uutistoimiston pitääkin. Perusmääräykseksi tuli, että uutisjuttu piti lähteä ulos heti, kun eduskunnan istunto päättyi. Niinpä sitten tavaksi tuli rakentaa pääjuttua päivän mittaan niin, että lopuksi siihen tarvittiin lisätä enää vain ingressi. Toimitusten kaukokirjoittimilla juttu raksutti pian sen jälkeen, kun istunto oli ohi. Oli selvää, että lehtien toimituksissa toimitussihteeri otti lehteen tietysti sen jutun, joka tuli ensimmäisenä. Pienten puoluepohjaisten uutistoimistojen juttuja ei näin ollen jääty odottamaan. On huomattava, että vielä tuohon aikaan vain harvalla maakuntalehdellä oli toimittaja Helsingissä. Lehdet käyttivät joko STT:tä tai pieniä uutistoimistoja. Järvisen työtä helpotti myös se, että hän sai sekä tiistaiksi että perjantaiksi eduskuntaan oman printtaajan eli kaukokirjoittajan. Jo marraskuussa Rahunen ilmoitti, että ”taloudellisista syistä” printtaaja otetaan pois eduskunnasta ja kokeilu lopetetaan. Järvinen kummasteli tapahtunutta, sillä hän ei voinut ymmärtää asiaan liittyvää ”taloudellista syytä”. Pian ilmenikin, että pienten uutistoimistojen yhteinen lähetystö oli käynyt STT:n johdon puheilla. Tuohon aikaan valtion tukea kanavoitiin kaukokirjoittimien linjamaksujen alennusten kautta, kuten aiemmin on tullut esiin. Ne pienet uutistoimistot, joilla oli poliittisia kytkentöjä, uhkasivat Järvisen saaman tiedon mukaan poliittisilla suhteillaan. Lopullisena kauhukuvana oli, että linjamaksuja subventoitaisiin vain niille mutta ei STT:lle. STT:n piti siis lopettaa ”epäreilu kilpailu”.⁴⁴⁰ Ajan hengestä ja STT:n asemasta kertoo hyvin se, että STT:n piti lopettaa ”kokeilu”, jolla lehtiasiakkaat saivat jutut iltaisin selvästi aiempaa varhemmin. Taloudelliset syyt menivät asiakaspalvelun edelle, mutta tämä ei sinänsä ollut mitään uutta STT:n historiassa. Merkittäväksi tapauksen tekee, että uhkaajana oli parin vuoden takaisen kirjapainolakon tapaan media-ala.

Toiminnan monipuolistamiseen tähtäävistä suunnitelmista huolimatta STT ei selvinnyt ilman henkilöstösupistuksia. Johtokunta hyväksyi huhtikuussa 1967 ehdotuksen kahden kotimaantoimittajan, yhden urheilutoimittajan ja yhden ruotsinkielisen toimittajan tehtävän lakkauttamisesta. Lisäksi STT:n toimitus Vaasassa päätettiin lakkauttaa ja korvata se osapäiväisellä kirjeenvaihtajalla. Yhtiön johto sai myös

⁴⁴⁰ Ibid.

tehtäväkseen tutkia mahdollisuuksia valtiolta saatavien maksujen korottamiseen, uutispalvelun myymiseen valtion laitoksille sekä linjavuokrien alentamiseen.⁴⁴¹

Säästötoimet saivat jossain määrin huvittaviakin piirteitä. Kun uusi hallintoneuvosto kutsuttiin koolle, kutsukirjeessä ilmoitettiin, että STT:llä ei ole mahdollisuuksia maksaa matkakorvauksia ja päivärahaa. Lounas toki hallintoneuvoston jäsenille luvattiin. Tämä lienee tullut ikävänä yllätyksenä hallintoneuvostoon valituille. Tämä kömmähdys korjattiinkin jo runsaan kuukauden päästä, kun johtokunta päätti hallintoneuvoston toivomuksen mukaisesti maksaa matkakulut ja päivärahat.⁴⁴²

Keskeiset tulokset

1960-luku merkitsi suurta murrosta media-alalle ja siten myös STT:lle. Televisiosta tuli hiljalleen vuosien kuluessa lähes joka kodin viihdytysväline. Sinänsä televisio ei syrjäyttänyt radiota. STT:lle televisio merkitsi käytännössä uutta asiakasta. Radion puolella Yleisradion omien radiouutisten perustaminen vuosikymmenen puolivälissä merkitsi sitä, että STT:n radiouutislähetykset joutuivat kilpailutilanteeseen.

Myös Yleisradion pääjohtajan vaihdos oli merkittävä tapahtuma. Monien vaiheiden jälkeen yhtiön johtoon nimitettiin presidentti Kekkonen suosikkina maisteri Eino S. Repo. Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoiseksi valinta tuli sitä kautta, että myös STT:n johtajan Kullervo Killisen nimi oli esillä nimityskuvioissa. Mikään ehdokas Killinen ei kuitenkaan ollut. Erilaisissa kuppikunnissa pyöriteltiin mahdollisten ehdokkaiden nimiä, ja nimien joukossa oli myös Killinen. Killinen selvästi halusi Yleisradion johtoon. Hän kuitenkin tajusi mahdollisuutensa heikoiksi, joten hän ei mitenkään tyrkyttänyt itseään uuteen tehtävään. Hän olisi ehkä saanut kokoomuslaisten tuen Yleisradion hallintoneuvostossa, mutta se ei olisi riittänyt.

⁴⁴¹ STT:n johtokunnan ptk. 20.4.1967. ”Pöytäkirjat”, STTA. Uuden yhtiöjärjestyksen mukaisesti hallitus muuttui johtokunnaksi.

⁴⁴² STT:n johtokunnan ptk. 20.4.1967 ja 31.5.1967. ”Pöytäkirjat”, STTA.

Kysymys radiouutisista kärjisti entisestään STT:n ja Yleisradion suhteita. Yleisradionkin oli ollut tyytyä siihen, että STT:llä oli monopoli radiouutisissa. Aika ajoin Yleisradion lähetyksissä ns. kokeiltiin kepillä jäätä ja ujutettiin radiolähetyksiin myös uutisia. Seurauksena oli yleensä kärkevää kirjelmöintiä.

Revolla oli suuria suunnitelmia, ja ne myös pääosin toteutuivat. Hän sai runnotuksi päätöksen Yleisradion omista radiouutisista. Tässä työssä hänellä apunaan oli uutispäälliköksi nimitetty aktiivinen ja toimelias Ralf Friberg. STT joutui lopulta taistelemaan vain siitä, että sen uutislähetyksen saivat jatkaa Yleisradion omien uutisten rinnalla. Tätä taistelua voidaan pitää jonkinmoisena torjuntavoittona. STT:n asemaa ei suinkaan helpottanut se, että osakkuuden perusteella Yleisradion pääjohtaja oli päättämässä myös uutistoimiston asioista sen hallituksessa.

Repo halusi myös laajentaa STT:n omistus pohjaa. Hänelle omistus pohjan laajentaminen oli itse asiassa ehto sille, että STT:n ja Yleisradion keskinäiset maksujärjestelyt toteutuivat. Muutama vuotta aiemmin omistus pohjan laajentaminen ei vielä onnistunut etenkin Sanoma Oy:n vastustuksen vuoksi. Vuosikymmenen puolivälissä tilanne oli kuitenkin muuttunut. Osakeannissa STT sai lehdistöstä 26 uutta osakkeenomistajaa. Mitään ryntäystä osakkeiden hankkimiseen ei kuitenkaan tapahtunut.

Monista kolhuista huolimatta STT:n ja Yleisradion yhteistyö jatkui. Yksi tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen esimerkki yhteistyöstä on vuoden 1967 kirjapainolakon ajoilta. STT:n toimittajat eivät saaneet jutuissaan kirjoittaa lakon vaikutuksista muuta kuin mitä valtakunnansovittelija kertoi. Toimittajat kuitenkin jatkoivat tietojen keräämistä ja soittivat niitä Yleisradiolle. Erityisen mielenkiintoiseksi tämän asian tekee se, että uutisten sensuroinnin taustalla oli STT:n hallituksessa istuvan Sanoma Oy:n edustajan Risto Kavanteen vaatimus. Tästä voi päätellä, että tiedonvälityksen vapauskin oli aina suhteellinen käsite. Tässäkin tapauksessa STT:n oli nöyryyttävä etenkin taloudellisista syistä.

Tiedotusta, järjestäytymistä ja suuria tapahtumia

Valtionhallinto miettii tiedotusta

Valtionhallinnossa tiedotus oli vielä 1960-luvun puolivälissä lapsenkengissä. Valtioneuvoston kansliassa ei ollut ainuttakaan tiedotukseen keskittyntä virkamiestä, eikä tilanne ollut juuri sen kummempi muissakaan ministeriöissä ehkä korkeintaan ulkoministeriötä lukuun ottamatta. Käytännössä valtioneuvoston tiedotuksesta vastasi muiden tehtäviensä ohella pääministerin sihteeri.⁴⁴³ Mainos-TV:n pitkäaikainen toimitusjohtaja Pentti Hanski tosin kertoo muistelmissaan olleensa vuonna 1963 valtioneuvoston tiedotuspäällikön tehtävissä pääministeri Ahti Karjalaisen kutumana. Tästä ei ole kuitenkaan mitään merkintää valtioneuvoston kanslian laatimassa luettelossa tiedotustehtävissä olleista ihmisistä.⁴⁴⁴

STT oli vuosikymmenet ollut valtionhallinnon uskollinen avustaja tiedotuksessa. STT lähetti asiakaslehdille monenmoisia valtionhallinnon tiedotuksia ja lausuntoja sekä myös poliitikkojen puheita. Esimerkiksi ulkoministeriö aloitti jo 1930-luvulla tavan lähettää STT:lle tiedotteita ajankohtaisista asioista. Useimmiten ne menivät

⁴⁴³ Pääministerin sihteerin monipuolisesta tehtäväkentästä, ks. esim. Karjalainen–Tarkka, 32.

⁴⁴⁴ Hanski, 218–219. Jäljennös kyseisestä luettelosta on kirjoittajan hallussa.

eteenpäin asiakkaille uutisjuttuina. Ulkoministeriö laati siten käsikirjoituksia STT:n uutisjuttuihin.⁴⁴⁵

Joskus näihin tiedotteiden välittämiseen sisältyi surkuhupaisiakin piirteitä. Lokakuussa 1966 Kööpenhaminan-suurlähettiläs ja pitkäaikainen diplomaatti P. K. Tarjanne lähestyi ärtyneellä kirjeellä ulkoministeriön sanomalehtitoimiston päällikköä Matti Tuovista. Hän valitti, ettei hänen välittämiään uutisia julkaistu Suomessa. Yhdestä erityistapauksesta hän oli jopa kysynyt kirjeitse STT:n Killiseltä. Tämä oli vastannut, että ”se oli annettu edelleen sellaisenaan”. Tarjanne hämmästeli, että missään pääkaupunkiseudun lehdessä ei kuitenkaan uutista näkynyt. Hän kysyikin, että saisiko ministeriö paremmalla menetyksellä syötettyä suoraan uutisia: ”En tahdo käyttää tätä ’kiertotietä’ varsinkin, kun myös UM vuorostaan tietävästi käyttää STT:tä välittäjänä”. Tuovinen vastasi, että kaikkein parhaiten ulkomaiset tapahtuman menevät Suomessa lehtiin, jos uutinen tulee ulkomaisten uutistoimistojen välityksellä. Huonommat tulokset hänen mielestään saavutetaan, jos uutinen menee suurlähetystöstä joko suoraan tai STT:n välityksellä. Mutta mikä sitten oli tämä Tarjanteen lähettämä uutinen? Suurlähetystön tiedotteessa kerrottiin Suomen kunniakonsulien pitäneen kokousta ja syöneen illallista. Uutinen oli jokseenkin kömpelö kokoustiedote.⁴⁴⁶ Ihme olisi ollut, jos joku lehti olisi sen julkaissut.

Myös STT:n suhde valtioneuvoston kansliaan oli tiivis. Osapuolet olivat allekirjoittaneet maaliskuussa 1920 sopimuksen, jolla STT sai yksinoikeuden valtioneuvoston uutisiin. Tämän menettelyn taustalla oli, että vuonna 1918 valtioneuvoston tiedotuselimeksi perustettu Suomen Virallinen Tietotoimisto (SVT) ei ollut pystynyt mitenkään hoitamaan sille annettua tehtävää. STT:n yhteydet ulkomaailmaan ja STT:n uutiskone olivat sen ajan mittapuunkin mukaan ylivertaisia verrattuna SVT:n voimavaroihin.⁴⁴⁷ 1960-luvun puolivälissä STT:n ja valtioneuvoston suhde oli säilynyt jokseenkin samanlaisena jo 45 vuotta.

Tiedotuksen merkitys alkoi hiljalleen tulla esiin valtionhallinnossakin. Esimerkit ulkomailta ja yritysmaailmasta antoivat pontta tiedotuksen kehittämiseksi. Valtioneuvosto asettikin syyskuussa 1964 komitean pohtimaan, miten valtioneuvoston

⁴⁴⁵ Jussila, 109–111.

⁴⁴⁶ P. K. Tarjanne Matti Tuoviselle 11.10.1966 ja Tuovinen Tarjanteelle 11.11.1966 (jäljennös). 94 I, UMA.

⁴⁴⁷ STV:n vaiheista ja toiminnan hiipumisesta sekä STT:n ja valtioneuvoston sopimuksesta, ks. Jussila, 28–38.

tiedotus tulisi järjestää. Komitea teki ripeästi työtä. Mietintönsä se antoi jo seuraavan vuoden toukokuun lopussa.

Alustavat tiedot komitean mietinnössä eivät olleet STT:n kannalta erityisen rohkaisevia. Jo tammikuun 1965 alussa oli luonnos komitean mietinnöstä valmis lähetettäväksi lausuntokierrokselle. Luonnokseen sisältyi arvostelua STT:tä kohtaan, mikä ei ollut mitenkään Killisen mieleen. Hän lähetti tiedotuskomitealle kitkerän oloisen kirjeen. Hän tosin heti aluksi myönsi, että STT:n aiemmissa yhteyksissä esittämistä näkökohdista tärkeimmät oli otettu huomioon. Arvostelun perusteita hän ei kuitenkaan halunnut ymmärtää:

Suomen Tietotoimistoon mietinnössä useilta tahoilta kohdistettu arvostelu menettää pohjansa suureksi osaksi juuri sen vuoksi, että arvostelijat, jotka melkein kaikki ovat STT:n asiakkaita, eivät ole taloudellisella tuellaan olleet valmiita tehostamaan STT:n organisaatiota, vaan pyrkivät kilpailusivistä pikemminkin tehostamaan omaa uutishankintaansa.

Killinen vaati, että sekä Yleisradiolle että STT:lle oli varattava uusitussa järjestelmässä ”nopeimman ja täydellisimmän uutispalvelun mahdolliseksi tekevä asema”.⁴⁴⁸ Killisen sanoma voidaan ensinnäkin kiteyttää siten, että asiakkaat ajoivat ensisijaisesti omia etujaan ja vasta toissijaisesti yleistä etua. Samalla kirjeestä tulee kuitenkin piirre, joka erinomaisella tavalla kuvaa STT:n tuolloista asemaa mediakentässä. STT oli riippuvainen muiden ”taloudellisesta tuesta”. Sen omilla toimilla ei ollut niin suurta merkitystä. Killinen antoi selvästi ymmärtää, että STT:n pitäisi olla kaiken kilpailun ulkopuolella. Taustalla oli historian painolasti: STT:tä ei edelleenkään mielletty yrityselämän yhtiöksi. Sillä ei ollut tarjottavanaan juuri muuta myytävää kuin perinteinen uutispalvelu. Oma mielenkiintonsa on myös vaatimuksella, että muiden olisi luotava STT:lle – ja myös Yleisradiolle – erityinen asema. Ajatus uutisrintamalla muun median kanssa tasapuolisesti kilpailevasta uutistoimistosta oli vielä kaukana.

Lopullisessa mietinnössä muistutettiin, että valtiollinen elämä oli vuosi vuodelta laajentunut ja monipuolistunut. Kansalaisten oli ollut vaikea olla selvillä valtiollisen elämän eri puolista. Kuitenkin demokraattinen hallitusmuotomme vaati, että kansalaiset voivat seurata valtion asioiden hoitoa ja myös vaikuttaa asioihin. Tiedotuksen tehostaminen oli siten yksi ratkaisu tähän ongelmaan. Komitea kertasi, miten

⁴⁴⁸ Killinen valtioneuvoston tiedotuskomitealle 20.1.1965 (jäljennös). ”Valtio II”, STTA. Kirjeen päiviä tosin oli 20.1.1964. Kyse oli luonnollisesti kirjoitusvirheestä, joka usein toistuu, kun vuosi on vaihtunut.

STT oli jo vuodesta 1920 kertonut valtioneuvoston päätöksistä lehdistölle ja sittemmin myös radiolle ja televisiolle. Pyydetyissä lausunnoissa lehdistö toivoi yleisesti tiedotustoiminnan pikaista kehittämistä. Etenkin pääkaupungin lehdet pitivät tärkeänä suoran yhteyden saamista valtioneuvostoon; STT:n yksinoikeutta ei pidetty riittävänä. Lehtien mielestä niilläkin piti olla oikeus saada uutiset suoraan valtioneuvostosta. Miltei poikkeuksetta lehdistö valitti, että oma-aloitteinen tietojen saanti valtioneuvostosta oli varsin vaikeaa. STT myönsi lausunnossaan, että tekniikan kehittyminen ja nopeutuminen oli tehnyt STT:n ja valtioneuvoston välisen sopimuksen osittain vanhentuneeksi, mikä ei kuitenkaan poistanut sopimuksen periaatteellista merkitystä. STT toivoi, että sen poliittisella toimittajalla olisi edelleen yksinoikeus saada esittelylistat ennalta ja oikeus kuulla päätöksistä heti esittelyn yhteydessä. STT ilmoitti olevansa valmis kiinteään yhteistoimintaan erityisen tiedotuselimen kanssa, jos semmoinen perustetaan. Toisaalta se ei pitänyt mielekkäänä, että valtioneuvoston tiedotuskeskus ottaisi uutisten levittämisen hoitaakseen. Tämä vain vaarantaisi sananvapauden periaatetta ja olisi omiaan vaikuttamaan häiritsevästi yleisön ja valtiovallan suhteisiin. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan tarkennettu, mitä ”uutisten levittäminen” oikein merkitsi. Tämän voi tulkita niin, että STT vastusti ajatusta esittelylistojen jakamista lehdistölle päätösten jälkeen. Liioin ei selvinnyt, miten ”uutisten levittäminen” vaarantaisi sananvapautta. Päätösten tekstit rinnastettiin siten edelleen ”uutisiksi”.

Komitea myönsi, että tiedotustoiminnassa oli havaittavissa heikkouksia. Tässä yhteydessä kritiikki kohdistui ennakkotietojen mukaisesti myös STT:hen. Useissa tapauksissa tietojen välitys tapahtui niin, ettei ollut varmuutta sanoman menemisestä perille. Heikkoutena valtioneuvoston näkökulmasta oli, että STT ratkaisi täysin, missä laajuudessa ja muodossa se antoi valtioneuvostoa käsittelevät uutiset julkisuuteen. Tällöin saattoi uutisen tai sen perustelun olennaisia osia jäädä levittämättä. Luottamuksellisten ja määräpäivään sidottujen tietojen antaminenkin oli joskus osoittautunut vaikeaksi vuotojen vuoksi. Komitean näkemyksen voidaan siis tulkita merkinneen, että STT:llä ei ollut oikeutta tehdä mitään journalistisia valintoja ja että STT:n valtioneuvostouutisille haluttiin saada jonkinlainen kontrolli. Tosin näin ei asiaa suoraan sanottu.

Komitea esitti useita ehdotuksia tiedotustilanteen parantamiseksi. Ensinnäkin kussakin ministeriössä ja keskusvirastossa olisi selvitettävä tiedotustarpeet. Sitten

ryhdyttäisiin toimeen virkojen perustamiseksi. Pääministerin kanslian⁴⁴⁹ yhteyteen ehdotettiin perustettavaksi pysyväisluonteinen lehdistösihteerin virka sekä kääntäjän ja kahden kanslia-apulaisen virat. Lehdistösihteerin tehtäviin kuului mm. valvoa valtioneuvostossa ja presidentin esittelyssä päätettyjen asioiden ja niihin liittyvien asiakirjojen jakamisesta STT:lle, muille tietotoimistoille, lehdille sekä radiolle ja televisiolle. Virkamiehille olisi komitean ehdotuksen mukaan tähdennettävä uutisten antamisen merkitystä. Tässä oli siis havaittavissa orastavaa avoimuutta ja läpinäkyvyyttäkin. STT:n kannalta tärkeää kuitenkin oli, että komitea ehdotti jatkettavaksi STT:n asemaa valtioneuvostouutisten välittäjänä. Tätä puolsivat uutisten ja tietojen nopea levittäminen, luotettava ja asiallinen sisältö sekä jakelukustannusten pienuus. Yhteistyötä STT:n kanssa tuli kuitenkin edelleen kehittää. STT:n ja valtioneuvoston sopimus tosin tuli irtisanoa. Sen sijaan tiedotustoiminnasta tulisi määrätä valtioneuvoston päätöksellä. Komitean näkemyksen mukaan käytännössä ei ollut mahdollista toteuttaa asiakirjojen ennakkojakelua lehdille. Tärkeää kuitenkin oli, että lehdet pääsisivät tutustumaan päätösten perusteluihin heti, kun päätökset oli tehty. Tähän kohtaan sisältyi myös hieman epämääräiseksi jäänyt maininta Yleisradion asemasta. Komitea nimittäin katsoi, että Yleisradion tulisi ”erikoisluonteensa” vuoksi saada STT:n tavoin käyttöön aineistoa valtioneuvostossa ja presidentin esittelyssä esillä olevista asioista. Viimeisenä ehdotuksena oli, että television kyselytuntien lisäksi järjestettäisiin lehdille myös sellaisia tiedotustilaisuuksia, joita ei radioida eikä televisioita.⁴⁵⁰

Hallitus ryhtyi toimiin osittain komitean linjausten mukaisesti. Suunnitelmissa oli tiedotussihteerin viran perustaminen valtioneuvoston kansliaan. Suunnitelmasta kuitenkin luovuttiin, kun se kohtasi keväällä 1968 vastarintaa eduskunnassa. Ongelma ratkaistiin niin, että pääministeri Mauno Koiviston päätöksellä valtioneuvoston kansliaan palkattiin tiedotussihteeriksi. Tässä tehtävässä aloitti kesäkuun alussa 1968 tv:stä tuttu ja STT:ssäkin toiminut poliittinen toimittaja Jukka Rusi. Kokouksessa ratkaisua ihmeteltiin. Kansanedustaja Raimo Ilaskivi kysyi huhtikuussa eduskunnan istunnossa pääministeri Koivistolta: ”Onko hallitus sitä mieltä, että val-

⁴⁴⁹ Muodollisesti kyse oli luonnollisesti valtioneuvoston kansliasta. Tuolloinen pääministeri V. J. Sukselainen suhtautui kaikesta päätellen karsaasti käsitteeseen ”pääministerin kanslia”. Hän oli ainakin voimakkaasti alleviivannut tämän kohdan hänelle jääneessä kappaleessa komiteamietintöä. Kyseistä kappaletta säilytetään Kansallisarkiston Hallituskadun-toimipisteessä eli entisessä valtioneuvoston arkistossa.

⁴⁵⁰ Valtioneuvoston tiedotuskomitean mietintö (1965: B 40) 28.5.1965.

tioneuvoston tiedotussihteerin viran perustaminen hallituksen päätöksellä ei loukkaa budjettioikeutta?” Koivisto kiisti viran perustaminen. Hänen mukaansa valtioneuvosto oli päättänyt vain palkata toimittaja Rusin hoitamaan näitä tehtäviä. Hän lisäsi, että hallitus ilmeisesti tuo eduskuntaan myöhemmin esityksen viran perustamisesta. Ilaskivi kuitenkin jatkoi aiheesta. Hänen kysymyksensä kielii hyvin siitä, miten vielä 1960-luvun lopulla tiedottamiseen liittyi ennakkoluuloja: ”Miten hallitus aikoo turvata lehdistön, radion ja television oma-aloitteisen vapaan ja sensuroimattoman uutisten ja tietojen hankinnan valtiovallan piiristä?” Kysymys sisälsi selvästi ajatuksen, että tiedotussihteerin toimisi jonkinmoisena sensorina vastoin median toiveita. Koivisto rauhoitteli, että hallituksen tarkoituksena ei ole millään tavalla vaikeuttaa julkisen sanan tiedonsaantimahdollisuuksia; tavoite oli päinvastainen.⁴⁵¹

Kaikkia komitean ehdotuksia ei kuitenkaan toteutettu. STT:n kannalta merkittävää oli, että Yleisradio ei saanut samantapaista erityisasemaa kuin mikä STT:llä oli. STT:n ja valtioneuvoston sopimustakaan ei irtisanottu. On perusteltua todeta, että valtioneuvoston ratkaisu oli lopulta arvostelusta huolimatta STT:lle jokseenkin myönteinen. STT:n erityisasema valtioneuvostouutisten tekijänä ja jakajana säilyi käytännössä entisellään.⁴⁵² Monopoliasema valtioneuvostouutisiin tosin osittain murtui, kun muukin media alkoi saada esittelylistoja ja tietoja – tosin vasta päätösten jälkeen. Ratkaisu osoittaa, että lievistä kritiikistä huolimatta STT:hen luotettiin. STT:n erityisasema syntyi luonnollisesti sitä kautta, että STT:stä uutisaineisto meni koko päälehdistölle ja Yleisradiolle nopeasti. Muuta yhtä nopeaa tiedonjakokanavaa ei yksinkertaisesti ollut.

STT sai myös julkista tunnustusta työstään. Elokuussa 1968 valtioneuvoston kanslia lähetti Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967 neuvottelukunnan teettämän levykkeen tunnustuksena ”siitä arvokkaasta työstä, jonka Suomen Tietotoimisto on suorittanut itsenäisyytemme aikana”.⁴⁵³

Tiedonkulun nopeus ja erityisasema näkyivät hyvin esimerkiksi STT:n kiinteässä suhteessa presidentinkansliaan. Oikeustieteen tohtori Antero Jyränki aloitti sittemmin vain kolmivuotiseksi jatkuneen kansliapäällikkökautensa kansliassa vuonna 1970. Jo viran alkuvaiheessa hän kuuli ilmeisesti yllätyksekseen, että presidentti

⁴⁵¹ VP ptk I 2.4.1968, 272.

⁴⁵² STT:n ja valtioneuvoston vuosikymmeniä kestänyt erityissuhde päättyi vasta vuonna 2013, kun valtioneuvoston kanslia irtisanoi vanhan sopimuksen. Irtisanominen tuli voimaan vuoden 2014 alussa.

⁴⁵³ Kansliapäällikkö Paul Paavela STT:lle 23.8.1968. ”STT ja valtiovalta”, STTA.

Kekkonen valmiiksi kirjoitetuista puheista meni medialla vain yksi kappale, ja sen sai Suomen Tietotoimisto. Vastaus aiheutti häneltä jatkotoimia. Kolme viikkoa myöhemmin Jyränki kysyi Kekkoselta, olisiko tällä mitään sitä vastaan, että asetettaisiin työryhmä valmistelemaan presidentin lausuntojen tiedottamisjärjestelmän uudistamista. Presidentillä ei ollut mitään asiaa vastaan. Toimikunta asetettiin, ja Jyränki määrättiin sen puheenjohtajaksi. Toimikunta esitti mietinnössään, että kaikki uutistoimistot ja tiedotusvälineet asetettaisiin yhtäläiseen asemaan suhteessa kanslian tiedotusaineistoon. Presidentin suullisista lausunnoista ja ilman käsikirjoitusta pidetyistä puheista laadittaisiin aina virallinen toisinto, joka jaettaisiin koko medialle. Myös lausuntojen kääntämistä toiselle kotimaiselle kielelle tuli tehostaa. Presidentin koti- ja ulkomaanmatkoista tiedotettaisiin aina etukäteen.

Jyrängin ilmeiseksi pettymykseksi mietintö ei johtanut muutoksiin – ainakaan hänen kautenaan. Luetteloksi ajankohdan tiedotuspuutteista mietintö hänen mielestään kävi vielä parikymmentä vuotta myöhemminkin, kun hän kirjoitti muistelmaansa. Tosin hän myönsi, että näihinkin ehdotuksiin jäi presidentti-instituution vahvistamisen makua.⁴⁵⁴

Jyrängin kysymys oli sinänsä täysin ymmärrettävä. Vaikka hän olikin tutkimuksissaan perehtynyt hyvin mm. presidentti-instituution juridisiin yksityiskohtiin, kanslian käytännön työ oli hänelle luonnollisesti ainakin aluksi vierasta. Monet käytännön tavat saattoivat kummastuttaa. Oletettavasti kanslian henkilöstö ei nähnyt mitään outoa siinä, että valmiiksi kirjoitetusta presidentin puheesta lähetettiin medialle vain yksi kappale. Näin oli tapahtunut jokseenkin aina ennemminkin. Kansliassa tiedettiin, että puheteksti meni STT:stä kokonaisuudessaan lehdistölle, radiolle ja televisiolle. Miksi siis tuhjata voimavaroja monistamiseen ja aikaa vievään tekstien lähettämiseen? STT:llä oli tässäkin menettelyssä palvelijan rooli. Toisaalta se palveli asiakkaitaan siten, että kaikki saivat puhetekstin. Tosin suurin osa lehdistä ei tehnyt mitään omia uutisjuttuja puheesta. Pääkirjoitusten tekijät saattoivat kuitenkin käyttää tekstiä. Toisaalta STT palveli pyyteettömästi valtiovaltaa, tässä tapauksessa presidentti-instituutiota.

⁴⁵⁴ Jyränki, 48–49.

STT ja toimittajat järjestäytymisen tielle

1960-luvun alkuvuosina STT oli vielä monessa mielessä ”villi”. Yhtiönä STT ei kuulunut työnantajaliittoon. Samoin toimittajien ja muiden työntekijöiden järjestäytyminen oli vaatimatonta. Vain osa toimittajista oli paikallisten toimittajayhdistysten ja sitä kautta Suomen Sanomalehtimiesliiton (SSL:n) jäseniä. On huomattava, että edes vielä 1960-luvulla SSL ei ollut ammattiyhdistysmielessä mikään edunvalvontajärjestö, vaikka liitto oli tehnyt Suomen Sanomalehdenkustantajain Liiton – sittemmin Sanomalehtien Liitto – kanssa palkkasopimuksia jo vuodesta 1945. Tosin alan ensimmäinen työehtosopimus allekirjoitettiin vasta vuonna 1967. Palkkasopimuksia oli tehty ns. normaalivälikirjoilla. Niiden tilalle tulivat vuonna 1963 ns. toimittajasopimukset.⁴⁵⁵ Liitossa oli paikallisyhdistysten kautta jäsenenä päällikkötoimittajia päätoimittajista lähtien. Tosin kaikkia päälliköitäkään ei hyväksytty jäseniksi. Esimerkiksi vuonna 1950 Helsingin Sanomalehtimiesyhdistys hylkäsi STT:n johtajan E. A. Bergin jäsenhakemuksen, koska häntä pidettiin myös työnantajana. Monet päätoimittajat sen sijaan eivät mieltäneet itseään työnantajiksi. Varsinaiseksi edunvalvontajärjestöksi liitto muuttui vasta seuraavalla 1970-luvun puolella. Luottamusmiesjärjestelmäkin vakiintui vasta 1970-luvun alussa, kun luottamusmiessopimus tuli liitteeksi alan työehtosopimukseen. Helsingin Sanomalehtimiesyhdistyksen jäsenoimituksissa alettiin ehkä yllättäen vasta vuodesta 1972 valita pääluottamusmiehiä.⁴⁵⁶ Niinkin myöhään kuin 1960-luvun alkuvuosina STT:n toimittajien palkkaan eivät olleet sidottu mihinkään taulukoihin. Aika ajoin STT:läiset nurisivat, kuinka muualla tienasi paremmin kuin STT:ssä.⁴⁵⁷

Jo vuonna 1961 SSL oli lähettänyt kirjeen, jossa kerrottiin liiton sopineen sekä Sanomalehtien liiton ja Maaseutulehtien liiton kanssa uusista, alan normaalivälikirjaan liittyvän palkkasopimuksen vähimmäispalkoista. Sopimus oli lähinnä suositus. Kirjeeseen sisältyivät palkkataulukot. SSL ilmoitti olevansa täysin tietoinen, ettei STT kuulunut kumpaankaan mainittuun liittoon. Silti se esitti, että STT:ssäkin ryh-

⁴⁵⁵ Keränen, 74.

⁴⁵⁶ Torvinen, 27, 35, 47. Yleisesti on tulkittu, että vuonna 1972 käyty lehdistöalan lakko oli vedenjakajana sille, että SSL:stä kehittyi työmarkkinajärjestö.

⁴⁵⁷ Jussila, passim.

dyttäisiin soveltamaan sopimuksen mukaisia vähimmäispalkkoja. Killinen kirjoitti SSL:n kirjeen alalaitaan, että STT ei ollut Sanomalehtien liiton jäsen, joten se ei ollut velvollinen seuraamaan palkkasopimuksia. Periaatteena oli kuitenkin pidetty, etteivät palkat alittaneet Helsingissä sovittuja vähimmäispalkkoja. Hänen laskelmissaan STT:n henkilöstön palkat näyttivät vastaavan alan yleisiä palkkoja.⁴⁵⁸

Aivan vuoden 1963 lopulla tapahtui kuitenkin merkittävä muutos. STT ja SSL solmivat uudenvuoden alla sopimuksen, jonka perusteella STT:ssä sovellettiin vastedes SSL:n kulloinkin solmimia sopimuksia. Sopimuksen mukaan erimielisyydet ratkaistiin välimiesmenettelyllä. SSL:n uusi puheenjohtaja Jyrki J. Juuti hehkuttikin seuraavassa liittokokouksessa, että ”tämä on sitovuudeltaan pisimmälle menevä sopimus, mitä meillä tällä hetkellä on”.⁴⁵⁹ STT:ssä siirryttiin näin aiempaa nykyaikaisempiin työmarkkinajärjestelyihin. Enää palkkoja ei nostettu ”tarveharkinnan” perusteella. Niinpä vuoden 1966 maaliskuussa STT:n hallitus totesi, että Sanomalehtien Liitto ja Suomen Sanomalehtimiesten Liitto olivat 11. maaliskuuta solmineet yksivuotisen palkkasopimuksen, jonka perusteella henkilökohtaisia kuukausipalkkoja korotettiin vähintään kuusi prosenttia. Näin ollen hallitus päätti korottaa koko STT:n henkilöstön palkkoja kuusi prosenttia. Palkkasopimuksen aiheuttamat ikälisä- ja muut vastaavat tarkistukset jäivät toimitusjohtajan tehtäviksi.⁴⁶⁰ Seuraavana vuonna eli vuonna 1967 STT ja SSL solmivat sopimuksen, jonka nojalla STT:ssä ryhdyttiin soveltamaan alan työehtosopimusta.⁴⁶¹

STT:n ja SSL:n sopimus loi varmasti turvallisuuden tunnetta STT:n toimituksessa. Palkat ja muut työn perusteisiin liittyvät kysymykset ratkaistiin vastedes alan sopimusten mukaisesti. Vuonna 1968 solmittu sopimus toi toimituksiin viisipäiväisen työviikon. Tätä ryhdyttiin noudattamaan myös STT:ssä. Helsingissä oli tosin toimittajilla jo aiemminkin ollut viisipäiväinen työviikko. Toinen vapaapäivä viikossa oli korvauksena sunnuntaina tehdystä työstä. Uuden sopimuksen aikana sunnun-

⁴⁵⁸ SSL Killiselle 22.2.1961. ”SSL”, STTA.

⁴⁵⁹ Pöytäkirja Sanomalehtien Liiton – Tidningarnas Förbund r.y.:n ja Maaseutulehtien Liitto r.y.:n sekä Suomen Sanomalehtimiesten Liiton – Finlands Journalistförbund r.y.:n välisen toimittajasopimuksen ja sen liitteiden soveltamisesta Oy Suomen Tietotoimisto – Finska Notisbyrån Ab:n palveluksessa oleviin toimittajiin ja toimitusharjoittelijoihin 30.12.1963. ”SSL”, STTA; Kertomus Suomen Sanomalehtimiesten Liiton 43. toimintavuodelta 1963, SSL:n vuosikokouksen ptk. 4.4.1964. SSLA. KA.

⁴⁶⁰ STT:n hallituksen ptk. 17.3.1966. ”Pöytäkirjat”, STTA.

⁴⁶¹ Yleissopimus Graafisen Teollisuuden Työnantajaliiton ja Suomen Sanomalehtimiesten Liiton välisten työehtosopimusten soveltamisesta Suomen Tietotoimiston palveluksessa oleviin toimittajiin ja toimitusharjoittelijoihin 27.6.1967. ”SSL”, STTA.

taityö jouduttiin korvaamaan rahalla, mikä talon johdon murheeksi merkitsi kulujen lisäyksen lisäksi myös henkilöstön määrän lisäämistä. Tilannetta ei ainakaan helpottanut, että lehdistön taloudellisen aseman heikkeneminen oli vienyt STT:ltä taas kolme maksavaa asiakasta.⁴⁶² Vuoden 1969 alussa STT allekirjoitti vielä SSL:n kanssa vuonna 1967 tehtyyn sopimukseen liittyvän pöytäkirjan, jonka perusteella ryhdyttiin soveltamaan alan työehtosopimusta ja irtisanomissuojasopimusta.⁴⁶³ Näin STT:n toimittajienkin asema alkoi vastata koko alan toimittajien asemaa.

1960-luvun loppuvuosina yhteiskunnallinen toiminta vilkastui. Etenkin nuoriso aktivoitui niin meillä kuin muuallakin. Vuosi 1968 oli erityisen vilkasta aikaa. Nuorisomellakoita koettiin sekä Euroopassa että Yhdysvalloissa. Maailmalla tapahtui suuria. Vietnamin sota laajeni entisestään ja elokuussa neuvostopanssarit vyöryivät Prahaan. Nigeriassa käytiin verinen Biafran sisällissota, joka jätti maan yhden kansanosan nälkäkuoleman partaalle. Suomessakin nuoret arvostelivat kiivaasti epäkohtia. Marraskuussa nuorison aktiivisuus huipentui myyttisiä piirteitäkin saaneeseen Vanhan valtaukseseen.

Vanhan valtauksessa mallia oli otettu Tukholmasta, jossa oli samana vuonna vallattu osakuntatalo. Myös suomalaislehdistö sai mallia ruotsalaislehdistön toimista. Siellä monissa jutuissa vähäteltiin mielenilmauksen tavoitteita. Mielenosoittajat arvostelivatkin mediaa siitä, että se oli enemmän kiinnostunut dramaattisista mielenosoituksista kuin keskustelun referoinnista.⁴⁶⁴

Mutta mitä STT kirjoitti valtauksesta? STT oli ainakin aitiopaikalla. Sijaitsihan toimitus Mannerheimintielle Vanhaa ylioppilastaloa vastapäätä. Valtauspäivänä seuraavan päivän lehtiin tehty STT:n juttu oli hieman erikoinen:

Helsingin yliopiston ylioppilaskunnalla, jota myös Euroopan rikkaimmaksi kutsutaan, oli tarkoitus viettää tiistai-iltana 100-vuotisjuhliaan perinteellisen tapaan Vanhalla ylioppilastalolla, jonne mm. tasavallan presidentin oli määrä saapua pitämään puhe. ”Juhlat” alkoivat kuitenkin vuorokautta aikaisemmin, sillä tavanomaista juhlaa vastaan toimivat ylioppilaat särkivät Vanhan ikkunan klo 17 aikaan maanantai-iltana, käänivät takalukosta avatun abloyn auki ja vyöryivät sisälle taloon täyttäen juhlasalin sekä eteistilat noin 1000 ylioppilaan sekä monien muiden utelioiden voimin sekä ainakin alkuun tupakansavulla ja huulenhaitalla.

⁴⁶² STT:n toimintakertomus vuodelta 1968. ”Toimintakertomukset”, STTA.

⁴⁶³ Suomen Tietotoimiston ja Suomen Sanomalehtimiesten Liiton välillä 27.6.1967 tehtyyn yleis-sopimukseen liittyvä pöytäkirja Graafisen Teollisuuden Työnantajaliiton ja Suomen Sanomalehtimiesten Liiton kesken 19.12.1968 tehdyn työehtosopimuksen ja irtisanomissuojasopimuksen soveltamisesta 14.1.1969. ”SSL”, STTA.

⁴⁶⁴ Hadenius, 206

Oppositioylioppilaat tuntuivat olevan sitä mieltä, että juhlan huomattavat kustannukset olisi syytä käyttää toisiin tarkoituksiin eli vaikkapa tarjoamalla ylioppilaskunnan ravintolassa ”vallankumouksellisille” ilmainen ruoka miehityksen ajaksi.

– Ja satanen taskuun lisäksi, hihkaisi muuan koiranleuka. Valtaus on puettu kokouksen muotoon, missä HYY:n hallituksen päätöksiä arvosteltiin melko kovakouraisesti. Hallitus on nimittäin kieltänyt talon käytön lukitun ovet juhlan aattona, minkä jälkeen talon valtaus tapahtui iskulauseilla ”vanha vanhalle” ja ”tervetuloa sisään kansan kokoukseen”.

Mielenosoittajien annettiin päästä rauhallisesti sisään eikä ainakaan alkuillasta paljastettu mitään vastatoimintataktiikkaa.⁴⁶⁵

Juttuun oli selvästi haettu letkeää tyyliä. Kirjoittajalla tuntui olevan myös selvästi antipatiaa radikaaleja kohtaan, sillä juttu muutti nuorten toimet jokseenkin pelleilyksi. STT:n jutuissa ei saanut ottaa kantaa, kuten aiemmin on monessa yhteydessä tullut esiin. Valtausjutussa näin kuitenkin tehtiin. Päättäjien tilaisuuksista tehtävissä jutuissa näin ei olisi varmastikaan tehty. Tekstin päästäminen eteenpäin toimitussihteerin käsistä ei todennäköisesti ollut mikään harkittu teko. Oletettavaa on, ettei vuorossa ollut toimitussihteerin ajatellut asiaa sen kummemmin. Ylipäänsä juttujen muokkaaminen ja uudelleenkirjoittaminen olivat lähinnä sattumanvaraista.

Kun valtaus seuraavana päivänä päättyi, STT:n juttutyyli oli taas tutun toteava. Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan toimintaa arvostelleiden ylioppilaiden kerrottiin saavuttaneen näkyvimmän tavoitteensa. He olivat saaneet estetyksi ylioppilaskunnan vuosijuhlan pitämisen Vanhan ylioppilastalon tiloissa. Jutussa kerrottiin ylioppilaiden lähettäneen presidentti Kekkoselle sähkeen, jossa tätä pyydettiin osoittamaan solidaarisuutta ja olemaan osallistumatta juhliin. Toisessa jutussa kuitenkin kerrottiin Kekkoseen puhuneen juhlassa, jonka pitopaikka oli siirretty konservatorion juhlasaliin: ”Vallan yliopistossa tulee kuulua sen työntekijöille, opiskelijoille ja opettajille, sanottiin julkilausumassa”. Samalla jutussa mainittiin, ettei ylioppilaiden tarkoitus ollut keskittyä vain omien olojensa ja yliopiston parantamiseen vaan koko yhteiskunnan kehittämiseen.”⁴⁶⁶

Vanhan ylioppilastalon tapahtumista esittävät valokuvat paljastavat, että aktiivisimpien valtaajien joukkoon kuului STT:n toimittaja Bjarne Nitovuori. Hänelle tapahtuma oli tärkeä. Hän on luonnehtinut, että ”Vanhan valtaus oli joko 60-luvun radikaalien viimeinen symbolinen manifestaatio tai 70-lukulaisten (taistolaisten) al-

⁴⁶⁵ Esim. ESS 26.11.1968.

⁴⁶⁶ Esim. ESS 27.11.1968.

kusysäys”. Nitovuoren toimittajanluonteesta kertoo kuitenkin hyvin se, että ”hyvin nukutun yön jälkeen” hän kävi tunnollisesti STT:ssä kirjoittamassa aamun radioversion valtauksesta. Tästä jutusta hän sai kuitenkin moitteet omiltaan. Valtauksen ehkä näkyvimpänä puuhamiehenä ollut Johan von Bonsdorff oli kuullut radioutiset. Hän haukkui Nitovuoren siitä, että jutussa oli mainittu valtauksessa yöpyneen 500 ihmistä. Haukkujan mielestä oli asialle vahingoksi, että lukua liioiteltiin.⁴⁶⁷ Toimittajan työ ja aktiivisuus vapaa-ajalla olivat ainakin tässä tapauksessa erillisiä asioita.

Aktiivisuus lisääntyi muutoinkin selvästi myös toimituksissa. Etenkin vuonna 1969 toimituksiin alettiin perustaa henkilökunta- tai toimitusyhdistyksiä. Tosin Hufvudstadsbladetilla oli ollut oma toimitusyhdistys Redaktionsklubben jo parin vuosikymmenen ajan. Ensimmäisiä yhdistyksiä vuonna 1969 olivat Helsingin Sanomiin ja Uuteen Suomeen perustetut toimitusten yhdistykset ja STT:hen perustettu STT:n työntekijöiden yhdistys.⁴⁶⁸ 1970-luvulla nämä yhdistykset muuttuivat yleisesti ammattiosastoiksi.

Toukokuussa 1969 Killinen ilmoitti STT:n johtokunnalle, että STT:n toimihenkilöt olivat perustaneet henkilökuntayhdistyksen. Johtokunta kehotti toimitusjohtajaa suhtautumaan yhdistykseen periaatteessa myönteisesti. Työehtosopimuksen piiriin kuuluvista asioista ei sen kanssa kuitenkaan tullut neuvotella. ”Henkilökunnan viihtyvyyden lisäämiseen tähtääviä pyrkimyksiä” voitiin kuitenkin mahdollisuuksien mukaan tukea.⁴⁶⁹

Yhdistys kuitenkin ryhtyi heti aktiivisesti edunvalvontatehtäviin. Samana keväänä Killinen oli erottanut vuoden 1967 syksyllä toimitusharjoittelijaksi tulleen ”HN”:n. ”HN” oli jo aiemmin saanut huomautuksia ja varoituksia. Työntekijäyhdistys otti asiakseen neuvotella. Kun keskustelut Killisen kanssa eivät johtaneet tuloksiin, yhdistys kääntyi johtokunnan puoleen. Se pyysi johtokuntaa kuulemaan asiassa sekä yhdistyksen edustajia että potkut saanutta toimitusharjoittelijaa. Killinenkin ehdotti asian käsittelyä johtokunnassa sen periaatteellisen luonteen vuoksi. Johtokunta oli kuitenkin ratkaisussaan tyyli. Se korosti, että erimielisyydet irtisanomisista oli ratkaistava irtisanomissuojasta tehdyn sopimuksen ja työehtosopimuksen mukaisesti. Yhdistys ei siten ollut neuvotteluapuoli koko asiassa.⁴⁷⁰ Yhdistys oli näin hävinnyt en-

⁴⁶⁷ Nitovuori 29; Bjarne Nitovuoren haastattelu 19.2.2013

⁴⁶⁸ Torvinen, 27.

⁴⁶⁹ STT:n johtokunnan ptk. 29.5.1969. ”Pöytäkirjat”, STTA.

⁴⁷⁰ STT:n johtokunnan ptk. 7.8.1969. ”Pöytäkirjat”, STTA.

simmäisen koitoksensa. Seuraavalla vuosikymmenellä alkoivatkin todelliset kädenväännöt henkilöstöyhdistyksen ja STT:n johdon välillä. Tähän palataan tuonnempana.

Vanhan ylioppilastalon valtaus marraskuussa 1968 sai jopa myyttisiä piirteitä. Ylioppilaspolitiikasta puhunut Jyrki Vesikansa (vasemmalla) ei kuulunut valtaajiin. Megafoniin puhuva radikaali nuori opiskelija Erkki Tuomioja sen sijaan oli aktiivisesti mukana. (Lehtikuva/Holger Eklund)

"HN":n irtisanomistapaus on sinänsä mielenkiintoinen. Killisen mukaan "HN" oli osoittautunut toimittajana epävarmaksi ja perustiedoiltaan hataraksi. Virheitä oli syntynyt ja uutislähteiltä oli tullut moitteita. "HN":ää kokeiltiin taloustoimittajana, mutta tulokset olivat keuhkoja. Viimeinen pisara Killiselle oli kuitenkin "HN":n toukokuussa kirjoittama juttu partiolaisten juhlasta Helsingin olympiastadionilla. Runsaasta aineistosta hän oli valinnut jutun kärkeen pienen radikaaliryhmän vastalauseen. Juttu oli lennokas: "Nykyistä partioliikettä muuttamaan tai toiminnasta luo-

pumaan kehoitettiin partiolaisia viikon huipentuessa”. Hän myös kehotti jutussaan vanhempia ottamaan lapsensa pois partiosta, jos ”heille edelleen opetetaan solmuja tietämättä, mihin niitä käytetään, sillä sellainen sitoo heidät menneisyyteen”. Selostuksesta laadittu radiouutinen herätti Killisen mukaan laajaa huomiota. Huomattavaa myös on, että partioylivohtaja Helvi Sipilä oli ottanut yhteyttä ja vaatinut oikaisua. Oikaisu hoidettiin toimituksille jaetulla tiedotteella. ”HN” sai tapauksesta potkut. Hänelle kuitenkin myönnettiin yli kolmen kuukauden irtisanomisaika, koska hän oli vastikään mennyt naimisiin.⁴⁷¹ Partiojuhlasta laadittu juttu kielteisine mielihiteineen ei todellakaan ollut STT:n omaksuman linjan mukainen. Ei ole tietoa, että jutun käsitellyt toimitussihteeri tai vuorossa ollut radiotoimittaja olisi saanut mitään moitteita toimistaan. Heidän jos keiden olisi pitänyt huomata, ettei kaikki ollut kohdallaan. Oliko partiojuttu hyvä syy päästä eroon kyvyttömästä toimittajasta? Tähän viittaa ainakin Killisen toteamus, että tuolloin STT:n henkilökuntaa oli taloudellisista syistä pakko vähentää kesälomakauden jälkeen, ja tämä oli tietenkin tehtävä nuoremasta päästä.⁴⁷² Joka tapauksessa lienee selvää, että niinkin tärkeän hahmon kuin Helvi Sipilän väliintulo oli merkittävä tekijä irtisanomisasiassa. STT:ssä oli aina koettu ikävänä, kun talon ulkopuolelta tuli kielteistä palautetta. Ei ole mitään viitteitä, että Vanhan valtauksesta kertovasta jutusta olisi keskusteltu toimituksessa.

Kudin viimeistä kertaa mukaan

STT:n ulkomaantoimittaja Unnukka Outinen saapui toimitukseen aamuvuoroon kuudeksi 21. elokuuta 1968. Oli kaunis loppukesän päivä. Odotettavissa oli hiljainen työpäivä. Niinpä Outinen otti ensimmäistä kertaa työpaikalle mukaansa kutimen.

⁴⁷¹ Killinen toimitusharjoittelija ”HN”:lle 6.5.1969. STT:n johtokunnan ptk. 7.8.1969. ”Pöytäkirjat”, STTA.

⁴⁷² Killinen STT:n johtokunnalle 5.8.1969. STT:n johtokunnan ptk. 7.8.1969. ”Pöytäkirjat”, STTA.

STT:n toiminnassa oli tuolloin vielä viiden tunnin tauko; toimituksessa ei ollut ketään yöllä kello yhden ja kuuden välillä. Hämmästykseseen Outinen huomasi uutistoimistojen suoltaneen tekstiä mittavan määrän. Tšekkoslovakian tapahtumista oli tehty jo kymmeniä versioita. Olikin viimeinen kerta, kun Outinen otti töihin mukaan kutimen.⁴⁷³ Lisää väkeä kutsuttiin heti töihin, ja osa tuli vapaaehtoisestikin. Ulkomaantoimituksen päällikkönä tuolloin toiminut C F Sandelin muistelee, ettei ylitöytunneista edes puhuttu: ”Ne olivat kovia päiviä. Ei vain työ rasittanut. Se osui suoraan sieluun.”⁴⁷⁴

Tšekkoslovakian kriisi oli tuon vuoden ehkä merkittävin uutistapahtuma. Se vaikutti esimerkiksi suurvaltasuhteisiin vuosiksi eteenpäin. Enteitä tulevasta saatiin, kun vuoden alussa maan kommunistipuolueen johtajan Antonin Novotnýn ura päättyi valtataistelussa ja hänen tilalleen tuli uudistusmielinen Alexander Dubček. Kevään kuluessa puolueen linjaa ryhdyttiin voimaperäisesti uudistamaan. Neuvostoliitto ei katsonut tätä kehitystä hyvällä. Mitta täyttyi, kun Tšekkoslovakiassa ryhdyttiin vaatimaan jopa irtautumista Varsovan liitosta ja sosialismista. Heinäkuussa Varsovan liiton maat Bulgaria, DDR, Puola ja Unkari esittivät Neuvostoliiton johdolla Tšekkoslovakialle avoimeen kirjeen, jossa korostettiin suoraan, etteivät maat suostu sosialistisen järjestelmän murtumiseen. Tšekkoslovakian vastaus lisäsi luottamuspulaa entisestään. Tilannetta pyrittiin vielä ratkaisemaan keskinäisin neuvotteluin. Kun ne eivät johtaneet tulokseen, Neuvostoliitto kumppaneineen ryhtyi panemaan Tšekkoslovakiaa kuriin panssarien voimin.

Tšekkoslovakian tilannetta oli koko kesän seurattu huolestuneena niin Suomessa kuin muuallakin. Suomen ulkopoliittinen johto pysyi pidättyväisellä ja puolueettomalla linjallaan. Huomattavaa on, että esimerkiksi SKDL:n pää-äänenkannattaja Kansan Uutiset oli hyvin varovaisella kannalla. Tosin se heinäkuussa julkaisi kaksiosaisen laajan jutun, jossa Tšekkoslovakian tilannetta käsiteltiin Neuvostoliiton näkökannalta. Pääkirjoituksessaan lehti oli kuitenkin varovainen. Samalla se yritti tarkastella tilannetta viileän tasapuolisesti. 19. heinäkuuta lehti kirjoitti, että historiallisten kokemusten perusteella Neuvostoliiton johtaman ryhmän huoli oli ymmärrettävää. Tšekkoslovakian liukuminen pois sosialististen maiden leiristä merkitsisi vaarallista murtumaa siinä puskurivyöhykkeessä, jonka kansandemokratiat muodosta-

⁴⁷³ Unnukka Outisen kertomaa vuosien varrelta.

⁴⁷⁴ C F Sandelinin haastattelu 5.11.2009.

vat Naton ja Neuvostoliiton välillä. Lehti kuitenkin muistutti, että Tšekkoslovakiassa kuva on toinen: maassa alkanut prosessi koettiin sosialismin sisäisenä uudistumisena ja välttämättömänä toimena, jotta ”socialismi saataisiin pelastetuksi, kuten puoluesihteerin Dubček on asian ilmaissut”.⁴⁷⁵

Miehitys tuli yllätyksenä lännelle. Myöskään Suomen johto ei osannut odottaa tapahtunutta. Presidentti Kekkoselle tieto tuli järkytyksenä. Hän kirjoitti päiväkirjaansa: ”Sylvi tuli herättämään puoli 7. Kovalev pyrkimässä luokseni. Otin vastaan klo 8. Tunnin verran teki selkoa hallituksensa informaation mukaan syistä, joiden vuoksi NI ja 4 muuta sosialistista maata tänä aamuna (00.30 Suomen aikaa 21.8.) ovat sotilaallisesti miehittäneet Tshekkoslovakian”. Kekkoson mieleen nousi tuskainen ajatus, että ”tänään Tšekkoslovakia, onko huomenna Suomen vuoro?”⁴⁷⁶ Täysin yhtä tietämätön oli pääministeri Mauno Koivisto. Hän oli tuona aamuna silloisella kesäaamunallaan Kirkkonummella. Kirjassaan *Kaksi kautta* hän kertoo saneensa tiedon miehityksestä, kun valtioneuvoston tiedotussihteeri Jukka Rusi soitti hänelle. Pääministerin silloinen sihteeri Seppo Lindblom tosin kirjoittaa muistelmakirjassaan soittaneensa itse tiedon ensimmäisenä Koivistolle. Tieto miehityksestä näyttää olleen erityisen raskas Koivistolle. Muistelmissaan hän kertoo, että kun hän lähti ajamaan kesäpaikastaan kohti Helsinkiä, hän ei itkultaan tahtonut nähdä tietä. Vuosia myöhemminkään hän ei pystynyt erittelemään syytä noin voimakkaaseen reaktioon; se oli hämmentävä kokemus.⁴⁷⁷

Tilanne oli sinänsä hyvin erikoinen. Keski-Euroopassa eli suhteellisen lähellä Suomea tapahtui suuria, eikä Suomen ulkopoliittinen johto tiennyt niistä mitään. Presidentti Kekkonenkin sai ensimmäiset tiedot Neuvostoliiton suurlähettiläältä Andrei Kovalevilta. Näin ainakin hän kertoo päiväkirjassaan. Pääministerikin oli kaikesta rauhassa kesähuvilallaan. Lindblom kirjoittaa, että hänen ensimmäisenä ajatuksenaan oli, saattoiko maan sisäisen tiedotuksen järjestelmä todella toimia näin puutteellisesti.⁴⁷⁸ STT:ssä syntyneen legendan mukaan Koivisto olisi tokaisut josain vaiheessa, että ”mikä saatanan tietotoimisto se on, joka ei tämmöistä tiedä”. Koivisto itse ei kuitenkaan muista sanoneensa koskaan noin.⁴⁷⁹

⁴⁷⁵ KU 18. ja 19.7.1968.

⁴⁷⁶ Urho Kekkonen päiväkirjat 2, 409 (21.8.1968); Suomi 1996, 110–115.

⁴⁷⁷ Koivisto 1994, 47; S. Lindblom, 121.

⁴⁷⁸ S. Lindblom, 121.

⁴⁷⁹ Koivisto tämän kirjoittajalle 17.9.2009.

Valtion johto ei voinut saada yöllä tietoja STT:ltäkään, sillä STT:ssä ei ollut kehtään kello yhden ja kuuden välillä. Suomen diplomaattiedustajatkin nukkuivat Prahassa. Yleisradion onni oli, että sillä oli pitkäaikaisena edustajana Prahassa toimittaja Lieko Zachovalová. Hän pystyi heti aamusta antamaan puhelinaraportteja Prahassa tunneista. Näitä tietoja käytettiin muuallakin kuin Suomessa. Erityisen tunnettu on raportti, jonka aikana puhelinkeskus vaatii moneen kertaan lopettamaan puhelu. Pian yhteydet Tšekkoslovakiasta katkesivat.

Zachovaloválla oli ollut onnea saatuaan puhelinyhteyden Suomeen Sveitsin kautta. Puheluaika oli kuitenkin rajattu kahteen minuuttiin, joten puhelun kestäessä hän joutui lyhentämään runsaasti pitkä raporttiaan. Zachovalová kertoo muistelmissaan, kuinka hän puhelun aikana kiroili englanniksi sveitsiläiselle puhelunvälittäjälle. Hän kuitenkin sai loppupäätelmänsä sanotuksi keskuksen hoputtaessa häntä lopettamaan. Kaikki meni ”ulos” kiroiluineen päivineen. Muistelmista ilmenee hyvin, kuinka kaaottinen tilanne tuolloin Prahassa oli.⁴⁸⁰

Päivän kuluessa kokonaiskuva Tšekkoslovakian tilanteesta alkoi hahmottua. Järjestyttävät tiedot saivat Suomessakin kansaa kaduille. Jo saman päivän aikana järjestettiin Neuvostoliiton suurlähetystön edustalla spontaani mielenosoitus. STT:n ulkomaantoimituksen päällikkö Sandelin oli myös seuraamassa Tehtaankadun tapahtua. Hän muistaa, että kiviäkin heiteltiin. Kun hän lähti pois paikalta, vastaan tuli ”pitkä mies”. Myös Koivisto oli tullut seuraamaan Tehtaankadun tapahtumia. Tervehdittyään Sandelin oli vain maininnut, että pääministerikin oli tullut seuraamaan tapahtumia. Koivisto oli myöntänyt, että näin oli. Tuona aikana Suomessa elettiin vielä melkoisessa lintukodossa. Pääministerikin saattoi tulla yksinään ilman mitään näkyviä turvatoimia seuraamaan kiihkeää mielenosoitusta. Poliisi tosin piti tilannetta vakavana, eikä Helsingin poliisipäällikkö olisi halunnut päästää Koivistoa paikalle. Tehtaankadun seutuville Koivisto tulikin poliisikyydissä.⁴⁸¹ Suomen hallitukselle mielenosoitukset olivat vähintäänkin kiusallisia. Tämä ilmenee hyvin Koiviston muistelmista:

Radio näytti suorastaan provosoivan kansalaisia mielenosoituksiin: ”Nyt on siellä ja siellä mielenosoitus menossa. Jos nyt kiiruusti lähtee, niin vielä ehtii mukaan”.⁴⁸²

⁴⁸⁰ Zachovalová, 315–337

⁴⁸¹ C F Sandelinin haastattelu 5.11.2009; Koivisto 1997, 157–158.

⁴⁸² Koivisto 1994, 49.

Miehityspäivänä Koivisto esiintyi kuitenkin julkisuudessa hyvin rauhoittelleeseen sävyyn. Päivän peilissä radiouutisissa korosti pohdiskelevaan tyyliinsä suomalaisten varovaisuuden merkitystä:

Suomen kannaltahan tässä syntyneessä tilanteessa on erinomaisen tärkeätä, ettei harkitsemattomasti tehdä mitään semmoista, joka aiheuttaa meille vaikeuksia myöhemmin.⁴⁸³

Mielenkiintoisena yksityiskohtana voidaan mainita, että keskustapuolueen tuolloisella nousevalla kyvyllä ja tulevalla pitkäaikaisella ministerillä Paavo Väyrysellä oli myös näytön paikka mielenosoitusten yhteydessä. Hän oli tuona kuumana kesänä kesätoimittajana radiouutisissa Yleisradiossa, ja hänet oli määrätty tekemään raporttia Tehtaankadun tapahtumista. Kyseistä raporttia ei kuitenkaan koskaan esitetty radiossa. Yli 40 vuotta myöhemmin Väyrynen muisteli tehneensä omasta mielestään hyvän ja totuudenmukaisen raportin Tehtaankadulta. Työ oli kuitenkin turhaa, sillä raporttia ei ”ajettu ulos”. Hän kertoi saaneensa sen käsityksen, että ohje tähän menettelyyn oli tullut sisäministeriltä, ehkä ylempääkin.⁴⁸⁴ Olikohan Väyrynen provosoinut jo liikaa?

Keskiviikkona 21. elokuuta uutispäivän alku STT:ssä oli ollut haparoiva. Päivän aikana tehtiin kuitenkin runsaasti töitä. Aamupäivän kuluessa Outinen kirjoitti ensimmäisen koosteen tapahtumista. Juttu oli päivätty Wieniin ja lähteenä oli Reuter. Liekö ollut syynä jännitys, että jutun puhtaaksi kirjoittanut kaukokirjoittaja oli tehnyt runsaasti kirjoitusvirheitä:

neuvostoliittolaiset joukot ja panssarivaunut ylittivät keskiviikkona tshekkoslovakian rajan, ja prahan radio ilmoitti, että myös neljän muun varsovan-liiton maan joukot ovat saapuneet tshekkoslovakiaan. Epäviralliste tietojen mukaan lentokoneet lentävät jatkuvasti prahan yllä ja laskeutuvat ilmeisesti kaupungin lähelle. – prahan radio tuomitsi klo 3 suomen aikaa antamassaan lähetyksessä varsovan-lliton joukkojen marssin kansainvälisen lain rikkomiseksi ja sanoi, ettei tshekkorlovakian joukkoja ole määrätty vastarinaanx....⁴⁸⁵

STT:n runsas työmäärä näkyi hyvin seuraavan päivän uutistarjonnassa lehdisissä. Tšekkoslovakian kriisiä käsiteltiin monesta näkökulmasta. Kommentteja tuli niin maailmalta kuin Suomestakin. STT:n ulkomaantoimitus oli pääasiassa kansainvälis-

⁴⁸³ Degerman, 55.

⁴⁸⁴ Väyrynen sähköpostitse tämän kirjoittajalle 31.12.2009.

⁴⁸⁵ Juttu oli otsikoitu: ”neuvostojoukot marssijeet tshekkoslovakiaan” (kaukokirjoitintekstissä ei ollut versaalikirjaimia). Juttu on julkaistu näköispainoksena teoksessa *Praha 21.3.1968*, 8.

ten uutistoimistojen tietojen varassa, ja tämä näkyi myös teksteissä. Uutisissa kerrottiin Tšekkoslovakian olevan sekasorrossa, kun viisi miehittäjää tukahdutti uuden suunnan. Uudistusmieliset johtajat oli vaiennettu ja kaikkialla maassa oli puhjennut Neuvostoliiton vastaisia mielenosoituksia. Uutisissa kerrottiin edelleen Dubčekin kohtalosta, sosialistimaiden ja lännen reaktioista, Itävallan armeijan taisteluvalmiudesta jne. Totuttuun tapaan STT teki selväksi uutisessaan, ettei Tšekkoslovakiassa olleilla suomalaisilla ollut hätää. STT kertoi myös Neuvostoliiton ilmoittaneen, että sen ja liittolaisten puuttumista tilanteeseen olivat vaatineet tšekkoslovakialaiset valtiomiehet. Samalla kuitenkin kerrottiin Tšekkoslovakian Helsingin-suurlähettilään Suomen hallitukselle jättämästä tiedonannosta ilmenneen, ettei Prahan hallitus ollut kutsun esittäjä. Poliittisen toimituksen rooli oli kuitenkin ehkä tavanomaistakin toteavampi. Toimitus pitäytyi tiukasti hallituksen tiedotteessa:

Suomen hallitus valittaa sitä, että eräiden Itä-Euroopan maiden välille syntyneitä erimielisyyksiä ei ole saatu selvitettyksi neuvotteluteitse. Hallitus seuraa tilanteen kehitystä valppaasti ja asennoituu siihen Suomen vaikiintuneen puolueettomuuspolitiikan edellyttämällä tavalla. Hallitus tähdentää usein korostamaansa periaatetta, jonka mukaan nykyisin myös Euroopassa vallitsevassa tilanteessa kaikki valtioiden väliset kiistakysymykset tulisi ratkaista rauhanomaisesti ja välttämällä kansainvälisen jännityksen lisääntymistä, sanotaan Suomen hallituksen Tshekkoslovakian tapahtumien johdosta antamassa julkilausumassa.

Jutussa kerrottiin myös Kovalevin vierailusta Kekkosen luona ja päivän aikana pidetyistä kokouksista.⁴⁸⁶ Niiden sisällöstä ei kuitenkaan ollut mitään tietoja. Yksinkertaisesti joko tietoja ei saatu tai toimitus ei pystynyt niitä hankkimaan. Kotimaisista kommentaareista laaditussa jutussa pääpaino oli Suomen kommunistisen puolueen reaktioissa:

Suomen kommunistisen puolueen keskuskomitea kokoontui keskiviikkona kahteen otteeseen käsittelemään Tshekkoslovakian tilannetta. Kokouksesta annetussa tiedonannossa sanotaan, että Suomen kommunistinen puolue odotti ja toivoi, että Bratislavassa saavutettujen tulosten jälkeen Tshekkoslovakian ongelmat olisi voitu ratkaista poliittisen keinoin ja ilman sellaisia toimenpiteitä, joita Varsovan liiton viisi valtiota on pitänyt tarpeellisena. Poliittinen toimikunta toteaa kuitenkin, että ne vahingoittavat koko kansainvälistä työväenliikettä...⁴⁸⁷

Kommunistien lehti *Kansan Uutiset* myötäili pääkirjoituksessaan hallituksen kantaa ja muistutti puolueettomuuspolitiikan linjan noudattamisesta. Tämä ei leh-

⁴⁸⁶ Esim. ESS 22.8.1968.

⁴⁸⁷ Ibid.

den mielestä kieltänyt kuitenkin kannanottoja aseellisiin toimiin Tosin lehti varoitti tekemästä liian nopeita johtopäätöksiä. Kun SKP pari päivää myöhemmin myös päätti peruuttaa Helsingissä loppuviikosta pidettäviksi aiotut kansainväliset ”Kansanvallan päivät”, Kansan Uutiset kiitteli päätöstä: ”Muunlaista mahdollisuutta kuin puoluejuhlien peruuttaminen ei nykyhetkellä voinut olla. Myös juhliin kutsuttujen ulkomaisten vieraiden kannalta tilanne olisi voinut muodostua vaikeaksi ja monimutkaiseksi, mitä osaltaan osoittavat eräät saapumisperuutukset”.⁴⁸⁸ Asenne Tšekkoslovakian kriisiin muutti Kansan Uutisten toimituspolitiikkaa ja suhteita Moskovaan. Kun lehti otti kielteisen asenteen miehitykseen, tapahtui ratkaiseva väliin huononeminen Neuvostoliiton kommunistiseen puolueeseen. Sittemmin NKP:n Suomen ryhmä luki lehteä ”kaikkein tarkimman suurennuslasin” avulla.⁴⁸⁹

Killinen oli julkisuudessa jo miehityspäivän iltana. Hän esiintyi kansainvälisen politiikan asiantuntijana radion keskustelutilaisuudessa. Muina kommentoijina olivat professori L. A. Puntila ja maisteri Jaakko Okker. Killinen toi reaalioliittisen näkökulman esiin viittaamalla J. K. Paasikiven näkemyksiin:

Tässä on kyse pitkäaikaisesta historiallisesta prosessista erään ideologian piirissä, joka on nyt saanut tällaisen jyrkän ilmentymän taas tällä kertaa. Toisaalta se on omiaan korostamaan sitä, että ne sotilaalliset turvallisuustekijät Euroopassa, joille viime vuosina on eräillä tahoilla pyritty antamaan tämmöinen väheksyvä merkitys, ovat jälleen osoittautuneet sangen lujiksi ja näin ollen luulisi, että meillä täällä Suomessakin on jälleen taas kerran syytä kertaalleen lukea Paasikiven muistelmat.⁴⁹⁰

Killisen kommenttia voi hyvällä syyllä kutsua kryptiseksi tai ainakin monipolviseksi. Hän selvästi varoi ottamasta kantaa miehitykseen sen paremmin tuomitsemalla kuin ymmärtämälläkään. Varovainen asenne oli sinänsä aivan ymmärrettävää. Kellään ei ollut tietoa, miten kriisi ratkaistaisiin. Suomen johtavan uutistoimiston johtajan ei ollut hyvä lähteä sooloilemaan, vaikka hän esiintyikin ohjelmassa kansainvälisen politiikan asiantuntijana.

Tšekkoslovakian kriisi oli dramaattinen. Dramaattinen se oli myös Suomelle. Maassa liikkui huhuja, joiden mukaan itärajan läheisyydessä neuvostopanssarit järjestäytyivät aseisiin. Osa huhuista oli varmasti mielikuvituksen tuotetta, mutta osassa oli myös totuuden siemeniä. Kotkan edustalla Kirkonmaan linnakesaarella elet-

⁴⁸⁸ KU pk. 22. ja 24.8.1968.

⁴⁸⁹ Salminen 1996, 101.

⁴⁹⁰ Degerman, 56.

tiin hurjia hetkiä, kun neuvostolaivaston alukset liikehtivät aivan Suomen aluevesien rajalla. Linnakkeessa pelättiin, että sota oli syttymässä. Pelko osoittautui kuitenkin lopulta turhaksi. Kertomuksia oma-aloitteisesta valmiuden kohottamisesta on muitakin, mutta dokumentteja ei juuri ole jäljellä.⁴⁹¹

Suomen kannalta lisää dramatiikkaa oli tulossa lokakuussa, kun Neuvostoliiton pääministeri Aleksei Kosygin teki epävirallisen vierailun Suomeen. Jo itse vierailun aihe oli dramaattinen. Kosygin tuli selvittämään Kekkoselle, mitkä olivat Neuvostoliiton motiivit Tšekkoslovakian tapahtumissa. Käytännön dramatiikkaa loi Kosyginin saapuminen Suomeen. Vierailu oli hyvin pienen piirin tiedossa. Sittemmin ilmeni, että aivan liian harva tiesi asiasta. Kosygin saapui Hangon edustalle Suomen aluevesien tuntumaan neuvostohävittäjällä maanantaina aamupäivällä 7. lokakuuta. Tarkoituksena oli, että hän olisi siirtynyt suomalaiseseen yhteysalukseen. Kovan merenkäynnin vuoksi tämä ei kuitenkaan onnistunut. Niinpä hävittäjä lähti seuraamaan yhteysalusta. Russarön linnakesaareissa yhteysalusta luultiin kalastusalukseksi. Hävittäjän taas otaksuttiin jahtaavan pientä alusta. Pian neuvostohävittäjän havaittiin ylittäneen aluevesirajan. Heikki Tiilikainen on kirjassaan *Kylmän sodan kujanjuoksu* kertonut, mitä kaikkea ehti tapahtua ennen kuin asian todellinen tila selvisi. Onneksi Russarön tykeille ei tuotu kranaatteja.⁴⁹² Tiedonkulussa oli joka tapauksessa merkittäviä puutteita. Presidentti Kekkonen perusteli salaamista muutama päivä myöhemmin Yleisradion haastattelussa etenkin sillä, että meneillään olleiden kunnallisvaalien toista äänestyspäivää ei haluttu sekoittaa.⁴⁹³

Julkinen sana ei saanut kuitenkaan tuona päivänä varmaa tietoa vierailusta. Juhani Suomen mukaan neuvostoliittolaisen sota-aluksen näyttäytyminen Hangon saaristoreitillä kiiri kyllä tiedotusvälineiden korviin, mutta asiaa ei osattu penkoa enempää. Niinpä esimerkiksi Ilta-Sanomat tiesi vielä tiistaina kertoa, että Kekkonen oli viettänyt vaaliyön kalassa merenkulkuhallituksen pääjohtajan seurassa.⁴⁹⁴ STT:kään ei tiennyt mitään vierailusta. STT:n pääjuttuna oli tiistain lehdissä kunnal-

⁴⁹¹ Linnakkeen tuolloinen päällikkö Heikki Tiilikainen on kirjassaan *Kylmän sodan kujanjuoksu* kertonut saaren tunnelmista. Päällikkönä hän ei aikonut joutua tilanteeseen, jossa hän olisi katsunut kohti Kotkan satamaa tunkeutuvia aluksia voimatta ampua niitä kohti laukaustakaan. Linnakkeen raskaat tykit olivat ampumakunnossa, ja saaren siviilitkin oli määrätty kuljettamaan kranaatteja. Linnakkeen keskusradioon asetettiin levylautaselle valmiiksi Porilaisten marssi. Se olisi soinut ja sotalippu olisi noussut salkoon, kun ensimmäinen kranaatti olisi räjähtänyt. Tiilikainen, 104–105, 115.

⁴⁹² Ibid, 118–127.

⁴⁹³ STT referoi haastattelua. Esim. ESS 11.10.1968.

⁴⁹⁴ Suomi 1996, 132.

lisvaalien tulos: ”Suomen maaseudun puolueen saama vyörymäkaltainen äänimäärän lisäys on suurin yllätys päättyneissä kunnallisvaaleissa”. Liioin Helsingin Sanomillakaan ei ollut mitään tietoa vierailusta. Sekin raportoi lähinnä kunnallisvaaleista. Tiistai-iltana kuitenkin julkaistiin ulkoministeriön tiedote vierailusta. Kekkonen mukaan syynä tiedotteen julkaisemiseen oli se, että huhut tapaamisesta olivat alkaneet kiertää Moskovasta maailmalle.⁴⁹⁵

Yleisradio oli kuitenkin saanut vihiä Hangon tapahtumista. Uutispäällikkö Friberg lähetti Jaakko Heinon Hankoon silminnäkijäksi. Merelle lähteneitä aluksia etsittiin myös lentokonein. Viimein Yleisradion edustajat pääsivät jäänmurtajalle, jolloin selvisi, ketkä siellä oikein olivat keskustelemassa. Juttu tietysti syntyi, mutta pääjohtaja Repo kielsi lähettämästä uutista ilman hänen lupaansa. Repo ja Friberg olivat yhteydessä ulkoministeriön pressipäällikköön Matti Tuoviseen. Miehet sopivat, ettei asiaa julkisteta ennen ministeriön tiedotetta. Fribergiä huolestutti, että joku muu väline ehtisi edelle. Repo taas oli sitä mieltä, ettei tapahtuma uutisena ollut niin tärkeä kuin valtakunnalle saattoi olla tapaamisen häiriöttömyys. Kello 21 Yleisradio pääsi kertomaan tapaamisesta. Revon ajatuksena oli, ”ettei aina uutistoiminnassakaan ole välttämätöntä olla ensimmäinen, mutta aina on pyrittävä menettelemään oikein”.⁴⁹⁶ Nykyajan näkökulmasta moinen linja on tietysti erikoinen. Vuonna 1968 koko tilanne oli kuitenkin aivan toinen. Suomen ulkopoliittikan vaaliminen koettiin yhteiseksi asiaksi, joten sitä ei kannattanut turhaan vaarantaa. Tšekkoslovakian kriisi merkitsi Suomellekin uhkaa ainakin siinä mielessä, että ei tiedetty, mitä oikein oli tapahtumassa. On myös huomattava, että Revolla oli läheiset suhteet Kekkoeseen. On ilmeistä, ettei hän halunnut vaarantaa tätä suhdetta.

STT noudatteli jutussaan pitkälti tiedotteen tekstiä ja kertoi Kosyginin ja Kekkonen siirtyneen Hangosta Hiittisten alueelle kalastamaan ja retkeilemään. Samoin Helsingin Sanomat tukeutui uutisessaan pääasiassa tiedotteen tekstiin. Jonkin verran STT:ssä oli tehty omaa tiedonhankintaakin:

 Tiistai-iltana pääministeri Kosygin ja presidentti Kekkonen olivat Hiittisten vesillä jäänmurtaja Tarmolla, jolta he olivat käyneet päivällä kalassa. Tarmon kapteenin mukaan mieliala kahdeksanhenkisen neuvostoliittolaisseurueen ja samankokoisen isäntäjoukon kesken oli hyvä. – Poliittiset tarkkailijat totesivat, ettei Kosyginin vierailu liene tulosta mistään hälyttävistä tapahtumista, koska vierailu on tehty siten, että neuvostoliitto-

⁴⁹⁵ Urho Kekkonen päiväkirjat 2 (7.10.1968), 417.

⁴⁹⁶ Salokangas 1996, 188.

laisvieras on tullut Suomeen eikä jotakuta korkeaa suomalaista ole kutsuttu Neuvostoliittoon. Vierailun arvellaan liittyvän Neuvostoliiton hallituksen lehden *Izvestijan* maanantaiseen kirjoitukseen, jossa käsitellään Länsi-Saksan pyrkimyksiä Pohjoismaissa ja erityisesti Suomessa.

STT oli kuullut myös pääministeri Koiviston kommentin vierailusta. Tosin hän ei kommentoinut lainkaan tapaamisen sisältöä. Koivisto ilmoitti vain käsityksensä, että tapaamisessa oli kyse ”kalojen narraamisesta”. Moskovassa kuitenkin tiedettiin enemmän, vaikka vierailu tulikin Suomen suurlähetystölle yllätyksenä. Reuter nimitäin analysoi, että Kosyginin ja Kekkonen neuvottelut tapahtuivat samaan aikaan, kun Neuvostoliiton ja Suomen suhteissa on merkkejä jännityksestä Varsovan liiton maiden joukkojen miehitettyä Tšekkoslovakian.⁴⁹⁷ Reuter oli näkemyksessään täysin oikeassa.

Koivisto myöntää muistelmissaan, että kaikki ei mennyt ihan suunnitellusti. Ajatuksena oli ollut, että Kosygin kävisi huomaamattomasti niin, ettei syntyisi väitteitä kunnallisvaaleihin vaikuttamisesta: ”Suunnitelma vain ei toiminut. Kun yritettiin olla herättämättä, tulikin maksimihuomio.”⁴⁹⁸

Tapaamisen salamyhkäisyyttä pyrittiin lieventämään kalavalheella tai paremmin kalastusvalheella. Helsingin Sanomien kuvaaja V. K. Hietanen oli ainoa kuvaaja, joka pääsi Tarmolle ikuistamaan tapaamista. Maailmalle levisi kuva nauravasta Kekkosesta ja hämillisen oloisesta pipopäisestä Kosyginista. Kumpikin näyttää käsillään saaliinsa suuruutta. Kekkonen ”kala” oli hieman suurempi kuin Kosyginin. Esko Salmisen tutkimuksessa *Vaikeneva valtiomahti* Hannu Vanhanen on analysoinut kuvaa:

Riippumatta siitä, onko kuvaustilanne kuvaajan vai Kekkonen itsensä ideoima, se pönkittää sanattomasti Kekkonen asemaa. Kuva kertoo vertauskuvallisesti, kuinka molemmat valtiomiehet onnistuivat salaisissa keskusteluissaan. Neuvottelujen kalansaalista voi pitää Kekkonen ilmeestäkin päätelleen melkoisena. Pieni Suomi näyttää saaneen isomman kalansaaliin. Jutun otsikko korostaa ja ohjaa kuvan luentaa: ”Suhdannevaihtelut eivät muuta suhteita”. Kuvatekstin mukaan kalastusottelu päättyi Kekkonen voittoon 7–2. Kaikki on siis hyvin Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa. Voimme huokaista helpotuksesta.⁴⁹⁹

⁴⁹⁷ Esim. ESS 8. ja 9.10.1968; HS 8. ja 9.10.1968..

⁴⁹⁸ Koivisto 1994, 49.

⁴⁹⁹ Salminen 1995, 277.

Ilmapiiri ei kuitenkaan todellakaan ollut leppoisa. Tästä kielii erityisen hyvin hankolaisen valokuvaajan Tapio Kekkonen otos tilanteesta, jossa Kekkonen ja Kosygin laskeutuvat aluksesta. Yrmeät ilmeet ovat paljon puhuvia.⁵⁰⁰

Tapaamisen salamyhkäisyys myös lisäsi kaikenlaisia huhuja. Koko ajatus vierailun salaamisesta kääntyi siten itseään vastaan. Kekkoselle kerrottiin myöhemmin, että laivapaikat Ruotsiin oli myyty hetkessä. Ulkomaisten lehtien sensaatiouutiset Venäjän karhun pahoista aikeista piskuista Suomea kohtaan olivat luonnollisesti omiaan lisäämään epätietoisuutta.⁵⁰¹

Tšekkoslovakian tilanne oli selvästi Kosyginin ja Kekkonen keskustelujen tärkein aihe. Kosygin vakuutti, että Neuvostoliitto ei salli Tšekkoslovakian joutumista lännen syyiin. Juhani Suomi tulkitsee, että Kosygin tuli Suomeen lepyttämään Kekosta; Neuvostoliitto oli valehdellut Kekkoselle, mikä oli loukannut Kekosta. Kosygin vakuutti myös, ettei Tšekkoslovakian tapahtumilla ollut vaikutusta Suomen ja Neuvostoliiton suhteisiin ja ettei Neuvostoliitto muuttaisi politiikkaansa Suomea kohtaan, mitä Kekkonen oli vierailun alla alkanut jo pelätä.⁵⁰²

Ulkoministeriön tiedotteessa ei mainittu sanallakaan Tšekkoslovakiaa. Korkeintaan kriisi oli peiteltysti esillä. Pääpaino oli maiden hyvissä suhteissa. Keskusteluja käytiin ministeriön mukaan ystävällisessä ja avoimessa hengessä. Tiedotteen mukaan Kosygin ja Kekkonen vahvistivat maidensa puolesta, että Suomen ja Neuvostoliiton hallitukset noudattavat edelleen kansainvälisissä kysymyksissä päämääriä, jotka tähtäävät rauhan säilyttämiseen, niin Euroopan kuin yleisenkin turvallisuuden vahvistamiseen ja kaikkien kansojen välisen rauhanomaisen yhteistyön kehittämiseen. STT lähetti asiakkailleen tiedotteen tekstin ja jutussaan noudatti jälleen annettua tekstiä. Ruotsin uutistoimisto TT kertoi STT:n välittämänä ruotsalaislehtien kommentteja. Dagens Nyheter piti todennäköisenä, että Kekkonen oli toiminut Neuvostoliiton painostuksesta; ollessaan tietoinen Neuvostoliiton tyytymättömyydestä Suomen kantaan Tšekkoslovakian miehityskysymyksessä hän oli päättänyt esittää kutsun vältyäkseen joutumasta kutsutuksi.⁵⁰³ Kotimaassa STT pysyi siis jälleen virallisessa tekstissä. Ulkomaanuutisissa sentään kerrottiin ulkomaisista reaktioista, mutta nekin jutut oli alkujaan kirjoitettu muualla.

⁵⁰⁰ Tapio Kekkonen ottama valokuva koristaa kirjoittajan työhuoneen seinää.

⁵⁰¹ Suomi 1996, 133–134.

⁵⁰² Ibid, 133–139.

⁵⁰³ Esim. ESS 10.10.1968.

Presidentti Urho Kekkonen ja pääministeri Aleksei Kosyginin ilmeet kertovat paljon heidän keskustelutilanteestaan lokakuussa 1968 (Tapio Kekkonen)

Tšekkoslovakian tapahtumat olivat varmasti erinomainen opetus suomalais-medialle. Se oli suuri uutistapahtuma, josta yleisö vaati aiempaa tarkempia tietoja ja entistä nopeammin. On oletettavaa, että toimituksissa purettiin kokemuksia noiden viikkojen ajalta. Mikään dokumentti ei kuitenkaan kerro, että STT:ssä olisi pidetty mitään palautetilaisuutta.

Yleisradiossa sen sijaan Tšekkoslovakian tapahtumia puitiin perinpohjaisesti vuoden 1969 tammikuussa järjestetyssä ulkomaankirjeenvaihtajien kokouksessa. Killinen oli STT:stä kokouksessa mukana esitelmöimässä maailman uutispalvelusta. Pääjohtaja Eino S. Repo totesi, että edellisestä uutisvuodesta oli selvitty ”kohtalaisesti”. Tšekkoslovakian tapahtumien käsittely sai pääasiassa kiitosta. Ilmeni, että Repo oli saanut tiedon miehityksestä tuona elokuisena aamuna kello 5, kun Ralf Friberg soitti hänelle. Selvää kaikkien mielestä oli, että lehdistö jäi jälkeen Yleisradiosta, mikä todella piti paikkansa; jopa ulkoministeri kertoi saavansa tietoja radiosta. Zachovalován toimintaa pääasiassa kiiteltiin, mutta Moskovan-kirjeenvaihtaja Aarre Nojonen ei ollut pystynyt kertomaan Neuvostoliiton motiiveista, vaikka hän antoikin ra-

portteja enemmän kuin muut kirjeenvaihtajat yhteensä. Yleisesti esitettiin kritiikkiä siitä, että tieto, jota välitettiin oli ”tieteellisessä mielessä” yksipuolista. Revon mielestä uutisten tulisi toimia mieluiten sympatian pohjalta. Antipatia antoi hänen näkemysensä mukaan ennakoasenteen; antipatia ilmeni kaikkien kirjeenvaihtajien juutuissa. Kokouspöytäkirjan mukaan Zachovalován toiminta oli selvästi miehittäjien vastaista, vaikka hänen tarmokkuutensa uutisvälityksessä saikin kiitosta. Tämä oli omiaan luomaan asenteita, joten vastapainoksi olisi tarvittu jotain muuta: ”Voidaan sanoa, että Zachovalová pani pystyyn pari kolme mielenosoitusta Helsingissä.” Tähän viittasi Koivistokin muistelmissaan, kuten edellä on tullut esiin. Vastapainona siten olisi pitänyt olla Nojosen toiminta. Hänen olisi pitänyt argumentoida miehittäjien asenteita. Tiedonvälitys johti kokouksessa tehtyjen päätelmien mukaan siihen, että harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta sympatiat olivat Tšekkoslovakian puolella ja antipatiat Neuvostoliittoa vastaan:

Koko uutistoiminnan peruspyrkimyksenä tulee olla oikeiden tietojen antaminen, on pyrittävä tasapuolisuuteen niin pitkälle kuin se on mahdollista. Kuitenkin kaikilla ihmisillä on tunnepitoinen asennoituminen tapahtumiin, ja kun katselija näkee siviili-ihmisen panssarien edessä, ovat sanat merkityksettömiä.

Keskustelussa ehdotettiin mm. harkittavaksi käytäntöä, jonka mukaan draamaattisen kuvan aikana otetaan ääni pois. Sen jälkeen olisivat vuorossa kommentoijan kuva ja kommentti. Toimituksen näkemyksen mukaan uutistoimitus teki kylläkin kylmäpäistä ja ammattitaitoista työtä. Provokaatioita yritettiin välttää mm. siten, ettei mielenosoituksista otettu suoria välähdyksiä.⁵⁰⁴ Liekö tämä ollut synnä siihen, että kesätoimittaja Väyrysen raporttia ei lähetetty? Joka tapauksessa Yleisradion johdon näkemyksenä oli, että uutistyyössäkin tuli pitäytyä tiukasti Suomen tarkkaan vaalimalla puolueettomuuden linjalla. Tunneilmaisuus olivat tiettyyn rajaan sallittuja, mutta huhuihin piti suhtautua suurella varovaisuudella. On ilmeistä, että Killinen ei osallistunut tähän keskusteluun. Ainakaan pöytäkirja ei kerro hänen kommentistaan. Hän keskittyi selostamaan kansainvälisten uutistoimistojen työtä ja STT:n suhteita muihin uutistoimistoihin.

Tšekkoslovakian kriisin käsittely opetti luonnollisesti myös STT:tä. Keskeinen opetus oli, että maan tärkeintä uutistoimistoa ei tule jättää tyhjäksi missään vaiheessa. Syksyn kuluessa konkretisoitui jo muutaman vuoden ajan muhinut ajatusajatus

⁵⁰⁴ Yleisradion ulkomaankirjeenvaihtajien kokouksen ptk. 21.–24.1.1969. ”Radio”, STTA.

yöpäivystyksestä. Tämä uusi toiminta aloitettiin vuoden 1969 helmikuussa. Yöpäivystykseen liittyi myös valtiovallan toivomuksesta hälytyspalvelu.⁵⁰⁵ STT:n ja valtioneuvoston tammikuun lopussa 1969 tekemän sopimuksen mukaan STT aloitti hälytyspalvelun suurten kansainvälisten kriisien ja suurten katastrofien varalta. Hälytyspalvelu perustui kaukokirjoittimien jatkuvaan tarkkailuun iltakymmenen ja aamukahdeksan välisenä aikana. Mahdolliset hälytykset tuli tehdä puhelimitse tietyille virkamiehille. Valtioneuvosto maksoi hälytyspalvelusta 500 markkaa kuukaudessa.⁵⁰⁶ STT:n ja valtioneuvoston välille tuli taas yksi uusi side. STT antoi palveluksia valtiovallalle, mutta uutuutena peri siitä kuitenkin maksun. Aluksi toimittajat tekivät näitä päivystysvuoroja. Sittemmin tehtävään palkattiin opiskelijoita. Heidän tehtäviinsä kuului vain printtereiden seuraaminen, ei juttujen kirjoittaminen. Myöhemmin perustettiin erikseen yötoimitus.

Epäilemättä STT:n toimituksessa korostuivat myös uutishankinnan ongelmallisuus ja vaikeus. Kun asia oli päättäjille kiusallinen, tietoja oli hyvin hankala saada. Tiedot oli kovalla työllä hankittava itse. Tämän kriisin yhteydessä ei kukaan ilmoittanut, että ”annoin tiedon STT:lle”.

Keskeiset tulokset

STT oli kautta vuosikymmenten ollut enemmän tai vähemmän osa valtionhallinnon tiedotusta. Uutiset ja tiedotteet merkitsivät usein samaa. 1960-luvun puolivälissä valtionhallinnossakin havahduttiin tiedottamisen merkitykseen. Lähes tyhjästä piti kuitenkin alkaa. Vasta vuonna 1968 jopa valtioneuvoston kanslia sai ensimmäisen tiedotussihteerinsä.

STT:ssä oltiin huolissaan siitä, että toimiston asemaa oltaisiin heikentämässä. Muutokset olivat lopulta kuitenkin suhteellisen varovaisia. Hallinnossa tajuttiin, että

⁵⁰⁵ STT:n johtokunnan ptk. 27.1.1969. ”Pöytäkirjat”, STTA.

⁵⁰⁶ Sopimus STT:n hälytyspalvelun myynnistä Valtioneuvostolle 31.1.1969. Kirjekonseptiosarja Da 51 (1969), VNKA.

tiedotuksessa oli pyrittävä entistä tasapuolisempaan toimintaan. STT:n asemaan ei kuitenkaan tuolloin tullut mitään olennaista muutosta. Tämä ei perustunut mitenkään uutistoimiston kykyihin. Kyse oli vain siitä, että STT oli edelleen nopein ja kätevin väline kertoa asioista muulle medialle. STT rooli niin tiedon antajan kuin tiedon vastaanottajankin palvelijana korostui entisestään.

Tiedottamisen tarve tuli hyvin esiin korostui elokuussa 1968, kun Varsovan liiton panssarit vyöryivät Tšekkoslovakiaan. Suomen valtionjohto oli täysin tietämätön tapahtumista. Yhtä ”ulkona” oli suomalaismedia: yöllä ei toimituksissa päivystetty. Kriisiin liittyvässä Neuvostoliiton pääministerin Aleksei Kosygin Suomen-vierailun tiedotuksessakin valtionhallinto epäonnistui täysin. STT:ssäkin huomattiin, että tiedon saamisessa uutisiin on usein tehtävää rankkaa työtä.

Tšekkoslovakian kriisi opetti paljon niin mediaa kuin valtionhallintoakin. Ympäri vuorokautinen päivystys STT:ssä oli uusi linkki uutistoimiston ja valtiovallan välillä. Niin ulkomaantapahtumia kuin kotimaisiakin uutisia seurattiin vastedes 24 tuntia vuorokaudessa, ja öiseen aikaan tärkeimmistä tapahtumista raportoitiin päätäjille.

1960-luvun loppupuolisko oli kaikinensa jonkinlainen vedenjakaja median työssä. Toimittajien keskuudessa havahduttiin yhteiseen edunvalvontaan. Sekä työntekijäpuolella että työnantajapuolellakin järjestäytyminen lisääntyi olennaisesti.

Samoihin aikoihin nuorten radikaalit ajatukset rantautuivat Suomeenkin. Suorastaan legendaarisen maineen sai marraskuussa 1968 toteutettu Vanhan valtaus. Vanhan valtauksen vaikutus suomalaiseen yhteiskuntaan olisi varmasti kiintoisa tutkimusaihe. Muutoksista huolimatta STT:ssä työtä tehtiin entiseen malliin.

Tasapuolisuuden linjalla – edelleen

STT saa toimintaohjeen

STT:n toimintalinjan peruseriaatteena oli ollut kautta vuosikymmenten puolueettomuus. Tätä käsitettä ei sinänsä ollut määritelty mitenkään. Toimituksessa asia kuitenkin ymmärrettiin siten, että STT ei ottanut kantaa jutuissaan ja että eri osapuolia kohdeltiin tasapuolisesti ilman kirjoittajan kannanottoja. Tämä merkitsi uutisten ainakin jonkinasteista värittömyyttä. Kun pyrittiin ”puhtaisiin uutisiin”, teksteihin jäi epäilemättä runsaasti paperin makua. Tätä ei koettu kuitenkaan pitkään minään suurena ongelmana. Tosin toimituksessa ryhdyttiin hiljalleen yhä enemmän kiinnittämään huomiota kieliasioihin. Toimituseriaatteita ei kuitenkaan ollut erityisemmin kirjattu mihinkään. Vuoden 1969 aikana talon johdossa heräsi kuitenkin ajatus kirjallisen toimintaohjeen luomisesta. Lokakuussa Killinen toi johtokunnan kokoukseen ehdotuksensa toimintaohjeen periaatteelliseksi osaksi. Ehdotusta ei semmoisenaan kuitenkaan vielä hyväksytty: teksti vaati viilailua ja lyhentämistä. Joulukuussa periaatteellinen osa oli kuitenkin hyväksyttävissä.⁵⁰⁷ Huomattava on, että teksti syntyi Killisen ja johtokunnan yhteistyönä. Mikään ei viittaa siihen, että henkilöstöltä olisi kysytty mielipidettä.

Toimintaohjeen periaatteellisen osan teksti oli sinänsä tuttua. Lähtökohtana oli, että Suomen Tietotoimisto on valtiovallasta riippumaton, puolueeton ja kaksikielinen uutistoimisto, joka oli uutisasiakkaidensa omistama. Heti perään muistutettiin, että STT ei itse ottanut kantaa selostamiinsa asioihin ja tapahtumiin. Uutisia laaties-

⁵⁰⁷ STT:n johtokunnan ptk. 23.10. ja 10.12.1969. ”Pöytäkirjat”, STTA.

saan STT:n toimittaja ei edustanut omia mielipiteitään, vaan toimi STT:n ”uutispoliitiikan toteuttajana”. Suhde ympäröivään yhteiskuntaan oli näkyvästi esillä:

Suomalaisen yhteiskunnan kehitys ja siihen vaikuttavat mielipiteet on uutisaineistossa selvästi tuotava esiin. Puolueiden poliittiset, kulttuuripoliittiset, talouspoliittiset ym. kannanotot ovat myös tärkeitä uutisia. On kuitenkin muistettava, että **aina** kun STT:n aineistossa esiintyy jokin kannanotto, on selvästi ilmaistava, kenen kanta se on. Pienten vähemmistö- ja protestiryhmien kannanottoja ei saa korostaa enempää kuin niiden kannatuksen tosiasiallinen laajuus edellyttää. STT:n on annettava luotettava ja oikea, moni- ja tasapuolinen sekä aina ajan tasalla oleva kuva kehityksestä kotimaassa ja ulkomailla asiakkailleen ja kuulijoilleen.

Tekstissä tuotiin esiin myös suhde valtiovaltaan: STT:n suhde valtiovaltaan perustuu kiinteään ja molempia osapuolia hyödyttävään yhteistoimintaan ja erikoissopimukseen, jonka perusteella vain STT:n toimittajalla on oikeus toimia valtioneuvossa. STT:n tehtävänä ei kuitenkaan saanut olla arvioida ennalta valtionhallinnon päätöksiä, elleivät viranomaiset itse halunneet mitään lausua. Uutisten ”sulkuajkoja” tuli noudattaa ja kaikkiin viranomaisiin tuli suhtautua samalla tavalla, asiallisesti ja puolueettomasti. STT:n ulkomaan uutisissa oli pyrittävä antamaan kansalaisille oikea ja ideologisesti värittämätön kuva maailmantapahtumista. Suomen harjoittamaan puolueettomuuspolitiikkaan pitäytymällä uutisaineisto oli valittava siten, että kaikki kansainväliset voimaryhmät saavat osakseen huomiota poliittisen vaikutuksensa mukaisesti. Pääpaino tuli asettaa ”maahamme läheisissä naapuruussuhteissa oleviin maihin”.⁵⁰⁸

On ilmeistä, että uusilla kirjallisilla ohjeilla haluttiin ehkäistä jo ennalta mahdolliset ylilyönnit. Yhteiskunta oli radikalisoitumassa, ja vaarana oli, että STT:n juttuihin alkaisi tulla tarkoituksenhakuisuutta. Ylipäänsä toimittajakuntakin alkoi tulla aiempaa aktiivisemmaksi. Potkut saaneen toimitusharjoittelijan tapaus oli varoittava esimerkki STT:n johdolle. Alkuperäisessä tekstiversiossaan Killinen ehdotti muuttoa, jonka mukaan STT:n tehtävän ei ollut pyrkiä muuttamaan suomalaista yhteiskuntaa suuntaan tai toiseen.⁵⁰⁹ Lopulliseen versioon tätä ei kuitenkaan tullut. On myös selvästi havaittavissa, että teksti ohjasi toimitusta entistä nykyaikaisempaan journalismiin: yhteiskuntaa oli tarkkailtava ja sen ilmiöistä raportoitava. Viittauk-

⁵⁰⁸ STT:n toimintaohjeen periaatteellinen osa. STT:n johtokunnan ptk. 14.11.1969. ”Pöytäkirjat”, STTA.

⁵⁰⁹ Killisen ehdotus STT:n toimintaohjeen periaatteelliseksi osaksi. STT:n johtokunnan ptk. 23.10.1968. ”Pöytäkirjat”, STTA.

sessä STT:n suhteeseen valtiovaltaan on selvää selittelyn makua. STT oli erityisase-
massa suhteessa valtiovaltaan, mutta se haluttiin ilmaista peitellysti. ”Ideologisesti
värittämätön kuva” ulkomaan uutisissa viittaa taas selvästi siihen, että STT:n koros-
tettiin pitäytyvän läntisiin uutiskriteereihin ja toimintatapoihin. Tätäkin kuitenkin
hieman pehmenettiin viittaamalla ajan hengen mukaisesti Suomen puolueetto-
muuspolitiikan vaatimuksiin.

Toimintaohjetta terästettiin jo vuoden 1970 lopulla. Kun työmarkkinatilanne
oli vuodenvaihteessa kiristymässä, johtokunta kehotti Killistä antamaan toimituksel-
le selvät ohjeet siitä, missä laajuudessa ja millä tavoin irtisanomis- ja lakkouutisia
STT:ssä tulisi käsitellä. Ohjeen mukaan STT:n uutisissa tuli aina esittää, ja jos vain
mahdollista, molempien osapuolten kanta. Tiedotteina jaettavista julkilausumista tu-
li selvästi ilmetä, että ne eivät olleet STT:n omia uutisia.⁵¹⁰

Vuoden 1974 lopulla saatiin aikaiseksi lopullinen, 35-sivuinen asiakirja STT:n
työohjeesta. Tämä versio ei juuri poikennut aiemmista versioista. Puolueettomuus ja
tasapuolisuus tulivat tässäkin näkyvästi esiin. Ohjeessa korostettiin, että ”henkilö-
kohtaiset vastenmielisyydet ja mieltymykset eivät saa vaikuttaa STT:n uutiskoske-
tuksiin”. Kannanottoja selostettaessa tuli aina selvästi ilmaista, kenen kannanotosta
oli kyse. Jutun kirjoittajan nimi voitiin ottaa mukaan vain poikkeustapauksissa. Ylei-
senä ohjeena oli, että ”pyri nopeuteen, luotettavuuteen ja selkeyteen”. Journalismin
periaatteiden mukaisesti tuli suojella ”uutisen antajaa” eli siis lähettä. STT piti
myös itsellään harkinnan uutisarvoon, uutismaiseen käsittelyyn ja selventämiseen.
Yhteiskuntasuhteiden kannalta merkittävää oli, että valtiovallan, puolueiden ja työ-
markkinajärjestöjen yms. lyhyet tiedonannot annettaisiin sellaisinaan, jos niiden
tärkeysaste tätä vaatisi ja **”toivomus siitä on esitetty”** (korostus – RJ). Työohjeessa
selostettiin myös toimituksen rakennetta, kerrattiin kunkin osaston työntekijöiden
tehtäviä ja ohjeistettiin työntekijöitä muissakin asioissa.⁵¹¹

⁵¹⁰ STT:n johtokunnan ptk. 2.12.1970. ”Pöytäkirjat”, STTA; Jo vuoden 1968 keväällä toimituksen
ilmoitustaululle oli tullut Killisen allekirjoittama pysyväisohje. Sen periaatteena oli, että ”jokainen
tulokoon autuaaksi oman poliittisen uskonsa kautta”. Toimittajille asetettiin kuitenkin hyvin tiukat ra-
jat. Ensinnäkin STT:n toimittaja ei voinut toimia poliittisen puolueen toimihenkilönä, kansanedus-
tajana tai kunnanvaltuutettuna. Toisen kohdan mukaan STT:n toimittaja ei saanut poliittisesti toi-
miessaan missään yhteydessä käyttää STT:n nimeä, ei edes mainintana siitä, hän oli STT:n pal-
veluksessa. Kolmantena kohtana oli, että toimittajien **itse** (alleiviivattu) laatimia poliittissävyyisiä ko-
timaan uutisia saatiin lähettää eteenpäin vain poliittisen toimittajan tai toimituspäällikön nähtyä ne.
Killisen kirjelmä STT:n toimituskunnalle 29.5.1968, STTA. Määräykset olivat melko mahdottomia,
eikä ole havaittavissa merkkejä, että niitä olisi koskaan kirjaimellisesti noudatettu.

⁵¹¹ Suomen Tietotoimisto – Työohje 1.12.1974, STTA.

On ilmeistä, ettei vuoden 1956 harmeja haluttu toistaa. Edelleen vaarana näytti olevan, että ero tiedotteiden ja STT:n uutisten välillä oli vähintäänkin häilyvä.

Mutta toteutettiin esimerkiksi tasapuolisuusvaatimusta ohjeiden mukaisesti? Vastaus on myöntävä – ainakin periaatteessa. Hyvä esimerkki on keväältä 1974. Suomen maaseudun puolueesta eronneiden perustama Suomen kansan yhtenäisyyden puolue valitti vapun jälkeen, ettei puolueen vappupuheita ollut otettu huomioon STT:n vappupuhetiivistelmässä. Toimituspäällikkö Martti Rahunen vastasi moitteisiin nöyrästi ja muistutti ohjeisiin sisältyvän kehotuksen ottaa huomioon jokaisen eduskunnassa edustettuna olevan puolueen. Vastaus oli jopa hullunkurinen:

Suuresta puheruuhkasta johtuen toimittajamme menetti jossakin määrin tilanteen hallinnan, ja niin pääsi puolueenne edustajan puheenvuoro noin neljäkymmenen muun hyvin huomattavassa asemassa olevan puhujan puheenvuoron ohella putoamaan pois. Pudonneiden joukossa oli ministereitä, puolueiden puheenjohtajia, ay-johtajia jne...

Rahunen myönsi, että Skypin edustajan puheenvuoron jääminen pois oli virhe. Sitä ei hänen mielestään voinut kuitenkaan pitää tahallisenä tekona, vaan toimittajalle sattuneena työtaturmana.⁵¹²

Ainakin tämän esimerkin perusteella STT:ssä oli otettu tasapuolisuusvaatimus kirjaimellisesti. Esimerkiksi poliitikon vappupuheen sisältö – tai sisällöttömyys – ei merkinnyt mitään. Tärkeintä oli, että kaikkien puolueiden puheista oli jokin maininta.

Tasapuolisuusvaatimus ei tullut esiin vain STT:ssä. Väitöskirjassaan Yleisradion vaaliohjelmiä tutkinut Ville Pitkänen tuo esiin, kuinka tarkasti tasapuolisuutta pyrittiin noudattamaan Ylen ohjelmissa. Kun 1960-luvun lopulla säädettiin uusi puoluelaki, tasapuolisuudesta keskusteltiin vilkkaasti. Laissa mainittiin erikseen, että valtion viranomaisen sekä valtion tai sen määräämisvallassa olevan yhteisön tuli kohdella kaikkia puolueita tasapuolisesti ja yhdenmukaisia perusteita noudattaen. Pienet puolueet pelkäsivät, että suuret puolueet pyrkisivät lisäämään näkyvyyttään Yleisradiossa. Perinteisten vaalikeskustelujen ja -tenttien kohdalla pienten puolueiden pelot osoittautuivat kuitenkin lopuksi turhiksi. 1970-luvun alun vaaleissa kaikil-

⁵¹² Martti Rahunen Skypin puheenjohtajistolle 15.5.1974 (jäljennös), STTA.

le puolueille oli tarjolla yhtä paljon ohjelma-aikaa. Puolueiden osuuksia mitattiin jopa sekunnin tarkkuudella.⁵¹³

On huomattava, että Yleisradion kohdalla tasapuolisuusvaatimus perustui lakiin; valtion määräysvallassa olevana laitoksena sen tuli toimia puoluelain mukaisesti. STT:n tasapuolisuusvaatimuksen taustalla ei kuitenkaan ollut lakia. Vaatimusta ohjasivat sekä vuosikymmenten aikana syntynyt perinne että tavoite tyydyttää kaikkien asiakkaiden toiveita asiakkaiden puoluekannasta riippumatta.

STT:n toimintaohjeen taustalla oli epäilemättä myös se, että yhtiön asema haluttiin tehdä selväksi, kun valtionhallinto kehitti tiedotustaan. STT olikin näkyvästi esillä valtioneuvoston tiedotuskomitean mietinnössä, kuten aiemmin on tullut esiin.

Valtioneuvoston kansliaan palkattiin vuonna 1968 tiedotussihteeri, mutta eduskunnassa tiedotuksen kehittäminen tuli jälkijunassa. Vasta vuonna 1969 eduskunta ryhtyi selvittämään eduskunnan tiedotuspalvelun kehittämismahdollisuuksia. Lausuntoja pyydettiin puolueilta ja mm. Poliittisten toimittajien yhdistykseltä. Lausunnossaan yhdistys harmitteli, että eduskunta oli jäänyt tiedotuksen kehittämisestä jälkeen. Yhdistys suosittelikin päätoimisen tiedotussihteerin palkkaamista eduskuntaan. Yhdistys suositteli myös yhteistyösopimusta eduskunnan ja STT:n välille. Se esitti myös useita käytännön toimia tiedotuksen parantamiseksi. STT:lle yhteistyön kehittäminen sopi hyvin. Lausunnossaan se piti tärkeänä tiedotussihteerin viran perustamista. Samalla se ehdotti, että täysistuntojen aikana eduskunnassa olisi kolme STT:n toimittajaa ja että eduskuntaan hankittaisiin kaukokirjoitin. Ehdotus tiedotussihteeristä eteni hiljalleen, ja toukokuussa 1972 kansliatoimikunta nimitti eduskunnan tiedotussihteerin väliaikaiseen toimeen Helsingin Sanomien eduskunta-toimittajan Ilpo Pohjolan.⁵¹⁴ Mitään yhteistyösopimusta eduskunnan ja STT:n kesken ei kuitenkaan solmittu.

Valtioneuvoston kanslian kanssa STT teki kuitenkin uuden sopimuksen. Kyse ei kuitenkaan ollut vuodelta 1920 peräisin olevan sopimuksen uusimisesta. Sen sijaan syyskuussa 1968 tehdyn sopimuksen mukaisesti STT myi valtioneuvoston kanslialle uutisaineistonsa kaukokirjoittimella sisäistä käyttöä varten. Uutisaineis-

⁵¹³ Ville Pitkänen esittelee väitöskirjassaan useita tapauksia, joissa Yleisradio noudatti vaaliteissaan tasapuolisuutta sekuntikellon avulla. Huomattavaa on myös, että vielä 1960-luvulla vaaliteissa juontajat eivät osallistuneet mitenkään itse keskustelun sisältöön. Heidän tehtävänään oli vain varmistaa tasapuolisuuden vaatimukset. Pitkänen, passim.

⁵¹⁴ Laaksovirta, 150–153. Pohjola toimi tiedotussihteerinä ja sittemmin tiedotuspäällikkönä 30 vuotta.

ton hinta oli kutakin kaukokirjoitinpistettä kohden 250 markkaa kuukaudessa.⁵¹⁵ Neljä ja puoli vuotta oli ehtinyt kulua siitä, kun pääministerin sihteeri Jouko Loikkanen oli ensimmäisen kerran ehdottanut STT:n uutispalvelun ostamista valtioneuvoston kanslialle. Uutisaineiston myynti ei jäänyt suinkaan tähän. Syksyn mittaan Killinen kävi neuvotteluja valtiovallan kanssa STT:n uutispalvelun myymisestä ministeriöille, puolustusvoimille sekä eräille valtion laitoksille. Johtokunta päätteli kieronlaisesti, että palvelu voidaan tarjota aluksi koeajaksi suhteellisen alhaiseen hintaan, ja kun palvelu olisi vakiintunut, maksua voitaisiin korottaa.⁵¹⁶ Rahallisesti sen paremmin uutispalvelusopimus kuin hälytyspalvelusopimukseen eivät olleet mitään kultakaivoksia. Ne olivat kuitenkin periaatteellisesti tärkeitä sopimuksia. Niillä valtiolta tuli STT:n maksavaksi asiakkaaksi. Aiemmin STT ei ollut osannut tarjota tuotteitaan myytäviksi. Kautta vuosikymmenten STT oli tehnyt hyviä palveluksia valtiolle ja saanut sitten vastineeksi erilaista tukea. Tosin Yleisradio oli valtion laitoksena ollut STT:n asiakas jo vuosikymmeniä.

Valtiolta piti muutoinkin tärkeänä suhdetta STT:hen. Hyvä esimerkki tästä on Moskovan-suurlähetystössä koettu huoli STT:n edustuksesta Moskovassa. Lähetystöneuvos Antti Karppinen kirjoitti joulukuussa 1968 huolestuneen kirjeen ulkoministeriön pressipäällikölle Matti Tuoviselle. Hän kertoi, että STT:n ja muiden pohjoismaisten uutistoimistojen yhteinen kirjeenvaihtaja Hans Björkegren oli lähtenyt elokuussa lopullisesti Moskovasta. Syksyllä STT:n edustusta hoidettiin tilapäisesti niin, että maisteri Liisa Hovinheimo STT:n kulttuuripuolelta oli Moskovassa kuusi viikkoa. Hän sattui olemaan paikalla mm. pääministeri Koiviston vierailun aikana. Venäjätaitoisena Hovinheimo oli solminut yhteyksiä Tassiin ja Neuvostoliiton ulkoministeriön kautta muualle lehdistöön. Hän oli tehnyt muutaman hyvän jutun maiden kulttuurisuhteista, mutta tämä järjestely oli väliaikaista. Karppinen kauhisteli tietoja, joiden mukaan uudeksi pohjoismaiseksi kirjeenvaihtajaksi valittu ruotsalainen Sture Stiernlöf ei ollut käynyt koskaan Neuvostoliitossa eikä osannut lainkaan venäjää. Suurlähetystössä olikin pohdittu, että olisiko STT:n harkittava, oliko se tämän uuden miehen "rahoittajana" saapa tarpeeksi Suomea koskevaa tiedotusaineistoa. Karppinen ehdottikin, että STT voisi lähettää Stiernlöfin avuksi apulaiskirjeenvaihtajan. Tuovinen oli realisti. Hän vastasi Karppiselle olleensa keskusteluissa

⁵¹⁵ STT:n ja valtioneuvoston kanslian sopimus 2.9.1968 uutisaineiston toimittamisesta virastokäyttöön. Kirjekonseptisarja Da 50 (1968), VNKA.

⁵¹⁶ STT:n johtokunnan ptk. 27.1.1969. "Pöytäkirjat", STTA.

STT:n johtoportaan kanssa. Hänen mukaansa näytti siltä, että STT ei suunnittele suomalaisen saamista kirjeenvaihtajaksi Moskovaan. Näin ollen sitä ei kiinnostanut liioin aputoimittajan lähettäminen koulutusmielessä Moskovaan:

Taloudelliset tekijät lienevät näissä ratkaisuissa tärkeimmät, mutta ilmeisesti katsotaan myös olevan jotain etua siitä, että kirjeenvaihtaja ei ole suomalainen. Näin olen ymmärtänyt STT:n aivoitukset.⁵¹⁷

Mikään yllätys ei ollut, että myös STT tarvitsi valtiovaltaa, ja jälleen kerran kyse oli taloudesta. Killinen totesi lakonisesti kesällä 1970 STT:n johtokunnalle kirjoittamassaan muistiossa, että kuluneen kymmenvuotiskauden aikana STT:n talous oli kulkenut selvää alamäkeä. Kulut olivat jatkuvasti nousseet, ja monista asioista oli säästösyistä jouduttu tinkimään. Pikanttina yksityiskohtana muistiossa oli valitus, ettei toimitusjohtajalla ja päätoimittajalla ollut suomenkielistä sihteeriä; hän sai itse kirjoittaa koneella useimmat kirjeensä. STT oli ryhtynyt yhdessä Sanomalehtien liiton kanssa toimiin alennusten saamiseksi uutistoimistojen linjavuokriin. Määrärahan oli jo alustavasti luvattu budjettiin. STT:n johtokunta piti kuitenkin tärkeänä, ettei STT:n suhde valtiovaltaan tulisi liian läheiseksi. Johtokunta kirjasi elokuuisessa kokouksessaan periaatteen, jonka mukaan valtiovallan toimenpiteet oli rajoitettava sellaisiksi, että STT:n riippumattomuus uutisten välityksessä säilyisi. Taustalla oli Killisen näkemys, jonka mukaan lehdistön ja Yleisradionkin edun mukaista oli, että tuolloinen omistussuhde säilytetään ja ettei ajauduta liian suuren valtion tuen varaan. Mikä sitten aiheutti tämän huolen? Heinäkuussa STT ja pienet uutistoimistot pitivät neuvottelun valtion edustajien kansliapäällikkö Kauko Sipposen, UM:n Tuovisen ja valtioneuvoston tiedotussihteerin Jukka Rusin kanssa. Tuovinen heitti ilmaan ajatuksen, että jonkinlainen edustus STT:n johtokunnassa voisi olla hyväksi. Sipponen oli samaa mieltä. Kokouksessa päätettiin, että syyskuussa asetettaisiin komitea tutkimaan valtioneuvoston tiedotustoiminnan järjestämistä kokonaisuudessaan sekä siinä yhteydessä STT:n osuuden korvaamista.⁵¹⁸ Epäilemättä huolen taustalla oli jo vuosikymmeniä käyty kinastelu STT:n ”puolivirallisuudesta”. Jos STT:n hallintoon olisi tullut valtion edustaja, näkemys puolivirallisesta asemasta olisi ollut hyvin lähellä todellisuutta. STT jatkoi siten tasapainoiluaan. Toisaalta kehno

⁵¹⁷ Antti Karppinen Matti Tuoviselle 20.12.1968; Matti Tuovinen Antti Karppiselle 30.1.1969 (jäljennös). 94 I, UMA.

⁵¹⁸ Killisen muistio STT:n taloudellisesta tilanteesta 14.8.1970; Killisen muistio neuvottelutaloudesta lehdistön ja uutistoimistojen taloudellisen tuen lisäämiseksi valtiovallan taholta 2.7.1970; STT:n johtokunnan ptk. 17.8.1970. ”Pöytäkirjat”, STTA.

taloustilanne vaati apua valtiolta. Toisaalta valtiolle ei tarjottu mahdollisuutta saada jalka STT:n ovenrakoon.

Valtion budjettiin tuli miljoonan markan määräraha STT:n asiakaslehtien telex- ja puhelinkustannusten alentamiseen. STT piti tarkkaan huolta siitä, että se sai toimintansa laajuuden mukaisen osuuden tästä määrarahasta. Aiemmin on tullut esiin, kuinka pienet puoluettaustaiset uutistoimistot kiristivät näiden määrärahojen yhteydessä poliittisilla suhteillaan saadakseen STT:n lopettamaan ”epäterveen kilpailun”. Johtokunta kehotti tammikuussa 1971 Killistä ryhtymään toimiin, että määräraha säilyisi vastakin budjetissa. Killisen tehtäväksi tuli myös vaikuttaa siihen, että määrärahan nimike muutettaisiin muotoon ”kommunikaatiokustannusten alentaminen”. Johtokunnan mielestä se ottaisi paremmin huomioon STT:n viestinnän monihaaraisuuden. Kokouksessa käsiteltiin myös johtokunnan jäsenen Visa Kiven johtaman toimikunnan alustavaa ehdotusta STT:n pitkän aikavälin kehityssuunnitelmasta. Johtokunta yhtyi toimikunnan näkemykseen, jonka mukaan kehityssuunnitelman toteuttamisen mahdollisuus riippui ratkaisevasti siitä osuudesta, joka STT:lle myönnetään valtioneuvoston käyttöön annetusta määrarahasta ja niistä perusteista, jotka asetetaan määrärahan jakamiselle lehdille.⁵¹⁹ Tämä linjaus vahvisti siten edelleen näkemystä STT:n ja valtiovallan symbioosista.

Suhteet julkiseen valtaan tiivistyivät entisestään, kun STT:hen perustettiin valtionhallinnon uutisiin keskittynyt virastotoimitus. Hankkeen taustalla oli pohjoismainen malli: Ruotsissa TT ja Norjassa NTB olivat perustaneet virastotoimituksen. STT näyttää olleen asiassa aloitteentekijänä. Tähän viittaa ainakin muistio, jonka Killinen kirjoitti vuonna 1970. Siinä Killinen ehdotti valtiovallan ja STT:n yhteistyön lisäämistä. Hän kirjoitti, että valtion tiedotustoimintaa kehitettäessä olisi harkittava myös STT:n tarjoamien mahdollisuuksien aiempaa tehokkaampaa käyttöä. Killinen oli valmis jatkamaan STT:n oheisroolia valtionhallinnon tiedottajana: ”STT voisi toimia valtion tiedotustehtävissä erittäin tehokkaasti murto-osalla niistä kustannuksista, joita valtion oman täydellisen tiedotusorganisaation luominen maksaisi”. Killinen kaavaili, että STT:n toimittaja voisi lähteä mukaan valtiovallan korkeiden edustajien tärkeille virallisille koti- ja ulkomaanvierailuille. Matkojen aikana STT:n toimittaja hankkisi kaiken **virallisen** (korostus – RJ) informaation ja välittäisi aineiston Suomen tiedotusvälineille. Taka-ajatuksena oli selvästi, että valtio kustantaisi mat-

⁵¹⁹ STT:n johtokunnan ptk. 19.1.1971. ”Pöytäkirjat”, STTA.

kat. Toinen Killisen ehdotus koski valtion virastojen uutisten hankintaa. Mutta siihenkin tarvittiin rahaa, eikä STT:llä ollut yksinään mahdollisuuksia lisätä virastouutisten määrää. Killinen oli laskenut, että näiden tehtävien hoitamiseen tarvittaisiin 100 000 markkaa vuodessa. Kaiken lisäksi hän ehdotti, että koska kaukoladottavasta aineistosta melkoinen osa oli valtion uutisia, niin olisi kohtuullista, jos valtiovalta osallistuisi näihin kustannuksiin. Killisellä oli myös ehdotus rahoitusjärjestelyistä:

Rahoitusjärjestelyissä olisi tärkeätä, että, ettei rahaa annettaisi STT:lle avustuksena vaan esim. siten, että valtio ostaa tietotoimistolta vuosittain palveluja suunnilleen 100.000 markalla. Tietotoimisto voisi sijoittaa uutiskaukokirjoittimensa kaikkiin ministeriöihin sekä eduskuntaan ja periä tästä uutispalvelusta maksun.⁵²⁰

Lähtökohtana virastotoimitusajatukselle olivat siten jälleen kerran taloudelliset tekijät. Killisen ehdotukset eivät toteutuneet, mutta ajatus virastouutisten kehittämisestä oli virinnyt. Virallisesti ajatus tuli esiin vuonna 1972 julkaistussa valtion tiedotustoimikunnan mietinnössä. Siinä yhtenä ehdotuksena oli, että tiedotustoiminnan tehostamiseksi valtion keskushallintoon kuuluvat virastot siirtyvät yhteistyössä joukkoviestinten kanssa virastotoimitusjärjestelmään. Kuten yleensä ennenkin, ehdotusta haluttiin kokeilla. Kokeilu aloitettiin jo selvästi ennen kuin toimikunta antoi mietintönsä. Luonnollisena kokeilukumppaneina olivat valtionhallinnon pitkäaikaiset yhteistyökumppanit STT ja Yleisradio. Jo vuoden 1971 puolella STT aloitti yhdessä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön, sosiaalivaltiosihteerin ja sisäministeriön kanssa kokeilun. Kokeilu toteutettiin maaliskuussa. Yleisradion kokeilukumppaneina olivat valtioneuvoston kanslia ja liikenneministeriö. Heti alkuvaiheessa huomattiin, että yhteistyö sujui kitkatta. Ilmeni, että viranomaisilta oli saatavissa varsin runsaasti tietoa, joka muuten olisi jäänyt julkisuudelta ulottumattomiin. Arvioissa todettiin, että virastotoimituksen kaltainen keskitetty uutisten hankinta viranomaisilta oli sekä viranomaisten että median kannalta erittäin tärkeää. Kokeilusta saadut kokemukset osoittivat myös, että viranomaisillakin oli tarvetta tietojen julkistamiseen.

Rahasta oli kuitenkin edelleen puute. Marraskuussa 1972 STT esitti valtiovarainministeriölle lähettämässä kirjelmässä, että valtio ostaisi STT:ltä sen tarjoamia uutispalveluja valtion virastoille ja laitoksille. Kohtuullisena hintana voitiin pitää

⁵²⁰ Killisen päiväämätön muistio "Valtion tiedottaminen ja STT" vuodelta 1970. "STT ja valtiovalta", STTA.

120 000:ta markkaa vuodessa. Kirjelmä päättyi toivomukseen, että mm. virastotoimituksen kannalta oli suotavaa, jos määräraha voitiin ottaa vuoden 1972 viimeiseen lisämenoarvioon.⁵²¹ Toive ei kuitenkaan toteutunut.

Talousvaikeuksista huolimatta STT sai laajennetuksi ja vakiinnutetuksi virastotoimituksena vuoden 1974 alusta. Tämän pontimena oli myös viestintäpoliittisen komitean ehdotus vuodelta 1973. Komiteamietintöön palataan seuraavassa luvussa. Vaiheittain virastotoimituksen piiriin tulivat ministeriöistä maa- ja metsätalousministeriö, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, oikeusministeriö, opetusministeriö, sisäministeriö ja liikenneministeriö sekä aluksi myös kauppa- ja teollisuusministeriö. Keskusvirastoista mukaan tulivat kouluhallitus, ammattikasvatushallitus, vesihallitus, maatilahallitus, rautatiehallitus, asuntohallitus, posti- ja telehallitus, ilmailuhallitus, merenkulkuhallitus, tie- ja vesirakennushallitus ja rakennushallitus sekä aluksi myös tullihallitus. Toimitukseen tuli eri valtionhallinnon osa-alueisiin keskittyviä toimittajia. He kävivät lähes päivittäin ministeriöiden ja laitosten kirjaamoissa tutustumassa lähtevään ja saapuvaan posttiin. Heidän tehtävinään oli mm. seurata lainvalmistelua, kertoa eri hallinnonalojen kehityksestä, selostaa eri toimikuntien ja työryhmien mietintöjä sekä ylipäänsä kirjoittaa uutisia asioista, jotka saattoivat herättää yleistä mielenkiintoa. Periaatteessa tavoitteena oli avata valtionhallintoa kansalaisten ja suuntaan ja siten lisätä hallinnon avoimuutta. Tuolloinen julkisuuslainsäädäntö asetti kuitenkin esteitä julkisuudella. Julkisuusperiaatteen mukaan valtionhallinnossa oli julkisten ja salaisten asioiden lisäksi myös harmaalla alueella ei-julkisia asioita. Julkisista asioista virkamiehet olivat velvollisia kertomaan. Salaisista asioista vaiettiin, sillä niistä kertoessaan virkamies olisi syyllistynyt virkavirheeseen. Ei-julkiset asiat sen sijaan olivat asioista, joista virkamiehet saattoivat oman harkintansa mukaan kertoa jotain. Näissä tapauksissa kyse oli ennen muuta virkamiehen asennoitumisesta julkisuuskysymyksiin. Yleisenä kokemuksena kuitenkin oli, että virastotoimitusjärjestelmän avulla kansalaisten käyttöön ruvettiin saamaan yhteiskunnallisesti tärkeitä asioita, jotka muutoin olisivat voineet jäädä julkisuuden ulkopuolelle.⁵²²

⁵²¹ STT valtiovarainministeriölle 1.11.1972 (jäljennös). "STT ja valtiovalta", STTA.

⁵²² STT:n muistio "Virastotoimitus 7.12.1981". "STT ja valtiovalta", STTA; Valtion tiedotustoimikunta 1971: Valtion keskushallinnon tiedotustoiminnan tehostamisesta, 18, 21. Jo vuonna 1963 STT:n johtokunnan työvaliokunnassa oli esillä ajatus Ruotsin mallin mukaisen "virastopalvelun" aloittamisesta. Monestakin syystä se osoittautui tuolloin toteuttamiskelvottomaksi. Näin ajatukselta luovuttiin. STT:n johtokunnan työvaliokunnan ptk. 4.4.1963. "Pöytäkirjat", STTA.

On varmasti luonnollista, ettei vastaavaa yhteistoimintaa voinut harrastaa ulkoministeriön kanssa. Ulkosuhdeasiat jos mitkä olivat yleensä salaisia. Muutoinkin ulkoministeriön suhtautuminen ylipäänsä julkisuuskysymyksiin oli vähintäänkin vanhakantaista. Vaikka STT ja ulkoministeriö olivat olleet likeisessä yhteistyössä maan itsenäistymisestä asti, julkisuuskysymykset olivat hyvin yksipuolisia. UM:stä saatiin julkisuuteen yleensä vain se tieto, jota ministeriön lehdistötoimisto ja sittemmin lehdistöosasto julkisuuteen antoi. Jo 1960-luvulla harmiteltiin UM:n menettelyä valtioneuvostouutisissa. STT sai ennalta ministeriöiden kaikki asiakirjat lukuun ottamatta UM:n listoja. Oli kyse kuinka vähäpätöisestä asiasta hyvänsä, ministeriö ei listaa jakanut. Lehdistöosasto saattoi aikanaan tehdä asioista tiedotteita, ja vasta niiden perusteella STT saattoi kirjoittaa uutisia. UM:stä esitellyistä lakiesityksistä ei tiedotettu kuitenkaan millään lailla. Niinpä lakiesitykset tulivat julkisuuteen vanhentuneina, kun ne sittemmin olivat eduskunnan käsittelyssä.⁵²³

Virastotoimitusjärjestelmän kehittäminen on nähtävä ensinnäkin osana valtiionhallinnon tiedotuksen kehittämistä. Maailma avautui yhä enemmän, joten valtiionhallinnossakin alettiin entistä enemmän ajatella julkisuuskysymyksiä. Jo demokratian kannalta oli tärkeää, että kansalaiset saisivat entistä enemmän tietoa siitä, mitä maassa tapahtui. Tiedotusjärjestelmä oli kuitenkin edelleen varsin ohut, kuten aiemmissakin yhteyksissä on tullut esiin. Samalla virastotoimitus voidaan nähdä myös osana median kehittymistä. Media ja tässä tapauksessa STT koki entistä tärkeämpänä suuren yleisön ja miksei vähän pienemmänkin yleisön kannalta merkittävien uutisten hankinnan. Juuri valtionhallinnosta kansalaisia koskettelevia uutisia oli löydettävissä. Enää ei riittänyt, mitä esimerkiksi johtavat poliitikot ja virkamiehet halusivat julkisuuteen kertoa. Valtionhallinnon tiedotuskanavat taas olivat hyvin alkeellisia.

STT oli toiminut vuosikymmenet oman toimensa ohessa valtionhallinnon tiedottajana. Se oli ylivoimainen kanava lehdistöön, ja kokemus oli osoittanut tämän kanavan toimivuuden. Oma merkityksensä saattoi olla myös sillä, että STT:hen oli osattu luottaa; se pysyi asialinjalla. STT ei etsinyt mitään halpahintaisia kohu-

⁵²³ STT:n muistio ”Valtioneuvoston uutiset”. ”STT ja valtiovalta”, STTA. Pienenä yksityiskohtana voidaan mainita, että vielä 1990-luvulla presidentin esittelyn jälkeen esittelijänä ollut UM:n valtiosihteeri tai hänen sijaisensa luovutti valtioneuvoston tiedottajalle pinon tiedotteita, joissa kerrottiin, keitä suurlähettiläitä tasavallan presidentti oli juuri määrännyt uusiin tehtäviin. Näin oli tehty aiemminkin. Tiedotteiden arvo julkisuuden kannalta oli kuitenkin jokseenkin olematon. Tuossa vaiheessa STT oli saanut jo pitkään UM:n esittelylistat.

uutisia. STT:n asema suhteessa valtiovaltaan oli edelleen vahva. Kuitenkin on huomattava, että koko ajatuksen taustalla oli alkujaan yritys tuoda valoa STT:n krooniseen rahapulaan.

STT:n uutislähetykset edelleen kiusa Yleisradiolle

Aiemmin on tullut esiin, kuinka STT ja Yleisradio kävivät loputonta kinastelua asiasta jos toisestakin. Revon pääjohtajakautenaan kiistat eivät loppuneet. Yleisradio tuli tunnetuksi ”reporadiona”. Monet ohjelmat olivat vasemmistosävytteisiä, ja etenkin tv-teatterin katsottiin olevan sosialistisen vallankumouksen asialla.⁵²⁴ Kiistellyn Eino S. Revon pääjohtajakausi ei kestänyt pitkään. Huhtikuussa 1969 Yleisradion hallintoneuvosto valitsi äänestyksen jälkeen hänen seuraajakseen SDP:n puoluesihteerin Erkki Raatikaisen vuoden 1970 alusta. Keskustapuolueen puoluesihteeriksi Pekka Silvola valittiin uudeksi ohjelmajohtajaksi. Repo siirrettiin radion johtajaksi.

Etenkin kokoomus oli kovasti huolissaan Yleisradiosta ja sen vasemmistolaisuudesta. Huhtikuussa 1969 pitämässään puoluekokouksessa puolue korosti erikseen, että Yleisradiolle ei saanut antaa monopoliasemaa uutta radiolakia säädettäessä. Erikseen vielä muistutettiin, että Mainos-TV:n, TV2:n ja STT:n asema oli turvattava. Kokoomuksen kansanedustaja Pentti Sillantaus oli jo aiemmin kiinnittänyt vakavaa huomiota samaan asiaan: ”Mainospöllöä vainotaan, STT:n uutislähetykset aiotaan poistaa kokonaan radiosta ja kakkosteeveen, joka ei liene vallanpitäjien suosiossa, näkyvyysalueen laajentaminen viivästyy.⁵²⁵ Saadakseen Revon syrjäytetyksi ja

⁵²⁴ Jarmo Viljakainen on jokseenkin oikeistohenkisessä pamflettikirjassaan *Reporadio – Yleisradion vaaran vuodet 1965–1972* esittänyt useita esimerkkejä Yleisradion vasemmistosuuntauksesta. Viljakainen, passim.

⁵²⁵ Viljakainen, 201; Sillantaus, 56.

oman ehdokkaansa johtajistoon kokoomuksen oli hyväksyttävä sosiaalidemokraattinen ehdokas uudeksi pääjohtajaksi.⁵²⁶

Monista ristiriidoista huolimatta STT:n ja Yleisradion kesken alkoi viritä yhteistyökuvioita. Uutispäällikkö Friberg kirjoitti elokuussa 1968 Yleisradion johtokunnalle aiheesta muistion, joka pohjautui kokonaan Killisen muistioluonnokseen. Hän kertoi, että yhtiöiden johtoelimet olivat harkinneet yhtiön yhteistyön kehittämistä. Radiouutiset olivat tässä jälleen etusijalla. STT:n lähtökohtana oli, että myös STT:n toimittamat radiouutiset tuli lähettää samanaikaisesti kahdella kielellä. Myös aamukahdeksan uutisten siirtäminen Yleisradion vastuulle tuli jälleen esiin. STT oli ”eräin periaatteellisin edellytyksin” valmis siirtämään kello 8:n uutisten toimittamisen Yleisradiolle kustannusten säästämiseksi. On huomattava, että muistio syntyi ennen Prahan kriisin syntymistä. Periaatteellisten edellytysten taustalla oli STT:n näkemys, että poliittiselle tasolle siirtynyt keskustelu STT:n ja Yleisradion suhteista sekä pyrkimyksistä ei vastaa kummankaan yrityksen etuja eikä liioin sitä tosiasiallisesti hyvää ja luottamuksellista suhdetta, joka yritysten välillä vallitsi käytännön uutistoiminnassa. STT katsoi, että Yleisradion erityistarpeet oli tyydytettävä kehityksen vaatimalla tavalla. Yleisradio taas myönsi, että STT:llä oli maamme kansallisen lehdistön ja Yleisradion omistamana uutistoimistona tehtävä, joka oli täytettävä kaikissa oloissa. Yleisradio oli myös valmis siihen, ettei istuvan hallintoneuvoston aikana olisi tulossa muita muutoksia.⁵²⁷ Muistioista ei ilmene, mitä nämä periaatteelliset edellytykset käytännössä oikein merkitsivät.

Neuvottelut yhtiöiden kesken näyttävät sujuneen verkkaisesti. Syksyn mittaan alkoi olla selvää, että STT oli siirtymässä samanaikaisiin uutisiin suomeksi ja ruotsiksi. Aamu-uutisten siirtäminen ei kuitenkaan edennyt. Marraskuussa STT:n johtokunnassa Yleisradiota edustanut Lauri Vennola ilmoitti johtokunnan kokouksessa, ettei Yleisradion johtokunta ollut vielä käsitellyt ehdotusta aamu-uutisten siirtämisestä ja yhtiöiden sopimuksen uusimista tältä pohjalta.⁵²⁸ Lopultakaan aamu-uutisten siirtäminen ei toteutunut.

STT:n uutislähettykset olivat epäilemättä Fribergille ja muille uutisten uudistajille edelleen harmillinen kiusa. Yleisradiossa pyrrittiin eroon STT:n perinteisestä

⁵²⁶ Viljakainen, 203.

⁵²⁷ Killisen muistioluonnos 12.8.1968 (jäljennös); Friberg Yleisradion johtokunnalle 12.8.1968 (jäljennös). ”Radio”, STTA.

⁵²⁸ STT:n johtokunnan ptk. 1.11.1968. ”Pöytäkirjat”, STTA.

raskassoutuisesta tyylistä. Uutisten luonne oli ylipäänsä muuttunut. Samalla piti kuitenkin ottaa huomioon arvostelu uutisten mahdollisesta politisoitumisesta. Konservatiivinen kulttuurilehti *Suomalainen Suomi* kirjoitti vuonna 1965:

Jos näin kävisi (uutisten mahdollinen politisoituminen), kenties koittaa aika, jolloin kaipaamme ästeeteen verkkaista lukutaitoa, sen puisevia uutistekstejä, jotka panevat kuuntelijan reseptiiviset kyvyt koetukselle, koko uutistenlukemistoimituksen ikävystyttävää pyhyyttä.

Yleisradion toimitus koki olevansa STT:n kilpailija ja tunsii vilpittöntä iloa hoidettuaan jonkin uutisen tietotoimistoa nopeammin tai paremmin. Tätä kilpailutilannetta korosti julkisuuden luoma ”puolueettoman” STT:n ja vähintään vääristelyaikeita hautovan ”puolueellisen” Yleisradion vastakkainasettelu. Ulospäin varottiin kuitenkin visusti korostamasta sitä, että tuutista tuli kahden toimituksen uutisia. Kuuluksissa ei saanut edes mainita, että tulossa on Yleisradion tai STT:n uutislähetys: vuorossa oli vain uutislähetys.⁵²⁹

Seurauksena tästä oli, että Friberg ei malttanut olla tekemästä Killiselle huomautuksia milloin mistäkin asiasta. Muodollisesti miesten välit olivat asialliset. Kumpikin kirjoitti toisilleen HV-kirjeitä. Kirjeiden tunnelma kuitenkin paljastaa, että molemminpuolinen tunne oli vähemmän ystävällinen. Erityisen närkästynyt Killinen oli Fribergin näkemyksistä suomalaisen teollisuuden yleisölehden Tuotantouutisten haastattelussa syksyllä 1969. Haastattelussa kummaltakin kysyttiin mielipiteitä toisen yrityksen hyvistä puolista. Killisen vastaukset olivat kohteliaan myönteisiä. Hän piti hyvinä esimerkiksi Yleisradion uutishankinnan laajentumista ja Yleisradion uutispalvelun nopeutta. Veronmaksajan kannalta hyvänä asiana oli hänen mielestään pidettävä sitä, että Yleisradio pystyi kätkemään kasvavat uutispalveluun liitetyt tekniset menonsa muihin menoarvionsa nimikkeisiin. Hän uskoi myös, että radion uutistoimituksen aikaansaama keskustelu olin herättänyt uneliaatkin ajattelemaan. Fribergin näkemykset STT:stä sen sijaan olivat vähemmän kohteliaita. Hän pamautti, että yksi STT:n hyvistä puolista oli, että ”sen itsekritiikki ei koskaan yllä mittailemaan omien uutistensa mielekkyyttä”:

⁵²⁹ Salokangas 1996, 183–184. Joskus Yleisradion väki saattoi kuitenkin vitsailla STT:n kustannuksella. STT:n veteraanit muistavat tapauksen eräältä kesäaamulta. Uutisia oli vähän, ja ne vähätkin piti lukea hyvin hitaasti. STT:n ruotsinkielinen radiotoimittaja päätti lähetyksen sanomalla ”det var allt från FNB”. Lähetys siirtyi Yleisradioon, jolloin vuorossa ollut kuuluttaja kommentoi: ”och det var inte mycket det”. Nyt oli STT:n vuoroa reklamoida Yleisradiota. STT:n radiotoimittajien kertomaa vuosien varrelta.

Näin ollen saavat STT:n välityksellä kaikki mahdolliset järjestöt ja yritykset välittää uutisensa kaikenmaailman kissanristiäisistään, vaikka palveluinto Coca-Colan ja syklamaattijutun kohdalla ampuikin yli. Tämä on STT:n hyvää palvelua, johon radio ja televisio eivät todellakaan kykene.

Kuin pisteenä i-kirjaimen päällä vinoilussa oli Fribergin tokaisu toimittajista: ”Ja STT:n toimituksesta on sanottava se hyvä puoli, että sieltä olemme saaneet radioon ja televisioon monia hyviä uutismiehiä.⁵³⁰ Todellakin, STT:stä olivat siirtyneet Yleisradioon mm. Jukka Rusi, Pentti Lumme, Ari Järvinen ja Seppo Tikka. Killinen piti muistelmissaan Fribergin lausuntoa häpeilemättömänä. Hän kysyi sarkastisesti, mitenkähän Friban niin heikoksi leimaama laitos oli pystynyt näitä toimittajia kouluttamaan.⁵³¹ Fribergin lausunto voidaan kuitenkin tulkita STT:n toiminnan kritiikitömyyteen kohdistuvaksi arvosteluksi. Monesti tähän arvosteluun oli varmasti aihetta.

Yhteistyöneuvottelut etenivät kuitenkin, joskin hitaasti. Kesällä 1971 oltiin jo niin pitkällä, että STT:n johtokunta käsitteli aivan konkreettisia ja jopa mullistavia ehdotuksia. STT:n johdon näkemyksen mukaan yhteistyö kotimaisen uutishankinnan alalla voisi toteutua kolmen eri vaihtoehdon pohjalta. Ensimmäkin STT voisi laajentaa uutishankintaansa omaa toimittajakuntaansa lisäämällä. Samalla kuitenkin oli pyrittävä Yleisradion kanssa yhteisiin toimitustiloihin siellä, missä se oli mahdollista. Toisena mahdollisuutena oli, että STT:n silloiset toimistot säilytettäisiin, mutta muu uutishankinnan laajentaminen sen sijaan tapahtuisi käyttämällä hyväksi Yleisradion toimipaikkoja ja toimittajia. Kolmantena ajatuksena oli, että STT:n ja Yleisradion uutisverkot yhdistettäisiin kokonaisuudessaan kuitenkin niin, että tärkeimpiin, puhelinuutisia hoitaviin toimipaikkoihin jäisi yksi STT:n palkkaama toimittaja. Johtokunta oli kuitenkin sitä mieltä, että lisätty yhteistyö Yleisradion kanssa vaatisi STT:n oikeudellisen aseman muuttamista. Ajatuksena oli STT:n muuttaminen osakeyhtiöstä säätiöksi tai muuksi omistukseltaan yleishyödylliseksi yhteisöksi. Johtokunta päättikin kysyä professori Veli Merikoskelta olisiko hän halukas tekemään asiasta selvityksen – ja mihin hintaan.⁵³² Ehdotusten taustalla oli selvästi talous; yhtiön tappiokierre sen kuin jatkui. Sitä hillitsemään tarvittiin yhteistyötä. Minkä tahansa vaih-

⁵³⁰ Valtonen, 8.

⁵³¹ Killinen, 92.

⁵³² STT:n johtokunnan ptk. 18.8.1971. ”Pöytäkirjat”, STTA.

toehdon toteutuminen olisi merkinnyt sitä, että STT:n ja Yleisradion toimintoja olisi yhdistetty.

Merikoski suostui selvityksen tekemiseen 3 000 markan kertakorvauksella.⁵³³ Marraskuussa johtokunnalla oli käsiteltävänä Merikosken alustava ehdotus STT:n siirtämiseksi perustettavan säätiön omistukseen. Merikoski oli myös paikalla ehdotusta käsiteltäessä. Lausunnossaan hän korosti, että osakkeet olisi lähes 100-prosenttisesti luovutettava säätiölle. Paras tilanne olisi, että toisten omistukseen jäisi vain osakeyhtiölain vaatimat kaksi osaketta. Pääomistajien olisi oman luovutuksensa ehdoksi asetettava, että myös kaikki pienet osakkeenomistajat luovuttaisivat osakkeensa säätiölle. Johtokunta päätti valmistella asiaa ja ottaa yhteyttä osakkeenomistajiin. Sen jälkeen oli tarkoitus kuulla hallintoneuvoston kantaa. Jos se osoittautuisi myönteiseksi, ryhtyisi Merikoski laatimaan perustettavalle säätiölle yksityiskohtaisia sääntöjä.⁵³⁴

Ehdotus ei saanut kannatusta sen paremmin hallintoneuvostossa kuin keskusteluissa osakkeenomistajienkaan kanssa. Toukokuussa 1972 johtokunnalla oli tylä tilanne. Yhtiön muuttaminen yleishyödylliseksi säätiöksi oli tunnusteluissa saanut osakseen niin paljon vastustusta, että asia oli katsottava rauenneeksi. Mikään yhteistyön lisäämiseksi esitetyistä vaihtoehdoista ei liioin toteutunut. Johtokunta päätyikin siihen, että olisikin tutkittava muita keinoja yhtiön silloisten ja tulevien asiakkaiden saamiseksi aiempaa kiinteämmin mukaan yhtiön taloudenpitoon. Ilmaan oli heitetty myös ajatus, että esimerkiksi Finpapin kaltainen taloudellinen yhdistys voisi tulla mukaan.⁵³⁵ Johtokunnan pöytäkirjasta ei kuitenkaan ilmene, aiottiinko tälle "taloudelliselle yhdistykselle" tarjota osakkuutta.

Yleisradio ei suinkaan ollut ainoa, joka arvosteli STT:n radiouutisia. Äärivastemmisto oli kautta vuosien käynyt polemiikkia STT:tä vastaan. Keväällä 1973 kommunistien lappilainen nouseva kyky Esko-Juhani Tennilä toi oman näkemyksensä esiin Päivän Uutisiin kirjoittamallaan runolla. Runo oli täynnä paatosta ja vihaisen nuoren miehen tuskaa:

Kuuntelen STT:n uutisia: havahtuakseni taas
I
Mitä se radiorämä taas:
Kohisee, kohisee ja poksuu kuin vihoissaan.

⁵³³ STT:n johtokunnan ptk. 7.9.1971. "Pöytäkirjat", STTA.

⁵³⁴ STT:n johtokunnan ptk. 8.11.1971. "Pöytäkirjat", STTA.

⁵³⁵ STT:n johtokunnan ptk. 24.5.1972. "Pöytäkirjat", STTA

Lyö sitä salaajaa nyrkillä, että tokenee:
 On STT:n uutisten aika ja pitäs kuulla ne, aivan välttämättä.
 II
 Monet kuuntelevat uutisia, luulen niin,
 Vain kuullakseen joko ovat ampuneet sen E. Kennedyn. Vai kenet?
 Minä en siksi. Eri syystä minä.
 Alkaa kuulua. Neuvostoliitossa menee huonosti:
 Ovat jäljessä 5-vuotissuunnitelmasta.
 Joka lukee, kuulostaa ilahtuneelta.
 Se on luokkavihollisen ääni mikä puhuu:
 Luokkavihollinen on jo hereillä.
 Taas havahdun, minäkin.⁵³⁶

Politiikan pelinappulana jälleen

Vuosi 1970 oli monella tapaa merkittävä vuosi. Sisäpolitiikassa tapahtui suuria. Kevättalven vaaleissa eduskunta muutti porvarienemmistöiseksi. Suomen maaseudun puolue (SMP) koki ennen näkemättömän nousun, mikä mutkisti poliittisia kuvioita. Suomen idänpolitiikassa tapahtui kummia, kun Neuvostoliitto alkoi yhä enemmän painostaa Suomea ja muuttamaan totuttuja käytäntöjä. Suomi joutui kynsin hampain pitämään puoliaan puolueettomuuskysymyksessä. Niin sisä- kuin ulkopolitiikankin alalla STT:lläkin oli oma roolinsa.

Vaalien voittajia olivat kokoomus ja ennen muuta SMP. Kokoomuksesta tuli eduskunnan suurin porvarillinen puolue, kun se ajoi kannatuksessa keskustapuolueen ohi. Hallitusneuvotteluista odotettiin vaikeita. Kokoomuskin oli neuvotteluissa noteerattava semminkin, kun se oli näkyvästi alkanut lähentyä Kekkonen. Kekkonen suhteet kokoomukseen olivat pysyneet etäisinä ja muodollisina. Kekkonen ei niinkään pannut painoa kokoomuksen johdon esiintymisille ja linjauksille. Hän teki joh-

⁵³⁶ PU 1972. Keväällä 2010 tämän kirjoittaja luovutti jäljennöksen runosta ”runoilijalle” eduskunnassa. Tennilä oli hyvin vaivautunut. Hän ei missään nimessä halunnut, että runoa olisi esitetty ääneen.

topäätöksiiään ennen kaikkea puolueen oikean laidan tekemisten perusteella. Eniten häntä ärsyttivät Tuure Junnilan ja tämän hengenheimolaisten kannanotot.⁵³⁷

Hallitusneuvottelujen alkupäivinä 8. huhtikuuta Kekkonen kirjasi päiväkirjaansa edellisen päivän tapahtumia:

Rihtniemi luonani 13.30. STT:lle: ”TP. on pyytänyt kok. puheenjohtajaa J. Rihtniestä muodostamaan eduskunnan enemmistön kannatukseen nojaavan hallituksen.” Otti vastaan ja kiitti luottamuksesta.⁵³⁸

Näin todella tapahtui, mutta tapa, jolla STT:n osuus toteutettiin, on mielenkiintoinen. STT:n eduskuntatoimittaja Ari Järvinen oli päivystämässä muiden toimittajan tapaan hallitusneuvottelujen ns. presidentinkierrosta Kekkonen virka-asunnon Tamminiemen portailla. Ovelle ilmestyi presidentin hovimestari, joka kysyi, onko paikalla STT:n toimittajaa. Järvinen ilmoittautui. Niinpä hänet ohjattiin Kekkonen työhuoneeseen. Tervehdysten jälkeen Kekkonen pyysi Järvistä kirjoittamaan sane-lun mukaisesti. Hän halusi Järvisen vielä lukevan tekstin ääneen. Tämän jälkeen Järvinen ohjattiin ulos. Presidentin teksti meni semmoisenaan STT:n asiakkaille ja heti perään Järvinen kirjoitti siitä uutisjutun.⁵³⁹ On ilmeistä, ettei Kekkonen sinänsä suosinut mitenkään STT:tä. Olisihan hän voinut kertoa saman asian kaikille toimittajille. Kutsumalla Järvisen yksin luokseen hän epäilemättä halusi varmistaa, että hänen viestinsä menee julkisuuteen juuri siinä muodossa kuin hän halusi. Kaikesta päätellen Kekkonen piti tärkeänä osoittaa, että kokoomus oli mukana hallituskuvioissa, vaikka hänelle itselleenkin oli selvää, että enemmistöhallituksen muodostamismahdollisuudet vaikuttivat olemattomilta. Johannes Virolainen oli myöhemmin sitä mieltä, että tehtävänanto oli pelkkää hämäystä: Kekkonen ei alkuunkaan uskonut Rihtniemen onnistuvan, eikä kokoomus muutoinkaan voinut Kekkonen mielissä tulla hallitukseen. Kekkonen elämäkerran kirjoittanut Juhani Suomi on kuitenkin toista mieltä. Hän pitää Virolaisen muistelua jälkijättöisenä ja kovin tarkoituksenhakuisena.⁵⁴⁰ Oli niin tai näin, yksi asia oli kuitenkin selvä: STT:tä käytettiin jälleen kerran hyväksi julkisuuspelissä. Näin oli tapahtunut ennen ja näin tapahtui vastakin.

⁵³⁷ Suomi 1996, 370–372.

⁵³⁸ Urho Kekkonen päiväkirjat 3, 104 (8.4.1970).

⁵³⁹ Ari Järvisen haastattelu 30.6.2010.

⁵⁴⁰ Suomi 1996, 394.

Mitä Järvinen sitten kirjoitti tapaamisesta Tamminiemessä? Juttu on oivallinen esimerkki STT:n tuon ajan tyylistä, joten on paikallaan toistaa se kokonaisuudessaan:

Helsinki 7.4. – Kokoomuksen puheenjohtaja kansanedustaja Juha Rihtniemi yrittää ensimmäisenä uuden hallituksen kokoamista. Tasavallan presidentti antoi kokoomuksen puheenjohtajalle tehtäväksi muodostaa maahan parlamentaarinen enemmistöhallitus Rihtniemen käydessä presidentin luona Tamminiemessä tiistaina iltapäivällä.

Toimeksiannon vastaanottanut Rihtniemi kertoi heti lyhyen käyntinsä jälkeen, että hän harkitsee tilannetta tiistaipäivän ja ottaa yhteyttä eri ryhmiin vasta keskiviikkona. Tavoitteena on niin laajapohjainen hallitus kuin mahdollista.

Rihtniemi totesi myös harkitsevansa toistaiseksi, millä tavoin hän käynnistää neuvottelut ja käydäänkö ensiksi läpi ohjelma- vai hallituspohjaratkaisuja. Ryhmiin hän aikoo ottaa yhteyttä niiden parlamentarisessa suuruusjärjestyksessä.

Ohjelmakysymyksillä on Rihtniemen arvion mukaan joka tapauksessa suuri osuus neuvotteluissa. Vaikeimmiksi niistä hän arveli talouspoliittiset ongelmat, joista vakautuksen jatkotoimet tullevat ensimmäisinä esille. Rihtniemi totesi, että jos hallituksen muodostaminen hänen johdollaan näyttää mahdolliselta, neuvotellaan näistä kysymyksistä myös järjestöjen kanssa.

Rihtniemen käynti presidentin luona kesti vain muutaman minuutin. Sen kuluessa ei tietävästi lähemmin käsitelty sen paremmin hallituksen pohjaa kuin ohjelmaankaan liittyviä ratkaisuja.

Karjalainen seuraava?

Arvailut siitä, kuinka kauan hallituksen muodostaminen Rihtniemeltä vie aikaa, olivat eduskunnassa lähes yksioikoisen pessimistisiä. Itse asiassa ihmeteltiin kuinka kauan Rihtniemi kestää ennenkuin luopuu. Varsin yleisesti veikkailtiin kahvilassa jo Rihtniemen seuraajaakin. Innokkaimmin vilauteltiin Ahti Karjalaista.

Kokoomuksen eduskuntaryhmän mielestä hallitusneuvotteluissa pitäisi ensin kartoittaa ohjelmaratkaisuja, todettiin ryhmän tiistaisessa kokouksessa. Vasta muiden ryhmien kannanottojen selvittyä ohjelmakysymyksiin, pitäisi ryhtyä tutkimaan hallituspohjaa.

Ryhmä käsiteli tiistaisessa kokouksessaan myös eduskunnan valiokuntapaikkojen jakoa sekä puheenjohtajaratkaisuaan.

Päätöksen mukaan ryhmän nykyinen puheenjohtaja eduskunnan varapuhemieheksi valittu Olavi Lähteenmäki jatkaa tässä tehtävässä ainakin uuden hallituksen muodostamiseen saakka. – STT – L.⁵⁴¹

⁵⁴¹ Esim. ESS 8.4.1970.

Järvisen juttu oli epäilemättä asiallisen tasapuolinen. Jutusta ilmenee kaksi erityistä piirrettä. Ensinnäkin siinä ei edes mainita, että Kekkonen oli itse ilmoittanut antamastaan tehtävästä STT:lle. STT:n tyyliin ei tuolloin kuulunut mitenkään korostaa omaa rooliaan uutishankinnassa. Tämä piirre on tullut esiin aiemminkin muissa yhteyksissä. Toisena huomiona on, että jutussa STT ei ohjeiden mukaisesti mitenkään ottanut kantaa tilanteeseen, eikä siinä siten arvioitu esimerkiksi Rihtniemen onnistumismahdollisuuksia. Sen sijaan Rihtniemen heppoiset onnistumismahdollisuudet tuotiin esiin muiden kertomina. Eduskunnan kuppilakeskustelujen perusteella lukija saattoi ymmärtää, että Rihtniemi ei hallitusta muodosta. Ymmärtäminen vaati tietysti hieman ajattelua. Jutun muotoilua voidaan pitää myös toimittajan ammattitaidon osoituksena.

Hallitus kuitenkin saatiin aikaiseksi pitkällisten neuvottelujen jälkeen. Aluksi valtaan tuli toukokuun puolivälissä nimitetty Teuvo Auran ammattiministeristö. Heinäkuun puolivälissä saatiin lopulta aikaiseksi keskustapuolueen, sosiaalidemokraattien, SKDL:n, RKP:n ja liberaalien muodostama enemmistöhallitus. Mukana oli myös Olavi J. Mattila ammattiministerinä. Pääministeriksi tuli keskustapuolueen Ahti Karjalainen. Kuppilakeskustelussa oli siten osattu ennustaa oikein. Kovin pitkäaikaiseksi tuokaan hallitus ei osoittautunut. Hallitus vaihtui jälleen Auran ammattiministeristöön seuraavan vuoden lokakuussa.

Sensuroiko ulkoministeriö?

Järvinen joutui samana vuonna tahtomattaan tai oikeastaan vahingossa myös ulkopoliittikan pelinappulaksi. Yya-sopimuksen jatkosopimus oli ajankohtainen asia, ja se oli tarkoitus allekirjoittaa Kekkonen Moskovan-matkan yhteydessä vuoden 1970 heinäkuussa. Julkisuuteen kaikki näytti rutiinimaiselta, mutta taustalla tilanne oli kaikkea muuta kuin rutiinia. Neuvostoliitto oli alkanut kyseenalaista Suo-

men harjoittamaa puolueettomuuspolitiikkaa. Suomen ja Neuvostoliiton virkamiesten kesken käytiin taustalla erittäin vaikeita salaisia neuvotteluja. Suomi halusi ehdottomasti pitää kiinni noudattamastaan puolueettomuuspolitiikasta niin käytännössä kuin myös julkisuuteen annettavissa teksteissäkin. Suomen ulkopoliittinen johto piti olennaisen tärkeänä, että itse yya-sopimuksen toisessa artiklassa oli Suomen etujen mukaista ennen muuta puolueettomuuden kannalta säilyttää konsultatioaloite omissa käsissä. Taustaneuvottelut olivat niin tärkeitä, että Juhani Suomi on jopa antanut näitä aikoja käsittelevälle osalle Kekkos-elämäkerrasta nimen *Taistelu puolueettomuudesta*. Max Jakobson on tulkinut, että Neuvostoliiton suunnanmuutoksen taustalla oli pelko, että Itä-Euroopan sosialistiset maatkin ”suomettuivat”. Jos kerran Suomi saattoi esiintyä puolueettomana maana, jolla oli hyvät suhteet länteen vaarantamatta Neuvostoliiton turvallisuusetuja, niin miksei tämä ollut mahdollista myös Tšekkoslovakialle, Romanian tai Unkarille.⁵⁴²

Julkisuuteen ei puolueettomuusongelmasta tihkunut juuri tietoja. Tämä tulee hyvin esiin Järvisen kirjoittamasta ennakkojutusta. Hän oli lähdössä seuraamaan vierailua, joten tavan mukaisesti matkasta piti tehdä ennakkojuttu:

Tavallista merkittävämpi on presidentti Urho Kekkosen perjantaina alkava kuudestoista Neuvostoliiton vierailu. Tämän kolmannen virallisen valtiovierailun aikana keskustellaan Suomen ja Neuvostoliiton ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksen jatkamisesta. Suomen kannalta tärkeitä ulkomaankauppapoliittisina ratkaisuinä ovat esillä toisen ydinvoimalan hankinta Neuvostoliitosta, maakaasun tuonti sieltä sekä Enson tehtaiden ja Pääjärven metsätyökeskuksen rakentaminen suomalaisin voimin. Kansainvälispoliittisista kysymyksistä pantaneen eniten painoa Euroopan turvallisuuskonferenssin toteuttamista koskevalla mielipiteiden vaihdolle. Vierailun merkitystä korostaa myös se, että presidentti matkustaa kaksi päivää paluunsa jälkeen vierailulle Yhdysvaltoihin.⁵⁴³

Juttu julkaistiin mm. lahtelaisessa Etelä-Suomen Sanomissa. Lehti ei pääkirjoituksessaan ollut yhtään STT:tä tietävämpi. Lehti korosti, kuinka maiden suhteet ovat jo vakiintuneesti hyvät. Maiden välillä ei ollut sellaisia yleispoliittisia ongelmia, jotka vaarantaisivat luottamuksen ja ystävyuden. Pulmat liittyivätkin lehden mielestä ensisijaisesti kauppapolitiikkaan. Puolueettomuuskin sisältyi pääkirjoitukseen, mutta se ei esiintynyt millään muotoa ongelmana:

Voidaan uskoa, että jatkettunakin sopimus pysyy puolueettomuuspolitiikkamme kulmakivenä ja turvaa meille määräämisoikeuden omissa asi-

⁵⁴² Jakobson, 234, 238.

⁵⁴³ Esim. ESS 17.7.1970.

oissamme. Se epäluulo, jota sopimusta kohtaan tunnettiin sen laadinta-vaiheessa vuonna 1948, on hyvä yhteisymmärrys jo miltei tyystin haihduttanut.⁵⁴⁴

Nykyisin saatetaan helposti naureskella menneiden vuosikymmenten kommuniqueoille eli tiedonannoille. Niillä oli kuitenkin suuri merkitys etenkin Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa. Kommunikeat liittyivät valtionpäämiesten, pääministerien ja ulkoministerien virallisiin vierailuihin. Yleensä ne julkaistiin heti vierailun päätteeksi. Mitä juhlallisempi vierailu oli, sitä pidempi tiedonanto oli. Yleisesti kommuniquean tarkoituksena oli tuoda julkisuuteen tietoja vierailun ohjelmasta ja neuvoteluista asioista. Todellisuudessa kommuniqueoilla oli kuitenkin muitakin tarkoituksia. Ennen kaikkea oli tarve tuottaa auktorisoitua tekstiä jostain tärkeänä pidetystä asiasta. Länsimaissa ei lehdistö välttämättä suhtautunut aina kovin suurella kunnioituksella vaivalla aikaansaatuihin teksteihin. Neuvostojärjestelmässä lehdistö sen sijaan käytti ahkerasti auktorisoitua tekstiä; yleensä se julkaistiin semmoisenaan. Kommunikeoista saatettiin neuvotella pitkään. Aina mukana oli poliittista jännitettä. Olihan kyse siitä, että piti saada aikaan tekstiä, joka oli kummankin osapuolen hyväksyttävissä.⁵⁴⁵ Vieraiden valtioiden diplomaattiedustajat taas lukivat tarkkaan kommuniqueoita ja kiinnittivät huomiota kaikkiin pieniinkin yksityiskohtiin ja niiden muutoksiin.

Yya-jatkosopimuksen ja sen yhteydessä annetun kommuniquean teksti tuotti siis erittäin suuria vaikeuksia. Sekä alkuperäisessä vuodelta 1948 että vuodelta 1955 peräisin olevassa jatkopöytäkirjassa oli ollut maininta Suomen pyrkimyksestä pysyä suurvaltojen välisten eturistiriitojen ulkopuolella. Sama teksti oli ollut myöhemmissä kommuniqueoissa. Suomi halusi tekstin pysyvän ennallaan. Neuvostoliitto oli kuitenkin ehdotuksessaan pudottanut tämän pois. Etenkin vierailutiedonantoon oli Suomen johdon mielestä ehdottomasti sisällytettävä kyseinen teksti. Presidentti Kekkonen uhkasi jopa erota presidentin paikalta, jollei puolueettomuutta tule tiedonantoon. Suomalaiset neuvottelijat ulkoministeriön poliittisen osaston päällikön Risto Hyvärisen johdolla neuvottelivat viikkotolkulla tekstistä neuvostoliittolaisen vastapuolen kanssa. Lopputuloksena oli kompromissi. Se ei ollut muodoltaan samanlainen aiempien kommuniqueoiden kanssa. Suomalaistulkinnan mukaan sanamuoto oli kuitenkin asiallisesti sama kuin aiemmin:

⁵⁴⁴ ESS pk. 17.7.1970.

⁵⁴⁵ Törnudd, 55–57.

Molemmat osapuolet ovat uudelleen todenneet, että Suomen rauhaarakastava puolueettomuuspolitiikka sekä sen ylläpitämät ystävälliset suhteet kaikkien maiden kanssa vaikuttavat arvokkaalla tavalla kansainvälisen yhteisymmärryksen kehittämiseen ja siten yleisen rauhan asiaan.

Kommunikean tultua hyväksytyksi ulkoministerit Väinö Leskinen ja Andrei Gromyko allekirjoittivat vierailun viimeisenä päivänä 20. heinäkuuta pöytäkirjan, joka vahvisti yya-sopimuksen voimassaolon jatkamisen 20 vuodella.⁵⁴⁶

STT:n toimittaja Ari Järvinen yritti löytää vierailusta jotain uutta. Päällisin puoli kaikki kuitenkin näytti rutiinilta. Järvinen oli autuaan tietämätön niistä tiukoista neuvotteluista, joita oli käyty julkisuudelta piilossa. Vierailun viimeisenä päivänä toimittajat saivat kommuniqueatekstin. Järvinen ryhtyi hotellissa kirjoittamaan päiväversiota ennen kaikkea STT:n radiouutisia varten. Muut toimittajat lähtivät lounaalle Suomen suurlähetystöön. Järvinen sai jutun valmiiksi, ja hän ehti soittaa sen Helsinkiin hyvissä ajoin ennen paluulentoa. Tultuaan kotimaahan hän lähti toimittukseen kirjoittamaan varsinaista pääjuttua. Yllätys oli suuri, kun pian huoneeseen ilmestyivät päätoimittaja Killinen sekä osastopäällikkö Hyvärinen ja apulaisosastopäällikkö Yrjö Väänänen UM:stä. Killinen ilmoitti: ”Sinun Moskovasta lähettämässäsi jutussa on ongelmaa”. Hyvärinen siirtyi Killisen seurassa Killisen huoneeseen. Väänänen sen sijaan jäi vääntämään rautalangasta Järviselle, mikä oli mennyt pieleen. Mikä sitten oli jutun ongelma? Järvinen oli huomannut, että tekstissä ei mainittu enää ”Suomen pyrkimystä pysyä suurvaltojen välisten eturistiriitojen ulkopuolella”. Hän päätteli, että tekstistä oli yksinkertaisesti päätetty luopua. Tämä huomio ei tosin tullut jutun kärkeen. Se kuitenkin mainittiin jutussa. Järviselle selitettiin, että kyllä se alkuperäinen teksti oli mukana; se oli vain eri muodossa. Tätä asiaa pidettiin erittäin tärkeänä. Järvinen taas ihmetteli asiaa. Olihan hän pitänyt koko tekstiä lähinnä rutiinina. Järvinen myöntyi eikä enää uudessa versiossa maininnut mitään tekstin muuttumisesta. Edellinen versio pyydettiin ”panemaan pataan”. Järvinen oli siten huomaamattaan kirjoittanut juttuunsa neuvostoliittolaisen tulkinnan tekstistä, ja se taas ei tietenkään sopinut Suomen johdolle. Koko kummajainen ei tuossa tilanteessa valjennut Järviselle. Hänelle koko asia selvisi vasta toistakymmentä vuotta myöhemmin, kun hän luki Max Jakobsonin muistelmakirjan *38. kerros*.⁵⁴⁷

⁵⁴⁶ Juhani Suomi on selostanut yksityiskohtaisesti neuvotteluja, joita käytiin yya-sopimuksen jatkamisesta ja vierailukommunikeasta. Suomi 1996, 418–441.

⁵⁴⁷ Ari Järvisen haastattelu 30.6.2010.

Tapaus on jokseenkin harvinainen STT:n historiassa. Kyse oli kuitenkin Suomen ulkopolitiikan kannalta niin herkstä asiasta, että tarvittiin ulkoministeriön kovin nyrkki muuttamaan juttua. Mistään sensuurista ei varsinaisesti ollut kyse. Hyvärinen ja Väänänen eivät myöskään suoraan vaatineet mitään. Tämä oli kuitenkin vain näennäistä, sillä vaatimus jutun muuttamisesta olisi hyvin todennäköisesti tullut lopulta Killiseltä, Järvisen esimieheltä. Järvinen kirjoitti saamiensa ohjeiden mukaisesti:

Helsinki 20.7. – Ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksen jatkaminen muuttumattomana 20 vuodella, Suomen puolueettomuusasemaa vahvistava tunnustus sekä taloudellisen yhteistyön tehostamisesta tehdyt ratkaisut olivat näkyvimät tuomiset presidentti Urho Kekkosen maanantaina päättyneeltä kolmannelta viralliselta vierailulta Neuvostoliittoon. Presidentti palasi nelipäiväiseltä vierailultaan takaisin kotimaahan ilta-päivällä häntä ja seuruetta kuljettaneen lentokoneen laskeutuessa Helsingin lentoasemalle kello 17.15.

Vierailun aikana käydyistä keskusteluista julkaistussa yhteisessä tiedonannossa sanotaan molempien osapuolten uudelleen todenneen Suomen puolueettomuuspolitiikan sekä sen ylläpitämien ystävällisten suhteiden kaikkien maiden kanssa vaikuttavan arvokkaalla tavalla kansainvälisen yhteisymmärryksen kehittämiseen ja siten yleisen rauhan asiaan. Laajassa ja osin yleisluonteisessa kommuniqueassa painotetaan erityisesti Suomen ja Neuvostoliiton taloudellisten suhteiden merkitystä ja käsitellään sen lisäksi varsin laajasti kansainvälisiä ongelmia. Kommunikean mukaan on tarkoitus laatia erityinen sopimus maiden välisten taloudellisten suhteiden kehittämiseksi.

Jutussaan Järvinen selosti myös edellisenä päivänä käytyjen keskustelujen sisältöä. Hän siteerasi presidentti Kekkosta:

Sopimuksessamme otetaan huomioon Suomen pyrkimys pysytellä suurvaltain eturistiriitojen ulkopuolella, sanoi presidentti ja toi julki erityisen tyytyväisyytensä siitä, että vierailun johdosta annettavaan tiedonantoon sisältyy Neuvostoliiton hallituksen Suomen puolueettomuuspolitiikalle antama tunnustus.

Järvinen oli selvästi ottanut opikseen ulkoministeriön herrojen viisauksista. Jutussa ei enää edes vihjattu, että perinteinen puolueettomuusteksti oli muuttunut toiseksi. Lehdille annettu ohje edellisen version hylkäämisestäkin oli noteerattu. Aina-kin Etelä-Suomen Sanomissa oli ohjeen mukaisesti päiväjuttu ”pantu pataan”.⁵⁴⁸

⁵⁴⁸ ESS 21.7.1970.

STT:n toimittaja oli siten tiedostamatta tullut ulkopoliittikan pelinappulaksi. Tapaus osoittaa loistavasti, kuinka herkkää ja jopa mystistä Suomen ja Neuvostoliiton välinen suhde oli. Edes politiikan asioita työkseen seuraava toimittaja ei ymmärtänyt läheskään kaikkia suhteen hienouksia.

Valtioneuvostosopimus puntarissa

STT:n ja valtiovallan suhde pysyi tiiviinä koko 1970-luvun. Vuodelta 1920 peräisin oleva sopimus STT:n ja valtioneuvoston välillä oli asiallisesti vanhentunut monilta kohdilta jo vuosikymmeniä aiemmin. Sopimuksen kaikkia kohtia oli jopa mahdotonta noudattaa. Päätoimittaja Killinen totesi jo 1960-luvulla, että uutisvälityksen nopeuttaminen oli ollut pakottavana syynä sopimuksen muodollisesti vanhentuneiden kohtien rikkomiseen.⁵⁴⁹ Keväällä 1974 sopimuksen uusiminen tuli lopulta ajankohtaiseksi. Killisen seuraajaksi tullut uusi päätoimittaja C F Sandelin keskusteli sopimuksen uudistamisesta valtioneuvoston kanslian kansliapäällikön Reino Lindroosin kanssa. Keskustelun pohjalta Sandelin ryhtyi laatimaan ehdotusta uudeksi sopimukseksi. Toukokuussa johtokunta hyväksyi ehdotuksen. Sopimusluonnoksen keskeisenä sisältönä oli, että STT saisi edelleen valtioneuvoston istuntojen ja presidentin esittelyjen asiakirjat ennalta. Luonnoksessa korostettiin myös STT:n ratkaisevaa asemaa ulkomaille suuntautuvien uutisten välittämisessä. STT sitoutui myös toimittamaan asiakkailleen toimiston uutispalveluun liittyviä valtioneuvoston kanslian tiedottamistoimintaan kuuluvia muita uutisia.⁵⁵⁰ STT tarjoutui siten toimimaan vastakin keskeisenä linkkinä valtioneuvoston tiedottamisessa. Käsite ”puolivirallinen uutistoimisto” oli edelleen ajankohtainen.

⁵⁴⁹ Killisen päiväamäton muistio ”Valtioneuvoston uutiset” 1960-luvulta. ”STT ja valtiovalta”, STTA.

⁵⁵⁰ Sandelin kansliapäällikkö Reino Lindroosille 26.3.1974 (jäljennös) sekä luonnos STT:n ja valtioneuvoston väliseksi sopimukseksi. ”STT ja valtiovalta”, STTA.

Sandelin oli varma uuden sopimuksen solmimisesta, joten hän ilmoitti henkilöstölle ennalta asiasta. Hän kertoi henkilöstön lehdessä Tiedotteessa julkaisevansa uuden sopimuksen sisällön heti, kun se olisi allekirjoitettu. Uutta sopimusta ei kuitenkaan tehty. Samoin oli tapahtunut vajaa vuosikymmen aiemmin, kun valtioneuvoston tiedotuskomitea oli suositellut vanhentuneen sopimuksen uusimista. On epäselvää, mihin sopimus raukesi. Ainakaan Sandelinille tämä ei selvinnyt.⁵⁵¹

Painetta sopimuksen uudistamiseen näytti kuitenkin olleen. Valtioneuvoston tiedotuspäällikkönä vuonna 1975 aloittanut Ari Järvinen – STT:n entinen toimittaja – laati keväällä 1977 luottamuksellisen muistion valtioneuvoston ja STT:n suhteiden uudelleenjärjestelyistä. Muistio oli perusteellinen. Lausuntoa asiasta pyydettiin STT:n pitkäaikaiselta yhteistyökumppanilta ulkoministeriöltä sekä myös valtiovarainministeriöltä ja liikenneministeriöltä. Muistio lähetettiin myös STT:lle. Järvinen korosti muistiossaan, kuinka STT:n ja valtioneuvoston sopimus vuodelta 1920 oli täysin vanhentunut. Perusajatus tosin ei ollut vanhentunut: STT:llä oli oikeus saada valtioneuvoston istuntojen ja tasavallan presidentin esittelyjen asialistat ennalta ulkoministeriön listoja lukuun ottamatta. STT:n toimittajalla oli myös vanhaan tapaan oikeus tarkastaa asioiden läpimeno istuntojen yhteydessä. Muu media sai listat istuntojen jälkeen.

Järvinen korosti, että muodollisten sopimussuhteiden seurannaisten lisäksi STT oli käytännössä hyvin tärkeä valtioneuvoston tiedotustoiminnalle. Sen uutispalvelu kattoi pääosan maan uutisvälineistä ja STT:n asema valtioneuvoston ” uutisten ” jakelijana oli edelleen keskeinen. Se, että muutkin välineet saivat listoja, ei ollut mitätöinyt tätä suhdetta, vaikka olikin olennaisesti muuttanut tilannetta. Pitkähköjen perustelujen jälkeen Järvinen päätyi siihen, että oli syytä harkita valtioneuvoston ja STT:n välisen sopimuksen purkamista kokonaan tai saattamista ajanmukaiseksi. Hän esitti monia seikkoja, jotka puolsivat sopimuksen säilyttämistä ja ajanmukaistamista. Valtiovallan oli syytä vaikuttaa elinkelpoisen ns. kansallisen uutistoimiston olemassaoloon suomalaisia palvelevan uutisvälityksen takaamiseksi. Yksi tekijä oli, että valtioneuvostolta puuttui tehokas viestintäverkko; STT:llä taas semmoinen oli. Valtioneuvosto joutui myös joka tapauksessa ostamaan STT:n uutispalvelun asioiden seuraamiseksi. Näin ollen hän päätyi siihen, ettei sopimuksen purkamisella voi-

⁵⁵¹ Toukotiedote II 1974; Carl Fredrik Sandelinin haastattelu 31.5.2010.

tu katsoa olevan mitään merkittävää hyötyä. Tulokseksi tuli siten sopimuksen uusi-
minen.

Sopimuksen uudistamisessa Järvinen näki kaksi perusmallia. STT:n ja valtioneuvoston suhde voitaisiin pitää täysin ennallaan. Sopimuksesta karsittaisiin vain täysin epäajankohtaiset määräykset. Vaihtoehtona tälle oli yhteistyön tiivistäminen ja siihen liittyvien valtion taloudellisten panosten lisääminen siten, että ne edistäisivät yleisen viestintäpolitiikan ja valtioneuvoston tiedotustoiminnan kannalta suotavia päämääriä. Järvinen päätyi jälkimmäiseen malliin, koska sen mukaiset toimet merkitsivät myös lehdistön toiminnallisten tai taloudellisten työskentelyedellytysten tukemista. Uudessa sopimuksessa olisi hänen mielestään pyrittävä seuraaviin tavoitteisiin:

- STT:n oikeus valtioneuvoston esittelylistojen ennakkosaantiin sekä toisaalta niiden sisältämien tietojen käyttöön ja tarkastamiseen olisi määriteltävä täsmällisesti.
- STT:llä olisi velvollisuus välittää verkostossaan sellaisinaan tietyt valtioneuvoston tiedotteet tai yleensä rajattu määrä tiedotteita, josta sille maksettaisiin korvaus.
- STT järjestäisi korvausta vastaan oman edelleenjakelunsa Helsingissä siten, että valtioneuvoston tiedotusaineiston jakelu muille toimituksille olisi mahdollisimman tehokasta.
- STT arkistoi nykyisen arkistojärjestelmänsä puitteissa korvausta vastaan erikseen sovittavat valtioneuvoston tiedotusdokumentit ja valtioneuvoston kanslia sekä ulkoasiainministeriö saisivat käyttöönsä arkiston palvelut.
- STT huolehtisi edelleen korvausta vastaan ns. hälytyspalvelun.
- STT myisi edelleen korvausta vastaan valtioneuvoston kanslialle ja ulkoasiainministeriölle uutispalvelunsa.

Sopimuksen ulkopuolelle oli tarkoitus jäädä se, että valtion oli mahdollista lisätä uutis- ja tietotoimistojen sekä niiden asiakaslehtien telekustannusten alentamiseen varatun määrärahan osuutta sanomalehdistön tukemiseen osoitetuista varoista. Lausuntojen saamisen jälkeen valtioneuvoston kanslian oli tarkoitus aloittaa neuvottelut uudesta sopimuksesta.⁵⁵²

Ulkoministeriö suhtautui myönteisesti muistiossa esitettyihin ajatuksiin. Osastopäällikkö Klaus Törnudd ja toimistopäällikkö Anders Huldén muistuttivat ministeriön lausunnossa, että STT oli käytännössä keskeisen tärkeä ministeriön kotimaisen

⁵⁵² Tiedotuspäällikkö Ari Järvisen muistio valtioneuvoston ja Suomen Tietotoimiston suhteiden uudelleenjärjestelystä 13.3.1977 (valtioneuvoston kanslia kirjelmä 640/930/77 VNK). 94 I UMA; "STT ja valtiovalta", STTA.

tiedotustoiminnan kannalta. UM yhtyi näkemykseen, jonka mukaan STT:n ja valtio-neuvoston välistä sopimusta tulisi uudistaa jo vakiintunutta yhteistyötä tiivistämällä ja vahvistamalla tämän kansallisen uutistoimiston toiminnallisia edellytyksiä. Mer-kittävinä ministeriö piti muistiossa esitettyjä näkökohtia STT:n arkiston palvelujen käyttömahdollisuuksista ja hälytyspalvelujärjestelmästä. Kummankin tehostaminen oli toivottavaa. UM ei siten nähnyt mitään esteitä ryhtyä sopimusneuvotteluihin.⁵⁵³

STT:n merkityksen korostaminen lausunnossa ei ollut mitenkään liioittelua, sillä STT:n ja ulkoministeriön yhteistyö oli edelleen hyvin tiivistä; STT oli tärkeä UM:lle ja UM oli tärkeä STT:lle. Hyvä esimerkki tästä symbioosista on samalta ke-väältä. Helsingissä pidettiin toukokuussa Itämeren maiden uutistoimistokokous. Vieraaksi saapui myös Neuvostoliiton virallisen uutistoimiston Tassin erittäin vaiku-tusvaltainen pääjohtaja Leonid Zamjatinin vaimoineen. Zamjatinin vierailulla isäntinä olivat sekä STT että ulkoministeriö. Arvovieraille tarjottiin parasta. STT oli kuitenkin jälleen nokkelasti järjestänyt niin, että ulkoministeriö vastasi Zamjatinien majoitus- ja matkustuskustannuksista Suomessa.⁵⁵⁴

Järvisen esittämät ajatukset uuden sopimuksen sisällöstä eivät varmastikaan olleet kohtuuttomia STT:n kannalta. Pohja neuvotteluille oli siten valmis. Mutta sa-moin kuin muutamaa vuotta aiemmin, tälläkään kertaa ei uutta sopimusta syntynyt, eikä mitään varsinaisia sopimusneuvottelujakaan käyty. Ainakaan STT:n johtokun-nan pöytäkirjoissa ei ole mitään mainintaa mahdollisista uuteen sopimukseen liitty-vistä tarjouksista.

Mikä sitten oli syynä siihen, ettei uutta sopimusta saatu aikaiseksi? 33 vuotta tapahtuneen jälkeen Järvisellä ei ollut mitään muistikuvaa syystä. Hän arveli, että ilmeisesti asiaa ei koettu kovin tärkeäksi. Kaikesta päätellen ei Järvisenkään pitänyt uusimista kovinkaan tärkeänä asiana. Tästä kielii se, ettei hän edes muistanut laati-neensa kyseistä muistiota.⁵⁵⁵

⁵⁵³ Ulkoministeriön lausunto VNK:lle 9.9.1977 (jäljennös). 94 I UMA.

⁵⁵⁴ STT:n johtokunnan ptk. 4.4. ja 5.5.1977. "Pöytäkirjat", STTA. Zamjatinin vierailuohjelman suunnitteluun sisältyi STT:n kannalta nolo tapahtuma. Ajatuksena oli, että vieras olisi käynyt Tampereella ja tutustunut teollisuuteen ja Lenin-museoon. Tampereen kaupungin oli määrä tarjo-ta lounas. Sandelin oli jo sopinut Tampereen tiedotusihmistien kanssa näistä järjestelyistä, kun il-meni, että Zamjatin oli käynyt Tampereella jo vuonna 1965. Tämä ohjelmakohta piti siten peruut-taa. Vierailukohteiksi otettiin Loviisa ja Porvoo. Sandelin tiedotuspäällikkö Leena Lindforsille 8.3.1977 (jäljennös); Zamjatinin alustava vierailuohjelma. "Yleistä kirjeenvaihtoa", STTA.

⁵⁵⁵ Ari Järvisen haastattelu 30.6.2010;.

Uusi sopimus STT:n ja valtioneuvoston välillä syntyi vasta vuosia myöhemmin. Sopimus allekirjoitettiin 30. toukokuuta 1984, ja se tuli voimaan heti kesäkuun alusta.⁵⁵⁶

Valtioneuvosto sai ensimmäisen tiedotussihteerinsä vuonna 1968, kuten aiemmin on tullut esiin. Varsinaisesti valtioneuvoston tiedotusyksikkö perustettiin vuonna 1972. Tiedotuspäälliköksi tuli Yleisradiosta tuttu Alec Aalto. Järvinen seurasi häntä tässä tehtävässä vuonna 1975. Heidän kausillaan valtiohallinnon tiedotus otti aimo harppauksia eteenpäin. Kuvaavaa on, että vuonna 1966 oli kaikkiaan kuudessa valtion hallintoyksikössä 23 kokopäivätoimista tiedottajaa. Viisi vuotta myöhemmin tilanne oli muuttunut niin, että 19 hallintoyksikössä oli 41 tiedottajaa. Vuonna 1976 oli 44 hallintoyksikössä jo 96 tiedottajaa. Tähän lukuun sisältyivät myös yliopistojen ja korkeakoulujen tiedottajat. Kuitenkaan esimerkiksi oikeusministeriössä ja maa- ja metsätalousministeriössä ei ollut yhtään ainoaa tiedottajaa. Vielä 1970-luvun alkuvuosina tiedotus oli usein sattumanvaraista ja epätasaista, eikä kansalaisten oikeutta riittävien tiedotuspalvelujen saamiseen ollut läheskään turvattu. Vaikka tiedotusta oli käsitelty monesta näkökulmasta, valtionhallinto sai ensimmäiset varsinaiset tiedotusohjeensa vasta, kun Valtionhallinnon tiedotustyöryhmä oli lokakuussa 1976 antanut ehdotuksensa. Työryhmä oli ehdotuksissaan varsin radikaali, jos vertailukohteeksi otetaan aiempina vuosina noudatettu tiedotuskäytäntö. Työryhmä koros-

⁵⁵⁶ Valtioneuvoston kanslia oli pääministeri Kalevi Sorsan ja vs. hallitusneuvos Antti P. Järvisen allekirjoituksella sanonut irti vanhan sopimuksen edellisen vuoden syyskuussa. Samalla oli sanottu irti sopimukset uutispalvelun myynnistä ja hälytyspalvelusta. Tosin kanslia ilmoitti olevansa halukas neuvottelemaan uusista sopimuksista. Sopimusten uudistamistarve oli kuitenkin vain tekoisy irtisanomisille. Taustalla oli STT:n valtioneuvostotoimittajan Asko Mattilan elokuussa kirjoittama laaja katsaus tulevan vuoden budjettiluonnokseen. Juttu sisälsi runsaasti yksityiskohtia budjettiehdotuksesta. Jutussa käytettiin ehkäpä hämähäksen vuoksikin erilaisia epämääräisiä sanontoja. Näitä olivat esimerkiksi ”tietävästi”, ”hallituspuolueet ovat sanoneet olevansa”, julkisuudessa olleiden tietojen mukaan, ”STT:n saamien tietojen mukaan” jne. Kun juttu ilmestyi budjettineuvottelujen aattopäivänä, hallitus närkästyi ellei peräti suuttunut. Budjettisalaisuus oli vielä tuolloin herkkä asia. Niinpä STT:tä syytettiin uutisvuodosta. Helsingin Sanomat kertoi, että ”STT:n uutisvuotoa” käsiteltiin pariinkin otteeseen hallituksessa. Samalla oli pohdittu jopa ”STT:n puolivirallisen aseman” muuttamista. Tosin valtiovarainministeri Ahti Pekkala kiisti olleensa närkästynyt STT:n uutisvuodosta, joka sellaisenaan ei poikennut sanomalehtien julkistamista budjettitiedoista. Tosiasiassa Mattila oli tehnyt vain normaalia uutistyötä. Hän oli suhteillaan hankkinut tiedonmursia eri puolilta. Jutussa oli myös paljon aineistoa, jota oli julkaistu jo aiemmin jossain muussa väliaineessa. Päätoimittaja Sandelin yritti vakuuttaa pääministeri Sorsalle, että budjettijutulla ei ollut mitään tekemistä niiden tietojen kanssa, joita STT sai virallisesti vanhan sopimuksen perusteella. Perustelut eivät vakuuttaneet, ja niinpä sopimukset irtisanottiin ja neuvottelut uusista sopimuksista aloitettiin. Uudessa valtioneuvostouutisia käsittelevässä sopimuksessa STT:n asema ei kuitenkaan juuri muuttunut. STT:n oikeudet ja velvollisuudet säilyivät kutakuinkin ennallaan. Valtioneuvoston kanslia STT:lle 12.9.1983; Sandelin pääministeri Sorsalle 1.9.1983 (jäljennös); STT:n uutisjuttu ”Katsaus budjettiluonnokseen” 30.8.1983. ”STT ja valtiovalta”, STTA; HS 1.9.1983; Asko Mattilan kertomaa vuosien varrelta.

ti, että valtionhallinnon tiedottamisen keskeisenä periaatteena tuli olla oikean ja tasapuolisen tiedon välittäminen, ei suopeuden hankkiminen. Työryhmä muistutti myös tiedottajan ja ministerin poliittisen sihteerin tehtävien erosta: poliittinen sihteeri otti myös poliittista kantaa, kun taas tiedottajan tehtävänä oli tiedon välittäminen. Itse ohjeet olivat hyvinkin yksityiskohtaisia.⁵⁵⁷

STT suhtautui työryhmän mietintöön hyvin myönteisesti. Lausunnossaan päätoimittaja Sandelin kiitteli tiedottajien ja virkamiesten suhteiden merkitystä. Työryhmän tapaan Sandelin harmitteli, etteivät valmisteluasiakirjat olleet julkisia, ja etteivät ne tulleet julkisiksi edes asian valmistelun päätyttyä. Virastotoimitusjärjestelmä näyttää olleen selvästi Sandelinin lempilapsi. Hän selosti suhteellisen pitkään virastotoimituksen merkitystä. Tässä yhteydessä hän muistutti, että virastojen tiedottajat toimivat etupäässä virastojen omien tarkoitusprien mukaan. STT:n toimittajien yhteydet ja tietojen hankinta hoidettiin yleensä suoraan virkamiesten kanssa, mikä olikin osoittautunut parhaaksi ja nopeimmaksi tavaksi uutistoiminnan kannalta: ”On syytä tähdentää, että virastotoimituksen toiminta on itsenäistä uutistoimintaa, jonka päätarkoituksena ei ole palvella ministeriöitä ja virastoja”. Hän myös alleviivasi sitä, että virastojen tiedotustoiminta ja virastotoimitus olivat kaksi eri asiaa. Kirjeeseen sisältyi kritiikkiäkin, mutta se ei kohdistunut mitenkään itse mietintöön. Sandelin arvosteli, että eräät virkamiehet olivat kieltäytyneet antamasta tietoja ilman mitään syytä. Tämä olikin hänen mukaansa herättänyt kysymyksen, millä perusteilla virkamies voi kieltäytyä antamasta tietoja. Joskus oli saatu sellainen käsitys, että ainoa syy oli ollut se, ettei asianomainen halunnut julkisuutta. Lopuksi Sandelin vielä korosti kansallisen uutistoimiston asemaa valtioneuvostouutisten välittäjänä.⁵⁵⁸ Kirjeen sisältö osoittaa, että median näkökulmasta työryhmä oli ollut oikealla asialla. Valtionhallinnon tiedotus oli siirtymässä ajan vaatimusten mukaiseksi. Samalla Sandelinin esittämä kritiikki osoitti, että virkamieskunnassa oli vanhan ajan henkeä, jonka mukaan virka-asioista ei julkisuuteen kerrottu. Tätä on kutsuttu myös ”tsaristiseksi” perinteeksi.

Sandelin lähetti lausuntonsa tammikuussa 1977. Hän oli kommentoinut samoja asioita jo aiemminkin, joten näkemykset eivät sinänsä olleet uusia. Edellisen vuoden keväänä tietojärjestelmäkomitean työn loppuvaiheissa valmistui luonnos uu-

⁵⁵⁷ Ari Järvisen haastattelu 30.6.2010; Valtionhallinnon tiedotustyöryhmä 1975. Loppuraportti 29.10.1976.

⁵⁵⁸ Sandelin valtioneuvoston kanslialle 27.1.1977 (jäljennös). ”Valtio II”, STTA.

deksi julkisuuslaiksi. Luonnoksesta ei järjestetty mitään lausuntokierrosta. Sen sijaan päätettiin järjestää suullinen lausuntokierros. Sen yhteydessä ei tosin keskusteltu lain yksityiskohdista. Sandelin oli yksi oikeusministeriöön kutsutuista asiantuntijoista. Muut median edustajat olivat Yleisradion uutispäällikkö Aarne Tanninen ja SSL:n puheenjohtaja Antero Laine. Asiantuntijoille esitettiin 11 kysymystä. Kysymykset olivat pääasiassa semmoisia, joihin oli helppo suhtautua suopeasti. Valtionhallinnon tiedotuksen ja virastotoimitusjärjestelmän suhteesta vallitsi Sandelinin mielestä kuitenkin virheellinen näkemys. Ne oli pidettävä erillään.⁵⁵⁹

Keskeiset tulokset

1960- ja 1970-lukujen taitteessa STT:ssä ryhdyttiin kiinnittämään entistä enemmän huomiota uutisten sisältöön. Toimitus sai pitkäkhön valmistelun jälkeen ensimmäistä kertaa kirjallisen toimintaohjeen. Työtapoja ei varsinaisesti muutettu. Vanhat kirjoittamattomat säännöt puolueettomuudesta ja asialinjasta säilyivät ohjeissa. Tämä merkitsi sitä, että STT:n vähintäänkin kuivahko tyyli säilyi ennallaan.

Toimintaohjeissa korostettiin, että yhteiskunnassa esiintyvät mielipiteet piti tuoda esiin. Mutta aina piti tarkkaan pitää huolta, että jutusta selviäisi, kenen mielipiteestä oli kyse. Omia mielipiteitä ei saanut juttuihin sekoittaa. Tällä ilmiselvästi haluttiin ennalta ehkäistä mahdolliset ylilyönnit; olihan maailma radikalisoitumassa entisestään.

Jos tasapuolisuudesta ei pidetty kiinni, tuloksena oli arvostelua STT:n työtä kohtaan. Esimerkiksi STT joutui nöyrästi kertomaan SMP:stä eronneen Skypin johdolle, miksei sen poliitikkojen vappupuheita ollut noteerattu vappupuheutisissa.

STT:n ja valtiovallan suhteet säilyivät ennallaan, vaikka keskinäisiä sopimuksia haluttiinkin uusia. Uusimisesta ei tosin tullut mitään. Selvää oli, että valtiovaltakin

⁵⁵⁹ Oikeusministeriö Sandelinille 7.5.1976 ja Sandelinin vastaukset kysymyksiin (jäljennös). ”Valtio II”, STTA.

tarvitsi edelleen STT:tä. Uusi linkki suhteisiin tuli, kun STT:hen perustettiin erityinen virastotoimitus raportoimaan valtionhallinnossa vireillä olevista ja kansalaisia kiinnostavista asioista.

Myös ulkopoliitiikan alalla STT joutui politiikan pelinappulaksi. Toimittaja huomasi, että presidentti Kekkonen Moskovan-vierailun yhteydessä julkaistussa kommuniqueassa ei enää mainittu Suomen pyrkimyksestä pysyä puolueettomana erillään suurvaltojen eturistiriidoista. Toimittaja mainitsi siitä jutussaan. Tämä ei kuitenkaan sopinut ulkoministeriölle. Ministeriön poliittisen osaston johto sai toimittajan muuttamaan juttuaan niin, että tekstin muuttumista ei enää mainittu. Toimittaja oli vastoin parempaa tietämystä esittänyt neuvostoliittolaisen näkemyksen kommuniqueatekstistä.

Mikään uusi asia ei ollut, että kiistat radiouutisista jatkuivat STT:n ja Yleisradi-
on kesken. Mikään yllätys ei ollut liioin se, että Kekkonen käytti STT:tä hyväkseen,
kun tarkoituksena oli kertoa hallituskuvioista täsmälleen tietystä sanamuodossa.
Näin oli tapahtunut ennenkin.

Maailma muutoksessa

Toimittajakunta aktivoituu

1970-luvulla maailmalla ja maassa tapahtui paljon. Myös STT:ssä tapahtui. Tekniikan kehitys merkitsi muutoksia päivittäiseen työrytmiin. Uusien kaukokirjoitinlinjojen tarve tuli entistä polttavammaksi, kun uutisten ja myös kaupallisten palvelujen tarjonta lisääntyi. Reuterilla oli ollut jo pitkään multiplex-järjestelmään perustuva verkko yli Atlantin sekä Keski-Euroopassa. Tässä monimutkaisessa järjestelmässä suuri joukko kaukokirjoitinlinjoja yhtyi päätelaitteessa, joka tietokoneen avulla pätki linjat lyhyiksi jaksoiksi ja lähetti vastaanottopisteisiin sen aikaisella suurella tietokonenopeudella. Vastaanottopäätte jakoi taas linjat kaukokirjoitinnopeudella useille linjoille. Taustalla oli posti- ja lennätinlaitosten määräys, joka esti jaksolukumenetelmän käyttämisen yksityisiltä tilaajilta. Tämä etuoikeus oli varattu lennätinlaitoksille. Kun määräys purettiin, tekivät Reuter ja pohjoismaiset toimistot heti päätöksen ns. Scanplex-järjestelmän perustamisesta Helsingin ja Haagin välille. Haagissa järjestelmä voitiin kytkeä Europlex-järjestelmään. Uudistus teki mahdolliseksi esimerkiksi pohjoismaisten kirjeenvaihtajien aineiston saamisen suoraan Helsinkiin kaikkialta maailmasta käyttämällä hyväksi Reuterin maailmanverkkoa.⁵⁶⁰

⁵⁶⁰ Killinen, 180–181.

Linjoilla liikkuvan aineiston määrä kasvoi. Samalla tietojen välitys nopeutui entisestään. Verkostoituminen oli jo tuolloin keskeinen avainsana kansainvälisessä tai globaalissa yhteistyössä. Kotimaassa STT:n asiakkaiden kannalta suuri edistysaskel oli, kun kaukoladonta otettiin monen vuoden kehitystyön ja kokeilujen jälkeen lopullisesti käyttöön. Tässä järjestelmässä asiakkaat saivat STT:n uutistekstit varustettuina valmiilla ladontamerkinnoilla. Siirtymällä 6-pulssikoodiin kaukokirjoittimissa saatiin aikaan täydellinen isoilla kirjaimilla ja välimerkeillä varustettu teksti. Tämä yksinkertaisti asiakaslehtien työtä. Toisaalta kaukoladontajärjestelmä hidasti uutisten liikkumista. Kuitenkin samalla lähetysopeuksia pystyttiin lisäämään. Kaukoladonta otettiin käyttöön syyskuun alussa 1971.⁵⁶¹

STT:n toimituksessa näkyvä muutos oli toimittajakunnan aktivoituminen tai ehkä paremminkin radikalisoituminen. Puoluepolitiikkakin tuli mukaan enemmän tai vähemmän myös toimituksen sisäiseen keskusteluun. Vasemmistolaiset olivat selvästi toimituksen aktiivista väkeä. Vasemmistosta enemmistön voidaan tulkita lukeutuneen kommunisteihin. Sosiaalidemokraatit olivat vähemmistönä. Ryhmään ”muut” kuuluneet eivät juuri puoluemielityksistään kertoneet ja olivat pääasiassa suhteellisen passiivisia. Puhuttiin yleisdemokraateista, sosiaalidemokraateista ja muista. Tämä jaottelu oli kuitenkin häilyvä, eikä sitä kukaan tuohon aikaan kovin tarkkaan ajatellut.

Erityisen aktiivisia olivat poliittiset toimittajat⁵⁶². Mielipiteet vaihtelevat kuitenkin tuntuvasti siitä, mikä oli lopulta puoluepolitiikan merkitys STT:n toimituksen sisäisessä keskustelussa 1970-luvulla. Leimallisesti SDP:tä edustanut poliittinen toimittaja Asko Mattila on myöhemmin katsonut olleensa vastavoima äärivasemmistolle. Hän uskoo tulleensa valituksi STT:hen juuri SDP:n jäsenenä. Muutoinkin hän uskoo, että Killinen halusi toimitukseen poliittista tasapainoa. Toimituspäällikkönä tuolloin taas oli vahvasti keskustalaisena tunnettu Martti Rahunen. Äärivasemmistolaisena tunnetuksi tullut pitkäaikainen taloustoimittaja ja poliittinen toimittaja Heikki Karkkolainen sen sijaan on toista mieltä. Hän ei näe, että toimitus olisi sisäisessä työssään jakautunut puoluepoliittisesti. Hän ei tuolloin kuitenkaan missään

⁵⁶¹ STT:n johtokunnan ptk. 30.3.1971. ”Pöytäkirjat”, STTA.

⁵⁶² Jo vuosia politiikkaa päätyökseen seuraavasta toimittajasta on käytetty nimitystä politiikan toimittaja. Aiemmin vastaava nimitys oli poliittinen toimittaja. Poliitiikan toimittajien yhdistyksen oli aiemmin nimeltään Poliittiset toimittajat ry. Yhdistys perustettiin huhtikuussa 1967 mm. politiikkaa seuraavien toimittajien tiedonsaannin parantamiseksi. Yhdistyksen perustamisesta, ks Väisänen, 5–10.

mielessä peitelty puoluekantaansa; hän kuului SKP:n vähemmistöön. Tosin hän vakuuttaa, että toimituksen ulkopuoliset harrastukset eivät näkyneet hänen työsäänsä.⁵⁶³

Kaikki eivät kuitenkaan olleet 1970-luvulla samaa mieltä kuin Karkkolainen nykyään. Vuoden 1975 marraskuussa nimittäin STT:n johtokunta sai Suomen Sosialidemokraatin päätoimittajalta Jorma Cantellilta äärimmäisen ärtyneen kirjeen. Siinä Cantell syytti, että STT:n asema arvovaltaisena ja luotettavana uutistoimistona oli edellisten vuosien aikana vakavasti järkkynyt. Tähän oli vaikuttanut ennen muuta se, että STT:n välittämät poliittiset uutiset olivat paitsi valitettavan yksipuolisia myös selvästi väritettyjä. Etenkin tulopoliittisten ratkaisujen yhteydessä jotkut toimittajat olivat hänen mielestään pyrkineet välittämään ”oman poliittisen näkemyksensä siivilöimää tietoa”. Työmarkkinajärjestöissäkin oli hänen mukaansa tyytymättömyys STT:tä kohtaan jatkuvasti lisääntynyt. Useiden esimerkkien avulla hän yritti todistaa, kuinka sosiaalidemokraatteja ei haluttu uutisissa noteerata. Hänen tuomionsa oli tily: ”Käsitykseni mukaan STT:n poliittisen toimituksen työn valvonta on ollut puutteellista”. Cantellin kirje luettiin johtokunnan kokouksessa, mutta sen johdosta ei esitetty mitään toimia. Päätoimittajaksi vuoden 1973 alusta tullut C F Sandelin oli jo edellisessä kokouksessa ilmoittanut, että työn valvontaa on tehostettu.⁵⁶⁴ Cantellin kirje näyttää osoittavan, että nuorten kiinnostus äärivasemmiston oppeja kohtaan oli suuri huoli sosiaalidemokraateille. Kirjeestä ei kaikesta päätellen kerrottu toimitukselle.

Sandelinin näkemys tukee Mattilan ajatuksia. Sandelinin mielestä oli selvää, että puoluepolitiikka oli tullut toimitukseen. Kun toimitus politisoitui yhä enemmän, oli joitain kertoja, jolloin hänen piti muistuttaa, että ”samalla kun hyväksyn kantasi, pitää muistaa, että kantasi ei saa millään tavalla vaikuttaa työhösi STT:ssä” Karkkolainen oli Sandelinille ”erityistapaus”. Hän muistelee, kuinka jotkut toimittajat ja talon ulkopuolisetkin kyselivät tosissaan: ”Tiedätkö, että sinulla STT:ssä toimittaja, joka saa palkan Neuvostoliitosta?”. Hän ei kuitenkaan koskaan ottanut moista asiaa puheeksi Karkkolaisen kanssa. On myös ilmeistä, etteivät Karkkolaisen poliittiset harrastukset juuri vaikuttaneet hänen työhönsä. Sandelin muistelee, että vain kerran hän joutui vaatimaan Karkkolaisen jutun muuttamista. Vastapainoksi Sandelin joutui

⁵⁶³ Asko Mattilan haastattelu 16.4.2010; Heikki Karkkolaisen haastattelu 3.5.2010.

⁵⁶⁴ Suomen Sosialidemokraatin päätoimittaja Jorma Cantell STT:n johtokunnalle 10.11.1975; STT:n johtokunnan ptk. 12.11.1975. ”Pöytäkirjat”, STTA.

joskus rauhoittamaan myös keskustalaista toimituspäällikköä Martti Rahusta. Karkkolainen kiistää esimerkiksi, että hänellä olisi ollut ”kotiryssiä”. Tosin Neuvostoliiton suurlähetystön väen hän tunsi. Seurasihan hän tarkkaan idänkauppaa 20 vuotta. Sandelin taas piti tiedonsaannin kannalta hyvänä, jos jollain oli ”kotiryssä”.

Sandelin kertoo olleensa aina liberaali porvari. Ruotsinkielisenä vaikuttajana hän oli ”automaattisesti” RKP:n jäsen, vaikkei hän puolueen tehtävissä koskaan ollutkaan. Tultuaan valituksi STT:n johtoon, hän meni RKP:n puheenjohtajan Jan-Magnus Janssonin puheille ja ilmoitti olevansa vastedes puolueeton. Hän perusteli päätöstään sillä, että kun STT:ssä oli niin suuri suomenkielinen asiakasemmistö, niin hän ei halunnut hänen omien päätöstensä mitenkään liitettävän mihinkään puoluekantaan.⁵⁶⁵

Vilkaaksi keskustelufoorumiksi STT:n toimituksen sisällä tuli vuonna 1972 ilmestymisensä aloittanut kuukausittainen monistettu henkilöstölehti Tiedote. Tiedotetta toimitti henkilökuntayhdistys ja sittemmin ammattiosasto. Alkuun Tiedotteeseen kirjoittivat myös työnantajapuolen edustajat. Sittemmin työnantaja ryhtyi tekemään omaa STT:n uutisia -tiedotetta, kun Tiedotteen kirjoitukset eivät aina enää miellyttäneet.

Hyvänä esimerkkinä kiivaastakin mielipiteiden vaihdosta on vuoden 1972 huhtikuun Tiedote II:ssa julkaistu maolaisen⁵⁶⁶ puheenjohtajan Bjarne Nitovuoren kirjoitus aiheesta ”STT ja Vietnam”. Hän arvosteli kovin sanoin STT:n ulkomaantoimituksen kirjoittamia uutisia Vietnamin sodasta. Hänen mielestään vääriä olivat niin nimitykset sodan osapuolista kuin koko kuva sodan asetelmastakin. Hän korosti, että toimittajia ei voi pakottaa kirjoittamaan valheita:

Selvää on, että silloin kun ruotsalaisen osaston sihteerinä olen vastuussa lähetettävästä aineistosta, meidän kautta ei mene USA:n sotapropagandan mukaisia väitteitä.⁵⁶⁷

Ei ole mikään yllätys, että tuolloin vielä ulkomaanosaston päällikkönä toiminut Sandelin tuhtui moisesta kirjoittelusta. Hän kirjoitti heti seuraavaan Tiedotteeseen vastineen, jossa hän korosti, että STT käyttää samoja nimityksiä kuin muutkin poh-

⁵⁶⁵ Carl Fredrik Sandelinin haastattelu 31.5.2010; Heikki Karkkolaisen haastattelu 3.5.2010.

⁵⁶⁶ Maolaisuus oli Kiinan johtajan Mao Tse Tungin (Mao Zedongin) ajatuksiin pohjautuva marxilaisuuden suuntaus. Kansainvälinen maolainen liike syntyi 1960-luvulla sen jälkeen, kun Kiina ja Neuvostoliitto siirtyivät poliittisissa ajatteluisissa eri raiteille. Maolaiset kutsuivat itseään antirevisionisteiksi ja korostivat aatteensa oikeaoppisuutta. Suomessa maolaisuuden kannatus jäi varsin vaatimattomaksi. On arvioitu, että tämän aatteen kannattajia oli korkeintaan parisataa.

⁵⁶⁷ Huhtikuun tiedote II 1972. STTA,a.

joismaiset uutistoimistot, radio, tv ja iso joukko puolueettomia uutistoimistoja sanomalehtiä ja aikakauslehtiä. Hän myös muistutti STT:n tuoneen esiin kaikkien osapuolten näkemyksiä. Erityisen tuohduksissaan hän tuntui olevan Nitovuoren esittämästä näkemyksestä roolista ruotsalaisen osaston sihteerinä:

För utrikesredaktionens nyhetstjänst svarar undertecknad. För svenska redaktionens nyhetstjänst svarar redaktionschef Mårtenson. Frågor i anslutning till nyhetstjänsten kan alltid diskuteras gällande demokratiska regler. Ägenmäktiga censurfullmakter, som tas utan kollegers hörande och faller utanför ramen för vederbörande persons arbetsuppgifter, har ingenting med dessa regler att göra och svarar inte heller mot byråns verksamhet.

Samassa Tiedotteessa Nitovuori joutui selittäjän rooliin. Hän kiisti, että hän olisi kirjoituksellaan hakenut sensuurivaltuuksia. Kyse oli hänen mielestään vain siitä, että ruotsinkielisellä osastolla oli oikeus korjata ilmeiset virheet.⁵⁶⁸ Myös Killinen reagoi kirjoituksiin. Hän ilmoitti suorasukaiseen tapaansa, että STT:n toimitusohjeiden vastaisesti menettelevät erotetaan. Samalla hän korosti periaatetta, että pienten vähemmistö- ja protestiryhmien kannanottoja ei STT:n uutisissa saanut tuoda esille kuin kyse olisi yleisestä mielipiteestä.⁵⁶⁹

Kiista ei jäänyt tähän, sillä Killinen vaati Nitovuorelta vielä kirjallista selvitystä siitä, mihin perustuvat ne juttujen käsittelymääräykset, joita Nitovuori oli esittänyt. Nitovuori vastasi ja kiisti antaneensa mitään määräyksiä. Tämä ei kuitenkaan riittänyt, vaan Killinen vaati vielä tarkempaa selvitystä. Nitovuori kiinnitti huomiota mm. SSL:n hyväksymiin periaatteisiin: ”Pysy tosiasioissa, epämieluisissakin”, ”Älä kirjoita omatuntosi vastaisesti”. Seurauksena oli, että Killinen laati parisivuisen tekstin STT:n toimitustyössä noudatettavista määräyksistä. Tekstissä korostettiin, että STT:n toimittaja ei saa toimitustyössään ottaa asennetta yhdenkään Vietnamin taistelevan osapuolen puolesta tai vastaan.⁵⁷⁰

Nitovuori sai tuntea Killisen kiukun. Päätoimittaja nimittäin vaati Nitovuorta kääntämään kyseisen tekstin ruotsiksi. Kun Nitovuori vastasi, etteivät moiset käännökset kuuluneet hänen työtehtäviinsä, Killinen ilmoitti suorasukaisesti, että kiel-

⁵⁶⁸ Toukokuun tiedote I 1972. STTA, a.

⁵⁶⁹ Killinen, 96.

⁵⁷⁰ Killinen Nitovuorelle 2.5.1972; Nitovuori Killiselle 3.5.1972 (kaksi kirjettä). Bjarne Nitovuoren hallussa olevaa aineistoa.

täytyminen merkitsisi työsuhteen loppumista. Nitovuori teki sitten työtä käskettyä.⁵⁷¹

Tapaus on ensinnäkin hyvä osoitus siitä, että yhteiskunnan radikalisoituminen löi laineensa myös STT:n toimitukseen. Selvää on myös, että moista niskurointia STT:n johto ei ollut yleensä kokenut. Tästä tapauksesta on myös huomattava, että 1970-luvulle tultaessa STT:n toimituksen sisäiseen kielenkäyttöön oli tullut esimerkiksi käsite ”USA:n sotapropaganda”. Vielä 1950-luvulla kyseinen käsite oli kuulunut vain ääriavasemmistolehtien kielenkäyttöön, kun ne arvostelivat STT:n uutisia. Seuraavina vuosina keskustelu kävi kirjoituksissa kiivaana asiasta jos toisestakin.

Tapaus kertoo paljon myös Killisen asenteesta. Sotilaana hän ei hyväksynyt minkäänlaista pullikointia. Vaatimus käännöksestä lähentelee jo simputusta, mikä on osoitus Killisen mielenlaadusta; hän oli herra talossa, vaikka hänen toimikautensa alkoikin olla jo loppuillaan.

Koko jupakkaa ei olisi edes varmasti syntynyt, jos Killinen olisi tiennyt Nitovuoren aiemmasta ”synnistä”. Syyskuussa 1970 STT:n johto tyrmistyi Tampereen yliopiston ylioppilaskunnan lehdessä Aviisissa julkaistusta laajasta jutusta. Koko aukeamalla STT:tä soimittiin otsikolla ”Vapaat uutiset – vapaa kansa”. Tämä oli Killisen itsensä aiemmin keksimä tunnuslause. Jutun kirjoittaja ”Sulo Lehtonen” syytti STT:tä miltei kaikesta. STT oli tukevasti suurpääoman käsissä. Tätä todistettiin mm. keräämällä yhtiön osakkeenomistajat. STT:n puolueettomuus, riippumattomuus ja luotettavuus olivat jutun mukaan vain myyttejä:

”Vapaat uutiset – vapaa kansa”, mainostaa Suomen Tietotoimisto. Mutta kenellä on vapaus kirjoittaa uutiset ja välittää ne kansalle? Onko STT kansan uutistoimisto, onko se kansan hallussa ja kirjoitetaanko siellä uutisia, joita kansa todella tarvitsee?

Kirjoituksessa korostettiin, että suurpääoman valta ilmenee tietenkin toimituspolitiikassa. Uutisten välitys tapahtuu pääasiassa yleisesti hyväksytyjen porvariston määräämien periaatteiden mukaisesti. Kirjoituksessa arvosteltiin myös STT:n Tampereen-toimituksen toimintaa ja muistutettiin mm. yleislakon aikaisista vääryyksistä.⁵⁷²

⁵⁷¹ Killisen kirjelmä toimitukselle toimitustyössä noudatettavista määräyksistä 8.5.1972; Killisen päiväamäton käsky Nitovuorelle. Bjarne Nitovuoren hallussa olevaa aineistoa; Bjarne Nitovuoren haastattelu 19.2.2013.

⁵⁷² Aviisi 18.9.1970.

Killinen yritti kiivaasti selvittää, kuka Sulo Lehtonen oli ja mistä tiedot olivat peräisin. Hän arveli joidenkin yksityiskohtien perusteella, että kirjoittajalla piti olla toimituksessa joku tiedonantaja, myyrä. Kirjoittajan henkilöys ei kuitenkaan selvinnyt. Nitovuoren ura STT:ssä olisi varmasti katkennut, jos olisi selvinnyt, kuka Sulo Lehtonen oli. Nitovuori kertoi yli 40 vuotta myöhemmin tutustuneensa maolaispiireissä Aviisin päätoimittajaan Jouko Raivioon. Tämä oli kertonut lehden tulevasta teemanumerosta ja pyytänyt Nitovuorelta juttua STT:stä. Hän sai myöntävän vastauksen. Raivio keksi kirjoittajanimen. Nitovuori piti koko asian hyvin salassa pitkään. Hän kertoi tuolloin siitä vain yhdelle työtoverille. 1970-luvun alkuvuosien jälkeen Nitovuori erkaantui omien sanojensa mukaan maolaisuudesta. Sen jälkeen hän on ollut lähinnä asioita tarkkaan seuraava sivustakatsoja.⁵⁷³

Tämäkin tapaus osoittaa, kuinka kaksijakoista elämää STT:n toimittajat saattoivat elää. Työtä tehtiin aivan normaalisti. Jutuissa ei yleensä tullut esiin kenenkään omia mielipiteitä; uutiset olivat vain uutisia. Vapaa-ajalla ja eri ympäristöissä poliittiset harrastukset sen sijaan saattoivat olla aivan muusta maailmasta.

Väärin sammutettu palo

Kuten edellä on useaan kertaan tullut esiin, STT:ssä tapahtui siis myös merkittävä henkilöstömuutos, kun Killinen siirtyi eläkkeelle. Hän ilmoitti jo vuoden 1971 lopussa, että hän aikoo 60 vuotta täytettyään jäädä eläkkeelle. Seuraajan valinta oli hyvin pohjustettu johtokunnassa. Elokuussa 1972 pidetyssä kokouksessa johtokunnan puheenjohtaja Teo Mertanen Helsingin Sanomista esitti, että Killisen seuraajaksi nimitettäisiin STT:n ulkomaanosaston toimituspäällikkö Carl Fredrik Sandelin. Asiasta käytiin muodollinen keskustelu. Sen päätteeksi johtokunta päätti yksimielisesti

⁵⁷³ Bjarne Nitovuoren haastattelu 19.2.2013.

nimittää Sandelin päätoimittajaksi ja toimitusjohtajaksi vuoden 1973 alusta. Samalla päätettiin, että nimityksestä kerrotaan henkilöstölle heti pidettävässä tiedotustilaisuudessa. Valinta oli helppo, sillä muita ehdokkaita ei ollut. Sandelin oli ulkomaanosaston päällikkönä luonut hyvät suhteet johtokunnan jäseniin. Hänellä oli myös erittäin toimivat suhteet kansainvälisissä ympyröissä, mikä oli tärkeä meriitti. Helsingin Sanomien Aatos Erkko nostatti hänet sittemmin Kansainvälisen lehdistöinstituutin IPIn pääsihteeriksi. ”Ensin minut kutsuttiin Killisen huoneeseen ja kerrottiin valinnasta. Sitten kutsuttiin henkilökunnan edustajia”, muisteli Sandelin valintatilannetta vuosikymmeniä myöhemmin. Hänelle oli suuri helpotus, että koko henkilöstö oli tuttu. Sandelinin valinta sinänsä ei ollut mitenkään poikkeuksellista. Monissa eurooppalaisissa uutistoimistoissa toimittajasta oli tullut päätoimittaja. Monet lehtien päätoimittajatkin olivat siirtyneet uutistoimistojen johtoon.⁵⁷⁴

Sandelin oli myös Killisen ehdokas. Hän luonnehti muistelmissaan, että johtokunta ei kallistanut korvaansa vasemmalta tehdyille viran politisoimiseen tähtääville ehdotuksille. Hän kertoi myös tienneensä ”yhteisesti rakentamamme uutispoliittisen linjan jatkuvan”. Itsensä Killinen nosti enemmän tai vähemmän STT:n pelastajaksi:

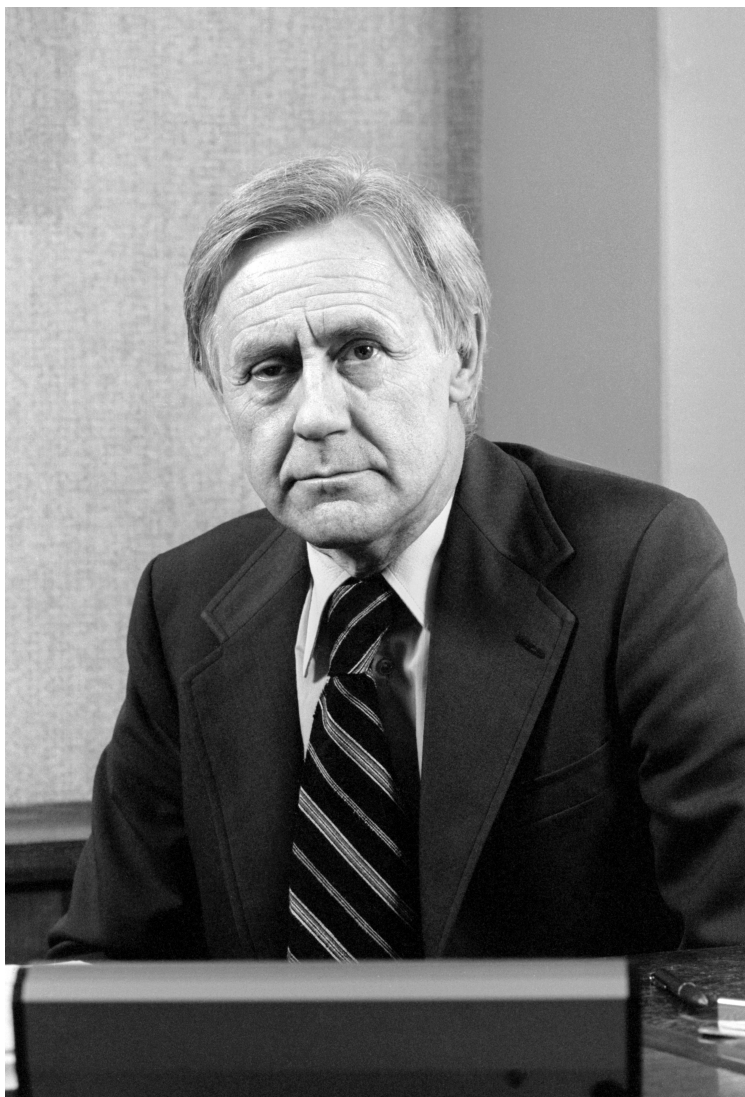
STT:n vuosien nyt jäätyä taakse voin tyydytyksellä todeta, että uusvasemmiston inspiroima hyökkäys tätä suomalaisen yhteiskunnan vapaata ja keskeistä viestintälinnaketta vastaan, hyökkäys, johon oli saatu mukaan sellaisiakin voimia, joiden olisi luullut paremmin tietävän, kilpistyi johtajakaudellani. STT:n uutispolitiikka ja sen toimitustyön periaatteet kehitettiin nykyisen yhteiskuntamme tarpeita vastaaviksi. STT:n kansallinen merkitys nousi samalla entistä selkeämpänä sen uutisasiakkaiden ja koko kansamme tietoisuuteen.⁵⁷⁵

Killisen valinnassa runsas vuosikymmen aiemmin oli käyty pitkäaikainen ja monimutkainen hakuprosessi. Sandelinin valinta sujui nopeasti ja jouhevasti. Myöhemminkin STT:n päätoimittaja pantiin muodollisesti hakuun vain kerran, kun Sandelinille haettiin seuraajaa. Tosin Per-Erik Lönnforsin valinta oli jo ennalta jokseenkin selvä vuonna 1983. Sen jälkeenkin päätoimittajan ja toimitusjohtajan valinta on sujunut joutuisasti ja yksinkertaisesti.⁵⁷⁶ Yleensä valinta on tullut johtokunnalta tai hallitukselta ilmoitusluonteisena asiana.

⁵⁷⁴ STT:n johtokunnan ptk. 18.8.1972. ”Pöytäkirjat”, STTA; C F Sandelinin haastattelu 31.5.2010.

⁵⁷⁵ Killinen, 186–187.

⁵⁷⁶ Sandelinin seuraaja pantiin vuonna 1983 julkiseen hakuun. Käytännössä Hufvudstadsbladetin varapäätoimittajalla ja STT:n johtokunnan jäsenellä Per-Erik Lönnforsilla ei liene ollut todellista

Carl Fredrik Sandelin toimi STT:n päätoimittajana ja toimitusjohtajana vuodesta 1973 (Lehtikuva/Ari Ojala)

Henkilöstö otti Sandelinin valinnan sinänsä myönteisesti vastaan. Henkilökuntayhdistys järjesti Vanhan Kellarissa jo syyskuussa keskustelutilaisuuden uuden päätoimittajan linjauksista. Paikalla oli kolmisenkymmentä yhdistyksen jäsentä. Sandelin vakuutti yhteistyöhalukkuuttaan. Hän kertoi mm. laativansa parhaillaan

haastajaa. Hakemuksensa jätti kuusi ehdokasta ja kaksi ilmoitti olevansa käytettävissä. Valintatyöryhmä ja hallitus olivat yksimielisiä Lönnforsin valinnasta. STT:n hallituksen ptk. 7.11.1983. "Pöytäkirjat", STTA.

toimintasuunnitelmaa STT:n kehityksestä 3–5 seuraavan vuoden ajalle. Erittäin tärkeänä hän sanoi pitävänsä uutispalvelun tehostamista. Samalla tuli esiin tarve lisätoimista ja uusista asiakkaista. Lähitulevaisuudessa tarkasteltavaksi olisi hänen mukaansa tulossa mm. se, miten valtio voisi tulla mukaan STT:n toimintaan. Hänen mielestään paras tulos saavutettaisiin, jos valtio olisi STT:n asiakkaana ja maksaisi tästä palvelusta.⁵⁷⁷ Toimituksessa oltiin siten entistä enemmän siirtymässä pois siitä periaatteesta, että STT tekee hyviä palveluksia valtiolle ja että valtio korvaa tämän jollain tukimäärärahalla.

Sandelinin tavoite valtioasiakkuuden lisäämiseksi noteerattiin myös julkisuudessa. Kauppalehti teki haastattelun uudesta toimitusjohtajasta ja päätoimittajasta. Laajahko juttu oli otsikoitu ”STT herättelemässä valtiota aktiiviseksi asiakkaakseen”. Sandelin sanoi haastattelussa, että STT:n uutispalvelun ulottaminen muihinkin ministeriöihin ja keskusvirastoihin kuin vain pääministerin kansliaan ja ulkoasiainministeriöön olisi ”mitä hedelmällisintä”. Hän muistutti, että jo siihen asti STT:n kautta oli kulkenut tietoja valtion päätöksistä ja kansallisesta toiminnasta yleensäkin pohjoismaisten uutistoimistojen lisäksi kansainvälisille uutistoimistoille. Tätä raskasta työtä oli tehty ilman korvauksia. Valtion olisi hänen mielestään siten tultava asiakkaana taloudellisesti mukaan ratkomaan STT:n kehittämisiongelmiä ja rahoituskykyä.⁵⁷⁸ Sandelin käytti näin julkisuuttakin hyväkseen edistääkseen tavoitetta.

Tämä ei suinkaan merkitse sitä, ettei STT:llä olisi ollut korvauksiin oikeuttavia sopimuksia valtiovallan kanssa. Säätiötoiminnan välittämisestä Ilmatieteellisen keskuslaitoksen kanssa sopimus syntyi jo vuonna 1962. Vuoden 1972 SALT-neuvottelujen alla STT teki erikseen ulkoministeriön kanssa sopimuksen uutiskatsauksista. Puolueista SDP oli ensimmäinen, joka teki uutispalvelusopimuksen toimiston kanssa. Sopimus syntyi pian Sandelinin nimityksen jälkeen vuonna 1973.⁵⁷⁹

Täysin ilman soraääniä Sandelinin valinta ei kuitenkaan sujunut. Joulun alla henkilökuntayhdistyksen puheenjohtaja Bjarne Nitovuori kirjoitti, että toimitusjohtajakysymys oli kiinnostanut yhdistystä nimenomaan ”erityisdemokraattiselta” kannalta. Hänen mielestään valinta sujui tältä kannalta mahdollisimman epätydyttävästi. Hän kuitenkin korosti, että kellään ei ollut huomauttamista itse valinnasta. Ni-

⁵⁷⁷ Syyskuun tiedote 1972. STTA,a.

⁵⁷⁸ Kauppalehti 19.1.1973.

⁵⁷⁹ Sopimus Suomen Tietotoimiston ja Ilmatieteellisen keskuslaitoksen välillä 11.12.1962; Sopimus Suomen Tietotoimiston ja ulkoasiainministeriön välillä 25.9.1970; Sopimus Suomen Tietotoimiston ja Suomen Sosialidemokraattisen puolueen välillä 29.8.1973. ”Sopimuksia”. STTA.

tovuoren mukaan henkilökuntayhdistyksen oli ollut määrä ottaa kantaa toimitusjohtajakysymykseen. Tämä ei kuitenkaan ollut mahdollista, koska yhdistys ei saanut mitään varmaa tietoa ehdokkaista ennen kuin ratkaisu oli jo tehty. Vaikkei talon johdolla ollutkaan mitään tiedotusvelvollisuutta, tietojen antaminen olisi hänen näkemyksensä mukaan voinut olla osoituksena johdon myönteisestä suhtautumisesta yritysdemokratiapyrkimyksiin.⁵⁸⁰ Tiivistettynä Nitovuoren näkemyksen voisi esittää, että lopputulos oli oikea mutta prosessi väärä. Nykykielellä sanottuna ”palo oli väärin sammutettu”.

Vuosikymmeniä Sandelinin valinnan jälkeen aikaisten näkemykset valinnasta olivat kiittäviä. Heikki Karkkolainen luonnehti Sandelinia herrasmieheksi. Hänelle merkittävää oli, että uusi päätoimittaja oli journalisti. Hänen mukaansa Sandelin antoi vapauden tehdä töitä. Asko Mattila on paljolti samoilla linjoilla. Hän luonnehtii Sandelinia ”kivaksi ihmiseksi”: hänen kanssaan oli helppo riidellä. Tosin hänellä ei ehkä ollut niin paljon arvovaltaa kuin Killisellä. Hän oli enemmän kaveri, muistelee Mattila.⁵⁸¹

Johtajanvaihdoksen lisäksi STT:ssä tapahtui muitakin muutoksia. Lokakuussa johtokunta hyväksyi uuden organisaatiokaavion. Mitään suuria mullistuksia siihen ei sisältynyt. Ehkä merkittävin muutos oli, kun johtokunta antoi silloiselle ja tulevalle toimitusjohtajalle valtuudet ryhtyä etsimään STT:lle talouspäällikköä. Talouspäällikön tuli aloittaa tehtävässä vuoden 1973 helmikuun alusta.⁵⁸² STT:n hallinto oli kautta vuosien ollut henkilöstöltään erittäin ohut. Kaikista käytännön talousasioista oli huolehtinut kassanhoitaja. Tässä tehtävässä toimi koko tutkimusajanjaksolla Laila Kaasinen.

Noina aikoina talouselämän henkilöstöpuolella esiin tuli entistä näkyvämmiin käsite yritysdemokratia. Tällä saralla ei STT:ssä ollut tapahtunut kuitenkaan mitään suuria. STT:n henkilökuntayhdistyksen tavoitteena oli jo 1960-luvun lopulla ollut saada oma edustuksensa STT:n johtokuntaan. Ratkaisuksi oli tullut, että työntekijäyhdistyksen edustajaa voitaisiin kuulla johtokunnan kokouksissa tapauksissa, joissa käsiteltiin henkilöstön asioita. Mutta kuultiinko henkilöstöä? Nitovuori arvosteli, että tämä päätös oli jäänyt kuolleeksi kirjaimeksi. Hänen mielestään olikin jo aika vaatia työntekijöiden edustajan kutsumista jokaiseen johtokunnan kokoukseen,

⁵⁸⁰ Joulutiedote 1972. STTA,a.

⁵⁸¹ Heikki Karkkolaisen haastattelu 3.5.2010; Asko Mattilan haastattelu 16.4.2010.

⁵⁸² STT:n johtokunnan ptk. 10.10.1972. ”Pöytäkirjat”, STTA.

koska jokainen käsiteltävä asia sivusi välittömästi tai välillisesti myös työntekijöiden etuja. Samaa mieltä oli Nitovuoren seuraajaksi yhdistyksen puheenjohtajana valittu poliittinen toimittaja Asko Mattila. Uuden puheenjohtajan sydäntä lähellä olivat mm. yritysdemokratia tai toimitusdemokratia. Vähintä mitä hänen mielestään voitaisiin vaatia, olisi henkilökunnan edustajan mahdollisuus osallistua yhtiön johtaelinten kokouksiin. Hän vaati joka tapauksessa tiedottamisen parantamista. Tämä taas kävisi päinsä parhaiten siten, että työntekijöiden edustaja olisi kertomassa tehdyistä päätöksistä.⁵⁸³ Työntekijöiden toiveet jäivät kuitenkin vain toiveiksi. Työntekijöille ei tullut pääsyä johtokunnan kokouksiin. Kaikesta päätellen henkilöstön kuulemisetkin johtokunnan kokouksissa jäivät enemmän tai vähemmän kuolleeksi kirjaimiksi, kuten Nitovuori ja Mattila olivat todenneet. Ainakaan STT:n hallituksen pöytäkirjoissa ei ole mitään mainintoja henkilöstön kuulemisesta. Toimituksessa linjauksista varmasti puhuttiin.

Mattilan asema yhdistyksen johdossa oli vähintäänkin horjuva. Hänet nimittäin syrjäytettiin myöhemmin yhdistyksen yleisessä kokouksessa puheenjohtajan paikalta kesken puheenjohtajakauden, mistä hän oli lähes 40 vuotta myöhemminkin vielä katkeran oloinen. Karkkolainen kuitenkin kiistää, että erottamisessa olisi kyse ollut puoluepolitiikasta.⁵⁸⁴ Joka tapauksessa erottaminen oli melkoinen epäluottamuksen osoitus, mikä ei voinut olla vaikuttamatta henkilösuhteisiin.

STT:n asema puhuttaa

STT:n asema osana suomalaista mediaa tuli pohdittavaksi valtioneuvoston kesäkuussa 1972 asettamassa viestintäpoliittisessa komiteassa. Komitean perustehta-

⁵⁸³ Joulutiedote 1972. STTA,a.

⁵⁸⁴ Asko Mattilan haastattelu 16.4.2010; Heikki Karkkolaisen haastattelu 3.5.2010.

vänä oli selvittää valtiovallan aloitteellisuutta vaativat joukkotiedotustoimintaan liittyvät ongelmat ja suunnitella ratkaisuja niihin. STT:n kannalta merkittävänä komitean tehtävänä oli tutkia, mihin toimiin valtiovallan tulisi ryhtyä, jotta maassa voitaisiin pitää yllä riittävän palvelutason omaavaa, kaikkia tiedotusvälineitä palvelevaa uutistoimistoa. Samalla tuli selvittää, mitä hallinnollisia uudelleenjärjestelyjä valtion tuen voitiin katsoa edellyttävän. Komitean puheenjohtajaksi tuli Suomen Sanomalehtimiesten Liiton puheenjohtaja Jyrki J. Juuti. STT:stä mukaan tuli silloin vielä tuleva päätoimittaja ja toimitusjohtaja Sandelin.⁵⁸⁵

Jo helmikuussa 1972 eduskunnalle oli jätetty STT:tä käsittelevä toivomusaloite. Sen ensimmäisenä allekirjoittajana oli SKDL:n Ilkka-Christian Björklund. Mukana oli myös 13 muuta pääasiassa SKDL:n kansanedustajaa. Aloitteessa kehoitettiin hallitusta ryhtymään toimiin STT:n osakekannan hankkimiseksi valtion haltuun ja koko yhtiön toiminnan siirtämiseksi eduskunnan alaiselle itsenäiselle laitokselle. Aloitteessa korostettiin joukkotiedotuksen riippumattomuuden turvaamista kaupallisista etunäkökohdista ja yksityisestä varallisuudesta. Allekirjoittajien mielestä vain saatamalla johtavat tiedotusvälineet harvojen yksityisestä omistuksesta kansalaisten laajapohjaiseen valvontaan voitiin luoda edellytykset sille, että yhteiskunnallisesti tärkeän tiedon välitys on vapaata, monipuolista ja tosiasioihin perustuvaa.⁵⁸⁶

Ei ole yllätys, että Kansan Uutiset otti aloitteen mieluusti vastaan. Lehti luonnehti, että Björklund ja muut olivat tehneet tärkeän joukkotiedotustoimintaa demokratisoivan aloitteen. Lehti korosti, että oli välttämätöntä turvata joukkotiedotuksen riippumattomuus kaupallisista etunäkökohdista ja yksityisestä varallisuudesta: ”Osana yksityistä liiketoimintaa Suomen Tietotoimisto Oy:n palvelumahdollisuudet ovat kuitenkin rajoitetut eikä yhtiön harjoittama toiminta ole riippumatonta kaupallisista siteistä”.⁵⁸⁷

Mutta kuten niin usein ennenkin tämäkin toivomusaloite jäi kuolleeksi kirjaimeksi. Se hukkui toivomusaloitteiden massaan. Liioin se ei saanut mitään erityistä julkisuutta, mikä on vuosien kuluessa aina ollut tyypillinen piirre kansanedustajien toivomusaloitteille. Oireellista kuitenkin on, että vasta 1970-luvulla ryhdyttiin toden teolla vaatimaan STT:n omistuksen siirtämistä valtiolle. ”Ajan henki” vaati radikaale-

⁵⁸⁵ Viestintäpoliittisen komitean I osamietintö (1973: 91 I)

⁵⁸⁶ Toivomusaloite n:o 1 151 Suomen Tietotoimiston osakekannan hankkimisesta valtion haltuun. VP ptk. 28.3.1972, 396.

⁵⁸⁷ KU pk. 20.2.1972.

ja muutoksia yhteiskunnallisiin asioihin. Sinänsä aloitteen toteuttaminen olisi ollut täysin epärealistinen hanke. Tuskin sen allekirjoittajatkaan todella uskoivat toteuttamiseen. On jokseenkin selvää, etteivät STT:n omistajat olisi luopuneet osakkeistaan. Valtiolla taas ei olisi ollut mitään perusteita esimerkiksi pakkolunastukseen.

STT:n toimituksessa taistolainen taloustoimittaja Heikki Karkkolainen tarttui hanakasti tähän aiheeseen. Hän päivitteli kirjoituksessaan, että STT:n henkilökuntayhdistys ja toimittajakunta ovat tyytyneet vain hiljaa sivusta katsomaan, mitä muut ehdottavat tai vaativat. Hän patisti toimittajia ottamaan itse aktiivisesti kantaa omaan työympäristöönsä liittyviin asioihin. Karkkolainen muistutti STT:n suuresta merkityksestä koko Suomen lehdistön kannalta. Hänen näkemyksensä mukaan STT:n tehtävänä oli huolehtia esteettömästä, nopeasta ja todesta uutisvälityksestä kaikille asiakkaille riippumattomana yhteiskunnan painostusryhmittymistä sekä eri poliittisista ja taloudellisista eturyhmistä. Jo nämä näkökohdat edellyttivät hänen mielestään STT:n selvää yhteiskunnallista valvontaa ja toiminnan ohjaamista muualta kuin yhdestä poliittisesta tai taloudellisesta etupiiristä. Suoraan Karkkolainen ei vaatinut STT:n yhteiskunnallistamista eli siis sosialisointia, kuten eduskunnalle esitettyssä toivomusaloitteessa ehdotettiin. Käytännössä viittaus ”yhteiskunnalliseen valvontaan” voi tulkita merkitsevän kuitenkin samaa. STT:n omistajat saivat samassa yhteydessä sapiskaa Karkkolaiselta. Koska STT ei ollut voittoa tuottava osakeyhtiö, omistajien suurin hyöty tuli määräysvallasta STT:n asioissa. Omistajat eivät liioin olleet halukkaita rahoittamaan STT:tä kovin avokätisesti. Siksi hänen mielestään toimintaa rahoitettiinkin pääasiassa Yleisradion korkeilla maksuilla ja valtion avulla. Selvimpänä ilmauksena STT:n epävarmasta taloudellisesta tilasta oli hänen mielestään pidettävä toimiston suhteellisen vaatimattomia toimintaedellytyksiä, henkilöstön vähäistä määrää, heikkoja teknisiä työmahdollisuuksia ja heikkoja palkkoja. Nämä kaikki yhdessä olivat vaikuttaneet mm. henkilöstön suureen vaihtuvuuteen:

Ongelmia siis on. Nähdäkseni STT:n työntekijäyhdistyksen onkin nyt painuduttava STT:n asemaan ja STT:n kehittämiseen liittyviin ongelmiin parhaansa mukaan. Työntekijäyhdistys ei STT:a muuta, mutta mielestäni on paikallaan, että yhdistys ottaa kantaa kaikkien STT:n työntekijöiden kannalta tärkeisiin asioihin.⁵⁸⁸

⁵⁸⁸ Karkkolainen, Uusi tehtäviä toimitusyhdistykselle: keskustelu STT:n asemasta on aloitettava. Joulutiedote 1972.

Lähes 40 vuotta myöhemmin Karkkolainen kiisti halunneensa STT:n sosialisointia. Hän koki tavoitteeksi uutistarjonnan laajentamisen. Henkilöstön päätavoitteena oli hänen mukaansa turvata STT:n toimintatapaa ja resursseja.⁵⁸⁹ Karkkolaisen tuolloisetkaan ajatukset STT:n yhteiskunnallisesta valvonnasta eivät saaneet mitään jakamatonta suosiota STT:läisten keskuudessa. Ruotsinkielisen osaston John Frejborg oli sitä mieltä, etteivät sosialisointitoimet sinänsä parantaisi STT:n asemaa ja toimintaa. Päinvastoin ne merkitsisivät lisääntyvää byrokratisointia ja kankeutta talon jokapäiväisessä työssä. Hän veisteli, että aivan toinen asia olisi, jos maan koko valtasysteemiä muutettaisiin sosialistiseen suuntaan:

Jos nykyinen johtokunta vaihdettaisiin johonkin eduskunnan valitsemaan elimeen, luulisin se hyvin pian heijastuvan painostusyrityksinä poliittisilta tahoilta meidän jokapäiväiseen työhömmme.⁵⁹⁰

Kirjoitukset eivät jääneet tähän. Henkilökuntayhdistyksen tuore puheenjohtaja Mattila vaati STT:n aseman selventämistä. Aseman epäselvyys oli havaittu mm. Etykin valmisteluja seuratessa. Jos STT esimerkiksi kirjoitti, että Helsingin asema Etykin ulkoministerikokouksen paikkana oli vahvoilla, tämä tulkittiin joissain piireissä ulkoministeriön puffiksi. Mattilan mielestä näytti siltä, että eräät suuret länsimaat pitivät STT:tä virallisena uutistoimistona erityisesti silloin, kun tämä tulkinta sopi niiden poliittisiin laskelmiin. Ylipäänsä kaikkiaan näytti hänen mielestään olevan syytä jatkaa keskustelua STT:n asemasta. Hän piti tärkeänä varsinkin rajankäyntiä hallituksen ja muun valtiovallan suuntaan: ”Itse en lyhyesti sanoen osaa niin paljon pelätä byrokratiaa tai valvontaa, jos vaikka STT valtiollistettaisiin”. Edellinen puheenjohtaja Nitovuori sen sijaan ei lämmennyt valtiollistamiselle. Hänen näkemyksensä mukaan STT:n ottaminen valtion haltuun ei edistäisi pienten lehtien tai STT:n työntekijöiden asemaa. Hän kysyi, mistä lie tullut se erheellinen mutta valitettavan yleinen käsitys, että valtiollistaminen yleensä merkitsee demokratian laajentamista. Nitovuori kehotti yhdistystä ajamaan sellaista ratkaisua, joka merkitsisi omistuksen ja vaikutusvallan laajentamista STT:ssä nimenomaan pienille lehdille ja STT:n työntekijöille.⁵⁹¹

STT:n aseman tulevaisuus herätti näin ollen vilkasta keskustelua. Ilmeistä on, että viestintäpoliittisen komitean työhön asetettiin paljon odotuksia. Kesällä 1973

⁵⁸⁹ Heikki Karkkolaisen haastattelu 3.5.2010.

⁵⁹⁰ Frejborg, STT:n asemasta. Helmikuun tiedote 1973.

⁵⁹¹ Maaliskuun Tiedote I. STTA,a.

eli vuosi asettamisensa jälkeen komitea antoi ensimmäisen osamietintönsä.⁵⁹² Siinä hahmoteltiin jo konkreettisesti STT:n aseman tulevaisuutta. Uutistoimiston tulevaisuudesta esitettiin useitakin erilaisia vaihtoehtoja. Komitean lähtökohtana oli, että kansallinen tietotoimisto on useimmille keskisuurille ja pienille sanomalehdille elintärkeä päivittäisen uutismateriaalin hankintaväylä. Uutispalvelumuodot vastasivat määrältään keskimääräistä kysyntää lehdistössä, ja samanlaisten toimintamuotojen jatkaminen myös tulevaisuudessa oli perusteltua. Mitään olennaista määrän kasvua STT:n perinteisessä palvelussa ei ollut nähtävissä. Komitea kiinnitti huomiota myös STT:n omistussuhteisiin. Laitoksen omistuspuhjan olisi tullut olla komitean näkemyksen mukaan entistä tasaisempi ja laajempi. Laajapohjaisuutta edellytti jo pyrkimys eri kokoisten – erityisesti tietotoimistopalveluista varsin riippuvaisten pienten ja keskisuurten sanomalehtien – yhdenvertaisuuteen kansallisen tietotoimiston valvonnassa ja kehittämisessä. Lisäksi komitean näkemyksen mukaan tietotoimiston hallinnossa oli taattava erilaisiin yhteiskunnallisiin näkemyksiin sitoutuneiden tiedotusvälineiden edustus. Hallinnon ensisijaisena tavoitteena tuli olla uutispalvelun totuudellisuuden ja riippumattomuuden edistäminen. Komitea lähti siitä, että tietotoimiston ylläpitäminen ja kehittäminen tämän periaatteen mukaisesti edellytti valtiontuen lisäämistä määrästä, jota STT:n kautta lehdistölle silloin kanavoitiin. Komitea ei pitänyt mielekkäänä kokonaan uuden tietotoimistojärjestelmän luomista; ratkaisujen tuli perustua STT:n kehittämiseen edelleen.

Komitea myönsi, ettei se voinut sinänsä puuttua STT:n hallintoon, koska STT oli itsenäinen yritys. Kuitenkin se katsoi voivansa lausua käsityksensä ”siltä osin kuin on kysymys valtiontuen järjestämisestä”. Tämä näkemys taustatukenaan komitea esittelikin eri vaihtoehtoja tavoista muodostaa asioista päättävä hallintoelin ja siitä, mikä on sen suhde toisaalta tiedotusvälineisiin ja toisaalta valtiovaltaan. Samalla se esitteli erilaisia mahdollisuuksia järjestää kansallisen tietotoimiston juridinen organisaatio. Se kuitenkin vältti visusti ottamasta kantaa eri malleihin. STT:n tulevalle hallintomuodolle oli kuusi eri vaihtoehtoa:

⁵⁹² Seuraavassa referoidaan komitean osamietintöä. Viestintäpoliittisen komitean I osamietintö (1973: 91 I). STT:n virastotoimitus toimi lähes 30 vuotta. Toimitusta ei varsinaisesti lakkautettu. Toiminta ajettiin asteittain alas siten, että vapautuneille toimittajan vakansseille ei nimitetty uusia toimittajia. Käytännössä toiminta loppui vuosituhannen vaihteen tietämissä. Virastotoimituksen jäänteitä oli nähtävissä myöhemmässä yhteiskuntaryhmässä.

1. Omistus- ja hallintopohja rajoittuu tietotoimistopalveluja käyttäviin tiedotusvälineisiin, joiden hallinto-osuudet ovat osapuulleen yhtä suuria tai jokaisella on sama äänimäärä.
2. Omistus- ja hallintopohja rajoittuu tietotoimistopalveluja käyttäviin tiedotusvälineisiin, mutta hallinto-osuudet on kiintiöity ottamalla huomioon eduskunnan voimasuhteet.
3. Jompikumpi edellisistä vaihtoehtoista muutettuna, että myös valtiolla on oma hallinto-osuutensa.
4. Parlamentaarinen hallinto, jolloin eduskunta valitsee valtiollisen laitoksen päättävän elimen.
5. Parlamentaarinen hallinto niin toteutettuna, että kansallinen tietotoimisto on liitetty nykyisen tyyppisen yleisradion yhteyteen omana yksikönään, jolloin tietotoimisto olisi eduskunnan valitseman Yleisradion hallintoneuvoston valvonnassa.
6. Valtion keskusvirastona jonkin ministeriön alaisuudessa.

On pantava merkille, ettei vaihtoehtoihin kuulunut silloisen tilanteen jatkuminen ennallaan. Komitea vertaili ehdotuksia ja totesi heti alkuun, että kuudes vaihtoehto tuskin täyttäisi uutispalvelun riippumattomuuden tavoitetta. Tietotoimiston hallintokoneisto riippuisi tuolloin valtion hallintokoneistosta, mitä ei voitaisi pitää tiedonvälityksen kannalta suotavana. Neljännessä ja viidennessä vaihtoehdossa toimiston hallintovalta ei olisi enää valtion toimeenpanovallan käsissä. Sen sijaan se toteutuisi parlamentaaristen voimasuhteiden välityksellä. Komitea katsoi, että tässä hallintomuodossa yhteiskunnallis-poliittisten näkemysten voitiin katsoa tulevan tasapuolisesti edustetuiksi, vaikkeivät omistus ja valvonta enää olisikaan tiedotusvälineiden hallussa. Komitea myönsi, että useimmat lehdet pitivät välttämättömänä, että tietotoimiston hallinto pysyy tiedotusvälineiden itsensä hallussa. Ne pitivät ajatusta STT:n kytkemisestä Yleisradion yhteyteen tai eduskunnan alaisuuteen vieraana sille tiedonvälitykselle, jota varten STT oli olemassa. Tiedonvälityksen riippumattomuuden kannalta komitean mielestä neljäs vaihtoehto oli parempi kuin viides. Mietinnöstä ilmenee, että eri puolueita edustavat lehtiryhmät korostivat erilaisia asioita. Kolmosvaihtoehdossa jotkut sanomalehdet pitivät valtiollahinnon jonkinmuotoista osuutta tietotoimiston hallinnossa mahdollisena. Taustalla oli riittävän valtiontuen varmistaminen. Toisaalta oli myös lehtiä, joiden mielestä valtion osallistuminen tietotoimiston hallintoon olisi tarpeen jo periaatteessa.

Toisena keskeisenä aiheena oli STT:n juridisen organisaation järjestely. Ensimmäisenä vaihtoehtona oli osakeyhtiömuoto, joka mahdollistaisi sekä erisuuruiset

että samansuuruiset äänimäärät. Omistussuhteita voitaisiin kontrolloida lisäämällä yhtiöjärjestykseen lunastuslausekkeita. Osuuskuntamuodossa jäsenille voitaisiin antaa erisuuruisia äänimääriä. Säännöissä voitaisiin myös taata, että jäseniksi pääsevät vain tiedotusvälineet. Nämä kaksi yhteisömuotoa olisivat kaupallisia, ja ne merkittäisiin kaupparekisteriin. Säätiömuodon edellytyksenä olisi, että oikeusministeriö myöntäisi ensin luvan ja rekisteriviranomainen sitten rekisteröisi sen. Säätiömuodon käyttäminen olisi komitean mielestä kuitenkin kyseenalaista, koska **ei ollut varmaa, oliko STT:n toimintamuoto liikeyritys vai ei** (korostus – RJ). Samoin kuin säätiömuodossa myös rekisteröidyssä yhdistysmuodossa vaadittiin, ettei rekisteriviranomainen tulkitse toimintaa liikeyritykseksi. Viidentenä vaihtoehtona oli julkisoikeudellinen hallintomuoto. Tällöin organisaatiosta olisi säädetty lailla ja asetuksella. Julkisoikeudellinen asema ei välttämättä merkinnyt valtionosuutta hallinnossa. Komitea ei mitenkään asettanut näitä vaihtoehtoja paremmuusjärjestykseen.

Komitea korosti ilmeisesti STT:n toiveiden mukaisesti mm. virastotoimituksen merkitystä etenkin suhteellisen vähäisin resurssein toimivien pienlehtien kannalta. Kuten aiemmin on tullut esiin, koko virastotoimitushankkeen hankkeen pohjana oli ajatus, että STT:n toimittaja saattoi käydä eri ministeriöiden ja muiden valtion elinten kirjaamoissa lukemassa kirje- ja muuta asiakirja-aineistoa ja saada näin tärkeitä uutisaiheita. Tämä oli sinänsä mullistava uudistus valtionhallinnon viestinnän läpinäkyvyyden kannalta. Syksyn 1972 aikana toimituksen työn painopiste oli sosiaali- ja terveysministeriön aineistossa. Komitea piti perusteltuna median oikeutta seurata asiakirjojen kulkua valtionhallinnossa. Sen mielestä ei kuitenkaan ollut tarkoituksenmukaista, että kaikki välineet perustaisivat virastotoimituksen, vaikka periaatteessa jokaisella välineellä olikin yhtäläinen oikeus yhteiskunnan uutislähteisiin. Vahvan virastotoimituksen kehittäminen olikin komitean mielestä käytännössä tarkoituksenmukaista ohjata vain kahteen keskeiseen välineeseen: Suomen Tietotomistoon ja Yleisradioon. Komitea myönsi, että asiakirjojen julkisuuteen antaminen oli toistaiseksi paljolti virkamiesten harkinnassa. Siksi sen mielestä olikin tähdellistä, että asiakirjojen julkisuutta käsittelevä lainsäädäntöä nopeasti tarkistettaisiin ja laajennettaisiin myös asioiden valmistelun julkisuutta. Tässä asiassa komitea oli siten pitkälti aikaansa edellä.

On huomattava, että komitea teki erikseen mietinnön STT:n asemasta. STT:n asema linkkinä yhteiskunnan toimijoiden ja median välillä korostui entisestään. On ilmeistä, että tämä kohotti myös mielialoja STT:n toimituksessa.

Valtioneuvoston kanslia pyysi osamietinnöstä lausuntoja eri puolilta. Lausuntopyyntö tuli myös STT:lle. Vastaaminen siihen oli sinänsä helppoa, sillä komitean jäsenenä Sandelin tiesi, mitä komiteassa oli keskusteltu ja mikä sen tavoite oli. Yleisesti STT suhtautui komitean osamietintöön myönteisesti. Uutistoimiston yleisten toimintaedellytysten parantamisessa STT:n johto kiinnitti erityistä huomiota siihen, että Suomen lehdistö sai koti- ja ulkomaisen uutisaineiston sellaisessa muodossa, että lehti saattoi käyttää aineistoa riippumatta lehden poliittisesta sitoutuneisuudesta. Tätä periaatteellisesti merkittävää uutispolitiikkaa oli tarkoitus noudattaa vastakin. Samoin tärkeää oli ottaa huomioon toimittajiin asetetut kasvaneet vaatimukset. Koulutuksesta tuli huolehtia entistä laajemmin. Lausunnossa viitattiin myös valtion myöntämään teleavustukseen. Tämä vuosittainen määräraha oli tärkeä lehdistötuen muoto siinä mielessä, että STT:n asiakkaat saivat kehittyneen ja laajan uutispalvelun ilman, että niiden taloutta suoranaisesti rasitettiin.

Virastotoimituksesta STT muistutti, että ennen kaikkea pienet ja keskisuuret lehdet olivat ottaneet tämän palvelun hyvin myönteisesti vastaan. Enimmäkseen toimituksen saamat uutiset olivat valtakunnallisia. STT tähdensi kuitenkin, että tätä palvelua olisi kehitettävä myös niihin paikallisiin kysymyksiin, joita lehdillä itsellään ei ollut mahdollisuutta hoitaa. ”Kehittynyt virastotoimituspalvelu on tärkeä tiedotusvälineiden ja yleisön uutislähde sekä merkittävä julkisten laitosten ja yleisön välinen STT:n välityksellä toimiva uutiskanava”, tiivistä STT lausunnossaan.⁵⁹³

Komitean ajatusten toteuttaminen olisi merkinnyt STT:n kannalta radikaaleja muutoksia. Etenkin STT:n hallinnon ja omistussuhteiden muuttaminen olisivat merkinneet, että STT:n asema lehdistön omistamana yksityisenä osakeyhtiömuotoisena uutistoimistona olisi tullut tiensä päähän. Lausunto osamietinnöstä syntyi johtokunnan puhelinkeskustelujen perusteella.⁵⁹⁴ Merkittävää on, että lausunnossa ei mainittu mitään komitean esittämistä vaihtoehdoista STT:n hallintomalliksi, minkä voi hyvällä syyllä tulkita kielteiseksi kannaksi komitean näkemyksiin. Toisaalta voi

⁵⁹³ STT:n lausunto 22.8.1973 valtioneuvoston kanslialle viestintäpoliittisen komitean osamietinnöstä. STT:n johtokunnan ptk. 27.8.1973. ”Pöytäkirjat”, STTA; C F Sandelinin haastattelu 31.5.2010.

⁵⁹⁴ C F Sandelinin haastattelu 31.5.2010.

kysyä, miksi johtokunnan olisi pitänyt muodostaa jonkinmoinen kanta esitettyihin vaihtoehtoihin. Yhtiön omistus oli tukevasti lehdistön käsissä, eikä omistajilta ollut tullut mitään ehdotuksia yhtiön aseman olennaisesta muuttamisesta. Jokseenkin selvää olikin, etteivät komitean ehdotukset toteutuneet.

STT teki myös erillisen lausunnon valtion teleavustuksesta. Komitea ehdotti osamietinnössään, että STT:lle myönnettäisiin vuosittain miljoonaa markkaa sen yleisten toimintaedellytysten tukemiseen. Sillä oli tarkoitus korvata STT:n saama osuus silloisesta teletuesta. Lausunnossaan STT huomautti, että ehdotetuilla varoilla voitaisiin ratkaisevasti kehittää ja monipuolistaa toimiston uutispalvelua. Tätä lausuntoa vielä täsmennettiin viikon kuluttua. STT:n mielestä poliittisille uutis- ja tietotoimistoille olisi edelleen maksettava vuotuinen määrärahaa suoraan silloisen valtion teleavustuskäytännön mukaisesti.⁵⁹⁵ Yksinkertaistettuna ensimmäisen lausunnon sisältö voidaan tulkita siten, että STT oli edelleen enemmän kuin halukas ottamaan vastaan valtioneuvoston tukia. Toisessa haluttiin muistaa myös muita toimistoja. Valtiota ei kuitenkaan haluttu mitenkään yhtiön omistajaksi. Liioin sen edustusta ei muutoinkaan haluttu yhtiön toimintaan.

Sandelin selosti STT:n henkilöstölle tuoreeltaan osamietinnön sisältöä. Selostus oli lähinnä toteavaa. STT:n hallinnon järjestämisestä hän kertoi saaneensa johtokunnalta tehtäväksi tutkia toimiston juristin kanssa yhtiöjärjestyksen muuttamista ottamalla huomioon edellisten vuosien keskustelut ja kannanotot johtokunnassa ja hallintoneuvostossa. Hän korosti, että STT:n johtaelimissä olivat sekä ei-sosialistiset että sosialistiset lehdet olleet yksimielisiä siitä, että tietotoimiston hallinto pysyisi tiedotusvälineiden itsensä hallussa. Hän tosin ilmoitti luulevansa, että aiempaa taiseisempi omistus pohja voitaisiin saada aikaan. Hänen mukaansa suuret osakkeenomistajat olivat tietävästi valmiita luopumaan silloisesta osakkeidenjaosta, kun uusi hyväksyttävä toimintamuoto tulisi voimaan. Perusteluna oli myös, että STT:n osakkeenomistaja ei hyötynyt taloudellisesti osakkeistaan.⁵⁹⁶

Suomen Sanomalehtimiesten Liittokin valmisteli yksityiskohtaista lausuntoa osamietinnöstä. Ensimmäisessä kannanotossaan SSL lähti siitä, että kansallista uutistoimistoa tuli kehittää STT:n pohjalta. Samalla kuitenkin piti ottaa huomioon monet uudistustarpeet. Asko Mattila oli mukana työryhmässä, joka valmisteli liiton lau-

⁵⁹⁵ STT:n lausunnot 10.8.1973 ja 16.8.1973 valtioneuvoston kanslialle viestintäpoliittisen komitean osamietinnössä esitetyistä valtioneuvoston päätöksistä. STT:n johtokunnan ptk. 27.8.1973. "Pöytäkirjat", STTA.

⁵⁹⁶ Sandelin, Viestintäpoliittinen komitea ja STT. Heinäkuun Tiedote 1973. STTA,a.

suntoa. Muut jäsenet olivat Seppo Sadeoja, Ulpu Tapiola ja Matti Tulen. Mattila raportoi STT:läisille Tiedotteessa työryhmän alustavista kaavailuista. Lähtökohta keskustelulle oli hänen mielestään selvä: ”STT:n tulisi olla kansallinen laajojen väestöpiirien tiedontarvetta palveleva uutistoimisto, jonka uutispolitiikkaa eivät sanele yksin suurlehdet, eivätkä taloudelliset intressipiirit kahlitse STT:n kehittämistä. Niinkään on taattava STT:n toimittajien itsenäisyys suhteessa minkälaisiin tahansa omistajiin tai hallitsijoihin ’hyvän lehtimiestavan ja -etiikan’ mukaisesti”. Hänen mielestään keskustelussa oli selvennettävä ”yhteistä näkemystämme sellaiseen mahdollisuuteen, että meitä hallittaisiin parlamentaarisesti valitussa elimessä”.⁵⁹⁷ Mattila ei siten suoraan kertonut, mitä mieltä hän oli komitean mietinnöstä. Lähtökohtana näytti kuitenkin olleen, että STT:n hallintoon oli tulossa muutosta.

Työntekijäyhdistys suhtautui alustavasti hyvin radikaalisti STT:n kehittämiseen. Yhdistyksen kokouksessa oli esillä luonnos yhdistyksen kannanotoksi tilanteesta. Tekstin oli laatinut ”yhden miehen komiteana” poliittisesti vasemmanlaidan kulkija Heikki Karkkolainen. Tiedotteen kautta luonnos haluttiin laajempaan keskusteluun. Lähtökohtana oli, että kaikkien STT:n asiakaslehtien asema ja vaikutusmahdollisuudet oli turvattava tasavertaisuuden pohjalta. Demokratian toteutumisen edellytyksiin kuului hyvin toimiva tiedonvälitys, jonka tärkeä osa Suomen Tietotoimisto oli. Siksi STT oli irrotettava suurten lehtien holhouksesta ja kaikille asiakaslehdille levikistä ja omistuksesta riippumatta oli taattava mahdollisuudet osallistua toimiston hallintoon samanarvoisina. Luonnoksessa korostettiin, että toimiston työn järjestäminen ei ollut mahdollista ilman valtion rahoitusta, ja varat STT:n toimintaan olikin saatava ennen kaikkea tulo- ja menoarvion kautta suorana rahoituksena. Asiakaslehdille uutispalvelu taas oli toimitettava niin halvalla, ettei uutisten hinta estänyt niiden käyttöä. Koska yhteiskunnasta oli kaavailujen mukaan tulossa suurin rahoittaja, sen osuus toimiston hallinnossa oli turvattava. Oli huolehdittava siitä, että yhteiskunnan eri etupiirien poliittisten puolueiden tuli saada voimasuhteitaan vastaava edustus STT:n korkeimpaan hallintoon. Viime kädessä niiden tuli saada ohjata toimiston toimintaa. Luonnoksessa muistutettiin myös, että toimiston hallinnossa oli otettava huomioon toimitusdemokratian vaatimukset ja toimittajien oikeus vaikuttaa uutistoiminnan kehittämiseen ja suuntaviivoihin.⁵⁹⁸ Luonnos oli kovaa tekstiä.

⁵⁹⁷ Mattila, Puheenjohtajan mietteitä. Elokuun Tiedote 1973. STTA,a.

⁵⁹⁸ Ehdotus kannanotoksi STT:n asemasta ja kehittämisestä. Elokuun Tiedote 1973, STTA,a.

”Demokratian nimissä” STT oli saatava yhteiskunnan ja ennen muuta puolueiden valvontaan. Lähtökohtana tässä ajattelussa tietenkin oli, että kun STT:n hallinnon määräysvalta oli muutaman johtavan lehtitalon käsissä, toiminnan täytyi silloin olla ”epädemokraattista”. Luonnokseen ei kuitenkaan sisällynyt mitään ajatusta siitä, millä mekanismilla omistajat saataisiin käännetyiksi.

Henkilökuntayhdistyksen hallitus hyväksyi kannanottoluonnoksen pääosin. Hallitus ei kuitenkaan halunnut ottaa täsmällistä kantaa ”yhteiskunnallisten voimasuhteiden mukaisesti hallittuun STT:hen”, koska kyseisen kohdan muotoilu näytti tuottavan ylivoimaisia vaikeuksia. Toisin kuin talon johdolla, joka korosti asiakaslehtien näkökulmaa, henkilökuntayhdistyksellä oli ”laajempi yhteiskunnallinen näkökulma”. Mattila kirjoitti, että STT:n tarkoituksena ei liene ollut palvella pelkästään lehtien etuja. Taustalla oli nähtävissä yhteiskunnallisesti laajempikin toiminta-ajatus. Hän korosti, että kyse ei koskaan ollut mistään poliittisista sanelumääräyksistä. Kyse oli siitä, että pyrittiin etsimään sellaista kansallisen uutistoimiston mallia, josta olisi eniten hyötyä maalle ja myös STT:n työntekijöille.⁵⁹⁹ Epäselvää on, mitä tämä ”laajempi yhteiskunnallinen näkökulma” oikein lopulta tarkoitti.

Toimitusjohtaja ja päätoimittaja Sandelin halusi omalla kirjoituksellaan oikoa henkilökuntayhdistyksen kannanottoon sisältyviä näkemyksiä. Hän ensinnäkin ihmetteli sitä, että yhdistyksen johtavat edustajat, jotka niin mielellään puhuivat demokratiasta ja kaikkien oikeuksista, ehdottivat kaikkien yhdistyksen jäsenten puolesta julkilausumaa, jonka oli laatinut ainoastaan yksi voimakkaasti poliittisesti sitoutunut henkilö. Puutteellinen asiantuntemus ja poliittinen lähtökohta tulivat hänen mielestään esiin holhouksesta esitettyihin näkökohtiin. Hän ei ollut koskaan kokenut, että suuret lehdet tai johtokunta olisivat pyrkineet johtamaan toimiston uutistoimintaa. Sandelin kiinnitti myös tarkkaa huomiota siihen, että omistajilla ja asiakkailla – sanomalehdistöllä ja joukkotiedotusvälineillä – oli ratkaiseva sana sanottavanaan, kun puhe oli valtion budjettimäärärahasta, mihin mahdollisesti sidottiin vaatimus valtion määräysvallasta. Hän ilmoitti myös uskovansa, että useimmat lehdet olivat valmiita maksamaan jopa hiukan enemmän voidakseen turvata riippumattomuuden ja vapaan tiedonvälityksen, jotka kuuluvat demokratiakäsitteeseen. Hän

⁵⁹⁹ STT:n työntekijäyhdistyksen hallituksen ptk. 11.9.1973. STTA,a; Mattila, Puheenjohtajan mietteitä. Syyskuun Tiedote I 1973. STT,a.

tyrmäsi jokseenkin yksiselitteisesti vaatimukset poliittisten puolueiden roolista STT:n hallinnossa:

Itse kukin tietää, minkälaiseksi toimiston työ tulisi, jos poliittiset puolueet voisivat sekaantua jokaiseen uutiseen, kuinka ne millimetrin tarkkuudella mittaisivat ja punnitsisivat jokaista referaattia valvoakseen, että ne ovat ainakin suhteellisesti saaneet asiansa esille. Tähän kuuluu myös kysymys siitä, kuka julkaisisi poliittisten puolueiden ohjaamia uutisia. Poliittisilla puolueilla on jo uutistoimistonsa ja lehtensä. Riippumattomalla lehdistöllä, ts. enemmistöllä tulee olla omansa – senhän sanoo jo terve järkikin.

Sandelin vakuutti, että kukaan – eivät edes ns. suuret omistajat – sanele toimiston toimintaa. Sen vuoksi STT:ssä työskentelevät saattoivat voida parhaiten, jos vastakin kyettiin välttämään poliittisilta tahoilta tulevat sanelumääräykset, joihin jotkut pyrkivät.⁶⁰⁰

Sandelinin kirjoitus oli luonteeltaan ”diplomaattinen”. Hän ei selvästikään halunnut liiaksi ärsyttää toimituksen radikaalia ainesta. Sanoma oli kuitenkin selvä: STT:n toimintaa ei mikään ulkopuolinen sanellut, ja talon toiminnan tulevaisuudesta päättivät vastakin omistajat. Hän myös selvästi vältti korostamasta liikaa näkemystään, että työntekijäyhdistyksen kannanotto perustui asiantuntemattomuuteen ja ennen muuta poliittiseen tarkoitusharkintaan.

Myös ulkomaanosaston oikeistomielisistä näkemyksistään tunnettu päällikkö Ilmari Sundblad osallistui keskusteluun. Hänen näkemyksensä olivat vähemmän diplomaattisia kuin Sandelinin näkemykset. Sundblad toi esiin työntekijöiden korostaman ajatuksen eri yhteiskunnallisten mielipidesuuntien esiintulon tarpeellisuudesta. Hän oli kuitenkin havainnut, ettei kauniilla sanoilla ja todellisuudella ollut mitään tekemistä toistensa kanssa, kun tarkasteli työntekijäyhdistyksen työryhmän jäsenten yhteiskunnallisia mielipiteitä: ”Vasemmistolaiset mielipidesuunnat ovat kyllä edustettuina (tosin eivät nekään kaikki), muut eivät.” Sundblad ilkkui, että työryhmä piti edelleen kiinni ”parlamentarismistaan”. Hänen mielestään yhtä mielettömältä tuntuisi esimerkiksi vaatimus, että sosiaalidemokraattisen puolueen johdon koostumuksessa olisi noudatettava parlamentaarista edustusta, koska saihan puolue suuren osan tuloistaan valtiolta.⁶⁰¹

⁶⁰⁰ Sandelin, Työntekijäyhdistyksen hallitukselle. Syyskuun Tiedote I 1973. STTA,a.

⁶⁰¹ Sundblad, STT:n asemasta. Syyskuun Tiedote I 1973. STTA,a.

Keskustelun sävy osoitti, että toimituksen vasemmistolaiset voimat oli noina vuosina erittäin aktiivisia. On sinänsä luonnollista, että oikeistolaisittain ajattelevat ärsyntyivät moisesta. Viestintäpoliittisen komitean osamietinnössä esitetyt näkemykset STT:n tulevista vaihtoehdoista koettiin oletettavasti talon johdossa ja porvarillisten omistajalehtien keskuudessa enemmän tai vähemmän sosialisointipyrkimyksiksi. STT:n johtokunta ei ottanut kantaa komitean kirjaamiin vaihtoehtoisin malleihin, kuten edellä on tullut esille. Johtokunnan pöytäkirjatkaan eivät kerro, että asiasta olisi virallisesti päätetty. Onkin tulkittava, että pääomistajien hiljaisuus oli jo sinänsä reaktio komitean näkemyksille. Koska mitään virallista ehdotusta STT:n aseman muuttamisesta ei tehty, ei STT:n pääomistajillakaan ollut minkäänlaisia haluja tai tarpeita ryhtyä muutoksiin. Kuten komiteakin totesi, STT oli itsenäinen yritys. Näin ollen valtiovaltakaan ei voinut määrällä sitä millään muotoa.

Yhteistyö kangertelee

Henkilökuntayhdistys teki kannanottonsa pohjalta myös jutun STT:n uutisena. Mikään suuri yllätys ei ole, että vasemmistolehdistä esitettiin myötäsukaista asennetta kannanottoa kohtaan. Mattila teki Tiedotteeseen tiivistelmän lehtien kirjoituksista. Kansan Uutisilla oli kahden palstan uutinen. STT:n juttua oli täydennetty taustoituksella. Lehti hyökkäsi etenkin Uutta Suomea vastaan. Lehti kirjoitti, että Uusi Suomi oli käyttänyt omistajan valtaansa tiettävästi mm. pyrkimällä vaikuttamaan itseään koskevien uutisten käsittelyyn STT:ssä esimerkiksi työntekijöiden lakkojen yhteydessä. Päivän uutiset kirjoitti, että STT:n työntekijöiden enemmistön aloittamassa taistelussa oli kyse tiedotustyötä tekevien keskinäisestä solidaarisuudesta, sananvapaudesta ja ennen kaikkea porvarillisen demokratian laajentamisesta. Sitä

Mattila tuntui kummastelevan, että Suomen Sosialidemokraatti oli jutun julkaisesta ainoa, joka pani sen yhdelle palstalle ja vieläpä hyvin huomaamattomasti.⁶⁰²

Sandelin ei ollut mitenkään tyytyväinen talon henkeen. Hän tuntui loukkaantuneen siitä, ettei yhdistyksen kannanottoa ollut toimitettu hänelle suoraan ja etukäteen. Hän oli lukenut asiasta muutamista päivälehdistä. Tätä tilannetta hän piti periaatteellisesti vakavana. Muutoinkin hän viestitti talon väelle, ettei hän ollut lainkaan tyytyväinen yhteistyötilanteeseen: ”Mielestäni minulla on oikeus pitää hyvän yhteistyön jatkumista päämääränä, odottaa jotain vastaavaa yhdistyksen puolelta”. Hän myös paheksui sitä, että hänen esittämiään näkökantoja ja lausuntoja oli muutettu: ”Yhtenä päivänä yksi ja toinen tulee keskustelemaan jostain asiasta ja lausun mielipiteeni. Seuraavana päivänä tulee luottamusmies kertoen hämmästyneensä, että se ja se on sanonut minun sanoneen niin ja niin.”⁶⁰³

Tilanne kärjistyi jopa niin, että Sandelin tulkitsi vastakohtaisuuksien näkyneen jo uutisteksteissäkin. Hän kirjoitti ”tiettyjen tapahtumien ja keskustelujen” osoittavan, ettei STT:n tehtävä uutisvälittäjänä ollut kaikille selvä. Siksi hän korosti olevan paikallaan jälleen lyödä lukkoon, että STT ei ottanut kantaa eri kysymyksissä, ei puolesta eikä vastaan. Uutiset piti kirjoittaa niin, että kaikki asiakkaat saattoivat käyttää niitä muutoksitta riippumatta asiakkaiden asenteesta poliittisiin, taloudellisiin ja muihin kysymyksiin. Hän tiivisti, että STT ei ollut tiettyä mielipidettä tai väriä tunnustava lehti: ”Utusten värittäminen oman mieltymyksen ja maun mukaan osoittaa puutteellista arvostelukykä ja vastuuntunnetta.” Hän myös totesi mielipahakseen, että yhteistyössä oli edelleen puutteita.⁶⁰⁴ Tilanne ei kuitenkaan riistäytynyt käsistä niin paljon, että yhtiön johtokunnan olisi pitänyt puuttua peliin.

Henkilöstön aktivoituminen näkyi siinäkin, että henkilökuntayhdistyksen asema muuttui; syksyn kuluessa se liittyi SSL:n osastoksi. Löyhän, mihinkään järjestöön sitoutumattoman yhdistyksen kausi oli siten lopussa. Lopullinen päätös liittymisestä STT:läisten puolesta tehtiin syyskuun lopussa. Myöhemmin henkilökuntayhdistys muutti nimensä STT:n työntekijät -osastosta STT:n ammattiosastoksi. Yhdistys muuttui uusittujen sääntöjensä mukaisesti yhä enemmän edunvalvontaelimeksi. Yhdistyksen tehtäväksi tuli mm. tukea jäsentensä pyrkimyksiä taloudellisten ja työhön liittyvien olojen parantamiseksi, turvata ja laajentaa sananvapautta, edistää jä-

⁶⁰² Mattila, STT:n työntekijät ja päivälehdet. Lokakuun Tiedote II 1973. STTA,a

⁶⁰³ Lokakuun Tiedote I 1973. STTA,a.

⁶⁰⁴ Marraskuun Tiedote 1973. STTA,a.

sentensä ammattitaidon kehittämistä sekä luoda ja kehittää hyvää yhteishenkeä STT:ssä. Osaston jäseniksi tulivat ne Suomen Sanomalehtimiesten Liiton jäsenet, jotka toimivat STT:n tehtävissä. Myös niillä STT:n työntekijöillä, joilla ei ollut mahdollisuutta kuulua SSL:ään, tuli läsnäolo- ja puheoikeus osaston kokouksissa.⁶⁰⁵

Niin työntekijä- kuin työnantajapuolikin tuli siihen tulokseen, että yhteistyötä on parannettava. Syksyn 1973 kuluessa virisi ajatus erityisen yhteistyöneuvoston perustamisesta. Helmikuussa 1974 johtokunta antoikin Sandelinille tehtäväksi esittää työntekijäpuolelle käytyjen keskustelun pohjalta sopimusehdotusta yhteistyöneuvostosta. Johtokunta evästi päätöstä korostamalla, että sopimuksen johdannossa oli erityisesti puhuttava uutisten välittämisestä, koska uutistoimistona STT ei ottanut kantaa. Muutoin aivan ongelmitta johtokunnan kokous ei kuitenkaan sujunut. Sandelin ilmoitti poliittisen toimituksen toimittajien ottaneen jälleen eri tavoin esille palkankorotusvaatimukset. Taloustoimittaja Heikki Karkkolainenkin oli palkankorotusesityksessään vedonnut siihen, että hän oli ”Helsingin heikoimmin palkattu vastuullinen taloustoimittaja”. Johtokunta pysyi kuitenkin jo aiemminkin esittämässään kannassa, ettei palkankorotuksia voitu myöntää yksipuolisesti ainoastaan yhdelle toimitukselle.⁶⁰⁶

Seuraavina kuukausina osapuolet kävivät neuvotteluja yhteistyöneuvostosta. Työnantajapuoli ei osoittanut mitään suurta innostusta asiaan. Lokakuussa STT:n johtokunta kuitenkin lopulta hyväksyi neuvottellun yhteistyösopimusmallin. Johtokunta hyväksyi myös, että yhteistyöneuvostoon valittiin kerrallaan kahdeksan jäsentä ja kahdeksan yleisvarajäsentä. Sopimus oli tarkoitus olla voimassa seuraavan vuoden kesäkuun alkuun.⁶⁰⁷ Sittemmin johtokunta nimitti yhteistyöneuvoston jäseniksi ohjelmajohtaja Pekka Silvolan, toimitusjohtaja Per-Erik Lönnforsin, päätoimittaja Pentti Poukan ja toimitusjohtaja Sandelinin. Työntekijät valitsivat jäseniksi STT:n työntekijät -osaston uudeksi puheenjohtajaksi tulleen Jarkko Saulin, Asko Mattilan, Otso Immosen ja Heikki Karkkolaisen.⁶⁰⁸ Työntekijäpuolen tavoitteena oli päästä vaikuttamaan talon asioihin yhteistyöneuvoston kautta. Kuitenkaan esimerkiksi työehtosopimuksen tulkintaan liittyvät asiat eivät kuuluneet neuvoston työ-

⁶⁰⁵ STT:n työntekijät – FNB:s Arbetstagare -yhdistyksen kokouksen ptk. 26.9.1973. STTA,a.

⁶⁰⁶ STT:n johtokunnan ptk. 28.2.1974. ”Pöytäkirjat”, STTA; Heikki Karkkolainen Sandelinille ja STT:n johtokunnalle 27.2.1974. ”Pöytäkirjat”, STTA.

⁶⁰⁷ STT:n johtokunnan ptk.9.10.1974. ”Pöytäkirjat”, STTA.

⁶⁰⁸ STT:n johtokunnan ptk. 1.11.1974. ”Pöytäkirjat”, STTA.

kenttään. Yhteistyöneuvosto oli selvästi kokeilu, eivätkä kokeilun tulokset ilmeisesti olleet kaksisia. Uutta yhteistyöneuvostoa ei sittemmin nimitetty.

Kiistat jatkuvat

Yksi vuoden 1974 näkyvimmistä ongelmista toimituksessa liittyi by-line-kysymykseen eli toimittajan oikeuteen käyttää nimeään uutisjutuissa. Yksinkertaistettuna kyse oli siitä, että poliittiset toimittajat halusivat kirjoittaa omilla nimillään raportteja kesäkuussa pidetyistä puoluekokouksista. Työnantaja kielsi tämän.⁶⁰⁹ Työntekijät ottivat asiassa yhteyttä SSL:ään, mikä suututti Sandelinia. Asiasta väännettiin kättä kuukausitolkulla. Työntekijäpuolella ja työnantajapuolella oli aivan eri näkemyksiä siitä, mikä oli ollut talon tapa ja muiden pohjoismaisten uutistoimistojen tapa. Mikään yllätys ei ole, että työnantajan kanta lopulta voitti. Johtokunta hyväksyi lokakuussa tekijännimen käytöstä lisäyksen STT:n työohjeisiin. Ohjeiden mukaan STT:n vakinainen uutispalvelu ei yleensä sisältänyt sellaisia uutisia ja kirjoituksia, jotka sisältönsä ja muotonsa puolesta oikeuttaisivat toimittajan nimen merkitsemiseen tekijänoikeuslain mukaisesti. Nimellä ei siis vastakaan kirjoitettu muutoin kuin poikkeustapauksissa. Silloinkin nimen käyttämiseen tarvittiin työnantajan hyväksyminen. Artikkelipalvelussa tekijän nimi tuli esiin. Samoin ulkomailla toimittajat yleensä merkitsivät kirjoituksiin nimensä sovittuaan tästä periaatteesta työnantajan kanssa.⁶¹⁰

⁶⁰⁹ Kuriositeettina voidaan mainita, että kysymys kirjoittajan nimen käytöstä oli 2000-luvulle tultaessa kääntynyt aivan päinvastaiseksi. Työnantaja ja keskijohto ovat voimakkaasti patistaneet toimittajia kirjoittamaan omilla nimillään, jos juttuihin sisältyy vähänkin "omaa". Monesti useat toimittajat ovat kuitenkin halunneet pysyä jutuissaan anonyymeinä. Nimen käyttöä on perusteltu esimerkiksi sillä, että semmoista juttua ei ole syytä edes kirjoittaa, johon ei kehtaa panna omaa nimeään.

⁶¹⁰ STT:n uudistetut työohjeet. STT:n johtokunnan ptk. 9.10.1974. "Pöytäkirjat", STTA.

STT:n aseman puntarointi ei jäänyt komitean mietintöön ja siitä käytyyn keskusteluun. Suomen sosialidemokraattinen puolue nimittäin otti STT:nkin aseman esille valmisteilla olevassa viestintäpoliittisessa tavoiteohjelmassaan. Puoluetoimikunta käsitteli toukokuussa 1974 luonnosta SDP:n ohjelmaksi ja lähiajan viestintäpoliittisiksi tavoitteiksi. Ohjelmaluonnoksessa korostettiin, että sananvapaus kuuluu erottamattomana osana demokratiaan. Todellisen sananvapauden takeeksi ei kuitenkaan riittänyt ”passiivinen säännös esteettömästä julkaisuvapaudesta”. Suomalaisessa yhteiskunnassa vallitseva porvarillinen ylivalta näkyi kaikissa tiedotusvälineissä, eikä työväenliikkeen arvomaailma ollut päässyt esille mediassa. Yksi pieni kappale koski STT:tä. Ohjelmassa mainittiin, että maahan on saatava parlamentaarisesti hallittu monipuoliseen ja korkeatasoiseen palveluun pystyvä tietotoimisto. Lähiajan viestintäpoliittisissa tavoitteissa mainittiin STT suoraan: ”Suomen Tietotoimiston valtion avun saamisen ehdoksi on asetettava sen hallinnon demokratisoiminen. Luonnos meni jatkokäsittelyyn. Sen sisällöstä ei kuitenkaan keskusteltu.⁶¹¹

Vuoden aikana luonnosta hieman korjailtiin, mutta periaatteessa se pysyi samanlaisena. Keväällä 1975 puolueenuevosto hyväksyi ohjelman ja lähiajan viestintäpoliittiset tavoitteet semmoisinaan. Mitään intohimoja ohjelma ei synnyttänyt. Siitä ei käyty edes keskustelua.⁶¹² Periaatteessa kyse oli ainakin jonkinmoisesta kiristyksestä. ”Hallinnon demokratisointi” tulisi olla ehtona STT:n saamalle valtion tuelle. Käytännössä vaatimuksella ei ollut mitään merkitystä, Yleisradiostakin ohjelmassa puhuttiin paljon enemmän. On myös huomattava, että puolueet laativat aika ajoin kaikenlaisia ohjelmia eri aloilta. Kevään 1975 puolueenuevostossa ja kesän 1975 puoluekokouksessa SDP hyväksyi useita ohjelmia eri elämänaloilta. Koska SDP oli hallitusvallassa, jotkut ohjelmien tavoitteet saattoivat jopa toteutuakin.

Viestintäpoliittisen komitean pääsihteeri Margaretha Starck ryhtyi kesällä 1974 julkisuudessa mainostamaan SDP:n linjaa, vaikka ohjelma oli vasta luonnos. Sinänsä Starckin esiintyminen ei ollut yllätys, sillä hän oli myös SDP:n viestintäpoliittisen jaoston puheenjohtaja ja siten nähtävästi hyvin pitkälle vastuussa ohjelmatekstistä. Yllättävää sen sijaan oli, että hänen kritiikkinsä kohdistui täysin STT:hen, vaikka sen osuus niin ohjelmassa kuin lähiajan viestintäpoliittisissa tavoitteissakin oli hyvin vähäinen. Hän kirjoitti Suomen Sosialidemokraattiin näkyvän artikkelin ot-

⁶¹¹ SDP:n puoluetoimikunnan ptk 2.5.1974 CA51 ja sen liitteet CA54; puoluetoimikunnan keskustelumuistiot. TA.

⁶¹² SDP:n puolueenuevoston ptk. 5.–6.3.1975; Puolueenuevoston ptk:t 1975 CB18, TA.

sikolla ”Suomen Tietotoimiston hallinnon demokratisoiminen valtion tuen ehdoksi”. Otsikko oli siis suoraan luonnospaperista. Hän muistutti viestintäpoliittisen komitean esittäneen tyytymättömyytensä STT:n hallintoon. Kyse oli siis siitä, että STT:n omistuspohjan tulisi olla silloista laajempi. Hän kirjoitti, että kun asia oli komiteassa esillä, STT suhtautui hermostuneesti siihen. Hänen näkemyksensä mukaan STT:n mielestä asian käsittely komiteassa oli turhaa, sillä se oli jo oma-aloitteisesti hallintoon uudistamassa. Hän harmitteli, että tämän jälkeen näyttää uudistusinto kuitenkin lopahtaneen eikä hallinnonuudistusta ainakaan lähitulevaisuudessa ole odotettavissa. Starck kertasi yhtiön asemaa ja sen tulojen jakautumista. Hän myönsi varsinkin pienten ja keskisuurten sanomalehtien pitävän luonnollisena, että maassamme toimi huomattavaa valtiontukea nauttiva kansallinen tietotoimisto. Päätelmä oli selvä:

Toista kansallista tietotoimistoa ei ole resurssisyyistä tarkoituksenmukaista STT:n rinnalle perustaa. Mutta STT:n valtiontuen kasvattaminen tuntuu myös mahdottomalta tilanteessa, jossa STT:n hallinnon demokraattisuudesta ei ole minkäänlaisia takeita.⁶¹³

Ainakin jossain määrin Starckin logiikka ontui. STT:n hallinnon ”demokratisointi” tarkoitti, että STT:n omistuspohja olisi laajennettava mahdollisimman moneen lehtitaloon ja ennen kaikkea vasemmistolehtiin. Yksityisenä yrityksenä STT:n ei sinänsä tarvinnut ottaa neuvoja muilta. On kuitenkin huomattava, että kiinnostus STT:n osakkeisiin oli ollut varsin laimeaa, kun osakkeita oli tarjottu muille. On myös kysyttävä, pyrittiinkö SDP:ssä siihen, että STT:n kolmea suurinta omistajaa vähentäisivät olennaisesti yhteensä 84 prosentin omistusosuuttaan.

Lehdelle kirjoittamassaan vastineessa toimitusjohtaja ja päätoimittaja Sandelin korosti, että uutistoimistoille annettu teletuki oli tärkeä osa lehdistötukea. Posti- ja lennätinhallitus oli sen ja edellisen vuoden aikana korottanut linja- ja kaukokirjoitinmaksuja 20 prosenttia. Teletuki oli kasvanut hintojen nousun mukaisesti. Starckin näkemys oli hänen mielestään puhtaasti puoluepoliittinen: ”Hänen mielestään muutamien lehtien kuuluu saada poliittisen puolueen kautta enemmän, kun taas monet saisivat vähemmän elleivät jäisi kokonaan ilman”. Sandelin tähdensi, että teletuki otti huomioon kaikkien uutistoimistojen ja niiden asiakaslehtien edut. Edelleen hän muistutti, että toimiston päättävissä elimissä eli johtokunnassa ja hallintoneuvostos-

⁶¹³ SS 9.8.1974.

sa olivat sekä sitoutumaton että poliittisesti sitoutunut lehdistö edustettuina. Hänen mielestään määrärahoja, joilla toimisto voisi kehittää uutispalvelua tasapuolisesti ja kaikkien asiakkaiden toivomusten mukaisesti, ei pitänyt sitoa ehtoihin, jotka eivät vastaa lehdistön toivomuksia asiallisesta ja riippumattomasta uutispalvelusta. Päätelmässään hän käänsi Starckin näkemykset pääläelleen:

On vaikea ymmärtää poliittisten ehtojen liittämistä maan koko lehdistöä palvelemaan uutistoimistoon, semminkin kun se palvelee myös monia kansainvälisiä toimistoja. STT, kuten monet uutistoimistot maailmassa, lähtee periaatteesta, että se on vapaa ulkoisesta tendenssimäisestä painostuksesta. Näin ollen kansallinen uutistoimisto edustaa myös maata kokonaisuudessaan.⁶¹⁴

Tilanne STT:n ”demokratisoimisessa” oli siten jokseenkin lukossa. Muut saattoivat tehdä ohjelmia ja suunnitelmia muutoksesta, mutta lopullinen sana oli omistajilla. Teletukijärjestelmäänkään ei tullut muutoksia. Keskustelu STT:n asemasta laantuikin hiljalleen muutamaksi vuodeksi.

Asiaan kuitenkin palattiin vuonna 1981. Toimittajajärjestö SSL oli vuoden 1981 toimintasuunnitelmassaan ilmoittanut, että se tekee esityksen STT:n muodostamiseksi hallinnossaan yhteiskunnan poliittiset voimasuhteet huomioon ottavaksi ja toimintamahdollisuuksiltaan aiempaa vahvemmassi tietotoimistoksi. Sandelinin tehtäväksi tuli jälleen ampua ehdotus alas. Hän ei kuitenkaan tehnyt sitä julkisuudessa. Sen sijaan hän kirjoitti asiasta talon johdon ”STT:n uutisia” -nimisessä sisäisessä tiedotuslehdessä. Hän vaikutti jo työlääntyneeltä ellei peräti huvittuneelta kirjoittaessaan suunnitelmasta:

On tietenkin hyvä, että STT:stä keskustellaan. Toimiston hallinnosta puhuttaessa kuitenkin näyttää siltä kuin unohdettaisiin, että STT:n rakenteesta päättävät ensi sijassa toimiston omistajat, siis etupäässä lehdistö. En uskoisi, että lehdistön ja osakkaiden enemmistö ilman muuta suostuisi STT:n politisoitumiseen. En uskoisi myöskään, että työskentely parlamentaarisessa valvonnassa olisi mielekkäämpää kuin nykyisellä avoimella ja vapaamielisellä uutislinjalla.

Sandelin muistutti myös, että yhteistyö valtiovallan ja poliittisten puolueiden kanssa oli kehittynyt kitkattomasti. Hänen mukaansa STT:hen luotettiin juuri siksi, ettei poliittisten voimasuhteiden vaihtelevuus vaikuttanut toimiston toimintaan. Hän kirjoitti tietävänsä, että STT:n hallintoa oli tarkoitus käsitellä myös henkilöstön Helmitiedotteessa. Hän ei voinut muuta kuin todeta, että ammattiosaston esittämät

⁶¹⁴ Sandelinin vastine ”Suomen Tietotoimisto ja valtioneuvosto”. SS 14.8.1974.

asiat ja ehdotukset olivat todella vanhentuneet viidessä vuodessa. Loppupäätelmä oli hyvin yksiselitteinen: ”Todettakoon myös, että STT tulee jatkamaan toimintaansa nykyisessä muodossa”.⁶¹⁵

Sandelin nimittäin tiesi, mitä STT:n ammattiosastossa oli tekeillä. Osasto esitelti Helmitiedotteessa ehdotuksensa STT:n omistuksen hallinnon ja toiminnan järjestämiseksi. Ehdotus sinänsä ei ollut mitenkään uusi. Jo viisi vuotta aiemmin, niinä aikoina, kun STT:n työntekijäyhdistyksestä tuli ammattiosasto, oli syntynyt ehdotus STT:n aseman uudelleenjärjestelyistä.⁶¹⁶ Se ei ollut saanut juuri huomiota. Viisi vuotta myöhemmin osasto uusi ehdotuksena semmoisenaan kaiketi SSL:n toimintasuunnitelman innoittamana. Ehdotus oli hyvin perusteellinen. Tekstistä näkyi, että se oli Heikki Karkkolaisen käsialaa. Tavoitteena oli hahmotella suuntaviivoja STT:n kehittämiseksi parlamentaarisesti valvotuksi kansalliseksi uutistoimistoksi. Osaston näkemyksen mukaan STT:n toimintaedellytykset eivät vastanneet niitä korkeita vaatimuksia, joita kansalliselle uutistoimistolle oli asetettava. Osasto ehdotti, että STT:stä muodostetaan osakeyhtiö, osuuskunta tai julkisoikeudellinen yhteisö, jonka osakkaina olisivat asiakaslehdet, Yleisradio ja valtio. Kansallisesta uutistoimistosta tulisi säätää erillisellä uutistoimistolainsäädännöllä. Samaan tapaan kuin Yleisradiossa parlamentaarista valvontaa harjoittaisi hallintoneuvosto, jonka valitsisi esimerkiksi eduskunnan valitsijamiehet neljäksi vuodeksi kerrallaan. Osaston mallissa käyttömenot kerättäisiin asiakasmaksuista. Pitkäaikaiset investoinnit ja vastaavat pääomamenot tulisivat valtion budjetista. Päätoimittajan rinnalle tulisi talousasioista vastaava päätoimittaja. Ehdotus oli käytännössä kuolleenä syntynyt. Osaston ”maltilliseksi” luonnehdittu uusi puheenjohtaja Otso Immonenkin⁶¹⁷ suhtautui epäilevästi ehdotukseen. Hän muistutti Helmitiedotteessa, että ehdotuksen yksityiskohdat olivat jo usean vuoden ikäisiä ja kaipasivat ehkä muutoksia tai lisäyksiä. Hänen mielestään oli syytä arvioida uudelleen ehdotuksen realistisuus ja toteuttamiskel-

⁶¹⁵ STT:n uutisia 1/81, 20.1.1981. ”STT:n uutisia”, STTA.

⁶¹⁶ Syystiedote 1976.

⁶¹⁷ Vaikka Otso Immonen olikin jo tuolloin ja varsinkin myöhemmin aktiivinen ammattiyhdistysasioissa, toimituksen vasemmistosiiven edustajat eivät pitäneet hänen valintaansa osaston puheenjohtajaksi parhaana mahdollisena. Karkkolainen olisi halunnut tehtävään oman hengenheimolaisena Anne Suomisen. Immonen kuitenkin valittiin puheenjohtajaksi. Varapuheenjohtajaksi tuli Tapio Loimalahti. Karkkolainen harmitteli, että osastossa oli pitkään ollut tapana, että varapuheenjohtajaksi valitaan ”ammattiyhdistyslinjan” ihminen, jos puheenjohtajaksi oli valittu ”maltillinen”. Nyt tästä periaatteesta oli äänestämällä luovuttu. Tammitiedote 1981. Karkkolaisen sananvalinta on paljon puhuva. Äärivasemmistolainen puettiin siinä säädyllyisesti ”ammattiyhdistyslinjan ihmiseksi”.

poisuus. Hän kysyi myös, että olivatko kaikki esimerkiksi valmiita sellaiseen ”parlamentaariseen valvontaan”, josta oli saatu kokemuksia Yleisradion uutistoiminnasta.⁶¹⁸

Immonen oli siten samaa mieltä kuin Sandelinkin: ammattiosaston ehdotus oli vanhentunut. Muutoinkin tässä iäisyyskysymyksessä Sandelin oli jo tammikuussa pannut pisteen keskustelulle toteamalla, että STT jatkaa toimintaansa silloisessa muodossa. Tuulimyllyjä vastaan oli turha taistella. Silti osasto uusi vielä ehdotuksensa syksymmällä. Alkuperäiseen ehdotukseen oli tehty pieniä muutoksia, mutta peruslinja oli entinen.⁶¹⁹ Selvää on, että mitään muutoksia ehdotus ei tuottanut.

Sensuuria ja itsesensuuria

Kun käsitellään suomalaisen median viime vuosikymmenten historiaa, ei voi ohittaa itsesensuuria. Etenkin 1970-luvulla käytännössä ”kaikki” uutisvälineet harastivat ainakin jossain määrin itsesensuuria. Näin tapahtui myös STT:ssä. Itsesensuurin kohteina olivat ennen kaikkea Neuvostoliitosta kertominen, Suomen suhteet Neuvostoliittoon ja Suomen ulkopoliittika. On huomattava, että etenkin 1960-luvun lopulta suomalainen yhteiskunta politisoitui vahvasti ja eri poliittisten suuntausten näkökohdat kärjistyivät. Oikean laidan edustajien näkemykset olivat piikki niin suomalaispäättäjien kuin Neuvostoliitonkin lihassa. Samalla kuitenkin etenkin melkoinen osa nuoresta väestä uskoi, että sosialismi selviää sittenkin voittajana kamppailussa poliittisesta vallasta. Näillä tekijöillä oli oma merkittävä vaikutuksensa myös toimitusten työhön.

Mutta mitä sitten on itsesensuuri? Talvisodasta aina vuoden 1947 syksyyn Suomessa oli vallinnut sensuuri. Valtion määräämät viranomaiset olivat päättäneet, mitä sai julkaista ja mitä ei. Sotavuosien jälkeen seuranneina ”vaaran vuosina” toimi-

⁶¹⁸ Helmitiedote 1981. STT,a.

⁶¹⁹ Syystiedote 1981. STT,a.

tuksissa tiedettiin, että kaikkea ei kannattanut kirjoittaa; kyse oli pitkälti itsesuoje-luvaistosta. Mutta miksi sitten myöhempinäkin vuosina piti aika ajoin punnita kirjoitusten sisältöä? Syynä oli epäilemättä edelleen itänaapuri. Kun jatkosodan aikaan it-sesensuuri kohdistui Saksaan, sotavuosien jälkeen Saksan tilalle tuli Neuvostoliitto. Vaikka Suomi ja Neuvostoliitto vannoiivatkin yya-sopimuksen hengen mukaisesti ys-tävyyden ja yhteistoiminnan nimeen, maiden välillä vallitsi jännite. Neuvostoliitto tarttui hanakasti asioihin, jotka eivät sitä miellyttäneet. Varsinkin 1970-luvulla Neu-vostoliitto pyrki varsin suorasukaisesti vaikuttamaan Suomen asioihin. Suomen päättäjät kokivat kiusalliseksi, kun ulkomailla oli otettu näiden asioiden yhteydessä käyttöön käsite suomettuminen (Finnlandisierung).

Suomettumisesta⁶²⁰ on vuosien kuluessa puhuttu paljon. Oikea käännös olisi itse asiassa suomettaminen. Käsite oli jo vanha, mutta Suomessa se tuli varsinaisesti esiin vuonna 1970, kun Saksan liittotasavallan liittokansleri Willy Brandt pahoitteli kristillisdemokraattien baijerilaissiiven CSU:n johtajan Franz-Joseph Straussin haas-tattelussa esiin tuomaa Finnlandisierung-mörköä. Brandtia oli jo aiemmin syytetty Länsi-Saksan finnlandisoimisesta. Brandtin mielestä käsite ei ollut asiallinen. Ulko-mailla käsite levisi vasta sen jälkeen, kun Helsingin Sanomat oli moittinut käsitteen käyttöä. Muutoinkin Suomessa loukkaannuttiin, ja presidentti Kekkonen yritti kään-tää käsitteen Suomelle myönteiseksi. Ulkoministeriön tutkija Jussi Pekkarinen on ai- van aiheellisesti harmitellut – tosin jälkiviisaana – että entäpä jos suomalaiset, Hel-singin Sanomat etunenänässä, olisivat antaneet Straussin sanojen jäädä omaan ar-voonsa.⁶²¹

Vaikka Helsingin Sanomat moittikin suomettumissanan käyttöä, niin ei sekään mikään lipunkantaja suomettumisen vastaisessa kamppailussa ollut. 1970-alkuvuosina toimittajauransa aloittanut Helsingin Sanomien entinen vastaava pää-toimittaja Janne Virkkunen ei muistelmissaan mitenkään peittele, että lehtikin oli mukana suomettumisessa. Hän oli jo uutispäätoimittajana myöntänyt, että lehti oli epäonnistunut suomettumisen pysäyttämisessä, mutta se ei ollut tässä asiassa ainoa. Virkkusen mielestä todellinen vastuu oli toimituksen 1970-luvun johdolla, joka hie-

⁶²⁰ Suomenkielistä käsitettä suomettuminen käytti ensimmäistä kertaa 1970-luvun alussa Uuden Suomen toimittaja Jyrki Vesikansa lyhyessä uutisjutussaan Brysselistä.

⁶²¹ Lähteenkorva – Pekkarinen, 266; Ulkoministeriön arkistotietojen mukaan käsitettä Finnlan-disierung (finlandization) oli käyttänyt ensimmäisenä Itävallan ulkoministeri Karl Gruber jo vuonna 1952 ilmestyneessä kirjassaan. Berliinin Vapaan yliopiston professori Richard Löwenthal oli mai-ninnut käsitteen vuonna 1962. 1960-luvun lopulla Willy Brandtia oli arvosteltu Saksan liittotasaval-lan ”suomettamisesta”. Finnlandisierungin vaiheista, ks. Lähteenkorva – Pekkarinen, 260–270.

man epämääräisellä tavalla pitkästi sovittautui suomettumiseen. Sama koski yhtiön kaikkivaltiasta patruunaa Aatos Erkkoa.

Virkkusella on oma mielenkiintoinen määritelmänsä suometumisesta ja it-sesensuurista:

Suomettuminen oli naapurissa olevan laajentumishaluisen Neuvostoliiton pelkoa, mutta se oli myös eräänlaista arkuutta Urho Kekkosen edessä. Suomettuminen ja sitä seurannut it-sesensuuri hiipivät kuin varkain ihmisten ajatteluun. Tarkoitin tässä yhteydessä suometumisella ja it-sesensuurilla sitä tarpeetonta pelkoa ja nöyristelyä, jota Suomessa laajalti osoitettiin suhteessa Moskovaan. Sen sijaan en tietenkään arvostele sellaista it-sesensuuria, joka kuuluu normaaliin toimitukselliseen ja yksilökohtaiseen harkintaan.

Virkkusen mukaan Helsingin Sanomien toimituksessa tiedettiin asioiden todellisesta laidasta jotakin, mutta Kekkosen päiväkirjat vasta valottivat asiaa perusteellisemmin. Moskova vaikutti paljon syvemmin Kekkosen ympärillä kuin toimituksessa oletettiin. Samaten se vaikutti paljon syvemmällä suomalaisessa yhteiskunnassa kuin silloin ymmärrettiin.⁶²²

Timo Vihavainen on tiivistänyt, että suomettuminen merkitsi uudenlaista kansallista tietoisuutta, joka vakiintui 1970-luvun alussa. Hänen mukaansa se tarkoitti, että kansallista itseymmärrystämme alkoi hallita kuva ylivermaisesta suuresta naapurista, jonka vaatimukseen meidän oli sopeuduttava. Ei riittänyt, että tunnettiin suurvaltanaapurien sotilaallisten turvallisuusintressien vaativan Suomen pysyttämistä naapuria vastustavien liittokuntien ulkopuolella. Myös Suomen historia ymmärrettiin osaksi naapurin kansallisia myyttejä ja menneisyyttä arvioitiin naapurin näkökulmasta. ”Luottamuksen” saavuttamiseksi suomalaisten tuli käyttäytyä naapurin vaatimalla tavalla. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen käsite suomettuminen jäi menneisyyteen. Tilalle tuli Eurooppa-innostus. Vihavaisen mielestä epäilemättä suomettuminen ja euroinnostus ovat sukua keskenään. Molempiin ainakin sisältyy vieraan kulttuurin kritiikitöntä ihailua.⁶²³

Seppo Hentilä on määritellyt käsitteen vieläkin yksinkertaisemmin. Hänen mielestään todellinen suomettuminen oli jotakin aivan muuta kuin *Finnlandisierung*. Suomettuminen oli suomalaisten vapaaehtoista sopeutumista itänaapurin todellisiin – ja varmasti myös kuvitteellisiin – vaatimuksiin. Pahimmassa tapauksessa Neuvos-

⁶²² Virkkunen, 19–27.

⁶²³ Vihavainen 1991, 286–287.

toliiton hyvänä ystävänä esiintymisellä ja sen tahtoon vetoamalla yritettiin ajaa omaa poliittista etua. Hän muistuttaa, että käytäntö levisi puolueisiin, kansalaisjärjestöihin, tiedotusvälineisiin ja jopa kulttuurielämään, ja siitä hyötyivät myös idänkauppaa tehneet ”punaiset vuorineuvokset”. Suomettumiskeskustelusta tutut termit ”maan tapa” ja Moskovan kortti” kuvaavat ilmiötä oivallisesti. Hentilä analysoi, että onneksi tätä suomettumisen kotikutoista ulottuvuutta ei lännessä ymmärretty; siellä kuviteltiin, että Neuvostoliitto on iso paha susi, joka yrittää hotkaista pienen ja viatoman Suomen.⁶²⁴

Monet muutkin kuin STT ja HS ovat myöhemmin myöntäneet olleensa suomettuneita. Jukka Tarkka on maininnut, että hänen suometumisensa 1970-luvulla oli jokseenkin ”yleisen standardin” mukainen:

Sen ajan juttuja nyt jälkeinpäin lukiessa posket kyllä punottavat. Niistä puuttui poliittinen kiihko, mutta sen sijaan niistä hehkui isänmaallinen innostus. Siihen aikaan olin valmis hyväksymään machiavellismin pohjalta melkein mitä vain, kunhan siitä oli etua Suomelle. Silloisissa oloissa se johti väistämättä suomettumiseen.⁶²⁵

Esko Salminen on luonnehtinut, että itesesensuuri oli vain yksi suomettumisen muoto. Länsilehtien mukaan suomettuminen merkitsi vähittäistä liukumista Neuvostoliiton holhoukseen kohti satelliitin ja ”Moskovan vahtikoiran” asemaa. Salminen määrittelee, että itesesensuuri oli Suomen joukkoviestinnän sisäinen säätelymekanismi, kokonaan tai osittain vapaaehtoinen ulkopoliittisen kirjoittelun kontrollijärjestelmä, erityisesti kustantajien ja toimittajien taipumus välttää Neuvostoliiton ja myöhemmin Venäjän sekä myös muiden sosialistimaiden arvostelua. Itsesensuuri oli hänen mukaansa näkynyt ensinnäkin idänpoliittisiin ristiriitoihin ja neuvostouhkaan, jopa intervention pelkoon pohjautuvana varovaisuutena. Se oli myös ilmennyt sisä- ja valtapoliittisista motiiveista lähtevänä taktisena vaikenemisena ja kirjoittelun säätelynä eli poliittisen valtapelin aseena. Edellistä hän kutsuu passiiviseksi vaikenemiseksi ja jälkimmäistä aktiiviseksi itsesensuuriksi.⁶²⁶ Tässä tutkimuksessa voidaan hyvin soveltaa tätä määritelmää.

⁶²⁴ Hentilä, 58. Käsite suomettuminen pulpahti esiin jälleen alkusyksystä 2014, kun tuolloinen vihreiden ympäristöministeri Ville Niinistö mainitsi Financial Timesin haastattelussa, että Suomen ydinvoimakeskustelussa on havaittavissa jälleen suomettumisen piirteitä. Käsitteen herkkyyttä kuvastaa hyvin se, että poliitikot yli puoluerajojen tyrmäsivät täysin Niinistön puheet. Samoin teki Niinistön setä presidentti Sauli Niinistö.

⁶²⁵ Tarkka, 663.

⁶²⁶ Salminen 1996, 21.

Neuvostoliiton puuttuminen lehdistön tekemisiin ei sinänsä ollut mitään uutta. Aika ajoin suomalaispäättäjät saivat kuulla arvostelua yhdestä jos toisestakin asiasta. Eritoten Helsingin Sanomien pilapiirtäjä Kari Suomalainen oli arvostelijoiden hampaissa; neuvostoyhteiskunnassa ei Karin satiiria haluttu ymmärtää, vaikka neuvostolehdistössäkin tehtiin ankaraa pilaa – lännen kustannuksella. Neuvostoyhteiskunnan arvostelu oli kuitenkin eri asia. Presidentti Kekkonen oli saanut vuosien kuluessa tuntea Karin irvailun lähinnä oman itsensä kannalta enemmän tai vähemmän kiusallisena mutta kuitenkin vaarattomana asiana. Mutta kun huumorissa mentiin naapuruhteisiin, tilanne oli toinen. Erityisen vakava tapaus Neuvostoliiton näkemysten mukaan on jo vuodelta 1957, jolloin Kari osallistui Lontoossa järjestettyyn poliittisten pilapiirrosten näyttelyyn teoksella ”Volgan lautturit”. Kuvassa jäljiteltiin Ilja Repinin kuuluisaa maalausta. Karin versiossa Neuvostoliiton silloinen johtaja Nikita Hruštšov ruuskii Neuvostoliiton ns. satelliittivaltioiden johtajia – siis Volgan lautureita – ja huutaa länsimaille ”hävetkää imperialistit”. Lännen johtajat vain katsovat vieressä. Alkujaan piirros oli tarkoitus sijoittaa suurennettuna vastapäätä YK:n päämajaa New Yorkissa. Suomen ulkopoliittisen johdon onneksi suunnitelma kuitenkin kariutui. Neuvostoliitto esitti kuitenkin piirroksesta virallisen protestin.⁶²⁷

Eljas Erkon on kerrottu sanoneen Karista, että ”sen pojan piirroksiin ei kajoata”.⁶²⁸ Erkon elämäkerrasta ei tätä lausuntoa kuitenkaan löydy. Suuren kielteisen huomion kohteeksi Kari joutui Erkon kuoleman jälkeen vuonna 1966, kun Helsingin Sanomat julkaisi Porkkalan palautuksen 10-vuotisjuhlien yhteydessä piirrossarjan ”Satu porkkanasta”. Siinä Kari irvaili juhlallisuuksia tuttuun tapaansa. Tarina eteni seuraavasti: ”Olipa kerran pieni poika, jolla oli porkkana. Silloin tuli eräs iso poika ja sieppasi sen, mutta puraistuaan porkkanaa iso poika huomasi, ettei oikeastaan välittänyt siitä, kun oli jo syönyt niin paljon karjalanpiirakkaa. Niinpä hän antoi sen takaisin sanoen, että pidä porkkanas! Ja pieni poika tuli niin iloiseksi, että juhli tapaus- ta vielä 10 vuoden kuluttua ja muisteli isoa poikaa suurella kiitollisuudella. Sen pituinen se”. Tarinan ”ison pojan” asu muistutti kummasti neuvostojohtajien jossain vaiheessa käyttämää asustetta. Neuvostoliittolaiset reagoivat piirrossarjaan niin vahvasti, että ulkoministeri Ahti Karjalainen meni kysymään neuvoa Kekkoselta. Seurauksena oli, että Helsingin Sanomien päätoimittaja Teo Mertanen kutsuttiin ul-

⁶²⁷ Suomi 1992, 163–164.

⁶²⁸ Salminen 1996, 93.

koministeriöön. Siellä hän sai kirjallisesti erittäin kovat nuhteet. Timo Soikkanen kirjoittaa ulkoministeriön historiassa Karjalaisen haastattelun perusteella, että menettelystä oli sovittu neuvostoliittolaisten kanssa, ja myös tasavallan presidentti hyväksyi sen.⁶²⁹ Kekkonen ei päiväkirjassaan kommentoinut mitenkään piirrosta. Hän tallensi vain Helsingin Sanomien leikkeen, jossa kerrotaan Mertasen saamista nuhteista.⁶³⁰

Kekkonen suhtautumisesta Kariin ei voi tehdä mitään pitkälle meneviä päätelmiä. Arvatenkin monet piirrokset ärsyttivät ja jopa kiukustuttivat häntä. On kuitenkin oletettavaa, että älykkäänä miehenä Kekkonenkin tajusi Karin omalaatuisen nerouden. Lopullista totuutta vaille on myös kysymys, ärsyyntyikö Kekkonen ennemmin Neuvostoliittoa arvostelevista kuin häneen itseensä kohdistuvista kiusallisista kirjoituksista ja kuvista. Kekkonen oli herkkähipiäinen mutta myös parkkiintunut. Räikeää loanheittoa hän oli saanut kokea etenkin vuoden 1956 presidentinvaalikamppailun aikana. Tuntuu siltä, että Kekkonen oli ennen muuta huolissaan Neuvostoliiton arvostelusta. Turo Uskali tosin on kallistunut sen kannalle, että Kekkonen oli ennen muuta ärsyyntynyt omaan itseensä suuntautuneesta kritiikistä. Uskali tulkitsee väitöskirjassaan, että Kekkonen käytti Neuvostoliiton esittämää Suomen lehdistön arvostelua mielellään apunaan, kun hän halusi vaientaa itseensä kohdistavaa kritiikkiä.⁶³¹

1970-luvulle tultaessa Kekkonen oli valtansa huipulla. Hän käytti usein valtaa myös asioissa, jotka eivät Hallitusmuodon mukaan tasavallan presidentille edes kuuluneet. Suomalainen yhteiskunta oli kuitenkin niin ”joustava”, ettei moista valtiosääntöoikeuden rikkomusta pidetty yleensä minään ongelmana. Aika ajoin Kekkonen ei kuitenkaan saanut lehdistöä ja ennen kaikkea oikeistolehdistöä toimimaan haluamallaan tavalla. Vuosien kuluessa etenkin Uusi Suomi oli hänelle suuri harminaihe. Juhani Suomi on Kekkos-elämäkerrassaan kuvannut perusteellisesti Kekkonen ja Uuden Suomen tulehtuneita välejä. Suomen mielestä Uuden Suomen vuosikertoja selaillessa syntyy väistämättä vaikutelma, että lehti oli jatkuvalla sotajalalla tasavallan presidenttiä vastaan. Asiaperusteilla lehden linjaa oli hänen mielestään vaikea selittää. Todennäköisesti kyse oli ennemminkin lehden linjasta päättävien tunnepe-

⁶²⁹ Soikkanen 2003, 56–57; Salminen 1996, 93.

⁶³⁰ Urho Kekkonen päiväkirjat 2 (22.1.1966), 247–248.

⁶³¹ Uskali, mm. 425.

räisestä vastenmielisyydestä Kekosta kohtaan, ja ilmeisesti tunne oli molemminpuolinen.⁶³²

Toukokuussa 1973 Kekkonen piti Tampereella viestintäalan seminaarissa kuuluisan puheen, jossa hän tarkasteli sananvapauden toteutumista niin Suomessa kuin koko maailmassa. Hän kertoi joutuneensa iän karttuessa yhä enemmän epäilemään sananvapauden periaatteiden käytännön toteutumista. Puhe ei ollut mitään media-kritiikkiä. Sen sijaan hän kiinnitti huomiota tiedonvälityksen vinoutuneisuuteen. Hän ihmetteli, kuinka suomalaisen sanomalehdistön poliittinen jakaantuma oli selvässä epäsuhteessa vapailla vaaleilla valitussa eduskunnassa ilmenevän voiman kanssa. Eduskunnassa oli niukka porvarillinen enemmistö, mutta sen ajattelutavan takana oleva lehdistö oli yli 90 prosenttia kaikista lehdistä. Hänen mielestään yhtäläinen toimimisen vapaus ei siis ollut käytännössä johtanut yhdenvertaiseen sananvapauteen:

Periaatteessa meillä on kaikkien kannattama sananvapaus. Kuitenkin eri väestöryhmien mahdollisuudessa käyttää sananvapautta vallitsee suuri eriarvoisuus. Olen hiukan huvittuneena seurannut niitä profeettoja, jotka taivaita tuijotellen uskollisesti julistavat sananvapauden ideaalia ja yhtä uskollisesti ummistavat silmänsä siltä, mitä maan päällä tapahtuu. Sanoin huvittuneena, vaikka itse asiassa huvi tästä on kaukana.

Kekkonen muistutti, että taloudellisessa kilpailussa heikommin menestyneitä sanomalehtiä – ja lähinnä tällöin poliittisten puolueiden äänenkannattajia – voidaan ja tulee tukea yhteiskunnan varoin, jotta eriarvoisuus sananvapauden toteutumisessa lievenisi ja demokratiaan kuuluva julkinen keskustelu turvattaisiin. Hän totesikin, että Suomessa vallitsi lehdistössä porvarillinen hegemonia. Näin oli myös muualla. Hän huomautti tutkimuksesta, jonka mukaan länsimaista virtaa Euroopan sosialistimaihin vuosittain noin 3 000 tuntia televisio-ohjelmaa, mutta päinvastainen ohjelmavirta on vain noin 1 000 tuntia. Kekkonen mielestä yhä yleisemmin oli alettu nähdä, että pelkkä liberalistinen viestinnän vapaus ei arkitodellisuudessa ole puolueeton ideaali. Samoin oli opittu huomaamaan, että ns. vapaa viestintäkin noudattaa aina tiettyä arvomaailmaa eikä suinkaan ilman muuta johda tarjolla olevien sanomien tosiasialliseen monipuolisuuteen.⁶³³ On täysin mahdollista, että SDP otti mallia

⁶³² Suomi 1998, 372.

⁶³³ Kekkonen puheenvuoro kansainvälisessä asiantuntijaseminaarissa "Symposium on the International Flow of Television Programmes" Tampereen yliopistossa 21.5.1973. UKA 3/25.

Kekkosen puheesta, kun se seuraava vuonna ryhtyi valmistelemaan viestintäpoliittista ohjelmaansa.

Kekkonen ei kommentoinut puhettaan. Päiväkirjaansakin hän kirjoitti vain ”Puhuin 21.5. Tampereella viestinnästä”.⁶³⁴ Puheen perusteella voisi helposti tulkita Kekkosen halunneen tuoda esiin sen, että Suomessa oikeistolehdistöllä oli Suomessa paljon suurempi vaikutusvalta kuin mitä sen painoarvo poliittisessa elämässä oli. Tähän viittaa jo sekin, että hänen mielestään huonosti kannattavia puolueiden äänenkannattajia tuli tukea. Useimmiten nämä lehdet olivat juuri vasemmistolehtiä. Uusi Suomi oli siten varoittavana esimerkkinä. Tukiko Kekkonen siten vasemmistolehtiä?

Kysymys jää lopullista vastausta vaille. On enemmän kuin todennäköistä, ettei Kekkonen tarkoittanut kaikkea sitä, mitä hän puheessa mainitsi. Puheen nimittäin olivat kirjoittaneet Eino S. Repo ja Tampereen yliopiston tiedotusopin vasemmistolainen professori Kaarle Nordenstreng, mikä selittää sen vasemmistomyönteisyyden. Puheen sanoman ymmärtämistä vaikeutti sekin, että Kekkonen sekoili puhujapöytäkirjassaan paperiensa kanssa. Juhani Suomi myöntää, että viestintäpoliittisena kannottona ja itä-länsi-vastakkainasetelmaan ympätyinä puhe oli tuossa tilanteessa tasavallan presidentin asemassa olevalta ilmeisen harkitsematon teko. Suomen mielestä lieventävänä asianhaarana ei voi edes pitää, ettei teksti ollut Kekkosen omaa. Hän kertoo Revon taivutelleen Kekkosesta esittämään puheen perustelemalla Etykin tavoitteita ja hivelemällä hänen egoaan.⁶³⁵ Sinänsä ei ole mitään poikkeuksellista siinä, että puhuja puhuu muiden tekstiä. Hyvin usein on ollut tapana, että jonkin tilaisuuden isäntä kirjoittaa vieraan puheen tai ainakin hahmottelee puheen runkoa. Puhe itsessään menee kuitenkin ”pitäjän piikkiin”. Kun Suomikin arvostelee tässä yhteydessä Kekkosta, voisi päätellä, että presidentin avustajien olisi pitänyt käyttää enemmän harkintaa.

STT:n toimituksessa kärkäs keskustelija Heikki Karkkolainen kuitenkin otti ilolla vastaan Kekkosen puheen. Hänen mielestään Kekkonen puuttui ”ajatuksia herättävällä tavalla” suomalaiseen tiedonvälitykseen: ”Myös meiltä vaaditaan sekä kritiikkiä että itsekritiikkiä. Toimiston työ ei kehity ilman keskustelua, kritiikkiäkin”. Karkkolaisen mielestä olennainen osa työhönsä vakavasti suhtautuvan lehtimiehen

⁶³⁴ Urho Kekkosen päiväkirjat 3, (19.5.1973), 332.

⁶³⁵ Haataja – Pietilä – Pietiläinen, 292–300; Suomi 1998, 270.

työtä oli jatkuva opiskelu ja oman työn selkeä arvioiminen. Oli tiedettävä, mitä tekee, miksi ja ketä varten. Hänen mielestään oli myös nähtävä laajemmin tiedonvälityksen kentän kehitys ja tiedonvälityksen yhteiskunnalliset vaikutukset ja asema yhtenä tärkeimmistä välineistä tietojen ja ajatusten muokkaamiseksi: ”Ja tästä seuraa, että on tunnettava vastuunsa sekä suurelle uutisia käyttävälle yleisölle että laajemmin yhteiskunnalle ja ammatilleen.”⁶³⁶ Hänen ajatustensa sisältö ei varmastikaan auennut kaikille lukijoille toimituksessa. Ehkä arvoituksellisin kohta kirjoituksessa oli ”tiedonvälityksen asema yhtenä tärkeimmistä välineistä tietojen ja ajatusten muokkaamiseksi”.

Julkisuudessa Kekkonen ei kovin paljon arvostellut mediaa. Suurissa asioissa hän saattoi käyttää radiota tai televisiotakin hyväkseen antaessaan ohjeita julkiselle sanalla. Taustalla hän ei kuitenkaan säästellyt kritiikkiä. Kun hän suuttui jostain kirjoituksesta, tuloksena oli useimmiten tulikivenkatkuinen myllykirje tai puhelu päätoimittajalle. J. K. Paasikivi muistettiin siitä, että hän tarttui hanakasti puhelimeen jo aamuvarhaisella, kun hän oli lukenut lehdestä jotain epämiellyttävää. Ei ole tiedossa, että STT olisi saanut Kekkoselta yhtään myllykirjettä. Killinen ainakin kehaisi muistelmissaan voivansa merkitä ansioluetteloonsa, että hän ei STT:n päätoimittajana toimiessaan saanut yhtään tällaista kirjettä.⁶³⁷ Joku toinen olisi saattanut ajatella toisinkin. On ilmeistä, että STT:n ajama tasapuolisuuden ja varovaisuuden linja uutisteksteissä esti ylilyönnit, jotka olisivat närkästyttäneet valtionjohdon. STT toimi siten kaiken aikaa ”nuhteettomasti”.

Neuvostoliitolta STT sai vuosina 1968–1981 vain yhden huomautuksen, kun niitä ulkoministeriölle esitettiin lähes 30. Todennäköisesti kaikkiaan huomautusten kokonaismäärä on paljon suurempi kuin 30. STT:n saamassa huomautuksessa oli kyse Dagens Nyheterin siteeraamisesta. Lehdessä jossa kerrottiin näkyvästi Neuvostoliitosta loikanneen tiedemiehen Leonid Pljuštšin väittäneen, että Suomi ei myönnä turvapaikkaoikeutta Neuvostoliitosta paenneille.⁶³⁸

⁶³⁶ Karkkolainen, Terve mieheen! Varamietteitä varamieheltä. Kesäkuun Tiedote 1973. STT, a.

⁶³⁷ Killinen, 32.

⁶³⁸ Salminen 1996, 86–87. Pljuštšin väite aiheutti suurta huomiota ulkomailla. Jotkut tiesivät kertoa, että Suomella ja Neuvostoliitolla oli salainen palautussopimus. Tapaus oli hankala Suomen viranomaisille. Ulkoministeriön poliittisen osaston päällikkönä vastikään aloittaneen Jaakko Ilo-niemen tehtäväksi tuli kiistää esitetyt väitteet. Hän vakuutti Dagens Nyheterille lähettämässään vastineessa, että Suomi noudattaa kansainvälisiä sopimuksia ja että jokainen tahaton tai tahallinen rajanylittäjä tutkitaan erikseen säädetyssä järjestyksessä. Suomen viranomaisten keskeinen sanoma oli, että ”emme lähetä pakolaisia takaisin”. Keskustelu aiheesta jatkui pitkälle seuraavaan

Kiertoteitse STT:kin saattoi saada sapiskaa. Uusi Suomi sai etenkin Pentti Poukan päätoimittajakaudella runsaasti arvostelua neuvostoliittolaisilta. Kerran 1960-luvulla Poukan ”kotiryssäksi” tullut lähetystösihteeri A. G. Šumakov⁶³⁹ otti esiin leikkeen Uudesta Suomesta. Siinä kerrottiin Neuvostoliiton laivaston liikkeistä Tyynelämerellä. Hän antoi ymmärtää lehden kirjoittaneen vihamielisesti neuvostopolitiikasta. Poukka vastasi, että teksti oli normaalia STT:n uutistekstiä, ja lähteenä oli AFP, joka siihen aikaan oli paras toimisto Kaukoidässä.⁶⁴⁰ Poukalla oli siis hyvä selitys. Ei ole mitään merkkejä siitä, että AFP:n jutusta olisi moitittu STT:tä.

Eri lehtiin kohdistunut Kekkonen kritiikki oli jopa yllättävän vahvaa. Syyskuussa 1971 oikeistolaisen Aamulehden päätoimittaja Raino Vehmas sai Kekkoselta hyvin ärtyneen ja ilkeähenkisen kirjeen. Siinä presidentti syytti suoraan, että Aamulehden ulkopoliittinen suunta oli ollut kaivamassa pohjaa maan kansainväliseltä asemalta ja menestykseltä:

Kun näin ei ole lopullisesti tapahtunut, se johtuu siis yrityksenne epäonnistumisesta – ainakin toistaiseksi. Jos maata olisi johdettu lehden suositujen ulkopoliittikan asiantuntijoiden kuten K. Kare, L. Rane, K. Kyyrö, Yrjö R. Saarinen, nimimerkki ”Aura” ja keitä kaikkia heitä on ja on ollut, olisi joko saavutettu everstien Kreikan ”ihannedemokratia” tai meitä olisi kohdannut – kuvannollisesti sanoen – sellainen onnettomuus, että ei edes Matti Virkkusen suurella taidolla ynnä verrattomalla ulkopoliittisella arvovallalla olisi voitu ostaa armeijalle niin monta saapasparia kuin luvassa oli.

Kekkonen mainitsi esimerkkinä artikkelin, jossa kerrottiin kuinka maassa ala alalta johdetaan asiat tietoisesti kurjistumispisteeseen, jonka jälkeen on tullut aika peittää jäljet. Samassa artikkelissa lehti antoi Kekkonen mielestä ymmärtää, että presidentti nielee haamukirjoittajan tekstit. Sitten seurasi todellinen sivallus:

Voitte ajatella minun kirjoituksistani mitä tahansa, mutta vaikka en olekaan saavuttanut korkean taidon tasoa tiedotusopin professorin tunnetusti etevän ohjauksen alaisena, luulen itsekin osaavani esittää kirjallisesti mielipiteeni suhteellisen ymmärrettävällä tavalla.

vuoteen. Osastopäällikkö Jaakko Iloniemen vastaus Dagens Nyheterille 21.12.1976 (jäljennös) ja muu aiheeseen liittyvä aineisto. 12 L, UMA.

⁶³⁹ Sama A. G. Šumakov oli myös Mauno Koiviston ”kotiryssänen” 1960-luvulla. Koivisto 1997, 64–65, 64, 249.

⁶⁴⁰ Salminen 1996, 76.

Kirjeensä lopuksi hän pyysi, että lehden lähettäminen hänelle lopetettaisiin, sillä ”vanhemmalla iällä pyrin rajoittumaan siihen mielipahaan, jonka toimeni minulle jäljelläolevaksi lyhyeksi ajaksi pakollisesti antaa”.⁶⁴¹

Kirje oli taatusti ikävä viesti Vehmakselle. Olihan hän vasta edellisessä kuussa siirtynyt Aamulehden päätoimittajaksi Tampereen yliopiston tiedotusopin professorin virasta. Vastauksessaan Vehmas ei ottanut kantaa Kekkonen mainitsemiin nimiin. Hän vain lupasi välittää tiedot hänen edeltäjilleen. Vehmas ei myöskään löytänyt omalta vastuukaudeltaan ulkopoliittisen suunnan ”pohjaa kaivavaa” tekstiä. Hän pääsi kuitenkin myös piikittelemään Kekosta: ”Yliopistoissa lähemmä vuosikymmenen palvelleena tunnen henkilökohtaisesti tyydytystä siitä, että kuuluvillenne on kantautunut suotuisia tietoja lehdistöopin opetuksen tasosta”.⁶⁴²

Marraskuussa myös Uuden Suomen oikeistohenkinen Poukka sai Kekkoselta hyvin piikikkään myllykirjeen. Tekstistä ilmenee, että Kekkonen ei voinut sulattaa Poukkaa. Hän kirjoitti käyneensä Poukan edeltäjien Lauri Ahon ja Eero Petäjänien kanssa hyödyllistä kirjeenvaihtoa asioista, joista lehti oli hänen antanut virheelistä informaatiota: ”Luulen, että Teille tämä kirjeeni on ensimmäinen ja viimeinen – ja lisäksi täysin turha ynnä hyödytön.” Arvostelu kohdistui lähinnä tapaan, jolla Uusi Suomi oli käsitellyt sisäpoliittisia kysymyksiä. Kekkonen esimerkiksi kiisti uuden Suomen näkemyksen, että presidentillä olisi ratkaiseva osa poliittisen hallituksen jäsenten nimittämisessä. Hän perusteli kantaansa muutamilla esimerkeillä. Toisin kuin Aamulehden tapauksessa Kekkonen ei sentään vaatinut lakkauttamasta Uuden Suomen tilausta.⁶⁴³

Aamulehden kohtalon kohtasi kuitenkin keskustalaislehti Karjalan maa. Elokuussa 1972 Kekkonen lähetti lehden päätoimittajalle tulisen kirjeen. Siinä tuotiin esiin lehden julkaisema pääkirjoitus, jossa arvosteltiin Kekosta ”koko kansan presidenttinä”. Kekkonen ilmoitti, että hän oli harvoin lukenut niin loukkaavaa artikkeleita. Kirjeensä lopuksi hän pyysi ”kunnioittaen”, ettei lehteä enää lähetettäisi hänelle.

⁶⁴¹ Kekkonen Aamulehden päätoimittajalle Raino Vehmaksella 7.9.1971 (jäljennös). Urho Kekkonen vuosikirjat 1971.

⁶⁴² Vehmas Kekkoselle 9.9.1971. Urho Kekkonen vuosikirjat 1971.

⁶⁴³ Kekkonen Uuden Suomen päätoimittajalle Pentti Poukalle 21.11.1971 (jäljennös). Urho Kekkonen vuosikirjat 1971.

Koska kyse oli keskustalaisesta lehdestä, kirje meni tiedoksi myös puheenjohtaja Johannes Virolaiselle, puoluesihteeri Mikko Immoselle ja maaherra Esa Timoselle.⁶⁴⁴

Noihin aikoihin Kekkonen näyttää olleen erityisen aktiivinen median arvostelussa. Jouluaaton aattona hän lähetti arvostelevan Hyvä Veli -kirjeen pari vuotta aiemmin Yleisradion pääjohtajaksi tulleelle Erkki Raatikaiselle. Tv- uutisissa oli käsitelty Pääjärven sopimuksen työllisyysvaikutuksia tavalla, johon Neuvostoliiton puolelta oli kiinnitetty vakavaa huomiota. Neuvostonäkemyksen mukaan Pääjärven sopimuksen työllisyysvaikutuksia vähäteltiin: ”... kaukana ei ollut käsitys, että Neuvostoliitto olisi tehty suorastaan syylliseksi Pohjois-Suomessa vallitsevaan työttömyyteen.” Yleisradiota oli pyydetty huomioimaan ulkomaankauppaministeri Nikola Patolitševin Suomen-vierailua mahdollisimman myönteisellä tavalla. Kekkonen mielestä tässä epäonnistuttiin aivan täydellisesti.⁶⁴⁵ Vastauksessaan Raatikainen myönsi Kekkonen kritiikin oikeaksi. Yleisradiossa olikin keskusteltu vakavasti tästä aiheesta. Raatikainen kertoi, että kun Yleisradiota yleensä arvosteltiin pääkaupunkikeskeisyydestä, oli Patolitševin vierailun ja Pääjärvi-hankkeen työllisyysvaikutusten raportointi annettu Oulun toimintakeskuksen hoidettavaksi. Pyrkimys oli hänen mielestään hyvä, mutta toteutus epäonnistui. Hän ilmoitti sekä kyseisen toimittajan ja vuorossa olleen toimitussihteerin olevan SKP:n jäseniä, joten ei helposti olisi voinut ajatella, että he olisivat tahallaan aiheuttaneet haittaa. Kyse oli siis työtapaturmasta, tosin hänen mielestään sängen vakavasta ja ikävästä työtapaturmasta.⁶⁴⁶

Nämä olivat esimerkkejä tapauksista, joissa Kekkonen yritti enemmän tai vähemmän sensuroida toimitusten työtä. Kuitenkin myös Kekkonen puolesta harrastettiin itsesensuuria. Ulkoministeriön poliittisen osaston päällikkönä aloittanut Matti Tuovinen raportoi helmikuussa 1972 Kekkoselle keskustelustaan Helsingin Sanomien Tukholman-kirjeenvaihtajan kanssa. Tämä oli kertonut Ruotsin ulkoministerin Krister Wickmanin puhuneen hänelle kummia. Venäläiset olivat sanoneet Wickmanille, että tuntuu siltä kuin suomalaiset olisivat unohtaneet sen, että Suomella oli yya-sopimus Neuvostoliiton kanssa. Osoituksena tästä oli kolme seikkaa. Ensinnäkin ulkoministeri Väinö Leskinen oli YK:ssa syksyllä 1971 pitämässään puheessa sivuuttanut yya-sopimuksen täysin. Osoituksena väitteestä oli myös, että suomalaiset piti-

⁶⁴⁴ Kekkonen Karjalan maan päätoimittajalle 31.8.1972 (jäljennös). Urho Kekkonen vuosikirjat 1972.

⁶⁴⁵ Kekkonen Yleisradion pääjohtajalle Erkki Raatikaiselle 23.12.1971 (jäljennös). Urho Kekkonen vuosikirjat 1971.

⁶⁴⁶ Raatikainen Kekkoselle 29.12.1971. Urho Kekkonen vuosikirjat 1971.

vät edelleen kiinni Max Jakobsonin ehdokkuudesta YK:n pääsihteerikilvassa vielä sen jälkeenkin, kun venäläiset olivat antaneet ymmärtää, etteivät he ole Jakobsonin ehdokkuuden takana. Venäläiset olivat myös arvostelleet Suomen tekemää aloitetta⁶⁴⁷ Saksan kysymyksessä. Se olisi voinut Wickmanin kertoman mukaan johtaa yysopimuksen kannalta negatiivisiin tuloksiin Länsi-Saksan päästyä avainasemaan neuvotteluissa. Helsingin Sanomissa oli harkittu näiden tietojen julkaisemista. Lehti kuitenkin otti huomioon Kekkosen tulevan Neuvostoliiton-matkan, joten se pidättyi julkaisemasta tietoja.⁶⁴⁸ Kekkosen oli tosiaan lähdössä Neuvostoliittoon. Tarkoituksena oli mm. selvittää, miksi Neuvostoliitto vastusti Jakobsonin valintaa. Helsingin Sanomat oli usein pannut kapuloita Kekkosen rattaisiin. Mutta nyt, kun kyse oli maan eduista, se ryhtyi itsesensuuriin.

Mitä pidemmälle 1970-luvulla edettiin, sitä ärhäkkäämmin Neuvostoliitto puuttui suomalaislehdistön kirjoituksiin. Samalla myös Kekkosen tuli entistä kriittisemmäksi. Heinäkuussa 1973 väliaikainen asiainhoitaja Klaus Törnudd raportoi Moskovan-suurlähetystöstä, että Neuvostoliiton ulkoministeriö oli antanut moitteet vihamielisestä toiminnasta Suomessa. Neuvostoliittoa panettelevia vihamielisiä artikkeleita oli sen mukaan julkaistu Vasabladetissa, Turun Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Expressissä sekä aikakauslehdissä Nootti, Hymy ja Uusi Maailma. Analogisia tai sisällöltään ja hengeltään samantapaisia artikkeleita oli julkaistu myös Aamulehdessä ja Uudessa Suomessa sekä Suomen Kuvalehdessä. Ministeriö kiinnitti myös huomiota toukokuussa ilmestymisensä aloittaneeseen ”fashismille myötämieliseen aikakauslehti Rattolehteen”, joka oli ensimmäisessä numerossa julkaissut jutun suomalaisen SS-pataljoonan ”toimista” Neuvostoliiton alueella. Törnudd oli vastannut, että Suomessa hallituksella on rajalliset mahdollisuudet suoranaisesti vaikuttaa lehdistön kirjoitteluun.⁶⁴⁹ Vasabladetin tapaus oli selvä: olihan toimittaja Tor Högnäs paljastanut Zavidovossa käydyistä Kekkosen ja neuvostojohdon salaisista neuvotteluista tehdyn muistion sekä Vasabladetissa että Dagens Nyheterissä Tukholmassa. Miellenkiintoista oli, että Tehtaankadulla oli luettu myös Rattoa. Lehden kuvallinen anti tosin kaiketi tyydytti lukijoita tai paremminkin katselijoita, koska siitä ei valitettu.

⁶⁴⁷ Suomen aloitteessa kyse oli Suomen Saksan-politiikan muuttamisesta. Aloitteessa ehdotettiin kokonaisvaltaista järjestelyä kummankin Saksan kanssa. Suomi näki, että lähitulevaisuudessa Suomi voisi tunnustaa kaksi Saksaa. Aloitteesta tarkemmin ks. Suomi 1996, 577–596.

⁶⁴⁸ Matti Tuovinen Kekkoselle 24.2.1972. Urho Kekkosen vuosikirjat 1972.

⁶⁴⁹ Klaus Törnuddin raportti Moskovasta 31.7.1973. Urho Kekkosen vuosikirjat 1973.

Yhä selvemmäksi kävi, että Uusi Suomi oli ottanut kärkipaikan lehdistä, jotka närästivät Neuvostoliittoa. Tämä huolestutti myös Kekosta. Hänen ärtyneisyydestään kertoo erinomaisesti kirje, jonka hän lähetti huhtikuussa 1974 metsäteollisuuden keskusliiton puheenjohtajalle vuorineuvos Paavo Honkajuurelle. Hän kirjoitti lukeneensa Suomen Kuvalehdestä, että Honkajuuri oli Uuden Suomen johtokunnan jäsen, mikä oli hänelle yllätys. Seurannut teksti olikin sitten todella purevaa:

Olet tietenkin vapaa mies tekemään minkä katsot oikeaksi ja hyväksi. Mutta se, että olet suomalais-neuvostoliittolaisen kauppakamarin puheenjohtaja ja teet suuria, ilmeisesti yhtiöllesi edullisia kauppvoja Neuvostoliiton kanssa, tuntuu jotensakin huonosti sopivan yhteen sen kanssa, että olet samanaikaisesti ehkä kaikkein karsaimmin Neuvostoliittoon suuntautuvan suomalaisen sanomalehden johtokunnassa. Näen siinä persoonallisuuden jakautumisen, josta olen kyllä psykologian oppikirjoista lukenut, mutta jonkalaista ei käytännössä ole useinkaan havaintopiiriin satunut tulemaan. Mutta ymmärrän kyllä, että elämä on makeaa, kun voi säilyttää sekä vanhat ideansa että runsaan rahantulon. En edellytä, että vastaat tähän kirjeeseeni.⁶⁵⁰

On ymmärrettävää, että Honkajuuri suuttui Kekkonen sanoista. Hän palautti kirjeen ja ilmoitti, ettei hän ota vastaan kyseistä kirjettä. Tästä eleestä Kekkonen suorastaan raivostui. Teksti oli sen mukaista:

Tasavallan presidentin lähettämiä kirjeitä ei palauteta, ei varsinkaan syytä ilmoittamatta. Se Sinun pitäisi käsittää. Pääasia tosin ei ole, että kirjeeni on Sinun arkistossasi; pääasia on että se on Sinulle lähetetty ja Sinä olet sen lukenut. Mutta se seikka, että et kärsi sitä säilyttää, tekee kirjeessäni kosketellun asian entistäkin mielenkiintoisemmaksi. Sen varalta, että et olisi ottanut itsellesi jäljennöstä kirjeestäni, lähetän Sinulle jäljennöksen.

Kekkonen kirjasi lähettämiensä kirjeiden sisällön myös päiväkirjaansa.⁶⁵¹ On selvää, että tämä kiista varmasti tulehdutti miesten välit. Mutta oliko Kekkonen esittämä pureva arvostelu edes lähtökohdiltaan aiheellista? Kekkonen tuntuu ajatelleen, että lehden johtokunta olisi vastuussa lehden kirjoitusten sisällöstä. Tietenkin johtokunta voi omistajan edustajana antaa päätoimittajan kautta ohjeita lehden linjasta. On kuitenkin huomattava, että suomalaiselle talouselämälle Uusi Suomi oli tärkeä

⁶⁵⁰ Kekkonen Paavo Honkajuurelle 20.4.1974 (jäljennös). Urho Kekkonen vuosikirjat 1973.

⁶⁵¹ Paavo Honkajuuri Kekkoselle 6.5.1974; Kekkonen Honkajuurelle 7.5.1974 (jäljennös). UKA 1/71; Urho Kekkonen päiväkirjat 3, 404–405. Kekkonen on jostain syystä kirjannut toisen kirjeensä sisällön jälkeenpäin huhtikuun 27:n päivän kohdalle. Kirje on kuitenkin päivätty 7. toukokuuta.

väline lähinnä vain porvarillisen ajattelun välittäjänä. Tuskinpa johtokunta erillisiin kirjoituksiin kovin hanakasti otti kantaa.

Ehkä kuuluisin myllykirjetapaus liittyy Suomen Sosialidemokraatin pakinoitsijaan Simppaan eli Simo Juntuseen. Simppa oli monet kerrat ärsyttänyt maan johtajia pakinoillaan. Kekkonen mitta täyttyi, kun hän oli lukenut Tiedonantajasta, mitä Juntunen oli puhunut reserviläisille Suomen puolustusvoimista. Hän kirjoitti lehden päätoimittajalle Aimo Kairamolle kiivaan myllykirjeen, jossa hän kertoi, ettei hän ollut vuosiin lukenut Simpan kirjoituksia säilyttääkseen kuvan, että SDP oli maamme virallisen ulkopolitiikan kannalla. Lehtitiedon mukaan Juntunen oli sanonut: ”En tiedä, ovatko presidentin yritykset kirjoittaa uudelleen Suomen historiaa masentavia vai säälittäviä... Vai maksammeko öljylaskuamme myymällä historiaamme?” Moinen röyhkeys tulistutti Kekkoa:

Se mitä maisteri Juntunen sanoo Suomen historian uudelleenkirjoittamiseksi, tarkoittaa tietääkseni ns. ajopuuteorian hylkäämistä. Niiden tietojen perusteella, jotka sisältyvät esim. Kustaa Vilkun julkaisemiin artikkeleihin, ei suurinkaan pölkkyä voi enää väittää vääräksi sitä, että pie-nehkö suomalainen johtoryhmä teki salaisen sopimuksen natsi-Saksan kanssa Suomen osallistumisesta Hitlerin hyökkäyssotaan kesällä 1941. – Maisteri Juntunen leimaa minun mielipiteeni ”masentaviksi tai säälittäviksi”. Henkilönä saa olla minusta mitä mieltä tahansa, mutta johtavan hallituspuolueen päällimmäisenä skribenttinä häneltä voisi odottaa myönteistä suhtautumista ulkopolitiikkaamme.⁶⁵²

Tuohon aikaan tutkijoidenkin keskuudessa kiisteltiin jatkosodan syntyvaiheista, ja ns. ajopuuteoria oli edelleen vankasti mukana keskustelussa. Vasta vuonna 1987 ilmestynyt Mauno Jokipiin teos *Jatkosodan synty* upotti lopullisesti tämän teorian. Ulkomaiset tutkijat olivat jo aiemmin todistaneet samaa. Jokipiin teos oli ”seesteinen yleisesitys ja kattava tulkinta”, kuten Timo Soikkanen kirjoittaa artikkelissaan *Jatkosodan pikkujättiläisessä*.⁶⁵³ Juntunen näyttää siis olleen tiukasti perinteisen konservatiivisen ajopuuteorian kannalla. Kekkonen oli kuitenkin jo toisella linjalla.

Tuloksena kirjeestä oli, että Juntunen sai lähtöpassin Suomen Sosialidemokratista. Tosin Kairamo kertoi sittemmin SDP:n puoluetoimikunnassa, että hän oli joutunut usein poistamaan Simpan pakinoista osia, jopa koko pakinankin. Kekkonen kuitenkin pystyi yhdellä kirjeellä vaikuttamaan siihen, että yhden lehden toimittaja sai lopullisesti potkut. Juhani Suomi on tulkinnut, että hyökkäystä Simppaa vastaan

⁶⁵² Kekkonen SS:n päätoimittajalle 18.11.1974 (jäljennös). Urho Kekkonen vuosikirjat 1974.

⁶⁵³ Soikkanen 2005, 41.

on tarkasteltava sitä taustaa vasten, että Neuvostoliitto halusi yhteisiin kommunikoihin maininnan tiedotusvälineistä. Tämä ja keskustelut neuvostojohdon kanssa johtivat siihen, että Kekkonen tuli entistä varovaisemmaksi. Suomi kirjoittaa, että vaikka Kekkonen neuvostoliittolaisiin päin vähätelikin oikeistoilmiöitä ja ulkopoliittikan aisan yli potkijoita, pyrki hän kuitenkin toisaalta pitämään ne hallinnassa, jotta neuvostoliittolaisille ei annettaisi tarpeettomasti aihetta kritiikkiin. Kiista ei kuitenkaan päättynyt erottamiseen, sillä Juntusen lähtöpasseista käräjäitiinkin. Yllätys koettiin, kun Juntunen siirtyi kolumnistiksi Suomen Kuvalehteen. Tästä Kekkonen sai aiheen lopettaa siltä seisomalta kirjoittamisen lehteen nimimerkillä Liimatainen.⁶⁵⁴

Suomen Sosialidemokraatille lähetetty kirje kirvoitti Kekosta jatkamaan lehdekritiikkiään. Heti seuraavana päivänä hän otti kohteekseen Kouvolan Sanomien päätoimittajan. Kekkonen oli puhunut lokakuussa Suomi-Neuvostoliitto-seuran 30-vuotisjuhlassa. Sittemmin hän oli saanut aineistoa juhlasta tehdyistä kirjoituksista. Kouvolan Sanomat oli Kekkonen näkemyksen mukaan ehdoton voittaja solvauskilpailussa:

Artikkelinne ”Väite ja vetoamus” 17.10.1974 ei ole pitkä mutta siihen olette saanut paljon mahtumaan. Esimerkiksi tähän tapaan: oman pesän sotkeminen (kaksi kertaa), oman pesän töhriminen, veljen panettelu vieraalle, alhaisen mielenlaadun merkki, katala mielistelijä, vastenmielisyyden tunne, entistä häikäilemättömämmin, vääristely ja tahallinen värytys. Ja kaiken kruunuksi: Juudas Iskariot. Herra Kapteeni. Te olette fantastinen.⁶⁵⁵

Murskaava oli myös kritiikki, jonka Uusi Maailma -lehden päätoimittaja Jussi Talvi sai Kekkoselta. Lehti kertoi nimimerkki ”Taisto Virtasen” kirjoittamana keväällä 1975, että SKP:n valtuuskunnan Moskovon-vierailun aikana NKP:n edustajat – nimeltä mainittiin erikseen Mihail Suslov ja Boris Ponomarjov – antoivat valtuuskunnalle ohjeita, miten vallankumouksellista liikettä Suomessa olisi vahvistettava Neuvostoliiton ja sosialistisen leirin tuella. Lehdelle ”tihkuneiden” tietojen mukaan neuvot sisälsivät kehotuksia joukkojen tyytymättömyyden lietsomiseen, laajoihin lakko-liikkeisiin ja jos vain mahdollista yleislakon järjestämiseen. Kekkonen piti väitettä ennenkuulumattoman törkeänä hyökkäyksenä naapurina kohtaan. Lehdellä ei hänen mielestään voinut olla mitään todisteita väitteen tueksi:

⁶⁵⁴ Simpan erottamisen taustoista ja liittymisestä SK:n kolumnistiksi, ks. Suomi 1998, 355–358, 483, 586.

⁶⁵⁵ Kekkonen Kouvolan Sanomien päätoimittajalle 19.11.1974 (jäljennös). Urho Kekkonen vuosikirjat 1974.

Tällainen väite... on ennenkuulumattoman törkeä hyökkäys naapuriamme vastaan. Teillä ei voi olla pienintäkään todistusta väitteiden tueksi. Sen tiedän, että mitään kertomme laisia neuvoja suurten joukkoliikkeiden järjestämiseksi ja edellytysten luomiseksi ”vallankumouksellisille ratkaisuille” ei ole annettu. Maallamme ei ole varaa siihen, että Te provokatorisesti halventamalla vierasta valtiota aikaansaatte vaaran, että Suomen suhteet vieraaseen valtioon vahingoittavat. Sanonta on rikoslain 14 luvun 4a§:stä, jossa tällaiseen tekoon syyllistynyttä uhataan jopa kahden vuoden pituisella vankeusrangaistuksella.⁶⁵⁶

Kekkonen uhkasi näin jo järeimmällä mahdollisella tavalla, kun hän viittasi rikoslakiin. Kyseistä lainkohtaahan ei ollut sovellettu kuin kerran, kuten aiemmin on tullut esiin. Kekkonen hermostumisen taustalla oli epäilemättä Neuvostoliiton kaiken aikaa lisääntynyt painostus. ”Primus motor” tässä toiminnassa oli Neuvostoliiton suurlähettiläänä vuonna 1974 aloittanut Vladimir Stepanov. Äärivasemmisto tuki lämpimästi tätä toimintaa. Vastikään puolustusvoiman komentajaksi nimitetty kenraali Lauri Sutela raportoi Kekkoselle saunaillasta Stepanovin kanssa. Stepanov oli arvostellut, että Suomessa kirjoitellaan sotakirjoja Neuvostoliittoa vastaan käydyistä sodasta. Suurlähettiläs oli myös sitä mieltä, että Uusi Suomi suhtautuu Neuvostoliittoon vihamielisesti: ”Jos näin jatkuu, on kai joskus vedottava Pariisiin rauhansopimukseen”.⁶⁵⁷ Vain kuukautta myöhemmin presidentti Nikolai Podgorny muistutti Moskovan-suurlähettiläälle Jaakko Hallamalle Neuvostoliiton esittäneen jo aiemmin toivomuksia, että Suomessa puututtaisiin tavalla tai toisella sellaisiin artikkeleihin ja ohjelmiin, joiden tulo julkisuuteen oli omiaan vahingoittamaan Suomen ja Neuvostoliiton suhteita.⁶⁵⁸

Syyskuussa 1975 ulkoministeriön jaostopäällikkö Juhani Suomi kirjoitti salaisen muistion neuvostovastaisesta kirjoittelusta. Stepanov oli ottanut äskettäin puheeksi suomalaisten lehtimiesten vierailun Norjassa ja vierailusta tehdyt kirjoitukset. Stepanov oli paheksunut voimakkaasti Uudessa Suomessa julkaistua artikkelia. Hän torjui yksiselitteisesti ajatukset, että Norjaa saattaisi kohdata Pohjois-Suomen kautta tapahtuva Neuvostoliiton hyökkäys. Stepanov pyysi silloista ulkoministeriä Olavi J. Mattilaa saattamaan esittämänsä presidentin ja hallituksen tietoon ja ryhtymään toimiin, jotta tällainen suhteita häiritsevä kirjoittelu loppuisi. Hän varoitti, että

⁶⁵⁶ Kekkonen Uuden Maailman päätoimittajalle Jussi Talvelle 9.5.1975 (jäljennös). Urho Kekkonen vuosikirjat 1975.

⁶⁵⁷ Lauri Sutela Kekkoselle 2.5.1974. IV:3, UKA.

⁶⁵⁸ Suomi 1998, 471.

kirjoittelu ei ehkä jää vaille seurauksia. Mattila kertoi antaneensa jo tehtäväksi täydellisen tutkimuksen tekemistä asiassa. Samalla hän korosti, että lehtikirjoitukset eivät millään tavoin heijasta Suomen hallituksen eivätkä kansan laajojen piirien mielialoja.⁶⁵⁹ On selvää, että moiset lausunnot huolestuttivat. Olihan Suomi vasta runsas kuukausi aiemmin ollut maailmanpolitiikan parrasvaloissa, kun Etykin ensimmäinen huippukokous pidettiin Helsingissä. Elettiin hyvin epävarmaa ja poliittisesti herkkää aikaa.

Edellä on esitetty melko laajasti esimerkkejä, joissa suomalainen media joutui kovan kritiikin kohteeksi. Neuvostoliittoa ei olisi saanut arvostella. Jos sen teki, se loukkasi sekä Neuvostoliittoa että presidentti Kekkonen. Tunnelma oli monesti kiristynyt. Esimerkit ovat osoituksia siitä, mitä tapahtui kun joku poikkesi suomettumisen polulta.

Huomattava on, että STT ei kuitenkaan ollut näiden purkausten kohteena. Talon johto ei saanut myllykirjeitä. STT toimi, kuten sen oletettiin toimivan. Se raportoi sanomisia ja tekemisiä ilman kommentointia – ja siten myös ilman kritiikkiä. Tämä merkitsee sitä, että kun STT ei saanut moitteita, se oli vankasti suomettunut. Kun Tor Högnäs paljasti Vasabladetissa ja Dagens Nyheterissä muistion, joka oli tehty Kekkonen ja neuvostojohdon salaisista keskusteluista Zavidovossa, saattoi moni toimittaja olla kateellinen Högnäsille vuosikymmenen ”skuupista”. Mutta mitä olisi STT tehnyt, jos sille olisi tarjottu näin mehevää juttua? Kiista Suomen EEC-vapaakauppasopimuksesta oli tuolloin hyvin ajankohtainen, joten juttu Neuvostoliiton kielteisestä asenteesta sopimusta kohtaan olisi levinnyt STT:stä laajalle. Killinen antaa kysymykseen vastauksen muistelmissaan: ”Zavidovo-uutisen uittaminen lehtiin STT:n kautta ei olisi onnistunut, sillä uutisen antajasta olisi heti paljastunut, mihin sillä pyrittiin ja ulkoasianministeriön kautta suoritettu tarkistus olisi osoittanut lähteeksi salaisen muistion”.⁶⁶⁰ Eipä asiaa voi juuri enää selvemmin sanoa. STT:n tehtävänä ei ollut paljastaa salaisuuksia, varsinkin, jos se johtaisi maan tai maan päättäjät ongelmiin. Tässä ei sinänsä ollut mitään uutta. Kuten aiemmin on tullut esiin C F Sandelin kirjoitti AFP:n kirjeenvaihtajana aivan toista kuin STT:läisenä. STT tarvitsi tiedoilleen aina virallisen vahvistuksen.

⁶⁵⁹ UM:n salainen muistio ”Neuvostovastainen kirjoittelu Suomessa” 9.9.1975. Urho Kekkonen vuosikirjat 1975.

⁶⁶⁰ Killinen, 63.

Parikymmentä vuotta myöhemmin selvisi, että SDP:n kansanedustaja Erkki Tuomioja oli luovuttanut muistion Högnäsille. Tuomioja kertoi asiasta *Kukkaisvallasta Kekkosvaltaan* -teoksessaan. Vielä nytkään ei ole tullut julkisuuteen varmaa tietoa, kuka luovutti muistion Tuomiojalle eli kuka oli todellinen vuotaja. Tuomioja perusteli kirjassaan, miksi hän valitsi juuri Högnäsin:

Högnäsiin olin tutustunut eduskunnassa ja pidin häntä yhtenä parhaimmista poliittisista toimittajistamme. En luottanut suomalaislehtien uskalukseen julkistaa ulkopoliittisesti araksi arvioitua tietoa. Arvasin että asia herättäisi hämmennystä myös maamme rajojen ulkopuolella, mutta näivisti uskoin keskustelujen julkisaattamisen palvelevan avoimemmin ulkopoliittisen EEC-keskustelun asiaa Suomessa.⁶⁶¹

Tuomioja oli tuolloin yksi näkyvimmistä Ei EEC:lle -liikkeen hahmoista. Killisen lausunnon perusteella Tuomioja oli oikeassa. Ainakaan STT ei olisi muistiota julkaistanut. Killinen taas oli ilmeisesti myös väärässä. Toisaalta voidaan nimittäin kysyä, että olisivatko Tuomiojan pyrkimykset selvinneet, jos hän olisi luovuttanut aineiston STT:lle.

Erityisen mielenkiintoinen on vuoden 1973 alusta STT:n henkilökuntayhdistyksen puheenjohtajaksi tulleen poliittisen toimittajan Asko Mattilan (sd.) näkemys Zavidovo-vuodosta. Talon Tiedotteessa hän aluksi puolusti mm. uutislähteen salaamisen oikeutta ja paheksui toimittajaan kohdistuvaa oikeudetonta painostusta. Kuitenkin lehtimiehen kannalta hänen mielestään ei ollut tärkeää, oliko toimittajaa oikeus kuulustella kerran vai useammin. Tärkeää sen sijaan oli miettiä koko ns. Zavidovo-uutisen eettisiä, moraalisia ja poliittisia puolia. Hän kysyi, oliko koko kohutun uutisen julkistaminen epäkansallista ja epäisänmaallista ja olisiko ”meistä kuka tahansa valmis sellaiseen”. Hän korosti kirjoituksensa ”PS-osuudessa”, että Dagens Nyheterin juttu näytti olleen lopputulokseltaan isänmaallinen, kun Kekkoson uudelleenvalinta varmistui.⁶⁶² Mattila meni näin ollen itesesensuurissa selvästi pidemmälle kuin Killinen konsanaan: hän toi keskusteluun mukaan jo isänmaallisuudenkin.

Mattilan kirjoitus sai ulkomaanosaston päällikkönä vuoden alusta aloittaneen ja oikeistomielisistä näkemyksistään tunnetun Ilmari Sundbladin veren kiehahtamaan. Hänen mielestään Mattila tuntui hakeneen ajatuksensa natsi-Saksasta, sosialistimaista ja Kreikasta ja ehkä myös Nixonin hallituksen ajatuksista Pentagonovuodossa:

⁶⁶¹ Tuomioja, 129.

⁶⁶² Mattila, Mietteitä. Maaliskuun Tiedote II 1973. STTA,a.

Pitkälle ollaan menty, jos tällainen ajattelutapa on valtaamassa lehtimiesten mielet. Uutisarvo on toissijaista, pääasia on ettei arvostella omien puoluejohtajien ja valtiojohtajien tekemisiä tai tekemättä jättämisistä.

Mattilan ”PS-kommentti” sai Sundbladin mielestä jäädä omaan arvoonsa. Se oli hänen näkemyksensä mukaan muuten perin epäisänmaallinen ja sisälsi loukkauksen kaikkia muita poliitikkoja kohtaan.⁶⁶³

Lähes 40 vuotta myöhemmin Mattila vahvistaa niin Killisen kuin Tuomiojankin näkemyksen todeksi: Zavidovo-vuoto ei varmasti olisi onnistunut STT:n kautta. Zavidovo-muistiossa kyse oli niin arkaluontoisista Suomen ulkopoliittikkaan kytkeytyvistä asioista, ettei STT olisi niistä kirjoittanut. Oliko STT sitten suomettunut? Siihen Mattilalla on suora vastaus: STT oli suomettumisen eturintamassa. Tosin tuskinpa suomettumista hänen mielestään ilmeni kuitenkaan STT:ssä kovin paljoa enempää kuin muissakaan keskeisissä uutisvälineissä. Hän muistelee, että yleisesti vältettiin kritisoimasta itänaapuria ja myös Kekkoa. Taustalla oli kaikesti jokin sisäsyntyinen periaate, sillä ei siitä mitään ohjeita annettu. Mattila uskoo, että hänen oma sosiaalidemokraattinen puoluekantansakin vaikutti tässä asiassa. Sama tuli esiin vuosikymmenen loppupuolella, kun Kekkonen terveydentila alkoi horjua: Mattila ei koskaan kirjoittanut Kekkonen sairauksista silloin, kun niistä ei vielä ollut tiedotettu. Muutoinkin itesesensuuri oli päällä. Ei hän kirjoittanut esimerkiksi kaikesta, mitä hän näki ja kuuli käydessään valtioneuvoston kansliassa. Ylipäänsä poliitikkoihin suhtauduttiin hänen näkemyksensä mukaan vähän arvostavasti riippumatta siitä, mitä heidän tiedettiin toilailevan. Syyskuussa 1981 suuren kohun saattelemana ilmestynyt *Tamminimen pesänjakajat* -kirja oli hänen mielestään kuitenkin käänteentekevä: vasta siinä uskallettiin kirjoittaa kuten asiat olivat. Jälkeenpäin ajateltuna Mattila arvioi, että ”kyllä se oli aika hassua aikaa”.⁶⁶⁴

STT:ssä ei itesesensuurissa tarvittu Zavidovo-muistion kaltaista merkittävää aiheita. Pienemmissäkin asioissa itesesensuuri iski. Erityisen hyvä esimerkki on marraskuulta 1976. Ulkoministeriön aiempi pressipäällikkö ja sittemmin pitkäaikainen valtiosihteeri Matti Tuovinen kirjoitti päiväkirjaansa 22. marraskuuta:

STT oli saanut erehdyksessä papereita, jotka koskevat tullivapaiden savukkeiden myyntiä Loviisan atomivoimalatyömaan kanttiinissa venäläisille työntekijöille, jotka ovat sitten myyneet savukkeita edelleen suomalaisille. Edelleen STT:n saamissa papereissa oli selostus NL:n sl:n verova-

⁶⁶³ Huhtikuun Tiedote I 1973. STTA, a.

⁶⁶⁴ Asko Mattilan haastattelu 16.4.2010.

paiden autojen luovuttamisesta vuosikymmenien aikana SN-Seuran käytettäväksi. – Sain STT:n olemaan välittämättä asiaa edelleen. Ulkomin. Korhonen puhui TP:n kanssa, joka ei pitänyt asiaa kovin dramaattisena. Sovittiin, että protokollaosasto laatii muistion, jossa esitetään, että UM huomauttaisi NL:n sl:lle savukkeiden myynnistä ja vaatisi myynnin lopettamista. Sitten asia viedään hallituksen uav:n käsiteltäväksi.⁶⁶⁵

Tekstistä voisi päätellä, että ulkoministeriö olisi oman toiminnan kautta kuulut STT:n saaneen näitä papereita ja olisi oma-aloitteisesti ryhtynyt estämään tiedon levittämistä. STT oli jopa saanut paperit ”erehdyksessä”. Totuus on kuitenkin toinen. Pitkän uran niin STT:ssä kuin Hbl:ssäkin tehnyt Bjarne Nitovuori toimi tuolloin STT:n virastotoimittajana. Hänen tehtäviinsä kuului seurata mm. maatalousasioita. Juuri tuona päivänä 22. marraskuuta hän käväisi metsähallituksen kirjaamossa ja poikkesi myös naapurissa olevan tullihallituksen kirjaamossa. Siellä hän törmäsi näihin asiakirjoihin ja huomasi heti uutisia. Saatuaan jäljennöksen asiapapereista hän lähti toimitukseen tekemään juttua. Varoituskello kuitenkin soi päässä, ja hän meni näyttämään papereita toimituspäällikkö Esko Muinoselle. Tämä käski odottaa tovin. Pian Nitovuori sai kuulla Muinosen puhuneen asiasta Tuovisen kanssa. Puhe-
limessa oli sovittu, ettei papereista tehdä juttua. Nitovuoren muistelun mukaan puhelun yhteydessä oli puhuttu jotain STT:n palkitsemisesta.

STT:n puolelta tässä oli jo kaksinkertaista itsesensuuria. Ensinnäkin Nitovuori ei lähtenyt tekemään juttua ilman esimiehen hyväksyntää. Tämä tietysti on ollut aina käytäntö vähänkin arkaluonteisten asioiden yhteydessä. Varsinainen itsesensuroija oli toimituspäällikkö Muinonen. Hän ei luottanut omaan harkintakykyynsä, vaan kysyi lupaa ulkoasiainhallinnon johdolta. Saattoi olla, ettei päätoimittaja Sandelin ollut tuolloin paikalla. On oletettavaa, että ainakin Tuovisen silmissä STT:n luotettavuus kasvoi entisestään. Merkittävää on myös, että ulkoministeriö ryhtyi toimiin vasta, kun varsinkin tupakanmyynti oli tullut median tietoon. Ilmeistä on, että asia ei ollut mitenkään vieras ulkoministeriölle.

Vuotta myöhemmin Tuovinen kirjoitti päiväkirjaansa, että Neuvostoliiton autojen käyttö oli tullut julkisuuteen. Hän kertoi tuolloin lehdistölle, että diplomaatti-
autojen käytössä ilmenneet epäselvyydet olivat viranomaisten tutkittavina. Nitovuoren muistin mukaan uutinen oli Ilta-Sanomien sivuilla. Tuolloin Muinonen tuli Nitovuoren puheille ja sanoi, että STT:kin voi nyt kirjoittaa asiasta, kun se on ollut julki-

⁶⁶⁵ Salaisuuksien vartija, 105; Bjarne Nitovuoren haastattelu 19.2.2013.

suudessa. Nitovuorelta oli kuitenkin mennyt motiivi tehdä juttua asiasta, varsinkin kun hän itse oli alkujaan uutisen löytänyt. Muinonen oli sanonut kirjoittavansa itse. Paperit jäivät Muinoselle, eikä Nitovuori saanut niitä koskaan.⁶⁶⁶

Nitovuorella on myös toinen esimerkki sensuurista ja myös itsesensuurista. Joskus 1970-luvun puolivälissä hän oli maa- ja metsätalousministeriön kirjaamossa huomannut mielenkiintoiselta kuulostavan asiakirjan, jossa selvitettiin jotain neuvostoliittolaisten alusten toiminnasta Suomen aluevesillä. Hän pyysi kopiota asiakirjasta. Kalastus- ja metsästysosaston sihteeri kertoi, että hänen pitää kysyä lupaa vielä pomoltaan Tauno V. Mäeltä – Kekkosen kala- ja metsästyskaverilta. Mäki tuli itse paikalla ja ilmoitti, ettei paperia voi antaa, kun se koskee itänaapuria. Nitovuori ei ryhtynyt vaatimaan paperia, vaikkei se salainen ollutkaan.⁶⁶⁷

Täysin mahdollista on, että Nitovuoren työt olisivat vaikeutuneet, jos hän olisi ryhtynyt vaatimaan paperia suoraan Mäeltä tai virallista tietä. Virkamiehillä oli tuolloin nykyistä suuremmat valtuudet salata papereita, ja vaikkei valtuuksia olisi ollutkaan, niin papereita oli helppo salata. Nitovuori ei näin ollen ryhtynyt hankkimaan asiassa pyrrhoksen voittoa vaan tyytyi tilanteeseen. Tämäkin oli selvää itsesensuuria.

Kuten Kekkosen myllykirjeistä ilmenee, Neuvostoliittoa arvostelevat lehdet ja muu media joutuivat auttamatta epäsuosioon. Pääasiassa valtamedia toimi STT:n tapaan itänaapurista kirjoittaessaan vallanpitäjien kannalta korrektisti. Ylilyönnit taisivat sittenkin olla poikkeuksia. Selvä poikkeus STT:n toimissa oli myös aiemmin esillä ollut tilanne, kun STT:n toimittajan Ari Järvinen vahingossa tulkitsi puolueettomuuskäsitteen käyttöä vierailukommunikeassa.

Kekkosen esittämät arvostelut näyttäytyvät hyvin hänen arkistoaineistossaan ja ennen muuta hänen mittavan elämäkertasarjansa kirjoittajan Juhani Suomen tekstistä. Turo Uskali on väitöskirjassaan kuitenkin suhtautunut hyvin kriittisesti Suomen näkemyksiin. Uskalin mielestä Suomen Kekkosen tutkimukset ovat hyvä esimerkki siitä, miten journalististen käytäntöjen ymmärtämättömyys vie tutkijan helposti harhaan. Suomi näyttää hänen mielestään omaksuneen tutkimuskohteensa eli Kek-

⁶⁶⁶ Salaisuuksien vartija, 131; Bjarne Nitovuoren haastattelu 19.2.2013; Tullihallituksen kirjelmä ulkoasiainministeriölle 10.11.1976: Lähetystötavaran myynti ja luovuttaminen muuhun kuin virkakäyttöön (jäljennös); Tullihallituksen valvontaosaston muistiot 10.11.1976: Verottoman diplomaattitavaran joutuminen vapaaseen liikkeeseen ja SN-Seuran käytössä olevat verotta maahan tuodut autot (jäljennökset), STTA.

⁶⁶⁷ Bjarne Nitovuoren haastattelu 19.2.2013

kosen kriittisen näkemyksen joukkoviestinnästä. Sen mukaan kaikki journalistiset tuotokset ja viestimet, joissa jollain tavoin oltiin eri mieltä Kekkonen ajatusten ja tekojen kanssa leimautuivat heti ”kekkosvastaisuudeksi”.⁶⁶⁸

Oma lukunsa on Kekkonen henkilöön kohdistuneet kirjoitukset. Epäsuosioon joutui helpolla. Tosin tällaisia kirjoituksia ei paljon näkynyt, ei ainakaan STT:n uutisliuskoilla. Monissa myöhemmissä muisteluissa on tehty selväksi, että etenkin Kekkonen sairaus oli aihe, josta ei todellakaan sopinut kirjoittaa. Eri yhteyksissä toimittajatkin huomasivat, että kaikki ei ollut kunnossa, vaikkei Kekkonen terveydentilasta varsinaista tietoa ollutkaan. Niistäkään huomioista ei juuri kirjoitettu. Presidentin kanslian kansliapäällikkö ja adjutantit suojelivat vanhenevaa valtionpäämiestä. Kekkonen terveysongelmia selitettiin usein harmittomiksi ja tilapäisiksi ongelmiksi. Tietyistä aiheista kirjoittaminen suoraan kiellettiin. Seurauksena ikävästä kirjoittelusta olisi ollut vaikeuksia presidentinlinnan kanssa. On selvää, että kirjoittajan itsesuojeluvaistokin oli mukana tässä itsesensuurissa. Samaan luokkaan kuuluvat esimerkiksi poliitikkojen juovuspäissään tekemät hölmöilyt, mihin Mattilakin viittaa. Yleisenä selittäjänä varmasti oli ”ajan henki”.

Myöhemmin monet ovat harmitelleet, miksei silloin kirjoitettu totuutta. Pitkän linjan journalisti Risto Uimonen kirjoittaa vuonna 2009 ilmestyneessä teoksessaan *Median mahti*, että presidentin omituisesta käytöksestä olisi pitänyt tehdä isoja juttua ja Kekkonen olisi pitänyt velvoittaa kertomaan itse, mistä hänen hetkelliset poissaolonsa johtuivat ja mitä ne tarkoittivat. Kekkonen ei hänen mukaansa joutunut selittämään kertaakaan julkisesti hetkellisiä poissaolojaan tästä maailmasta, vaikka monet ulkomaiset arvovieraatkin joutuivat todistamaan niitä. Uimonen arvioi, että Kekkonen arvovalta jähmetti toimittajat ja tylsytti heidän teränsä. Presidenttiä pelättiin ja kunnioitettiin liikaa. Toista valtiomahtia eli toimeenpanovaltaa edustavan presidentin suhde neljänteen valtiomahtiin oli muuttunut epäterveeksi.⁶⁶⁹

Sinänsä Uimosen näkemykset ovat epäilemättä nykyajan näkökulmasta oikeita. Jälkikäteisvaatimus siitä, että Kekkonen sairauksista olisi pitänyt kirjoittaa isoja juttuja, edustaa kuitenkin selvästi jälkiviisautta. Vaatimus lähtee nykypäivän arvoista ja käsityksistä. Yli 30 vuoden takaisia tapahtumia ei nykypäivän arvoilla kuitenkaan

⁶⁶⁸ Uskali, 44.

⁶⁶⁹ Uimonen, 31–32.

selitetä mitenkään. Uimonen oli tuolloin toimittajan tehtävissä, mutta eipä kai hänkään kovin ahkeraan raportoinut Kekkonen horjuvasta terveydestä.

Samantapaista jälkiviisautta on havaittavissa STT:n pitkäaikaisen toimittajan Pirkko-Liisa Summan näkemyksissä. Summa seurasi pitkään mm. presidenttien vierailuja ulkomailla ja myös ulkomaisten valtionpäämiesten vierailuja Suomessa. Hänen uutisjutuistaan tulee näkyvästi esiin kunnioittava suhtautuminen valtionpäämiestä kohtaan; suoraa kritiikkiä jutuista on vaikea löytää. Presidenttien valtio- ja muista vierailuista hän on kirjoittanut kirjan *Reportterina presidenttien matkassa*. Siinä käydään läpi lukemattomia matkoja ja muistellaan varsinkin hauskoja sattumuksia. Ehkä mielenkiintoisin teksti liittyy elokuussa 1977 toteutuneeseen Kekkonen vierailuun Islantiin. Ohjelmaan kuuluneen kalastusretken aikana Kekkonen luisakahti Laxa-joen kuohuihin. Summa kirjoittaa, että kukaan valtiovierailua seuranneista suomalaisista toimittajista ei kirjoittanut tapahtumasta eikä suomalaisten kuvaajien ottamia kuvia tuolloin julkaistu. Kuvaajat kiistivät ottaneensa kuvia, kun Kekkonen kysyi, että ettehän te nyt ottaneet kuvia. Toimittajille sanottiin, ettei asiasta sopinut kirjoittaa. Ulkoministeriön edustaja vielä varoitti, että jos kuvia tai juttuja ilmaantuu, tulee presidentinlinnan kanssa vaikeuksia:

Muistan ikuisesti tunteen, kun seuraavana päivänä matkalla Reykjavikista Kööpenhaminaan sain lentokoneessa käsiini islantilaisen lehden. Sen etusivuilla komeili suurikokoinen kuva virran viemästä presidentistä ja häntä tavoittavasta adjutantista sekä yksityiskohtainen selostus tapahtuneesta.

Summa ei kuitenkaan kirjassaan kerro, mikä oli hänen ”ikuisesti muistamansa tunne”. Oliko se vaivautuneisuutta tai itseruoskintaa tai oliko se mahdollisesti tunne, että hän oli toiminut tilanteessa oikein? 2000-luvun näkökulmasta tunne oli epäilemättä vähintäänkin nolostuminen: Miksen kirjoittanut tapahtumasta? Tähän viittaa ainakin se, että hän luonnehtii kyseisen vierailun merkinneen mustaa aukkoa suomalaisen lehdistön historiassa.⁶⁷⁰

Toimittajilla on ollut kerrottavinaan lukemattomia tarinoita tapahtumista, joista myöhemmän näkemyksen mukaan olisi pitänyt ehdottomasti kirjoittaa, mutta joista ei kuitenkaan kirjoitettu.⁶⁷¹ Toimittaja Aarno Laitinen⁶⁷² on tyylilleen uskollis-

⁶⁷⁰ Summa, 46.

⁶⁷¹ Tämänkin kirjoittaja on toimittajaurallaan syyllistynyt joskus tiedon salailuun.

⁶⁷² Laitinen oli vuonna 1981 *Tamminiemen pesänjakajat* -kohukirjan ilmestyessä HS:n poliittisen toimituksen esimies. Kirjan tekijänä oli salanimi ”Lauantaiseura” Kirjoittajia arvuuteltiin jonkin ai-

sena ruoskinut sanallisesti Kekkonen presidenttikauden lopun aikaisia suomalaisia toimittajia:

Kun presidentti oli joskus valtiovierailulla täysin poissaoleva, talutettavassa kunnossa ja tankkasi puheitaan toivottomalla tavalla, toimittajat katselivat epätietoisina toisiaan. Kun hän sitten yllättäen pystyi lukemaan hänelle pölkkykirjaimin laaditun puheen jotenkuten lävitse ja kun hovin jäsenet alkoivat katsella toisiaan hymyillen ylpeinä kuin sanoja taapailevan lapsen vanhemmat, toimittajatkin olivat helpottuneita.

Laitinen kertoo mm. tapauksesta, kuinka valtiovierailulla presidentin adjutantti karjui toimittajalle saksalaisten isäntien ollessa läsnä, että ”lehdistön tehtävänä on tukea tasavallan presidenttiä”. Ulkoministeri Hans-Dietrich Genscherin suomen kieltä taitanut avustaja kuunteli vieressä ja ihmetteli everstin simputuksen jälkeen silmät levällään: ”Onko teillä todella tällaista”. Laitinen tiivistää, että poliittisen rappion ja yhteiskunnallisen korruption oloissa journalismi alistui vapaaehtoisesti vallasaoilijoiden hymistelijäksi. Hän irvailee päätoimittajien pelänneen, ettei tule kutsua Linnaan tai Tehtaankadulle. Poliittiset toimittajat taas pelkäsivät, että vallan kabinettien ovet pamahtavat kiinni.⁶⁷³

On jokseenkin selvää, että Laitisen näkemys edustaa ääripäätä. Kautta aikojen toimittajat ovat etenkin vältäneet kirjoittamasta juttuja, jotka liittyvät päättäjien tekemisiin humalassa. Kekkonen ei tunnetusti sylkenyt lasiin, ja joskus tuli juoduksi liikaakin. Toimittajapiireissä ryyppäämisistä tiedettiin, mutta eipä niistä juuri tehty juttua. Taustalla oli sekin, etteivät toimittajatkään yleensä kieltäytyneet juomatarjoiluista. Helsingin Sanomissa mainetta niittänyt kuvaaja V. K. Hietanen on kertonut yhdestä tapahtumasta – tosin julkisuudessa vasta vuonna 2009. Ruotsin pääministeri Tage Erlander oli tullut tapaamaan Kekosta Turun saaristoon. Se tarkoitti herrojen ryyppyreissua. Kun herrat kieriskelivät humalassa maassa, Hietanen kysyi Kekkonen adjutantilta Urpo Levolta, että miksi lehtimiesten annetaan nähdä tämä. Levo taputti Hietasta olalle ja sanoi, että ”koska teihin voi luottaa – tieto ei leviä ulkopuolelle.⁶⁷⁴

kaa, kunnes selvisi, että tekijät olivat HS:n toimittajia. Mukana oli mm. tuleva päätoimittaja Janne Virkkunen. Seurauksena oli, että Laitinen toimituksen esimiehenä sai kirjoittajista lähtöpassin lehdestä.

⁶⁷³ Laitinen, 74–75.

⁶⁷⁴ Vehviläinen, Urkista Rollareihin. Journalisti 22/2009.

Ongelmia Moskovassa

Pohjoismaiset uutistoimistot olivat jo pitkään olleet tiivis yhteistyöryhmä. 1960-luvulle tultaessa toimistot ryhtyivät keskustelemaan yhä aktiivisemmin ”oman miehen” saamisesta maailmalle. RB oli jo ensimmäisenä ehtinyt Brysseliin. Uutiset Moskovasta olivat olleet suurten uutistoimistojen varassa. Tassin jutut olivat pitkiä, ja niissä oli oma värittyneisyytensä. Suomella ja muillakin pohjoismailla oli läheisiä yhteyksiä Neuvostoliittoon, joten tarve pohjoismaiseen tai suomalaiseen näkökulmaan uutisissa alkoi tulle entistä tärkeämmäksi.

Suomalaiset kirjeenvaihtajat Neuvostoliitossa olivat harvinaisia. Vuonna 1957 Kansan Uutiset ja Uusi Suomi aloittivat vakinaisen kirjeenvaihtajatoiminnan Moskovassa. Yleisradio vakinaisti kirjeenvaihtajansa vuonna 1965. Helsingin Sanomat ja vähemmistökommunistien Tiedonantaja aloittivat Moskovassa vasta vuonna 1975.⁶⁷⁵

Pohjoismainen kirjeenvaihtajaverkosto alkoi hahmottua. Missään muualla maailmassa ei ollut vastaavaa järjestelyä. Ruotsin TT sijoitti toimittajansa Moskovaan, Norjan NTB Washingtoniin ja Tanskan RB Brysseliin. RB oli sittemmin myös linkkinä Reykjavikiin Islantiin. STT sai oman kirjeenvaihtajapaikkansa 1970-luvun puolella, kun toimistot perustivat toimituksen Pekingiin.

Moskovaan toimistot saivat yhteisen kirjeenvaihtajan vuonna 1966. Seuraavana vuonna pesti vakinaistettiin. Tehtävässä aloitti ruotsalainen Hans Björkegren, jolla oli jo kokemusta Moskovan-kirjeenvaihtajan tehtävistä Stockholms Tidningenin palveluksessa. Heti alusta sovittiin kirjeenvaihtajien kustannusten jaosta: lähetävä toimisto maksoi kaksi kolmasosaa ja kukin kolmesta muusta toimistosta yhden kolmasosan. Kustannusten jako vahvistettiin toimistojen kokouksessa Kööpenhaminassa marraskuussa 1969. Kokouksessa koko järjestelmä katsottiin kokonaisuudeksi. Sen jatkaminen joutuisi vaikeuksiin, jos joku toimistoista luopuisi osallistumisestaan.⁶⁷⁶ Tässä yhteydessä ei puututa kirjeenvaihtajien toimiin syvällisesti. Tapahtumia pyritään selittämään vain STT:n suhteiden kannalta oletetuissa merkittävässä

⁶⁷⁵ Uskali, 129–135, 322, 351.

⁶⁷⁶ Killisen selostus toimistojen kokouksesta 24.11.1969. STT:n jtk:n ptk 10.12.1969. ”Pöytäkirjat”, STTA.

kysymyksissä. Turo Uskali on analysoinut laajasti Moskovan-kirjeenvaihtajien toimia väitöskirjassaan *Älä kirjoita itseäsi ulos – Suomalaisen Moskovan-kirjeenvaihtajuuden alkutaival 1957–1975*.

Pekingin-kirjeenvaihtajasta oli jo aiemminkin keskusteltu. Kesällä 1971 TT:n ulkomaantoimituksen päälliköksi siirtynyt Hans Björkegren oli Kiinan-vierailullaan pohjustanut hanketta. Edelleen vauhtia kirjeenvaihtajuus sai, kun TT:n toimitusjohtaja Jan-Otto Modig keskusteli helmikuussa 1972 AP:n ja Tassin Tukholman-kirjeenvaihtajien kanssa. AP:n edustaja ilmoitti olevansa kiinnostunut saamaan aineistoa mahdolliselta pohjoismaiselta Pekingin-kirjeenvaihtajalta. Myös Tassin edustaja kertoi, että Tass olisi periaatteessa kiinnostunut saamaan aineistoa Kiinasta. Tosin Tassillakin oli jo oma edustaja Pekingissä. Pohjoismaiselta kirjeenvaihtajalta voisi kuitenkin saada täydentävää aineistoa. Modig ehdottikin, että asiassa ryhdytään toimiin. Kiinan tilanne oli tullut entistä mielenkiintoisemmaksi, kun Kiinan ja Yhdysvaltojen väleissä tapahtui lämpenemistä. Presidentti Richard Nixonkin oli vastikään tehnyt paljon huomiota herättäneen vierailun Kiinaan.⁶⁷⁷

Oli sovittu, että paikka menee STT:lle. Killinen ryhtyi pikaisesti toimiin. Hänellä oli jo sopiva ehdokaskin kirjeenvaihtajaksi: Uuden Suomen ulkomaantoimituksen päällikkö Jaakko Kaurinkoski. Kaurinkoski oli ollut Uuden Suomen Moskovan-kirjeenvaihtajana vuosina 1963–69. Hänen juttunsa eivät kuitenkaan olleet miellyttäneen neuvostoviranomaisia, joten vuonna 1971 Neuvostoliiton ulkoministeriö ei enää myöntänyt hänelle kirjeenvaihtajan asemaa Moskovassa. Niinpä jo toukokuun lopussa Killinen saattoi ilmoittaa kollegoilleen, että hän oli käynyt Kaurinkosken kanssa esittäytymässä Kiinan Helsingin-suurlähettiläälle.⁶⁷⁸

Kaurinkoski aloitti innokkaana uudessa tehtävässään vuoden 1973 alusta. Koska kyse oli pohjoismaisesta kirjeenvaihtajasta, hänen työkielenään oli ruotsi. Hänelle se oli toinen kotikieli. Pesti oli kolmivuotinen. Koska Kaurinkoski viihtyi Pekingissä ja koska hänen työhön oltiin tyytyväisiä, toimikautta jatkettiin aluksi vuoden 1976 kesäkuuhun ja sitten vuoden 1977 heinäkuun alkuun. Jo ensimmäisenä

⁶⁷⁷ Hans Björkegren Sandelinille, NTB:n Helge Giverholtille ja RB:n Peter Schaefferille 19.7.1971. Jan-Otto Modig Killiselle, RB:n Bent A. Kochille ja NTB:n Per Monsenille 16.2.1972. ”Peking-Bryssel 1972–80”, STTA.

⁶⁷⁸ Kaurinkosken CV; Killinen Kochille, Modigille ja Monsenille 31.5.1972 (jäljennös). ”Peking-Bryssel 1972–80”, STTA. Kaurinkoski siirtyi sittemmin ulkoasiainhallintoon. Hän toimi Suomen ensimmäisenä suurlähettiläänä uudelleenitsenäistyneessä Virossa.

vuonna Kaurinkoski vieraili Pohjois-Koreassa. Hän kertoi ylpeänä olevansa ensimmäinen länsimainen kirjeenvaihtaja, joka oli akkreditoitu Pjongjangiin.⁶⁷⁹

Jo vuoden 1976 puolella Kaurinkoskelle haettiin lehti-ilmoituksella seuraaja. Sandelin ilmoitti tammikuussa kollegoilleen valinneensa seuraajaehdokkaaksi Belgradissa ja Budapestissa toimineen Yleisradion kirjeenvaihtajan Erkki Karjalaisen. Kollegat hyväksyivät Sandelinin valinnan, ja Karjalainen aloitti uudessa tehtävässään vuoden 1977 heinäkuun alussa. Kaurinkosken kanssa kaikki oli sujunut hyvin. Samaa ei voi sanoa yhteistyöstä Karjalaisen kanssa. Jo pian toimikauden alettua hänen ja Sandelinin kesken tuli sanomista yhdestä jos toisestakin asiasta. Kiistaa tuli mm. raha-asioista, työpäivien pituuksista ja vapaapäivien vietosta. Työtä Karjalaiselle todella riitti. Tuona aikanahan puhemies Mao Tse-Tung kuoli, mitä seurasi tiukka valtakamppailu. Erityisesti kiistaa tuli Karjalaisen puolison Raijan Vallan roolista. Valta teki free lancena juttuja ainakin Yleisradioon ja Ilta-Sanomiin. Oli sovittu, ettei hän tee uutisluontoisia juttuja. Jotkut jutut kuitenkin ylittivät Sandelinin mielestä tämän rajan. Puhuttiin myös, että Kiinan viranomaiset eivät olleet tyytyväisiä Karjalaiseen. Pekingin ja Helsingin välillä käytiin hyvinkin kiivasta kirjeenvaihtoa. Jossain vaiheessa STT:ssä pohdittiin jopa potkujen antamista Karjalaiselle, mutta se ei juridisesti ollut mahdollista. Karjalainen palveli pohjoismaisia toimistoja toimikautensa loppuun eli vuoden 1980 kesäkuun loppuun. Pekingistä lähti ilmeisen katkeroitunut pariskunta. STT:n ulkomaantoimittaja Unnukka Outinen toimi muutaman kuukauden ajan Karjalaisen seuraajana, kunnes Pekingin-toimisto suljettiin.⁶⁸⁰ Syynä toimiston sulkemiseen oli toimistojen toteamus, ettei Kiinasta sittenkään saanut riittä-

⁶⁷⁹ Kaurinkoski Sandelinille 16.11.1973. ”Peking–Bryssel 1972–80”, STTA.

⁶⁸⁰ Sandelin TT:n Sven Gerentzille, RB:n Kochille ja NTB:n Monsenille 18.1.1977. Karjalaisen ja Sandelinin välistä kirjeenvaihtoa vuosilta 1977–80; Unnukka Outinen Ilmari Sundbladille 13.6.1980, ”Peking–Bryssel 1972–80”, STTA; Heikki Karkkolaisen haastattelu 3.5.2010. Karjalainen yritti saada akkreditointia myös Pohjois-Koreaan. Hänen anomukseensa ei edes vastattu. Syynä lienee ollut, että Pohjois-Korean viranomaiset eivät olleet hyväksyneet Kaurinkosken juttuja. Toimittajan työ totalitaarisessa valtiossa ei ole koskaan ollut helppoa. – Karjalaisista ajateltiin jo vuosikymmenen alussa pohjoismaiseksi kirjeenvaihtajaksi Moskovaan. Killinen kirjoitti hänelle elokuussa 1971 Belgradiin ja kosiskeli häntä Yleisradion palveluksesta uuteen tehtävään. Yleisradion Arne Tannisenkin kanssa asiasta oli keskusteltu luottamuksellisesti. Killinen kertoi, että nyt oli Suomen vuoro asettaa toimittaja Moskovaan. Vaikutena oli kuitenkin löytää sopiva ehdokas. Killisen tietojen mukaan Karjalaisella oli edellytykset mm. kirjoittaa ruotsiksi. Hän kehui, että palkkakin olisi parempi kuin Yleisradiossa, koska sitä maksettiin ”Skandinaavisten perusteiden mukaan”. Karjalainen ei oikein lämmennyt ajatukselle. Hän oli kyllä ajatellut Moskovaa, mutta se olisi ollut vuorossa vähän myöhemmin. Ajatus siis kuivui kokoon, ja Moskova jäi TT:lle. Killinen Karjalaiselle 17.8.1971 (jäljennös); Karjalainen Killiselle 2.9.1971. ”Moskva 1968–80”, STTA.

västi uutisia.⁶⁸¹ Sittemmin perustettiin yhteispohjoismainen kirjeenvaihtajan paikka Bonniin. Ongelmat Pekingin-kirjeenvaihtajan kohdalla olivat joka tapauksessa toimituksen sisäisiä, eivätkä ne ilmeisesti heijastuneet mitenkään talon ulkopuolelle.

Yhteispohjoismaisten Moskovan-kirjeenvaihtajien toimista kirjoiteltiin jo julki-suudessakin. STT:lle kirjoitukset ja kommentit olivat epäilemättä kiusallisia. Koska Moskova oli TT:n hoidossa, kirjeenvaihtajat olivat ruotsalaisia toimittajia. Heidän lähtökohtanaan näyttää olleen, että Neuvostoliiton kannalta kielteisiinkin asioihin pitää puuttua hanakasti. Stig Fredrikson aloitti kirjeenvaihtajana vuoden 1972 alusta. Noina aikoina neuvostoliittolaisten toisinajattelijoiden kirjailija Aleksandr Solženitsynin ja ydinfyysikko Andrei Saharovin asemasta keskusteltiin laajasti maailmalla. Solženitsyn karkotettiin maasta vuonna 1974 ja Saharov joutui sisäiseen karkotukseen samana vuonna. Jo vuoden 1972 keväällä Fredrikson kirjoitti laajan jutun Solženitsynin New York Times -lehdelle antamastaan ja Moskovassakin julkaistusta haastattelusta. Kyseessä oli Solženitsynin ensimmäinen haastattelu yhdeksään vuoteen. Haastattelussa kirjailija kertoi omasta ja perheensä kohtalosta; heidän ympärilleen oli muodostunut eräänlainen ”kielletty saasteinen vyöhyke”. Hänen työtään oli monella tavalla vaikeutettu. Hänellä ei esimerkiksi ollut pääsyä arkistoihin. Hänen matemaatikkovaimonsakin oli erotettu työstään, kun oli ilmennyt, kenen puoliso hän oli. Tässä pitkäkössä jutussaan Fredrikson toi esiin myös muita kirjailijaan kohdistuneita painostustoimia.⁶⁸² Ei ole mitään viitteitä siitä, että neuvostoviranomaiset olisivat reagoineet juttuun; olihan haastattelu julkaistu Moskovassakin. Tuskinpa kuitenkaan Tehtaankadulla sitä kovin suopeasti katsottiin.

Uskali kertoo, että vuosia myöhemmin TT:n uutisesta ilmeni ruotsalaisilla olleen läheiset suhteet Solženitsyniin. Yhteydet olivat alkaneet jo Björkegrenin aikana. Kirjailijalle järjestettiin mm. kyrillisiin kirjaimin varustettu kirjoituskone ja kirjoituspaperia. Fredriksson tapasi kirjailijan ainakin 20 kertaa ja kuljetti kerran käsikirjoituksen länteen. Agenttitarinoiden tapaan käsikirjoitus kulki mikrofilmattuna Fredrikssonin transistoriradiossa. STT:ssä Sandelinkin oli ainakin osittain tietoinen yhteydestä.⁶⁸³

⁶⁸¹ Sandelinin muistio TT:lle, NTB:lle ja RB:lle 21.9.1981. ”Yhteispohjoismaista, kirjeenvaihtajat”, STTA.

⁶⁸² Solženitsynin haastattelu, STT 3.4.1972.

⁶⁸³ Uskali, 369.

Vuoden 1974 alussa sattui tapaus, josta aiheutui harmia STT:lle. Helmikuussa presidentti Kekkonen teki epävirallisen vierailun Neuvostoliittoon. Väliaikainen asiainhoitaja Jyrki Aimonen raportoi pian ”luottamuksellisesti ja henkilökohtaisesti” Sandelinille, mitä Moskovassa oli tapahtunut. Suomalaisille toimittajille oli järjestetty pääsy seuraamaan saapumisseremonioita asemalaiturille. Paikalla olivat Uuden Suomen, Kansan Uutisten ja Yleisradion edustajat sekä Fredrikson STT:n edustajana. Fredriksson oli käyttänyt tilaisuutta hyväkseen ja esittänyt Kekkosta kättelevälle pääministeri Aleksei Kosyginille Solženitsynin karkotusta koskevan kysymyksen. Aimonen selosti, että myöhemmin Zavidovossa Kosygin oli esittänyt Kekkoselle oudoksuntansa ”suomalaisen” lehtimiehen käyttäytymisestä. Kosygin oli Aimosen tietojen mukaan odottanut kysymysten liittyvän presidentin matkaan. Kekkonen ei ilmeisesti pitänyt tapausta tärkeänä. Ainakaan hän ei kirjannut tapauksesta mitään päiväkirjaansa. Tosin hänellä ei ollut tietenkään koskaan päiväkirjaa mukanaan Neuvostoliitossa. Aimonen oli joka tapauksessa erittäin tuhtunut tapahtuneesta:

Allekirjoittaneen on vaikea ymmärtää, että Fredrikson olisi toiminut STT:n ohjeiden perusteella. Fredrikson, joka itse levitti heti tietojaan Moskovassa, teki ainakin käyttäytymisellään mielestäni karhunpalveluksen tulevia vierailuja ajatellen suomalaisille Moskovaan akkreditoituneille lehtimiehille – ottaen huomioon tämän maan käyttäytymis- ja kohteliaisuustavat.⁶⁸⁴

Kun myöhemmin tietoon tuli Fredriksonin yhteys Solženitsyniin, kysymys oli ymmärrettävä niin journalistisessa kuin muussakin mielessä. Uskali tulkitsee kirjeenvaihtajan poikkeuksellisen toiminnan herättäneen neuvostoisännissä sen verran suuttumusta, että Fredrikssonin käytöksestä valitettiin Suomen Moskovan-suurlähetystöön.⁶⁸⁵ Tästä suuttumuksesta ei ole kuitenkaan mitään viitteitä, ellei sitten Kosyginin oudoksuntaa pidetä semmoisena. Pikemminkin näyttää siltä, että suurlähetystö puuttui oma-aloitteisesti asiaan.

Sandelin puolusti Fredriksonia Aimoselle lähettämässään vastauskirjeessä. STT ei ollut antanut Fredriksonille mitään ohjeita kysymyksistä mahdollisten haastattelutilaisuuksien varalta. Häntä oli vain valistettu Kekkosen vierailun taustasta. Sandelinin näkemyksen mukaan Fredrikson ei tehnyt eroa asemassaan STT:n kirjeenvaihtajana ja kansainvälisenä kirjeenvaihtajana. Jälkimmäisessä asemassa hän

⁶⁸⁴ Jyrki Aimonen Sandelinille 22.2.1974. ”Ulkoasiainministeriö”; STTA. Urho Kekkosen päiväkirjat 3, (15.–19.2.1974), 391.

⁶⁸⁵ Uskali, 366.

pyrki mahdollisuuksien mukaan saamaan kommentteja myös ajankohtaisista tapahtumista: ”Siitä kysymyksestä, oliko aika ja paikka tällä kertaa soveliaat tehdylle haastattelulle, voidaan luonnollisesti keskustella pitäen lähtökohtana myös kansainvälisiä uutiskriteerejä”. Sandelin kehui, että Fredriksonia pidettiin laajoissa piireissä tavavana ja asiallisena lehtimiehenä. Sen verran hän kuitenkin antoi periksi, että olisi luonnollisesti kuitenkin syytä ottaa huomioon asiassa esitetyt näkökohdat vastaavien tapausten uusiutumisen välttämiseksi.⁶⁸⁶ Sandelinin viittaus kansainvälisiin uutiskriteereihin merkinnee sitä, että hänen mielestään kysymys Solženitsynin karkotuksesta oli perusteltu.

Sandelin palasi tapahtuneeseen vielä huhtikuussa lähetystöneuvos Matti Cavénille lähettämässään kirjeessä. Hän ilmoitti pitävänsä Kekkonen vierailun yhteydessä sattunutta tapausta tutkittuna ja selvitettyinä. Sen sijaan hän oli harmistunut siitä, että Fredriksonista oli levitetty muunlaisia tietoja sekä Moskovassa että Suomessa diplomaatti- ja lehtimiespiireissä. Oli väitetty, että neuvostoviranomaiset olisivat pidättäneet hänet Solženitsynia koskevien asiakirjojen luvattomasta kuljetamisesta. Tietoja oli hänen mielestään levitelty ilmeisesti tietien tahtoen Fredriksonin saattamiseksi huonoon valoon. Hän ei arvaillut, kuka oli näiden tietojen alkulähde. Hän korosti vain, ettei Moskovassa ollut millään tavalla ryhdytty toimiin Fredriksonia vastaan. Neuvostoviranomaiset eivät liioin olleet koskaan ottaneet yhteyttä uutistoimistoihin Fredriksonin työstä. Hän oli vastikään vierailut Baltian neuvostotasavalloissakin Neuvostoliiton ulkoministeriön luvalla. Sandelin toivoi, että Cavén voisi yksityisesti vaikuttaa näiden ikävien syytösten selvittämiseen.⁶⁸⁷

Tapaus on hyvä esimerkki siitä, miten Suomen ja Neuvostoliiton väliset herkätsuhteet vaikuttivat kaikkinaiseen kanssakäymiseen. Suomen valtion edustaja otti asiakseen ryhtyä ennaltaehkäisevästi sensuroimaan toimittajien työtä. ”Suomalais-toimittaja” kylläkin oli sillä kertaa ruotsalainen. Voi vain arvailla, olisiko suomalainen toimittaja toiminut vastaavalla tavalla. Mahdollista on, että vastaus on kielteinen. Ainakaan kukaan asemalaiturilla olleista suomalaistoimittajista ei ollut jatkanut samasta aiheesta.

Koko tapaus olisi varmasti unohtunut, ellei Fredrikson itse olisi ottanut sitä esiin. Päätettyään kirjeenvaihtajakautensa hän kirjoitti ruotsalaisen iltapäivälehd-

⁶⁸⁶ Sandelin Aimoselle 26.2.1974 (jäljennös), ”Ulkoasiainministeriö”, STTA.

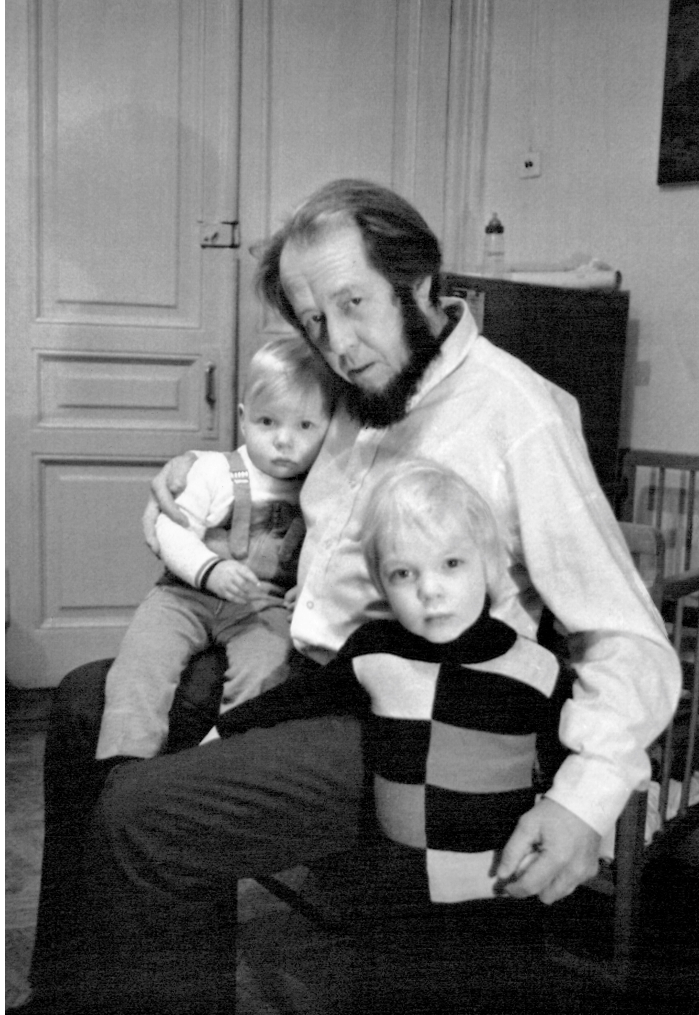
⁶⁸⁷ Sandelin Matti Cavénille 22.4.1974 (jäljennös), ”Ulkoasiainministeriö”, STTA.

Expressenin kulttuurisivuille kokemuksistaan Moskovassa. Kirjoituksen otsikkona oli ”Hur man sätter stopp för Farliga Frågor”. Teksti ei ollut mitenkään mairittelevaa suomalaisten kannalta. Heti aluksi hän muistutti huhtikuussa 1973 yya-juhlien ja Neuvostoliiton presidentin Nikolai Pogornyin Suomen-vierailun yhteydessä vierailukommunikeaan sisältyneestä uudesta kohdasta: ”Kummankin maan joukkotiedotusvälineillä todettiin olevan tärkeä tehtävä palvella Suomen ja SNTL:n kansojen ystävyyden ja luottamuksen jatkuvaa lujittamista tämän tärkeän asian edellyttämällä vastuuntunnolla ja asiallisuudella vahingoittamatta maiden välisten ystävyyssuhteiden suotuisaa kehitystä”⁶⁸⁸. Fredrikson tulkitsi, että suomalaisen journalistin tärkeimmäksi tehtäväksi tuli kirjoittaa niin, että hän palvelee jatkuvaa ystävyyttä ja luottamusta – sekä pysyä kaukana semmoisesta, joka voi vaarantaa suhteita. Hänen mielestään kommuniqueatekstiä voitiin tulkita niin, että journalistin ei tule tehdä omia aloitteita tiedon hankinnassa. Hän kertoi saaneensa kokea tämä useita kertoja toimiessaan kirjeenvaihtajana Moskovassa vuosina 1972–76.

Fredrikson kertoi esimerkkinä kyseisen tapahtuman Moskovan rautatieasemalla. Hän oli ensin kysynyt tulevista keskusteluista ja saanut hyviä vastauksia. Sitteen hän oli kysynyt, mitä tapahtuu juuri karkotetun Solženitsynin perheelle ja hänen jälkeensä jääneelle kirjalliselle aineistolle. Kosygin oli pienen harkinnan jälkeen vastannut, että perhe voi seurata kirjailijaa milloin tahansa. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun joku neuvostojohtajista sanoi Solženitsynistä jotain karkotuksen jälkeen. Fredrikson oli kuullut Kekkonen tokaiseen, että Jumalalle kiitos, ettei se ollut suomalainen, kun tämä oli myöhemmin kuullut, kuka kysyjä oli. Fredrikson kertoi Suomen suurlähetystön antaneen vastedes jatkuvasti käyttäytymisohjeita ja sopivia kysymyksiä esitettäväksi tärkeiden vierailujen yhteydessä. Tämä oli hänen mielestään huolestuttavaa kehitystä. Kuitenkin hän kiitti, että länsimaisten toimittajien olot olivat parantuneet Moskovassa Etykin päätösasiakirjan ansiosta.⁶⁸⁹ Fredriksson oli toiminut journalististen periaatteiden mukaisesti. Kun oli mahdollisuus esittää kysymyksiä Kosyginille, hän oli kysynyt. Kaiken lisäksi hän oli saanut vastauksen, joka sisälsi kansainvälisesti merkittävän uutisen.

⁶⁸⁸ Juhani Suomi on siteerannut kommuniqueatekstiä Kekkonen elämäkertasarjassa. Suomi 1998, 270.

⁶⁸⁹ Fredrikson, Hur man sätter stopp för Farliga Frågor. TT:s man i Moskva 1972–76. Expressen 21.9.1976.

Yhteispohjoismaisen kirjeenvaihtajan esittämä kysymys pääministeri Aleksei Kosyginille kirjailija Aleksandr Solženitsynin kohtalosta suututti Suomen ulkoministeriön edustajat (Lehtikuva/UPI)

Fredriksonin kritiikin kärki oli suunnattu suomalaisiin, ei neuvostoliittolaisiin. Ei siis ole mikään ihme, että ulkoministeriössä herättiin. Tuolloin toimistopäällikkönä toiminut Jyrki Aimonen teki salaisen muistion kirjoituksesta. Toimistopäällikkö Jaakko Blomberg lähetti muistion Sandelinille. Aimonen toisti samoja asioita, joita hän oli kirjoittanut jo yli kaksi vuotta aiemmin. Fredriksonin tulkintaa yhteistyökommunikeasta hän piti uutena ja oudoksuttavana. Hän korosti, että tapahtuma ei koskaan johtanut mihinkään repressaalioihin Fredriksonia kohtaan puhumattakaan uhkailuista hänen kollegojaan kohtaan. Aimosen mukaan jotkut suomalaiset kir-

jeenvaihtajatkin paheksuivat Fredriksonin käyttäytymistapaa. Yhteenvetona hän toisti, että Fredriksson ylitti sopivaisuuden säännöt, kun otti huomioon Moskovan olot.⁶⁹⁰ Kaikesta päätellen Fredrikssonin Kosyginille esittämä kysymys ei synnyttänyt enää lisäkirjelmää, eikä Neuvostoliittokaan puuttunut asiaan. Yksi asia oli selvä: eräs ruotsalaistoimittaja ei kovin hyvällä muistellut suomalaisia viranomaisia. Selvää oli myös, että neuvostoyhteiskunnan käytössäännöt olivat iskostuneet ulkoministeriön virkamieskunnan mieliin. Eri asia on, oliko Aimosen toiminta vain varovaisuutta, itsesensuuria, itsesuojeluväitosta tai kenties itsepetosta.

Fredrikssonin seuraajalla Ebba Sväborgilla oli myös hankaluuksia. Erityistä tuhtumusta herätti hänen tammikuussa 1979 kirjoittamansa laaja juttusarja Neuvostoliiton sosiaalijärjestelmästä. Invalideista kertovan jutun alku oli raflaava:

Heitä ei juuri koskaan näe, vaikka heitä on miljoonia. Neuvostoliiton vammaiset muodostavat jättimäisen joukon, sillä maassa on kaikkiaan 18 miljoonaa ihmistä invalidieläkkeellä. Kahden vuoden Neuvostoliitossa oleskelun aikana olen kuitenkin nähnyt rullatuolissa olevia ihmisiä vain kerran – vanhainkodissa. Kirkkojen edustoilla näkee joskus vanhoja miehiä, joilla on puujalat ja kainalosauvat. Joskus näkee jalkakäytävällä voimakasrakenteisen jalattoman miehen, joka liikkuu pienellä nelipyöräisellä metallilevyllä.

Juttu jatkui samaan tyyliin. Sväborg siteerasi sosiaalihuollon virkamiestä, joka oli sanonut, että Neuvostoliiton kansa ei ollut vielä riittävän kypsä näkemään vaikeasti vammautuneita ihmisiä väkijoukoissa. Sotainvalideilla asiat olivat ehkä kaikkein parhaimmalla tolalla. Myös työssä vammautuneet saivat kunnollista korvausta. Muut joutuivat tyytymään hyvin pieniin eläkkeisiin. Kaiken lisäksi Neuvostoliitossa ei ollut mitään invalidiliiton kaltaista järjestöä.⁶⁹¹

Ei ole mikään yllätys, että vähemmistökommunistien lehti Tiedonantaja tuhoutui täysin jutusta. Se kirjoitti etusivullaan näyttävästi, että STT välittää neuvostovastusta artikkelisarjaa. Lehti muistutti, että juttusarjaa oli julkaistu mm. kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien lehdissä.⁶⁹² Ohjeet lehden kirjoitukseen olivat tulleet todennäköisesti ainakin SKP:n vähemmistöltä ja ehkäpä myös NKP:stä. Uutistoimisto APN:n Helsingin-toimiston johtaja V. Zaitšikov otti asiakseen puolustaa neuvostojärjestelmää. Hän kirjoitti tunteikkaan vastineen, jossa hän kertoi tuntuneen hyvin pahalta, kun hän oli tutustunut Sväborgin artikkeliin invalidien vaikeista oloista Neu-

⁶⁹⁰ Aimosen muistio 27.9.1976. "Ulkoasiainministeriö", STTA.

⁶⁹¹ Sväborg, Invalidit. STT 11.1.1979.

⁶⁹² Tiedonantaja 19.1.1979.

vostoliitossa. Kohta kohdalta hän kiisti Svåborgin näkemyksiä ja toi esiin esimerkkein avulla, kuinka vammaisten hyväksi oli tehty paljon työtä. Aamulehti julkaisi Zaitšikovin kirjoituksen, vaikka se ollut edes käyttänyt Svåborgin juttusarjaa omilla sivuillaan. Lehti kirjoitti STT:n Sandelinin todenneen neuvotteluissa Zaitšikovin kanssa, ettei tietotoimistojen käytäntöön kuulunut kirjoitusten kumoaminen toisella kirjoituksella. Aamulehti käytti myös tilaisuutta hyväkseen saada naljailla Tiedonantajan kustannuksella:

Sallimme ylläolevalle tilan vakuuttuneina siitä, että johtaja Zaitshikovin tuhtumus on omakohtaisesti syntynyttä. Asiaan on syytä antaa olla vaikuttamatta sen, että stalinistilehti Tiedonantaja on Suomessa tehnyt jutusta yleishyökkäyksen pohjoismaisten tietotoimistojen yhteisesti käyttämiä kirjeenvaihtajia vastaan. Paitsi, että Svåborg jutussaan Tiedonantajan mukaan ”paljasti avoimen neuvostovastaisen asenteensa”, on myös tanskalaisen RB:n kirjeenvaihtaja epäilyttävä siksi, että hän avustaa STT:oa ”Naton päämajan kotikaupungissa Brysselissä” ja norjalaisen NTB:n edustaja siksi, että hänet on sijoitettu Washingtoniin tai STT:n mies Karjalainen toimiessaan Pekingissä.⁶⁹³

Porvarilehtenä Aamulehti asettui selvästi tukemaan STT:tä. Ei voi välttyä ajatukselta, että lehti halusi vaivihkaa tehdä Zaitšikovinkin ellei nyt naurunalaiseksi, niin ainakin epäluotettavaksi. Tiedonantajaa suoraan piikittelemällä saattoi välillisesti arvostella neuvostoliittolaisiakin. Tiedonantajan rooli oli kuitenkin tuttu: kaikki Neuvostoliittoon kohdistuva arvostelu oli neuvostovastaista. Ei ollut ensimmäinen eikä viimeinen kerta, kun Tiedonantaja suomi STT:tä. Milloin STT oli ”provokaatiolinjalla”, milloin sen toiminta oli ”suunnitelmallista provokaatiota”.

Myös SKDL:n päälehti Kansan Uutiset oli aika ajoin tyytymätön STT:n antiin Moskovasta. Päätoimittajaksi tullut entinen Moskovon-kirjeenvaihtaja Erkki Kauppi kirjoitti tammikuussa 1975, että kun Yleisradion Moskovon-kirjeenvaihtajasta oli kohistu, niin miksi samaa ei tehty STT:n kirjeenvaihtajasta:

Luulisi STT:llä, joka niin mielellään esiintyy puolivirallisena, löytyvän jonkinlaisia keinoja oman kirjeenvaihtajan palkkaamiseen Moskovaan, jos asian poliittinen merkitys täysin oivalletaan. Suomen kansan pitäisi saada naapurimaan elämästä objektiivisempi kuva kuin minkä tarjoaa toimittaja, jonka työn kohteena on kaksi Nato-maata mörkönä.⁶⁹⁴

⁶⁹³ AL 20.1.1979.

⁶⁹⁴ KU 26.1.1975.

Sanapari ”poliittinen merkitys” nousee esiin kirjoituksesta. Kauppilan ajatuksena lienee ollut, ettei Neuvostoliitosta ollut hyvä kirjoittaa juuri kielteistä ja vaarantaa näin maiden suhteita.

Sandelin ei kovin hanakasti vastannut lehtikirjoituksiin toisin kuin Berg ja ehkä myös Killinen. Utustoimisto APN:n ja Suomi-Neuvostoliitto-seuran Maailma ja Me -lehden kirjoitteluun tammikuussa 1976 hän sentään puuttui. Sandelinin mielestä lehti oli esittänyt harhaanjohtavia lukuja siitä, miten paljon STT käytti Tassin aineistoa. Hän kirjoitti lehdelle mm., kuinka Moskovan-kirjeenvaihtaja sai Tassin kokovenäjänkielisen uutispalvelun ja kuinka tämä toimitti sen pohjalta uutisia. Hän pyysi vastineensa julkaisemista lehden seuraavassa numerossa. Pyyntöön ei kuitenkaan vastattu.

Kun lehti keväämmällä jatkoi arvosteluaan NKP:n edustajakokouksesta kirjoitetuista vääristelevistä jutuista, Sandelin keksi oivan idean. Hän kutsui lehden päätoimittajan ja jutun kirjoittajan STT:hen. Vieraille tarjoutui näin mahdollisuus tutustua toimituksen laajaan uutisaineistoon NKP:n edustajakokouksesta ja keskustella siitä. Vierailu toteutuikin. Jutun kirjoittaja oli maininnut esimerkin vääristelystä: STT:n kirjeenvaihtaja oli ”vahingoittanut neuvostokansan moraalia”, kun hän oli korostanut pääministeri Kosyginin puhuneen lisätyn työtehon tärkeydestä eri aloilla. Hän huomautti, ettei pääministeri ollut puhunut työpanoksen lisäyksestä tuotantotavoitteiden saavuttamisessa. Sandelin oli kuitenkin eri mieltä, sillä hän oli löytänyt puheesta useita mainintoja tästä aiheesta. Kaikesta päätellen keskustelu ei ollut tuloksiltaan kovin hedelmällinen. Varmuuden vuoksi Sandelin laati vielä seitsensivuisen muistion, jossa hän selosti Maailma ja Me -lehden kirjoittelua ja esitti hyvinkin yksityiskohtaisen katsauksen STT:n toimintaan Moskovassa. Hän lähetti muistion lähetystöneuvos Anders Huldénille ulkoministeriön lehdistötoimistoon ”jakelua varten tarvittaessa harkinnan mukaan, mikäli aihe kiinnostaa ja siitä keskustellaan virallisella taholla”.⁶⁹⁵ Ei ole mitään merkkejä siitä, että lehden kirjoituksista olisi keskusteltu ”virallisella taholla”.

Sväborgin nelivuotisen toimikauden ja yli 10 vuotta kestäneen TT:n kauden jälkeen STT:kin pääsi viimein Moskovaan. Uudeksi kirjeenvaihtajaksi valittiin Yleisradion ruotsinkielinen ulkomaantoimittaja Thomas Ölander. Hän oli ollut aiemmin

⁶⁹⁵ Sandelin Maailma ja Me -lehdelle 23.1.1976 ja 15.4.1976 (jäljennökset). ”Polemik”, STTA; Sandelinin muistio ja kirje Anders Huldénille 25.5.1976 (jäljennös). ”Ulkoasianministeriö”, STTA.

useita vuosia myös STT:ssä. Turun Sanomat teki ison jutun aiheesta otsikolla ”Pohjoismaille suomalainen kirjeenvaihtaja Moskovaan”. Yläotsikko ”Epäilysten ja odotusten saattelemana” oli paljon puhuva. Lehti nimittäin tiesi kertoa, että varsinkin Norjassa joissain lehtitaloissa epäiltiin ”suomettumisen” estävän objektiivisen uutisvälityksen. Toisaalta lehti muistutti, että ruotsalaisia kirjeenvaihtajia ei Moskovassa ollut aina katsottu suopein silmin, koska heidän oli nähty kirjoittavan mieluusti negatiivisväyisiä kirjoituksia Neuvostoliitosta. Ruotsalaiset taas olivat lehden tietojen mukaan pohdiskelleet, mitä merkitsevät käytännössä lehtikirjoittelua käsittelevät sopimukset, joita Suomen ja Neuvostoliiton kesken on ystävyuden nimissä allekirjoitettu. Toimittajien kuuluminen Suomi–Neuvostoliitto-seuraankin oli ruotsalaisten silmissä epäilyttävää. Lehden haastattelussa Ölander ei antanut moisten epäilyjen häiritä. Hän kertoi pyrkivänsä ehdottomaan rehellisyyteen ja asiallisuuteen. Ulkomaanosaston uutispäällikkö Ilmari Sundblad vakuutti jutussa, että pohjoismaisten toimistojen uutiskriteerit olivat niin samankaltaisia, että ne voivat luottaa toinen toistensa uutisiin. Sandelin kertoi ulkomaisten uutistoimistojohtajien joskus ihmetelleen pohjoismaisia järjestelyjä varsinkin, kun mukana oli kaksi Nato-maata. Hänen mielestään siinä ei ollut mitään ihmeellistä, sillä pohjoismaiset uutistoimistot eivät olleet valtiojohtoisia eivätkä puolueista riippuvaisia.⁶⁹⁶

Ölanderin kirjeenvaihtajaura ei alkanut siten kaikkein parhaimmissa merkeissä, kun hänen objektiivisuuttaan oli epäilty. Mutta oliko norjalaisten ja ruotsalaisten epäilyillä mitään pohjaa? Varsinkin Fredrikssonin tapauksen käsittely ei antanut kovin hyvää kuvaa suomalaisten viranomaisten toiminnasta. Epäilemättä vuoden 1973 vierailukommunikeaan sisältyvää kohtaa lehtimiesten työstä oudoksuttiin Suomen läntisissä naapurimaissa. Tekstiä saattoi helposti tulkita sillä tavoin kuin miten Fredrikssonkin sen teki. On mahdollista, että epäilyihin vaikutti myös ääriivasemmis-
ton jatkuva nurina Neuvostoliitosta tulleita uutisia kohtaan. STT oli neuvostouutisisaan jopa ”luokkavihollinen”, kuten pian kansanedustajaksi tullut Esko-Juhani Ten-
nilä vuonna 1974 runoili.

Kaikkienensa Moskova oli neuvosto-aikaan epäilemättä yksi vaikeimmista sijoituspaikoista toimittajille. Siinä kaikki länsimaiset toimittajat olivat samassa veneessä. Varman ja objektiivisen tiedon saaminen oli hankalaa. Neuvostoliittolaisiin kollegoihinkaan ei voinut juuri luottaa, sillä he olivat enemmän tai vähemmän virkamie-

⁶⁹⁶ TS 24.12.1980.

hiä. Etykin päätösasiakirjalla vuodelta 1975 oli ilmeisesti ainakin jossain määrin myönteistä vaikutusta toimittajien työoloihin, kuten Fredrikssonkin kirjoituksessaan mainitsi. ”Etyk-vuonna” 1975 tilanne oli kuitenkin hankala. Toimittajien työoloja oli vaikeutettu niin, että Reuterin pääjohtaja Gerald Long kirjoitti lopulta heti Etykin huippukokouksen jälkeen pitkän kirjeen Neuvostoliiton ulkoministerille Andrei Gromykolle. Hän meni heti asiaan ja korosti, että neuvostoviranomaiset kiusasivat säännönmukaisesti Moskovassa työskenteleviä ulkomaisia kirjeenvaihtajia. Hän pyysi Gromykoa puuttumaan tähän kiusantekoon. Kiusanteko oli hänen tietojensa mukaan epämiellyttävää ja tyrannimaista, ja sitä tapahtui etenkin silloin, kun toimittajat kirjoittivat asioista, joista neuvostoviranomaiset olisivat halunneet vaieta. Poliisi ja siviilitkin olivat hyökänneet työtään tekeviä kirjeenvaihtajia vastaan. Neuvostolehdistö taas oli toteuttanut mustamaalaamiskampanjoita joitain toimittajia kohtaan. Reuterin laskelmien mukaan vuodesta 1964 kaikkiaan 15 toimittajaa oli karkotettu Neuvostoliitosta. Yhdessä tapauksessa Reuterin pääkirjeenvaihtaja oli syytä ilmoittamatta käsketty Lubjankan vankilan vieressä olevaan KGB:n taloon. Siellä häntä oli kuulusteltu yhteyksistä neuvostokansalaisiin. AP:n kirjeenvaihtaja oli kokenut saman päivää myöhemmin. Longilla oli kaksi syytä kirjoittaa. Ensikin hän viittasi Etykiin. Siinä hän kiinnitettiin huomiota toimittajien työolojen parantamiseen. Toinen syy oli Reuterin toimittajien kohtelu. Vastikään Moskovaan suunnitellulta toimittajalta oli evätty viisumi. Syytä tähän ei kerrottu. Hän arveli, että neuvostoviranomaiset epäivät joskus viisumeita vain siksi, että he eivät pitäneet kirjeenvaihtajien tekemästä työstä. Kuitenkin Moskova oli yksi maailman tärkeimmistä keskuksista. Hän päätti kirjeen korostamalla, että Moskovassa toimivat ulkomaiset kirjeenvaihtajat olivat miehiä ja naisia, joiden työ on vaikeaa ja vaativaa. Siksi hän uskoi, että he ansaitisivat Gromykon huomion ja olisivat kiitollisia tämän väliintulosta.⁶⁹⁷

Ilman Reuterin arkistoihin tutustumista ei ole mahdollista arvioida, vastasiko Gromyko kirjeeseen. Oletettavaa on, että hän ei vastannut. Long lähetti jäljennöksen kirjeestä ilmeisesti useille uutistoimistojohtajille. Ainakin Sandelin sai sen. Kirjeessä hän pyysi ilmoittamaan Kansainväliselle lehdistöinstituutille IPI:lle kaikki esimerkit toimittajien kiusaamisesta Neuvostoliitossa.⁶⁹⁸ Vastauksessaan Sandelin kiitti, että kirje oli lähetetty juuri oikeaan aikaan. Hän kertoi juuri keväällä sattuneesta tapauk-

⁶⁹⁷ Gerald Long Andrei Gromykolle 30.7.1975 (jäljennös). ”Reuter 1975–82”, STTA.

⁶⁹⁸ Long Sandelinille 5.8.1975. ”Reuter 1975–82”, STTA.

sesta, kun Literaturnaja Gazetassa oli parjauskampanja pohjoismaisia toimistoja vastaan. Lehden syytöksissä ei hänen mukaansa ollut mitään perää. Toimistot päättivät kuitenkin olla lähtemättä mukaan keskusteluun lehden palstoilla. Sandelin luonnehti moisia kampanjointeja täysin liennytyksen hengen vastaisiksi.⁶⁹⁹

Aika ajoin esiin pullahti toiveita saada STT:lle aivan oma kirjeenvaihtaja Moskovaan. Marraskuussa 1978 Suomi–Neuvostoliitto-seuran ruotsinkielinen jaosto lähetti STT:lle puheenjohtajansa Henry Olanderin ja sihteerinsä Stig Lindströmin allekirjoittaman kirjeen, jossa ehdotettiin, että STT hankkisi niin pian kuin mahdollista oman kirjeenvaihtajan seuraamaan Neuvostoliiton yhteiskuntaelämän näkymiä. Kirjeessä muistutettiin, että Suomessa painotukset monissa asioissa olivat erilaisia kuin muissa pohjoismaissa. Näin oli etenkin Neuvostoliitossa, joten yhteispohjoismainen kirjeenvaihtaja ei allekirjoittajien mielestä ratkaissut asiaa.⁷⁰⁰

Sandelin vastasi SNS:n kirjeeseen hyvin perusteellisesti. Hän muistutti, että pohjoismaiset toimistot toimivat yhteisellä kirjeenvaihtajalla Moskovassa, Washingtonissa, Brysselissä, Pekingissä ja Reykjavikissa. Millään toimistolla ei ollut taloudellisia mahdollisuuksia omaan kirjeenvaihtajaan näissä paikoissa. Jokainen kirjeenvaihtajista työskenteli neljän toimiston yhteisten ohjeiden mukaan, ja kunkin toimiston toiveet otettiin työssä huomioon. Sandelin kertoi laajemminkin Moskovankirjeenvaihtajan työoloista. Ne poikkesivat olennaisesti esimerkiksi Suomessa toimivien neuvostoliittolaisten toimittajien työoloista. Kaikki haastattelut ja matkat piti sopia hyvissä ajoin ennalta. Usein sattui niin, että esimerkiksi matka ei ollut enää ajankohtainen, kun siihen lopulta tuli lupa. Moskovassa ei voinut tehdä puhelinhaastatteluja, ja ylipäänsä keskustelut poliitikkojen kanssa olivat hyvin harvinaisia. Korkeimman neuvoston istuntojakaan ei voinut seurata paikalla. Hän huomautti myös, että STT:n kirjeenvaihtaja noudatti raportoinnissaan samanlaisia periaatteita kuin muutkin. Niin ikään paikallisia neuvostokommentteja ei aina ollut saatavissa. Hän myös kysyi, kuinka oma kirjeenvaihtaja voisi toimia tehokkaammin kuin oma yhteispohjoismainen kirjeenvaihtaja. Lopuksi hän uskalsi väittää, että kun kyse oli ”nä-

⁶⁹⁹ Sandelin Longille 14.8.1975 (jäljennös). ”Reuter 1975–82”, STTA.

⁷⁰⁰ Suomi–Neuvostoliitto-seuran ruotsinkielinen jaos STT:lle 13.11.1978. ”Yleistä kirjeenvaihtoa”, STTA.

kymistä ja yhteiskuntaelämästä”, STT raportoi Neuvostoliitosta enemmän kuin mikään muu maa.⁷⁰¹

SNS:n kirje herättää kysymyksiä. Ei voi välttyä tulkinnalta, että seurassa Moskovasta tulleita juttuja pidettiin suomalaisittain sopimattomina. Tosin esimerkiksi Sväborgin vammaisjuttukin oli vasta tulossa parin kuukauden kuluttua. Juttuihin halettiin suomalaista näkökulmaa, ja kun ottaa huomioon Suomen ja Neuvostoliiton suhteet, näkökulman tuli olla enemmän tai vähemmän ”suomettunut”. Näissä toiveissa kyse ei ollut edes porvari- ja sosialistipuolueiden näkemyseroista. Olihan SNS:n kirjeen allekirjoittaja Olander näkyvä johtohahmo RKP:ssä.

SNS ryhtyi vuodesta 1979 järjestämään erityisiä tiedotusseminaareja, ja heti ensimmäisessä seminaarissa syyskuussa esiin tuli myös kysymys STT:stä Moskovassa. Seminaarin ensimmäisessä jaostossa käsiteltiin lehdistön ja tietotoimistojen yhteistyötä. Jaoston raportissa oli STT:n kannalta kiusallinen päätelmä:

Suomen Tietotoimistolle olisi saatava oma suomalainen kirjeenvaihtaja Moskovaan. STT:n toimitusjohtaja sanoi nykyisen käytännön olevan osa pohjoismaista yhteistyötä, mutta lupasi, että ensi vuonna yritetään saada oma suomalainen kirjeenvaihtaja Moskovaan, minkä lisäksi STT:n tarkoituksena on käyttää erikoistoimittajien palveluksia kasvavassa määrin.

Sandelin oli mukana seminaarissa mutta ei toisena päivänä, kun raporttia laadittiin. Hän ei pitänyt jaoston raportista. Hän reklamoikin siitä seuran osastopäällikölle Jukka Savolaiselle. Raportista saattoi saada käsityksen, että STT toimisi Moskovassa seuraavasta syksystä pohjoismaisten uutistoimistojen yhteistyön ulkopuolella. Tosiasiassa Sandelin ilmoitti seminaarissa tavoitteena olevan, että STT edustaisi pohjoismaisia toimistoja seuraavasta syksystä, jolloin toimittajan vaihto Moskovassa oli ajankohtainen. Näin ollen raportti oli vähintäänkin epätarkka. Puheenvuorossaan hän kertoi myös, että Neuvostoliittoa koskeva aineisto oli huomattavasti lisääntynyt Suomessa. Kuitenkin – yhteistyöstä ja ystävyydestä huolimatta – jouduttiin toteamaan, että Suomessa ja Neuvostoliitossa vastataan eri tavoin kysymyksiin, mitä uutinen on ja mitä sen tuli sisältää. Hän huomautti, että Suomen lehdistössä ilmestyy vastakin myös sellaisia uutisia, joiden sisältö kenties ei ole sopusoinnussa Neuvostoliiton omien periaatteiden kanssa. Sandelin kertoi sittemmin Liternaturna ja Gazetan edustajan Vladimir Lomeikon kiittäneen puheenvuorosta. Tämä halusi

⁷⁰¹ Sandelin Suomi–Neuvostoliitto-seuran ruotsinkieliselle jaostolle 20.11.1978 (jäljennös). ”Yleistä kirjeenvaihtoa”, STTA.

kuulla aiempaa enemmän kritiikkiä, kun suomalaiset yleensä aina sanoivat, että kaikki on hyvin.⁷⁰²

On ilmeistä, että jaoston raportin kirjoittaja oli ymmärtänyt Sandelinin puheenvuoron väärin. Tästä väärinkäsityksestä olisi välttytty, jos Sandelin olisi ollut paikalla, kun raporttia kirjoitettiin. Vaikka kyse olikin todennäköisesti väärinkäsityksestä, kirjaus kuitenkin henkii samaa toivetta kuin ruotsinkielisen jaoston kirjeen. Sinänsä tavoite toteutui, kun suomalainen Thomas Ölander aloitti seuraavana vuonna kirjeenvaihtajana Moskovassa. Hän oli kuitenkin edelleen kaikkien pohjoismaisten toimistojen palveluksessa. Lomeikon kommentista taas voisi tehdä sen päätelmän, että Suomessa liikaakin varottiin ärsyttämästä kritiikillä Neuvostoliittoa. Tätäkin voidaan pitää esimerkkinä suometumisesta.

Maanpuolustuksen palveluksessa

STT oli vuonna 1960 saanut Kullervo Killisestä maanpuolustushenkisen päätoimittajan. Ei siis ole mikään suuri yllätys, että hänelle tuli maanpuolustukseen liittyviä luottamustehtäviä. Kun vuoden 1960 tammikuussa asetettu Henkisen maanpuolustuksen komitea ryhtyi laatimaan mietintöään maanpuolustuksen tilasta, Killinen kutsuttiin yhdeksi komitean runsaasta 20 asiantuntijasta. Hänen tehtävänään oli alustaa koti- ja ulkomaisen tiedotustoiminnan järjestelyistä. Komitean työn tuloksena Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukuntaan perustettiin viisi jaostoa. Killisestä tuli tiedotusalan jaoston puheenjohtaja. Sitten hän toimi myös suun-

⁷⁰² SNS:n tiedotusseminaari 11.–12.9.1979. I jaoston raportti lehdistön ja tietotoimistojen yhteistyöstä; Sandelin SNS:n osastopäällikölle Jukka Savolaiselle 13.9.1979 (jäljennös); Sandelinin tiivistelmä toimistaan seminaarissa 18.9.1979. ”Kokouksia, seminaareja”, STTA.

nittelujaoston puheenjohtajana. Hän toimi myös yhden kolmivuotiskauden suunnittelukunnan varapuheenjohtajana.⁷⁰³

Komitea ei mietinnössään antanut STT:lle sinänsä mitään tehtäviä. STT:n merkitys tuli kuitenkin esiin, kun mietinnössä lueteltiin maan tärkeimmät tiedotusorganisaatiot. Siinä ensimmäisenä mainittiin Suomen Tietotoimisto. Sen jälkeen tulivat Yleisradio, Suomen Televisio, sanoma- ja aikakauslehtien liitot, kustantajien liitot, elokuvatuottajien liiton ja tiedotusalan järjestöt. Lehdistöä ei erikseen mainittu. Komitea korosti kasvatuksen ja tiedottamisen merkitystä maanpuolustushengen kohottajina. Komitea teki selvän eron tiedottamisen ja propagandan välillä. Tiedottaminen oli komitean näkemyksen mukaan pääosin ohjattua tiedonvälitystä, jolla pyrittiin antamaan ihmiselle tietoja, joiden perusteella hän itse muodostaa käsityksen asiasta. Sillä ei yleensä pyritty vaikuttamaan ihmisten tuntoihin. Propaganda sen sijaan oli sellaista ohjattua tiedonvälitystä, joka sävyttää ja tulkitsee sanojen ja käsitteiden sekä asioiden ja tapahtumien merkitystä niin, että ihmisten käsitys niistä vahvistuu, kumoutuu tai muuttuu. Propagandan päämääränä oli yleensä saada ihmiset ajattelemaan ja toimimaan toisin kuin siihen asti. Propagandaa tuli siis välttää. Se oli komitean mielestä kuitenkin kriisiaikoina keino silloin, kun on saatava aikaan nopeita mielipiteiden muutoksia. Suhdetta mediaan komitea kuvasi seuraavasti:

Komitea katsoo, että sen tehtävänä ei ole esittää ohjetta eri tiedotusvälineiden käyttämiseksi. Komitea onkin vain keskittynyt hahmottelemaan henkistä puolustusvalmiutta edistävän tiedotustoiminnan tehtävät niin rauhan kuin sodan aikana.⁷⁰⁴

Seuraavien vuosien aikana ja etenkin 1970-luvulla STT:n asema henkisessä maanpuolustuksessa alkoi selvästi korostua. Epäilemättä tähän kehitykseen vaikutti myös olennaisesti, että Killinen toimi tärkeissä tehtävissä Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnassa.

Kesällä 1969 puolustusneuvosto hyväksyi yleissuunnitelman henkisen maanpuolustuksen toimista poikkeuksellisissa oloissa ja kehotti suunnittelukuntaa jatkamaan yksityiskohtaisten suunnitelmien tekoa. Suunnittelukunta laati luonnoksen kriisiajan ohjesäännöksi. Luonnoksesta pyydettiin lausuntoa eri toimijoilta. Lausuntopyyntö tuli myös STT:hen. Lausunto tässä tapauksessa taisi olla pelkkä muodolli-

⁷⁰³ Henkisen maanpuolustuksen komitean mietintö – 1. osan liitteet, 1; Killinen, 167. Muistelmisaan Killinen korostaa maanpuolustushengen merkitystä. Ks. Killinen 165–171.

⁷⁰⁴ Henkisen maanpuolustuksen komitean mietintö 1962, 92–94, 103, 120.

suus. Lisätietoja koko hankkeesta nimittäin antoi suunnittelujaoston puheenjohtaja valtiot. tri K. Killinen.⁷⁰⁵

Suunnittelukunnassa oli havaittu STT:n – ja myös Yleisradion – merkitys suomalaisessa tiedonvälityksessä. Syksyllä 1971 suunnittelukunta kiinnitti STT:n huomiota ennalta tarvittaviin toimiin, joilla kyettäisiin huolehtimaan STT:n toiminnasta kaikissa oloissa. STT:tä pyydettiin selvittämään asiaan liittyvät kysymykset ja ryhtymään tarpeellisiin toimiin poikkeusolojen varalta. Yhteistyö valtioneuvoston kanslian, posti- ja lennätinhallituksen, pääesikunnan ja Yleisradion kanssa oli välttämätöntä. Suunnittelukunta korosti pyynnössään, että Suomen Tietotoimistolla oli erittäin keskeinen asema poikkeusolojen valtakunnallisessa tiedotustoiminnassa.⁷⁰⁶

Killinen vastasi suunnittelukunnan kirjeeseen luonnollisesti hyvin myönteiseen sävyyn. Hän kertoi talon johtokunnan yhtyneen siihen ajatukseen, että STT:n toiminnan turvaaminen poikkeuksellisissa olosuhteissa oli sekä sen omalta että yleisen edun kannalta välttämätöntä. Mukana oli kuitenkin – jälleen kerran – myös aimon annos realismia. Johtokunta oli korostanut, että STT:llä ei ollut taloudellisia mahdollisuuksia mahdollisesti tarvittavien rakennelmien, viestiyhteyksien ja lisälaitteiden rahoittamiseen. Tämä tulisikin hoitaa yleisistä varoista.⁷⁰⁷

Valtioneuvoston kanslia nimesi valtioneuvoston linnan suojelujohtajan everstiluutnantti Lauri Relanderin toimimaan asiantuntijana toimikunnassa, jonka tehtäväksi tuli laatia suunnitelma STT:n toiminnan turvaamiseksi mahdollisten kriisien aikana. Alustava raportti STT:n tarpeista kriisitulanteissa syntyikin vuoden 1973 kevättälvella. Tuolloin Killinen ei ollut enää STT:n johdossa, vaan talon ohjat oli ottanut käsiinsä C F Sandelin. Saatekirjeessään suunnittelukunnalle Sandelin muistutti, että STT:n suunnittelu riippui suurelta osalta siitä, kuinka paljon tilaa ja laitteita oli etukäteen varattu käytettäväksi kriisitulanteen varalle ja mikä oli STT:n osa koko tiedonvälityksestä kriisin aikana.⁷⁰⁸

⁷⁰⁵ Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta STT:lle 20.5.1970. ”Maanpuolustus 1971–1984”, STTA.

⁷⁰⁶ Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta STT:lle 29.10.1971. ”Maanpuolustus 1970–1984”, STTA.

⁷⁰⁷ Killinen Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnalle 22.11.1971 (jäljennös). ”Maanpuolustus 1971–1984”, STTA.

⁷⁰⁸ Valtioneuvoston kanslian kansliapäällikkö Reino Lindroos STT:lle 21.1.1972; Sandelin Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnalle 19.3.1973 (jäljennös). ”Maanpuolustus 1971–1984”, STTA.)

Kevättalvella 1973 valmistunut alustava suunnitelma STT:stä kriisiaikana oli jo hyvin yksityiskohtainen. STT:n toiminta riippui suurelta osin siitä, kuinka paljon tilaa varattaisiin toimistolle siinä vaiheessa, kun toiminta siirrettäisiin maan alle Helsinkiin tai Helsingin ulkopuolelle. Lähtökohtana siis oli, että STT:n toiminta tärkeimmiltä osin siirrettäisiin maanalaisiin tiloihin. Viestintälaitteiden huolto ja korjaus todettiin suunnitelmissa ylivoimaisiksi. Siksi STT ehdottikin, että posti- ja lentäntilaitos vastaisi kaikista laitteista ja linjayhteyksistäkin kalliosuojassa. Laitteet pitäisi olla jo valmiina, kun toimintoja siirrettäisiin maan alle. Helsingissä toimivassa kalliosuojassa STT tarvitsisi tilaa ainakin 350 neliötä. Noin 10 hengen toimitukselle tuli varata 55 neliötä. Tarvittiin myös makuutiloja ja sosiaalisia tiloja henkilöstölle.

Yleisesti STT:n tehtävänä oli tiedottaa Suomessa Euroopan tilanteesta ja välittää tietoja Eurooppaan Suomen asemasta. Uutistoimistot lähettäisivät STT:lle tietoja tapahtumista. Ulkomailta voitaisiin pyytää teleksillä julkilausumia, lausuntoja sekä pääkirjoituksia lyhentämättöminä ja muokkaamattomina. Alkuperäistekstin hankkiminen voisi olla eduksi, jos tilanteen kärjistymisen johtaisi siihen, että esimerkiksi suuret kansainväliset uutistoimistot toimittaisivat uutisen tendenssinomaisesti. Tekniset yhteydet todettiin haavoittuviksi.⁷⁰⁹

Kriisivalmiussuunnitelmat täsmentyivät syyskuussa. Sandelin korosti, että sekä koti- että ulkomaan uutisten välittämisen tekniset edellytykset tuli olla turvatut jo suunnitteluvaiheessa. Uutisten vastaanotto ja jakelu saattaisivat eri syistä vaikeutua jo kriisin ensimmäisessä vaiheessa. Vaikean kriisin aikana täydellinenkin uutispimennys voisi syntyä nopeasti, jos teknisistä varajärjestelyistä ei olisi riittävästi huolehdittu. Sandelin kiinnitti huomiota STT:n asemaan. Olisi lähdeittävä siitä, että sekä kotimaassa että ulkomailla STT:tä pidettiin luotettavana ja riippumattomana uutistoimistona. Vasta kun toimiston tehtävä oli selvitetty, voitiin tarkasti suunnitella STT:n tarvitsemaa työtilaa kriisin eri vaiheissa:

Uutistoimistolla on keskeinen asemaa maan virallista politiikkaa koskevan tiedonvälityksen kannalta. Kun tätä tiedonvälitystä suunnitellaan, tulisi lähteä siitä, että se voidaan toteuttaa erittäin tehokkaasti jo – ja erikoisesti – kriisitilanteen ensimmäisessä vaiheessa.

Kirjelmässä muistutettiin kaikista niistä tekijöistä, jotka saattaisivat aiheuttaa ongelmia. Esimerkiksi tilanteen kärjistymisen saattaisi johtaa kansainvälisten uutis-

⁷⁰⁹ STT kriisin aikana. Alustava suunnitelma kevättalvella 1973. "Maanpuolustus 1971–1984", STTA.

toimistojen ja kirjeenvaihtajien toiminnan rajoittamiseen tai kieltämiseen. Tällöin selostukset jostain maasta tulisivat täysin riippuvaisiksi maan oman toimiston kentties yksipuolisista uutisista. Suurimmat ongelmat tuntuivat liittyvän kuitenkin tekniisiin kysymyksiin. Sandelin muistutti, että teknisten toimihenkilöiden keväinen lakko osoitti, kuinka altis häiriöille tekninen tietoliikennejärjestelmä oli. Tiedonvälitys Suomesta ulkomaillekin väheni murto-osaan normaalista uutismäärästä.⁷¹⁰

Jo näistä kirjelmistä voi tehdä selviä päätelmiä STT:n merkityksestä. STT koki jopa maanpuolustushengessä itsensä tärkeäksi kriisitilanteissa. Se oli jälleen valmis tarjoamaan hyviä palveluksia valtiovallalle. Jo totuttuun tapaan se ei ollut valmis eikä kykeneväkään kriisivalmiuden vaatimiin investointeihin. Mistään korvauksista valtiolta STT:lle ei näytä olleen puhuttakaan. STT:n puolelta mukana oli selvästi isänmaallista asevelihenkeä.

Myös valtiovalta piti STT:tä tärkeänä. Sinänsä STT ei ollut toiminnassaan mitenkään ylivertainen. Tärkeitä olivat sen vuosikymmenten aikana syntyneet yhteydet niin ulkomaille kuin kotimaahankin. Kotimaassa sillä oli toimivat yhteydet lehtiin ja muihin asiakkaisiin. STT:n radiouutiset ”luotettavina uutisina” olivat jo legenda. Muutoinkin STT koettiin luotettavana ja tasapuolisena yhteistyökumppanina. Olennaista kuitenkin oli tekniikka. 1970-luvun Suomessa valtiovallan kyvyt pitää yhteyksiä eri puolille olivat hyvin rajalliset. Nykyajan tekniikkaa ei pystytty edes enustamaan. Voidaan kuitenkin kysyä, onko nykyjärjestelmä mm. mahdollisten kyber-hyökkäysten vuoksi aiempaa haavoittuvampi.

Yhteistyö jatkui tiiviinä. Vuoden 1974 joulukuussa Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta asettama työryhmä jätti mietinnön puolustusvoimien suhde- ja tiedotustoiminnasta. STT oli yksi lausunnonantaja mietinnöstä. Sandelin yhtyi STT:n tiiviissä lausunnossa työryhmän linjauksiin ”useissa tärkeissä kysymyksissä”. Samalla hän korosti STT:n olevan edelleen valmis jatkamaan ja kehittämään yhteistyötä puolustusvoimien tiedotusosaston kanssa. Hän mainitsi myös STT:n roolista kouluttajana. Jo monien vuosien ajan 2–3 tiedotusupseeriksi koulutettavaa oli tutustunut STT:n toimintaan ja työskennellyt erilaisissa toimittajan tehtävissä.⁷¹¹

Kriisiajan tiedotukseen oli valmistauduttu, mutta suunnitelmia ei tarvinnut panna täytäntöön. Esimerkiksi ajatus STT:n sijoittamisesta kallioluolaan hiipui vuo-

⁷¹⁰ STT:n kriisivalmius. C F Sandelinin kirjelmä 26.9.1973. ”Maanpuolustus 1971–1984”, STTA.

⁷¹¹ Sandelin Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnalle 7.5.1975 (jäljennös). ”Maanpuolustus 1971–1984”, STTA.

sien kuluessa. Myöhemmin kaavailtiin, että kriisitilanteessa STT olisi sijoitettu johonkin Keski-Suomeen.

Yhteistyö ulkoministeriön kanssa lisääntyä

Vaikka Moskovassa olikin ongelmia, STT:n ja ulkoministeriön yhteistyö lisääntyi entisestään. Jälleen kyse oli rahasta tai STT:n kannalta rahan puutteesta. 1970-luvun puolivälissä vakiintui tapa, että STT:n toimittaja seurasi New Yorkissa Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen kulkua yleensä muutaman viikon ajan. Kustannukset hoidettiin niin, että STT maksoi toimittajan matkat ja päivärahat. Ulkoministeriö kustansi hotellimajoituksen.

Käytännön lähtölaukauksena voidaan pitää sitä, kun toimitussihteeri Otso Immonen oli syyskuussa 1975 lähdössä Finnairin kustantamalla viiden päivän matkalle New Yorkiin. Vuosien ajan Finnair kutsui median edustajia ensilennoille ja muille tärkeiksi katsomilleen lennoille. STT:ssä heräsi ajatus, että tätä Immosen matkaa voitaisiin hyödyntää. Sandelin lähetti lähetystöneuvos Anders Huldénille UM:n lehdistötoimistoon kohteliaan kirjeen, jossa hän mainitsi, että entistä säännöllisempi ja perusteellisempi tiedottaminen YK:n päämajassa kuului useiden kansallisten uutistoimistojen ohjelmaan. STT:llä oli ollut kuitenkin mahdollisuus vain ajoittain seurata Suomen valtuuskunnan toimintaa. Hän kertoi ”kiinteästä” järjestelystä, jossa Tanskan ulkoministeriö kustansi vuosittain yhden RB:n toimittajan kuuden viikon oleskelun New Yorkissa. Hän ehdottikin, että Immosen paluuta voitaisiin siirtää esimerkiksi viikolla, jolloin hän voisi raportoida yleiskokouksen avajaisista ja Suomen valtuuskunnan tehtävistä. Hän anoi kunnioittavasti, että ministeriö voisi kustantaa STT:n edustajan oleskelun. Samalla hän ehdotti keskusteluja samantyyppisestä järjestelystä kuin Tanskassa.⁷¹²

⁷¹² Sandelin UM:n Anders Huldénille 3.9.1975 (jäljennös). ”Ulkomaantoiminta, STT YK:ssa”, STTA.

Huldén vastasi muutaman päivän kuluttua ja ilmoitti ministeriön suostuvan ehdotukseen kustantaa Immosen viikon vierailu New Yorkissa. Immosen piti ilmoittaa saapumisestaan Suomen edustustolle ja pyytää tapaamista suurlähettiläs Aarno Karhilon kanssa. Lehdistön kontaktihenkilönä toimi lähetystöneuvos Heikki Talvitie. Kirjeensä lopuksi Huldén kertoi ministeriön kiittävän rakentavasta yhteistyöehdotuksesta.⁷¹³ Alkusanat STT:n ja ulkoministeriön entistäkin läheisemmälle yhteistyölle oli näin lausuttu. Kuten niin usein ennenkin, taustalla oli tosiasia, että STT:llä ei ollut mahdollisuuksia toteuttaa suunnitelmaa kokonaan omin varoin.

Matka toteutui suunnitelmien mukaisesti. Matkansa jälkeen Immonen kirjoitti raportin kokemuksistaan. Hän kertoi pitäneensä YK:ssa viettämäänsä aikaa ”hedelmällisenä ja herätteitä antaneena”. Viikon aika tosin oli aivan liian lyhyt tarkan kokonaiskuvan saamiseksi YK:sta. Hän kiitti suuresta avusta Suomen pysyvää edustustoa ja ja korosti suomalaisuuden merkitystä:

Lisäksi olin havaitsevinani, että YK:ta koskevat tapahtumat herättivät kotimaan lehdistössä mielenkiintoa, semminkin jos niitä on seuraamassa oman maan edustaja. Suurten kansainvälisten uutistoimistojen raporteisahan pienen Suomen näkökulmat tahtovat usein jäädä melko vähälle.

Immonen ilmoitti olevansa vakuuttunut, että alkaneen kokeilun jatkaminen olisi hyödyllistä, kunhan vain työskentelyaika ja -mahdollisuudet järjestettäisiin tarkoituksenmukaisella tavalla.⁷¹⁴

Kokemukset Immosen työskentelystä olivat ilmeisen myönteisiä, sillä asiaan palattiin. Lehdistötoimiston Mika Tapaninen kirjoitti tiiviin muistion YK-järjestelyn jatkamisesta. Hänen mukaansa aloite järjestelylle tuli Suomen edustustosta. Tämä tieto on tosin ristiriidassa Sandelinin esittämän kanssa. Tarkoituksena joka tapauksessa oli, että STT:n toimittaja – tälläkin kertaa Otso Immonen – voisi neljän viikon ajan seurata YK:n työskentelyä ja Suomen pääkonsulinviraston toimintaa sekä tutustua Washingtonin-suurlähetystön työhön. STT maksaisi matkat ja päivärahat. Ministeriö taas kustantaisi hotellimajoituksen. Samalla Tapaninen ilmoitti, että jos kirjeenvaihtajan lähettäminen YK:hon osoittautuisi tarkoituksenmukaiseksi, lehdistötoimisto esittäisi, että käytäntö vakinaistettaisiin.⁷¹⁵

⁷¹³ Huldén Sandelinille 8.9.1975. ”Ulkomaantoiminta, STT YK:ssä”, STTA.

⁷¹⁴ Otso Immonen ulkoministeriölle 6.1.1976 (jäljennös). ”Ulkomaantoiminta, STT YK:ssa”, STTA.

⁷¹⁵ Mika Tapanisen muistio ”STT:n kirjeenvaihtajan lähettäminen seuraamaan YK:n yleiskokousta syksyllä 1976” 23.8.1976. ”Ulkomaantoiminta, STT YK:ssa”, STTA.

Suunnitelma toteutui ja Immonen matkusti viideksi viikoksi New Yorkiin ja Washingtoniin. Tässä ajassa hän pystyi seuraamaan ensin yleiskeskustelua ja sen jälkeen alkuun pääsyttä komiteatyötä. Hän kiitteli seuraavassa raportissaan, että kokouksen alku sujui tällä kertaa jopa poikkeuksellisessa ilmapiirissä, kun osittain pääaiheena ollut eteläisen Afrikan tilanne oli esillä monilla foorumeilla. Yhteistyö pysyvän edustuston kanssa oli edelleen hedelmällistä. Immosen juttuihin ei pyritty puuttumaan, joten mitään sensuuria ei ollut havaittavissa. Pulmia sen sijaan aiheutti epäedullinen aikaero. Immonen korosti, että yhtä tärkeää kuin päiväkohtainen raportointi oli yleisen YK-tietouden levittäminen ja taustan antaminen. Hän myös neuvoi, että jos vastaavia matkoja tehdään, olisi syytä harkita ajoitus tarkkaan. Ainakin tuolla kertaa olisi ollut enemmän kerrottavaa istuntokauden loppuvaiheissa.⁷¹⁶

Uudeksi pysyväksi edustajaksi YK:ssa tullut Ilkka Pastinen kiitteli yhteistyötä. Hän kirjoitti raportissaan, että Immosen matka vastasi sille asetettuja tavoitteita. Siksi edustuston näkemyksen mukaan yhteistyötä STT:n kanssa olisi syytä jatkaa, koska Suomen lehdistön julkaisema YK-aineisto oli edelleen melko vähäistä. Näytti myös siltä, että pätevä STT:n toimittaja pystyisi tehokkaimmin palvelemaan koko Suomen lehdistön uutistarvetta. Yhteistyö oli sujunut niin hyvin, että voitaisiin harkita toimittaja Immosen lähettämistä seuraavaankin yleiskokoukseen.⁷¹⁷

Tie kokeilun vakinaistamiseen oli näin selvä. Koko asiaa edisti vielä New Yorkissa tammikuussa 1978 pidetty ”Suomi tiedottaa” -neuvottelukokous. Tässä yhteydessä pohdittiin Suomen YK-toiminnan tiedottamista. Suurlähettiläs Pastisen mielestä olisi pyrittävä käyttämään STT:n kirjeenvaihtajia entistä enemmän. Hän jopa toivoi, että järjestely voitaisiin ulottaa koskemaan yleiskokouksen koko kesto.⁷¹⁸

Järjestely vakinaistettiin. STT ja ulkoministeriö eivät kuitenkaan solmineet mitään kirjallista sopimusta. Käytäntöä jatkettiin pitkälle 1980-luvulle niin, että STT oli mukana syksyisessä yleiskokouksessa. STT osallistui New Yorkissa myös aseriisuntaa käsittelevään YK:n erityisistuntoon. Pastisen toiveet eivät aivan toteutuneet. Matka-aika vakiintui noin kuukaudeksi, eikä Immonen enää kokeilujen jälkeen osallistunut matkoihin. Sen sijaan New Yorkiin matkusti vuorotellen joku ulkomaantoimituksen toimittajista.

⁷¹⁶ Immonen ulkoministeriölle 24.11.1976 (jäljennös). ”Ulkomaantoiminta, STT YK:ssa”, STTA.

⁷¹⁷ Ilkka Pastinen ulkoministeriölle 10.2.1977 (jäljennös). ”Ulkomaantoiminta, STT YK:ssa”, STTA.

⁷¹⁸ HS 12.1.1978.

YK-järjestelystä tuli tärkeä side STT:n ja valtiovallan välille. Vieläkin tärkeämpää oli jo aiemmin aloitettu käytäntö, jossa STT:n toimittaja matkusti usein niin pääministerin kuin ulkoministerinkin ulkomaanmatkoilla. Tämäkään ei perustunut mihinkään kirjalliseen sopimukseen. STT:n arkistoaineistoon ei ole jäänyt mitään kirjallista aineistoa tästä käytännöstä. Matkoista sovittiin yksi kerrallaan ilman sen kummempia muodollisuuksia. Usein valtioneuvoston kanslia tai ulkoministeriö maksoi toimittajan matkan. Jos matka tehtiin yksityiskoneella ja koneessa oli tilaa, se paikka kuului kuin luonnostaan STT:lle. Tätä menettelyä jatkettiin 2000-luvulle asti. Taustalla oli molemminpuolinen hyöty. STT:llä oli krooninen rahapula; sillä ei olisi ollut varaa – tai joskus jopa halua – kustantaa lentomatkoja. Valtiovallan eli tässä tapauksessa valtioneuvoston kanslian ja ulkoministeriön tavoitteena taas oli saada vierailuille kotimaassa julkisuutta. Toimittajan kannalta suurena hyötynä oli, että matkoilla tutustui tavallista paremmin ministereihin ja virkamiehiin sekä pystyi perehtymään itse asioihin. Ei ole kuitenkaan epäilystäkään siitä, että näkemykselle STT:stä ”puolivirallisena uutistoimistona” oli hyviä perusteita.

Poliittisena toimittajana Asko Mattila STT:n toimituksesta kävi usein näillä matkoilla. Hän oli ensimmäisellä ulkoministerin matkalla 1970-luvun alkupuolella, kun ulkoministeri Ahti Karjalainen vieraili eteläisessä Afrikassa. Mattilalla ei ole mitään kuvaa siitä, miten ja koska käytäntö STT:n mukanaolosta vierailuilla oli syntynyt. Matkat perustuivat sovittuun käytäntöön, eikä mitään kirjallista sopimusta ollut. Hänen mielestään oli aivan paikallaan että STT osallistui matkoihin. Siihen oli kaksikin syytä. Ensinnäkin matkat olivat usein ulkopoliittisesti tärkeitä, joten niistä olisi syytä raportoida. Toiseksi, koska niihin käytettiin verovaroja, niin myös kansalaisten oli syytä saada tietää, mitä matkoilla tapahtui.

Mattila uskoo, että varmasti toimittajien tekemistä jutuista oli hyötyä kyseiselle ministerillekin, sillä muutenhan matkoihin ei olisi panostettu. Toimittajille taas tuli kokemuksia uusista maista ja uusista asioista. Hyötyä oli myös siitä, että matkoilla pystyi henkilökohtaisesti tutustumaan maan johtaviin poliitikoihin ja virkamiehiin. Hän myöntää, että joskus tuntui oudolta, kun toimittajakin kutsuttiin ns. vaarattomiin neuvotteluihin. Niistä ei oikein kehdannut kieltäytyäkään. Hänen muistissaan ei

ole, että häntä olisi painostettu tekemään tietynlaista juttua tai jättämään jotain pois.⁷¹⁹

Mitä tästä symbioosista on sitten pääteltävissä muuta kuin ajatusta ”puolivirallisuudesta”? Mattilan esittämät kaksi syytä ovat sinänsä mielenkiintoisia. Toisaalta toimittaja oli tärkeiden asioiden raportoiija. Toisaalta hän oli Mattilan näkemyksen perusteella myös ainakin jossain määrin vallan vahtikoiran asemassa. Tässä huomiossa on ainakin siinä mielessä perää, että jos esimerkiksi kaukomaille suuntautuneelta matkalta olisi raportoinut vain ministerin tiedottaja, niin tuskin niissä raporteissa olisi tullut esiin ministerin kannalta mahdollisia kielteisiä tai noloja asioita. On kuitenkin selvää, että toimittajankin raporteissa oli joku raja, mistä oli syytä kertoa ja mistä ei. Tilanteissa meneteltiin varmasti tapauskohtaisesti.

Tämän tutkimuksen tekijälle eli minulle kysymys on jossain määrin hankala. Tutkijana mielellään päättelisi, että STT:n asema oli jo lähes virallinen ja että STT:n toimittajaa saatettiin ohjailta mennen tullen. Toimittajana en kuitenkaan olisi valmis allekirjoittamaan tätä näkemystä. Olen ollut vuodesta 1983 useilla pääministerin tai ulkoministerin matkoilla joko niin, että lentomatka tai hotellikin on maksettu valtion varoista tai niin, että ”koneesta on löytynyt yksi tyhjä paikka”. Matkoilta olen kirjoittanut juttuja, koska työmatkalle minut on lähetetty. Pääaiheina ovat luonnollisesti olleet ministerin neuvottelut ja muut matkoihin suoraan liittyvät asiat. Olen tehnyt matkoilta myös juttuja muista aiheista.⁷²⁰ En ole koskaan tuntenut, että minua olisi johdateltu, painostettu tai sensuroitu. Ministeri on saattanut joskus kysyä, että minä asian otit jutussasi kärkeen. Muutoin juttujen sisällöstä ei ole matkan aikana juuri keskusteltu.⁷²¹ Selvää on, että juttuihin on siirtynyt se, mitä minulle on kerrottu tai haluttu kertoa. Mutta niin uutistyyössä tapahtuu yleensäkin. Vuosien ja vuosikymmenten aikana kollegoiden näkemykset ovat olleet samantapaisia, kuten Mattilan muistelukin osoittaa. Oman kokemukseni mukaan vaikuttaa siltä, että haluan osallis-

⁷¹⁹ Asko Mattilan haastattelu 12.11.2013. Myös tämän kirjoittaja on ollut mukana joissain neuvotteluissa ulkomailla.

⁷²⁰ Esimerkiksi, 1990-luvun alussa olin Kaukoitään suuntautuneella ulkoministeri Paavo Väyrysen matkalla. Kirjoitin matkajuttujen lisäksi mm. oluen tulosta Kiinaan ja erittäin kummallisesta etelä-korealaisesta autojen ajo-opetuksesta.

⁷²¹ Vuonna 2001 olin mukana pääministeri Paavo Lipposen matkalla Tšekissä ja Slovakiassa. Mukana oli myös HS:n Heikki Aittokoski. Lipponen oli saanut aamulla luettavikseen STT:n ja HS:n tekstit. Hän oli ihmetellyt avustajalleen Jari Luodolle, että miten ihmeessä Jussila ja Aittokoski olivat saaneet aikaan aivan erilaiset jutut. Luoto oli vastannut, että he olivat sopineet keskenään juttujen sisällöt, mikä pitikin paikkansa.

tua toimittajan matkakustannuksiin riippui ministerin halusta saada julkisuutta. Tätä on kuitenkin mahdotonta todistaa.

Matkoilla STT:n toimittaja oli usein mukana lounailla ja päivällisillä; hän oli delegaation ”puolivirallinen” jäsen. Näin meneteltiin etenkin silloin, kun matkalla ei ollut muita toimittajia. Merkille pantavaa on myös se, että valtiovierailuilla toteutettiin pitkään tapaa, jolla yhdelle sekä vierailija- että isäntämaan median edustajalle oli varattu paikka juhlaillallispyödyssä. Käytännössä tämä kunnia tai velvollisuus – miten asian nyt haluaa luokitella – siunaantui STT:n edustajalle. Tähän menettelyyn sisältyi myös kirjaamaton velvoite kertoa kollegoille, jos illallisilla tapahtui jotain uutisen arvoista tai muuta merkittävää. Tämän taustalla oli epäilemättä STT:n asema: se oli ”luotettava” ja ”kaikki” olivat sen asiakkaita. Tämä merkitsi sitä, että STT:n toimittajalla piti olla matkalla mukana myös asu, joka sopi illallispuvuksi. STT:stä valtiovierailuilla ja vierailuihin liittyvillä illallisilla oli mukana selvästi useimmiten pitkäaikainen toimittaja Pirkko-Liisa Summa.⁷²²

Johdannossa kerrottiin, kuinka tutkimuksen tekijälle on hyötyä, kun hän tuntee tutkittavan kohteen omien kokemustensa pohjalta. Matkakokemukset tässä tapauksessa taas ovat tämän kirjoittajalle kuitenkin periaatteessa haitta. On mahdollista, että ulkopuolisen silmin tarkasteltuna STT:n toimittajan asema näissä tilanteissa oli erilainen kuin toimittajan omin silmin katsottuna. Sitä ei voi kuitenkaan millään kiistää, etteikö STT olisi ollut erityisasemassa suhteessa valtionaltaan.

⁷²² Pirkko-Liisa Summa on kertonut kokemuksistaan presidenttien matkassa muistelmakirjassaan. Ks. Summa, *passim*. Summa kuoli 75-vuotiaana lokakuussa 2013. Myös tämän kirjoittaja on ollut mukana muutamilla valtiovierailuillallisilla. Mitään merkittäviä asioita näissä tilaisuuksissa ei ole tapahtunut. Joistain on kuitenkin jäänyt mieleen hauskoja henkilökohtaisia muistoja.

TV-uutisten tuottajaksi?

1970-luvun ja vielä 1980-luvun alun suurimpiin viestintäpoliittisiin kysymyksiin kuului kamppailu Mainos-TV:n eli MTV:n⁷²³ uutisista. Koska kyse oli uudesta uutisvälineestä, STT:kin kytkeytyi kiistaan. Se ei kuitenkaan ollut mitenkään pääosassa.

MTV:tä oli pitkään pidetty lähinnä viihdetalona. Vasemmistolaistuneessa ilmapiiressä sen oli tarkoitus ryhtyä terävöittämään asemaansa. Omien uutisten saaminen oli yksi tärkeä keino tässä työssä. MTV:n uutisista oli jo puhuttu 1950-luvun lopussa. Ajatus MTV:n omista uutislähetyksistä mainittiin ensimmäisen kerran pitkäaikaisen toimitusjohtajan Pentti Hanskin muistiossa lokakuussa 1970. Varsinainen keskustelu uutishankkeesta alkoi keväällä 1977.

Muistiossaan Hanski sanoi pitävänä erityisen valitettava, että radio- ja tv-uutiset ovat maassa keskittyneet yksiin käsiin. Hänen mielestään aiemmin asiaan ei ollut kiinnitetty huomiota, koska Suomen Tietotoimisto toimi uutisten ”puolueettomana välittäjänä”. Hän arveli Yleisradion oman uutistoiminnan aloittamisen avanneen yhä useamman silmät havaitsemaan, mihin keskitetty tiedonvälitys helposti johtaa. Hän peräsi kilpailua, ja ainoan vaihtoehdon siinä saattoi tarjota MTV. Hänellä oli esittää jo yksityiskohtainen ehdotuskin MTV:n uutisten toteuttamisesta:

Lähtökohtana kilpailevan uutistoiminnan luomisessa voisi olla, että Mainos-TV tarjoaisi klo 20.00 TV2:ssa 20 minuutin pituisen uutislähetysten, jonka se ostaisi STT:ltä. Tämä turvaisi uutislähetysten luotettavuuden.⁷²⁴

Mainos-TV:llä ei ollut omaa kanavaa. Olennaista oli myös, että sillä ei ollut mitään oikeuksia esittää ohjelmissaan uutisia. Se vuokrasi ohjelmilleen lähetysajan Yleisradiolta. Noina aikoina MTV:n ohjelmia esitettiin sekä TV1:ssä että TV2:ssa. Mainos-TV:n toimilupaehdot olivat Yleisradion hallintoneuvoston käsissä. Yleisradiolla taas oli toimiluvan mukaisesti oikeus käyttää MTV:tä ”apunaan”.⁷²⁵ Koska hallintoneuvosto valittiin poliittisten voimasuhteiden mukaisesti, kysymys Mainos-TV:n uutisista sai lopulta hyvin puoluepoliittisen leiman.

⁷²³ Nimi MTV virallistettiin vasta vuonna 1982. Sittemmin yhtiötä on usein kutsuttu ”Maikkariksi”

⁷²⁴ Hanski, 247–248; Lyytinen, 26–30, 42.

⁷²⁵ Hanski, 240.

Marraskuussa 1972 STT solmi uuden viisivuotisen uutissopimuksen Yleisradion kanssa. Tuolloin pidetyssä STT:n johtokunnan kokouksessa Killinen kertoi alustavista kosketuksista Mainos-TV:n mahdollisesta uutissopimuksesta. STT oli antanut alustavan tarjouksen kerran viikossa tapahtuvan ajankohtaislähetysten tarvitsemasta uutispalvelusta. Johtokunta hyväksyi vähimmäistarjouksen. Hinnan tuli olla vähintään 3 500 markkaa kuukaudessa. Johtokunnan puheenjohtaja ja Yleisradion pääjohtaja tuli pitää ajan tasalla neuvottelutilanteesta.⁷²⁶ STT oli näin tarttunut uuteen, joskin pieneen ansaintamahdollisuuteen. Killisen mieltä varmasti lämmitti Hanskin muistioon sisältyvä maininta STT:n luotettavuudesta. Mistään MTV:n uutisista ei tuossa vaiheessa kuitenkaan ollut kyse.

Epävirallisina käytyjä sopimusneuvotteluja jatkettiin. Joulun alla johtokunta antoi toimitusjohtajalle valtuudet neuvottelujen jatkamiseen niin, että ensimmäisen koevuoden aikana maksu olisi vähintään 3 500 markkaa kuukaudessa. Sopimus purkautuisi, jos STT:n aineistoa käytettäisiin muulla tavalla tai jos ajankohtaislähettyksiä lisättäisiin tai pidennettäisiin.⁷²⁷

Vastuu sopimusneuvotteluista siirtyi Killisen seuraajalle Sandelinille. Jo tammiukuussa 1973 Sandelinilla oli huonoja uutisia: STT:n ja Mainos-TV:n neuvottelut joulukuussa eivät johtaneet tuloksiin ja koko asia oli rauennut. Syytä neuvottelujen kariutumiseen ei ole kirjattu STT:n johtokunnan aineistoon.⁷²⁸ Ehkä tärkeintä tässä vaiheessa kuitenkin oli, että STT:n ja Mainos-TV:n välille oli saatu kosketus. Aiemmin on tullut esiin, että STT ei ollut millään lailla kiinnostunut Mainos-TV:n osakkuudesta.

Hanski kirjoittaa muistelmissaan, että MTV:n erikoistoimituksen perustaminen oli eräänlainen airut uutistoiminnalle etenkin, kun siihen liittyi sopimus STT:n kanssa. Yleisradion ohjelmanevoston kokouksessa lokakuussa 1973 Yleisradion pääjohtaja Erkki Raatikainen totesi MTV:n pyrkimyksen uutislähettykseen ilmenevän sen ja STT:n sopimuksesta, joka oli tehty ensi sijassa Erikoistoimituksen tarpeita varten.⁷²⁹

Hanskin muistelu ja Raatikaisen kertoma ovat vähintäänkin outoja, sillä mitään sopimusta STT:n ja MTV:n välillä ei ollut. Sandelin teki tämän selväksi STT:n henki-

⁷²⁶ STT:n johtokunnan ptk. 16.11.1972. "Pöytäkirjat", STTA.

⁷²⁷ STT:n johtokunnan ptk. 22.12.1972. "Pöytäkirjat", STTA.

⁷²⁸ STT:n johtokunnan ptk. 16.1.1973. "Pöytäkirjat", STTA.

⁷²⁹ Hanski, 249; Salokangas 1996, 318; Lyytinen, 30.

löstölle 20. lokakuuta kirjoittamassaan tiedotteessa. Hän kiisti jyrkästi Suomen Sosialidemokraatin samana päivänä lokakuuta kertoman tiedon, että yhtiöiden välillä olisi sopimus. Hän korosti, että neuvotteluja ei ole käyty STT:n uutislähetyksistä Mainos-TV:ssä. Hän oli saanut edellisenä päivänä tiedokseen MTV:ltä muistion yhtiön suunnitelmista. Muistioon ei liittynyt ehdotuksia neuvotteluista, eikä neuvottelukosketusta ollut ollut sen paremmin hänen kuin STT:n johtokunnankaan kanssa. Hän muistutti, että edellisen vuoden joulukuussa käydyt epäviralliset keskustelut yleisestä uutispalvelusta MTV:n kanssa raukesivat.⁷³⁰ Sandelinin viestiä tukee se, että vuoden 1973 johtokunnan pöytäkirjoissa ei tammikuun jälkeen mainita mitään STT:n ja MTV:n suhteista.

Ajatus MTV:n uutisista muhi muutaman vuoden. Uudet neuvottelut yhtiö aloitti eri puolueiden edustajien kanssa syksyllä 1976. Varsinainen keskustelu uutishankkeesta alkoi keväällä 1977. Virallisen esityksensä Yleisradion hallituneuvostolle MTV teki marraskuussa 1977. Keskustelu kävi vilkkaana kevästä eteenpäin.⁷³¹

Oikeistopuolueet kallistuivat pääasiassa tukemaan uutishanketta. Vasemmistopuolueet taas vastustivat. Ratkaisijaksi vaaankieliasemaan Yleisradion hallituneuvostossa tuli keskustapuolue, jossa oli kahdenlaista ilmaa. Suuri osa lehdistöstä vastusti myös ”mainosuutisia” mainostulojen laskun pelossa. Ilmassa oli myös pelkoa, että MTV toisi uutisissaan esille lähinnä vain elinkeinoelämän näkemyksiä. ”Mainosuutisia” karsastettiin.

Keskustapuolue oli tehnyt jo vuoden 1968 joulukuun puoluevaltuuskunnan kokouksessa MTV:tä puolustavan kannanoton monipuolisen ja terveen kilpailun ylläpitämiseksi. MTV:n toiminta ei kuitenkaan laajentunut vasemmiston kovan vastustuksen vuoksi.⁷³²

Keskustapuolueen suunnitelmissa esiin tuli myös STT:n asema. Keskustapuolueessa pohjatyön teki viestintäpoliittinen toimikunta. Sen muistiossa korostettiin, että puolueen oli tehtävä kaikki mahdollinen keskustalaistan sanomalehtien toimintaedellytysten varmistamiseksi ja parantamiseksi. Siksi puolueen oli suhtauduttava jyrkän kielteisesti niihin hankkeisiin, joilla kaupalliselle Mainos-TV:lle annettaisiin mahdollisuuksia aloittaa uutistoiminta. Puoluehallituksen kokouksessa lähdettiin

⁷³⁰ Sandelinin henkilöstötiedote ”STT ja Mainos-TV” 20.10.1973. ”Juoksevat asiat”, STTA. Tapaus on hyvä esimerkki historiantutkimuksessa usein esiin tulevasta lähdeongelmasta, kun väärinymmärrys tai virheellinen tieto muuttuvat myöhemmissä tutkimuksissa totuuksiksi.

⁷³¹ Neuvotteluista ja niiden asetelmista, ks. Lyytinen 42–69.

⁷³² Isohookana-Asunmaa, 580.

siitä, että vaikka MTV:n uutisten tarpeellisuutta oli perusteltu vaihtoehdolla TV1:n uutislähetyksille olisi toisaalta syytä varautua siihen, että MTV:n uutiset saattaisivat kehittyä vielä yksipuolisemmiksi. Tähän viittasi se, että alustavissa keskusteluissa sosiaalidemokraatit olivat asettaneet omia ehtojaan mm. miehitykseen.⁷³³

Asiaa käsiteltiin keskustan työvaliokunnassa. Puheenjohtaja Johannes Virolainen muistutti, että jyrkkä kanta MTV:n uutisiin ei ole viisasta. Puolueen viestintäpoliittinen valiokunta oli asiassa kuitenkin edelleen jyrkän kielteinen Asiakokonaisuus annettiin puoluehallitukselle.⁷³⁴ Puoluehallituksen marraskuissa kokouksessa lehdistön edusmies ja tuolloin Pohjolan Sanomien päätoimittaja Tapio Siikala tiivisti, että MTV:n lopullisena tavoitteena oli täydellinen ja oma lähetyskanava. Uutisten toteutuminen olisi ensi askel tähän.⁷³⁵

Kahden seuraavan vuoden aikana neuvotteluja käytiin tiiviisti, mutta mitään ratkaisuja ei syntynyt. Puolueiden asetelmat olivat ennallaan. Yhä näkyvämmiin tuli esiin, että keskustapuolue oli jakautunut selvästi kahtia suhtautumisessa MTV:n uutisiin. Tytti Isohookana-Asunmaa kertoo keskustapuolueen historian viidennessä osassa, kuinka repaleiseksi puolue oli MTV-asiassa hajaantunut.⁷³⁶ Ns. K-linjan kannattajat olivat selvästi hanketta vastaan. Samoin vastaan oli Keskustan nuorten liitto. Virolaisen kannattajat taas olivat hankkeen puolesta. MTV:n uutisten kannattajiin kuului mm. Marjatta Väänänen. Keskustalainen lehdistö oli yleisesti hanketta vastaan. Virolaisen leiriin kuului kuitenkin näkyvästi eteläpohjalaisen Ilkan päätoimittaja Veikko Pirilä. Hän edustikin konservatiivista ”maalaisliittolaista” keskustaa, joka tunsu vastenmielisyyttä ”punaista” Yleisradiota kohtaan. MTV:n uutisten historian kirjoittanut Jaakko Lyytinen on arvellut, että Virolaisen myönteisyyttä MTV:tä kohtaan saattoivat vahvistaa myös henkilökohtaiset syyt. Kun MTV:n kampanja aktivoitui vuonna 1977, Virolaisen avioliitto Kaarina Virolaisen kanssa oli päättymässä ja uusi suhde MTV:n perheohjelmien pitkäaikaisen päällikön Kyllikki Stenrosin kanssa oli alkamassa. Lyytisen mukaan on viitteitä, että Stenros, myöhempi keskustapuolueen kansanedustaja, toimi tärkeänä viestinvälittäjänä Virolaisen ja MTV:n Hanskin välillä. Myös keskustapuolueen historiankirjoittaja Isohookana-Asunmaa on ollut si-

⁷³³ Keskustapuolueen viestintäpoliittinen toimikunta 26.5.1977; keskustapuolueen puoluehallituksen ptk:t 26.5.1977 ja 7.6.1977, KMA.

⁷³⁴ Keskustapuolueen työvaliokunnan ptk. 9.8.1977, KMA.

⁷³⁵ Keskustapuolueen puoluehallituksen ptk. 25.11.1977, KMA.

⁷³⁶ Isohookana-Asunmaa, 581–584.

tä mieltä, että Virolaisen vahvaan näkemykseen vaikutti MTV:ssä työskennellyt Stenroos.⁷³⁷

Asiat eivät edenneet. Niinpä keväällä 1978 Mainos-TV tarttui vuosia aiemmin STT:n tekemään tarjoukseen uutispalvelun myymisestä ajankohtaisohjelmia varten. Tässä vaiheessa se oli halukas sopimukseen. STT:lle tämä sopi. Uutispalvelua tarjottiin 50 000 markan kuukausihinnalla vuoden 1978 loppuun. Ehtona oli, että Mainos-TV sitoutui käyttämään STT:n palvelua vain tausta-aineistona ajankohtaisongelmille. Uutismateriaalia ei saanut käyttää semmoisenaan tai muokattuna uutistyyppisissä lähetyksissä.⁷³⁸ Tämäkään sopimus ei toteutunut. 50 000 markan kuukausihinta oli liikaa Mainos-TV:lle, vaikka STT olisi ollut valmis sisällyttämään siihen arkistopalvelunkin.⁷³⁹

Kun ratkaisua Mainos-TV:n uutisista ei ollut ilmassa, keskustapuolueessa ryhdyttiin kasaamaan kokoon kompromissiratkaisua. Syyskuussa 1979 puoluehallituksessa Virolainen korosti, että puolueen ei tulisi tehdä päätöstä niin erimielisenä. Siikala esittikin kokouksessa, että harkittaisiin kompromissia. Se perustuisi **STT:n hyväksikäyttöön** (korostus – RJ). Tällöin Yleisradio antaisi MTV:lle oikeuden koeajaksi lähettää STT:n uutisia. Kaikki vaihtoehdot olivat kuitenkin edelleen pöydällä. Siikalan mukaan STT-vaihtoehto oli tarkoitettu neutraaliksi kompromissiksi. Lehdistön omistaman STT:n uutisten hän ajatteli kelpaavan niillekin, joille suurin syy kannattaa MTV:n uutisia oli Yleisradion punaisuus.⁷⁴⁰

STT:ssä Sandelin harmitteli, että keskusteluissa STT ja MTV oli asetettu kilpailuasemaan keskenään. Hän muistutti toukokuussa kirjoittamassaan muistiossa, että STT:n mahdolliset tv-uutiset toimitettaisiin samalla tavalla kuin toimiston radiouutiset eli siis toimiston uutislinjan mukaisesti.⁷⁴¹

Myös Sanomalehtien liitto asettui STT:n tukijaksi. Toimitusjohtaja Veikko Löytyniemi mainitsi Yleisradion hallintoneuvoston asettamalle työryhmälle kirjoittamassaan muistiossa, että ratkaisu, jonka mukaan Suomen Tietotoimisto ryhtyisi lähettämään myös televisiouutisia, olisi luonteva STT:n kokemuksen, arvostuksen ja ammattitaidon perusteella; STT:n televisiouutiset täydentäisivät hyvin Yleisradion

⁷³⁷ Lyytinen, 54; Isohookana-Asunmaa 583

⁷³⁸ STT:n jtk:n ptk. 13.4.1978. "Pöytäkirjat", STTA.

⁷³⁹ STT:n jtk:n ptk. 24.5.1978, "Pöytäkirjat", STTA.

⁷⁴⁰ Keskustapuolueen puoluehallituksen ptk. 27.9.1979, KMA; Lyytinen, 98.

⁷⁴¹ Sandelinin muistio "STT ja uutislähetykset Yleisradiossa" 30.5.1979. "STT toimitukset -85", STTA.

omia uutisia. Mainos-TV:n uutishankkeessa tuli Löyttyniemen mielestä muistaa, että uutisten aloittaminen tarkoittaisi samalla televisiomainonnan lisäämistä enemmän tai myöhemmin. Käytännössä se merkitsisi valtiollisen yleisradiotoiminnan rahoittamista entistä enemmän mainosvaroilla. Kuitenkin juuri näillä mainosvaroilla oli erittäin suuri vaikutus monipuolisen sanomalehdistön taloudelle.

Löyttyniemi puolusti siis ennen muuta lehtien taloutta. Hänellä oli Yleisradion hallintoneuvostolle viesti, joka voidaan tulkita peiteltyksi kielteiseksi kannaksi MTV:n uutisiin:

Eduskunnan asettama Yleisradion hallintoneuvosto on asetettu vain yleisradiotoimintaa varten, mutta tällä alalla ylimpänä poliittisten päätösten tekijänä sen on otettava huomioon päätöksensä vaikutukset myös sanomalehdistön talouteen ja toimintamahdollisuuksiin.⁷⁴²

Keskustapuolue jatkoi työtä ratkaisun löytämiseksi uutisongelmaan. Puoluehallituksessa Virolainen esitteli MTV:n uutisasiaa valmistelleen työryhmän raporttia. Siinä esitettiin ryhtymistä neuvottelemaan uutistoiminnan väliaikaiseksi järjestämiseksi kahden vuoden koeajalla. Ajatuksena oli, että MTV:n uutiset nojautuisivat pääosin STT:n uutismateriaaliin. Erimielisyyttä syntyi kuitenkin siitä, tulisiko MTV:n uutisissa välittää pääasiassa vai kokonaisuudessaan STT:n uutisia. Tilanne kokouksessa kuitenkin muuttui, kun puolueen puheenjohtajakisassa Virolaisen haastanut ja MTV:n uutisia vastustanut Paavo Väyrynen esitti oman ehdotuksensa. Sen mukaan erityisessä radiokomiteassa tulisi seuraavan vuoden kesäkuun loppuun mennessä selvittää tasavertaisina TV2:n ja MTV:n uutisten välillä tehtävä ratkaisu. Väyrysen kanta voitti Virolaisen ehdotuksen niukasti äänin 10–9.⁷⁴³ Tämä ratkaisu pudotti käytännössä STT:n kokonaan ulos MTV:n uutisten mahdollisena tekijänä. Seuraavien kuukausien aikana STT:stä ei enää juuri puhuttukaan MTV:n uutisten yhteydessä.

Keskustapuolueen lopullinen kanta syntyi Turussa kesäkuussa 1980 pidetyssä puoluekokouksessa. Tosin puoluehallitus ei olisi halunnut edes uutiskysymystä asiailistalle. Kokouksessa käytiin keskustelua miltei ”hysteerisessä ilmapiirissä”. Varsinkin Esko Ahon johtama keskustanuoret oli jyrkästi uutisia vastaan. Kokouksen ylivoimaisesti tärkein asia oli kuitenkin puheenjohtajan valinta. Lopullisessa äänestyksessä vastakkain olivat istuva puheenjohtaja Virolainen ja Väyrynen. Niin kävi, että

⁷⁴² Sanomalehtien liiton lausunto Yleisradion ja MTV:n uutiskysymyksestä 22.8.1979. ”PTY, Sanomalehtien liitto, SSL”, STTA.

⁷⁴³ Keskustapuolueen puoluehallituksen ptk. 5.11.1979, KMA.

Väyrynen voitti runsaan sadan äänen erolla. Kokouksen tunnetuimmaksi kommentiksi on tullut Virolaisen sanoma äänestyksen jälkeen: ”Kansanvalta on puhunut. Puolinat pois”.

Puheenjohtajavaali oli lauantaina. MTV:n uutiskysymyksestä päättäminen oli ohjelmassa sunnuntaina aamupäivällä. Vaikka vastustajat yrittivät jarruttaa asian käsittelyä viimeiseen saakka, puoluekokouksen äänestys oli uutisille myönteinen äänin 557–219. Puoluekokouksen 3 364 virallisesta osanottajasta vain vajaat 800 oli tullut paikalle.⁷⁴⁴ Liekö Väyrysen puheenjohtajuuden juhlinta ollut niin rankkaa, että MTV:n uutisten vastustajat eivät jaksaneet vääntäytyä kokouspaikalle. Illalla Virolainen soitti Hanskille ja ilmoitti: ”Minä hävisin, mutta MTV voitti”.⁷⁴⁵

Yleisradion hallintoneuvosto hyväksyi alustavasti marraskuussa ja lopullisesti vuoden 1981 alussa MTV:n uutisten aloittamisen. Ratkaisevaa oli, että keskustan ryhmä asettui hallintoneuvostossa puoluekokouksen päätöksen mukaisesti uutisten kannalle.⁷⁴⁶

MTV:n Kymmenen uutiset aloitti lähetykset 1. syyskuuta 1981. Yhtenä uutisankkurina oli STT:ssä pitkään radiotoimittajana toiminut Kai Lindén. Mainos-TV:n toimitusjohtaja Hanski oli pitänyt tärkeänä, että ainakin yksi uutisankkureista oli ollut STT:n palveluksessa.⁷⁴⁷

Uudessa tilanteessa STT oli muutoinkin tullut taas mukaan kuvioihin – ei kuitenkaan enää politiikan pelinappulana. MTV oli ottanut yhteyttä STT:hen heti, kun uutislupa oli myönnetty. Tässä vaiheessa tuli julki, että taustalla uutisasiakkuudesta oli keskusteltu jälleen jo vuonna 1978. Tuolloin kyse oli kuitenkin edelleen STT:n uutisaineiston käyttämisestä ajankohtaisohjelmien tausta-aineistona kuten edellä on kerrottu. Uusissa neuvotteluissa kyse olikin sitten jo aineiston käyttämisestä uutislähetyksessä kerran päivässä. Kevään kuluessa yhtiöt neuvottelivat uutissopimuksen. STT:n johtokunta oli muuttunut jälleen hallitukseksi. Se hyväksyi neuvotteluloksen 13. toukokuuta ja sopimus allekirjoitettiin runsasta viikkoa myöhemmin. Vielä tarvittiin toimittajajärjestö SSL:n suostumus siihen, että MTV rinnastetaan

⁷⁴⁴ Isohookana-Asunmaa, 583–584; Lyytinen 113–116.

⁷⁴⁵ Hanski, 251.

⁷⁴⁶ Esim. Lyytinen, 120.

⁷⁴⁷ Hanski, 253.

yleisradiotoimintaan. Tämä ei tuottanut enää ongelmia.⁷⁴⁸ MTV:n uutisista oli näin tullut STT:n normaali uutisasiakas

Mikä oli sitten STT:n rooli koko prosessissa? Epäilemättä STT oli pieni mutta kuitenkin tärkeä tekijä, kun uutisratkaisua sorvattiin kokoon. Kuten usein ennenkin STT:tä käytettiin hyväksi. Kertoiko Raatikainen Yleisradion ohjelmaneuvoistossa tietoisesti väärää tietoa STT:stä? Keskustapuolueen puoluehallituksen pöytäkirjassakin sanotaan suoraan, että ehdotus perustui STT:n hyväksikäyttöön. STT:hen viittaaminen oli kätevä väline monimutkaisessa viestintäkysymyksessä. On ilmeistä, ettei STT:ltä edes kysytty virallisesti halusta esiintyä ongelman ratkaisijana. Yhtä ilmeistä on, ettei STT:llä varmasti olisi ollut mitään sitä vastaanakaan. Merkitsihän uusi asiakas aina uusia tuloja; yksityiskohdista voitaisiin neuvotella erikseen. Toisaalta ainaakaan julkisesti ei asetettu kyseenalaiseksi STT:n mahdollista kykyä toteuttaa suunnitelmia. STT oli tasapuolinen ja luotettava. Sillä oli pitkäaikainen kokemus radiouutista. Miksei se näin ollen olisi pystynyt hoitamaan myös tv-uutisia?

Tulevaisuus oli näyttävä, että MTV:n uutisten puoltajat olivat oikeassa. Uusien tv-uutisten tulo mediamarkkinoille toi alalle kaivattua kilpailua. Myös pelot ”mainosuutisista” osoittautuivat turhiksi. Lehtien mainostuloihin uutuuksien ehkä vaikutti jonkin aikaa kielteisesti. Nämä kysymykset eivät kuitenkaan kuulu suoraan tämän tutkimuksen piiriin.

Viimeinen vuosi

Jos oli ensimmäinen presidenttivuosi ollut Urho Kekkoselle vaikea, niin vähintään samaa voidaan sanoa viimeisestä vuodesta. Tosin tuolloin, kun vuosi 1981 alkoi, sen paremmin Kekkonen kuin juuri kukaan muukaan ei voinut varmuudella en-

⁷⁴⁸ STT:n hallituksen ptk:t 12.2., 13.5. ja 23.9.1981. ”Pöytäkirjat”, STTA.

nustaa, että presidenttikausi loppuisi kesken syksyllä. Päinvastoin, joidenkin mielissä oli, että Kekkonen voitaisiin valita maan johtoon vielä seuraavallekin kuusivuotiskaudelle. Eritoten kommunistit ja Neuvostoliitto tukivat lämpimästi presidenttivuosien jatkamista.⁷⁴⁹

Tässä luvussa tarkastellaan kahta uutisaihetta: kevään hallituskriisiä ja Kekkonen elokuista kalastusmatkaa Islantiin. Ensimmäisestä kirjoitettiin paljon. Toinen jäi suhteellisen vähälle huomiolle. Sen seuraukset olivat kuitenkin olennaisia. Kekkonen uran kannalta molemmat olivat tärkeitä. Tässä yhteydessä ei pyritä mitenkään selvittämään tapahtumien taustoja. Sen sijaan analysoidaan, miten suuri yleisö sai tietää tapahtumista kahden keskeisen uutisvälineen STT:n ja Helsingin Sanomien välityksellä.

Kekkonen ja Mauno Koivisto eivät koskaan olleet mitään sydänystäviä. Huhtikuussa 1981 Kekkonen ja Koiviston välit tulehtuivat pahasti hallituskriisin vuoksi.

Koivisto oli johtanut hallitusta keväästä 1979. Hän kertoo muistelmissaan uhanneensa joskus erolla. Hän oli kuitenkin huomannut, ettei se ollutkaan uhkaus, vaan sitä suorastaan odotettiin. ”Odotettiin, että hermostuisin ja lähtisin”, hän kirjoittaa. Hän ei kuitenkaan syytä suoraan nimeltä kampittajia:

Ilmeisesti minun haluttiin kevätkesällä 1981 lähtevän sillä tavalla, että asiat olisivat jääneet mahdollisimman sekaisina jälkeeni, ja että lähtö olisi ollut nöyryyttävä. Mutta tappiota en halunnut ottaa niskaani.⁷⁵⁰

Useimmille aikalaisille jäi mieleen keväästä 1981, että lopulta Koivisto ei suostunut eroamaan, koska hallitus voi kaatua vain eduskunnan epäluottamukseen. Hänen lähtökohtanaan oli, että tasavallan presidentti ei voi tyrmätä epäluottamuksellaan hallitusta. Tosin aiemmin hallitukset olivat eronneet, jos presidentti oli osoittanut epäluottamusta. Kiistat nivoutuivat siten presidentin ja pääministerin välisiksi.

Kekkonen elämäkerran kirjoittaja Juhani Suomi tulkitsee, että keväinen kiista oli paljon tunnustettua monitasoisempi ja -muotoisempi. Hänen mielestään tapahtumista on pyritty antamaan se kuva, että jo pitkään jatkuneissa hallitusriidoissa oli perimmältään kyse vain presidentin ja pääministerin vastakkainasettelusta ja että tärkeintä oli kaataa Koivisto lähestyvien presidentinvaalien ja hänen suuren kansan-

⁷⁴⁹ Suomi 2000, 663–664.

⁷⁵⁰ Koivisto 1994, 15–16.

suosionsa vuoksi. Suomi myöntää, että huhtikuu 1981 oli Kekkonen viimeisen presidenttikauden ratkaiseva taite.⁷⁵¹

Kekkonen päiväkirjojen johdanto-osassa Suomi kirjoittaa, että syntyi kuva valtataistelusta, jossa vastakkain olivat vanha itsevaltainen presidentti ja parlamentarismin periaatteisiin tukeutuva pääministeri.

Kukaan ei enää muistanut, että kiistassa oli ollut kysymys nimenomaan pääministerin ja hänen oman puolueensa välisestä vastakohtaisuudesta. Eikä SDP:n johto voinut kuvaa enää myöhemmin oikaista, koska se ei voinut olla tukematta julkisuudessa parlamentarismia esitaistelijaksi leimautunutta Koivistoa.⁷⁵²

Edellisenä vuonna keskustapuolueen puheenjohtajaksi tullut Paavo Väyrynen kiistää, että kyse oli keskustapuolueen tavoitteesta kaataa Koiviston hallitus. Hän esittää vuonna 2014 ilmestyneessä kirjassaan, että takana oli SDP:n puheenjohtajan Kalevi Sorsan tavoite kaataa Koivisto ja päästä SDP:n presidenttiehdokkaaksi. Väyrynen tosin myöntää, että tiukalla hallituspolitiikalla keskustapuolue tahtoi vaikuttaa presidentinvaalin ennakoasetelmiin:

Ajattelimme, että voisimme tällä tavoin synnyttää tilanteen, jossa pääministeri Koiviston kansansuosio heikkenisi ja presidentinvaalien lähtökohdat tasoittuisivat. Näin ei kuitenkaan käynyt.⁷⁵³

Koiviston poliittisena sihteerinä tuolloin toimineen Paavo Lipposen mielestä kysymys, oliko Sorsa kaatamassa Koiviston hallitusta ja suunnittelemassa K-linjan kanssa tilalle punamultaa Ahti Karjalaisen johdolla, jää vaille lopullista vastausta. Lipponen kirjoittaa muistelmissaan, että mistään hänen käytössään olleesta aineistosta ei saa kiistatonta näyttöä, että Sorsa olisi näin menetellyt. Sorsa rooli jää ikään kuin riippumaan ilmaan:

Sorsa oli kuitenkin suoran toiminnan miehenä siinä määrin ärtynyt Koiviston menettelytapoihin, eikä ollut siinä yksin SDP:n johdossa, että suunnitelmaa viheltää peli poikki ja hakea vaihtoehtoinen hallituspohja voi pitää mahdollisena. Tuossa vaiheessa Sorsalla saattoi olla vielä mielessään SDP:n presidenttiehdokkuus.⁷⁵⁴

Oli niin tai näin, kiista näytti kuitenkin julkisuudessa ennen muuta presidentin ja pääministerin valtataistelulta. Asia oli suurelle yleisölle selvä viimeistään silloin,

⁷⁵¹ Suomi 2000, 666.

⁷⁵² Urho Kekkonen päiväkirjat 4, (1975–81), 427.

⁷⁵³ Väyrynen 124–30.

⁷⁵⁴ Lipponen, 113.

kun tv-uutisissa Hannu Lehtilä kysyi Koivistolta, että pelataanko tässä nyt presidenttipeliä. ”Niin minulle on kerrottu”, vastasi Koivisto. Hän muistutti, että ”minä johdan hallitusta, ja eduskunta päättää hallituksen luottamuksesta”.⁷⁵⁵

Hallituksessa suurin kiista kohdistui tuloratkaisuun liittyvästä sosiaalipaketista. SKDL ei halunnut tukea ratkaisua. Kyse oli siitä, saisiko SKDL erivapauden äänestää eduskunnassa hallituksen esitystä vastaan. Koivisto antoi periksi, mikä suututti SDP:tä.

STT seurasi uutisjutuissaan hallitustilannetta. Totuttuun tapaan STT ei tehnyt juuri mitään omia tulkintoja tilanteesta. Sen sijaan se referoi tarkkaan poliitikkojen sanomisia. Maaliskuun lopussa STT kertoi keskustalaisen valtiovarainministerin Ahti Pekkalan ennustaneen, että vallinneiden asenteiden perusteella olisi suuri ihme ja yllätys, jos hallitus säilyisi. Todellinen syy hallituskriisiin oli Pekkalan mielestä vasemmistopuolueiden sisällä.⁷⁵⁶

Kun Koivisto vieraili Kekkosen luona, tuloksesta kerrottiin näkyvästi. Koivisto kertoi auliisti medialle, että presidentillä ja hänellä oli hieman erilaisia tulkintoja hallituksen vitkastelusta. Presidentti oli esittänyt huolestumisensa päätöksenteon hitaudesta hallituksessa. ”Minulla on toisenlainen käsitys asioista”, arveli Koivisto.⁷⁵⁷

Muutaman päivän kuluttua Koivisto ilmoitti, ettei hän anna hallituksensa kaatua tuloratkaisun sosiaalipaketista syntyneisiin erimielisyyksiin. STT referoi Koivistoa kirjoittamalla, että hallituksen kaataminen ja sitä mahdollisesti seuraavat ennenaikaiset eduskuntavaalit olisivat liian kova hinta pekkasratkaisusta. ”Pääministerin maanantainen ilmoitus tuli jonkinlaisena yllätyksenä, sillä vielä viime viikon lopulla pidettiin hallituksen kaatumista selviönä. Tosin silloin asialla olivat muut kuin pääministeri”, päätteli STT.⁷⁵⁸

8. huhtikuuta STT raportoi kiistaan liittyvästä valtiosääntökysymyksestä. Asiasta tehty juttu on kuitenkin jossain määrin kömpelö. Tyylin perusteella jutun kirjoittaja oli valtioneuvostoimittaja Asko Mattila.

Pääministeri Mauno Koivisto on ryhtynyt taisteluun neljän puolueen hallituksensa koossapitämiseksi valtiosääntöoikeudellisin keinoin. Pääministeri on julkisuudessa sanonut kiinnostuneensa valtaoikeuksistaan. – Pääministeri Koivisto katsoo tiistaina ja maanantaina julkistettujen lau-

⁷⁵⁵ Väyrynen, 127; Blåfield – Vuoristo, 55–56.

⁷⁵⁶ Esim. ESS 29.4.1981.

⁷⁵⁷ Esim. ESS 4.4.1981.

⁷⁵⁸ Esim. ESS 7.4.1981.

suntojensa mukaan, että ainoastaan eduskunnan epäluottamus voi kaataa hänen hallituksensa, ”mutta niin kauan kuin tämä luottamus hallituksella on, niin kauan pääministeri päättää”. – Poliittisissa piireissä pidetään Koiviston uusia otteita seurauksena siitä, että SKP:n puheenjohtaja Aarne Saarinen oli viikonvaihteessa kertonut presidentti Urho Kekkosen olleen sitä mieltä, ettei Koivisto voi jatkaa pääministerinä. Kyseessä olisi kertoman mukaan ”Ensimmäinen valtiosäännöllinen yhteenotto presidentin ja pääministerin välillä”. – Koiviston mukaan ”peli on muuttunut”. Kun aiemmin oli kyse tuloratkaisun hyväksymisestä, on nyt kuvaan tullut muita asioita eli hallituspulan lisäksi presidenttipeli ja mahdolliset ennakkaikaiset vaalit, kuten julkisuudessa on mainittu.⁷⁵⁹

Juttu on aika tyypillinen tuohon aikaan kirjoitettu politiikan juttu. Siihen oli selvästi koottu tietoja eri uutisvälineistä. Tosin omaa tiedonhankintaakin oli tehty. Tähän viittaavat etenkin maininta ”poliittisista piireistä” ja muotoilu ”kertoman mukaan”. Mitään STT:n ”skuuppia” juttuun ei sisältynyt. Voi myös kysyä, ymmärsikö tavallinen lukija, mitä aineksia juttuun todella sisältyi. STT jatkoi omalla tyylillään.

Myös Helsingin Sanomat seurasi tiiviisti hallitustilannetta pitkin kevättä. Jo maaliskuun lopussa lehti arveli uutisessaan, että Koiviston johtama keskustan ja vasemmiston enemmistöhallitus on hyvää vauhtia lähestymässä umpikujaa. Lehti referoi myös päättäjien sanomisia.

Kun Koivisto kävi Kekkosen luona HS ennusti pääkirjoituksessaan, että hallituksen hajoaminen ennen pääsiäistä näyttää nyt – presidentin puututtua asiaan – selvältä. Uutissivuilla teksti oli melko värikästä. Lehti päätteli, että UKK ja Koivisto olivat ilmiriidassa. Uutisjutun mukaan Kekkonen läksytti Koivistoa ja ajautui tämän kanssa julkiseen riitaan siitä, milloin asioita pitäisi käsitellä hallituksessa: ”presidentti Kekkonen komensi Koiviston luokseen torstaina iltapäivällä ja syytti pääministeriä jahkailusta ja valmiiden esitysten käsittelyn viivästyisestä”.⁷⁶⁰

Valtiosääntöpuoleen HS puuttui jo päivää ennemmin kuin STT. Lehti kertoi Koiviston antaneen takaisin Kekkoselle: ”En kaada hallitusta”. Tosin ei ollut HS:kään aivan oman uutishankinnan varassa. Lehti siteerasi edellä mainittua tv-uutisille annettua lausumaa: ”Minä johdan hallitusta ja eduskunta päättää hallituksen luottamuksesta”.⁷⁶¹

⁷⁵⁹ Esim. ESS 9.4.1981.

⁷⁶⁰ HS pk. ja uutisjuttu 4.4.1981.

⁷⁶¹ HS 7.8.1981.

STT:n ja HS:n jutuissa oli selviä eroja, vaikka monissa kohdin oli myös samaa sisältöä. Kuten ennenkin STT ei tehnyt mitään pitkälle meneviä omia johtopäätöksiä. Tähän oli totuttu; STT:n toimittajia oli aina kielletty kirjoittamasta juttuihin omia mielipiteitä. Mitään uutisanalyysejä ei suvaittu. HS:n uutisjutuissa sen sijaan tehtiin päätelmiä. HS:n jutuista kuitenkin näkyy, ettei lehden toimitukseen tiennyt kaikkea. Huomion arvoista on myös se, että kumpikaan väline ei kertonut kiistan mahdollisista yhteyksistä SDP:n sisäisiin kiistoihin.

Vuoden 1981 kuluessa tuli yhä selvemmäksi, että Kekkosella oli monenmoisia ongelmia. Fyysisellä puolella ulkopuolisillekin näkyvä ongelma oli, että hänen näkökykynsä oli heikentynyt. Ministeriöille annettiin ohje, että presidentin kappaleet esittelylistoista tuli vastedes kirjoittaa isoilla kirjasimilla. Huhtikuussa Kekkonen jätti ensimmäistä kertaa menemättä keväiselle hiihtoretelle Porojärvelle ja tyytyi hiihtelemään selvästi helpommilla laduilla Inarin Saariselällä. Hiihtomatkat lyhenivät, eikä retkillä enää harrastettu riehakasta ilonpitoa. Juhani Suomi kiistää kuitenkin, että kesän kynnyksellä Kekkonen olisi dementoitunut, kuten annettiin ymmärtää.⁷⁶²

Käännekohtaksi tuli elokuussa tehty kalastusmatka Islantiin. Koko retki epäonnistui täydellisesti. Presidentti oli äreä ja levoton sekä kadotti ajan ja paikan tajun. Kaiken lisäksi hänellä oli harha-aistimuksia.⁷⁶³ Matkan jälkeen hän palasi normaali-rutiineihin, mutta pian alkoivat sairauslomamatkat.

STT:n Pirkko-Liisa Summa oli ollut mukana neljä vuotta aiemmin selostamassa Kekkosien Islannin-valtiovierailua. Suomalaiset toimittajat ja kuvaajat todistivat, kuinka Kekkonen suistui jokeen. Tapauksesta ei kerrottu Suomessa julkisuuteen, kuten aiemmin on jo tullut esiin. Kalaretkelle STT ei lähtenyt mukaan. Mahdollisesti perusteluna oli, että koska kyse oli yksityisestä matkasta, sen uutisarvo ei välttämättä ollut merkittävä. STT käyttikin Islannissa toimivan yhteispohjoismaisen kirjeenvaihtajan tekstiä.

Helsingin Sanomat sen sijaan lähetti matkaan toimittaja Kalle Heiskasen ja kuvaaja Hans Paulin. Heiskasen mukaan lehdessä oli ryhdytty noudattamaan käytäntöä, että presidentin matkoilla ollaan aina mukana. Yhä kiihtynyt arvailu Kekkosien

⁷⁶² Suomi 2000, 689–690.

⁷⁶³ Ibid, 702.

kunnosta antoi vielä lisäpontta sille, että Islantiin oli mentävä. Kaiken lisäksi Kekkonen lähipiiri oli ilmoittanut, ettei toimittajia toivota mukaan matkalle.⁷⁶⁴

STT ei matkaan paljon panostanut, ja se näkyi myös tuloksessa. Kekkonen ja hänen seurueensa tulo Islantiin noteerattiin kirjeenvaihtajan jutussa hyvin tiiviisti ja muodollisesti. Presidentti Vigdis Finnbogadottirin kerrottiin tarjonneen lounaan presidentille, ja heti perään seurue lensi Blonduosin kylään Pohjois-Islantiin. Pari päivää myöhemmin kirjeenvaihtaja oli saanut langan päähän islannin Helsingin-konsulin Kai Juurannon. Puhelun perusteella syntyi juttu. UKK:llä oli loistava kalaonni. Seurue oli saanut 30 lohta, ja Kekkonen suurin lohi painoi 10 kiloa. Jutun mukaan seurueessa vallitsi suuri kalaonni.⁷⁶⁵

HS:n ensimmäisen päivän juttu oli selvästi informatiivisempi. Kalastuspaikka oli Vividalså-joki. Kekkonen kerrottiin koettavan kalaonneaan Islannissa jo seitsemättä kertaa. Myös muille seurueen jäsenille Islannin lohijoet olivat tuttuja. Kekkonen kunnosta ei jutussa ollut mitään arveluja. Sen sijaan Hans Paulin ottama kuva kertoi paljon enemmän. Siinä Vigdis talutti selvästi väsähtäneen näköistä Kekkostä käsikynkässä. Seuraavan päivän juttu perustui presidentin adjutanttin eversti Lasse Wächterin huonojen puhelinyhteyksien kautta antamiin tietoihin. Lohisaalis oli hänen mukaansa tyydyttävä. Kolmantena päivänä Kekkonen kerrottiin kiskoneen neljä lohta tunnissa. Jutussa tuotiin esiin myös tieto, että Kekkonen oli antanut toistaiseksi ehdottoman kiellon päästää lehtimiehiä ja kuvaajia seuraamaan kalastusta.

Neljännän päivän jutussa otsikkona oli ”UKK haluaa kalastaa rauhassa”. Heiskanen ja Paul olivat olleet kalastusalueen maastossa. Kaksi islantilaispoliisia oli välittänyt Wächterin viestin, että Kekkonen ei suostu edes viiden minuutin tapaamiseen joen rannalla. Heiskanen ja Paul havaitsivat, ettei majalla näkynyt liikettä, vaikka kello oli jo 9.30. Joskus aiemmilla matkoilla presidentti oli pitänyt lähes kunniasanaan, että uistin oli joessa jo kello 7.30. Mitään muuta vihjettä presidentin mahdollisesta kunnosta ei esitetty. Viimeisenä päivänä Kekkonen suostui kommentoimaan vain parilla lyhyellä huomautuksella. Paulin kuvassa Kekkonen laskeutuu koneesta välilaskussa Reykjavikissa; häntä auttavat kapteeni Teuvo Hirvonen ja konsuli Kai Juuranto.⁷⁶⁶

⁷⁶⁴ Kalle Heiskasen haastattelu 10.9.2014.

⁷⁶⁵ Esim. ESS 18. ja 20.8.1981.

⁷⁶⁶ HS 18., 19., 20., 21. ja 22.8.1981.

HS ei siis saanut mitään todisteita Kekkonen kunnosta puoleen eikä toiseen. 33 vuotta tapahtuman jälkeen Heiskanen kiisti edelleen tuolloin Suomessa esitetyt tulokset. Käsikynkkä-kävely näytti hänen mielestään lähinnä sympaattiselta. Jälkitulokset, että Kekkonen olisi jo tuolloin ollut ”heikossa hapessa”, ei ole hänen mielestään oikea. Hän myös uskoo, että Kekkonen todella kalasti, vaikka siitäkin esitettiin toisenlaisia arvailuja. Hän ei voinut kuvitellakaan, että upseeri syöttäisi joelta kalaepätötuksia. Tosin hänkin piti Wächteriä hyvin aktiivisena Kekkonen suojelijana ja tiedon pimittäjänä. Viimeisen päivän juttuunsa Heiskanen kirjasi huomion, että presidentin henkilääkäri Pentti Halonen kuljeskeli hyvin huolestuneen näköisenä.

Kun seurue palasi Suomeen HS:n juttukokonaisuudesta ryhtyi myrsky. Presidentinlinna vaati oikaisua ja samaa esitti päätoimittaja Simopekka Nortamo. Heiskanen kieltäytyi. Joku sen toimituksessa kuitenkin teki. Oikaisussa kerrottiin, että presidentti oli toipumassa matkaväsymyksestä. Nortamo lisäsi otsikkoon vielä ”vähäisestä”. Seuraavien viikkojen kuluessa Kekkonen kunto kuitenkin heikkeni, ja lopulta Kekkonen allekirjoitti eropaperin presidentin tehtävästä 26. ”lokakuuta”, kuten eropaperissa kirjoitettiin.

Tuon ajan tapahtumia Heiskanen luonnehtii ajan synkäksi hengeksi. Se oli hänen mukaansa myös keskeinen syy siihen, että HS:n poliittinen toimitus päätti kirjoittaa kohukirjan *Tamminiemen pesänjakajat*: ”Meille kertyi tietoa, jota ei kuitenkaan voitu julkistaa. Monien silloisten päättäjien tuomio kirjalle kuvasi hyvin ajan tunteja”.⁷⁶⁷

Jo näistä esimerkeistä voi havaita, että Helsingin Sanomat panosti uutishankintaan. Sama ei voi sanoa STT:stä. STT:ssä jatkettiin rutiininomaista työskentelyä. Tapahtumista ei tehty uutisanalyysijä. Ennemmin kyse oli selostamisesta. Kalaretkelle Islantiin ei lähdetty mukaan. Todennäköisesti kyse oli jälleen rahasta. Toimittajan matka olisi maksanut, ja kun uutisista ei ollut varmuutta, mukaan ei ollut tarpeen lähteä. STT:ssä ei ollut tehty päätöstä, että Kekkonen kuntoa on tarkkaan seurattava. Kuten niin usein ennenkin tärkeintä tuntui olevan, että asiasta saatiin juttu. Jutun sisällöllä ei niin väliä ollut.

Alkusyksystä Kekkonen sairauslomista annettiin tiedotteita. Niitä STT:kin referoi tarkkaan. 27. lokakuuta tuli sitten uutispommi. Edellisenä päivänä Kekkonen al-

⁷⁶⁷ Kalle Heiskasen haastattelu 10.9.2014.

lekirjoittama eroilmoitus annettiin julkisuuteen. Se päivä oli työntäyteinen, niin STT:ssä kuin muissakin toimituksissa.

Merkittävä neljännesvuosisadan vaihe Suomessa oli päättynyt. Timo J. Tuikka on luonnehtinut, että keväällä 1956 presidentin virkaan tuli taitava ja vitaali johtaja, jonka valta oli kuitenkin kapealla pohjalla. Nuorallatanssija onnistui tasapainoilemaan kriisiaikojen yli. Syksyllä 1981 viran jätti sairas vanhus, joka oli luonut demokratiassamme ainutlaatuisen valtiasimperiumin. Tuikan mielestä Kekkoista eivät kaataneet muut kuin sairaus ja Mauno Koivisto. Pääministeri Koivisto uskaltautui haastamaan voimansa menettäneen vanhan johtajan keväällä 1981. Kohta Urho Kekkonen sairastui lopullisesti ja joutui jättämään ammatiksi muodostuneen toimensa.⁷⁶⁸

Tämän neljännesvuosisadan aikana Suomen Tietotoimisto pysyi entisessä roolissaan. Yhteiskunta ja mediaympäristö muuttuivat olennaisesti, tekniikka kehittyi ja mahdollisesti toimittajien ammattitaitokin parani vuosien kuluessa. STT:n perustoiminta pysyi kuitenkin ennallaan. Se jatkoi luotettavaa, joskin värittömäksi luonnehdittua uutistystä. Suhde päättäjiin ja eritoten presidentti Kekkoeseen säilyi asiallisena. Mihinkään ylilyönteihin ei sorruttu, eikä STT pyrkinyt mihinkään suuriin kohupaljastuksiin. Päättäjien silmissä STT jatkoi luotettavana yhteistyökumppanina.

Keskeiset tulokset

Tässä luvussa on tarkasteltu STT:n roolia ja toimintaa lähinnä 1970-luvulla ja 1980-luvun alussa. Niillä on ollut tarkoitus tuoda esiin etenkin 1970-luvulla tapahtuneita muutoksia. Maailmassa tapahtui, tekniikka kehittyi, ajatusrakennelmat muuttuivat. Tämä kaikki vaikutti myös STT:n työhön.

STT:n suhde asiakkaisiin parani teknisessä mielessä olennaisesti, kun käyttöön otettiin kaukoladonta. Myös yhteydet ulkomaille ja ulkomailta paranivat. Vastedes

⁷⁶⁸ Tuikka, 210.

Helsinkiin saatiin Scanplex-järjestelmän avulla esimerkiksi pohjoismaisten kirjeenvaihtajien tekstit suoraan käyttämällä hyväksi Reuterin maailmanverkkoa.

STT:nkin toimittajakunnassa alkoi lisääntyä radikaalisuus samaan tapaan kuin muissakin välineissä. Puoluepolitiikka tuli toimituksiin. Sinänsä tällä ei ollut suurta vaikutuksesta työn sisältöön, vaikka välillä toimitusta arvosteltiin. Merkittävä henkilömuutos tapahtui, kun vuoden 1973 alusta päätoimittajan ja toimitusjohtajan tehtävät otti vastaan pitkän linjan STT:läinen Carl Fredrik Sandelin. Hän joutui seuraavina vuosina käymään tiukkaa keskustelua henkilöstön kanssa monista asioista. Hänen edeltäjänsä Kullervo Killinen oli toimissaan ja päätöksissään selvästi Sandelinia yksiviivaisempi. Tärkeäksi keskustelufoorumiksi tuli toimitusosaston julkaisema Tiedote-moniste.

Henkilöstö halusi kokeilla myös noihin aikoihin suosituksi tullutta yritysdemokratiaa. Yritykset nostaa asiaa esille kaatuivat kuitenkin yhtiön hallituksen ja myös johdon vastahankaan. Yhteistyö toimittajakunnan ja talon johdon välillä ei muutoinkaan aina toiminut toivotulla tavalla.

STT:n asema tuli esiin toimituksen sisäisessä keskustelussa ja myös valtiovalan viestintäpolitiikassa. Vasemmistolaiset puhuivat jopa STT:n valtiollistamisesta tai ainakin ”demokratisoisemisesta”. Tavoite oli kuitenkin kuolleenä syntynyt ajatus. Yksityisenä yrityksenä STT ei halunnut ottaa käskyjä muilta.

Valtioneuvoston asettama viestintäpoliittinen komitea yritti kaavoilla STT:lle erilaisia toimintamalleja. STT:n omistajat halusivat kuitenkin pysyä entisellä linjalla, joten mitään muutoksia STT:n asemaan ei tullut. Toki STT:n merkitys tunnustettiin laajasti.

STT:n asema yhteiskunnan toimijoiden ja median välillä korostui entisestään, kun käyttöön otettiin virastotoimitusjärjestelmä. Siinä STT:n toimittajat ottivat monia ministeriöitä ja muita hallintoelimiä erityistarkkailuun; tavoitteena oli kertoa suurelle yleisölle kansalaisille tärkeistä hankkeista. Kokemukset olivat hyviä varsinkin, kun valtionhallinnossa alkoi ilmaantua yhteistyöhaluja ja päätösten läpinäkyvyyttä.

Muutoin STT:n uutistyö pysyi periaatteiltaan ennallaan. Tärkeää oli, että STT:n jutun piti sopia minkä tahansa puolueen lehteen. Juttuihin ei saanut sisällyttää arvoarvosteluja. Tämä näkyi sitten siinä, että STT:n jutut pysyivät asiallisina – ja jopa kuivina.

1970-luvulla Neuvostoliitto tiivisti otettaan Suomesta. Valtion päättäjät presidentti Urho Kekkosen johdolla joutuivat tasapainoilemaan itänaapurin vaatimusten keskellä. Sama näkyi myös median toiminnassa. Vaikkei mitään sensuuria ollutkaan, itsesensuuri alkoi lisääntyä. Toimituksessa havaittiin, että kaikkea ei kannattanut tuoda julki. Harvat toisinajattelijat olivat kivi päättäjien kengässä. Myös käsite suomettuminen tuli esiin. Sillä tarkoitettiin lähinnä suomalaisten vapaaehtoista sopeutumista Neuvostoliiton todellisiin ja myös kuvitteellisiin vaatimuksiin. Ei ole epäilystä, etteikö STT olisi ollut suomettunut. Hyvänä esimerkkinä tästä on se, että STT ei olisi julkistanut paljon kohua herättänyttä Zavidovo-muistiota. STT:n itsesensuurista kertoo hyvin, että kerran – todennäköisesti useamminkin – piti kysyä ulkoministeriöltä, oliko syytä pitäytyä kirjoittamasta tietoon tulleesta, Neuvostoliiton kannalta vähemmän mairittelevasta asiasta. Myöhemmin esitetyt arviot itsesensuurista tuntuvat lähinnä jälkiviisaudelta.

Presidentti Kekkonen joutui melkoiseen pyöritykseen monista, ennen kaikkea oikeistolaisista lehtikirjoituksista. Hän kävi kiivasta kirjeenvaihtoa monen päätoimittajan kanssa. STT:lle moitteita ei kuitenkaan satanut. Killinen korosti muistelmisaankin, että STT:lle ei myllykirjeitä tullut.

Pohjoismaisten uutistoimistojen yhteistyö laajeni entisestään, kun perustettiin maailmassa aivan poikkeuksellinen pohjoismaisten kirjeenvaihtajien verkosto. STT:n kannalta kiusallisimmaksi tuli Moskovan-kirjeenvaihtajuus, kun se oli pitkään Ruotsin TT:n hoidossa. STT:n edustajana TT:n toimittaja kyseli kerran pääministeri Aleksei Kosyginilta aiheesta, josta suomalaiset eivät todennäköisesti olisi kysyneet. Ulkoministeriön edustajat kauhistuivat tapauksesta, ja Sandelin sai selitellä tapahtunutta ja puolustaa toimittajaa.

STT jatkoi valtiiovallan hyvänä yhteistyökumppanina. Hyvä esimerkki tästä on STT:n rooli tiedottajana maanpuolustuksessa. Tämäkään suhde ei perustunut mitenkään STT:n erityisosaamiseen. Sen sijaan tärkeää oli, että STT:llä oli edelleenkin ylivertainen yhteys suomalaiseen lehdistöön.

STT:n yhteistyö ulkoministeriön ja valtioneuvoston kanslian kanssa lisääntyi entisestään. 1970-luvun puolivälistä STT lähetti toimittajansa seuraamaan YK:n yleiskokousta. Ulkoministeriön osallistui kulujen maksamiseen. Ehkä vielä tärkeämpi linkki valtiovaltaan tuli siitä, kun STT:n toimittaja ryhtyi seuraamaan pääministe-

rin ja ulkoministerin matkoja ulkomailla. Usein STT:n ei tarvinnut maksa lennoista eikä välttämättä majoituksestaan.

STT:n rooli politiikan pelinappulana näkyi hyvin, kun maahan kaavailtiin Mainos-TV:n uutisia. STT:n ulkopuolella STT:lle kaavailtiin roolia tv-uutisten tuottajana. STT:lle hanke sopi hyvin, vaikkei ilmeisesti siltä kysyttykään mitään. STT unohtui kuitenkin, kun eteen tuli toinen ratkaisu.

Kautta vuosien STT oli uutisjutuissaan käsitellyt presidentti Kekkonen asiallisen varovaisesti. Varovaisuus konkretisoitui vuonna 1981, Kekkonen viimeisenä presidenttivuonna. Kevään kiistoista Kekkonen ja pääministeri Koiviston kesken STT kyllä kirjoitti, mutta lähinnä päättäjien sanomisia siteeraamalla tai perustamalla juttujaan muun median antiin. Tässäkään ei sinänsä ollut mitään uutta. Presidentti Kekkonen terveydentila oli tabu. Siitä kerrottiin vain, kun terveydentilasta tiedotettiin.

Päätelmiä - STT uutisten ja tiedon levittäjänä

Suomen Tietotoimisto asema suomalaisessa yhteiskunnassa on ollut kautta vuosikymmenten erikoinen. Se on selvästi poikennut muun median asemasta etenkin, kun sillä ei ole ollut omaa tuotetta radiouutisia lukuun ottamatta. Suurelle yleisölle se on ollut näkymätön, mutta sen tekstejä on luettu lukemattomista lehdistä ja kuunneltu radiosta ja tv:stä. Se on aina ollut lehtitalojen omistama yksityinen yritys, mutta se on useimmiten mielletty virallisuuteksi auktoriteetiksi media-alalla. STT:llä on kiistämättä ollut "puolivirallisen" uutistoimiston asema, vaikka talon johdossa useimmiten tätä puolivirallisuutta kammoksuttiinkin tai ainakin vähäteltiin. Tätä "puolivirallisuutta" vahvistaa sekin, että STT:llä oli pitkään monopoliasema valtionhallinnon uutisissa.

Toimiston työskentelyperiaatteista korostuu tutkimusjaksolla useita eri linjoja. STT:n suhde valtiovaltaan pysyi kiinteänä ja jopa tiivistyi tutkimuskaudella. STT jatkoi "tasapuolista ja puolueetonta" linjaansa. STT:tä käytettiin yleisesti julkisuuteen tarkoitettujen viestien välittäjänä. Yhteiskunnallisilla toimijoille ja etenkin puolueille STT oli ristiriitatilanteissa ennen kaikkea tutkimusjakson alkuvuosina helposti hyvä "sijaiskärsijä" tai "syntipukki". Tästä kaikesta seurauksena oli, että STT:n uutisteksti oli miltei aina vain toteavaa, usein jopa kuivaa ja tylsää. Ylilyönteihin tai sensaatioihin STT ei syylistynyt. Silti – tai ehkä ennen kaikkea siksi – sitä pidettiin luotettavana.

Vuosikymmenten aikana STT:llä oli ollut merkittävä osa valtionhallinnon tiedotuksessa. Tärkeät asiat olivat STT:n kautta levinneet myös ulkomaille. Tavallista syvällisempää aineistoa lähti Tukholman kautta maailmaan 1950-luvulla STT:n ruotsinkielisen osaston toimeliaisuuden ansiosta. Se heijasti toimittajien journalistisia ambitioita.

Valtionhallinnon tiedotustoiminta oli täysin lapsenkengissä, joten STT toimi pitkään käytännössä valtion tiedottajana. Kun tiedotuspuolella valtiokin siirtyi hiljalleen uuteen aikaan, STT jatkoi silti entistä rooliaan. Monet tekstit ja ennen kaikkea presidentin puheet lähtivät asiakkaille STT:stä semmoisinaan. Muut kanavat olivat paljon hitaampia. Usein muita kanavia ei edes ollut. Vaikka STT:n rooli pysyikin jokseenkin ennallaan, sen aseman suhteellinen vahvuus alkoi väistämättä heiketä.

STT ja valtiovalta eivät joutuneet suuriin kiistoihin tutkimuskaudella. Poikkeuksena oli maaliskuun alussa 1956 alkanut yleislakko. STT oli tuolloin poliittisen vasemmiston mutta myös hallituksen hampaissa. Arvosteluun olikin epäilemättä syytä. Paradoksaalista kuitenkin on, että STT joutui hallituksen hampaisiin puolustaessaan yhteiskunnallista rauhaa.

Liioin asiakaskunnan kanssa ei tullut esiin suuria ristiriitoja, ellei mukaan lueta kymmeniä vuosia jatkunut kiista STT:n ja Yleisradion kesken radiouutisista. Radio-uutisiin tuli kilpailua, kun Yleisradio 1960-luvun puolivälissä sai lopulta omat radiouutisensa. Tämä oli omiaan parantamaan myös STT:n radiouutisten laatua. Perinteisen lehtiasiakaskunnan kanssa STT ei juuri kärhämöinyt. Tosin aika ajoin lehdistä tuli piikikkäitä kommentteja erilaisista asioista. Myös STT saattoi korjata lehtien virheitä.

STT toimi hyvin usein, kuten se oli toiminut aina ennenkin. Samaten ainakin valtionhallinnossa toimittiin suhteessa STT:hen niin ikään totutulla tavalla asiaa sen ihmeemmin ajattelematta. Tieto oli kulkenut eteenpäin aina halutussa muodossa. Yritysmailman suhteet STT:hen olivat tutkimusjaksolla jokseenkin ohuet.

STT:llä ja valtiovallalla oli vuodelta 1920 sopimus, joka antoi STT:lle monopoliaseman valtioneuvostouutisissa. Monopoli murtui 1960-luvun puolivälissä, mutta senkin jälkeen STT:llä oli "ensipäivän oikeus" valtioneuvostouutisiin. Yhteistyö lisääntyi entisestään, kun STT:n toimittaja ryhtyi 1970-luvulla raportoimaan YK:n yleiskokouksesta New Yorkista. Kustannukset jaettiin uutistoimiston ja ulkoministeriön kesken. Tällä menettelyllä haettiin jälleen molemminpuolista hyötyä. Ulkomi-

nisteriössä toivottiin, että tietämys YK:n asioista lisääntyisi. STT taas oli valmis jakamaan tätä tietoa, mutta tähän tarvittiin myös ulkopuolista rahaa.

Sama periaate tuli näkyvästi esiin, kun pääministerin ja ulkoministerin matkoilla alkoi olla mukana myös STT:n toimittaja. Matkat saivat näin julkisuutta. STT taas pystyi kohottamaan omaa profiiliaan, kun se raportoi päättäjien toimista ulkomailla. Matkat maksettiin usein kokonaan tai ainakin osittain valtioneuvoston kanslian tai ulkoministeriön budjeteista. Ei ole kuitenkaan mitään viitteitä siitä, että valtiovalta olisi pyrkinyt vaikuttamaan uutisjuttujen sisältöön.

Oma osuutensa valtionhallinnon päätösvalmistelun läpinäkyvyyden lisäämisessä oli, kun 1970-luvun alkupuolella STT:hen perustettiin virastotoimitusjärjestelmä. Näin julkisuuteen saatiin kansalaisia kiinnostavia tietoja suunnitelluista ja meneillään olevista hankkeista.

Likeinen suhde valtiovaltaan näkyi myös maanpuolustuksessa. STT oli keskeisesti mukana maanpuolustusasioiden tiedottamisen kehittämisessä. Tämä konkreetisoitui, kun vuonna 1960 STT:n ohjaimiin tarttui meriupseeri ja valtiotieteen tohtori Kullervo Killinen.

STT:n johto korosti aina puolueettomuutta. Uutisen piti sopia jokaiseen lehteen riippumatta lehden mahdollisesta puoluesidonnaisuudesta. Toimittajien piti vain selostaa tapahtumia. Omia arvoja juttuihin ei saanut ujuttaa.

Suomen johto halusi tutkimusjaksolla korostaa maan puolueettomuutta. Maa oli kuitenkin niin arvoiltaan kuin taustaltaankin läntinen ja pohjoismainen demokratia. Tästä hyvänä todistuksena on presidentti Kekkonen puhe Nikita Hruštšovin vierailulla Kekkonen 60-vuotisjuhlassa vuonna 1960. Tilanne oli aika lailla vastaava STT:ssä. Huolimatta puolueettomuustavoitteesta STT:n toiminta perustui länsimaiseen journalismiin. Tämä näkyi jo siinä, että ylivoimainen osa ulkomaisista uutisista tuli alkujaan lännen keskeisiltä uutistoimistoilta. Varsinkin tutkimusjakson alkupuolella tämä tosiasia oli ääriivasemmiston esittämänä jatkuvana arvostelunaiheena. Toimissaan STT joka tapauksessa noudatti porvarillisia periaatteita.

Etenkin yleislakon aikana vuonna 1956 porvarilliset lehdet ja kokoomuksen edustajat eduskunnassa asettuivat tukemaan STT:n toimintaa. Vastaavaa nähtiin esimerkiksi 1960-luvun puolivälissä, kun eduskunnassa käsiteltiin yleisradiolakia. Juuri poliittisessa oikeistossa STT nähtiin puolueettomana ja luotettavana uutistointona.

STT oli myös oivallinen kohde arvostelulle, kun absoluuttista totuutta tai tasa-puolisuutta oli mahdotonta löytää. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat vuoden 1960 kunnallisvaaleista tehdyt uutiset. Kun puoluejärjestelmä oli sekaisin, vaalien voittajia ja häviäjiä oli vaikea sijoittaa oikeisiin lokeroihin. Puoluelehdet arvostelivat STT:ssä tehtyjä uutisjuttuja. Huvittavaa kuitenkin oli, että eri puolueiden lehtien arvostelut nojautuivat jokseenkin vastakkaisiin argumentteihin. STT oli selvästi sijaiskärnsijä.

Toiko Kekkonen presidenttinä STT:n toimintaan sitten jotain erityistä? Tähän voidaan selvästi antaa kielteinen vastaus. Kekkonen käytti runsaasti STT:tä hyväkseen, kun hän halusi viestittää julkisuuteen haluamiaan asioita. Tiedon levittäminen eteenpäin oli varmaa. Kekkosella ei tunnu olleen mitään erityistä hampaankolossaan STT:tä kohtaan, vaikka hän harmittelikin STT:n pitkäaikaiselle johtajalle E. A. Bergille myöntämäänsä professorin arvonimeä. Monet muut mediatilat sen sijaan saivat hyvinkin kitkeriä myllykirjeitä. Yhteiskunnalliset ja esimerkiksi tekniset muutokset sen sijaan vaikuttivat STT:nkin toimintaan ja toimintaympäristöön. Tässä Kekkonen rooli ei mitenkään korostunut.

Vaikkei Kekkonen vaikuttanutkaan STT:n toimintaan, Kekkonen aika kuitenkin vaikutti. Tutkimusjaksolla korostui tietty varovaisuus STT:n työssä. Talon edun mukaista ei ollut ärsyttää päättäjiä ja varsinkaan tasavallan presidenttiä tai itänaapuria. STT:n ”luotettavuus” poiki sekä taloudellista etua että jonkinmoista arvovaltaetua. Monesti STT oli päättäjien silmissä ”päätä pidempi” muuta mediaa.

Etenkin 1970-luvulla yhteiskunta radikalisoitui. Suomessa ei kuitenkaan koettu aivan samanlaisia mielenilmaisuja kuin Keski-Euroopassa. Kansa tuli kuitenkin kaduille Tšekkoslovakian miehityksen vuoksi vuonna 1968. Tšekkoslovakian tapahtumien yhteydessä tuli myös entistä tärkeämmäksi oman uutishankinnan merkitys.

STT:n toimituksessa radikaalit ainekset olivat 1970-luvulla näkyvässä asemassa. Merkittävää kuitenkin on, että mikään ”vallankumouksellisuus” ei näkynyt uutisteksteissä. Talon sisäinen keskustelu oli kuitenkin vilkasta ja joskus jopa repivää. Tämä ei kuitenkaan juuri näkynyt työn jäljessä. Toimittajat sisäistivät nopeasti vanhan sisäsyntyisen tavan toimia viileän asiallisesti kuten aina ennenkin oli toimittu.

Keskustelussa vaadittiin STT:n ”demokratisoimista”. Käytännössä tämä tarkoitti ainakin jonkinasteista yhteiskunnan valvonnan lisäämistä uutistoimistossa. Puhuttiin jopa sosialisoinnista. Kaikki yritykset kaatuivat yhtiön omistajien selvää-

kin selvempään torjuntaan. Olennaista kuitenkin oli, että tuona aikoina näistäkin asioista saatettiin avoimesti keskustella; talon johto ei juuri yrittänyt padota keskustelua, vaikka mielipiteet olivatkin välillä kiivaita.

Jo Kullervo Killinen havaitsi, että politiikka oli tullut toimituksiin. Ainakin kahdesti hän palkkasi toimitukseen sosiaalidemokraatin tasapainottaakseen toimituskunnan rakennetta.

Samaten 1970-luvulla toimituksiin iskostuivat itsesensuurin ja suomettumisen ajatukset. Juttuihin ei kannattanut kirjoittaa jo itsesuojelun vuoksi kaikkea, mitä tiesi. Tämä liittyi olennaisesti edellä mainittuun varovaisuuteen. Presidentti Kekkonen heikentyvästä terveydestäkään ei osattu tai uskallettu kertoa. Yleensä odotettiin virallisia tietoja. Tämä oli hyvin yleistä suomalaisessa mediassa.

Suometumisessa – mutta ei suomettamisessa – taustalla oli sisäsyntyinen ajatus, että suhteissa itään piti ottaa huomioon Neuvostoliiton todelliset tai oletetut vaatimukset. Niinpä STT ei olisi koskaan julkistanut ensimmäisenä esimerkiksi kuuluisaa Zavidovo-muistiota. Neuvostoliittoa käsittelevät kielteissävyiset uutiset olivat aina herkkä aihe. Ainakin kerran STT hankki oma-aloitteisesti ulkoministeriöltä kielteisen lausunnon kahdenkin Neuvostoliittoa koskettelevan uutisen julkaisemiseen.

E. A. Berg oli STT:n johtajana erityisen varovainen suhteissa itänaapuriin. Hänellä oli näistä suhteista kokemusta sotavuosien jälkeiseltä ajalta. Mitä hän todella ajatteli neuvostouutisista, selviää hyvin hänen pohjoismaisille kollegoille lähettämässään luottamuksellisissa kirjeissä. Niiden kirjeiden sävy oli toinen kuin Suomen viranomaisille kirjoitettujen kirjeiden sävy – Neuvostoliitolle suunnatuista viesteistä puhumattakaan. Myös Berg haksahi virheisiin. Jopa hullunkurinen tilanne syntyi, kun hän vitsaili Nikita Hruštšovin sanomisista KGB-mies Mihail Kotoville vuonna 1958. Berg sai kauhukseen kuulla presidentin adjutantilta Kotovin valittaneen hänen käytöksestään. Seurauksena oli mateleva selittelykirje presidentti Kekkoselle, vaikkei ilmeisesti mitään selitystä ollut pyydettykään. Tämä jos mikä oli suomettumista, vaikkei tätä käsitettä vielä tunnettukaan.

Sinänsä Neuvostoliiton pelko ei ollut mikään uusi ilmiö. Kautta vuosien yhteistyötä oli harrastettu uutistoimisto Tassin kanssa. Liialliset lähentymisyritykset pyrittiin aina tyrmäämään diplomaattisesti. Itänaapurin uutistarjonta ei vastannut länsimaisia eikä siten myöskään STT:n tavoitteita. Tosin Tass-yhteyksistä oli hyötyäkin. Yhteistyön ansiosta suomalaiset pystyivät lukemaan tarkkaan vuoden 1961 syksyllä

Neuvostoliiton antaman kuuluisan nootin sisällön. Etenkin Killisen kaudella STT tiensisi neuvostoyhteyksiään. Kansainvälisen politiikan asiantuntijana hän näki Neuvostoliitosta saatavat tiedot tärkeiksi, vaikkei hän sinänsä neuvostouutisia ilmeisesti juuri arvostanutkaan.

Hyvä esimerkki neuvostosuhteiden herkkyydestä on vuodelta 1970, kun STT:n toimittaja kirjasi juttuunsa *bona fide* neuvostotulkinnan Suomen ajamasta puolueettomuuspolitiikasta. Hän oli autuaan tietämätön siitä kädenväännöstä, jota oli viikkojen ajan käyty kommuniqueatekstistä ennen presidentti Kekkonen Neuvostoliiton vierailua. Kommuniqueatekstiä saattoi lukea monella eri tavalla. Toimittaja oli lue-
nut ”väärin”. Hänet kuitenkin pikaisesti ohjattiin ulkoministeriön voimin ”oikealle” tielle ja alkuperäinen juttu ”pantiin pataan”.

Valtiovallan suomettumista osoittava ja STT:n kannalta kiusallinen esimerkki on 1970-luvun puolivälistä. Yhteispohjoismainen, Ruotsin TT:tä edustava kirjeenvaihtaja kysyi Moskovan rautatieasemalla Kekkoista vastaan tulleelta pääministeri Aleksei Kosyginilta toisinajattelija Alexandr Solženitsynin kohtalosta. Hän sai vastauksen ja samalla maailmanluokan uutisen. Suomen ulkoministeriön edustajat pitivät kuitenkin toimittajan toimintaa täysin sopimattomana. Tämä oli suomettumista jos mikä. Yhteispohjoismaisten eli käytännössä Ruotsin TT:n toimittajien jutut Moskovasta eivät aina muutoinkaan miellyttäneet kaikkia, sillä niihin sisältyi usein kritiikkiä. Tästä huolimatta toimistot korostivat, kuinka niiden toimintaperiaatteet vastasivat täysin toisiaan. Tässäkin STT:llä oli nuorallakävelijän rooli.

Killisen kaudella STT:n toimituksen työhön tuli aiempaa enemmän ammattimaisuutta. Keskeinen muutos oli, kun STT ryhtyi edellisen johtajan Bergin vastuksesta huolimatta ottamaan vastaan kansainvälisten uutistoimistojen tekstit suoraan Helsingissä. Vuosikymmeniä ulkomaan uutiset olivat tulleet Ruotsin TT:n valikoimina ja toimittamina. Samassa yhteydessä toimitukseen perustettiin ulkomaantoimitus. Uudistus merkitsi siirtymistä uuteen aikaan. Ulkomaantoimitusta ryhtyi johtamaan pitkän linjan STT:läinen Carl Fredrik Sandelin. Mikään yllätys ei ollut, että kymmenkunta vuotta myöhemmin Sandelin valittiin Killisen seuraajaksi uutistoimiston toimitusjohtajaksi ja päätoimittajaksi.

STT:n suhteet poliitikkoihin olivat yleensä korrekkeja. Saattoipa olla niinkin, että kaikkien poliitikkojen keskuudessa ei itse asiassa tiedetty STT:n taustoista juuri mitään. Usein STT:tä käytettiin politiikan pelinappulana. Kun poliittiset puolueet

kiistelivät keskenään, STT:stä oli helppo tehdä syntipukki. Tutkimuskauden loppuvuosina STT:tä käytettiin surutta hyväksi, kun keskustapuolueessa kiisteltiin Mainos-TV:n uutisoikeuksista. STT:n uutisia suunniteltiin televisioon, vaikkei ilmeisesti STT:ltä juuri asiaa kysytykään. Tosin suunnitelma sopi uutistoimistolle; olisihan se kasvattanut asiakaskuntaa. Kun uutisratkaisu löytyi toista kautta, STT unohdettiin.

STT:ssä toimittajan työ on ollut toisaalta samanlaista, toisaalta erilaista kuin muissa välineissä. Toimittajan työ sinänsä on useimmiten samanlaista; otetaan asioista selvää ja kirjoitetaan siitä mahdollisimman hyvin paikkaansa pitävä, järjellinen juttu. Eroja kuitenkin on ollut. STT:n jutut eivät saaneet sisältää toimittajan mielipiteitä. STT:ssä juttuja ei voinut myöskään ”pantata”, vaan ne piti panna heti eteenpäin asiakkaille. Poikkeuksina olivat itse hankitut, omat uutiset. STT:n toimittajalla ei liioin ollut aikaa jutun perusteelliseen pohtimiseen, sillä seuraava työ jo odotti. STT:n toimittajan työ olikin pitkälti liukuhihnatyötä. Mm. siksi juttujen muoto ja sisältökin olivat aika ajoin puutteellisia.

Muiden välineiden kollegat saattoivat joskus suhtautua STT:n toimittajiin alentuvasti. Kuitenkin hekin tarvitsivat STT:tä. STT:n jutuista saattoi tarkastaa, ”olinko ymmärtänyt oikein”. Oman jutun kärkikin saattoi muotoutua STT:n jutun perusteella. Toimittajakollegat tarvitsivat STT:tä.

Suomalaiselle lehdistölle STT oli enemmän kuin elinehto. Lukemattomat maakuntalehdet hoitivat ennen kaikkea oman alueensa uutiset. Muut kotimaanuutiset ja ulkomaanuutiset saatiin maan johtavalta uutistoimistolta. Kun suhde oli näinkin tiivis, STT saattoi korjata lähes aina rempallaan ollutta talouttaan korottamalla asiakasmaksuja. Luonnollisesti asiakkaat nurisivat tästä, mutta mitään muuta vaihtoehtoja tapaa saada uutisia lehdillä ei ollut. STT toimi myös mielipiteenmuokkaajana siinä mielessä, että suuri osa kansasta oli sen uutisten varassa. STT:n rooli mielipiteenmuokkaajana olisikin oman tutkimuksensa arvoinen. STT oli luonut vankan verkoston, joka vasta vuosia ja vuosikymmeniä myöhemmin alkoi purkautua ennen kaikkea tekniikan huimalla kehityksellä.

Eivät vain asiakkaat tarvinneet STT:tä. Monille yhteiskunnan toimijoille STT oli kanava saada haluamiaan asioita julkisuuteen. Aika ajoin STT epäilemättä meni tässä roolissa jopa liiallisuuksiin, kun se raportoi ”kaikenmaailman kissanristiäisistä”.

Olennaista on, että myös STT tarvitsi muita. Laaja uutisasiakaskuntakaan ei riittänyt. Rahaa piti hankkia pienistä puroista. Usein toistuva tapa oli käydä valtiovallan kukkarolla. Vasta tutkimusjakson kuluessa STT oppi hiljalleen, että palveluksia saatettiin myös myydä. Yksi tapa oli tässä tutkimuksessa sinänsä vähälle huomiolle jäänyt toiminta raaka-ainehintojen ja pörssinoteerausten välittämisestä liike-elämälle. Myös uutispalveluja ryhdyttiin hiljalleen myymään niin julkiselle kuin yksityisellekin sektorille.

Yksi keskeinen tämän tutkimuksen päätelmistä onkin, että puutteistaan huolimatta STT:tä tarvittiin ehdottomasti suomalaisessa yhteiskunnassa. Samaten STT itse tarvitsi talon ulkopuolista yhteiskuntaa. Tulevaisuus oli näyttävä, miten STT:n merkitys muuttui seuraavien vuosikymmenten aikana.

Mutta oliko STT vallanpitäjiä ja yleisesti yhteiskuntaa tiukasti seuraava vahtikoira? Vai oliko se kiltisti päättäjien kädestä syövä sylikoira? STT:n piirteitä on vaikea löytää kummastakaan luokasta. Toisaalta toimituksen työssä kaihdettiin sensaatioita; aina haluttiin pysyä asialinjalla. Toisaalta toimituksessa taas oli myös journalistisia ambitiesiöitä. Totuus onkin jossain välissä. Tutkimus antaakin selvää näyttöä siitä, että kyseessä taisi tosiaan olla hyvin käyttäytyvä ja myös nöyrä palveluskoira.

STT:n piti toimissaan ottaa huomioon monia intressejä. Ei ole mitenkään liioiteltua todeta, että STT joutui kaiken aikaa taiteilemaan erilaisten intressien välillä. Se oli varsinainen nuorallakävelijä.

Lähteet

Arkisto-aineisto

Kansallisarkisto (KA), Helsinki
Sanomalehtien Liiton arkisto (SLA)
– Johtokunnan pöytäkirjat
STT-FNB:n radiouutiset 1953–1992 (mikrofilmikeloilla)
Suomen Sanomalehtimiesten Liiton arkisto (SSLA)
– Pöytäkirjat
Tasavallan presidentin arkisto II (ns. Adjutanttien arkisto)
Valtioneuvoston kanslian arkisto (VNKA), Helsinki
– Kirjekonseptisarjat 1968 ja 1969

Keskustan ja maaseudun arkisto (KMA), Helsinki
– Maalaisliiton Sanomakeskuksen lähetyksiä 1961
– Maalaisliiton keskushallituksen ja työvaliokunnan pöytäkirjat 1961–62 ja 1975–79
– Keskustapuoleen hallituksen ja työvaliokunnan pöytäkirjat 1975–1980

Oulun maakunta-arkisto (OMA), Oulu
Suomen Tallinnan-lähetystön arkisto

Päivälehdien arkisto (PLA), Helsinki
Sanoma Osakeyhtiöön liittyvä Eljas Erkon arkisto
Eljas Erkon yksityisarkisto, kirjeenvaihtoa

Suojelupoliisin arkisto (SPA), Helsinki
Henkilömapiit (hm: pieni otos STT:n toimittajista)

Suomen Tietotoimiston arkisto (STTA), Helsinki
Lähteet jaoteltu sen mukaan, miten ne on sijoitettu eri kansioihin (kunkin kansion nimi on lainausmerkeissä). Arkisto on järjestämättä.
STT:n ammattiosaston arkisto (STTA,a)

Tasavallan presidentin arkistosäätiö (TPA), Orimattila
Urho Kekkosen arkisto (UKA).
Urho Kekkosen vuosikirjat (vsk.)

Jouko Loikkasen arkisto

Ulkoasiainministeriön arkisto (UMA), Helsinki

- Henkilökansiot
- Suomen suhteet Neuvostoliittoon
- Tietotoimistot ja lehtitoimistot

Yleisradion arkisto (YA), Helsinki

- Johtokunnan ja hallintoneuvoston pöytäkirjat

Muut painamattomat lähteet

Unto Hämmäläisen kirjoitus *Sinä yönä Kekkonen kuoli* Helsingin Sanomain Säätiön kirjoituskilpailussa vuonna 2008 (jäljennös kirjoittajan hallussa)

Carl Fredrik Sandelinin alustus UKK-perinneyhdistyksen kokouksessa 10.11.2005 (jäljennös kirjallisesta versiosta kirjoittajan hallussa)

Bjarne Nitovuoren hallussa olevaa kirjallista aineistoa (jäljennökset kirjoittajan hallussa)

Lähdejulkaisut

Komiteamietinnöt

- Henkisen maanpuolustuksen komitean mietintö ja 1. osan liitteet. Helsinki 1962.
- Valtioneuvoston tiedotuskomitean mietintö (1965: B 40) 28.5.1965. Helsinki 1965.
- Valtion tiedotustoimikunta 1971: Valtion keskushallinnon tiedotustoiminnan tehostamisesta. Helsinki 1972.

- Viestintäpoliittisen komitean I ja II osamietintö: Lehdistöä ja tietotoimistoja koskevat selvitykset ja ehdotukset (1973: 91 I ja 1973: 148 II). Helsinki 1973.

Nykysuomen Sanakirja. Porvoo 1961.

Suomen Kansallisbiografia 5. Hämeenlinna 2005.

Suomen Kansallisbiografia 6. Hämeenlinna 2005.

Suomen kielen perussanakirja. Osa 3. Helsinki 1994.

Suomen kielen sanakirja. Toim. Timo Nurmi, Ilkka Rekiaro ja Päivi Rekiaro. Jyväskylä 1992.

The Oxford English Dictionary.

Urho Kekkosen päiväkirjat 1 1958–62. (Toim. Juhani Suomi). Keuruu 2001.

Urho Kekkosen päiväkirjat 2 1963–68. (Toim. Juhani Suomi). Keuruu 2002.

Urho Kekkosen päiväkirjat 3 1969–74. (Toim. Juhani Suomi). Keuruu 2003.

Urho Kekkosen päiväkirjat 4 1975–81. (Toim. Juhani Suomi). Keuruu 2004.

Valtiohallinnon tiedotustyöryhmä 1975. Loppuraportti 29.10.1976.

Valtiopäivät (VP). Pöytäkirjat (ptk.) 1956–1981. Asiakirjat (ak.) 1956–1981.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Lehtiä eri vuosilta ja vuosikymmeniltä (ei systemaattista tutkimusta)

Aamulehti (AL)
 Aviisi (1970)
 Etelä-Suomen Sanomat
 Etelä-Suomi
 Expressen (1976)
 Forssan Lehti
 Helsingin Sanomat (HS)
 Hufvudstadsbladet (HBL)
 Ilta-Sanomat (IS)
 Itä-Savo
 Journalisti (2009)
 Kaleva
 Kansan Uutiset (KU)
 Kauppalehti
 Kirkko ja kaupunki (1962)
 Lahti
 Neue Zürcher Zeitung (1962)
 Ny Tid
 Nya Pressen
 Päivän Sanomat
 Päivän Uutiset (PU)
 Palkkatyöläinen
 Satakunnan Kansa
 Savo
 Suomen Sosialidemokraatti (SS)
 Turun Sanomat (TS)
 Työkansan Sanomat
 Uusi Aura
 Uusi Suomi (US)
 Vapaa Sana
 Vapaus
 Västra Nyland
 Österbotten

Kirjallisuus, opinnäytteet ja artikkelit

Aikoja ja tapauksia Ahti Karjalaisen elämästä (toim. Kauko Rumpunen). Juva 1997.

Berg E. A., Uutistoimistojen synty ja kehitys. Helsinki 1952.

Blåfield Antti – Vuoristo Pekka, Kun valta vaihtui - Mitä todella tapahtui presidentinvaalissa 1982. Hämeenlinna 1982.

Boyd-Barret Oliver, The International News Agencies. Tiptree, Essex 1980.

- Brotherus** Heikki, Ritarikadun salaisuudet. Espoo 1985.
- Carr** Edward Hallet, Mitä historia on. Helsinki 1963.
- Curley** Thomas, Preface. Breaking News – How the Associated Press has covered war, peace and everything else. China 2007.
- Degerman** Risto, Radiouutinen kertovana äänenä – Radion kuvaus Tšekkoslovakian miehityksestä 1968. Historiallinen Aikakauskirja 1/2015.
- Desmond** Robert, The Information Process – World News Reporting to the Twentieth Century. Iowa City 1978.
- Dörfler** Edith – Vyslozil Wolfgang, Impartial News and Independent News Agencies. Vision and Implementation. – The Various Faces on Reality. Values in News (Agency) Journalism. Innsbruck 2002.
- Fagerholm** K.-A., Puhemiehen ääni (suom. Maija-Liisa Heini). Helsinki 1977.
- Fenby** Jonathan, The International News Services. New York 1986.
- Haataja** Lauri – Pietilä Jyrki – Pietiläinen Tuomo, Demokraattinen journalismi – Suuri suomalainen sillanrakennus maailman mahtavimmassa toimittajajärjestössä. Juva 1996.
- Hadenius** Stig, Nyheter från TT – Studier i 50 års nyhetsförmedling. Stockholm 1971.
- Hadenius** Stig – Weibull Lennart, Massmedier – En bok om press, radio och TV. Stockholm 1989.
- Hanski** Pentti, Pöllön siivin – MTV:n vuodet 1955–1984 (toim. Markku Onttonen). Keuruu 2001.
- Hemánus** Pertti (Hemánus 1972), Reporadion nousu ja tuho. Helsinki 1972.
- Hemánus** Pertti (Hemánus 1990), Journalistiikan perusteet. Helsinki 1990.
- Hentilä** Seppo, Kun historiantutkimus kohtaa suomettumisen. Teoksessa Entäs kun tulee se yhdestoista? – Suomettumisen uusi historia (toim. Johan Bäckman). Juva 2001.
- Honka** Olavi, Muistelmia ja mielipiteitä. Porvoo 1972.
- Hämäläinen** Unto, Onko tämä skuuppi? – Poliitikan toimittajan työtä 1950-luvulta nykypäivään. Uusikaupunki 2002.
- Isohookana-Asunmaa** Tytti, Virolaisen aika – Maalaisliitosta keskustapuolue 1963–1981. Maalaisliitto-Keskustan historia 5. Porvoo 2006.
- Jakobson** Max, 38. kerros. Keuruu 1983.
- Jensen** Helge, Ritzau privat. Odense 1991.
- Jussila** Risto, ”Puolivirallisia uutisia” – Suomen Tietoimisto ja valtiovalta 1917–1960. Poliittisen historian lisensiaatintutkimus. Turun yliopisto 2006.
- Jyränki** Antero, Kolme vuotta linnassa – Muistiinpanoja ja jälkiviisautta (toinen painos). Juva 1990.
- Kahila** Heikki, Ääneen elettyä. Porvoo 2013.
- Kalela** Jorma, Historiantutkimus ja historia. Tampere 2002.
- Kangas** Lasse, Painetun sanan elämää – Keski-Suomi ja Keski-suomalainen 1871–2007. Jyväskylä 2007.
- Karjalainen** Ahti – Tarkka Jukka, Presidentin ministeri – Ahti Karjalaisen ura Urho Kekkosen Suomessa. Keuruu 1989.
- Keränen** Esko, Muuttuva työnkuva. Toimitustyön differentioitumiskehitys Suomen sanomalehdistössä. Helsinki 1984.
- Killinen** Kullervo, Tasavallan kulissimiehenä. Rauma 1974.
- Kiuru** Sakari, Sähköiset suhteeni – Muistumia ja merkintöjä Kesäkadun vuosiltani. Helsinki 1992.

- Koivisto** Mauno (Koivisto 1994), Kaksi kautta. Juva 1994.
- Koivisto** Mauno (Koivisto 1997), Liikkeen suunta. Juva 1997.
- Koivula** Heikki, STT. Aitta, joulukuu 1927.
- Korhonen** Keijo, Ruotumies. Keuruu 2006.
- Kujala** Antti, Neukkujen taskussa? – Kekkonen, suomalaiset puolueet ja Neuvostoliitto 1956–1971. S. I. 2013.
- Kulha** Keijo, Sanasotaa ja sovittelua – Helsingin Sanomien poliittinen linja itsenäistymisestä talvisotaan. Vantaa 1989.
- Laaksovirta** Tuula H., Eduskunnan virallinen tiedonvälitys. Teoksessa Ensimmäinen ja neljäs valtiomahti. Suomen eduskunta 100 vuotta, osa 10 (päätoim. Juhani Mylly). Helsinki 2007.
- Laitinen** Aarno, ”Onko teillä todella tällaista?”. Teoksessa Tasavaltaa vahtimassa – Helsingin Sanomalehtimiesyhdistys – Helsingfors Journalistförening 1920–1990 (toim. Ilkka Malmberg). Helsinki 1990.
- Leino-Kaukiainen** Pirkko, Kasvava sanomalehdistö sensuurin kourissa. Teoksessa Suomen lehdistön historia I (päätoim. Päiviö Tommila). Kuopio 1987.
- Leppänen** Veli-Pekka, Vuosi 1956: Hrushtshov, Ryömä, työväen suurlehti. Teoksessa Etusivu uusiks! – Kansan uutisten viisi vuosikymmentä 1957–2007 (toim. Veli-Pekka Leppänen). Jyväskylä 2007.
- Lindblom** Olavi (Lindblom 1969), Punaista vai valkoista. Helsinki 1969.
- Lindblom** Olavi (Lindblom 1981), Pitkällä palkilla (toim. Ilkka Sumu). Helsinki 1981.
- Lindblom** Seppo (S. Lindblom), Manun matkassa. Keuruu 2009.
- Lipponen** Paavo, Murrosten aika – Muistelmat 1979–95. S. I. 2014.
- Loikkanen** Jouko, Sikisi yhdeksässä kuukaudessa. Maan politiikkaa joulukuusta 1963 syyskuuhun 1964. Juva 1998.
- Lyytinen** Jaakko, Kun Pöllö sai siivet – MTV:n uutisten historia. Porvoo 2006.
- Lähteenkorva** Pekka – Pekkarinen Jussi, Idän etuvartio? – Suomi-kuva 1945–1981. Juva 2008.
- Löytyniemi** Veikko, Sanomalehdistön rakenne ja talous 1940-luvulta 1980-luvulle. Teoksessa Suomen sanomalehdistön historia 3. – Sanomalehdistö sodan murroksista 1980-luvulle. Jyväskylä 1988.
- Manninen** Ohto – Salokangas Raimo, Eljas Erkkö – Vaikenematon valtiomahti. Juva 2009.
- Mansner** Markku, Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa. – Suomen Työnantajain Keskusliitto 1940–1956. Jyväskylä 1984.
- Mertanen** Tomi, Yleislakko 1956. Juva 2006.
- Mikkilä** Timo, Sitkeää tekoa. – Maakansa-Suomenmaa poliittisilla lehtimarkkinoilla 1908–2008. Oulu 2008.
- Mårtensson Gunnar, Oy Suomen Tietotoimisto – Finska Notisbyrån Ab 1887–1962. Helsinki 1962.
- Möra** Tuomo, Johdanto: Murros? Murros! – Teoksessa Journalismia! Journalismia? (Toim. Anu Kantola ja Tuomo Mörä). Juva 1988.
- Næsselund** Gunnar, Collaboration between news agencies in Nordic Countries – International Commission for the study of communication problems. Stockholm 1978.
- Nousiainen** Jaakko (Nousiainen 1959), Suomen poliittinen järjestelmä (1. Painos). Porvoo 1959.
- Nousiainen** Jaakko (Nousiainen 1985), Suomen poliittinen järjestelmä (6. ajanmuokattu painos). Juva 1985

- Okkonen** Antero, Toimittajan työ I. Hämeenlinna 1974.
- Pakaslahti** Aaro, Talvisodan poliittinen näytelmä – UM:n poliittisen osaston päällikön päiviä ja öitä (toinen painos), Porvoo 1970.
- Perko** Touko, Sanomalehti sodan ja säännöstelyn puristuksessa – Teoksessa Suomen lehdistön historia 3 (päätoim. Päiviö Tommila) – Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle. Jyväskylä 1988.
- Pernaa** Ville, Uutisista, hyvää iltaa. – Ylen tv-uutiset ja yhteiskunta 1959–2009. Hämeenlinna 2009.
- Pietiäinen** Jukka-Pekka, Suomen Postin historia I. Helsinki 1988.
- Pitkänen** Ville, Puolueiden keskustelutilaisuuksista mediatapahtumiksi – Television vaaliohjelmat ja niihin liittynyt sanomalehtijulkisuus 1960-luvulta 1980-luvulle. Turku 2014.
- Praha** 21.6.1968. Toim. Jaakko Okker (Vuoden 1968 teoksen näköispainos). Viborg 2008.
- Rantala** Juho-Pekka, Uutistoiminnan synty – Innokkaiden amatöörien aika. Teoksessa Television viisi vuosikymmentä (toim. Juhani Wiio). S. I. 2007.
- Rantanen** Terhi (Rantanen 1987), ”STT uutisia” sadan vuoden varrelta. Espoo 1987.
- Rantanen** Terhi (Rantanen 1998), Globaali uutisvälitys. Teoksessa Uutisia yli rajojen (toim. Ullamaija Kivikuru ja Jukka-Pekka Pietiäinen). Tampere 1998.
- Rentola** Kimmo, Niin kylmää että polttaa – Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947–1958. Keuruu 1997.
- Repo** Eino S., Pihlajanmarjat – Muistelua vuosilta 1939–1969. Espoo 1975.
- Salaisuuksien** vartija – Lehtiä valtiosihteerin Matti Tuovisen päiväkirjasta 1972–1985 (toim. Juhani Suomi). Turku 2012.
- Salminen** Esko (Salminen 1982), Porkkalan palautuksesta noottikriisiin – Lehdistökeskustelu Suomen idänpolitiikasta 1955–1962. Keuruu 1982.
- Salminen** Esko (Salminen 1988), Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980. Teoksessa Suomen lehdistön historia 3 – Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle (päätoim. Päiviö Tommila). Jyväskylä 1988.
- Salminen** Esko (Salminen 1996), Vaikeneva valtiomahti. Helsinki 1996.
- Salokangas** Raimo (Salokangas 1987), Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla. Teoksessa Suomen lehdistön historia 2. (päätoim. Päiviö Tommila). Kuopio 1987.
- Salokangas Raimo** (Salokangas 1996), Aikansa oloinen – Yleisradion historia 1949–1996. S. I. 1996.
- Seppinen** Jukka (Seppinen 1997), Suomen Efta-ratkaisu yöpakkasten ja noottikriisin välissä. Saarijärvi 1997.
- Seppinen** Jukka (Seppinen 2006), Neuvostotiedustelu Suomessa 1917–1991 – Strategia ja toiminta. Jyväskylä 2006.
- Seppänen** Esa, UKK:n syvä jälki – Perintö vai painolasti? Jyväskylä 2009.
- Sillantaus** Pentti, Kaventuva kansanvalta. Jyväskylä 1969.
- Soikkanen** Timo (Soikkanen 2003), Presidentin ministeriö I 1956–1969 – Ulkoasianhallinto ja ulkopoliittikan hoito Kekkonen kaudella. Hämeenlinna 2003.
- Soikkanen** Timo (Soikkanen 2005), Uhri vai hyökkääjä? – Jatkosodan synty historiankirjoituksen kuvaamana. Teoksessa Jatkosodan pikkujättiläinen (toim. Jari Leskinen ja Antti Juutilainen). Porvoo 2005.
- Soikkanen** Timo (Soikkanen 2008), Presidentin ministeriö II 1970–1981. Keuruu 2008.
- Summa** Pirkko-Liisa, Reportterina presidenttien matkassa. Porvoo 2004.

- Suomi** Juhani (Suomi 1990), Kuningastie. Keuruu 1990.
- Suomi** Juhani (Suomi 1992), Kriisien aika – Urho Kekkonen 1956–1962. Keuruu 1992.
- Suomi** Juhani (Suomi 1994), Presidentti – Urho Kekkonen 1962–1968. Keuruu 1994.
- Suomi** Juhani (Suomi 1996), Taistelu puolueettomuudesta – Urho Kekkonen 1968–1972. Keuruu 1996.
- Suomi** Juhani (Suomi 1998), Liennytyksen akanvirrassa – Urho Kekkonen 1972–1976. Keuruu 1998.
- Suomi** Juhani (Suomi 2000), Umpeutuva latu – Urho Kekkonen 1976–1981. Keuruu 2000.
- Suomi** Juhani (Suomi 2013), Mannerheim – Viimeinen kortti? – Ylipääällikkö-presidentti. Tallinna 2013.
- Tarkka** Jukka, Suomettujan tunnustuksia. Teoksessa Entäs kun tulee se yhdestoista? – Suomettumisen uusi historia (toim. Johan Bäckman). Juva 2001.
- Tiilikainen** Heikki, Kylmän sodan kujanjuoksu. Jyväskylä 2003.
- Tommila** Päiviö – Salokangas Raimo, Sanomia kaikille – Suomen lehdistön historia. Helsinki 1998.
- Torvinen** Taimi, Herraskaisklubista ammattiyhdistystoimintaan – HSY-HJF 60. S. I. 1980.
- Tuikka** Timo J., Urho Kaleva Kekkonen – Kainuusta Kekkoslovakiaan. Teoksessa Presidentti johtaa – Suomalaisen valtiojohtamisen pitkä linja (toim. Seppo Tiihonen – Maritta Pohls – Juha Korppi-Tommola). S. I. 2013.
- Turpeinen** Oiva, Sata vuotta sanomia Päijät-Hämeessä – Etelä-Suomen Sanomat ja Esa-konserni 1900–2000. Lahti 2000.
- Tuomioja** Erkki, Kukkaisvallasta Kekkos-valtaan. Jyväskylä 1993.
- Törnudd** Klaus, Turvallisuus on oven avaamista – Tarinoita nuorille diplomaateille. Helsinki 2005.
- Uimonen** Risto, Median mahti – Kuinka journalistit käyttävät valtaa ja pakottavat maan mahtavia eroamaan. Juva 2009.
- Uskali** Turo, ”Älä kirjoita itseäsi ulos” – Suomalaisen Moskovan-kirjeenvaihtajuuden alkutaival 1957–1975. Jyväskylä 2003.
- Uola** Mikko, Suomalaisen populismin juurilla. Ernesti Hentunen – Tasavallan hoivinarri. Tampere 1997.
- Valtonen** Timo, Yleisradio ja Friberg kontra STT ja Killinen. Tuotantouutiset 9/1969.
- Vihavainen** Timo (Vihavainen 1991), Kansakunta rähmällään – Suomettumisen lyhyt historia. Keuruu 1991.
- Vihavainen** Timo (Vihavainen 1995), Lähihistorian kirjoittamisen ongelmia. Teoksessa Lähihistoria – Teoriaan, metodologiaan ja lähteisiin liittyviä ongelmia (toim. Timo Soikkanen). Turku 1995.
- Viljakainen** Jarmo, Reporadio – Yleisradion vaaran vuodet 1965–1972. Helsinki 2008.
- Virkkunen** Janne, Päivälehdien mies. S. I. 2013.
- Virolainen** Johannes (Virolainen 1969), Pääministerinä Suomessa – Poliittisia ratkaisuja vaalikaudella 1962–66. Helsinki 1969
- Virolainen** Johannes (Virolainen 1982), Yöpakkasista juhannuspommiin. Keuruu 1982.
- Vuorio** Kaija, Savossa Savon Sanomat – Sanomalehti Savon Sanomat 100 vuotta 1907–2007. Jyväskylä 2007.

Vyslozil Wolfgang, Group 39 – History of an Exceptional Alliance of News Agencies. Vienna 2014.

Väisänen Pekka, Vallan varjossa – Poliittisten toimittajien historiaa 1960-luvulta 1990-luvulle. Turku 1992.

Väyrynen Paavo, Suomen linja. Juva 2014.

Weibull Lennart – Olsson Claes-Olof – Lundquist Lars-Anders, Nordisk nyhetsförmedling – En studie av de nordiska nyhetbyråernas utrikesredaktioner. Göteborg 1971.

Winqvist T. F., En skrift om TT och dess föregångare. Uddevalla 1961.

Ylikangas Heikki, Mitä on historia ja millaista sen tutkiminen. Riika 2015.

Zachovalová Lieko, Prahan ääni. Helsinki, 1998.

Haastattelut (sulkeissa mahdollinen STT:n aikainen tehtävä)

Päätoimittaja Kalle Heiskanen 10.9.2014, sähköpostihaastattelu.

Toimittaja Heikki Karkkolainen 3.5.2010.

Ohjelmajohtaja (toimittaja) Ari Järvinen 30.6.2010.

Ohjelmapäällikkö (toimittaja) Esko Leskinen 24.4.2006.

Viestintäjohtaja (toimittaja) Asko Mattila 16.4.2010 ja 12.10.2013.

Kauppatieteiden kandidaatti Riitta Melajärvi 8.10.2005, puhelinhaastattelu.

Toimittaja Bjarne Nitovuori 19.2.2013.

Professori emeritus (toimitussihteeri) Jaakko Nousiainen 30.11.2005.

Kirjailija (toimittaja, toimituspäällikkö, päätoimittaja-toimitusjohtaja) Carl Fredrik Sandelin 21.11.2005, 21.8.2006, 5.11.2009 ja 31.5.2010.

Sähköpostiviestit

Valtiotieteen tohtori Erkki Tuomioja tekijälle 20.11.2009.

Valtiotieteen tohtori Paavo Väyrynen tekijälle 31.12.2009

Sähköiset arkistolähteet

”Suomen Tietotoimisto 75 vuotta” -radio-ohjelma 28.10.1962. YLE, radioarkisto, nauha ARK-1677-2.

Liitteet

Liite 1: STT:n omistajayhtiöt vuonna 1959

		Osakkeita
Osakeyhtiö Uusi Suomi		1421
Hufvudstadsbladets Förlags- och Tryckeri Ab		56
Sanoma Oy		1141
OTA Oy (Turun Sanomat)	574	
Arvo Ketosen perikunta	343	917
Tampereen Työväen Sanomalehti Oy		10
Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy		10
Oy Kehitys		10
Oy Keskimaa		30
Kirjapaino Oy Kaleva		30
Esan Kirjapaino Oy		30
Vaasa Oy		30
Uuden Auran Oy		10
Satakunnan Kirjateollisuus Oy		30
Oy Länsi-Savo		30
Kirjapaino Oy Savo ja Sanomalehti Savo		10
Tampereen Kirjapaino Oy		30
Savon Sanomain Kirjapaino Oy		30
Oy Ilkka		20
Pohjolan Sanomat		10
Ab Vasabladet		30
Åbo Tidnings Tryckeri Ab		30
Kustannusosakeyhtiö Kansanvalta		30
Oy Yleisradio Ab		55
24 osakasta		4000

Liite 2:

STT:n omistajalehdet (tai -yhtiöt) vuonna 1981

	Osakkeita
Uusi Suomi	15831
Sanoma Oy	11556
Turun Sanomat	10553
Hufvudstadsbladet	621
Oy Yleisradio Ab	558
Savon Sanomat	441
Satakunnan Kansa	354
Åbo Underrättelser	354
Aamulehti	342
Etelä-Suomen Sanomat	342
Länsi-Savo	342
Suomen Sosialidemokraatti	342
Vaasa	342
Keskisuomalainen	316
Vasabladet	306
Ilkka	225
Kansan Lehti	108
Pohjolan Sanomat	108
Kaleva	102
Karjalan Maa	102
Uusi Aika	102
Karjalainen	96
Borgåbladet	90
Hämeen Sanomat	90
Kainuun Sanomat	90
Kansan Tahto	90
Kansan Uutiset	90
Kotimaa	90
Kymen Sanomat	90
Maaseudun Tulevaisuus	90
Salon Seudun Sanomat	90
Suomenmaa	90
Warkauden Lehti	90
Västra Nyland	90
Ylä-Karjala	90
Etelä-Saimaa	45
Keskipohjanmaa	45
Länsi-Suomi	45
Östra Nyland	45
Itä-Savo	30
Lalli	30
Uusi Aura	30

lisalmen Sanomat	27
Uusi Päivä	27
Eteenpäin	18
Jakobstads Tidning	18
Kansan Ääni	18
Päivän Sanomat	9
48 osakasta	45000

Tiivistelmä

Tämä tutkimus keskittyy Suomen Tietotoimiston (STT:n) rooliin suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun puolivälistä 1980-luvun alkuun. Tutkimus on sekä mediahistoriaa että poliittista historiaa.

Asiakirjojen, aiempien tutkimusten, muistelmien ja haastattelujen perusteella luodaan kuva siitä, mikä merkitys STT:llä Suomessa oli, miten se toimi, mihin sitä tarvittiin ja mitä se tarvitsi. Tutkimusjakso on käytännössä sama kuin Urho Kekkonen yli 25 vuotta kestänyt presidenttikausi.

Suurelle yleisölle STT on ollut osittain tuttu mutta samalla täysin tuntematon. Yleisö on sen yhdistänyt usein Yleisradioon, koska vuosikymmenten ajan STT:n radiouutisia kuultiin Yleisradion kanavilla. STT on kuitenkin suomalainen uutistoimisto, joka on ollut ja on lähes kokonaan yksityisten mediayhtiöiden omistama.

Tutkimusjaksolla STT jatkoi tutulla tyylillään. Sen uutiset olivat asiallisia ja siksi usein aika tylsiäkin. STT:hen luotettiin. Tosin aika ajoin oli kiistojakin. Ehkä suurin kiista STT:n ja hallitusvallan kesken liittyi vuoden 1956 yleislakon uutisiin: STT:n katsottiin olevan kallellaan työnantajaleirin suuntaan, mikä piti suurelta osin paikaansakin. Kuitenkin on havaittavissa, että toimistolla oli myös sijaiskärsijän rooli. Muutoinkin eri tilanteissa STT:llä oli usein politiikan pelinappulan rooli.

Tutkimusjaksolla ympärillä oleva yhteiskunta muuttui ja samoin muuttui suomalainen mediamaailma. STT:n toimituksen työhön tuli hiljalleen lisää ammattimaisuutta. Suuria muutoksia mediassa STT:n kannalta olivat etenkin television läpimurto 1960-luvun alussa ja Yleisradion omien radiouutisten perustaminen saman vuosikymmenen puolivälissä. Muutokset loivat ongelmia mutta myös mahdollisuuksia. Kautta vuosien STT ja Yleisradio olivat kiistelleet STT:n radiouutisten muodosta ja tasosta.

Etenkin 1970-luvulla yhteiskunnan radikalisoituminen näkyi myös toimituksessa. Keskustelu STT:n toimituksessa oli ajoittain hyvinkin kiivasta, mutta toimi-

tuksen työn jäljessä radikaalit ajatukset eivät kuitenkaan juuri näkyneet. STT:n toimittajilla oli ”sisäsyntyinen” ajattelutapa; mihinkään ylilyönteihin ei ollut syytä ryhtyä.

Toisin kuin monet STT ei saanut presidentti Kekkoselta myllykirjeitä. STT jatkoi varovaisella linjallaan: se pyrki välttämään presidentin ja itänaapurin arvostelemista. Presidentti Kekkonen ei vaikuttanut STT:n työhön. Kekkonen aika sen sijaan varmasti vaikutti. Itsesensuuri ja suomettuminen olivat STT:ssäkin arkipäivää.

Tutkimuskaudella STT:n johdossa oli kolme hahmoa. 1920-luvulta taloa johtanut E. A. Berg oli vanhoihin kaavoihin pitäytynyt konservatiivi. Hänen seuraajakseen vuonna 1960 tullut tohtori Kullervo Killinen oli näkyvä ja muutoksiin pyrkivä hahmo. Vuonna 1973 STT sai Carl Fredrik Sandelinista johtajakseen ammattitoimittajan. Kaikki johtajat olivat erilaisia. Kaikilla oli kuitenkin yhteinen tavoite: STT:n oli jatkettava luotettavalla, tasapuolisella linjallaan.

STT oli luonut itselleen vahvan aseman: sitä tarvittiin. Luonnollisesti asiakasmedia tarvitsi uutisia. Valtiovalta ja muu yhteiskunta – presidentti, hallitus, eduskunta, puolueet jne. – tarvitsivat STT:tä, sillä tiedotuskanavat olivat hyvin kehittymättömiä. STT oli julkisuuden kannalta tärkeä ja usein myös ainoa kanava. ”STT:n kautta” välitettiin tietoja. Talon merkitys näkyi esimerkiksi siinä, että Porkkalan vuokra-alueen palautuspäivänä mediasta alueelle pääsivät vain STT ja Yleisradio.

Usein myöhemminkin STT:n erityisasema näkyi. Merkittävin esimerkki on se, että jo vuodesta 1920 STT:llä oli yksinoikeus valtioneuvostouutisiin. Tämä yksinoikeus purkaantui 1960-luvun puolivälissä, mutta se jälkeenkin STT:llä oli erityisasema suhteessa valtioneuvostosta saatuihin uutisiin. Myös yhteistyö ulkoministeriön kanssa jatkui. STT:n toimittaja matkusti usein ulkomailta ainakin osittain valtiovalan laskuun. Ei ole kuitenkaan mitään todisteita, että tämä suhde olisi vaikuttanut siihen, mitä toimittaja kirjoitti.

STT:n piti kaikissa toimissaan ottaa huomioon tasapuolisuus. Uutisten piti sopia kaikkiin lehtiin niiden puoluekannasta riippumatta. Samoin esimerkiksi puolueiden käsittelyssä tuli olla tasapuolinen. STT eli monien intressien keskellä. Sen toiminta oli todella nuorallakävelyä.

Avainsanat: STT, uutistoimisto, tietotoimisto, uutinen, media, lehdistö.

Summary

This study focuses on the role of the Finnish News Agency (Suomen Tietotoimisto, STT) in Finnish society from the mid-1950s to the early 1980s. It falls in the fields of both media and political history.

Primary sources, previous studies, memoirs and interviews were used to explore the role of STT in Finland and how it worked, why it was needed, and what it needed. The period examined in this study coincides with Urho Kekkonen's 25-year period as the President of Finland.

To the general public, STT has been both familiar and unknown. It has been associated with the Finnish Broadcasting Company (Yleisradio, Yle) since STT's news broadcasts were for decades a familiar feature on the company's radio stations. However, STT is today a Finnish news agency that is owned almost entirely by private media companies.

During the focus period, STT continued to operate in a manner expected of it. Its news were factual and neutral, and could often be described as dull. STT was trusted. There were occasional conflicts, however. Perhaps the biggest one related to the coverage of the 1956 general strike: STT was perceived to sympathise with employers, which was, indeed, true to a great extent. However, the agency also had to bear the brunt of criticism for the actions of others. Politicians and political parties would often use STT's influence to their own ends.

Finnish society and the Finnish media underwent profound changes during the period examined in the present study. The work at STT became much more professional. For STT, the most challenging changes were the breakthrough of television in the early 1960s and the founding of Yle's own radio news later on in the same decade. While the changes caused problems, they also created new opportunities. The format and quality of radio news had been causing friction between STT and Yle over the years.

STT has also been influenced by the radicalisation of society, especially in the 1970s. There has been heated political debate among STT's journalists at times, but there are few hints of radical influences in the tone and content of the news. The journalists at STT had internalised a specific way of thinking: the agency's neutral, factual approach must not be affected.

Unlike many other agencies, STT never received one of Kekkonen's infamous 'myllykirje' letters, sent to individuals and organisations when the president was not happy with their actions. STT was always cautious in its approach and tried to avoid criticising the president or the Soviet Union. Kekkonen did not have any direct influence over STT. However, the general atmosphere of the Kekkonen era certainly did. Self-censorship and Finlandisation were part of everyday life at STT.

During the focus period, STT had three different directors. Dr E. A. Berg had been at the helm of STT since the 1920s, and his approach was characterised by conservative views and traditional values. He was succeeded in 1960 by Dr Kullervo Killinen, a much more prominent and vocal figure, who aimed to modernise STT. Journalist Carl Fredrik Sandelin became the director of STT in 1973. All three men were different. However, they all shared the same goal: STT must remain reliable and neutral.

STT had carved out a strong position for itself: it was needed. Its customers needed news. The state and other institutions – including the president, government, parliament, and political parties – needed STT because other channels of communication were very limited. STT was an important channel for publicity, and, indeed, it was often the only channel. Information was communicated 'via STT'. The handover of Porkkala, leased to the Soviet Union as part of the terms of the Moscow Armistice, is a case in point: STT and Yle were the only media allowed in the area on the day it changed hands.

STT's special status was evident in other ways as well. The most striking example is the fact that it had exclusive access to government news from as early as 1920. While this arrangement was revoked in the mid-1960s, STT continued to enjoy a special status in relation to government news. It also continued to work together with the Ministry for Foreign Affairs. STT journalists' travel expenses would often be paid by the state. However, there is no evidence that this special relationship had any influence on the news produced by STT.

Ensuring the neutrality of its coverage was vital for STT. Its news had to be suitable for all newspapers, regardless of their political allegiances. It also had to remain neutral in its coverage of the different political parties. STT was often caught in a storm of conflicting interests. Daily life at STT could be likened to walking on a tightrope.

Keywords: STT, news agency, news, media, press.

Henkilöhakemisto

- Aalto Alec, 273
 Aaltonen Aimo, 83
 Adžubei Aleksei, 152
 Aho Esko, 364
 Aho Lauri 318
 Aimonen Jyrki, 337, 340–341
 Aitio Paavo, 161
 Andruškevitš Vladislav, 148–150, 178
 Antikainen Eero, 82, 87
 Antila Toivo, 184
 Aura Teuvo, 264
 Autio Matti, 182
- Berg E. A., 28, 31, 34, 41–48, 65–66, 73–74, 78, 80, 82–84, 88–89, 91–94, 96, 98–99, 108, 110–118, 121, 123–128, 131–142, 144–146, 148, 155, 159, 162, 174–178, 205, 224, 343, 381–383
 Björkegren Hans, 210, 250, 333–334, 336
 Björklund Ilkka-Christian 51, 289
 Blechinberg Einar, 128
 Blomberg Jaakko, 341
 Bolls, 149
 Bonsdorff Johan von, 228
 Brandt Willy, 309
 Brotherus Heikki, 128–129
 Burman Pauli, 197
 Burns Eugen, 59
- Cantell Jorma, 279
 Caven Matti, 338
 Carr E. H., 35
 Chancellor Sir Christopher, 117
 Cole Walton A., 159
 Dufholm Lars, 122
 Dubček, Alexander, 231–232, 235
- Eklund Holger, 229
 Enne Y., 83
 Erich Rafael, 39
 Erkko Aatos, 111, 284, 310
 Erkko Eero, 18
 Erkko Eljas 32, 43, 46–48, 61, 80, 87, 94, 96, 99, 106, 111–115, 121–124, 155–157, 212, 312
 Erkko Violet, 47
 Erlander Tage, 332
- Fagerholm K.-A., 25, 68, 73, 76–77, 82, 84, 85–86, 93–94, 98–99, 101, 106–108, 112, 119–120, 192
 Fenby Jonathan, 58
 Fich A. H., 15
 Filippov I. F., 119
 Frans Ferdinand, 58
 Fredrikson Stig, 336–341, 344–345
 Frejborg John, 291
 Friberg Ralf, 180, 187, 190, 192–194, 196, 202–203, 216, 238, 242, 257–260
- Genscher Hans-Dietrich, 332
 Gripenberg G. A. 42
 Gromyko Andrei, 153, 167, 267, 345
 Grönberg Artur, 18
 Grönvall Ragnar, 129
 Gurevitš Aron I., 27
- Haapasalo Kalervo, 87
 Hackzell Antti, 44, 93
 Hakala Jaakko, 164
 Hallama Jaakko, 324
 Halonen Pentti, 373
 Hancock Bill, 101
 Hanski Pentti, 217, 359–360, 363, 365
 Harmo Maunu, 51
 Hatuntsev V. P., 159
 Havas Charles, 13
 Heino Jaakko 238
 Heinämies Vilho, 44
 Heiskanen Kaarlo, 150
 Heiskanen Kalle, 371–373
 Heiskanen Raimo, 150
 Heljas Lennart, 104
 Hell Rudolf, 65
 Hemánus Pertti, 22
 Hentilä Seppo, 310–311
 Hentunen Ernesti, 110
 Hietanen Esa, 83
 Hietanen Lauri, 74
 Hietanen V. K., 239, 332
 Hirvonen Teuvo, 372
 Hitler Adolf, 65, 322
 Holmlund Börje, 185
 Honka Olavi, 160–162, 164–166, 178, 183
 Honkala Niilo, 87, 111, 128
 Hotsialov E. S., 175
 Honkajuuri Paavo, 321

- Hovinheimo Liisa, 250
 Hrabskov Aleksandr Grigorjevitš, 148
 Hruštšov Nikita, 100, 107, 113, 115, 120, 134–135, 152, 161, 164, 312, 380, 382
 Huldén Anders, 271, 343, 353–354
 Hynninen Paavo, 118–119
 Hyvämäki Lauri, 45
 Hyvärinen Risto, 266–268
 Högnäs Tor, 321, 325–327
- Ilaskivi Raimo, 74, 221
 Immonen Mikko, 319
 Immonen Otso, 302, 307, 353–355
 Isohookana-Asunmaa Tytti, 362
 Istanmäki Armas, 155
 Itkonen Terho 193
- Jansson Jan-Magnus , 280
 Jahnukainen Jaakko. 169
 Jakobson Max, 129, 167, 265, 267, 320
 Jenytin Pertti, 132
 Jokipii Mauno, 322
 Junnila Tuure, 129, 161, 262
 Juntunen Simo, 322–323
 Jussila Leena, 9
 Jussila Riikka, 9
 Jussila Risto, 9
 Juuranto Kai, 372
 Juuti Jyrki J., 172, 225, 289
 Jyränki Antero, 222–223
 Järvinen Ari, 212–214, 259, 262–265, 267–268, 270–232, 329
- Kaasinen Laila, 287
 Kabanov S. I., 70
 Kahila Heikki, 169–170
 Kahilainen, Väinö, 17
 Kairamo Aimo, 322
 Kalela Jorma, 27–28
 Kare Kauko, 317
 Karhilo Aarno, 354
 Karikoski V. A. M., 91
 Karjalainen Ahti, 54, 71, 73, 158, 161, 167, 174–176, 217, 263–265, 312–313, 357, 368
 Karjalainen Erkki, 335
 Karkkolainen Heikki, 278–280, 287–288, 290–291, 297, 302, 307, 315
 Karppinen Antti, 250
 Karvikko Irma, 199–201
 Kastari Paavo, 85
 Kauppila Erkki, 342–343
 Kaurala Kari, 51
 Kaurinkoski Jaakko, 334–335
 Kavanne Risto, 195–196, 212–213, 216
 Keinonen Yrjö, 149
 Kekkonen Matti, 201, 386
 Kekkonen Taneli, 103
 Kekkonen Tapio, 240–241
- Kekkonen Urho, 24–29, 32, 34, 50, 52, 61, 68–69, 71, 73–76, 82, 101, 103–107, 113–115, 119–122, 125–126, 128–129, 134–135, 151–152, 154, 158, 160–162, 164, 166–167, 175, 181–185, 198, 215, 223, 227, 232, 235, 237–241, 261–265, 268, 276, 309–310, 312–332, 337, 340, 366–374, 376–377, 380–383, 386–387
 Kennedy Edward, 261
 Kennedy John F. 54, 164, 173–174, 177, 179
 Ketonen Arvo, 155
 Ketonen Irja, 155, 157, 205
 Killinen Kullervo, 28, 30, 34, 52, 54–55, 61, 67, 127, 129–133, 135, 143–154, 155–160, 162–165, 167, 173, 177–178, 181, 183–184, 186, 189, 192–196, 198, 202–206, 210–213, 215, 218–219, 225, 228–230, 236–239, 241–242, 245–247, 250–253, 257–259, 267–270, 279, 281–284, 287, 316, 325–327, 334, 343, 348–350, 360, 375–376, 382–383
 Kilpi Kalevi, 190
 Kinnunen Karolus, 112
 Kittilä Urho, 156
 Kiuru Sakari, 184
 Kivekäs K. O., 78
 Kivekäs Ossi, 78
 Kivi Visa, 43, 165, 195–196, 252
 Knudsen Birger, 66, 130
 Koivisto Mauno, 26, 221–222, 232–234, 239, 241, 250, 367–370, 374, 377
 Koivula Heikki, 49, 53
 Kokkola Veikko, 81
 Korhonen Keijo, 27, 36, 79, 328
 Korsimo Arvo, 141–142, 183
 Kosigyn Aleksei, 237–241, 244, 337, 340–341, 343, 376, 383
 Koski Rauno, 186
 Koskiluoma Jussi, 173, 181, 189
 Kotov Mihail, 113–114, 126, 148, 382
 Kovalev Andrei, 232, 235
 Kultala Kalle, 167
 Kuusinen Hertta, 83, 85, 106
 Kuuskoski Reino, 118
 Kyyrö K., 317
- Laine Antero, 275
 Laitila Erkki, 43
 Laitinen Aarno, 331–332
 Landström Eeles, 197
 Lebedev V. Z., 101, 106
 Lehtilä Hannu, 369
 Lehtinen Lauri 98
 Lehto Reino R., 184
 Lehtonen Robert, 39, 41
 "Lehtonen Sulo", 282–283
 Leinonen Virpi, 9
 Leminen Hanno, 185
 Leppänen Veli-Pekka, 107
 Leskinen Esko, 73, 91

- Leskinen Väinö, 73, 267, 319
 Levo Urpo, 52, 129, 332
 Liinamaa Keijo, 212–213
 Lind Jenny, 16
 Lindblom Olavi, 86, 160
 Lindblom Seppo, 232
 Lindén Kai, 365
 Lindroos Reino, 269
 Lindström Stig, 346
 Lipponen Paavo, 201–202, 368
 Loikkanen Jouko, 50, 153–154, 182, 184–186, 250
 Lomeiko Vladimir, 347–348
 Long Gerald, 145, 345
 Loppinen Reino, 25
 Lumme Pentti, 148, 203, 259
 Lyytinen Jaakko, 362
 Lähteenmäki Olavi, 263
 Lönnfors Per-Erik, 284, 302
 Lövgren Kalevi, 102
 Löyttyniemi Veikko, 363–365
- Makarios, 79
 Mannerheim C. G. E., 26, 150
 Mansner Markku, 92
 Mao Tse-Tung, 335
 Mattila Asko, 278–279, 287–288, 291, 296, 298, 299, 300–302, 326–327, 330, 356–357, 369
 Mattila Olavi J, 265, 324–325
 Meinander Nils, 161
 Melajärvi Riitta, 143
 Melander Elsa, 143
 Merikoski Veli, 259–260
 Mertanen Teo, 283, 312–313
 Mertanen Tomi, 79, 89–90
 Miettunen Helge, 173–174, 194
 Mikkilä Timo 75
 Modig Jan-Otto, 210, 334
 Molotov Vjatšeslav, 133
 Muinonen Esko, 328–329
 Munthe-Kaas H., 210
 Mykkänen Jouni 197
 Mårtensson Gunnar, 31, 70, 102, 281
 Mäki Tauno V., 329
 Mörä Tuomo, 22
- Nagy Imre, 103
 Nasser Gamal Abdel, 103
 Niinikoski Paavo, 184
 Nissilä Erkki, 82
 Nitovuori Bjarne, 227–228, 280–283, 286–288, 291, 328–329
 Nixon Richard, 326, 334
 Nojonen Aarre, 187, 242
 Nordenstreng Kaarle, 315
 Nortamo Simopekka, 373
 Nousiainen Jaakko, 20–21, 74, 90–91, 93
 Novotný Antonin, 231
- Nuorvala Aarne, 153
 Nurmela Tauno, 183–184
 Nuutinen Eero, 54
 Nyström Per, 142, 144–145, 155, 165
- Oittinen Osmo, 123–124, 156, 165, 195–196
 Ojala Ari, 285
 Okker Jaakko, 236
 Okkonen Antero, 21
 Olander Henry, 346–347
 Ollila Jorma, 34–35
 Orkomies Osmo, 116
 Outinen Unnukka, 230–231, 234, 335
- Paasikivi J. K., 25, 69, 71, 73, 106, 165, 236, 316
 Paasio Rafael, 81, 161, 184
 Pakkanen Atte, 197, 200
 Palovesi Eino, 84
 Pastinen Ilkka, 355
 Patolitšev Nikolai, 319
 Paul Hans, 371–372
 Pekkala Ahti, 369
 Pekkarinen Jussi, 309
 Pentti Arvo, 184
 Perilä Olavi, 208
 Perna Ville, 169
 Pessi Ville, 109
 Petäjaniemi Eero, 318
 Pirilä Veikko, 362
 Pitkänen Ville, 9, 248
 Pitsinki Kaarlo, 153, 161
 Pljuštšin Leonid, 316
 Podgornyi Nikolai, 202, 324, 339
 Pohjola Ilpo, 249
 Pol Herman van de, 65
 Ponomarjov Boris, 323
 Portin Sigurd, 156
 Poukka Pentti, 63, 302, 317–318
 Procopé Hjalmar, 59
 Puntila L. A., 236
 Puuska K. V. 17–18, 39
- Raatikainen Erkki, 256, 319 360, 366
 Rahunen Martti, 55, 153–154, 198, 203, 212–214, 247, 278, 280
 Rane L., 317
 Raivio Jouko, 283
 Rantanen Terhi, 31–32, 61, 191
 Relander Lauri, 350
 Rentola Kimmo, 9
 Repin Ilja, 313
 Repo Eino S., 50, 180–189, 196, 198–199, 205, 215–216, 238, 241–242, 256, 315
 Resko Valle, 183
 Reuter Julius, 13
 Reutersvärd Gustaf, 130
 Relander Lauri, 351
 Rihtniemi Juha 186, 262–264

- Ritzau Erik, 14–15
 Ritzau Lauritz, 66
 Rusi Jukka, 153, 185, 221–222, 232, 251, 259
 Ryelandt Daniel, 65
 Ryti Risto, 105, 133
 Ryömä Mauri, 83, 87, 105–107
- Saarentaus Kauko, 169
 Saarinen Yrjö R., 317
 Sadeoja Seppo, 297
 Saharov Andrei, 336
 Sahlberg Eero, 77–78
 Salmela-Järvinen Martta, 81
 Salminen Esko, 32, 62, 239, 311
 Salo Tuure, 201
 Salokangas Raimo, 9, 32, 173–174, 183, 190, 197, 200
 Salonen, Olavi ”Tankki”, 54
 Sandelin Carl Fredrik, 28, 32, 56, 61, 64, 70–71, 74, 82, 91–92, 98, 104, 107, 113, 133–135, 145–147, 150–152, 154, 167, 198, 231, 233, 269–270, 274–275, 279–280, 283–287, 289, 295–296, 298–299, 301–303, 305–308, 325, 329, 335–338, 342–348, 350–354, 360–361, 363, 375–376, 383
 Sario Samuli, 18
 Sauli Jarkko, 302
 Savolainen Jukka, 347
 Sederholm Ville, 18
 Seppälä Felix, 85–86
 Sibelius Jean, 113
 Sihvo Aarne, 150
 Siikala Tapio, 362
 Sillantaus Pentti, 256
 Silvo Juhani, 182
 Silvola Pekka, 153, 155, 183–184, 256, 302
 Simelius Sakari, 129
 Sinervo Maarit, 51
 Sipilä Helsvi, 230
 Sipponen Kauko, 251
 Skog Emil, 71, 1621
 Soikkanen Timo, 313, 322
 Solženitsyn Aleksandr, 336–340, 383
 Sorsa Kalevi, 368
 Sorvali Pentti, 75
 Stalin Josif, 100, 107
 Starck Margaretha, 304–306
 Stenros Kyllikki, 362–363
 Stepanov Vladimir, 324
 Stiernlöf Sture, 250
 Strauss Franz-Joseph, 309
 Sukselainen V. J., 137
 Šumakov A. G., 317
 Summa Pirkko-Liisa, 331, 358, 371
 Sundblad Ilmari, 299, 326–327, 344
 Sundell Olof, 117–118, 130
 Sundström Einar, 124–125, 139, 165–166, 173, 181
 Suomalainen Kari, 120–122, 312–313
- Suomi Juhani, 9, 26, 160, 237, 240, 262, 265, 313, 315, 322–324, 329, 367–368, 371
 Suslov Mihail, 323
 Sutela Lauri, 324
 Sväborg Ebba, 341–343, 347
- Tainio Eino, 83
 Talvi Jussi, 324
 Talvitie Heikki, 354
 Tamminen Mauno, 185
 Tanner Väinö, 73
 Tanninen Aarne, 275
 Tapaninen Mika, 354
 Tapiola Ulpu, 297
 Tarjanne P. K., 218
 Tarkka Jukka, 311
 Tarponen Tyko, 54
 Theslöf Georg H., 17
 Teir Harald, 52
 Tennilä Esko-Juhani, 260, 344
 Terho Sisko, 102, 127–128
 Tiilikainen Heikki, 237
 Tikka Seppo, 259
 Timonen Esa, 184, 319
 Tiitinen Alpo, 114
 Tuikka Timo J., 374
 Tulen Matti, 297
 Tuominen Arvo, 164
 Tuomioja Erkki, 50–51, 229, 326–327
 Tuovinen Matti, 183, 218, 238, 250–251, 319, 327–328
 Turunen Vilho, 138
 Tuuli Erkki, 190, 197
 Tuura Matti, 169
 Tuurna Arno, 85–86
 Törngren Ralf, 104
 Törnudd Klaus, 271, 320
- Uimonen Risto, 330–332
 Urponen Olli, 56
 Uskali Turo, 31–32, 313, 329, 334, 337–338
- Valjakka Ari, 188
 Vallila Eero, 185
 Valste Armas, 51
 Valta Raija, 335
 Vanhanen Hannu, 239
 Vehmas Raino, 317–318
 Vennamo Veikko, 82, 161, 164, 178
 Vennola L. H., 185, 257
 Vesikansa Jyrki, 229
 Vigdis Finnbogadottir, 372
 Vihavainen Timo, 36, 310
 Viherheimo T. O., 119
 Vilkuna Kustaa, 181–183, 322
 Virkkunen Janne, 309–310
 Virkkunen Matti, 317
 ”Virtanen Taisto”, 324

Virolainen Johannes, 71, 112, 154, 181–185,
187, 262, 319, 362–365

Virolainen Kaarina, 112, 362

Voronin Juri, 148

Vorošilov Kliment, 101–102, 112

Vuorinen Mauri, 72

Vyslozil Wolfgang, 66

Västi Reino, 69

Väyrynen Paavo, 234, 243, 364–365, 368

Väyrynen Vilho, 83

Väänänen Marjatta, 362

Väänänen Yrjö, 267

Wasastjerna Osvald, 18

Wasastjerna Uno, 16–17

Westzynthus Woldemar, 16, 18

Wickman Krister, 319–320

Wolff Bernhard, 13–14

Wuolijoki Hella, 46–47, 125, 173

Wuori Eero A., 167

Wächter Lasse, 372–373

Ylikangas Heikki, 30, 34

Yöntilä Armas, 119

Zachovalová Lieko 233, 242

Zaitšikov V., 341–342

Zamjatin Leonid, 272

Zilliacus Ville, 169

Öhman Jan-Erik, 98

Ölander Thomas, 343–344, 348

